

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ROMAN

OSMAN NECMİ GÜRMEN

Râna

KANAT

“Râna
fazlasıyla
akıllı,
akıllı
olduğu
kadar da
hassas.
Yaşadığı
şartlarda
bu iki
meziyet
ona
fayda değil
zarar verir
korkarım.”

RÂNA

OSMAN NECMÎ GÜRMEN

OSMAN NECMİ GÜRMEN, 1927 yılında doğdu. Fransızca kaleme aldığı ilk romanı *L'echarpe d'iris* 1976 yılında Paris'te Gallimard tarafından basıldı, 1977 yılında Hürriyet Yayınları tarafından *Ebem Kuşığı* adıyla yayımlandı. 2003 yılında Menler Yayınları, eseri *Delibozuklar Çiftliği* adıyla yeniden yayımladı. Grmen'in Türkçe olarak kaleme aldığı ikinci romanı *Kılıç Uykuda Vurulur*, 1978'de Hürriyet Yayınları'nca basıldı, 1979'da Fransızcaya çevrilip *L'espardon* adıyla Gallimard tarafından yayımlandı, 1981'de Norveççeye çev-

rilerek Oslo'daki Aschehoug Yayınevi tarafından *Sverdfisken* adıyla basıldı. 2003 yılında Menler Yayınları *Kılıç Uykuda Vurulur*'un yeni baskısını yaptı. Yapıtlarını iki ayrı dilde kaleme alan nadir yazarlardan olan Osman Necmi Grmen, uzun bir aradan sonra edebiyat dünyasına *Rna* ile geri döndü.

Râna

OSMAN NECMİ GÜRMEN

ROMAN

Kanat Kitap 32

Edebiyat dizisi 17

RANA

OSMAN NECMI GÜRMEN

Roman

1. Baskı: Mart 2006

ISBN 975-8859-35-8

© Yayın hakları Pusula Yayıncılık Ltd. Şti., 2006
Kanat Kitap, bir Pusula Yayıncılık Ltd. kuruluşudur.

Yayına hazırlayan: Mustafa Arslantunali

Düzeltili: Zeynep Doğukan

Tasarım: Mehmet Sinan Niyazioğlu

Sayfa düzeni: Mehmet Öztürk

Kapak: Kemal Gökhan Gürses

Baskı: Şefik Matbaası, ılf. (0212) 472 15 01

Kanat Kitap

İnönü Cad. Emektar Sokak No. 24/B Gümüşsuyu 34427 İstanbul

ılf. (0212) 252 42 80 pbx • faks: (0212) 293 15 44

e-posta: kanat@kanatkitap.com

www.kanatkitap.com

Bugünün rânalarına...

I

Sıcak bir yaz günü, harem dairesinin eşiğinde, yaşamın ilk çığlığını duydu; ebe hanımın “Kızınız oldu efendim, Libabe hanım sıhhatteler” müjdesi üzerine Boğaz semalarına dikilen gözleriyle Hûda’ya minnet borcunu bildirmeye çalışan Hüseyin Haşim bey, karşı yakadan, Yıldız tarafından gelen top sesiyle irkildi. “Hayır ola! Bayram değil seyran değil, tevekkelü tealallah” diye başını sallayıp Kelam-ı Kadim’in kapak içine: “Emine Râna 18 Cemaziülevvel 1323 Cuma”* tarihini düşü.

Yüz elli yıldan bu yana, gerek doğumların hikmeti gerekse kaza veya erken ölüm nedeniyle, sülalenin devamının hep tek bir erkek evlada dayandığını bilen Haşim bey, “oğlunuz oldu” haberini için için beklemiş, böylesi bir beklentiği günah sayıp, kendine dahi itiraf etmekten kaçınmış, Hûda nasip ederse müstakbel oğlu için belirlediği “Bâki” adını belleğinin umutlar hanesine kaydetmişti. Önünde uzun yıllar, koynunda Libabe gibi ateşin bir Gürcü kızı vardı.

Gidip hemen hanımını görmek istedi. Kızının doğumuyla gelişen sorumluluk duygusu, bu duygunun dürtüsüyle artan endişe... duraladı bir an: Memleket çapında beklenmedik felaketlerin birbirini kovaladığı bir dönemde, neydi bu top sesi? Saray’da doğum olsa, kızsız üç, oğlansa yedi pare olmalıydı bu atış. Kaldı ki, bin bir dertle uğraşan Padişah hazretleri, böyle bir geleneğe önem vermez olmuştu.

Ebe hanım kundaklanmış nur topu gibi bebeği getirip babasının kollarına bıraktı. Kızının henüz dünyaya açılmamış yumuş yumuş gözlerini, hokka gibi burnunu, mini mini ellerini bağrına basmak, tüy gibi ince saçlarını okşamak istedi Haşim bey. İncitirim korkusuyla soluğunu dahi kısıp, kucak dolusu mücevher taşıyan haremağası gibi ayağını sürüye sürüye, kırmızı çarşafı kaplanmış loğusa yatağına yanaştı, benzi uçuk görünen Libabe’sinin kucağına özenle devretti Hûda’nın nimetini. Telaşından

cuma namazını kılmayı unutmuştu. Selamlık tarafına geçti, secadeyi serip namaza durdu.

Arı kovanından farksızdı konağın zemin katı. Menekşe bacı aile efradından sayılan evlatlık kızlara çıkışıp duruyordu: “Lâtifeee, cam tepsiye dizdin mi loğusa şekerini?”, “Pakize kız, ibrikler nerede? Selamlığa götürün şerbeti!”, “Nazile kıymayı çek, kofteleri hazırla!” Arada bir, telaffuza önem veren Hacı ağanın düzeltmesi işitiliyordu:

– Bacı, Bacı, onlara kofte değil, küfte denir. Nereye koyacağız keşkek kazanını, sordun mu beye?

Bebekken anasının kucağında Sudan’dan gelen Menekşe bacıyla, kâhya Sivaslı Hacı ağa arasında aşırıya varmayan daimi bir söz geçirme yarışı vardı.

Keşkek kazanı, konağın arka bahçe kapısının önüne yerleşti. Çuval çuval gelen somun ekmekler dörder parçaya bölünüp, kazanın yanına kurulan kerevetin üstüne yığıldı. Hayratı haber alan, çanağına sarılan fakir fukara kapının önünde kuyruklar oluşturdu. Hali vakti yerinde olan mahalleli, eş dost, karınca kararınca edindikleri hediyelerle, üç gün üç gece sürecektir ziyaretlere başladı. Loğusa odasına döşekler, selamlığa sedirler kuruldu. Sırasında vekilharç görevini de üstlenen Hacı ağa fırıncının, bakkalın, toptancının hesabını görüyor, yemekten kalkıp yemenisini giyen yoksula “diş kirası” olarak hazırlanmış içi dolu kesecikleri dağıtıyordu. Fırsattan istifade, Menekşe bacı selamlığın kapı aralığından evin beyini işaretle çağırırdı:

– Beyim, ah beyim, Hacı ağa kurban kesmeyi unutmuş. Ne etsek, nasıl yapsak?

Bir an bahçeye daldı Haşim beyin gözleri. İki ay evvel satın alınan, elinden ekmek yiyen iki gencecik koç geçti gözlerinin önünden:

– Dert etme, Bacı. Peygamber efendimiz böyle bir mecburiyette hiç de lüzum görmemiş. Doğumu ölümle mi şereflendirmek gerek? sözleriyle telaşlı kadını yatıştırmaya çalışırken, merdivenlerden alı al moru mor, kan ter içinde gelen Raşit efendi nefes nefese:

– Beyim, velinimetim... ölüm, felaket, bomba, suikast!... diye kekeleyip, istifra edecek gibi dizleri üzerine çöktü.

“Bomba mı, ne bombası...” diyecek oldu Haşim bey; duraldı, anladı: Demek buydu Yıldız tarafından gelen top sesi. Menekşe bacıya, ibrik, leğen, peşkir, bir testi de su getirmesini söyledi. Yan taraftaki kilerin kilidini açıp Raşit efendiyi bulgur çuvalının üzerine oturttu:

– Ne oldu Raşit efendi, bu ne hal? Padişah efendimizin canına mı kasıt var?

– Beyim, ah beyim, katliam var katliam! Kan gövdeyi götürdü, kelleler havalarda uçtu. Ne desem, nasıl desem, bir patlamadır oldu, yer sarsıldı, gözüm karardı, bir şey çarptı bana, havalanır gibi oldum.

Cepkeninin sağ yanında pıhtılaşmış kan lekesi vardı.

–Yaralandın mı Raşit efendi? Çıkar şu cepkeni. Çıkar, mintanı da çıkar. Doğrul biraz.

Muayene neticesi bir sakatlık olmadığı görüldü.

– Peki nedir bu leke?

– Vallahi beyim, bir şey çarptı dedim ya, kendime geldiğimde ayağımın önünde bir hayvan bacağı vardı. Şimdi düşünüyorum da, parçalanan atlardan birinin bacağı olsa gerek.

“Maruf berduş” lakaplı Raşit efendinin her hafta önemsiz felaketlerine şahit olurdu ev halkı.

– Yıkayıver şu elini yüzünü. Su iç, kendine gel, git uzan biraz. Ne oldu gene? diye homurdanan Menekşe bacıyı:

– Bacı, bakıver, hanıma bir şey lazım mı? Yorgundur, çenesi düşük bir ziyaretçi varsa ağzını loğusa şekeriyle kapa, diyerek savan Haşim bey, Raşit efendiye döndü:

– Anlat, ne oldu, ne gördün, ne işin vardı orada?

– Beyim, benden iyi bilirsin; kahvede, mahallede kimi göklerle çıkarır, kimi, açıkça olmasa da, yerlere batırır Padişah efendimizi. Hâşâ huzurdan, peri midir cin midir, cüce midir dev midir, hiç görmedim Saadetlû hazreti. Her cuma Yıldız Camiine uğradığını duydum. Gidip nasipse bir göreyim, cuma namazını da orada kılayım dedim. Demez olaydım! Camiye girmek şöyle dur-

sun, izdihamı önlemeye çalışan zaptiyelerden kurtulup bir köşeye ilişmek bile marifetli kişilere nasip oldu ancak. İliştim bir köşeye. Namaz kılacak ne bir seccade ne de hasır... Kalabalık arasında saltanat arabasını, peşinden giden ekâbıran arabalarını ancak fark edebildim. Zannederim, Devletlû camiye vardıkta zaptiyeler çemberi gevşettiler. Namaz kılmak bir yana, Devletlû'yu girerken göremedim bari çıkarken görürüm diye avlunun kıyısına dek seğırttim, bekledim.

– Gördün mü? Sağ mı?

– Caminin eşiğinde, merdivenlerin başında Devletlû'yu fark etmemle birlikte, o ekâbıran arabalarından biri korkunç bir patlamayla bin bir parça uçtu gitti havaya. Caminin camları şakırdadı. Canhıraş çığlıklar, yerlerde sürünenler, parçalanmış insanlar, arabalar, atlar... Nasıl anlatayım bey, bir mahşer, mahşer yeri.

Anlattıkça vahşeti yeniden yaşıyormuş gibi ürkek bir ifadeye bürünen Raşit efendiyi omuzlarından tutup sarstı Haşim bey:

– Raşit efendi, Abdülhamid han hazretleri sağ mı? Vahşete kurban mı gitti?

– Ne yalan söyleyeyim, bilemem, bilemem bey. Bacağı sağlam kalan dört bir yana savuştu.

– Peki kim işlemiş bu halı?

– Ne çare! Bilemem bey. Kayıkta gelirken iki beyden biri Ermeni komitacılardan, öbürü, ne demekse, anarşist diye birinden söz etti.

Akşamüstü, olayı duymayan kalmadı. Evli evine, barklı barkına çekildi. Esnaf kepenk kapadı. Yollar ıssızlaştı. Hayra yormak gerekse de, Râna bebeğin dünyaya geldiği gün, ömür denen yazgı onu en çirkin yüzüyle karşıladı.

Her sabah saat yedide, Haşim bey, Hacı ağanın kullandığı tek Hatlı paytonuyla Üsküdar iskelesine iner; oradan, yandan çarklı Şirket-i Hayriye vapuruyla Eminönü'ne, Eminönü'nden de tekrar bir paytonla, başkâtibi bulunduğu Hazine-i Hassa'daki işine varır, akşam saat altıda aynı vesaitle Sultantepe'deki konağına dönerdi.

Doğumun ertesi sabahı daireye vardığında, Yıldız'da cereyan eden olayı, görgü tanığı olsun olmasın, meslektaşlarından uzun uzun dinledi. Namaz çıkışı, Şeyhülislam efendi, her ne diyecek-tiyse, etrafındaki âyan ile birlikte caminin basamaklarına varan Padişah hazretlerini bir an için oyalamış. Görüşmenin sonunda saltanat arabasına doğru yönelen Devletlû daha iki adım atmadan, az ileride, yolu üstünde bulunan bir sefaret arabası korkunç bir infilak ile paramparça etrafa dağılmış. Sürücüler, atlar, arabalar, kümelenmiş halk; cellat palası gibi havada uçuşan camlar, tahtalar ve ne idüğü belirsiz madeni parçalarla yaralanan, sürünen, can çekişenler... Velhasıl bir mahşer meydanına dönmüş Yıldız'daki Hamidiye Camiinin önü. Her zaman yaptığı gibi camiden çıkıp, oyalanmadan arabasına yönelse, Abdülhamid han hazretlerinin vücudundan toprağa verilecek bir parça dahi bulmak mümkün olmayacakmış belki de. Allah'ın emri, Şeyhülislam'ın ilmiyle, sağ salim kurtulmuş Saadetlû. Bir an yerinde kalakalmış, sonra düşünceli bir şekilde, etrafına aldırıışsız, ağır adımlarla arabasına binip sarayın yolunu tutmuş. Dairede, Devletlû'nun bu tavrını, kimi kuvvetli iradesine, soğukkanlılığına, kimi şaşkınlığına, kimi umursamazlığına atfediyordu.

İki gün geçtikten sonra, patlayan arabanın hiçbir nazıra veya sefarethaneye ait olmadığı anlaşıldı. Jorris adlı, Frenk asıllı, bey-nelmilel bir kundakçının planı üzerine Ermeni komitacılar tarafından hazırlanmış, saatli bir bombaya bağlı yüz okka dinamit, etrafa kurşun gibi yağacak birkaç sandık çivi, somun ve cıvata ile dolu bu ölüm arabasının meydanı kan gölüne çevirdiğini, ancak Allah'ın izniyle bu meşum suikastın, emeline erişemediğini uzun uzun yazıp yorumlayan gazeteler mahalleden mahalleye, elden ele dolaşmaya başladı. Konağın marangoz işlerini gören Levon ustayla, sulama, bahçe ve bostan işleriyle uğraşan Bedros usta görünmez oldular. Hal hatır sormak, ortadan yok oluşlarının sebe-bini öğrenmek için Kuzguncuk'taki evlerine giden Hacı ağaya, zaptiyelerin eve gelerek bekâr erkek olup olmadığını anlamak için odaları taradıklarını, bulunmadığını anladıkta, yoklama def-terine hane reisleri "Levon veled-i Artin", "Bedros veled-i Kirkor"

kayıtlarını düşüp, kuşkulu gözlerle kapıdan çıktıklarını anlatmışlar, konağa ayak basmaya artık yüzlerinin tutmadığını, durduk yerde başlarına bir felaket gelir korkusuyla da bir süre dışarı çıkmamayı uygun bulduklarını ekleyivermişlerdi sözlerine.

On sekizinci yüzyıl başında, Azerbaycan taraflarından gelip İstanbul'a yerleşen bir ailenin evladı olan Haşim bey, ataları gibi, memuriyetten başka bir işle iştigal etmemiş, siyasetle uğraşmak aklına dahi gelmemişti. Ermeni komitacıların peşindeki zaptiyelerin Levon ve Bedros ustaların evlerinde bekâr erkek aradıklarını öğrenen Haşim bey, Berlin Antlaşmasından beri, kırk yıldır süregelen Ermeni meselesini ve nahoş hadiseleri düşünce düşünce abdestini aldı, duasını etti; hayırlı günlere varılıp varılamayacağını anlamak üzere istihareye yattı.

Özbekler adıyla anılan bir tekkesi, güdük minareli sevimli bir mescidi, erkek evlada okuma yazma öğreten sübyan mektebi, haftada iki gün hanımlara tahsis olunan hamamı, bahçecikler içine oturmuş, kimi boyalı kimi boyasız, iki katı geçmeyen şirin ahşap evleri, evlerin beylerini ağırlayan çardaklı iki de kahvesiyle Sultantepe, Üsküdar sırtlarında, Boğaz'ı ayakları altında seyreden, köyle kasaba arası temiz pak bir nahiyeydi. Her evin bir ineği, ineği olmasa da keçisi, bahçesinde sebzesi, birkaç da meyve ağacı bulunduğu, köyde fırıncı ve bakkaldan başka esnaf görülmez, her sabah civar bostanlardan gelip meydana toplanan köylüler nahiyenin et, süt ve sebze ihtiyacını karşılardı.

Civarın sayılı binalarından aşiboyalı Haşim bey konağının Boğaz'a bakan ön cephesinde, iri göğüsler gibi gövdeden fışkıran iki adet cumba ile, yol ve meydana bakan pencerelerde içeriye yabancı gözlerden saklayacak muşarrabiye denen kafesler mevcuttu. Ön cephede bir ana giriş kapısı bulunmasına rağmen ev halkı dar sokağa açılan tek kanatlı, demir tokmaklı yan kapıyı kullanırdı. Bu kapının girişinde, taşlık tabir edilen sahanlıktaki merdiven birinci kata, sağ tarafta bulunan birkaç basamak ise konağın iki katı arasına inşa edilmiş, kapı yerine demir parmaklığı bulunan özel bir daireye varırdı. Abdesthaneli tek bir odadan iba-

ret bu dairenin içinde, bakır bir ibrikle bir leğenin dışında madeni alet bulunmaz: karyola yerine üst üste konmuş şilteler, raflarda sıralanmış kitaplar, yatağın başucunda açık duran bir Kuran... Hesaplı bir özenle döşenmiş bu daire, Libabe hanımın annesi Huriye hanım için hazırlanmış ayrı bir bölüm oluştururdu konağın içinde.

Libabe hanım, o henüz bebekken vefat eden babasını tanıyamamış, gencecik evliliğinde başından geçen bir felaketle aklını kaybeden annesinin sağlıklı günlerini de hiç görmemişti. Ninesi tarafından büyütölmüş, dedesinden kendi doğumunun arifesinde geçen elim olayları dinlemiş, geçmişte olanı geçmişin defterine kaydetmiş, önüne serilen yılları hislerine gem vurarak aklıselimle geçirmeyi prensip edinmişti. Haşim bey kendine talip oldukça, annesinin akli dengesinin bozukluğunu açıkça söylemekte hiçbir sakınca görmemiş, aksine, zevceliği ancak annesini yanına alabilme şartıyla kabul edeceğini bildirmişti müstakbel zevcine.

Bambaşka bir âleme göçtüğü zamanlar dalgın, kendi kendine konuşan, gönlü istediğinde kitap veya Kelam-ı Kadim'den ayetler okuyan, aklına estiğinde namaz kılan uysal Huriye hanım, kendine özgü âleminin dışında bilinmedik bir nedenle arada bir köpüren, nereden öğrendiği belli olmayan ağza alınmayacak galiz küfürlerle etrafa saldıran korkunç bir yaratığa dönüşüverirdi. Validesinin sükûnetini, ev halkının selametini, konağın asayişini güvence altına almak mecburiyetine, dakikası dakikasına uymayan marazlı anasını elâlemden gizlemek, konağın saygınlığına hâlel getirtmemek derdi de eklenince bu ayrı bölümü yaptırmak zorunda kalmıştı Libabe hanım.

Haşim beyin, göçmenler gibi her gün başka bir yerde konaklayan, henüz dünya evine girmemiş, kendinden on yaş küçük, Selâhaddin efendi adında bir de biraderi vardı. Arada bir Sultan-tepe'deki konağa birkaç günlüğüne gelir, balığa çıkmak hevesiyle hemen hemen her sabah gün ağarmadan Üsküdar iskelesine inerdi. İdadiyi bitireli birkaç yıl geçmiş olmasına rağmen, bir meslek edinmemiş, atalarının aksine memuriyete yönelmeyi aklına dahi getirmemişti Selâhaddin efendi. Hoş endamlı, cana ya-

kın, üstün zekâlı, silaha meraklı, attığını vuran, kabına sığmayan bu genç adamın, nereye gitse iğne üstünde oturur bir hali vardı. Yeğeni Râna dünyaya geldiği gün, bomba haberinin konağa ulaşmasıyla el ayak çekildikte, bahçedeki koca incir ağacının dibine çöküp derin bir düşünceye daldığının farkındaydı Haşim bey. Namaza niyaza pek riayet etmeyen, her duaya âmin, her emre eyvallah demeyen bir mizaca sahip biraderini iyi kötü tanıyan ağabeyi onun Abdülhamid han hazretlerinin mutlak idare anlayışından rahatsız olduğunu biliyor, iktidar aleyhine kurulmuş gizli cemiyetlerden birinde pekâlâ faaliyet gösterebileceğini tahmin ediyor, sülalenin hep tek erkekle devam edegeldiğini hatırlından hiç çıkarmadığı için, biraderinin bir kazaya kurban gitmesinden endişeleniyordu.

Ev bark sahibi olmaya hiç niyetli görünmeyen Selâhaddin efendi, evlat hasretinden olsa gerek, minik Râna iki yaşına bastığı günlerde, her defasında, nereden buluyorsa, çeşitli ırklardan esinlenmiş çeşit çeşit giyimli oyuncak bebeklerle, haftada iki üç kez Sultantepe'ye geliyor, vaktini yeğeniyle oynayarak geçiriyor, güneşli günlerde bahçede, yağmurlu günlerde haremle selamlık arasında onu omuzlarına alıp, yavrucağın sevinç çığlıklarını daha daha duymak için bir köşeden bir köşeye koşturup duruyordu. Hayat anlayışını pek beğenmese de, kayınbiraderinin şefkat dolu iç âleminin zenginliğini sezinleyen Libabe hanım ona yuva kurmaktan neden kaçındığını sorduğunda,

– Yarın ne olacağı belli mi, yenge? Frenklerin tabiriyle hasta bir adam olan memleketin kaç günlük ömrü kaldı? İç kanamasının ilacını hafiyeler mi bulacak? Kışkırtma, baskı, infial, baskı... nereye kadar? Ağam gibi itikadım sağlam olsa, Yaradana sığınıp bende mesuliyet alırdım. Ne çare, öylesi bir huzur bana nasip olmamış, diye yakınmıştı Selâhaddin efendi.

“İç kanaması”yla neyin kastedildiği sorusuna karşılık, Haşim bey, henüz iki yıl önce, kızlarının doğum gününe kâbus gibi çöken, Yıldız'daki mahşer olayını hatırlatmıştı meraklı hanımına. Abdülhamid han hazretlerinin hafiyelik, jumalcılık gibi, onun

ahlak anlayışına ters düşen gayri resmi kuruluşlar sayesinde memlekette istibdada varan yönetimini hoş karşılamasa da, İttihat-i Osmani benzeri cemiyetlerin dışardan kumandalı birtakım yeraltı derneklerine ön ayak olan sözlü yazılı aşırı eleştirilerini pek kabullenemiyordu Haşim bey.

On yıl önce Saray'ın baskısıyla dağıldıktan sonra, üyelerinden birçoğu –uzağı bulan Paris'e, Jön Türklerin yanına, yakında kalan Kahire'ye, Selanik'e– kaçmış olmasına rağmen, İttihat ve Terakki diye de anılan bu cemiyet Rumeli'deki faaliyetlerini iyice geliştirmiş, kimi memleketin yönetiminde değişiklik, kimi özerklik peşinde koşan ora yerlisi azınlığı, daha önemlisi, bölgenin asayişinden sorumlu Üçüncü Ordunun genç subaylarını da saflarına çekmeyi başarabilmişti. Dersaadet'e yan bakan, her an Babiâli'yle el ense çekmeye hazır, komuta sınıfına başkaldıran genç subaylar etrafında toplanmış Padişah aleyhtarı askeri birlikleriyle, sefere hazırlanan bir işgal ordusunun kışlasını andırıyordu Selanik. Haşim beyin son edindiği habere göre, Ermeni Taşnak derneğiyle “Muhalifin” adını verdikleri bir toplantıda buluşup, Osmanlı sarayına karşı ortak mücadele hesapları yapıyordu Paris'teki İttihat ve Terakki. Halk arasında Dersaadet'e hiçbir yabancı ordu ayak atamaz gibi böbürlenmelere tanık olunurdu ama... Selanik'teki Üçüncü Ordu kefare ordusu değildi.

Her gün bir kıyamet kopabilir korkusuyla, şehir ahalisi, son meteliğine kadar harcayarak şekerinden peksimetine, dayanıklı yiyecek maddelerini kilerine, ambarına yığıyor; halkın cuma namazını kılmak ve ardından hutbeleri dinlemek için cami avlularına doluşmasıyla, ıssız bir beldeye dönüşüyordu meydanlar. Sultantepe köylüsü, sebzesini, meyvesini, sütünü, esnaf ise stoktaki şekerini, ununu, mahallede satmaktansa eşeğine yüklüyor, köydeki fiyatları beşle çarpan Üsküdar'daki toptancılara götürüyordu artık. Maruf berduş Raşit efendi şehrin dört bir yanından topladığı haberleri evin beyine aktarmakta elbette kusur etmiyordu.

Libabe hanım, karanlık görünen günlerde lazım olacak neva-

leyi, yağ ve peynir çömleklerini alt kattaki ambara; un, bulgur, peksimet, pirinç, şeker gibi yiyecekleri, rutubetten korumak amacıyla, tavan arasına kurdurduğu yeni bir kilere yığmaya başlamıştı. İncir, üzüm, dolmalık biber aldırıp kurutuyor, domateslerden salça yapıp kavanozlara bastırıyordu. Kendi dahil, tüm ev halkı sefere çıkacak taburun levazım dairesi örneği durup dinlenmeyi unutmuş gibiydi. Fırsattan istifade, Râna bebek tek başına, parmak ağızda, badi badi adımlarla odaları geziyor, merdivenden sürüne sürüne avluya iniyor, bahçeye çıkıyor, yerde bulduğu öteberiyi ağzına atıp ısırmayı hürriyetin ilk tezahürü olarak görüyor, yakalanmanın ezikliğini hatırlanmanın zevkiyle bir arada hissettiğinde, insan denen mahlukun haz ile hüznü birlikte yoğurma mizacının ilk anlarını yaşıyordu yavrucağı. Menekşe bacı bir gün papatyaların ortasında oturmuş bir şeyler geveleyen kaçağın ne yediğini merak edip yanına vardığında, yerden toplayıp ağzına götürdüğü kara çekirdeğin keçi pisliği olduğunu gördü:

– Kız, aç ağzını, tükür, tükür şu pisliği, kofte mi sandın bunları! diyerek işaret parmağını bu gamsız kızın küçükdiline kadar daldırıp ağzındakileri boşalttı.

Az ilerdeki sarnıcın musluğunda yüzünü gözünü yıkayıp, avutmak için cebinden çıkardığı küçük bir şeker parçasını uzattığında, ağlamaklı yavrucağın uzatılan şekeri sol eliyle aldığını fark eden, şekeri geri alıp sağ eline tutuşturan Bacı, inatçı kızın sağ elindeki şekeri yere atıp, sol eliyle topladığını görünce:

– Abuuu! Yediği haram olacak bu kızın! Melaikeler ne der? diye telaşlanıp, yavrucağı kucakladığı gibi anasına götürdü.

Dinine sadık, hurafelere ise pek inanmayan, sağ omzun iyi, sol omzun kötü meleklerle sedir vazifesi gördüğü inanışına gülüp geçen Libabe hanım, kızının el hareketlerine dikkat ettiğinde, devamlı emdiği parmağının sol elinin başparmağı olduğunu fark etti. Her sabah, inatçı kızı uyanmadan, onun sol elini kırmızı biber, sağ elini de gül reçeliyle ovalamasına rağmen, yakında üç yaşına basacak Râna kızı solaklık tabir edilen bu huyundan bir türlü vazgeçiremedi.

Rumeli tarafından ardı ardına gelen ürkütücü haberler; Selanik merkez kumandanının bir kolağası tarafından vurulup yaralanmasından sonra, İttihatçı hareketi bastırmak için oraya gönderilen Şemsi paşanın Manastır'da bir mülazım tarafından şehit edilmesi beklenen sonun habercisi gibiydi.

Korku, telaş... Ufukta kara günlerin belirttiği bir sıra yeniden hamile kalan hanımının büyümüş karnına baktıkça, insiyaki olarak, üç sene evvelki gibi, karşı yakadan gelecek top sesini kolluyordu Haşim bey. Tanyeri ağarırken, bir sabah top sesi yerine, haremın eşiğinde, beklediği yaşam çılgılığını duydu; ebe hanımın "oğlunuz oldu efendim, Libabe hanım sıhhatteler" müjdesi üzerine Boğaz semalarında aradığı Hûda'ya minnet borcunu bildirip, Kelam-ı Kadim'in kapak içine, üç yıl evvel yazdığı satırın altına "Süleyman Bâki, 23 Cemaziyü'lâhır 1326 Perşembe"* tarihini düştü. Loğusanın başucunda nur topunu andıran oğlunu seyrederken, bu defa uzaktan, Sultanahmet tarafından gelen, belleğinde yer etmiş o uğursuz top sesiyle irkildi. Ne vardı gene? Ne günah işlemiştı? Evlatlarına kutsuz bir talih mi öngörmüştü Yaranadan? Boş yere Raşit efendiyi aradı, arattırdı. Hacı ağaya acele Üsküdar'a inmesini söyledi. Şemsi Paşa Camii imamının olan bitenden haberi vardı muhakkak.

Öğle namazının sonuna varıp, selam vermek üzere başını çevirdiğinde, Hacı ağanın, Üsküdar'da muhabir gibi dolaşan Raşit efendiyi bulup getirdiğini fark etti. Pek de telaşlı görünmüyordu bu kez. Sessiz sakın namazın bitimini bekleyip, vereceği haberi beyin tasvip edip etmeyeceğini kestiremediğinden, yavan bir eda ile:

– Beyim, Padişah efendimiz, Kanun-u Esasi'nin meriyete geçirilmesini emir buyurmuşlar. Duydunuzsa, top sesi bu kararın müjdecisiymiş, diye bilgisini aktardı.

– Cümleye hayır ola!

– İyi mi kötü mü oldu bey? diye üsteledi Maruf berduş. İyiyse Padişah efendimiz neden otuz sene bekledi?

– İyi mi kötü mü olduğu birkaç aylık icraattan sonra kendini belli eder, diye kesip attı Haşim bey.

Râna'nın doğumunda kurban kesmemenin uğursuzluk getirdiğine inanmış Menekşe bacı, kimseye danışmadan, emir yukardan geliyormuş gibi, Hacı ağaya acele kurbanları kesmesini söyledi. Libabe hanımın ambarda, kilerde istiflediği zahire Üsküdar'daki vurgunculara muhtaç olmadan tencereleri fokurdattı mayaya yetti. Yeni bir ışık gibi görünen meşruti yönetimle zaptiyelerden, hafiyelerden, gammazlardan kurtulma ümidi, üç yıl önce yarıda kalan ziyafeti bir şölene dönüştürdü. Velhasıl, Râna'yı çirkin yüzüyle karşılayan çarkıfelek, Bâki bebeğe gülümser gibi göründü.

II

Osmanlı'ya dirliği sanki çok görmüştü Cenab-ı Hak. Boğaz'ın her iki yakasını şenlendiren korularda yaprak dökümünün başlamasıyla birlikte, Bulgaristan eyaleti bağımsızlığını, Girit, Yunanistan ile birleştiğini, Avusturya da Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini ilan etmelerine rağmen sadrazam tayinleri birbirini kovalıyor, cemaatlerin, cemiyetlerin kurulacak Meclis'te sandalye sayılarını artırabilme umuduyla kıyasıya çekişmeleri veryansın gidiyordu. Nitekim, kışın ayazında, Padişah hazretlerinin huzurunda, Sultanahmet'teki büyük binada açılan Meclis-i Mebusan'ın 274 sandalyesinin hemen hemen yarısında İttihat ve Terakki cemiyetinin, diğer yarısında da Arap, Arnavut, Rum, Ermeni, Musevi cemaatlerinin temsilcileri yer alıyordu. İçlerinden birinin küstahça "Ben Osmanlı bankası kadar Osmanlıyım" sözü Haşim beye fena dokunmuş olmalı ki bu patavatsızın sözünü ev halkına aktardığında, Raşit efendinin:

– Bundan böyle herkesin söz hakkı var, artık rahat durur bu illet, değil mi bey? sorusuna gülmekten kendini zor alıkoyup,

– Sürçü lisan bazen doğruyu söyletir, dilerim Hûda'dan illeti millet yap! dileğinde bulundu.

Kışın karında, soğuşunda, ortalık rahatlıktan ziyade beklen-tiden kaynaklanan bir sükûnete kavuşmasına karşın, bir cadı ka-

zanından farksızdı yeni kurulan Meclis. Azınlığı temsil eden mebuslardan her birinin, her Allahın günü ileri geri konuşması, olduk olmadık istekleri, devlet idaresini ele geçirmiş, merkezi hâlâ Selanik'te bulunan İttihatçıları rahatsız ediyor, milliyetçi duygularını kışkırtıyor, meşruti idare için birlikte mücadele verdikleri yoldaşlarla aralarının açılmasına sebep oluyordu. İngilizlerin adamı olarak gördükleri sadrazam Kıbrıslı Kâmil paşayı azil ile yerine Hüseyin Hilmi paşayı tayin ettirip, sert tedbirlere başvurmalarına rağmen Meclis'teki çekişmelerin sokağa taşmasını önleyemiyorlardı bir türlü. Haşim bey daireden, *Serbestî* gazetesinde İttihatçılar aleyhtarı yazılarıyla tanınan Hasan Fehmi bey Galata köprüsü üzerinde güpegündüz vuruldu. Emniyet kuvvetleri köprüyü sarmalarına, vapurlar seyrüseferden alıkonulmalarına rağmen, katilin kimliği su yüzüne çıkmadı.

Günlerden bir salı günü öğleye doğru konağa uğrayan Selâhaddin efendi, düşünceli halinin sebebini soran ağabeyine, Haliç'te köprüye yakın bir yerde balık tutarken yeşil bayraklar taşıyan sarıklıların başını çektiği, askerle karışık muazzam bir kalabalığın "Padişahım çok yaşa!" naraları arasında, Galata'dan Eminönü tarafına geçtiğini anlattı. Ağabeyinin:

– Meclis'e mi yürüyorlar? sorusunu,

– Herhalde, diye geçiştiren Selâhaddin efendi, Padişah efendimiz iktidara bu kadar mı hasret kaldı? diye sormaktan kendini alamadı.

Sarıklısı askeri hep beraber yürüdüğüne göre, böyle bir ayaklanmayı Saray'dan başka hiçbir kuvvetin tertipleyemeyeceği kanısındaydı genç adam.

– Neticeyi görelim, diye başını salladı Haşim bey.

Sonucun neye varacağını soran biraderini,

– Bu musibetin kime fayda sağlayacağını görmekte yarar var, diye yanıtladı.

Hükümet İttihatçıların elinde, Payitaht üzerine yürümeye her an hazır koca Rumeli ordusu İttihatçıların arkasında! Abdülhamid han bunu bilemiyecek kadar zaafa mı düşmüştü? Biraderini yanına alıp, ikindi namazını Şemsi Paşa Camiinde kılmak,

imamdan da bir şeyler öğrenmek ümidiyle paytona binen Haşım bey, Üsküdar çarşısında “Şeriat isteriz!” naralarıyla camiye doğru yürüyen cüppeli, sarıklı kalabalığı görünce, Koska’daki evlerine kapanmış anneyle babayı, ne yapıp edip Sultantepe’ye getirmesi için biraderini iskeleye bıraktı. Konağın üst başındaki tekke de ne olup biteceği belli olmaz korkusuyla da Hacı ağaya atın başını çevirip geriye, eve dönmesini emretti.

Tekkedeki sükûnete karşın, nereden peydahlandığı belirsiz bir güruh, bellerinde kasatura, ellerinde davul ile piştov, avaz avaz “şeriat isteriz” diye tepinip duruyordu meydanın ortasında. Korkudan cumbanın içinde birbirine kenetlenmişti hane halkı. Kendi gibi namazında niyazında kusur etmeyen hemcinslerine Allah’ın az buçuk akıl ihsan etmesini dilemek üzere namaza durdu Haşım bey. İlk rekâta, meydandan gelen sese kulaklarını tıkamaya çalıştı; ikinci rekâta kapının gıcırdadığını duydu; üçüncü rekâta seccadeden başını kaldırdığında, önünde kendi gibi secdeye varmış minik Râna’sını gördü, şaşırdı; hopladı içi, namazı kesip kızını kucaklamak istedi, toparlandı. İster istemez, yedi arş ardındaki Yaradan’ın yerine kızına baka baka tamamladı akşamın beş rekât namazını.

– Râna’m, yavrum benim!

Sesi, yutkunduğu bir damla yaşla kısıldı. Çağrıldığını duyan Râna, başını kaldırdı ve o badi badi adımlarıyla bir koşu babasının kucağına atılıp boynuna sarıldı.

– Beyba bak, diyerek, kucaktan inip yeniden seccadenin önüne geçti, gözleyip öğrendiği kadar, ilkin ayakta, minik elleri göğsünde, sonra dizleri üzerinde... Alnını yere değdirdiği sırada, nereden çıktığı belli olmayan Bacı, kayalıklardan dalan karakartal hızıyla kızı kapıldığı gibi, homurdana homurdana anasına götürdü:

– Hanım, hanım, senin kızını ecinniler okutur. Beyin namazını da haram etti gitti!

– Ne var, ne oldu Bacı?

– Boyuna bakmadan namaz kılmaya kalk sen! Bir kenarda dursa neyse. Hayır efendim, sen git beyle kıblenin arasında yat kalk, melaikeyi kaçır!

Gözlerini devire devire, ağlamaklı kıza bakıp:

– Sol elini beline bağla bu kızın, hanım! İblis oraya yer etmiş!

Râna sol elinin başparmağı ağzında, babası gibi hareket etmekle ne hata işlediğini soran gözlerini bir Bacı'ya bir anasına çevirdiyse de, ne o dudunun öfkesinden ne de erzaklarla haşır neşir anasının aldırılmazlığından bir sonuç çıkarabildi. Parmağını eme eme, küçücük beyinde bin bir soru, oyuncaklarının yanına vardı, başında püsküllü fesi bulunan irice bir bebeğin ardına çiçekten kanatları olan küçük bir kızı sakladı, önüne siyahi, şişman bir duduyu dikti. Bir süre bakakaldı bu manidar üçlüye. Sonra, bir satranç oyuncusu gibi, siyahi şişmanı küçük kıza doğru iteledi, fesli bebek gelip Arabın önünü kesti. Siyahiden bir hamle, fesliden önleme ve... anasının sesi:

– Râna! Hadi gel kızım, sütlaç var bak, kaçmasın!

Libabe hanım için kızının sağlığı her şeyden önceydi. Kaşığı sağ eline bir tutturabilse...

Üç gün süreyle, Haşim bey Koska'dan gelmesi gereken ebeveynlerini bekledi. Hacı ağa, eşraf intibai yaratmamak, herhangi bir husumete yol açmamak için, paytonu evde bırakıp ya-ya olarak her gün Üsküdar'a iniyor, Boğaz'ın iki yakası arasında gidip gelebilen kayıkçılardan, balıkçılardan havadis toplamaya çalışıyordu. Öğrenebildiği kadarıyla, Rumeli yakası zebanilerin elinde inim inim inliyor, her gün, her saat işlenen cinayetlerin korkusuyla kimse evinden dışarı adım atmaya cesaret edemiyordu. Kimdi, neyin nesiydi, ne isterdi bu sarıklı silahlı avenue?

Üçüncü günün akşamı, konağın önünde bir araba durdu. Beklemenin vermiş olduğu heyecanla dışarı uğrayan ev halkı, Selâhaddin efendiyi, babası Nâsır beyi, anası Fatma hanımı, bir de nereden peydah olduysa, günlerden beri ortada görünmeyen Raşit efendiyi bağrına bastı. Hicaz'dan dönen hacılar gibi, dördünün de benzi uçuk, üst baş toz içinde, perişan denecek bir hal-leri vardı. Kolay değil, sabahın kör kandilinde, Koska'dan tabana kuvvet Cibali'ye, Cibali'den bir pereme ile Kasımpaşa'ya, oradan bir yük arabasıyla Tatavla üzerinden Ortaköy'e, Ortaköy'de buldukları bir kayıkla Kuzguncuk'a, Kuzguncuk'tan da gene bir

arabayla Sultantepe'ye varabilmek, yaşlıca insanlar için meşakkatli bir yolculuk olmuştu. Sultanahmet-Galata-Taksim taraflarından geçmeyi ancak basireti bağlanmış kişiler deneyebilirdi.

Haremle selamlık arasında, mabeyn tabir edilen oda dedeyle nineye hasrolundu. Masada yemek yemeye alışık olmadıklarından, selamlığa taşınan sinilerin önünde bağdaş kurarak, böylesi bir müstesna günde, ev halkı, kadın erkek demeyip, Hûda'ya şükürler ile açlığını, susuzluğunu giderdi. Sıra kahveye geldiğinde, mangalın başına geçip cezvelerle uğraşmaya başlayan Raşit efendiye:

– Ayol Raşit efendi, kusura bakma, hani karabatak gibi derler, nasıl oldu da ucun Koska'dan çıktı? diye takıldı Libabe hanım.

Bey varken hanıma hitap etmek saygısızlık olurdu:

– Koska aklıma gelmeseydi, halim ne olurdu bey? diye yakındı Raşit efendi. Aramadım etmedim bu mahşer günlerini. Vapura binmek üzere köprüye geldiğimde bir vaveyladır koptu; padişahı şeriatı, bağıranı çığıranı, kimi elinde âlem kimi elinde pala, kaç kaçamazsın, dur duramazsın, kaldım ortalarında ya Rab! Köprünün üzerinde ne bulduysa sürükleyip götürdü bu azgın insan seli!

– Atamadın mı bir kenara kendini? diye soran Hacı ağaya,

– Yüzmem yok, bilirsin ağa. Kaçanın da duranın da ömrünün sonu geldi. Ne paşası ne hamalı kaldı; yol üstünde bulunup da gürüha katılmayan, bu dünyayı terk etti. Bağdırdıkça hırslanan, hırslandıkça köpüren, köpürdükçe saldıran bu gözü dönmüş güruh...

– Meclis'e mi yürüyordu?

– Meclis nerede bilmem ki bey! Yeni Camiyi geçip yokuşa sardıkta içlerinden üçü beşi, ellerinde sopalar, matbaaya benzeyen bir dükkâna saldırlar. Fırsat bu fırsat, "Padişahım çok yaşa!" diye ben de daldım içeri. Kırdılar döktüler, ellerine geçeni sokağa fırlattılar. Çekip gittiklerinde, harabeye dönmüş oracıkta cennette sandım kendimi.

O korkulu anları yeniden yaşıyormuş gibi bir an duraladı, düşündü, ne çare dercesine başını sallayıp:

– Saatler boyu ardı arkası kesilmedi bu cellat ordusunun. İkinciye doğru seğirttim. Nereye gideyim bey? Fincancılar Yokuşunun ara sokaklarından, saklana gizlene, Koska'ya pederinizin evi-

ne attım kendimi. Mekânınız cennet ola! diye gözleri dolu dolu, kahve kabarıırken cezvenin sapına sarıldı Raşit efendi.

Günler boyu, doğru dürüst bir bilgi edinilemedi. Herkes kendi gönlüne göre bir rivayet uyduruyor, böylesi gaddar bir ayaklanmanın sorumlusu olarak kimi Sultan'ı, kimi softaları, kimi yüz bulmuş azınlıkları görüyor, kimi de, İttihatçıları hedef almış havasında, tepki yaratacak bu hareketin, Padişah'ı toptan saf dışı bırakmak gayesiyle, bizzat İttihatçılar tarafından düzenlendiğini ileri sürüyordu.

Raşit efendi, at cambazlarından, iki nazırın katledildiğini; Hacı ağa, Mihrimah Camii imamından, sadrazamın değiştiğini; Selâhaddin efendi de, Şemsi Paşa Camii imamından, pek bilemediği, Selanik'te mi Edirne'de mi bulunan, Hareket Ordusu adı verilen bir ordunun İstanbul'a doğru yürüdüğünü öğrenince, iâşe temini derdinde, un, peksimet, kahve, şeker, tuz, ne buldularsa paket paket, çuval çuval Libabe hanıma teslim etmeyi vazife edindiler.

Olaydan iki haftaya yakın bir zaman sonra, Selâhaddin efendi Üsküdar'a indiğinde Şirket-i Hayriye vapurunun iskeleye yanaştığını gördü. Pür heyecan, bilet bile almadan, vapura atladığı gibi kaptanın yanına vardı:

– Hayır ola kaptan? Nasıl...

– Geçmiş olsun, diye kesti kaptan. Sağ ola Mahmut paşa. El diyardan gelmesiyle bu avenenin işini bitirmesi bir oldu. Taşkışla'daki askerler biraz direndi ama, onların hesabı da çok geçmeden görüldü.

– Padişah hazretleri?

– Hazret mazret kalmadı hemşerim! Örfi idare var şimdi. Hürriyet de yakında gelir inşallah, diyen kaptan Boğaz'ın akıntısına karşı gemisine yol verdi.

Ertesi sabah Üsküdar'a ilk yanaşan vapurdan çıkmasıyla kapışılan gazetelerin başlıklarına kimse inanamıyordu:

– Padişah'ı tahtından indirmişler!

– Sürmüşler!

– Daha da neler!

Hemen hemen iki neslin ölümsüz sandığı, herşeye kadir Osmanlı padişahı, İslamın halifesi Abdülhamid han hazretleri hal edilmiş, sürgüne yollanmıştı. Sabah ezanından beri iskelede bekleyen Selâhaddin efendi “İstibdadın sonu”, “Müstebitin hal’li”, “Yaşasın hürriyet” başlıklı makaleleri okuya okuya Sultantepe’ye vardı.

– Ne olacağı belliydi. Görünen köye kılavuz gerek mi yenge? diyerek gazetenin birini yengesine, diğerini ağabeyine uzattı.

– Ne olacak şimdi? diye soran hanımına cevaben,

– Olan olmuş, hayırlısı, diye kestirip attı Haşim bey.

Bir an Boğaz’ın ötesindeki sırtları düşünceli bir şekilde seyretti. Sonra biraderine döndü, imalı bir şekilde:

– Musibetin kime fayda sağladığı belli oldu değil mi? diyerek seccadeyi serdi, ezanı beklemeden namaza verdi kendini.

Örfi idarenin ilan edilmesiyle, Taşkılla’daki Avcı Taburlarının ayaklanıp sokağa dökülmesini, medreselerden gelen sakallılarla birleşip Meclis’e yürümelerini, yol boyunca önlerine çıkan günahsız insanları, Meclis içinde dahi bir sürü erkânı öldürmelerini, hep Sultan Hamid ispiyonlarının yeraltı faaliyetlerine bağlıyorlardı bir ağız olan gazeteler. “Şeriat isteriz! Padişahım çok yaşa!” avazeleriyle kendi kendini azdırıp gözü dönen bu guruh Adliye ve Harbiye nazırlarını, Meclis’i korumakla görevli askerleri, subayları, ellerine düşen mebusları katletmişler, Meclis dağılmış, kaçabilen, Aya Stefanos tarafına zor atmıştı kendini. Hareket Ordusu’nun gelişyle, hemen oracıkta toplanan Meclis, İttihatçılar aleyhine başlayıp İttihatçılar lehine sonuçlanan bu olayların tertipçisi olarak belirlediği Sultan Abdülhamid’i, ayaklanmanın bastırıldığı günün gecesi, aile efradiyla birlikte apar topar trene bindirip Selanik’e sürmüş, yerine, göstermelik olarak, ondan iki yaş küçük Sultan Reşad’ı, V. Mehmet unvanıyla tahta oturtmuştu.

Bir ay boyunca idam sehpaları meydanlardan kalkmadı. Pa-

şalar, miralaylar, gazeteciler, jurnalcılar, dervişler dahil bir yığın eylemci, yağlı kement ucunda canlarından oldular.

Nihayet olaylar duruldu. Selâhaddin efendi, anasını babasını evlerine götürmeden önce asayişin ne durumda olduğunu yakından görmek için Koska'da kalıyordu. Râna kız, oyuncaklarını teker teker, bir istediğini iki etmeyen dedesiyle nenesinin odasına taşımış, Bacı'nın ayak atamadığı bu bölümde, inadına, dedesi gibi namaz kılmayı deniyor, bebekleriyle konuşa konuşa saatler boyu kendine göre bir âlem yaratıyordu. Nenesi yavaş yavaş bu cansız kişilerle tanışırken, güzelce bir hanım bebeğin yırtık elbisesinin yanında gördüğü, ibrişime benzeyen şeye yakından baktığında, bunun yırtık elbisenin bir parçasıyla kundaklanmış, sapıyla birlikte kurumuş bir kiraz olduğunu gördü:

– Râna, ne bu?

Râna bir iki kez “nene, bu bak bak,” diye tekrarladıysa da, derdini anlatamayacağını görünce, nenesinin eteğini çekistirip “gel nene gel” diyerek ihtiyar kadını anasının yatak odasına götürüp uyumakta olan Bâki bebeği gösterdi. Bebekle anası arasında hissettiği bağıın suretiydi elbiseden yırtılmış parçayla kundaklanmış kuru kiraz. Fesli büyük oyuncak bebek, “Beybaba”dan kısaltma “Beba”yı, yırtık etekli güzelce hanım, Libabe’den türeme “Nan”ı, amcası “efendi”den “Didi”yi, Bâki’den “Kiki”yi Râna yaratmıştı. Can verdiği canlıya bildiğini yaptıran Halik ise eğer, cansızı canlandırıp istediğini yaptıran da Haşim bey konağının o minicik kızıydı.

Sultan Reşad, cülûsu ile Dolmabahçe Sarayına yerleşmiş, Meclis-i Mebusan Boğaz’ın görkemli sarayı Çırağan’a taşınmış, sabık sultan Abdülhamid’in kütüphanesi Dârülfünun’a verilmiş, örfi idare altında asayiş yerine oturmuş, dedeyle nenenin Koska’ya dönme zamanı gelmişti, gelmişti amma, Râna’yı nenesinden ayırmak için zabıta kuvveti gerekti. Selâhaddin efendi dahil, anası babası ne yaptılarsa olmadı, nenesinin eteğine yapışmış küçük kızı ayırmaya kimsenin gücü yetmedi. Torununa sarılan Fatma hanım, sonunda gelini Libabe’den Râna’yı bir haftalığına Koska’ya götürme iznini kopardı. Dede, nene, bir de Râna’nın bakı-

mına yardımcı olması için genç kızlardan Nazile paytona bindiler. Selâhaddin efendi yeğenini kucakladığı gibi, dizginleri tutan Hacı ağanın yanına yerleşti. Arabanın arkasına atılan bir kova su, tekerleğin dönmesiyle inişe geçtikte gözden kaybolan payton... konak sanki bir anda boşalmış gibi geldi Libabe hanıma.

Amcasının kolları arasında, parmak ağızda, küçük Râna'nın gözünden hiçbir şey kaçmıyordu.

– Didi, bak bu patik, diye işaretparmağıyla atın ayaklarını gösteriyor,

– Atın patiği nal, diyen amcasına,

– Patik, patik, diye dirotiyor,

Hacı ağanın gülerek kamçıyı göstermesiyle,

– Nal, nal, diye düzeltiyordu.

Az ilerde hayvanın boğuk bir gürültüyle pislemesi üzerine:

– Didi, Didi bak, at kaka yaptı, diye el çırparak gülücükler dağıtıyordu etrafa.

Üsküdar'a vardıkta cami, sandal, bilet, vapur kelimeleriyle tanışıyor, tekrarlıyor, vapurun iskeleden açılıp dalgada yalpalamaya başlamasıyla, ağlamadan sızlanmadan amcasının kolları arasına saklanıveriyordu.

Birbirine yapışık, sıra sıra dizilmiş cumbalı cumbasız ahşap evlerden oluşuyordu Koska. Çoğunda bahçe bulunmadığından, çocuklar sokakta oynuyor, sıcak havalarda yaşlılar kapı önünde eğleşiyorlardı. Nâsır dedenin evi, iki katlı, dört beş gözden ibaret, sade bir binaydı. Selâhaddin amca her sabah yeğenini omuzlarına oturtup çarşıya pazara çıkıyor, satın alınan nevaleyi küfeciye yükleyip, gülüşe oynaşa eve dönüyorlardı birlikte. Sultantepe'de unuttukları bebeklerin yerini sebzeler almıştı. İki göz oyup çekirdekten bir burun eklemekle, filiz vermiş patatesten fesli bir bey, havuçtan pembe bir hatun, patlıcandan Arap bacı... nene bile katılır olmuştu bu yaratıcı oyuna. Torunu üzmemek için bir süre tencereye konmayan bu yaratıklar pörsümeye yüz tutunca, lezzetli bir türlü olarak sofraya geliyordu. Amcası onu yanaklarından öpüp, dairede babasına teslim ettiği gün, Râna'dan, sitem dolu bir "Didi"den başka ses çıkmadı.

Kırk yıldır Paris'te yerleşik, mutlakiyet karşıtı Jön Türklerin söz sahibi olmasıyla, Tanzimat'tan beri revaçta olan Fransızca artık her hatırı sayılır evde öğrenilmesi, hatta konuşulması gereken bir dil haline gelmiş, sinilerin yerini masalar, utların yerini piyanolar almıştı.

Meşruti idarenin yerleşmesiyle hürriyet mefhumunu herkes işine geldiği gibi anlar oldu: Çoğu kimse vergi ödemeyi, işe gitmeyi bile hürriyetin kısıtlanması olarak görüyor, vapurlar, trenler, atlı tramvay, hatta Paşabahçe, Reji İdaresi gibi kuruluşlar işçilerin şu veya bu nedenle çalışmayı durdurma kararıyla sık sık atıl duruma düşüyorlardı. Kısa bir zamanda, yerden biter gibi bin bir çeşit gazete piyasaya sürüldü. *İkdam*, *Sabah* gibi eskiler, ayaklanma sırasında kırılıp dökülüp yeniden basılmaya başlayan *Tanin*, *Şurayı Ümmet*, Üsküdar vapurundan her sabah tomar tomar çıkıp, en ücra köşelere kadar dağıtılmaya başladı. Hürriyet meleşinin aşkıyla, Rus zulmünden kurtulan Tatarlar, Kazan Türkleri, kargaşadan usanmış doğu illerindeki Kürt kökenli eşraf, Bosna'dan, Bulgaristan'dan kaçan Müslüman halk İstanbul'a akın akın geliyor, zengini konak satın alıyor, bütçesi kıt olan, boş bulduğu arsa üzerine, izinli izinsiz bir evcik konduruyordu. Birkaç ay içinde İstanbul'un nüfusu ikiye katlanır oldu, hayat pahalılandı; örneğin bir okka buğday 35 paradan 55 paraya fırladı. Hayat şartlarının zorlaşmasına, dışardan gelenlerin teklif ettiği umulmadık bedellere dayanamayan Sultantepe sakinleri, bahçelerini satmaya başladı, mantar gibi biten kerpiçten evlerle, o şirin köy salaş mahallelere taş çıkartır hale geldi.

Haşim bey daireye geldiğinde, dizi dizi gazeteler arasında, İngiliz elçiliğinin gözetiminde basılan *Levant Herald*'i bir yana koyup, yeni çıkmaya başlayan *Demet ve Millet* gazetelerini seçti. Şöyle bir göz attığında, bazı makalelerin kadınlar tarafından kaleme alındığını gördü. İtikadı sağlam bir Müslümansa da yobaz olmayan Haşim beyin hayalinde, fikirlerini kaleme alabilen, genç kız olmuş Râna'sı canlandı. İdarehanelerde gecelemeyen, çarşı pazar gezmeden, pekâlâ evde de yazılar yazılıp imzalanır, Raşit efendi bu akıl fikir dolu makaleleri gazetenin müdüriyetine gö-

türüp teslim edebilirdi meselâ. Akşam dönüşü Eminönü vapur iskelesinde, “*Karagöz çıktı Karagöz!*” diye çığırın seyyar satıcıdan bir nüsha alıp, aceleyle vapura atladı. Seneler boyu, aynı saatte, aynı vapurla gidip aynı vapurla dönen Üsküdarlı, Kuzguncuklu, Çengelköylü memurin sınıfına ait yolcular birbirlerini tanır, yolculuk sırasında hal hatır sorar, dereden tepeden söz ederek vakit geçirirlerdi. Elindeki gazetenin ilk sayfasında, koca bir şişe zeytinyağını başına dikip içen, Kırkpınar güreşçisi kılığında, kıspetli bir Karagöz’ü gördüğünde, gülmek için kendini zor tuttu Haşim bey. “Bulgur canıma yetti” diye bir de yazı vardı altında. Kelli felli bir bey için ayıp sayılırdı gülmek. Şöyle bir düşündü: İtiraf etmek gerekirse, Abdülhamid sultanın otuz üç yıllık iktidarı boyunca gülmeyi unutmıştu millet.

– Bulguru bulmuş da beğenmemiş mi Karagözüm? diye site-me kalkışan Libabe hanım kahkaha atmamak için avucuyla ağzını kapadı. Hani hanımına “şekerim” diyeceğine “bulgurum” diyecekti o silahşor kalemlerden biri!

Etrafına bakınıp yalnız olduklarını anlayan Haşim bey karısına, “Bulgurum,” diye takıldı.

– Yeni yeni bir sürü gazete türemiş. Birkaç makalede kadınların imzasını gördüm, dedikten sonra tereddüt etti bir an:

– Hani... bir gün... Râna... diye mırıldanıp sustu.

Dinine bu denli düşkün bir Müslümanın, kızı için ümit ettiği gelecek! Libabe hanımın eşine olan hürmeti o an gözlerinden göğsüne doğru sevgi dolu bir derecik gibi aktı.

Bir yaşına bastığından beri tombul bacakları üstünde sendeleye sendeleye, oyuncaklarına sesli sözlü hikâyeler anlatan ablasının yanına varıp, bebeklerden rastgele birini yakalamaya çalışıyordu Bâki’cik. Arap duduya benzeyen bebeğin kolunu kopardığı gün hiç kızmadı ablası. Kopan kolun sağ mı sol mu olduğunu anlamak ister gibi yoklayıp, bir kenara bıraktı o siyahî bebeği. Meşguldü: Ortadan yarılmış bir kavun kabuğuyla, caminin kubbesini; kabuğun yamacına saplanmış kalemle, minareyi; ceviz kabuğuyla, sandalı; yerde bulduğu bir yüksüğü bebeklerden birinin sırtına bağlamakla, küfeciyi yapmış, bunları teker teker

gösterip Bâki bebeğe bir şeyler anlatıyor, küfecisi, camisi, sandallıyla yeni bir boyut getiriyordu yarattığı âleme. Libabe hanım gizlice ceviz kabuğunu, kalem kakılı kavunu, küfeciyi Haşim beye gösterdiğinde, her ikisi de kızlarının, sağ elini kullanması şartıyla, büyük bir sanatkâr olacağı kanısına vardılar.

İstanbul'a üşüşen dışarlıklılardan ötürü kışın odun bulmak da bir hayli güçleşti. Tahta, yonga, dal, budak... mutfaktaki ocakla selamlıktaki çini sobanın alevini besleyebiliyordu ancak. Yerin karla kaplı olduğu bir akşam cumbadan dışarıyı seyreden Râna:

– Nan, nan, bak, oraya bak, ateş, ateş, diye annesini çağırıp, ısrarla karşı yakayı gösterdi.

Libabe hanım, karşı yakada, suyun kenarında, Çırağan Sarayının bulunduğu mevkide... hatta, biraz daha dikkatli baktığında, Sultan Abdülaziz hanın özene bezene yaptırdığı Çırağan Sarayının ta kendisinin, çıra gibi tutuşmuş, arada bir patlamalar, arşa yükselen alevler, kara dumanlar içinde cayır cayır yandığını gördü. Uzak da olsa, yangının insan üzerindeki meşum cazibesine kapılmış ev halkı, cumbaların içine yığılıp, saatler boyu Boğaz'ın suları üstünde meşale gibi yanan sarayın acıklı sonunu seyrede ede sabahı buldu. Karanlıkta tüyler ürpertici bir haşmetle havalanan alevler, iki gün iki gece sonunda, görkemli binayı viraneye çevirip gözden kayboluverdikte, sarayın banisi Abdülaziz han gibi, bu güzelim eserin de ecelini hangi kopası eller hazırladı diye düşünüp durdu Haşim bey.

Hürriyet mefhumunun dillere destan olmasıyla bağımsızlık umudu güden azınlık, aralarında ırk ve din esasına dayanan dernekler kuruyor, her dilde yayınladıkları gazetelerde, dergilerde, bitmek bilmeyen isteklerini umuma açıklamakta sakınca görmüyorlardı. Çırağan yangınıyla apar topar Fındıklı'daki saraya göçmeden evvel, Meclis bir "Cemiyetler Kanunu" çıkarmak zorunda kalmıştı. Bu yasa ile, ırk ve din esasına bağlı siyasi partiler kurmak yasaklanmış; Rumeli'de Saray'a karşı savaşa katılmış çetelerin lağvına karar verilmiş; gayrimüslim vatandaşlara bundan böyle askerlik vazifelerini yerine getirme zorunluğu konmuştu.

Kalemde muhasip olarak çalışan Behar efendi, dairede yarı endişeli, yarı ümitli bir şekilde Haşim beye sokulup:

– Üstadım, bu askerlik meselesi nasıl olacak bilmem. İtimat ettiğim bir kişiden duyduğum kadarıyla, iki yüz dönümü geçen çiftlik sahipleri askere alınmazmış. Doğru mu acaba? Öğrenmek mümkün mü, bir zahmet? diye fısıldaması, biraderini düşünen Haşim beyin de kulağını kabarttı.

Yaz sıcaklığının gelmesiyle, çeşmelerde kuyruklar uzadı, nüfusun birdenbire çoğalmasıyla sokaklarda küme küme çöpler yığıldı, ortalıkta güpegündüz fareler türedi, başıboş köpeklerin korkusundan halk günbatımından sonra dışarı çıkamaz oldu. Topkapı'nın fakir semtlerinde oturan birkaç kişinin karın ağrısı, ishal ve devamlı istifra sonucu öldükleri haberi, zengin tabakanın umursamazlığına rağmen, ortalığa yayıldı. Bu ölüm haberleri Topkapı'dan Fatih'e, Fatih'ten Galata'ya sıçradığında gazeteler kubur faresi kadar koca koca harflerle “Kolera” başlığını atmaya başladılar. Bir korkudur sardı İstanbul'u. Bu illetin hayvanlardan sirayet ettiğini öğrendikte, belediye ilk iş olarak, zaten etrafa korku salan binlerce başıboş köpeği, günaha girmemek için, öldürmeden toplatıp, Kınalı'nın açığındaki, Hayırsız adıyla bilinen ıssız adaya gönderdi. Dört tarafı denizle çevrili çorak yerde ne yiyip ne içecekti bu hayvan sürüsü? Orada ne olup biteceği, evet, ancak Allah'a kalmıştı.

Libabe hanım –dedesinden duyduğu kadarıyla– bu salgın hastalık hakkında bir şeyler biliyordu. Haberi alır almaz, eve, kim olursa olsun, yabancı girmesini yasakladı. Hacı ağadan, kireç kaymağı bulmasını istedi. Beyine klorlu çamaşır suyu, kezzap ısmarladı, işine gidip gelirken kimseyle tokalaşmamasını sıkı sıkı tembih etti. Abdesthaneler sabah akşam kezzapla yıkanmaya, elbiseler, çamaşırlar, iki günde bir klorlu suyla ovulmaya, damacanalarla gelen Taşdelen memba suyu dahi kaynatılarak içilmeye başladı. Hacı ağa aldığı talimat üzerine, atın gübresini bile bir çukurda toplayıp kireçle örtüyordu. Meyveler sadece komposto olarak yenecek, köylüden alınacak zerzevat bahçede soyulduktan sonra mutfağa girecekti. Sepetten bir erik alıp, ısırmaya kalkışınca, anasının:

– Dokunma, bırak, pis o! diyerek eriği elinden almasını bir türlü anlayamadı Râna.

Her gün yediği şey niye pis, kaka olmuştu birden? Evin içindeki endişeli havayı seziyor, amcasını gördüğünde nenesinin yanına gitmek için yalvarıp duruyor,

– Râna'm benim, orada da artık patlıcan bacı, havuç ana kalmadı, diyen amcasına kuşkuyla bakıyordu.

Beş yaşına gelmesine rağmen parmak ağızda, nargilesini hortumlayan feylezof misali, peş peşe gelen bu anlaşılmasız olaylar arasındaki bağlantıyı çözmeye çalışıyordu Râna.

Haftalar, aylar boyu, evden bahçeye dahi çıkmasına izin verilmeyen kızcağızın, öğle uykusundan kalktığı bir ikindi vakti, cumbada dedesinin yanına bağdaş kurmuş nenesini görmesiyle kucağına atılıp boynuna sarılması bir oldu. Başörtüsünün ucuyla yanağını silen nenesinin yaşlı gözü... acele gidip oyuncaklarından bir ikisini seçip geldi, Koska'daki günlerinin verdiği esinle yaptığı, patatesten fesli bebeği dedesine gösterip:

– Dede bak, Beyba!

Göz yerine nohut kakılı patlıcandan bebeği nenesine gösterip:

– Nene bak, Bacı! derken, becerisini sergilemekten ziyade üzgün görünenleri gülümsetmeye çalışıyordu.

Abdest almak üzere ayaklanan dedesini görünce gideceklerini sandı:

– Ben de gelicem, diye tekrar nenesinin kucağına atıldığında,

– Nereye gideceğiz yavrum benim, ev bark hepsi kül oldu, diye hıçkıran nene gözyaşlarını gizleyemez oldu.

Ev, bark; evet, yüzlercesi, binlercesi bir gecede yok oluvermişti. Ejderha dilini andıran alevler, Meşrutiyet'in ilanının üçüncü sene-i devriyesini kutlayan uçsuz bucaksız meşum bir fener alayı gibi dizi dizi sıralanmış, birbirine yapışık ahşap evleri, Aksaray, Koska, Vezneciler, Çukurçeşme demeyip yutuvermiş, Balat'a doğru yol alıp gitmişti. Çoğu zaman patlıcan kızartması yaparken sıçrayan kızgın yağın sebep olduğu yangınları kastederek, nohut gözlü patlıcan bebeği işaretle:

– Hep bunun yüzünden, diye yakınan nenenin sözlerinden, yangının sebebinin Menekşe bacı olduğunu sandı Râna'cık, sevgili nenesine bir kez daha hak verdi.

O cehennem gecesi, yaz ortasında bile görülmemiş bir sıcakla ter içinde uyanan, duvarın çatırdamasıyla yatağından fırlayan Nâsır dede, başucunda bulunan harmaniyeyi kaptığı gibi, hanımıyla birlikte, basamakları yalamaya başlayan alevler arasından dışarı fırlamıştı. İki ihtiyar, don gömlek, sokak ortasında ağlayan, sızlayan, bağırıp çığırانlarla birlikte, cehennemin kızılında toz olup uçuşan evlerini tanyeri ağırıncaya kadar dehşet içinde seyretilmişlerdi.

Meşrutiyetin ilanını kutlamak için olsa gerek, mumu nerede söndürdüğü belli olmayan bekâr Selâhaddin efendi, sabah ezanı ile felaketten haberdar olmuş, nasıl ettiyse gök ağarmadan Koska'ya varıp, yangın yerinin o sıcaklığında evlerinin külleri önünde tır tır titreyen anasıyla babasını alıp konağa getirmişti.

– Nene!

– Evet yavrum. Sevdığın o evcikten kapı önündeki taş basamak kaldı.

Geleceğin yıllarında, içinin daraldığı anlarda, kaç defa, kapı önündeki o taş basamağı ziyaret edecekti Râna.

Bir asma yaprağından gayri tek varlığı olmayan Adem'le Havva misali, çıırçıplak kalan emekli Nâsır beyle hanımının ne evi, ne barkı, ne parası, ne pulu, ne donu, ne çarşafı kalmıştı. Ertesi günü Haşim beyin ilk işi Beyoğlu'na inip Orozdibak'tan babasına fes, ceket, pantolon; evde dikilmek üzere anasına entarilik, çarşaflık, çeşit çeşit kumaşlar, çile çile yünler alıp gelmek oldu. Ustalık isteyen fistanları Tatavla'dan gelip bir iki geceyi konakta geçiren madam Kaliopi biçerdi. Ev hanımlarının biçilen parçaların dikimine hız vermesiyle, mutfak işinde yalnız kalan Bacı, yangından mı korkmuştu yoksa solak kızın nohut gözlü kara bebeğinden mi alınmıştı bilinmez, patlıcan denen sebzeyi eve sokmaz oldu.

Fatma nene, bağdaş kurup, gece gündüz yün örmeye adadı kendini. İki dizi arasında gerdiği çilenin ipliğini bir ucundan çe-

kip yumak haline getiriyor, yanına oturup şişleri merakla izleyen torununu ise bu işe heveslendirmiyordu. Solak kişinin örgü örmesinin kolay olmadığını bilen nene, öğrenme isteğinin torundan gelmesini bekledi. Gün geldi, onu kucağına alıp eline şişleri verdi. Nene minik parmakları yönlendirdiği sürece, sağ elindeki şişle kıvrıdığı ilmiği sol elindeki şişin üstüne aktarabiliyordu Râna. Tek başına giriştiği denemede sağ eli tutuluyor, sol elle deniyorsa da, soldan sağa ilerleyen örgünün ilmikleri kördüğüm oluyordu. Yenilgiyi hazmedemeyen mağrur kız, günler boyu sağ elini denedi olmadı, sol eliyle örmeye kalktı arapsaçı gibi bir yumak çıktı ortaya. Sonunda kendi yapamadığını bebeklerine yaptırdı: Her birinin sağ eline kartondan birer sopa tutuşturup onları dövüştürmekle avuttu kendini.

Yeni yerleşenlerle koca bir mahalleye dönüşen Sultantepe, aynı Koska gibi, kız oğlan demeden sokağa salınan çocuklarla doldu. Üç gözlü, tek katlı bir binadan ibaret sübyan mektebi ihtiyacı karşılayamaz olmuştu. Mektebin hocası, her biri bir diyardan gelmiş, sövüp sayan, itişip kakışan bu haylaz ordusuna terbiye töre öğretebilmek sevdasında, bir hayalî ile anlaşıp her cuma ikindiden sonra, dershaneyi Karagöz'le Hacivat'ın bin bir şaklabanlıkla anlatacakları adab-ı muaşeret oyununa hasretmişti. Yengesinin izniyle, Selâhaddin efendi bir cuma günü yeğenini alıp gösteriye götürdü. Dershanenin içinde analı anasız, dadılı dadısız, çekingen birkaç kız ile, tepişen bir sürü oğlan, kandil ile aydınlanmış beyaz bir perdenin içinde gazel okuyan, iki eli çenesinde, sivri sakallı bir adamın belirmesiyle sus pus olup, dikkat kesildiler. Gazel okuyan adamın karşısına, başında sarıya benzeyen bir külah, bir eli çenesinde bir eli boşta ikinci bir adam dikilip:

– Gecenin bu saatinde zırlamak ne güne! Âlemi uyandırdın Hacivat, diyerek boştaki eliyle perdenin arkasından çıkardığı bir Arap bebeği gösterince:

– Aaaa! Didi bak Bacı, Bacı, diye heyecanlanıp bağırان Râna'yı, amcası zor susturdu.

Densizlik yapan Tiryaki, Beberuhi, Arnavut, Laz, Kürt, İbiş,

Zenne; iki eli çenesinde Hacivat'tan kurnazlık, bir eli boşta Karagöz'den nasihat... Nasihatten anlamayan da sopa yiyip gittiler. Bu hoyrat Karagöz'ü pek sevmiştii, neden sevdiğini de yıllar sonra anlayacaktı Râna.

Haşim beyin her akşam getirdiğı *Karagöz* gazetesi kızının elinden düşmez oldu. Her yeni nüshada, bir eli çenesinde sille tokat iş beceren bu garip adamın resimlerine bakıp, ilkönceleri:

– Beyba, bu ne yapıyor? dediğinde, babası Karagöz'ün ne yaptığını anlatıyordu.

Ancak bir iki gün sonra:

– Beyba, bu ne diyor? diye sorduğunda,

– Ne dediğı bak burada yazılı; okuma yazma öğrenmenin zamanı geldi kızım. Gel istersen bugün başlayalım, deyip, kızına o gün elifba'nın elif'ini, ertesi akşam ba'sını öğretmeye başladı Haşim bey.

Kalemi sağ eline tutuşturup elif'i çizmesini isteyince, beybasının sevgili kızı, bir gayret, yamuk da olsa, çizdi iyi kötü bir elif. İş sin'i veya kafı çizmeye gelince kalem sağ elden sol ele geçmek mecburiyetinde kaldı. Üstelemedi Haşim bey. Minicik beyinde saklı cin gibi zekâsıyla, elifba'yı, yazmasını değilse de okumasını, bir ayda söküp attı Râna'cık.

Karagöz'ün ağzından çıkanı öğrenme hevesinde, satırları hecelemeye başladı. Hecelerden kelimeyi çıkarıp okudu, amma harfleri birbirine ekleyip, sol eliyle yazmaya gelince iş zorlaştı. Babasının sağ eliyle kalem kullanımına bakıp, sol eliyle aynı şeyi yapmaya kalktığında, yazmak istediğini kendi de heceleyemez oldu. Sağını solunu epey denediyse de sonunda Karagöz'ü anlamak için yazmayı değil okumayı öğrenmenin yeterli olduğu kanısına varıp kalemi kâğıdı bir kenara bıraktı.

Sultan Abdülhamid'in gidişiyile sansür kalkmış, gazeteler en ücra köşelerden aldıkları havadisleri anında bildiriyor, her olay için kendi görüşlerini de eklemekten geri kalmıyorlardı. Altı ayda bir ilan edilen sıkıyönetimle asayiş nispeten düzelmiş görünse de, sınır eyaletlerinden gelen nahoş haberler tedirginliği

huy edinmiş İstanbulluya rahat bir nefes alacak vakit bırakmıyordu. Rumeli'de Yunan, Bulgar, Sırp, Makedon ayaklanmalarına Arnavutlar da katılmış, Sultan Reşad'ın yaz başındaki iki haftalık Üsküp, Priştine, Manastır ziyareti Müslüman Arnavutları biraz olsun yatıştırmışsa da, geri kalan dört millet bir araya gelip Osmanlı'ya karşı tek cephe kurmanın yollarını arıyordu. Bağımsızlık hevesi Yemen'de Zeydi'leri, Suriye'de Dürzi'leri de ayağa kaldırmıştı. Daha üç yıl öncesine kadar, sansürden ötürü, uzakta olan uzakta kalıyordu. Şimdiyse gazeteler sayesinde, Fizan'daki bir olay İstanbullunun derdine dert katıyordu.

Sürgün yeri Fizan'ın, daha doğrusu Trablusgarp'ın, İtalyanlar tarafından işgal edildiği haberi gazetelerde günün konusu oldu. Fransız, İngiliz, Rus derken bu kez de İtalyanlar! Görüldüğü kadarıyla yakında Rumeli'den Yemen'e, Yemen'den Trablusgarp'a, dünyanın bir ucundan öbür ucuna gidip savaşmak gerekecek, savaşmak için de seferberlik ilan edilecekti, mecburi. Donanmadan yoksun Osmanlı, Trablus'a Mısır'dan asker yollayıp, elden geldiği kadar İtalyan istilasını önlemeye çalışıyordu. Kıtık, yokluk içinde, önleyebildi de bir sene boyunca.

III

İsyanlar, savaşlar, tedhişler! Avrupalının, "Hasta adam" diye nitelendiği Osmanlı'yı tarihin sayfalarına gömmek istediğine inanmıştı Selâhaddin efendi. Onun ne Abdülhamid uğruna ne de, milliyetçi olmalarına rağmen siyasette, yönetimde acemi, kovdukları Sultan kadar despotluğa yatkın İttihatçılar uğruna yad ellerde canını feda etmeye niyetli olmadığını, kaçak gezse de askere gitmeyeceğini biliyordu Haşim bey. Hani, Frenklerin Napolyon'u gibi bir kurtarıcı çıksa, peşine düşerdi gözünü dahi kırpmadan.

Behar efendinin iki yüz dönüm meselesi geliverdi aklına. Çiftlik sahiplerine tanınan böylesi bir muafiyet var mıydı? İki yüzyıl öncesi, evlenip meslek veya toprak sahibi olan yeniçerilerin dayatmasıyla ilgili bir şeyler okumuştı Haşim bey. İki yüzyıl sonra halen geçerli miydi böyle bir teamül? Kanuni'den sonra fetvalarla yönetilen koca imparatorluğun, içte dışta bin bir çeşit derdiy-

le uğraşan devlet, sefer zamanı levazım ambarlarını dolduracak üretici sınıfını esirgeme yoluna mı gitmişti? Kütüphanesinde işe yarar bir cilde rastlamadı, duyulur da muafiyet varsa iptal edilir korkusuyla fazla da sorup soruşturmadı. Keseye uygun, satılık böyle bir çiftlik bulunduğunda almaya karar verdi. Bir kuzu ve ya bir teneke peynir çok iş görürdü vakti geldiğinde.

Askere alınma korkusuyla çoğu Rum, Ermeni, hatta bazı Musevi kökenli Osmanlı vatandaşı, varını yoğunu satıp yurtdışına göçmeye başlamıştı. Arada bir hal hatır sormak için Bedros ve Levon ustaların evine uğrayan Raşit efendi, Fransa'ya yerleşmeye kararlı bir Ermeni dostlarının Çengelköy'ün içlerinde bulunan çiftliğini satmak istediğini öğrendi. İçinde çiftlik evi, ahır, ağılı, bir çift öküzü, üç ineği, beş on adet kuzusu, bostan kuyusu, bağ, meyve ağaçları bulunan yüz elli dönümü aşkın bu yer için istenen bedel keseye de uygundu. Selâhaddin efendinin oraya yerleşmeye hevesli olduğunu anlayan Haşim bey, Libabe hanımın da rızasıyla, elindeki mevcuda bankadan edindiği az bir krediyi de ekleyerek çiftliği satın aldı.

Hıdrelleze bir hafta kala alım satım muameleleri tamamlanmış, bastığı yerde gül biten Hızır aleyhisselamın bu bayramını çiftlikte şenlendirmeye karar vermişti aile. İki geceyi orada geçirmek için, üç gün öncesinden bir faaliyetler başladı konakta. Yufkalar açıldı, dolmalar dolduruldu, bulgur, pirinç torbalandı, şilte, yorgan denklendi; nene, hanımların her birinden, içinden geçeni manzum bir şekilde ifade etmesini istedi. Kâtiplik görevini üstlenen Raşit efendi söylenenleri teker teker kâğıt parçalarına kaydettikten sonra, parçaları katlayıp yanı başında duran küçük boş bir küpün içine doldurmaya koyuldu. Üçüncü günün sabahı, Libabe hanımın takvim yapraklarından kestiği ikişer satırlık manzumecikler de eklenip, küpün ağzı kapandı; iki adet fanus, bir lenger kaşkaval, birkaç kavanoz peynir, yağ, bir sepet lop yumurta, bir tencere dolusu köfte, iki tepsi börek, bir tepsi kadayıf, bir çuval ekmek, kap kakak, çay, şeker, kahve paketleriyle birlikte, çiftliğin eski sahibinden devralınmış, talika denen arabaya yüklendi. Yüklerin arasında dedeye göre bir kovuk hazırlandı.

Geri kalan kısma kadınlar, kızlar, çocuklar, iyi kötü sığıştı. Selâhaddin efendinin yanına Raşit efendiyi, eline de dizginleri almasıyla, kadanaya benzeyen iri at arabaya asıldı. İşe gitmek mecburiyetinde olan Haşim bey, evin selameti bakımından Hacı ağa, dairesinde kapalı Huriye hanıma bakmakla görevli, az buçuk güvenik Bacı'dan başka kimse kalmadı konakta.

Keseklerle, çukurlarla dolu, taşlı tozlu bir yoldan öğleye doğru varabildiler tepelerin ardındaki çiftliğe. Başında saçlarını ancak örten işlemeli bir poşu, ayağında şalvar, arkasından gelen sekiz dokuz yaşlarında bir çocuğa,

– Garbis, hadi git babanı çağır da gel, diyerek oğlanı gönderen, “hoşgeldiniz”le gelenleri karşılayan bir kadın yaklaştı.

Dedeyle nenenin elini öptükten sonra, tek katlı kâgir binanın kapısını, perdelerini açtı. Terk edilmiş bir eve gireceğini zanneden Libabe hanım, ortalığın aydınlanmasıyla, salon kadar geniş odada, tozu yeni alınmış dolapları, iskemleleri, bir masa üzerinde iki kavanoz reçeli gördüğünde, kefere diye adlandırılan insanların, Müslüman cemaatinde olduğu gibi, dehşet, vahşet yolunu seçmiş birkaçı dışında, insaniyet kavramından yoksun olmadıklarına bir kez daha şahit oldu.

– Adın ne kızım? diye soran neneye,

– Ben Bercuhi, kocam Kevork, oğlum Garbis. Ardaşes efendi gitmeden evvel, siz gelene kadar hayvanlara bakmamızı istedi. İsterseniz gideriz, isterseniz kalırız. Gönlünüz nasıl bilirse hanım, diyerek atın bacakları arasına yönelen Bâki'yi tutup kucağına aldı.

Torbalar, tepsiler, sepetler... nevale mutfaka taşındı. Baharla birlikte haşere uyanmıştı, yere yatak serilmemesini önerdi Bercuhi. Kevork efendinin, evinden getirip çardak altına yerleştirdiği iki kerevet dedeyle oğluna ayrıldı. Şilte serili boş arabada ise hanımlar kalacaktı.

Akşam yemeği zamanı, içi kâğıt parçacıklarıyla dolu küçük küp az ilerdeki gül ağacının dibine kondu. Anası babası, hayvanları beslemek veya sağlamak bahanesiyle ortadan yok olan Garbis'i, Libabe hanım yanına çağırdı. Utancından geri geri duran oğlancağızı köfte, börek, kadayıfla beslemeyi Râna iş edindi. Ge-

cenin gelip fanusların yanmasıyla, karanlıkta belirip, rahat uykular dileyen Kevork efendi Raşit efendiyi evine, yatıya götürdü.

Sabah çok erken öttü horoz. Tavuklar gıdıkladı, sığırlar böğürdü, herkesten önce uyandı Râna. Kıvrılmış uyuyanların üstünden seğırtti, arabadan aşağı kayd, kiraz ağacının dibine oturup etrafı seyre daldı. Çardağın altında namaza durmuş dedesi, tepelerin ardından yükselen güneş, hafif bir çiy bulutuyla kaplı çayıra çıkan kuzular, çiçeklerle donanmış meyve ağaçları, yapraklar üzerinde parıldayan şebnem, onu bir an olsun alışageldiği âlemin dışına taşıdı. İçinde hırstan, isyandan arınmış bir ferahlık. İlk defa duyduğu böyle bir hissi yaşamasıyla, o anı tutmak, anlamak, anlatmak... Yanına gelen nenesine:

– Nenem bak... ne kadar güzel... nene, demekle yetindi.

Yalağın yanındaki tulumbada eller yüzler yıkandı, çayın suyu kaynadı, Garbis bir elinde sepet öbür elinde güğüm, sütle kaymak getirdi. Raşit efendi, gece Hızır aleyhisselamın ziyaret ettiği küpü gül ağacının altından alıp geldi,

– Neyse halin çıksın falın, bismillah, deyip elini küpe daldırdı, “Kimin niyetine?” diye sordukta, hep bir ağızdan “Nene”nin ismi yükseldi.

Raşit efendi’nin, küpten çıkardığı katlanmış kâğıt parçasındaki,

Gençsin, güzelsin

Allah gönlüne göre

Yiğit bir delikanlı versin

üçlemesini okumasıyla, ortalığı bir kahkahadır sardı. Gülmekten gözlerinden yaşlar akan nenenin:

– Ayol neden çok gördünüz? demesi üzerine de kahkahalar arş-ı âlâya vardı. Israra rağmen Raşit efendi küçük küpü devretti. Râna’nın küpten çektiği parçacıklarda, dedeye sağlık, kızlardan kimine koca kimine para, anasına çoluk çocuk, kendine,

Hislisin, akıllısın

İpin ucu kaçmasın

diye garip bir ibare çıktı...

Yemeyi içmeyi unutan Râna, elinde bir somun ekmek, bütün gün Garbis’in peşinde, o dere senin bu tepe benim, durup din-

lenmek bilmedi. Ahırda devrik gözlerle ona bakan ineklere yanaşmaktan çekindi, uzaktan bir iki lokma salladıysa da pek aldıran olmadı. Yanına yaklaşan sıpayı uzattı bir dilim, bu şirin yaratık yanından ayrılmaz oldu. Çayırdaki gelincikler, papatyalar topladı, sarılı kırmızılı çelenkler yapıp kuzuların boynuna dola-
dı. Dallardan kiraz, folluklardan yumurta toplayıp, Garbis'le birlikte eve döndüklerinde:

– Kızım nerede kaldın, diye sitem eden anasına bir demet gelincik verip yanaklarından öptü.

Nerede mi?... Nasıl dese? Bilemedi. Saatlerin ötesinde ömre bedel bir zamanda, şebnemlerin ortasında saadet dolu bir mekânda kalmıştı.

Çok değil, bir yaz geçti aradan. Korularda dökülen yapraklar, dökülecek kanın habercisi oldular. Balkanlar tam karıştı. Seferberlik demeden harp, harp demeden hezimet başladı. Savaş ilanının üzerinden üç gün geçmeden Sırp-
lar Priştine'yi, Yunanlılar Bozcaada'yı istila etmişlerdi bile. Selanik'te sürgün, sabık Sultan Hamid'in düşman eline geçmesini her bakımdan sakıncalı bulan erkân, onu bir Alman gemisiyle İstanbul'a getirtip Beylerbeyi Sarayına kapadı. Emniyet bakımından, güzelim mesire yeri Gök-
su, jandarma birlikleriyle doldu. Üsküdar'dan kalkan vapurlar Kandilli'den önce Anadolu yakasına yanaşamaz oldular. Zamanında dönmüştü ihtiyar sabık Sultan. Nitekim, gelişinden on gün sonra Selanik'in Yunan'a teslimi gazete manşetlerinde belirdi.

Bir ay boyunca başlıklardan inmedi kara kara haberler: Sırp-
lar Üsküp'ü; Karadağlı Sırp-
lar Arnavutluk'un bütün kuzey kısmını; Yunanlılar Preveze'yi, Midilli, Sakız, Limni'yi, tüm Ege adalarını işgal ediverdiler. Bulgarlar ise daha işin başında Kırklareli'ni alıp Çatalca'ya dayanmışlardı. Bu can pazarında evini barkını terk edip, zulümden kaçan Müslüman halk, aç biilaç yollara düşmüş; azığı tükendikte ot, kök, salyangoz, fare, ne bulduysa yiye-
rek, gece gündüz, dere tepe demeden yürümüş, sürünmüş; ayakta kalabilen, doluya tutulmuş göçmen kuş misali, İstanbul surlarının içine atmıştı kendini.

Kaçabilen, Anadolu yakasına göç eden orali yerlilerin anlatıklarına göre, rüzgâr batıdan estiğinde gök gürültüsünü andıran top sesleri rahatlıkla duyuluyormuş. Edirnekapi'nın, Topkapı'nın önleri, birbirine girmiş kağnılarla sur dibine bitap düşmüş hırpani yaratıklardan, ağlaşan çoluk çocuk ve inleyen hastalardan geçilmez olmuş, şehrin içlerine doğru sızan bu perişan kalabalık, camilere sığınmak, meydanlarda konaklamaktan başka çare bulamamıştı. Cepheden getirilip Sirkeci'ye boşaltılan vagonlar dolusu yaralı askeri tedavi için, Fatih Camii gibi Taksim tarafındaki Alman sefareti de hastahaneye dönüştürülmüş; bu sefalet içinde yeniden baş gösteren koleraya yakalananları ise, diğerlerinden ayırıp Ayasofya Camiine kapamaktan başka çare görememişti sıhhiye teşkilatı.

Devlet hizmetinde idari seviyede bulunan memur sınıfı silah altına alınmaktan muaf tutulduğundan, konakta, seferberliğin etkisi ilk olarak paytona koşulan atın müsadere edilmesiyle baş gösterdi. Haşim bey artık Üsküdar'a yaya olarak iniyor, akşamları, kendisini karşılamaya gelen Raşit efendiyle birlikte yokuş yukarı yaya olarak dönüyordu. Bütün atlar ordu emrine alındığından, tramvaylar depolara çekilmiş, azınlığın Pera'sında bile develer dolaşır olmuştu.

Çocukluğundan beri Bulgar zulmünü duya duya büyümüş olan Haşim bey, bu zalimlerin göz açıp kapayıncaya kadar Çatalca'ya vardıklarını duyduğunda, hanımıyla oturup, İstanbul'dan uzaklaşmanın doğru olup olmayacağını konuşmuş; koca ev halkını, dedeyi, nineyi, bilhassa, dakikası dakikasına uymayan Huriye hanımı neyle, nereye götüreceklerini kestiremediklerinden, kadere boyun eğip oldukları yerde kalmaya karar vermişlerdi. Bu zalimlerin konağı gasp etmeleri halinde, çiftlik iyi kötü derde deva olurdu.

Süregelen felaketlerin ikinci haftasında, Haşim bey dairede İngiliz sefaretinin gözetiminde basılan *Levant Herald*'ı eline aldığı anda, taraflarca imzalanacak mütarekenin gün meselesi olduğunu, hafta içinde alınacak kararların Londra'da toplanacak konferansta yürürlüğe konacağını okudu. Çatalca önlerinde durduru-

lan Bulgarlar Edirne'ye girememişler, Yunanlılar ise bu anlaşmaya imza koymaktan kaçınmışlardı. Memleketin eli kolu budanacaktı besbelli, ama ne de olsa Osmanlı'nın yüzyıllar boyu payitahtı olan İstanbul kurtulmuş sayılırdı şimdilik.

Bir akşamüstü gacırdaya gacırdaya bir kağrı durdu konağın önünde. Acı acı esen poyrazda yüzü gözü örtülü, cüppeli bir adam bahçeden içeri aldı kağrıyı. Taşlığın kapısını tokmaklayan bu garip kişi, kırk yıllık tanıdık gibi, pencereden bakan Râna'ya el salladı. Kömürlükte uğraş veren Hacı ağanın kapıyı açmasıyla, yüzünü saran atkıyı, sırtındaki cüppeyi attınca bu garip yaratık Selâhaddin efendi oluverdi birden. Saçı sakalı ağarmıştı amcanın:

– Didiii, sen dede mi oldun? diye kollarına atılan yeğenini öpüp mutfağın çeşmesinde elini yüzünü yıkayan amca:

– Gördün mü, gene Didi oldum muzip kız, dedi; dedelik bana nasip olmaz. Hadi gel bak neler getirdim. Bir gün için nasıl dede olduğumu sonra anlatırım sana, diyerek Râna'yı sırtından çıkardığı cüppenin içine doladı.

Öküzleri ahıra çektikten sonra Hacı ağayla birlikte kağrıdan çıkarıp eve taşıdıkları dört beş küfe mangal kömürü, birer çuval patates, salatalık, güğümde süt, mendillerde süzme peynir, tereyağını yengesine teslim edip:

– Bu ne? Bil bakalım! diye yeğenine döndü amca.

– Kafes o, biliyorum.

– İçinde ne var peki?

Kafesi örten bezi aralayıp, dört adet sarı civcivi gördüğünde heyecanlandı, sevinçten bağırmamak için elini ağzına kapadı; bu narin yaratıkları sevme, besleme, koruma duygularının hepsini ilk defa olarak bir anda yaşadı Râna.

O sırada yorgun argın eve dönen Haşim bey daha bahçedeki kağrının nereden çıktığını sormadan, babasının beline sarılan kızının kafesi gösterip:

– Beyba bak, Didi dede bana ne getirdi! demesiyle, çoktandır görmediği biraderini fark eden Haşim bey onu bağrına bastı.

– Didi neden dede olsun kızım?

– Yok, dedeydi Didi oldu, yalan söylemiyorum beyba! diye direten yeğenine arka çıktı amcası.

– Askerlik meselesi ağabey. İhtiyara kim ne der? Sakalıma, kaşlarıma un serptimdi gelmeden. Gerisini yolun tozu halletti.

Ramazan, bayram gelip geçmiş, aylar sonra ilk defa bir araya geliyordu aile.

– Bunca zaman hiç haber çıkmayınca seni herhalde götürdüler diye düşündüm. Gelmediler mi çiftliğe?

– Gelmez olurlar mı ağabey? Biz daha çatışma kiminle, neredede duymadan, bilmeden, üç kolcu birden geliverdi çiftliğe. Beni de, saçlarına kır düşmüş Kevork'u da götürmek istediler.

– Kervok'u bilmem ama, senin nüfus kaydın Aksaray kütüğünde. Aksaray'da kütük mütük kalmadı, hepsi kül oldu gitti. Hangi esasa göre adam toparlar bunlar?

– Hangi esas, ağabey? Yangınlar bir yana, senelerdir yığılan muhacirlerle, ne defter kalmış ne kütük. Adamlar tavşan avına çıkmış gibi nerede ne buldularsa, kime rast geldilerse alıp götürdüler.

– Eee, siz ne yaptınız peki?

– Bir kuzu, bir çömlek peynir işleri halletti. Bizden daha faydalı buldukları at ile arabayı aldılar, savuşup gittiler.

– Cümlemize geçmiş olsun, diye rahat bir nefes aldı Haşim bey.

Ardından müjdeyi verdi:

– Mütareke imzalandı; dün, Bulgar hükümetiyle.

Savaşın sona ermesi, Selâhaddin efendinin meydana çıkması, gergin, endişeli havayı biraz olsun gevşetmiş, cansız bebeklerini Bâki'ye emanet eden Râna canlı civcivlerine adamıştı kendini. Palazlanıncaya kadar soğukta bırakılmamalarını tavsiye etmişti amcası. Çini sobanın yanına koymak istedi kafesi,

– İnsanların oturduğu odada tavuk mu beslenir? diyen anası bu işe razı olmadı.

Zemin katın dört bir yanına kurulan kapanlara rağmen, Sultantepe'nin mahalleye dönüşmesinden beri farelerle başa çıkmak bir sorun olmuştu. Nene, içi saman dolu, karın kısmı oyuk, civcivlere analık yapacak, tavuğa benzer bir yastık hazırladı. Hacı

ağa taşlığın duvarına koca bir çivi çaktı. Yünlü kumaş parçasıyla firdolayı sarılı kafes bu çiviye asıldı. Râna kız, sırtında yün hırkası, ayağında yün çorabı, taşlıkta civcivlerini seyretmek, çanağın suyunu yenilemek, ufak ufak doğradığı lop yumurtanın sarısını onlara yedirmekle geçiriyordu gününü. Kimsenin görmediği bir anda birini tutuyor, öpüp severek, hırkasının içinde saklıyor, cik-ciklerine karşılık, öğrendiği tatlı sözlerle onlara analık ediyordu.

Taşlıkta bulunduğu saatler boyunca, beş basamakla çıkılan, iki kat arasındaki, hiç ayak basmadığı o esrarengiz daireden arada bir sesler duyuyor, orada kimlerin oturduğunu merak etmesine rağmen, Bacı iki üç yıl önce, koca dudaklarını bir şey yutacakmış gibi açıp kapayarak:

– Aman ha, sakın gitme oraya, umacı var, ham eder seni, diye onu korkuttuğundan yaklaşmaya cesaret edemiyordu o yana.

IV

Civcivleriyle tatlı tatlı muhabbete daldığı bir gün, o esrarengiz yerden gelen alçak sesli konuşmalar duydu. Merakı korkusunu yendi, pabuçlarını çıkarıp, sessiz sedasız, seğirte seğirte basamakları çıktığında, kafes şeklinde bir kapının arkasında, bağdaş kurmuş kitap okuyan ihtiyar bir hanım gördü. Sessiz, hareketsiz, pusuya yatmış kedi gibi bekledi. Hiç de umacıya benzer bir tarafı yoktu bu kendi halinde, çelimsiz görünüşlü yaşlı kadının. Kitabını mırıldanarak okuyor, gözünü kitaptan ayırıp duvara diktiğinde, mırıldanma iki sese, iki ayrı kişinin karşılıklı sohbetine dönüşüveriyordu. Biri ince biri kalın, iki ses, aynı gırtlak! Ne olup ne bittiyse, kalın ses:

– Yeter artık! Ettiğini buldun! diye hiddetlenince, iyice sinen Râna, dört ayak, geri geri adımlarla merdivenden aşağı kayıp, nenesinin yanına vardı:

– Nene?

– Ne var yavrum?

– Ham yapar mı iki sesli umacı?

Oraya gitmekle kendini suçlu buldu:

– Nene, umacı adam yer mi?

– Nerde umacı gördün Râna?

Başkasına itiraf edemezdi. Nenesi anlardı halden:

– Şey... civcivleri severken sesler duydum, gittim baktım...

anneme söyleme nene!

– Ne gördün?

– Umacıyı gördüm. Umacı kadın mı, nene?

Nenesi anlamıştı:

– Neden umacı olsun yavrum? Gördüğün hanım... o da benim gibi senin nenen, annenin annesi.

– Beni yemez değil mi?

– Kim taktı aklına kızım bunu? Nene torununu yer mi?

– Yalnız, tek başına, kiminle konuşuyor peki?

Nenesi duraladı:

– Hatırladın mı? Hani bizim atı alıp gittiklerinde Hacı ağa kızıp, kendi kendine söylenip durmadı mı?

– Evet nene, ama annemin annesinin atı nerede?

– Atı da, hayatı da insanın hayalinde canlanır bazen. Güzellikleri nadiren hatırlarsın. Haksızlıklara ya tevekkül ya da isyan edersin. Sonuç alamayan isyan, hakkı hayalde arar. Orada ancak istediğini yaparsın.

Torununu unutup, kendi kendine konuştuğunun farkına vardı Fatma hanım.

– Râna'm benim, korkacak bir şey yok. Gördüğün hanım senin Huriye ninen. İçeri girmeden git konuş kendisiyle, istersen. Ama her şeyden evvel annene bir danış.

Basamakları sessizce çıkıp, parmaklığın önünde kendini gösterdiğinde, kitaptan başını kaldıran Huriye hanım geleni bir süre süzdü, duvara bakıp görünmez kişilere bir şeyler söyledikten sonra kapıya taraf döndü:

– Libabe'nin kızı değil misin sen?

Hayrette kalan Râna:

– Evet nine, diyebildi.

– Adın ne bakayım?

– Râna.

– Tabii, Râna, torunum benim, bunca yıldır neden gelip görmedin beni?

– Korktum nine. Kızıp bağıırıyorsun bazen, korktum işte...

– Kötü kişiler kızdırıyorlar beni. Ama insan ninesinden korkar mı, canımın canı değil misin Râna'm?

Nedendir bilemeden, oturup ağlayacaktı Râna. Gözünden bugüne dek damla akmamış kızın içinden bir şeyler taşıtı. Parmaklık olmasa umacı ninenin boynuna sarılacaktı ki, Huriye hanım birden sırtını kafese dönüp, Râna'yı korumak ister gibi kollarını açarak, duvardaki görünmez kişilerden birine:

– Hayır, sen bok yersin, defol! diye haykırdı.

Sindi ama korkmadı, o günden sonra, hemen her gün, gidip umacı ninesiyle konuşur oldu Râna. Huriye hanım, herhalde kendisi olsa gerek, mazide yaşamış genç bir kızın sevincini, derdini tatlı bir dille anlatıyor, sonra bakışları Râna'da, aklı ise bilinmedik derinliklerin sessizliğinde, dalıp gidiyordu. Arada bir duvardaki görünmez hayâsızlara:

– Sefil pezevenkler! diye çıkışıyor, ümitlerini Râna'da yeniden bulmuş gibi, ona bir ara şefkatle bakıyor, sonra gene mazinin de atının de ötesinde, bilinmedik bir diyara göç edip gidiyordu.

Ninesinin neden böyle iki ayrı dünyada yaşadığını öğrenmek istediğinde, Libabe hanım:

– Ben daha karnındayken, annem kocasıyla birlikte aklını da kaybetmiş. Babamı görmek bana nasip olmadı kızım. Vakti geldiğinde anlatırım sana, demekle yetinmişti.

Bulgarlarla, Sırplarla Londra'da imzalanan anlaşmadan yaklaşık beş hafta sonra, savaşların yaraları henüz daha kanarken, kara, soğuk bir kış günü, taşlık kapısından giren Maruf berduşun gene öyle alı al moru mor:

– Babîâlî'yi bastılar, Nâzım paşayı, yaverleri vurdular, diye bağırmasıyla, Huriye hanım içeriden kapısını yumruklamaya başladı:

– Namussuzlar, hayâsızlar, gebersin pezevenkler!

Haykırışı duyan o dirençli Libabe hanım, gözyaşlarını sakla-

mak için hamama kapandı. Anasının azabını ondan iyi anlayacak... kim vardı?

Bu akıl almaz haber aslında doğruydı. İttihatçılardan Enver bey, yandaşı üç beş kişiyle Babiâli'yi basmış, nöbetçi erleri vurup içeri girdikte, başkumandan Nâzım paşayı, yaverleri katletmiş, ihtiyar sadrazam Kâmil paşayı istifaya zorlayıp, yerine Mahmud Şevket paşayı tayin ettirmişti. Bunca badireden sonra, beklenmedik bir zamanda böyle bir hükümet darbesi herkesi, gazeteleri dahi şaşırtmış gibiydi. Şaşırmayan bir tek Bulgar genelkurmayı oldu. Babiâli baskınından hemen iki hafta sonra orduları yeniden saldırıya geçmiş, üç haftada yeniden Çatalca'nın önüne dikilivermişlerdi. Dağılan Osmanlı ordusu! Kaçan kaçmış, kaçamayan katledilmiş, ayakta kalabilen asker, yarı ölü yarı diri dökülmeye başlamıştı Sirkeci Garına. Hastahanelerde, daha iyileşmeden taburcu edilenlerin yerini yenileri alıyor, tıbbi malzeme tükendiğinden, kocakarı ilaçlarıyla, melhemlerle, parçalanmış çarşafardan elde edilen sargılarla yaralar sarılıyordu. Meydanlarda konaklayan, açlıktan kırılan halk arasında kurtlu bulguru, küflü peyniri bulan gününü gün ediyor, çöpler gene yığılıyor, fareler firdönüyor, Ayasofya Camiine kapatılmış kolera hastalarının ömürleri tükendikte cesetleri geceleyin Sarayburnu'ndan denize atılıyordu. İlk patlak verdiğinde iki hafta süren savaş, bu kez bitmek bilmiyor, Çatalca düşmana geçit vermiyorsa da, baharın gelmesiyle birlikte, aylardır muhasaraya göğüs geren Edirne'nin düşmesi sonun başlangıcını ilan ediyordu.

Bu arada konakta civcivler palazlanmış, Raşit efendi bahçenin kuytu bir köşesinde, derme çatma da olsa, bir horozla üç tavuğa bir kümes kurmuştu. Râna, sofradan ekmek kırıntılarını, mutfaktan artıkları toplayıp piliçlerini besliyor, anasının peşinden kilere girip gizlice aşırıldığı bir avuç bulguru elinden yiyen dostlarını sevip okşadığında, sarı sarı civcivleri getirdikten sonra ortadan kaybolan amcası geliyordu aklına. Neden görünmez olmuştu Didi?

Kıştan sıyrılan güneşin etrafı ısıtmaya başladığı bir sabah piliçlerini beslerken, kümesin üstüne bir gölge düştü. Bacı elleri belinde, yarı şaka yarı ciddi:

– Küçükhanım, yiyecek bir şey kalmadı. Şunlardan birini tencereye atsak...

Sözü yarıda kaldı. Ayağa fırlayan Râna, sırtını kafese dönüp, piliçlerini korumak azmiyle kollarını gererek, Bacı'nın yüzüne tükürür gibi:

– Hayır, sen bok yersin, defol git buradan! diye canhıraş bir çığlık attı.

“Defol” bir duvardan ötekine yansıya yansıya, Huriye hanımın odasından yükselir gibi geldi.

“**D**efol”u kim dinlerdi cephede! Kelle götürmeye, kazığa oturtmaya alışmış Bulgarlar, kralları Ferdinand'ın göz diktiği Kostantiniye'ye girmeyi başarırsa, Osmanlı'nın soyunu sürdürecektir canlı kalır mıydı ortada? Hıdrelleze takriben üç hafta kala, konakta denkler hazırlandı, bohçalar dürüldü, ölmekten gitmek evladdır diye düşünen, abdestini alıp namazını kıldıktan sonra istihareye yatan Haşim bey, sabah erkenden, gıcırdayan bir kağıt sesiyle uyandı. Râna bahçeye çıkmış amcasının kollarına atılmıştı bile:

– Didiii! Hani gelecektin, niye hiç gelmedin? Gel bak, gel ne göstericem sana, diyerek kuytu köşedeki kümise doğru çekiştiriyordu adamı.

– Didi bak kocaman oldu civcivler. Nazile tavuk diyor bunlara!

– Onlar henüz piliç. Bak, galiba bu horoz olacak, ötekiler senin gibi birer genç kız.

– Ama... Didi...

– Nen var Râna'm?

– Bacı bunları keselim diyor!

– Olur mu öyle şey tatlım! Bunlar büyüyecek, yumurta yapacak, biz de yumurtaları pişirip yiyeceğiz, değil mi?

– Ya, tabii! diye onaylayıp, doğru söze ne denir, diye düşündü Râna.

Hazırlanmış denkleri, hurçları, bohçaları görüp duraksadı Selâhaddin efendi:

– Hayrola ağabey, nereye böyle, neye karar verdiniz?

– Vallahi Salâh, neyle nereye gideceğimizi bilemeden bir telaş içinde gitmeye karar verdik, diye yakındı Haşim bey. Zebaniler kapıda. Allah korkusu yok bu zalimlerde, insaf nedir bilmezler! Mamafih, bir ses bana üç gün daha sabret dedi bu gece.

Ertesi gün, istifayı düşünerek daireye vardığında, bir sürü güler yüzle karşılaştı Haşim bey. Bulgarlar iki gün içinde yeni bir anlaşma imzalamaya mecbur bırakılmışlardı, Londra'dan geliyordu haber. Inanamadı, kâtibe devlet ricalinin görüşünü almasını emretti. Kâtip telefona sarıldı, manyetoyu çevirip santraldan “Pera 24”ü istedi.

– Olmadı muhterem, kapatın. Orası Saray'ın numarası. İktidar Saray'da değil artık. Babiâli'yi arayın, “Stamboul 42”den.

Babiâli arandı, haber doğrulandı. Akşam bu hayırlı haberle eve döndü Haşim bey. Konağın üstüne çökmüş karabasan dağıldı, kağınyaya yüklenmiş denkler indirildi, bohçalar çözüldü, boşalan ambar, kiler, dolaplar yeniden şenlendi. Rahatladı ev halkı.

– Vakit bulup soramadımdı Salâh, nasıl geldin buraya? Beylerbeyi'nden geçmek deveye hendek atlatmaktan beter.

– Bülbülderesi'nin arkalarından dolaşıp geldim, kolcular kral kesilmiş ağabey, önüne çıkanı atıyorlar içeri. Gençler askeriye, hayvanlar celeplere teslim. Yakında sizin Maliye'ye de el koyar bunlar.

– Gene mi geldiler çiftliğe?

– Gelmez olurlar mı? Geçen sefer atla araba gitti. Bu sefer koyunlar. Bulgarla anlaştılar mı yoksa? Bitip tükenmedi şu menhus seferberlik.

– Yok, yok, bu sefer iş tamam gibi. Elden neler çıkacak, geriye ne kalacak, ha, bak, orasını artık İngiliz bilir. Sen gene ihtiyatlı ol Salâh.

Amcasının gideceğini öğrenen Râna, onunla gidebilmek için kağınyı terk etmez oldu. Ne yaptılar ne ettilerse, Nuh deyip peygamber demedi kızcağız. Bacı onu zorlamaya kalkınca, öyle bir “defol” cınladı ki arabanın içinden, anasından mı kızından mı

geldiği meçhul bu acı bağırtıyı duyan Libabe hanım, selameti kızını amcasına emanet etmekte buldu.

Piliçlerini de beraber götürmek istiyordu Râna.

– Evladım, çiftlikte piliç de var civciv de, diyen anasına,

– Onlar benim değil ki anne. Garbis senin çocuğun mu? diye diretti.

Diyecek laf bulamadı anası. Bacı'nın piliçleri kesmesinden korkarak, gitmekle kalmak, götürmekle bırakmak arasında bocalayıp durdu; güvendiği nenesinin onları eliyle besleyeceği, Bacı'yı kümese yanaştırmayacağı sözü üzerine, amcasının yanında, çiçekler diyarına doğru yol alıp gitti Râna.

Çiftlik, bir bahar şenliği içinde karşıladı onu. Eline konan keleşlebeği öpmek geldi içinden. Bir sene önce terk edilmiş, sıvaları dökük taş bina onarılmış, yer yer sarmaşıkların sarı turuncu çiçekleriyle donanmıştı badanalı duvarlar. Geçen yıl çardağın altında namaz kılan dedesini görür gibi oldu; horoz öttü, aklına piliçleri geldi, nenesi yedirmezdi onları. Bıraktığıyla bulduğunu, dün ile bugünü birlikte yaşar olmuştu Râna. Geçmişinin henüz taptazecik yılları, yaşamakta olduğu anı yokluyor, sevincine de elemine de buruk bir hatırayla iştirak ediyordu.

Basık tavanlı geniş odanın bir bölümü, paravanayla amcasına yatak odası olarak ayrılmış, geri kalan kısımda bir masa, üç iskemle, dolaplar, yan tarafta iki şamdanlı bir konsol, duvarda raflarda sıra sıra kitaplar, ocağın iki yanında dizi dizi odunlar, odunların önünde, camiye andıran kubbeli, üç ayaklı, pirinçten bir mangal.

Şamdanlı konsola takıldı Râna:

– Bu ne Didi?

– Bozuk bir piyano tatlım. Eski sahibi götürmemiş, bırakmış.

– Ne var içinde Didi?

– Aç bak, ama dikkat et, parmağını kıştırma.

Açtı kapağı: Sıra sıra beyaz dişler!

– Bu dişler ne için Didi?

– Diş değil, bildiğim kadarıyla onlara tuş diyorlar. Bas bakalım birine.

Her tuşa bastığında iki şamdanlı konsol, inceden kalına, türlü türlü ses verdi. Kalın sesi kalın sesiyle, ince sesi ince sesiyle taklit edip eğlendi bir süre, mangala taraf döndü:

– Didi bu cami mangal mı?

– Evet Râna'm, annenin hediyesi.

Anneyi duyunca ninesi geliverdi aklına:

– Didi, umacı nine neden öyle kızıyor?

“Kim?” diyecek oldu, duraladı, anladı amcası:

– Senin ninen o, neden umacı olsun?

– Bacı öyle söyledi.

– Bacı'ya kulak asma.

– Duvar da kim var? Kime kızıyor peki?

Saçlarını okşadı amcası:

– Eh, bugün ikimiz de yorulduk. Yarın akşam bildiğim kadarını anlatmaya çalışırım güzelim. Hem bak misafirler geliyor.

Ellerinde bir çanak süt, bir sepet de yumurtayla gelen Bercuhi'yle Garbis'in keyifleri pek yerinde değildi.

– Ellerinizi dert görmesin, Kevork usta nerede? diye soran Selâhaddin efendiyi,

– Yatıyor, diye mırıldanarak yanıtladı Bercuhi.

Bu saatte, geleni görmeden yatmak! Kevork ustanın hiç de huyu değildi.

– Hasta mı?

Ses çıkmadı Bercuhi'den. Garbis dayanamadı:

– Babamı dövdüler!

– Allah Allah, kim dövdü?

– Kolcular!

– Gene mi geldiler?

– Evet, ineğin birini götürmek istediler. Babam bırakmadı, mal benim değil, dedi. Olmadı.

– Eee?

– İnek giderse hesabını ödersiniz, bu mülkün sahibi sadrazamın kâtibi, deyince, üçü birden ineği salıp, babama saldırdılar. Hepsinde tabanca tüfek. Kefere dölü diye kafasına gözüne vurup cehennem olup gittiler.

Başı kolu sarılı, gözü mosmor, gelenleri karşılamak için ayağa kalkmaya davrandıysa da, belini doğrultamadı sancılı Kevork usta.

– Vay köpekler! Kırk çıkık yok inşallah?

Kırk yoktu bereket.

– Berco baci, ne sürdünüz yaraların üstüne?

– Havacıva melhemi.

– Ağrısı artarsa bu haptan bir tane yutuversin, diyerek cebinden ufak bir kutu çıkarıp veren Selâhaddin efendi, ne idüğü belirsiz bu azıtmış heriflerle nasıl başa çıkacağını düşünene düşünene, yeğenini elinden tutup eve dönmek üzereyken, kıza yatak yapılmadığını hatırlayan Bercuhi, lafını bulamadı:

– Râna, yerde mi... havada mı, nerede yatmak istersin?

Havada mı?...

– Ha... havada, deyiverdi Râna.

Garbis gelip iki dikme arasına geriverdi hamağı. Masanın ayağına bağladığı ipin ucunu kızın eline verdi:

– Sallanmak istersen çek ipi, deyip gitti.

İpi çekip sallandı, boşlukta sallanan bu ağıın içinde kendini uyutmasını öğrenir oldu Râna.

Gece kitap okuyup bir şeyler not etmekle meşgul Selâhaddin efendi, sabaha karşı lambayı üfledi. Uyandığında hamak boştu. Etrafına bakındı, kimse yoktu odada. Kapıyı açıp dışarı çıktığında, ileride, ahırın yanında, Râna, elinde çomak, dikine duran bir kütüğe veryansın vuruyordu. Duruyor, ders verir gibi bir şeyler söylüyor, ardından çekiyordu sopayı. Kırılan çomağı fırlatıp attı. Haddini bildirmişti birine. Elinde ölü bir kelebekle, konuşa konuşa geldi:

– Didi bak uçmuyor bu!

– Ölmüş o, kızcağızım.

– Uçmayacak mı artık?

– Hayır. Can kalmamış.

– Allah canını mı almış?

– Kim almış bilmiyorum. Nereden çıkardın bunu?

– Eee, Bacı Nazile'ye "Allah canını alsın" dedi.

Gülmeden edemedi amcası:

– Benim tatlı yeğenim, o kadar zora sokma beni. Can nedir?

Kim verir, kim alır? Bak bu yaşa geldim, bilemedim bir türlü.

– Kitaplar yazmıyor mu?

– Kitabına bağlı kızım.

– Peki sen ne okuyordun bu gece?

Durup yeğenini yüzledi amca:

– Ay sen uyumadın mı? Nasıl gördün?

– Gördüm işte.

– Seni seni casus kız! Peki sen Sultan nedir duydun mu?

– Duydum tabii, Raşit gibi bir şey, yok, yok, Reşad! Raşit efendi beybama söylerken duydum.

– İşte ben Reşad'ın babasının, dedesinin yaptıklarını okuyordum.

– Umacı ninem de hep okuyor.

– Kız umacı deme. Neden umacı olsun ninen?

– Peki, demem ama, hani neden kızdığını anlatacaktın Didi! Anlatacaktı ama... nasıl anlatacaktı o hazin geçmişi?

– Ninenin hayatı çok acıklı bir masal, Râna'm, diye başladı.

Daha annen ninenin karnındayken, kocasını, yani annenin babasını uzak bir yere sürmüşler.

– Sürmüşler ne demek Didi?

– Zorla göndermişler demek. Nereye gönderildiğini ilkin bilememiş ninen. Kızını, yani anneni dünyaya getirdikten sonra, öğrendiği o uzak yere gitmeye davranırken, bu sefer kocasının orada öldüğü haberi gelmiş.

– O uzak yer neresi Didi?

– Trablusşam denen bir yer. Öldü mü öldürüldü mü, orası da meçhul zaten, diye mırıldanan amcasını duydu Râna:

– Meçhul ne demek Didi?

– Bilinmeyen demek. Ama senin bileceğin, ninen çok sevdiği kocasının ölüm haberini aldıkta aklını kaybetmiş. Buna sebep olanlara kızıyor, bağırıyor.

– Onlar kim Didi?

– Bilebilse...

– Bilmiyorsa kime kızıp duruyor?

Söylemek istemediğini söylemek zorunda kaldı Didi:

– Râna'm, sen bu sabah sopayla kimi dövüyordun?

Beklemediği bu soru karşısında biraz şaşırdı Râna.

– Dövdüm işte. Garbis'in babasını dövenleri dövdüm.

– Pekiyi de, kimdi onlar?

Kimdi onlar? Nasıl bilebilsin ki Râna?

– Pis adamlar!

– Evet, ninen gibi, hayalinde canlandığı insanlar. O kü-tüğün yerine üç zebani dikilse karşına elinden ne gelirdi?

– ...

– Söz ver bana, ne kadar haksız, ne kadar acı olursa olsun, hayaline sığınıp hakikatlerden kaçma benim tatlı yeğenim.

Akşamüstü, Râna, elinde bir çomak, söylene söylene, iki adım-da bir ayağını yere vuran hırçın bir tay gibi, karşıdaki küçük evden taraf geldi:

– Didi, ben onları dövücem!

– Döv de, kimi döverceksin? Bu sabah konuşmadık mı senle?

– Berco teyze ağlıyor.

Berco gibi metin bir kadının ağlaması amcaya da dokundu. Sessiz kaldı bir süre, doğruldu:

– Hadi bir çomak da ben alayım elime, gidelim vuralım kü-tüğe. Berco bacı rahatlar mı?

– Kesicem onları!

– Zorbaya, haksıza karşı isyan... ne âlâ. Ama öyle bir şey yap ki hiç değilse faydalı olsun. Çomak yerine kalem al eline Râna'm. Bak artık hanımlar da gazetelerde yazıyor. Haksızlıkları meydana vuruyorlar. Sen de başla, otur yaz gördüğünü.

– Didi, yazamıyorum ki ben!

Diz çöküp bu ümitsiz çağrıyı kucakladı amcası:

– Biliyorum güzelim, sol elle yazmak mümkünse de biraz ezi-yetli.

– Beybam bana elifba'yı öğretti. Okuyorum, ama yazamıyorum Didi!

– Bilmediğin, görmediğin insanları dövmek ne kadar olmaya-
cak bir işse, yazmayı öğrenmek o kadar kolay bir şey.

Duraladı, etrafına bakındı Didi:

– Yalnız, bak, dikkat ettin mi Râna'm? Kullanacağın aletlerin
çoğu sağ elini kullananlara göre yapılmış. Şu piyano iki elle çalı-
nır, ama sağ eldedir maharet. Madam Kaliopi'yi dikiş makinesin-
de çalışırken gördün mü?

– Gördüm Didi.

Kenarda duran uzunca bir teneke kutuyu getirip masanın üs-
tüne koydu, kendi de karşısına geçip oturdu:

– Şimdi bu, dikiş makinası. Ben de, Madam Kaliopi.

Ümitsiz kızın yüzünde daha oracıkta bir gülücük belirdi.

– Madam Kaliopi ne yapıyor? Sağ eliyle çemberi döndürüp
makineyi çalıştırıyor. Sol eliyle de dikilecek kumaşı iğnenin altı-
na, istediği yönde sürüyor. Doğru mu?

– Evet.

– Şimdi, sen çemberi sol elinle çalıştıracağına göre... çember
bu tarafta. O zaman geç karşıma. Sol elinle çevirdin, sağ elinle
kumaşı itemezsin iğnenin altına, neden, çünkü kumaş sana doğ-
ru geliyor, çekeceksin mecburi, çekmekle de istediğin şekilde
tutturamazsın dikişi.

– Didi, ninem çok uğraştı... örgü de öremedim.

Amcası elindeki kalemi “tut” diye havaya fırlatınca, Râna sol
eliyle havada yakaladı.

– İşte dert burada Râna'm. Sağ elinin sol elinden önce dav-
ranması lazım. Yarın davetli olduğun bir evde kaşığı sol elle tu-
tarsan, üzerine dikilen kuşkulu bakışlardan rahatsız olursun.

Haksızlığa uğramış bir sol eli vardı, vardı ama işin önemini de
kavramıştı Râna. Dikiş makinesini yapanı da gidip dövemezdi ya!

Hemen o akşam Selâhaddin efendi çekmecedan çıkardığı kü-
çük bir lastik topu havaya fırlattı, yeğen sağ eliyle tutmaya çalış-
tı... olmadı, olmadı. Akşam yemeğinde kaşığı sağ eline alıp yu-
murta sahanından bir lokmayı ağzına götürürken, kayan yumur-
tanın sarısı yüzüne gözüne bulaştı. Didi'nin aynayı yüzüne tut-
masıyla bir gülmedir aldı amca ile yeğeni.

Ertesi sabah, anlaşmaya vardılar. Râna amcasının atacağı topu sağ eliyle kaç defa yakalayabilirse, onca defa gidip ahırın ya-
nındaki kütüğe sopa çekebilecekti. Talim eğlenceye dönüştü. İlk
iki gün, sol el hep önce davrandı, tek sopa çekemedi kütüğe.
Üçüncü gün, kaşmer kız sol eli beline iple bağlı olarak geldi am-
casının önüne.

– Hayır ola, bu ne kız?

– Cezalı o, Didi. Bacı, anneme bu kızın elini beline bağla de-
mişti.

Sabahtan akşama durmadı dinlenmedi. Didi usandığında, tek
başına, saatler boyu talime devam etti. Duvara karşı topu sağ eli-
le savurup, sağ eliyle tutmakta bir güçlüğü kalmadığını fark etti
günler sonra. Her seferinde kütüğe gidip sopa çekecek olsa, kırn-
lan çomakların yerine yenisini bulmak zor olurdu çiflikte. Sofra-
da kaşığı sağ elle tutmaya başladı. Sahandaki yumurta arada bir
burnunu sarıya boyasa da, kaşık ağzın yolunu öğrenmişti artık.

Kaleme geldi sıra.

– Çomak mı bu? diye çıkışıyordu Didi. Başparmağınla işaret-
parmağının arasına sıkıştır, ha şöyle, çiz bakalım bir elif.

Elifi çizdi Râna:

– Ama öbürlerini yapamıyorum ki Didi!

– Dert etme a gülüm. Sen şimdi bana şu kâğıdın üstüne bir
yumurta resmi yap.

Yumurtayı yemek kolay da, çizmesi ne kadar da zormuş. Ak-
şamları, lambanın ışığında göz nuru döktü Râna. Arada sinirle-
nip sol eline alacak oldu kalemi.

– Oyunbozanlık etme, diye çıkıştı amcası.

Sonunda, yanırı yumru da olsa yumurtayı andıran bir şekli
becerdi ama kendi de beğenmedi:

– Yumurta olmadı ki bu Didi, patatese benzedi.

– Patates olsun varsın, eğriyi çizmesini öğrendin. şimdi bana
cim karnında bir noktayı çiz bakalım.

Cim'den vav'ına, harflerin her birini yüzlerce defa tekrar tek-
rar denedi, çizdi. Çiftliğin eski sahibinden kalma bir yığın sarar-
mış kesekâğıdı, defter, ocağı tutuşturmaya yarayan eski gazetele-

rin sayfa kenarları, karınca duasına benzeyen bir sürü karalamayla doldu.

Azim sözcüğü Râna için yaratılmıştı sanki.

– Ne kâğıt kaldı ne kalem, takviye lazım a benim umacı kızım, diye takıldı amcası. Annen de merak eder...

– Eve mi dönelim?

– Beş gün sonra hıdrellez, belki gelmek isterler, isterler de neyle gelecekler? Ha gayret, gidip bir görünelim yarın.

Akşamüstü konağa vardıklarında, boyunları kelleşmeye yüz-tutmuş piliçleri teker teker okşayan Râna, çiftlikten getirdiği küçük bir sepet kirazı annesine uzattı, Libabe hanım kızının sepeti sağ eliyle uzattığını görür gibi olduysa da yanıldığını sandı.

– Gözümüz yollarda kaldı kızım, diye öptü yanaklarından. Gene güzel miydi çiftlik?

– Evet... ama...

– Ne var Râna? Niye, ama...?

– Kevork ustayı dövmüşler. Hasta, yatıyordu.

– Kim dövmüş?

– Bilmiyorum anne. Didi, zebaniler dedi.

Selâhaddin efendi durumu yengesine anlattı. Kevork usta üç gün önce ayağa kalkabilmişti ancak.

– Piliçlerime sen mi bakıyorsun anne? Neneme bir şey mi oldu?

– Nenen biraz rahatsızlandı kızım. Dışarı çıkmasa iyi olur birkaç...

Annesi lafını bitirmeden Râna uçuvermişti. Merdivenleri bir hamlede çıktı. Yatağında bağdaş kurmuş oturan nenesinin boynuna atıldı:

– Nene, sen hasta mı oldun?

– Üşüttüm galiba yavrum benim. Annen yakı çaldı. İyice terledim. Yakında bir şey kalmaz inşallah.

Boynuna sarılı küçücük kolları öpüp gevşetti nene:

– Râna'm benim, birkaç gün pek yanıma sokulma, neyim var Allah bilir. Ne olur ne olmaz.

– Ama nenem yün örücem seninle, bak yapabilirim artık, di-

yerek maşayı sağ eliyle kapıp, mangalın içinde kenara kaymış üç beş kömür parçasını teker teker ateşin üstüne koydu.

– Hırka örücem sana, üşüme ne olur nenem!

O sırada kapıdan giren beybasının kollarına atıldı:

– Beyba...

– Kızım benim, hoşgeldin.

– Beyba defter getirdin mi bana? diye sorup durumu anlamaya çalışan babasının kollarından aşağı kaydı.

Etrafına bakındı, cam kenarında duran kâğıt paketin bir parçasını yırttı, cebinden sağ eliyle çıkardığı yüksük kadar küçülmüş bir kalemle, dilini iki dudağının arasına sıkıştırıp, özene bezene sin'i, kafı, cim karnında bir noktayı, elifba'nın en oymalı harflerini çizip:

– Beyba bak, doğru değil mi bunlar? diye gösterdiğinde Haşim bey gözlerine doluşan yaşları zor tuttu.

Doğruydu. Hepsi doğru yazılmıştı... sağ elle.

Sofrada, tabii bir şeymiş gibi, bir kaşık pilavı sağ eliyle ağzına götürdü. Şaşıran Libabe hanım, kaşığı maşığı unutup kucakladı kızını. Göğsünden bir yük kalkmıştı sanki. Birdenbire şenlenip kayınbiraderine döndü:

– Ayol nasıl, nasıl başardınız bu işi? Hızır aleyhisselam bu sene ziyarete daha mı erken geldi?

Ne desin ki Selâhaddin efendi? Ne zor ne aşırı hoşgörü; idrak yolunu açan bir dildi Hızır aleyhisselamın fendi.

Kevork ustanın başına gelenlere çok üzüldü Haşim bey. Kolcu denen bu hayta takımıyla nasıl başa çıkılabileceğini soran biraderine, Babıâli baskınından sonra, Şeyhülislam'la birlikte, kendi amiri olan Maliye Nazırı Abdurrahman beyin de tevkif edildiğini, İttihatçılar'la Prens Sabahaddin yanlılarının çekişmesinden ötürü hükümet içindeki keşmekeşi, kimin hangi vekâlete nezaret edeceğinin pek bilinmemesini, başvurulacak yetkili bir makamın bulunmayışını... uzun uzun anlattı. Bundan daha müsait bir zemin bulabilir miydi eşkıya takımı?

– Mamafih Salâh, diye tamamladı sözünü, bir aya kalmaz, İn-

gilizler topumuzu gene Londra'da toplar, Rumeli'nin alacak verecek hesabını kendi bütçelerine göre biçip, bu işi hallederler. Seferberlik denen istismar da tarihe karışır... inşallah.

– Ne gider ne kalır ağabey?

– Haaa! Orasını hiç sorma. Payitaht-ı cihan, Osmanlı'ya kalırsa öpüp başımıza koyalım.

Ertesi akşam Haşim bey, kızına bir düzine defter, kılıf içinde çeşit çeşit kalemler, biraderine kitap, tanıdık bir ecza deposundan bulabildiği kadar ilaç, pamuk, sargı bezi getirdi. Râna defterlerin yansını amcasına uzattı:

– Defterlerini ben karaladım Didi. Gece yazacak kâğıt bulamadındı, gördüm ben.

– Ne beis var tatlı casusum benim.

Kılıftan çıkardığı süslü bir kalemi de amcasına uzattı Râna:

– Bunu da Garbis'e ver. Ben burda kalıcam, neneme hırka örücü Didi.

Amcasının çiftliğe döneceği gün, yanaklarından ilk defa sızan yaşları saklamak için, anası gibi taşlıktaki hamama gizlendi Râna. Kağınının gıcirtısı uzaklara vardıkta, mutfaktan bir somun ekmek aldı, gidip Didi'nin yadigarı piliçleri besledi. Kümesin önünde daldı kaldı ta öğleye kadar.

İçine doluşan sevgi, uzaklaşan amcasıyla beraber hasret denilen hissi, hastalanan nenesine öğreceği hırkaysa mesuliyetin çömezi vazife mefhumunu yeşertmişti içinde. Gelişigüzel bildiğini okuyan delişmen kız, kahvaltıdan sonra piliçlerin bakımı, piliçlerden sonra öğleye kadar nenesiyle iki üç sıra örgü, yemekten sonra Raşit efendiyle hecelerden kelimeler ve akşamları beybasıyla birlikte geçirdiği saatlere göre ayarlıyordu gününü. Beybasından öğrendiklerine ayrı bir merak sarmıştı Râna. Üsküdar, Galata derken, harita üzerinde denizlerin ötesine kadar uzadı gitti yer-yüzü; Ayasofya geçmişi Bizans'a taşıdı; gazetelerde okudukları yabancı kavramlar izahat bekliyordu... Haşim bey çareyi rüştiyede okutulan tarih ve coğrafya kitaplarını alıp getirmekte buldu.

Çiftlikten dönüşünün üstünden bir buçuk ay geçmişti. Atsız bir araba resminin yanında, sadrazam Mahmud Şevket paşanın,

otomobilinin içinde vurulduğunu yazıyordu gazete.

– Bu arabanın atı nerede, otomobil ne demek beyba?

– Kendi kendine hareket eden demek kızım.

– Allah ona can mı vermiş?

Okumaya dalmış Haşim bey kızına laf yetiştirmek gayretinde:

– Allah'ın işine akıl ermez kızım, bak bu sefer paşanın canını aldırılmış, diye söylendi.

– Kime aldırılmış peki?

– Sen bana az müsaade et yavrum. Okuyup anlayayım, bakalım kim becermiş bu işi.

Bir değil sekiz kişi becermişti bu işi. Sadrazam Beyazıt'teki Harbiye Nezaretinden Babıâli'ye gelirken otomobili Divanyolu'nda bir cenazeye rastlayıp durmuş. Durmasıyla birlikte yandaki arabadan fırlayan sekiz canı, ellerindeki tabancaları boşaltmışlar sadrazamla yaverinin üstüne. Beş kurşun yiyen Mahmud Şevket paşa oracıkta can vermiş.

– Beyba, kim becermiş bu işi?

– Bir değil kızım, sekiz adet serseri.

– Kim onlar beyba? Ninemin kızdığı görünmez adamlar mı?

– Hayır yavrum, bunlar bilinen kişi, hepsi de yakalanmış.

Tetiği çekenler yakalanmıştı, ama işi tertipleyen Prens Sabahaddin'le avenesi yurtdışına kaçmıştı. İttihatçıların, örfi idareyi yeniden yürürlüğe koyması, kaçakların mallarına el basması, şüpheli gördüğü yüzlerce kişiyi Sinop'taki zindanlara kapaması, tetikçilerle birlikte –Sultan Reşad'ın damadı dahil– otuz kişiyi darağacında sallandırmasıyla, dehşet havasına büründü İstanbul.

Abdülhamid devrini aratmayacak katmerli bir sansürün gazete haberlerini kısıtlamasına rağmen, ölmek, öldürmek, idam, cana kast benzeri kelimeler gazete sütunlarından hiç eksik olmuyor, bu ölüm kalım, canlı cansız meselesini anlamaya çalışıyordu Râna. Serseriler bir paşanın canını canlı bir arabanın içinde almışlar, başka paşalar bu can alan serserilerin canlarını onları ağaca asmak suretiyle almışlar, bu canları almayı, aldırmayı Allah baba emretmiş, eline geçen canları arabaya mı vermiş... araba zaten canlıymış...

– Bu can ne demek oluyor beyba?

Cevap vermeden önce çok düşündü beybası:

– Can bir nefes, bir soluk bence Râna'm.

Masanın üstünde duran aynayı alıp şöyle bir hohlayıverdi:

– Bak nasıl buğulandı. İşte bu soluk bittiğinde insanda can kalmıyor.

– O canlı araba da böyle hohlar mı beyba?

– Dairede bile bu kadar ahret suali sormuyorlar kızım!

– Ahret nedir beyba?

Anlaşılan, öyle kolay kolay işin içinden çıkamayacaktı Haşim bey:

– Gel işi başından alalım, diyerek cumbanın içine kızıyla birlikte oturdu.

– Şu camdan dışarıya bak Râna'm. Bak; gök, deniz, evler, insanlar, ağaçlar, kuşlar, bunları herhalde bir yaratan olsa gerek.

– Beni annem yaratmadı mı beyba?

– Olsun, peki, bu dünyaya seni annen getirdi. Onu kim getirdi?

– Ninem.

– Git bakalım geriye, nineni kim getirdi? Git ta başlangıca, ilk nineye git bakalım. İlk ninenin de ninesi olur mu? Olmaz! Peki onu kim peydahladı?

Soru sormak ne kadar kolaysa, cevap vermek o kadar zordu. Diyecek bir şey bulamadı Râna.

– İşte o ilk nineyi de, onun beyini de bir yaratan var değil mi? Biz Müslümanlar ona Allah diyoruz. Başkaları başka adla anarlar. Herşeye kadirdir Allah. Doğduğunda sana ilk nefesi veren de o, vakti geldiğinde o nefesi alacak, aldırarak olan da...

– Beyba ben Allah'ın kızının kızı mıyım?

– Sen, nenen, annen, ben... herkes onun evladı yavrum.

– Gidip bir şey istesem... yapar mı?

Bir an Boğaz semalarına dikildi Haşim beyin gözleri:

– Şu yedi kat göğün üstünde oturur derler. Bugüne kadar gidip gören olmadı. Sen onu görmesen de, o her şeyi görür, her şeyi bilir Râna'm. Dediklerini yaparsan sevgili kulu olursun.

– Dedikleri ne beyba?

Rahlenin üzerinde duran Kuran-ı Kerim'i gösterdi beybası.

– Bak, dedikleri bu kitapta yazılı kızım...

Sözün sonunu beklemeden sedirden inen Râna, rahlenin üzerinde açık duran Kuran'daki yazıları ıkına sıkına heceledi, hiçbir şey anlamadı:

– Beyba ne diyor bu yazılar? Senin gibi konuşamaz mı Allah?

– Râna'm, dedim ya, bu ahret sorularını bir günde anlamam zor. Aklımın erdiği kadarını her akşam biraz, yavaş yavaş anlatırım sana.

– Hani söylemedin! Ahret nedir, beyba?

– Bırak şimdi ahreti. Allah'tan ne isteyecektin söyle bakayım bana.

– Nenem çok üşüyor, artık iyileşsin, üşümesin diyecektim Allah'a...

Haşım bey, her akşam eve dönüşünde, kızıyla birlikte cumbanın içine oturuyor, kadir Allah'ın yüceliğini, Kelam-ı Kadim'in ne için yazıldığını anlatıyor, iman sahibi her Müslümanın beş adet farzı yerine getirme mecburiyetini de tekrarlıyordu arada. Hacca gitmenin, zekât vermenin ne olduğunu pek çıkaramadı Râna. Ramazan ayı yakındı; işe oruç tutmak, namaz kılmakla başlamak istiyordu. Epey zorlandı kelime-i şهادeti telaffuz edebilmek için:

– Eş-he-dü en lâ ilâ-he illallah...

Anasını babasını yaratan madem öyle istiyordu, olsun, öyle deyiverecekti... ama sonra, nenesinin iyileşmesi için, hangi dille yalvaracaktı Allah'a?

V

Evet, Allah'ın takdiri olsa gerek, Rumeli'de Osmanlı'nın elini kolunu budayan Balkan milliyetçileri birbirine düşmüş, ganimetten istediği parsayı koparamayan Bulgarlar, ilan-ı harbe fâlan lüzum görmeden, bu kez eski yandaşları Sırp'ın, Yunan'ın üzerine yürümüş, Karadağlıların, Ulahların da işe karışmasıyla,

Osmanlı'nın sabık Rumeli'sinde yaşananlar tam bir it dalaşına dönmüştü. Fırsat bu fırsat, oruç ayına iki hafta kala, savunmasız kalan Kırklareli'ni, Edirne'yi geri almakta vakit kaybetmedi miralay Enver bey. Doğum sancısı gibi, dokuz ay on günlük ölüm kalam mücadelesinden sonra, bataklıkta yeşeren nilüfer çiçeğini andırırdı bu iki güzel havadis! Edirne'den öteye, karada, adalarda, otuz üç sancak koparılmıştı Osmanlı'nın böğründen. Haşım beyin biraderine söylediği gibi, şükretmek gerekirdi, Payitaht-ı cihan kurtulmuştu şimdilik.

Rumeli'deki it dalaşını bu kez uzaktan seyreden Osmanlı'da ardi arkası kesilmeyen seferberliğe ara verilmiş, malın mülkün müsadere edilme ihtimali bir süre için ortadan kalkmıştı. Ramazan ayı geçen yıl olduğu gibi, gene yazın uzun ve sıcak günlerine rast geliyordu. Mesai saatleri kısıtlanmasına rağmen, o sıcakta işe gitmeyi, akşam aç susuz bayır yukarı eve dönmeyi göze almayan Haşım bey, paytona yeni bir beygir satın aldı. Mahyaları seyredebilmek için Üsküdar'a geziye gidileceğini öğrenen hanımlar pürneşe yeldirmelerine sarılıverdiler. Bacı'nın kara çarşafına bürünüp paytona yerleştiğini gören Râna'nın,

– Ben nenemle evde kalıcam, demesinin sebebini anlayan Libabe hanım:

– Sıkışmaya gerek yok, siz bir dolaşın gelin, biz de sonra gideriz, diyerek Bacı'yla gençleri gönderip kızına döndü:

– Kızım Bacı ne yaptı ki sana?

Biraz düşündü Râna, çok şey geldi aklına, ama annesinin, bilmesi gerekenleri, suçlarmış gibi kendisine sormasını pek hazmedemedi:

– Hiç. Sevmiyorum ben onu, deyip nenesinin yanına gitti.

Paytonun dönüşünde, annesi gelip kendisini götürmek istediğinde gene direndi Râna.

– Binde bir gezintiye çıkacağız kızım, neden terslik edersin? diyen anasına omuz silmekle yetindi.

– Sen hiç mumla yazı yazıldığını gördün mü kızım? Gökyüzünde asılı duran yazıları gidip birlikte görelim, diyen beybasına hemen ayak uydurdu, paytona bindi nihayet.

Gece karanlığında, gerçekten gökyüzünde asılı gibi duruyordu mahyalar. Üsküdar meydanında, sağa baktığında Şemsi Paşa Camiinin üstünde ateşten yazılmış gibi duran “Bismillah”ı heceledi, sola baktığında Mihrimah Sultan Camiinin üstünde “Ya Kerim”i okudu, gökleri yazısıyla aydınlatan Allah’ın kudreti karşısında ilkin hayretten ağzı açık kalan Râna, az sonra toparlandı:

– Neden öyle söyledin beyba? Mumla yazmamış ki! Mumları dizmiş yan yana.

– Kim bu kızım?

– Allah baba demedin mi?

– Öyle bir şey söylediğimi hatırlamıyorum kızım. Yarın ramazanın ilk günü, daireler tatil. Gündüzün gene gelir bakarız. Mum değil onlar; kandilleri, iki minare arasına gerdikleri tellere asar mahyacı denen ustalar. O ustalara ilhamı Allah verir. Sen ise o ihtişam önünde sanırım Cenab-ı Hakka vardın.

Haşim bey hanımıyla kızını eve bırakıp, yatsı ve ardından teravih namazını kılmak üzere tekrar Üsküdar’a, Şemsi Paşa Camiine gitti. Geç vakit eve döndüğünde kızını cumbanın içinde karşı sahili seyrederken buldu:

– Kızım sen daha yatmadın mı?

Karşı yakadaki mahyaları eliyle işaret eden Râna:

– Beyba bak, ne güzel! Okuyamıyorum ama, bu tarafta tepelerin üstünde, o tarafta denizin üstünde, her yerde karanlık aydınlanmış. Neden her geceyi böyle aydınlatmıyor Allah?

Mübarek ramazanın gecesine ve gündüzüne dair anlatılacak çok şey vardı ama,

– Kızım geç oldu artık. Yatma zamanın geldi geçti bile. Daire tatil dedim ya, yarın konuşuruz olur mu, diyen beybasının, takkesini giyip rahlenin önünde bağdaş kıldığını gördü:

– Sen yatmayacak mısın beyba?

– Biraz Kuran okuyacağım kızım. Sahurdan sonra yatarım artık. Tekrar cumbanın içine oturan Râna:

– Ben de oruç tutucam, namaz kılmak istiyorum seninle, diye tutturdu. Bana yalnız bir şey daha söyle beyba, nenemin iyi olması için nasıl... ne diyecem Allah’a?

– Dile, söze gerek yok, içinden niyaz et, Allah inayetini kullundan esirgemez kızım.

Hemen oracıkta içinden, bildiği dille yalvardı. Oruç da tutacaktı, namaz da kılacaktı, tespih de çekecekti imana gelen küçük kız.

Libabe hanım ramazanda, âdet usul gereği, iftarda olsun sahurda olsun, beylerle birlikte sofraya oturmazdı. O gece, kızlar peynir, zeytin, pilav, musakka, hoşaf dolu bir tepsiyi selamlığa, ikinci bir tepsiyi de nenenin rahatsızlığını unutup, mabeyne götürdüler.

Kuran okuyan beybasına yaslanmış, yerle gök arasında kanat çırpın Râna, davulcunun güm gümüyle yerinde hopladı. Uyku mahmurluğuyla:

– Ben de oruç tutucam, diye peltek peltek söylenince, Libabe hanım:

– Madem öyle, gel kadınlar kısmına, işi layıkıyla yapalım, diyerek kızını aldığı gibi mabeyne nenesine götürdü.

– Bende oruç tutucam, diye gözlerini ovuştura ovuştura söylenen torununu kucağına oturttu nenesi.

– Turalım yavrum, hep beraber turalım. Gel bir şeyler yiyeelim. Gün uzun, acıkırsın.

Yiyesi yoktu Râna'nın.

– İstemiyorsan yeme yavrum. Çarşafa girmemiş kızlar orucu direkli tutar.

– Direkli ne demek nene?

– Bak, sabah ezanı okunacak birazdan. Ezandan sonra, ta öğleye kadar bir şey yemek yok artık. Sahurda yemediğini öğleyin yiyeceksin. Öğleden ta iftara kadar gene oruç, yemek yok. Çok susarsan su içmene izin var.

– Sen de öyle mi yapacaksın nene?

Rahatsızlığından ötürü nenesine orucu yasaklamıştı hekim.

– Ben çarşafa gireli çok oldu yavrum. Ama birlikte direkli tutarız orucu, e mi?

Ezanın sesi yükseldiğinde, rüyalar diyarına çoktan dönmüştü Râna.

E rtesi gün uyandığında vaktin geç olduğunu farkına vardı. Aklına piliçleri geldi. Piliçler de oruç tutmazdı ya. Ambardan arpa mısır, çeşmeden bir şişe su, kümese vardığında... aaa... ha-in evlat! İbiği büyük horoz, tavuklardan birinin sırtına binmiş, gagalıyordu zavallı biçareyi. Kovaladı horozu, silkinen tavuğu okşadı, horozdan gayrı her üçünü eliyle besledi, suları tazeledi, söylene söylene tel kapıyı kapatıp gitti. Kendi de acıkmıştı. Gözlerinin önünden tereyağlı reçelli bir dilim ekmek geçti. Ama öğle vakti, direk ne direktse, oraya varana kadar yemek yemek yasa-ktı. Kulak kabarttı, ezandan haber yoktu. Beybasıyla mahyalara görmeye gidecekti, açlıktan olsa gerek, unuttu. Nenesiyle iki sıra örecekti, şiş elinde, akli horoza takılıp kaldı:

– Nene, Bacı'ya vereyim mi horozu?

– Neden yavrum?

– Öbürlerinin sırtına binip dövüyor.

Eh, gelip çatmıştı anlatılması gereken ahval. Ne desin nene?

– Tavukların büyüdü yavrum, yakında follukta yumurta bulursun. Yumurta civciv vermez horoz öyle yapmasa.

– Ne yapıyor ki horoz?

– Civcive can veriyor.

Bir garipti bu horoz işi:

– Canı Allah vermez mi, nene?

Anlaşıldı, işin içinden çıkamayacaktı nene:

– Râna'm, beni seviyorsan bir iki yıl daha sabret. Bu hikmeti çarşafa girdiğin gün anlatırım sana.

Ezan nenenin imdadına yetişti.

L ibabe hanım zeki, azimli kızıyla gururlanıyor, sağ elini kullanmaya başladığından beri, gelecekte ailenin övüneceği bir evlada sahip olduğuna inanıyordu. İnaniyordu ama, beybasının, hele hele nenesinin onun bir dediğini iki etmeyip şımartmasına da endişeyle bakıyor, bir şey de söyleyemiyordu terbiye icabı. İlerde hangi koca tahammül ederdi bunca inat, bunca sorgu suale?

Aile geleneği uyarınca, iftarda mahallenin fakirine verilecek yemek için bahçeye çardak kurdurtmuştu Haşim bey. Direkli de

olsa orucunu tutmuş, beybasiyla iftar etmeye hazırlanan Râna'yı eliden tuttu annesi:

– Sahurda ne yaptınsa iftarda da aynı şey. Kadın kısmının yeri ayrı, diyerek kızını camın önüne götürüp bahçede çardak altına toplanmış, orucu açmak için ezanı bekleyen cemaati gösterdi:

– Bak şu insanlara. İçlerinde kadın var mı?

İçlerinde kadın yoktu.

– Kızım çocuksan çocukluğunu, büyüksen büyüklüğünü bil. Çocuklar oruç tutmaz. Sen büyükler gibi oruç tutmak istedin, tuttun, ne âlâ! Allah kabul etsin. Ama şimdi iftarı da, büyük hanımlar gibi, erkek sofrasından ayrı yerde açarsın.

Çardak altındaki cemaate dönen Râna:

– Bu adamların kızları yemek yemez mi peki?

– Yerler, ama evlerinde anneleriyle birlikte yerler. Orucu, namazı farz kılan, erkekle kadının yerini bellemiş. Sokakta yüzünü gözünü saklayan erkeğe hiç rastladın mı sen? Böyle gelmiş böyle gider. Örf âdete alıştırdı kendini kızım. Sonra azap çekersin.

Bu tarz davranmakla, kafası çalışan kızının şımarmasına meydan vermemeye çalışıyorsa da, onun o yaşta, neden dinin icaplarını yerine getirmekte böylesine hevesli olduğunu da tahmin ediyordu anası: Nenesine düşküncü, malum, Allah gecinden versin, ecelin ilacı yoktu. O zalim sukutu hayal ise ecelden bin beterdi.

Nenesine bakarak birkaç kez eğildi doğruldu, secdeye vardık-tan sonra dayanamadı Râna:

– Namaz kılarken neden ağzın kıpırıyor, nene?

– Zikrediyorum yavrum.

– Ben de edeyim nene. Ne demem lazım?

Ne demesi lazım? Kendisinin bile ezbere tekrar ettiklerini nasıl anlatacağı kızı?

– Kelime-i şehadeti biliyorsun değil mi?

– Biliyorum: Eşhedü en lâ ilâhe illallah...

– A benim akıllı yavrum. Sen namaza durduğun müddetçe onu tekrar et yeter.

Ramazan boyunca her gün, direkli orucunu tuttu, akşamları beş yerine farz olan üç rekât namazını kıldı, nenesiyle karşılıklı, “Elhamdüllillah”ı doksan dokuz kez tekrar ederek tespihini çekti, duasını etti; son gece iftardan sonra beybasının, Hacı ağayla, Raşit efendiyle bayram namazını kılmak için sabah erken Üsküdar’a Şemsi Paşa Camiine gideceklerini duyan Râna:

– Beyba ben de gelicem, diye tutturdu.

– Abuu! Olmaz, olmaz, günaha sokarsın herkesi!

Gene nereden çıkmıştı Bacı? Neden günaha sokacakmış herkesi? Herkes gibi o da, orucunu tutmuş, namazını kılmış, duasını etmişti.

– Neden gelemem? Ne günah işledim beyba?

– Hiçbir günahın yok yavrum. Bayram namazını, değil camide, evde bile kılmak caiz değildir hanımlara. Beraber gitsek de içeri almazlar korkarım.

Haksız bir yasağa isyan eden Râna’nın bakışı anasına takıldı. “Azap çekersin!” diye tekrarlıyordu sanki karşılaştığı gözler.

Sevabıyla, günahıyla ramazan geldi geçti. Bayramın ilk sabahı sokak tarafındaki pencerenin kafesi arkasından, ziyarete gelenleri seyreden Râna, uzaktan gıcırdayan kağnıyı fark etti. Kapıdan deli gibi fırlayan kız, eşikte eğilmiş pabucunu çıkaran adamın fesini uçurdu. Sokağa çıkar çıkmaz çarşafı bir hanıma tosladı.

– Didiiii!

Didi yere ayak basmasa öküzlerin de üzerinden atlayacaktı deli kız. Atıldı pala bıyık bırakmış amcasının boynuna, başındaki poşusuna takıldı:

– Didi, bu sefer sen Didi dede değilsin.

– Ya neyim bu sefer?

Râna elini yumruk yapıp çenesine götürdü:

– Şöyle yapsana Didi.

Elini yumruk yapıp çenesine götürdü amcası.

– Bak şimdi, gördün mü? Karagöz Didi oldun.

– Seni gidi muzip zenne, nenenin hırkasını ördün mü?

– Her gün iki sıra örüyorum, ama bitiremiyorum Didi. Bazen yanlış oluyor.

Neden yanlış yaptığını düşünür gibi bir ara duraladı.

– Ama nenem artık üşümüyor ki Didi. Beraber oruç tuttuk, namaz kıldık. Dua ettim, Allah iyileştirdi onu.

Zengin, fakir, mahalleli, eş, dost... bayramlaşmaya gelenlerin arkası gelmiyordu. Kapının önündeki eşik envai çeşit pabuçtan geçilmez olmuştu. Kadınlar hareme, erkekler selamlığa; şeker, kahve, muhabbet, sohbet... akşam ezanından sonra ancak anasının babasının elini öpebildi Selâhaddin efendi. Çiftlikten getirdiklerini kağnıdan çıkarırken, iki teneke kutu uzattı Râna'ya:

– Garbis bunu sana, bunu da Berco teyze, neneye gönderdi.

– Ne var içinde Didi?

– Bal, çam balı, bir tat da gör, hepsini birden ham etme sakın.

Sübyan mektebinde iki yıl evvel işe başlayan hayalî, gördüğü rağbet üzerine, “Karagöz’ün çadırı” diye adlandırdığı bir mahalde, her akşam yeni bir oyun ortaya koyar olmuştu. Ramazan ve bayram akşamları erkeklerin çoğu eğlenmek üzere Şehzadebaşı'na, Direklerarası'na gittiklerinden, işini bilen hayalî hafta sonlarını kadınlar günü ilan etmişti. Bayramın üçüncü akşamı, misafirler dağıldıktan sonra, Selâhaddin efendi yengesini razı etti. Libabe hanım Râna'yı, Bâki'yi, evin kızlarını toplayıp Karagöz’ün çadırına götürdü. Çarşıftan, yeldirmeden sıyrılan kadınlar Karagöz’ün taşlamalarına, İbiş’in lafı ters anlamasına, Laz'ın, Kürt’ün konuşmasına, her sillede tokatta, ayıbı mayıbı unutup, basıyorlardı kahkahayı.

Gece eve döndükte, kahkahalar aşağı kattan yükselir oldu. Merdivenlerden sessizce inen Selâhaddin efendi kapı aralığından baktığında ilkin tanıyamadı Râna'yı. Çamaşır mandalıyla burnuna tutturduğu kırmızı bir turp, başında kocaman bir huni, entarisinin içinden sırtına yerleştirdiği yastıkla kamburlaşıp Beberuhi'ye benzeyen mukallit kız, elinde bir şiş, Bacı'nın üstüne yürür gibi yapıp, Laz şivesiyle:

– Uyy, keseceğim seni cunduz feneri! diyerek şişi her sallayışında Bacı:

– Abuu kışt kışt! diye soluyarak geri geri kaçtıkça kızlar yerlere yatıyordu gülmekten.

Gülmemek elde değildi. Eliyle ağzını kapayan Selâhaddin efendi geldiği gibi sessizce sıvışıp gitti.

Ertesi sabah Bacı, neneden tütsü yapmasını, muska yazmasını istedi. Ecinniler basmıştı konağı.

Didi'nin gelmesiyle kadınlara reva görülen haksızlıkları unutmuştu Râna. İftarda beybasından ayrı kalmasına, camiye alınmamasına rağmen, akşam namazı kılmayı, üç rekât da olsa, ramazandan sonra da sürdürdü. Duasını edip selam verdiğinde, amcasının:

– Beberuhi namaz kılar mı tatlı cadım? diye sorması üzerine dün akşamki durumu bildiğini anladı.

– Niye kılmazın Didi? Bacı hem her şeyi biliyor, hem her şeyden korkuyor. Hiçbir şey de bilmiyor işte!

– Beberuhi insanı korkutursa, duası kabul olur mu?

– Olur tabii. Bak oruç tuttum, namaz kıldım, dua ettim, sen geldin, nenem de üşümüyor artık.

Râna namazını kılıp, duasını ettikçe güzel güzel haberler gelmeye başladı. Ağaçlar yapraklarını dökmeden Bulgarlarla İstanbul'da anlaşma imzalandı. Üç hafta geçti geçmedi, beybası Haşim bey beş bin kuruş maaşla Maliye Nezareti müsteşar muavinliğine atandı. Didi'ye, iri bir atla, yaylı bir araba alındı. Kızlardan Lâtife'nin nasibi açıldı. Nerede nasıl gördüyse, Şirket-i Hayriye'de çarkçıbaşı olarak çalışan bir adam, mescidin imamını araya koyarak, kıza talip olmuştu. Libabe hanım imamdan, adamın yaşını başını, evli olup olmadığını, içkiye düşkünlüğüne, ev bark geçindirecek kadar kazanıp kazanmadığını öğrenmesini istedi. Olumlu yanıt geldikte, şu günü, şu saatte talip olan zatın imamla birlikte konağın önünden geçmesini istedi. Kafesin arkasından adamın endamını seyreden Libabe hanım Lâtife kıza döndü:

– Ne diyorsun Lâtife?

– Valla sen bilirsin hanımım.

– Kız, kocaya gidecek ben değilim, sensin. Sordurduk, hali vakti yerinde, içkisi yok, kumaya zaten göndermezdim seni. Yirmiye çoktan aşın Lâife. Ne dersin?

– Sen bilirsin hanımım.

– Eh peki, ben bilirim, verdim gitti seni bu eli yüzü düzgün adama. Yalnız, düğün iki bayram arası olmaz. Kurbanı atlatalım.

Kızları bir heyecandır aldı, her birinin elinde bir tığ, dantela örür oldular, çeyizin eksikliğini noksanını tamamlamak gerekti. Konakta, yüklüğün yanındaki odaya yerleşen Kaliopi, gelinlik için Orozdibak'ı, harcîâlem giysiler için Sultanhamamı'nı arşınlamaya koyuldu.

Dıştan gelen haberler de hayra alametti. Osmanlı'yla Yunanlı, onca badireden sonra Atina'da anlaşmaya varmışlardı nihayet.

Sıra geldi ikinci bayrama. Kurbanlar kesildi, her hayvanın bedeni, kelleden kuyruk sokumuna, ikiye ayrıldı, sol taraf fakire dağıtıldı; sağ taraf mutfağa taşınırken, bir kez daha hamile kaldığından, kan kokusuyla midesi bulanana Libabe hanım, Hacı ağaya kurban etinin tamamını dağıtmasını, derileri de mescidin imamına vermesini söyledi. Konak gene ziyaretçilerle doldu taşı. Kendini iyi hissetmeyen gelininin sık sık ortadan kaybolmasıyla, hareme gelenleri ağırlamak, hal hatır sormak, kūs olanları barıştırmak işi neneye düştü. Dördüncü günün gecesini, sıkıntıdan, yorgunluktan ağzına lokma koymayan, yatsı namazını bile kılamayan nenesinden ayrılmak istemedi Râna:

– Nene, üşüyor musun?

Cevap alamadı.

Bütün gece başucunda bekledi. Hırkanın örölmedik sağ kolu kalmıştı, bir gayret şişlere sarıldı, arada bir başını öne eğip tekrar tekrar kelime-i şهادet getirdi. İçinden, ta derinden, nenesini kendisine bağışlaması için bütün gece yalvardı, yalvardı durdu Allah'a.

Sabah, tanyeri ağarırken beybası, gece yarısı Kuzguncuk'taki evinden alıp getirdiği hekim Abraham efendiyle birlikte odaya girdiğinde, bir gölge gibi süzölüp, çini sobanın arkasına gizlen-

di. Abraham efendi, havluyla örtülü nenenin göğsü üzerine eğilip kalbini dinledi, elini tutup nabzını yokladı, gözkapığını açıp baktı, çantasından çıkardığı küçük bir aynayı hastanın ağzına tuttu:

– Soluk yok, can kalmamış. Başınız sağ olsun beyefendi, dediği an, Râna'nın dünyası, ahreti, duası, Allah'ı göğsünden sızan bir acının içinde boğuldu.

Yerinden fırlayıp, hekimin kapadığı, nenesinin açık kalmış gözlerini yeniden açmak, çenesine bağladığı sargıyı koparmak, ağzını nenesinin ağzına dayayıp nefesini ona vermek geçti içinden. Lambanın ışığında beybasının yanağından sızan sessiz yaşları fark etti. Yığıldı kaldı yerinde.

– Cenab-ı Hakka kavuştu Fatma Zehra hanım. Allah rahmet eylesin, diye ölü sessizliğini yırtan tiz sesle, silkindi.

Okuyup üfleyen sarıklı imamı gördüğünde kâbusların rüyada değil dünyada, bu dünyada olduğuna kanaat getirdi, gece farkına varmadan eline aldığı tespihi sobanın ardındaki odunların içine bıraktı. Namaz, niyaz, yalvarış yakarış, sağır mıydı, nankör müydü bu can alan, aldırta Allah! Kolcu gibi pis adamlar dururken, ibadetle, sevgiyle, iyilikle yoğurulmuş nenesinden ne istemişti Yaradan? İmamın dediği gibi, sevdiği kulunu mu çağırırdı yanına? Sevgisi can almaksa, o sevginin hiç mi hiç yeri yoktu gönlünde. Namaz da kılmayacaktı, oruç da tutmayacaktı, tespih de çekmeyecekti artık. Öğleden evvel nenesinin naaşı gusûlhane-ye inerken, beybasına sarıldı:

– Bir daha görmeyecek miyim beyba? Nereye götürürler nemi?

– Mescitte namazı kılınacak kızım.

– Beyba ben de gelicem.

– Ah yavrum benim, hanımların cenaze namazı kılması dinen caiz değildir.

Nenesinin yanında biraz daha kalabilmekti bütün istediği. Namaz kılmaya hiç de niyeti yoktu. Zaten... bayram namazı yasak, canından çok sevdiğin insan göçsün, cenaze namazı yasak! Allah mı koydurmuştu bu garip yasakları? Kendi yarattığı kadın-

lara karşı husumet mi beslerdi? Düşündükçe inancı isyana dönüştü. Uzaklaşan tabutun ucunda rüzgârla dalgalanıp kendine el sallayan yemeni, nenesinden kalan son hatıra oldu. Dövünen Bacı'nın, ağlaşan kızların sesi boş kubbeden yankılanan bir seda gibi geldi. Nedenini bilmeden, "boş... boş..." diye söylendi Râna. Dışarıda mıydı, içinde miydi boşluk?

Bir daha dönmeyecek olanın yarım kalmış hırkası, başı eğik çolak bir öksüz gibi sedirden sarkıyordu. Nenesine nasip olmamıştı eliyle ördüğü hırka. Tamamlayacaktı, evet, ilmikler arasında gizlenen nefesini her dem hissetmek için kendi bürünecekti tatlı saatlerin sıcaklık hatırasına.

Günler boyu kimseyle konuşmaz oldu. Sabah akşam bir dilim kuru ekmek, sobanın yanında elinde şiş, ördü, kimseyi görmeden, kimseyi duymadan ördü. Kendisine bu örgüyü öğreten nenesinin avuçlarını ellerinin üstünde hissediyor, arada bir kendi elini öpesi geliyordu. Kaç gün geceye, kaç gece güne döndü; başını kaldırdığında bir sabah, karşısında Didi'yi buldu, atıldı boynuna, içinde birikmiş acılı gözyaşlarını hıçkırı hıçkırı döktü amcasının duyarlı kalbine.

O yaşlı günün kırkı çıktığında, eve doluşan sarıklı hocaları görmek bile istemedi. O kışta, o soğukta, nenesi gibi konaktan ayrılp gitti, amcasıyla birlikte çiftliğe kaçtı Râna.

Bir ömrü beraber geçirdiği hanımını kaybetmekle on yıl birden ihtiyarlamıştı Nâsır bey. Babasının yalnızlığını bir nebze olsun giderebilmek amacıyla, Haşim bey her akşam işten dönüşte, gazeteleri, dergileri toparlayıp geliyor, yemekle yatsı namazı arası haberleri beraberce yorumluyorlardı. Hanımının yasından dolayı, olan biteni artık pek umursamayan Nâsır bey, bir yıl önce Babiâli'yi basan, otuzunu henüz aşmış miralay Enver beyin mirliva rütbesiyle Harbiye Nazırı, daha dahası, şehzade Süleyman efendinin kızı Naciye sultanla evlenip Saray'a paşa damat olmasını ağzı açık dinledi oğlundan. Orduyu Almanlara teslim eden Harbiye Nazırı Enver paşaya karşın Bahriye Nazırı Cemal paşa, Karadeniz'de Ruslara direnebilmek için, kruvazör denen

iki adet harp gemisini İngilizlere ismarlamıştı. Ismarlamıştı da... Hazine tamtakırdı, düşünüp duruyordu maliyeci Haşim bey, neyle ödenecekti bu gemilerin bedeli? Bir yandan memleketin iktisadi durumuna çare bulamayan, üzülen, öte yandan bir aydır ortalıktan yok olan kızını merak eden oğluna:

– Kırkını devirdin beyoğlum. Devranı ne sen döndürür, ne de sen durdurursun. Bu yaştan sonra beynin her kıvrımına bir musibet yerleşir, diye hatırlattı Nâsır bey.

Memleketin iktisadi durumunu düzeltmeye gücü yetmese de Haşim beyin kızından haber alma imkânı vardı. Perşembe akşamı, payton o kambur kumbur patikada, yağmurda çamurda yol alır mı almaz mı diye düşünmeden ertesi sabah çiftliğe gitmeye karar verdi. Lambayı yakmak, Bacı'ya yolluk hazırlamasını söylemek üzere ayağa kalktığı anda, selamlığın kapısı hafifçe aralandı. Alacakaranlıkta, geleni tanıyamadı ilkin, kızlardan biri sandı. Saçlarının örgüsüne, sırtında dizlerine varan cüppe gibi hırkasına, ayağındaki köy işi yün çorabına rağmen tanıdı, bir heyecan, sarıldı kızına:

– Yavrum benim, nerde kaldın?

– İyiyim, geldim beyba. Amcam aşağıda, yengesiyle konuşur.

Beybasının elini öpüp başına götürmekle yetindi Râna. Halinde bir durgunluk vardı. Gücenik miydi? Neye gücenmişti, ne yapıp da gücendirmişti bu hassas kızını?

– Dedem nerede?

– Odasında, namaza durdu kızım.

Neye yarar gibisinden dudak büktüğünü gördü. Evet, ecelden de beterdi o zalim sukutu hayal. Allah'ın yüceliğini öven beybasına inanmış, yücelik yerine sevgili kullarına eceli reva gören o ilahi kudretin kandırmaca olduğu kanısına varmıştı. Suçlu buldu kendini Haşim bey, avutmaya çalıştı kızını:

– Nenen bir çırpıda gitti yavrum, acılar içinde kıvrınmadı. Cennetten bizi görüyordur şimdi.

– Ben onu göremiyorum beyba! Eli elime değse yeter, ama...

Kirpiklerine doluşan yaşlar yanağından sızmadan sırtını dönmüş odayı terk etti Râna.

Gündüzlerin uzayıp gecelere denk düştüğü baharın ilk günü, taliplinin annesi konağa gelip, Allah'ın emriyle, Lâtife'yi oğluna istedi. Bel ağrılarından şikâyetçi Libabe hanım işlemlerin bir an önce tamamlanmasına ön ayak oldu. Haftasına varmadan, imamın kıydığı nikâh damadın mahallesinden gelen muhtarın defterine kaydedildi. Sarmaş dolaş, gözyaşları içinde, iki sandık çeyizi, bir kese altınıyla, Üsküdar'ın Kısıklı yolundaki evciğine yerleşmek üzere Lâtife köşkten ayrıldı.

Ufak tefek ağrılara aldırmayan Libabe hanım, bu hamileliğinde devamlı bulantıdan yemek yiyemez, baş dönmesinden ötürü de sedirden kalkamaz oldu. Anasının peşini bırakmayan Bâki'yi ablası oyalıyor, bebeklerden usanan kardeşine kutudan araba, ağaç dalından at yapıp, bahçede koşturuyor, tavuklara yem vermesini, onları incitmeden sevmesini öğretiyordu sabırla.

– Bak bak buldum, bak buldum abla! diye koşarak gelen Bâki'nin elindeki yumurtayı düşürüp kırması, sarısının toprağa yayılmasıyla, horozun civcive nasıl can verdiğini anlatamadan canından olan nenesini arar gibi etrafına bakındı Râna.

Bakına bakına taşlığa girdiğinde, ayakları onu sağ tarafta birkaç basamakla çıkılan demir parmaklığın önüne getirdi.

– Ölenle ölünmez yavrum! Mekânı cennet ola... o sevgili insan belki de ölmedi kızım!

– Nine!

– Evet Râna'm, kim bilir o menhus, o şeytani yaratıklar...

Parmaklığın önüne kadar gelen Huriye ninesi lafını bitirmeden mırıldandı sustu. Badem yeşili gözleri ufukların ötesini taramıştı. Duvara taraf döndü:

– Alır götürür, yok oldu dersiniz, it dölü düzenbazlar, diye hakaret etti birine, başıyla onayladı.

Tekrar torununa taraf döndü:

– Sen kendini yeme yavrum. Varsa eğer bir ilahi adalet, sana da bana da kudret, metanet verir. Ezeriz köpekleri!

Parmaklıklar arasından saçını okşamak isteyen ninesinin elini alıp öptü. Kimdi o köpekler? Soramadı. İlahi adaletsizliğin ise zaten şahidiydi Râna.

Haftada iki üç, Huriye ninesinin yanına gider oldu. Torunu-
nu gördükte, âlemine dalmış ninenin gözleri canlanıyor, par-
maklığın yanına gelip ona tatlı tatlı gençliğe, musikiye, manzu-
meye dair bir şeyler anlatıyor, gözleri daldığında, elini öpen Râ-
na, geri geri, sessizce, çekilip gidiyordu.

Taşlıkta kapıdan girerken:

– Ne yapar benim kızım? diye yanaklarından öpen beybasına,

– Bir şey mi oldu, bugün erken geldiniz beyba, diye sorması-
na, sizli bizli konuşmasına şaşırdı ama üstelemedi Haşim bey:

– Yarın cuma, Râna'm. Bugün daireden erken çıkabildik na-
sılsa. Müsteşar beyi Şam'a yolculadık, oradan eve geldim.

– Beyba, Trablusşam neresi?

Sorunun nedenini tahmin etti beybası. Nenesinin vefatından
beri, sizli bizli de olsa, ilk defa kendisine yaklaşan kızına:

– Trablusşam Şam'dan daha uzak bir yer kızım.

– Sabah erken yola çıksak Hacı ağa bizi götürür mü bir günde?

– Değil bir gün, belki de bir ay ister. Ne at ne araba dayanır.

Neden sordun kızım benim?

– Geçen sene Didi'yle konuşurken annemin babasının Trab-
lusşam'a gittiğini söyledi.

Fazlasına gerek yoktu: Fatma nenesi gibi gidip de dönmeyen-
lerin, Huriye ninesi gibi o iki diyar arasında gidip gelenlerin ye-
rini bilmek, ayağıyla olmasa da can denen soluğuyla oralara ka-
dar varıp dönen, umacı sandığı ninesini anlamak istiyordu. Ha-
şim bey yere bıraktığı çantasını taşlıkta unuttu, kızını alıp kütüp-
hanesine götürdü, kocaman bir haritayı halının üstüne yaydı:

– Gel bak kızım, bak bu bizim memleketin resmi.

Rengârenk boyanmış, çizgilerle bölünmüş, yazılarla süslen-
miş, çarşaf kadar geniş kâğıdın merakla üzerine eğildi Râna. Ba-
basının parmak bastığı yerdeki yazıyı okumaya çalıştı, elifba'nın
harflerine benzemiyordu yazı.

– Ne bu beyba?

– Harita... neyse... resim, Fransız işi. Yazılar da elifba yerine al-
fabe'yle yazılmış. Bu yazıyı da, Fransız dilini de yavaş yavaş öğren-
men lazım kızım. Parmak bastığım yerde Constantinople yazıyor.

– Ne demek Kostantino... beyba?

– Fransızlar İstanbul'a "Kostantinopl" derler. Sebebinin tarih okumaya başladığımız zaman öğretirim sana. Bu mavi ince şeride bak. Bu şerit şu aşağıda gördüğün İstanbul Boğazı.

– Bizim ev nerde beyba?

– Bu şeridin kıyısına yakın.

– Çiftlik nerde beyba?

Haşim bey elindeki kalemin ucuyla bulunduğu noktadan topluigne başı kadar mesafede bir yeri gösterdi.

– Orası bahçenin ucu değil mi beyba?

– Değil yavrum. Dünyanın ucu bucağı yok, kâğıda sığmaz ki. Bak gördün, koca İstanbul Boğazı incecik bir şerit.

– Peki Trablusşam nerde beyba?

Beybaşı o koca haritanın orta yerine doğru, Tripoli yazılı bir yere işaret ettiğinde, topluigne başına göre şöyle bir hesap yapan Râna:

– Oraya nasıl gidilir? Annemin babasının gidip de dönmediği, ninemin her gün gidip geldiği yeri görmek istiyorum, beyba.

Trablusşam'la ahret arasında bir ilişki mi kurmuştu Râna?

– Annemin babası da benim dedem değil mi? Oraya gidip dönmediğini... annem de, Didi de, sonra anlatırım dediler, hiçbir şey anlatmadılar ama! Beyba, ninem neden hep odasında kapalı?

Zamanı gelmişti. Aklievvel kızının kafasında yeşeren, çelişen soruları cevapsız bırakmak evladına cehaletin yolunu açardı.

– Peki kızım, hadi şimdi gel otur, duyacağın şeyler masal değil maalesef hakikat, diyerek haritanın üzerinde Karadeniz'in ucunda "Georgie" yazılı bir yeri gösterdi. Şu gösterdiğim yere biz Gürcistan, orada oturanlara da Gürcü deriz. Çok zaman önce, oradan gelip İstanbul'a yerleşen, ihtida etmiş, yani dinimizi, İslamiyeti sonradan kabul etmiş bir Gürcü ailesinin iki kızından en küçüğü olan ninen Huriye hanım, ut çalan, şiir yazan hassas bir tazecikmiş.

– Şiir ne demek beyba?

– Hislerini, içinden taşanları, vezinli, kafiyeli bir şekilde an-

latmak. Edebiyat faslı sonradan gelecek kızım. Şimdi lafımı kesip yolumu şaşırtma benim.

Lafını yarıda bırakır korkusuyla, babasının anlattıklarını ağzını açmadan dinledi Râna.

– Ne diyordum? Ha... Ninen, çiçeği burnunda Huriye, koca-ya varıp evden ayrılmayı hiç mi hiç istemezmiş. Yirmisine vardığında, elâlem ne der korkusuyla annesi onu Gürcü asıllı Mehmet Emin bey adında genç bir kolağasına evet demeye zorlamış. Asker olmasına rağmen hassas bir adammış genç damat. Huriye kocasına canu gönülden bağlanmış. İç âleminde coşup gelen, gizli gizli yazıp sakladığı satırları kocasına okumaya başlamış. Kocasıda, herkesten gizli tuttuğu, askeriye den ayrılıp kendi işini kurma niyetini hanımına anlatmış. Üzüntüden sıkıntıdan uzak bir hayat sürmeyi ümit eden çiftte Hûda bir de çocuk nasip eylemiş.

Miralay, askeriye gibi bilmediği sözcükleri öğrenmek, Hûda'nın bu işe gene neden karıştığını sormak üzere ağzını açmasıyla kapaması bir olan kızına:

– Ne var kızım? diye sordu beybası.

– Hiç, yok bir şey beyba. Sonra, sonra ne olmuş?

– Evet, en uzun günlerden bir gün, yedi aylık hamile, karnı burnunda Huriye, beyinin eve dönüşünü her akşam olduğu gibi dört gözle beklemiş. Ne gelen var ne giden. Ertesi sabah erkenden, kalfasıyla birlikte pederinin yanına varan genç kadın, sorup soruşturma neticesi, beyinin, evine dönmesine dahi izin verilmenden, apar topar Trablusşam'a tayin edildiğini, doğrusu, sürgüne gönderildiğini öğrenmiş. Nedendir, ne içindir, o yere nasıl gidilir demeden, ani bir feveran ile yollara atmış kendini. Dizlerinin bağı çözülüp yere çöktüğünde, peşinden koşan babasıyla kalfası yarı baygın genç kadını bir paytona bindirip eve getirmişler.

“Kadıncağıza ne olduysa, o an oldu” diye düşündü Haşım bey. Kendini pürdikkat dinleyen kızına döndü tekrar:

– Doğum yapıp anneni dünyaya getirdikten sonra bebeğini alıp Trablusşam'a gitmeye hazırlanırken bu sefer kocasının ölüm haberi gelmiş. İşte o zaman, kızım, Huriye ninenin akli başından gitmiş.

Gözleri dolu dolu dinleyen Râna:

– Peki beyba, ne yapmış da oraya göndermişler dedemi?

– Nasıl anlatayım yavrum? Geçmişteki vakaları birazcık bilmen lazım. Sultan Abdülaziz ismini hiç duydun mu?

– Duydum beyba. Didi hep onu okuyor, biraz anlattı bana. Şimdiki Reşad'ın ya babası ya amcası değil mi?

– Evet amcası kızım. Ben henüz üç yaşındayken tahttan indirmişler Sultan Abdülaziz'i. Beş gün sonra, sabah erken, kapatıldığı, şu karşıda gördüğün Feriye sarayında, kanlar içinde yerde ölü bulunmuş. Kendi canına kıydı derseler de, bu haltı işleyenler malum.

– Sultan en büyük adam değil mi? Onu kim öldürebilir beyba?

– Arada bir böyle şeyler olabiliyor kızım. Katilleri azmettiren serasker Hüseyin Avni paşa, çok hırslı, hoyrat bir adammış. Sultan Abdülaziz'in katlinden ancak on gün kadar sonra, iştirak ettiği bir gece toplantısında içeri giren Çerkez Hasan bey namıyla maruf bir erkân-ı harp kolağasının kurşunlarıyla o da canından olmuş.

– Neden herkes birbirinin canını alır beyba?

– Bir ara askeri rütbesi geri alınan kindar Hüseyin Avni paşa, yeniden serasker tayin olundukta, intikam almaya yemin etmiş imiş. Çerkez Hasan beye gelince, ablası Neş'erek kadinefendi, Abdülaziz'in zevcesiymiş. Adı geçen bu nobran paşa tarafından mücevher saklamakla herkesin içinde suçlanmış, zevci sultan Abdülaziz'in vefatından bir hafta sonra da, kederinden ölüp gitmiş. Bunca zulmü kendine yediremeyen Çerkez Hasan bey, bu murdar paşayı dünyadan göçürmüş ama, kendi de ertesi sabah Beyazıt Meydanında asılmış, yakınlarından kimi Yemen'e kimi Trablus'a sürülmüş.

– Dedem?

– Evet, Gürcü olan dedenin, Çerkez olan Hasan beyle akran oldukları malûm. Akrabalıkları var mıydı bilemem. O korkuda, o furyada, Çerkez, Gürcü hep bir öcü, sürmüşler Trablusşam'a.

– Peki neden hemen ölmüş orada?

– Orasını pek bilemiyeceğim kızım. Ama gördüğün gibi, olan ninene olmuş.

Haritadan gözünü bir türlü ayıramadı Râna. Mavi renkli kıyıların deniz veya göl gibi suyla ilgili yerler olduğunu anlayabildi, o kadar. Parmağını Boğaz'ın ince mavi şeridi üstünde yuvarları doğru sürdükçe,

– Orası Karadeniz,

Aşağı doğru çektikçe,

– Orası Marmara, diyen babasına gülümseyerek döndü:

– Nenemin evi neredeydi beyba?

Nineyle nene arasında bir an bocaladı Haşim bey.

– Hani Didi'yle gidip orada kalmıştım ya!

Hele şükür! Nenesinin adını ilk defa gülümseyerek anan kızı düştüğü bunalımdan kurtulmuştu sonunda. İlm-i tevhidin elifba'sıyla kaybettiği Râna'sını ilm-i mesaha ile yeniden bulmuştu. Başlangıçta, ölçüleri konakla çiftlik arasındaki mesafeye göre hesaplayan meraklı kız, pergel, cetvel denen aletleri kullanmayı çarçabuk öğrendi, haritada yazılı isimleri okuyabilmek için de Latin harflerine adadı kendini. Elifba'dan daha da kolay geldi alfabe'yi yazıp çizmek. Fransızca'yı öğrenmekte ise, tuzu kuru ailelerin genç kızlarına kıyasla, geç bile kalmıştı Râna.

VI

Yılın en uzun gününe iki hafta kala, ebe hanım haremnden ses verdi.

– Kızınız oldu efendim, hanımefendi kurtuldu!

Kelam-ı Kadim'in kapak içine, evvelce yazdığı iki satırın altına "Fatma Zehra 13 Recep 1332 Pazar"* tarihini ilave edip, Hûda'ya, bir değil, bin kere şükretti Haşim bey. Göçüp giden anasının ismi, yeni doğan kızıyla anılacaktı artık. Babası bebeği görmeye gittiğinde, Râna Kelam-ı Kadim'in kapak içine acele bir göz attı, "Fatma Zehra"yı okudu, gerisine bakmadan kapadı. Kaybettiği nenesinin ismini taşımayı kendisine değil de, o kıymetli varlığın kim olduğunu dahi bilmeden vıyaklıyan şu küçücük mah-luka nasip etmişti o adaletsiz Allah.

Mahallede, konaktan çıkan cenaze henüz unutulmamıştı. Başsağlığı ziyaretlerinden sonra doğum tebrikine gelmeyi doğru bulmayan eş dostun evlerine –yeni doğan bebek kız olduğundan– kapağı kırmızı boyalı sürahiler içinde gönderildi loğusa şerbeti. Kesilen kurban eti bahçe kapısının önünde dağıtıldı. Kocakarı işlerine pek akli yatmayan Libabe hanım, çektiği sancılar yüzünden olsa gerek, bu sefer başucuna sırmalı kese içinde bir Kuran, altına da nazar boncuklarıyla süslü bir şişe geçirilmiş soğanın asılmasına itiraz etmedi. Gelecekteki muhtemel dertleri defetmek için, evden ilk çıkışında, kapının eşiğinde, sağ ayağıyla ezecekti soğanı. Hanımının aklın ermediği işlere karşı gelmesini takdirle karşıladı Bacı:

– Kim ölür kim kalır bilinmez amma, bak göreceksin hanım, uzun ömürlü olacak bu kız.

Libabe hanımın soğanı ezip kapıdan çıkmasına vakit kalmadan, Haşim bey düşünce düşünce eve döndü bir akşam. Karamsar bir havası vardı. Rahatsız olup olmadığını soran hanımına elindeki gazete başlıklarını gösterdi: Avusturya-Macaristan veliahtı arşidük Ferdinand, Saraybosna’da maruz kaldığı saldırıda vurulup ölmüştü.

– İşin sonu pek hayırlı görünmüyor hanım, diye söylendi, bu deli Sırp’ın ettiği, patlamaya hazır topun barutunu ateşlemez inşallah!

Râna’nın dokuz yaşına bastığı gün, geleceğe kuşkuyla bakan Osmanlı Harbiyesi seferberliği yeniden ilan etti. Konağa alınan beygir müsadere edildi. Silah altına alınanlar, beklenmedik şekilde genç kızlara talip oluverdiler. Harp patlayıp, cepheye gönderilmeden önce –hani ne olur ne olmaz– nesillerinin tükenmesinden mi korkmaya başlamıştı gençlik? İmam, oğluna Pakize’yi; muhtar, oğluna Nazile’yi istetti. Daha söz kesilmeden, Avusturya Sırbistan’a, Almanya Rusya’ya, Fransa’yla İngiltere Almanya’ya harp ilan etti; velhasıl, devletlerin karşılıklı harp ilanlarıyla savaşlar hafta içinde bütün Avrupa’yı sardı. Rusların baskısından ötürü, İngilizlere ısmarlanmış iki harp gemisi bir türlü teslim alınmaz oldu. Buna karşılık, beklenmedik bir anda, kendi ayağıyla

İstanbul sularına demir atan, harp sanayiinin yeni buluşlarıyla donanmış iki Alman zırhlısına, nasıl oldu bilinmez, Osmanlı bandırası çekildi. Yavuz ve Midilli isimlerini alan Goeben ve Breslau'nun gelişiyle, başına fes geçiren amiral Souchon'a paşalık payesi verildi, donanma kumandanı oldu. Güzün ilk aylarında bu devasa gemiler, etrafında dönenen kayıklara tıka basa dolmuş meraklı ahaliye, iki çifte, dört çifte sandallara kurulmuş, feraceli, şemsiyeli hanımlara, setre pantol, püsküllü fesli beylere, Boğaz'ın iki yakasında birikmiş kitlelere bir güven aşıladı. Kim başa çıkabilirdi bu iki heyulayla! İki cuma üstüste Üsküdar'da kiralan bir pazar kayığına doluşan konak sakinleri dahi bu iki devin etrafında turlayıp durdular. Su üstünde çelikten birer saray, minare büyüklüğünde toplar! Gazete havadisleriyle yatıp kalkan Raşit efendi bile:

– İki gemimizi vermedi şu İngilizler. Ne de iyi oldu ya. Bunların her biri bir cihana bedel, diye böbürlenmeye başladı.

Zümrüdüanka kuşu gibi, nereden çıktıysa, İstanbul'un göbeğine gelip konan bu devasa gemiler endişeden kıvranan gönülleri ferahlattı. Orduya tahsis edilmek üzere Hazine'ye Almanya'dan gönderilen sandık dolusu altınları gördüğünde Haşim bey, gidişatın ne olduğunu kavradı, ama elinden ne gelirdi?

Demir atıkları günden iki buçuk ay sonra, bir sabah uyanan İstanbullu, koruyucu meleklerin yerinde yeller estiğini gördü. Üç gün geçti geçmedi, gazetelerde, kimi mağrur bir eda ile “Rus haddini bildi”; kimi nükteli, “Rus'un aşkı başka”; kimi endişeli, “Şimdi ne olacak?” cinsinden koca koca başlıklar. Heybetli melekler kaşla göz arasında Karadeniz'e çıkmış, Rus donanmasını önüne katıp Odessa, Sivastopol limanlarını minare gibi toparıyla tarumar etmişlerdi. Ne mi olacaktı şimdi? Olan olmuş, Alman'ın fendi Osmanlı'yı yenmişti. Balkan savaşının yaralarını henüz saramamış “hasta adam,” Almanya'nın yanında, cadı kazanının tam ortasında buluverdi kendini. Beş gün içinde sırasıyla Rusya, İngiltere, Fransa Osmanlı'ya karşı harp ilan etmekte vakit kaybetmediler.

Saray'dan üst düzey yöneticilere gönderilen tamim gereğince, Zilhiccenin yirmi dördüncü cuma günü Haşim bey Topkapı Sarayına vardıkta, ne için çağırıldıklarını tahmin eden paşalar beyler Sultan Reşad hanın ağzından, "Cihad-ı Mukaddes"i ilan eden fetvayı dinlediler. Halife-Sultan'a karşı kılıç kuşanan zındık sürüsü aleyhine verilmiş bu fetva ertesi gün Fatih Camiinden ilan edilecekti millete.

Aşın çoktan pişmiş olduğunu sonradan anlayabildi millet. Meclis'e, Padişah'a, kendi yoldaşları Talât ve Cemal paşalara rağmen, memleketin kaderini eline geçirmiş Harbiye Nazırı Enver paşa, daha yaz ortasında Almanlarla gizli bir antlaşma imzalamış, hemen ardından memleketin içinde, dışında, Habeşistan, Afganistan, Hindistan'a varana kadar, Müslüman halkı "cihad"a hazırlamak üzere "Teşkilat-ı Mahsusa"yı kurmuş, harbin patlamasıyla birlikte, Almanların iyi kötü hazırlayabildiği doksan bin kişilik Osmanlı Üçüncü Ordusunun başında bulunmak, Rusları denizden sonra karada da hizaya getirmek üzere Erzurum'a gitmişti.

– Oralarda kışın ne demek olduğunu bilmiyor mu, tarihten hiç ders almadı mı bu adam? diye söylenen Haşim beyin endişesi, Üsküdar'dan bayır yukarı çıkarken tutulduğu tipide, kaygı derecesine vardı.

Nitekim iki ayı buldu bulmadı, kötü haberlerin yayınına konan yasağa rağmen bazı gazetelerin "Şanlı ordu" başlıkları "Talihsiz mağlubiyet"e dönüştü. Sıfırın altında yirmi beş derece soğukta, hastalıktan, açlıktan kırılıp mevcudun yarısını yitirmiş asker, baharı beklemeyi öneren Hasan İzzet paşayı azleden Enver paşanın emriyle Sarıkamış'a doğru taarruza kalkmış, sonuçta, Ruslara esir düşenlerin ve Enver paşanın kendisinin dışında canlı kalmamıştı orduda.

Felaket haberleri birbirini kovalar oldu. İngilizler, Osmanlı fermanı ile atanan hıdivi yok sayıp Mısır'a el atmışlar, Basra'yı istila edip Musul'a doğru hücumla geçmişlerdi. Mısır, Basra, Sarıkamış derken tehlike çanları İstanbul'un kapısında çalındı. İngiliz ve Fransız donanmaları, Payitahtı kestirme yoldan ele geçirmek amacıyla, Çanakkale Boğazına dayanmış, Gelibolu'nun

ucunda Seddülbahir'de, Kumkale'deki tahkimatları topa tutup tahrip etmişlerdi. Geçmişte kapıya dayanan Rusların, iki yıl önce de Bulgarların hevesini kursağında bıraktıran İngilizlerin bizzat kendi istilasına maruz kalıyordu İstanbul. Topu topu birkaç aylık rehabet uykusundan uyanan koca kentin ahalisi, işini gücünü bırakıp, kimi yerde teskin kimi yerde tahrik edici vaizleri dinlemek için camilere üşüştü.

Bu kötü haberin gelmesinden üç gün önce, Haşim bey Divanı Muhasebat ikinci daire reisliğine getirilmiş, işi gücü, evi barkı bırakıp göç etme fikri hepten suya düşmüştü.

– Rahat yüzü göstermeyecek misin ya Rab? diye yakınan Libabe hanım, şu birkaç yıl içinde bilmem kaçınıcı defa ev halkını çarşıya pazara saldı.

Köylüden, esnaftan, Üsküdar'daki fırsatçılardan bire beş ödeyip satın aldırıldığı yağ, peynir dolu çömlekleri gene alt kattaki ambara; un, bulgur, peksimet, pirinç, şeker, kuru kahve çekirdeği gibi ihtimam isteyen yiyecekleri, rutubetten korumak amacıyla, tavan arasındaki kilere yığmaya başladı. Incir, üzüm, dolmalık biber alıp kurutmak, domateslerden salça yapıp kavanozlara basmak âdet haline gelmişti.

Günlük hayat, elem, neşe, Çanakkale'den gelen haberlere bağlandı. Düşmanın, Boğazları koruyan mayınları temizlemesi, çıkarma yapıp birçok yerde köprübaşı kurması kaygılan artırdı. Oralardan kaçıp gelenlerin anlattıklarına göre, açık deniz, biriken gemilerin altında görünmez olmuştu. Bugün yarın, azgın boğalar gibi dalacaklardı Boğaz'ın içlerine. Hükümet ilk tedbir olarak evrak-ı Osmaniye'yi Eskişehir'e, banka mevduatlarını da Konya'ya taşıma kararı aldı. Azınlıkların yoğun olduğu Taksim, Pera gibi semtlerin dışında, koca Payitaht, göçmüş yuvadan fırlayan karıncalar misali yollara dökülen insanların itiş kakışıyla doldu. Kimi şaşkın, mahalle aralarında bağır çığır komşusundan medet umuyor, çoluk çocuğunu Anadolu'ya göndermenin yollarını arıyor; kimi geçim derdinde, sağa sola bakmadan önüne çıkana tosluyor; dünya nimetlerinden ümidi kesip ilahi kudretin himayesine sığınanlar camilere doluşup, şehadetten söz eden imamları dinliyorlardı.

Üçüncü cemrenin toprağa düşmesinden ortalama on beş gün sonra, baharın ilk güneşli günü, ardı arkası kesilmeyen kötü haberlerle felaket tellahına dönmüş gazeteler, kadere boyun eğmiş İstanbul çilekeşlerine ilk müjdeyi verdiler: Toplarıyla sahili, yamaçları, tabyaları toz duman ederek saldıran boğalar, şeytana çarpılmış, kale gibi o muazzam zırhlıların birçoğu, ne hikmetse, infilak edip, sulara gömülmüştü. Bu kez sevinç çığlıklarıyla sokaklara fırlayan ahali, elden ele dolaşan gazetelerin “zafer” başlıklı yazılarını balözü toplayan arılar gibi, emercesine okuyor, yıllardır ardı arkası kesilmeyen felaketlerle kanı donmuş cemaat, camilerde tekbir getirerek Cenab-ı Hakka şükranlarını bildiriyordu. Rahîm Allah kullarını cehennem zebanilerinin şerrinden korumuş, alev kusan ejderhaları ilahi kudretiyle Müslüman denizinin sulanna gömmüştü!

Mescitten yükselen ilahileri duyduğunda, Allah’a küsmekle yanlıştır bir iş yaptığını düşünmeye başladı Râna. Bu ilahi kudretin emriyle canından olan yalnız nenesi miydi? Bunca yıldır, bunca arbedede, mezar bile bulamayıp dağda taştaki leş kargalarınca didiklenmiş cesetler korkunç bir tablo gibi canlandı gözünde. Onların da sağ salım eve dönmeleri için Allah’a yalvaran bir seveni yok muydu? İlahilerle yüceltilen bu insafsız kudretle barışmak, günah saydığı işlerden kaçınmak, velhasıl, korkunun verdiği ürpertiyle önünde eğilmek üzereyken şeytan aklını çeldi. Kulak kabarttı, ilahileri dikkatle dinledi: Tek bir kadın sesi gelmedi kulağına. Cuma namazı, bayram namazı, cenaze namazından başka, şükran bildirmeyi dahi kadın kısmına yasaklamış mıydı Allah? Kadının şükranını bile duymak istemeyen O, yakarışlarına da kulaklarını tıkamıştı, kesin. Evet, kadına can verip, yaptığına pişman olmuş görünenle ne işi vardı? Ne sevgi ne korku; o yaşta, o anda, kırılmış onuruyla, senaların yücelttiği kibirli Yaradan’la ipleri kopardı Râna.

Haftayı bulmadı, Haşim bey, Bahriye Nazırı Cemal paşanın yaverinden, düşman zırhlılarına denizi mezar edenin kim olduğunu öğrenmişti. Daire dönüşü babası Nâsır beye, Nusret adlı

mayın gemisinin kaptanı Hakkı beyin akıllara durgunluk veren bir ustalıklı, bir gecede, sessizce, düzinelerle mayını Boğaz'ın sularına nasıl döşediğini, yamaçları ateşe tutarak ejderhalar gibi ilerleyen düşman zırhlılarının mayınlara çarpıp birbiri ardına nasıl infilak ettiklerini, üçünün sulara gömülüşünü, dördünün de gömülmekte olduğunu anlatırken, babasının dizine dayalı, pürdikkat Râna, mescitten yükselen uğultuyu kastedip, bilmezlikten gelerek:

- Ne diyorlar böyle hep bir ağız, beyba?
- Cenab-ı Hakka şükranlarını bildiriyorlar yavrum.
- Ne için beyba?
- Cümlemizi beladan kurtardığı için.

Dilini tutmayı denedi, tereddüt etti, dayanamadı Râna:

- Beyba, Hakkı ismi Cenab-ı Haktan mı gelme?

Bir anlık yüzleşme; babası kızını, kız da babasını anladı. Gerginlikten ziyade olası bir kırgınlığı önlemek amacıyla hafif gülümseyen Râna:

- Beyba, büyük haritada o yeri bana gösterir misin? Gazetede okuduğum isimlerin hiçbiri yazılı değil onda!

Râna'nın, nenesinin ölümünden mesul tuttuğu Allah'la bir türlü barışamadığını tahmin ediyordu Haşim bey. Henüz çarşafa girmemiş körpecik kızının, şeriatın kadın kısmına reva gördüğü muameleden ötürü kırılmış gururunun ise pek farkında değildi. İnancı mantığına sığdıramayan kızını alıp kütüphanesine götürdü.

Erkân-ı harp zabitleri gibi haritanın önünde saatler geçirir oldu Râna. Gazetelerde okuduğu Türkçe yer isimlerini ufak ufak doğradığı kâğıt parçalarına yazmaya, onlara tekabül eden, beybasının gösterdiği Fransızca isimlerin üzerine iğnelemeye koyuldu: Gallipoli'nin üstüne Gelibolu, bir iğne; Damas'ın üstüne Şam, bir iğne; Tripoli'nin üstüne Trablusşam... iğneyi saplarken duraladı, Huriye ninesini görmemişti kaç gündür. Yeryüzünde olanlardan habersiz, kimlerle nerelerde dolanıyordu kim bilir?

Taşlığa indi, ara kata giden dört beş basamağı sessizce çıktı, parmaklığın eşiğine yavaşça çömeldi. Minderin üstüne bağdaş

kurmuş, yüksek sesle bir şeyler okuyordu ninesi. Çok sürmedi, gözlerini tavana dikti, bir şeyler mırıldandı, okuduğu kitabı halının üstüne bıraktı, sağa sola kakaladı, istediği yere denk gelmiyordu sanki Kelam-ı Kadim'e benzeyen kitap.

– Râna!

İrkildi Râna. Bakmadan görmüş, torununun varlığını her nâsılsa hissetmişti ninesi.

– Efendim... ninem...

Lafını bitiremeden mescitten ezan sesi yükseldi: “Allahu ekber!” Elini taş atarmış gibi duvara taraf salladı nine:

– Allahu ekber... iyi de... ekberlik neresinde? diye söylendi.

Aklı başında olsun olmasın, bu yaştaki bir insandan böylesi bir aşağılamayı hiç beklemiyordu Râna. Kendisinin de o ilahi varlıkla olan çelişkisini, aynı çelişki içinde olanla paylaşmak istedi:

– Nine, her şey Allah'ın emriyle mi olur?

Yaşlı kadın derin bir iç çekerek başörtüsünü çözdü, yatağın üstüne fırlattı, sola dönüp bir şeyler homurdandı, sağa döndü, eliyle görünmez bir kişiyi susturdu, torununa yan gözle bir nazar attı:

– Yavrum, kızım... Allah, Hûda, Halik, ne dersen de... ne yaptığı belli mi?

– Ama şimdi Kuran okuyordun nine!

– Evet okuyordum, yüksek sesle okuyordum, evet, kendi sözlerini kendisi duysun diye. Kulunu it yerine koyınasın, murdarı hakan yapmasın! Rahfım ise rahmetini, Hak ise hakkaniyetini bilsin. *Min şerri mâ halâka!*

Hırsını almış gibi duraladı, dağınık saçlarını eliyle şöyle bir düzeltti, yanındaki görünmeze “Git söyle!” diye bir emir verdi, gelip parmaklığın arasından torununun yanağını okşadı. Unuttuğu bir şeyi yapmak için döndü, eğilip yere bıraktığı cildi az sağa az sola dürtükledi, baktı, beğenmedi, sağa sola ileri geri iteleyip durduysa da gökten inen Kelam-ı Kadim'i ayak altındaki halının dolambaçlı nakışları üstünde istediği yere oturtamadı bir türlü.

Râna kabuğuna çekilmiş, ninesinin dört duvar arasında hareketsiz kalmakla kamburlaşmış belini, çelimsiz ellerini, sevmekle

acımak karışımı bir hisle inceliyor, ne yapmak istediğini anlamaya çalışıyordu. Gidip yardım etmek, eğilmiş belini sıvazlamak geldi içinden. Nasıl aşabilirdi şu menhus parmaklığı? Başını kaldırıp etrafa bakıştığında, inanamadı birden. Parmaklığın üstündeki asma kilit davet eder gibi ağzı açık sallanıp duruyordu.

Mutfakta bir telaştır almıştı Bacı'yı. Ceplerini kurcalıyor, entarisini gevşetip üstünü başını silkeliyor, dolapları, kap kacağın aralarını araştırıyor, önüne gelene çıkışıyordu:

- Kız Nazile ne yaptın anahtarı?
- Ne anahtarı Bacı?
- Büyük hanımın anahtarı.

Ara kattaki parmaklığın anahtarının biri nineye yemek götüreren Bacı'da, öteki Libabe hanımdaydı. Omuz silkti Nazile:

- Sağa sola gene ne salıp durursun Bacı! Yaptığını bilmez oldun. Sana koca lazım, koca!
- Hadi ordan cenabet kız!
- Tabi ya, erken bunadın sen Bacı. Anahtarı da kilidin üstünde bırakmışsındır, git de bak!

Kilidin üstünde mi? Kapıyı açıp da yollara düşmüşse nine! Halinin ne olacağını düşünüp etekleri tutuşan Bacı, taşlığı rüzgâr gibi geçti, beş basamaktan ikisini çıktıkta, parmaklığın ardına kadar açık olduğunu gördü. Siyahtan kül rengine dönen yüzünde korkunun ifadesi: Nine kaçmıştı zahir! Dış kapıya doğru hamle yapacaktı ki, bir basamak daha çıkıp, içeriye bakmak geldi aklına. Aaaa! Mazallah! İyi saatte olsunlar basmıştı konağı! Nine, minderin üstünde kız kılığına bürünmüş bir ecinniyle muhabbet ediyordu. Kelime-i şehadet getirdi, üfürdü, o beş basamağı yavaşça geri geri indi, birinci katın merdivenlerini, koca cüsesine rağmen, uçar gibi çıktı:

- Hanımın! Tövbe! Tövbe estağfirullah!
- Ne var, hayrola Bacı?
- Tü tü tü, ecinniler... konağı basmış hanım! Parmaklığı açmışlar, büyükanne...

Gerisini dinleyemedi Libabe hanım. Annesine bir şey mi olmuştu? Sokağa çıkıp yollara mı düşmüştü? Merdivenleri dörder

dörder inip, taşlığı geçip, ara kata vardığında, parmaklığın açık olduğunu gördü, içeri daldı, annesi Huriye hanımla kızı Râna'yı minderin üzerinde oturmuş muhabbet ederken buldu. Açık parmaklık, ninesine sokulan Râna... Libabe hanım yutkundu.

– Kilidi vurmaya mı, kızını almaya mı geldin? diyerek kendisine dik dik bakan anasını yatıştırmaya çalıştı:

– Hiçbiri için gelmedim anacım. Bacı parmaklığın açık olduğunu görmüş, dün gece komşuya hırsız girmiş, telaşlanıverdim o kadar anam benim.

– Gel otur, diye emretti nine.

Çömelen Libabe hanıma Râna'yı göstererek:

– Bak Libabe, nur gibi aydınlık bu kızın içi. Zaptiye kesilme, karartma aydınlığı, deyip Râna'nın saçlarını okşadı, iki eliyle hafifçe anasına doğru itti:

– İçin rahat olsun, al şimdi kızını. Çıkarken kapıyı da kilitle.

Libabe hanım şaşkın kızını elinden tutup odadan ayrıldı. Parmaklığı kapadı, kilidini vurmadi. Taşlığa indiklerinde, yukarıda kapanan kilidin, basamaklara atılan anahtarın sesi geldi. Takırtının nereden geldiğini anlamak için başını kaldırdığında, anasının yanaklarından süzülen gözyaşlarına ilk defa şahit oldu Râna.

Bacı anahtarına kavuşmuş, nineyse Kuran'ı artık okumaz olmuştu. Yemeklere yüz vermiyor, iki üç günlük perhizin ardından bir kenara yığıldığı kurumuş ekmekleri ıslatıp kemiriyor, etrafındaki görünmezlerin kimini azarlayıp kimine öğüt verdikten sonra bilinmeze doğru uzanan bir ıssızlığın içinde kaybolup gidiyordu. Ninesini oyalamak için ona günlük gazeteleri götürmek istediğinde:

– Götür istersen kızım, götür de, bu kan kokan haberlerle akı büsbütün karışıp galeyana gelmesin! diyen anasına bu kez hak verdi Râna.

Doğru, kan kokmayan bir satır dahi yoktu: Gelibolu'da Müslimi de kâfiri de bir mahşerde kavruluyor, kiminin boynunda haç, kiminin koynunda muska, cesetler birbiri üzerine yığılıp duruyordu; yurdun öbür ucunda Kars'tan sonra Van'ı da ele ge-

çiren Rusların saflarına kattığı Erzincan, Kemah, Harput'tan gelen Ermeni gençleri, din, iman, köy, kasaba demeden ortalığı kasıp kavuruyorlardı.

Hazine sıfırı tüketmiş, memur maaşlarını gıdım gıdım ödemeye çalışıyordu hükümet. Haşim bey vapurda elindeki gazetesinin tarihine göz attı: Cemaziyülahırın dokuzu! Maaşın hiç değilse bir kısmı eline geçer miydi? Daireye giderken yolda, kırmızı boyalı askeriye otobüslerinin birilerini bir yerlere taşıdığını gördü. Pek de askere benzemiyordu içindeki yolcular. Kaleme vardığında iş anlaşıldı: Dahiliye Nezareti ani bir kararla, komitacılarla yataklık yapmakla suçladığı Ermeni derneklerini kapatmış, evraklarına el koymuş, bu derneklerin yöneticilerini, o cemaatin ileri gelenleriyle birlikte, askeri mahkemelere sevk etmeye başlamıştı. Yıllardır Divan-ı Muhasebat kaleminde çalışan, tespih çeker gibi her gün, "O çarıklı hıyanatın ceremesini biz mi ödeyeceğiz?" diye yakınan Ohannes efendinin sızlanmasını duymuş olacak ki, hıdrellezden on gün sonra, hükümet, İstanbul'da tutuklananların birçoğunu serbest bırakıp, doğu illerinde derhal uygulanmak üzere "Tehcir kanunu"nu ilan ediverdi: Bebeğinden yaşlısına, erkek kadın demeyip, Ermeni olarak ne varsa, acilen toplanıp, kafiyeleler halinde Şam, Halep, Deyr-i Zor üzerinden, bizzat Dahiliye Nezaretine bağlı bağımsız bir eyalet durumuna getirilen Beyrut ve havalisine sürgün gönderilecekti. Kanun metnine bir göz attığında:

– Yol yok, iz yok, aç susuz, dere tepe, yalın ayak, günler, haftalar boyu... kaç hedefe varır, kaç hayatta kalır bunların? Kuruunun yanında yaş da yanacak! diye düşünmekten kendini alamadı Haşim bey.

Tanıdığı işçisi, sanatkârı, tüccarı, yıllar boyu kalemlerde beraber çalıştığı memuru! Yarım yüzyıldan beri yemedikleri halt kalmayan gençlerine rağmen bu "millet-i sadıka"ya gene de "müstahaktır, beter olsunlar" diyemiyordu Haşim bey. Civar esnafa, birazıcık şeker bulması için gönderdiği odacı eli boş döndü. Ohannes efendi, mendil cebinden çıkardığı bir güllaç tozşekerin yarısını Haşim beyin çayına, kalanını kendi bardağına dök-

tü, ufak bir tezkereye bir şeyler karaladı, odacıya Kumkapı'daki evini tarif edip:

– Bizim hanıma götür bunu, sana bir şey verecek, al gel, diye tembihledi.

Şeker hastasıymış Ohannes efendi. Aile doktoru ona sabah akşam kullanmak üzere bir kutu hap vermiş. İçine baygınlık gelip fenalaşması durumunda da her zaman yanında bulunduracağı şekerini derhal yutmasını söylemiş.

– Görürsün muhterem? Şeker oldu bulunmaz Hint kumaşı. Bırak kesmesini, tozunu bulmak marifet. Hanım bilir işini. Ekmek bulunmasa da, her zaman şeker vardır dolapta.

Akşama varmadan, odacı, elinde yarım okkalık bir torbayı Ohannes efendiye, Ohannes efendi de bu naçiz hediye, ne diyeceğini bilemeyen Haşim beyefendiye verirken:

– Senin Frenkçe bilen bir adamın yok mu muhterem? Kıy paraya, gönder onu Pera'daki gayrimüslim esnafa, diye uyardı.

Çerçi gibi mahalle mahalle dolaşan Raşit efendi, nereden öğrendiyse, çat pat üç beş kelime Frenkçe ile, parmak oyunları, elindeki keseyi hafif şıkırdatmasıyla, Müslim, gayrimüslim, herkese derdini anlatır olmuştur. Akşam, konağa cüppesinin altında, koynunda sakladığı bir okka şekerle geldiğinde, Libabe hanım ona, öğütülmüş fındık kabuğuyla karışık, orta şekerli kahvesini eliyle hazırladı. Ne mi vardı Pera denen o zenginler semtinde? Her şey! Tezgâh arkalarında yığılı ele geçmez nevale, içki, balo, tiyatro... Başlı açık, rastıklı, şıkıdım hanımların umurunda mıydı dünya! Günün hükümdarı kesenin içindeydi, Fransızcaya ne gerek. O dili konuşmak yasaklanmış, yollarda, mağazalarda Frenkçe yazılı tabelalar kara boyayla kaplanmış, okulları süresiz kapatılmıştı zaten.

Biliyordu Haşim bey, telefonda bile, numarayı Fransızca değil Türkçe istemek gerekiyordu artık. Gelibolu'dan gelen sığır vagonlarının Sirkeci meydanına boşalttığı genç, yaşlı, yaralı, inim inim inleyen askeri gördüğünden beri, severek öğrendiği, kulağa hoş gelen bu lisanı konuşmak da içinden gelmiyordu. Fransız

mermisinin de, süngüsünün de izleri yok muydu bu kıyamet sergisinde? Dersaadet, üç yıl geçmeden, yeniden “Dersefalet”e dönmüştü. Hastahanelerde, revir haline gelmiş camilerde, gözü çıkmış, kafası patlamış, karnı delinmiş, kangren olan kolları bacakları kesilmiş, ölüm kalım arasında gidip gelen binlerle yarattığın kesik kolları, bacakları, gene melhemler, kocakarı ilaçları, çarşaf-lardan doğranan sargı bezleriyle tedavi edilmeye uğraşılıyordu. Ha! Taksim’de Alman sefaretine getirilen yaralıların iniltilerine, Tokathyan Otelinden yükselen çalgı seslerinin karıştığını söylemeyi unutmuştu Maruf berduş.

Râna, düşmanın topu tüfeğinden başka, gazetelerde okuduğu, insanı ölüme götüren bu kangren illetinin ne olduğunu beybasına sorduğunda, Haşim bey kızına, iyi tedavi göremeyen yaraların iltihaplanması sonucu çürüyen etlerin vücuda yayılmasını önlemek için, o kısmın kesilip atılması gerektiğini anlattı. Uzun uzun düşündü Râna, başını “ne yazık” der gibi salladı, cebinden çıkardığı bir kâğıt parçasına yazdığı notu heceleyerek okumaya çalıştı:

– Min şer-ri mâ ha-lâ-ka! Beyba bu Arapça mı? Ne demek?

– “Yarattıklarının şerrinden” demek.

İyi de, neden icap etmişti bu soru? Haşim bey de düşünmekaldi bir süre:

– Felâk suresindeki ayet, diye söylendi.

Ayetle olaylar arasında bir bağ mı kurmuştu ninesiyle oturup kalkan Râna’sı?

– Ninen bu ayeti hep tekrarlar durur yavrum. Beşeriyet nedir ki! Haksız mı?

Çözemediği hikmeti Boğaz’ın semalarında gezinen bulutlardan öğrenmek ister gibi göğe doğru kaldırdı başını.

Almanların hediyesi, çiçeği burnunda saray irisi Haydarpaşa Garının Sirkeci’den hiç de aşağı kalır tarafı yoktu. Yerlere serili can çekişenlerin talihi yaver gitmiş, Azrail’le çekişecek kadar canları kalmıştı! Diyarbekir mutasarrıfının anlattıklarına göre, doğuda, savaşın sürdüğü bölgelerde sıhhiye taburlarına gerek kalmamış, yaralı, diri ayırdetmeden, ele geçen Müslümanı şehit

payesine erdirmekte kusur etmiyormuş Rus-Ermeni birlikleri. Gelibolu'da İngiliz'in Suvla denen koya, binlerle askerini döküp, yarımadayı kuzeyden çevirmek amacıyla yığınak yaptığı haberi, İstanbul'un üzerine gene karabasan gibi çöktü. Aynı dört ay öncesi gibi, Allah'ın rahmetinden başka sığınak kalmadığına kanaat getiren ahali, camilere doluşup, hamdû sena yerine yeniden şehadetten söz eden imamların iki dudağı arasında çare arar oldular. Yanlış doğru, gelen haberlerden, söylentilerden tedirgin halk, gökte süzülen kuşu düşman uçağı, suda yüzen balığı düşman denizaltısı gibi görmeye başladı. Kömür yokluğunda, Haliç vapurlarının seferleri iptal edildi. Henüz iki yıl önce işletmeye açılan Silahtarğa elektrik fabrikasının çalışamaz duruma düşmesiyle, hastahaneler kandillerden, tramvaylar ahırlara terk edilmiş beygirlerden yararlanmak mecburiyetinde kaldılar.

Haşım bey, Boğaz vapurlarının seferleri de iptal olursa daireye nasıl gidip geleceğini düşünmeye başladı. Oruç ayı boyunca her akşam Mısır Çarşısına uğruyor, yarıya inmiş maaşının elverdiği kadarıyla, iftariyelik alıp dönüyordu konağa. İthal malı şeker, çay, kahve, pirinç ele geçmez, kahvenin yerini alan kavrulmuş nohut mutfağa girmez olmuş, ekmeğin okkası iki kuruştan altı kuruşa fırlamış, buğdaya eklenen arpa darı karışımı unlarla o bembeyaz somunların yüzleri kararmıştı.

Bu yokluk içinde kâğıt bulmakta zorluk çeken gazeteler, nasıl olduysa, bayramın ikinci günü, yoktan var ettikleri binlerce nüshadaki "Zafer" başlıklarıyla, ağustos sıcağına rağmen kanı donmuş, ağzı kuru, içi ezik İstanbulluya umulmadık bir müjde verdiler: Gelibolu'da Suvla Koyundan, yarımadanın ilkin Küçük, ardından Büyük Anafarta köyüne kadar ilerleyen düşman ordusunu, Anadolu'nun o fedakâr çocuğu, yine gerisin geriye denize kadar kovalamış, Konstantinopolis'i hayal eden İngiliz'e o yolun kapalı olduğunu hatırlatmıştı bir kez daha. Camilerden, kullarına bu lütfu ihsan eden Cenab-ı Hakka tekbirler yükselirken, miralay Mustafa Kemal beyin ismi akıllarda yer etmeye başladı.

Gelibolu'da kazanılan savaşı bir zafer gibi kutlayan bunalmış halkın gergin sinirleri biraz olsun yatıştı, şekersiz ıhlamurla yeti-

nen ak sakallı cemaat kahvelerde toplandı, sübyan mektebi yeniden derslere başladı. Bâki çocuk yerinde duramıyor, dikiş dola-bında bulduğu lastikle sapan yapıp kuşları kovalıyor, mutfaktan aşırıldığı ekmekle ablasının tavuklarını besliyor, bu yoklukta bir bulgur tanesini bile kaybetmekten çekinen Bacı'yı çileden çıkarı-yordu. Bir gün, sokakta yakaladığı haylazı anasına götürürken:

– Hanımım, mektebe vermeyecek misin bu iblisi? Gâvur çükü gibi ortalıkta dolaşıp durur! diye çağırıp, gözlerini devire devire Bâki'ye çıkıştı:

– Gidip sünnetçi'yi getireyim de gör!

Libabe hanım bir şeyi unutmuş gibi duralayıverdi, parmakla-riyla bir hesap yaptı: Evet, Bâki yedi yaşından bir buçuk ay al-mıştı. Sünnet yaşı üç, beş, yedi, dokuz! Dokuz yaşında nefis uya-nır, sertleşen uzvuyla çocuk acı çekerd. Ortalık durulmuşken, şu işi de, davulsuz, zurnasız, bir çırpıda halletmek için beyiyle anlaştı.

Sultanteveli fakir ailelerin çocuklarını da birlikte sünnet ettir-mek için bahçeye çadır kuruldu, içine şilteler serildi, sünnetçilik de yapan berberle, Karagöz ustası hayalî peylendi. Ne olacağını öğrenen Bâki korkudan ağlayıp sızlanıyor:

– İstemem anne, istemiyorum ben! diye tepinip duruyordu.

İstese de, istemese de olacaktı bu iş. Libabe hanım bebek Bâ-ki'yi yıkarken, Râna onun iki bacak arasında küçük parmağa benzer fazlalığını görmüştü; neyin, ne kadar, neden kesileceğini çıkarmaya çalışıyor, bir neden bulamıyordu bu sünnet işine. Kangren olmuş bacakların neden kesildiği geliverdi aklına:

– Anne! Bâki'nin pipisi kangren mi olmuş?

Şaşırdı Libabe hanım:

– Yok neden kangren olsun kızım? Nereden çıkardın bunu?

– Yoksa neden kesiyorlar oğlanın pipisini?

– Şeriat öyle emrediyor kızım.

– Şeriat kim anne?

– Şeriat Allah'ın emri Râna, hâlâ öğrenmedin mi?

Olanları gördükçe, hiç de böyle acayip emirleri öğrenesi gel-miyordu Râna'nın. Annesinin kulağına eğilip:

– *Min şerri mâ halâka*, diye fısıldadı.

Anasından sonra kızının da oynattığını sanan Libabe hanımın şaşkın bakışlarına gülümseyip, başına işlemeli bir takke geçirilmiş somurtkan Bâki'yi oyalamak üzere bahçeye çıktı delişmen kız.

Düğün davet hak getire. Hacı ağayla, Raşit efendi mahallenin çocuklarına kirvelik yaptılar. Perdeyle ayrılmış bir köşede, sünnetçi bu erkek çocukların fazlalıklarının ucunu buduyor, işi görülen takkeli, gecelikli oğlan, baş tarafı kıbleye dönük bir şiltenin üstüne uzatılıyordu. “İstemem” diye ter ter tepinen Bâki'yi bu işe razı etmeyi başaran Haşim bey, sonunda oğlunun kirvesi de oldu. Sabah tarhana çorbası, öğleyn kapama, bulgur, akşama tahin pekmez, iki gün dayanabildi sünnet için biriktirilen erzak. Üçüncü günün sabahı, ana baba çocuklarını alıp evlerine döndüler. Şilteler toplandı, çadır söküldü, kucakta gitmeyi reddedip, entarisinin altında bacaklarını ayıra ayıra yürümeye çalışan Bâki, sünnet takkesini kendi başına geçirip Karagöz'ü taklit ederek onu güldürmeye çalışan ablasına dahi yüz vermez oldu.

Yokluğa, kıtlığa rağmen bir ay kadar sürdü şehirlinin içinde mum ışığı gibi titreyen umut. Yirmi bin askerin Rus-Ermeni birlikleri tarafından telef edildiği haberi titrek mumu eritti, alevini söndürdü. Gece yatsı ezanından sonra, yabancı elçilik çalışanlarına dahi sokağa çıkma yasağı kondu. Dışarıdan gelebilecek herhangi bir belaya karşı kapanan perdeler, ıssızlığa bürünen yollar... Payitaht-ı cihan'da uğursuz baykuşlardan başka bir canlının nefesi artık duyulmaz oldu.

Sakin bir köy halinden çıkıp karman çorman bir mahalleye dönen Sultantepe'de süregelen kıtlık sonucu bir davarın çalınışı, bir evin soyuluşu, günlük olaylar hanesine kaydolunuyordu. Atsız kalan paytonun bir kenara konmasından beri, kendisinin ne işe yaradığını, yediği ekmeği hak edip etmediğini düşünmekle uykusu kaçmış, ahırın üstündeki penceresinden mehtapsız bir gecenin karanlığını gözleyen Hacı ağa, zincirle kilitlediği bahçe kapısını açamayan bir adamın cambaz ustalığıyla duvarı aştığını gördü. Ne olur ne olmaz diyerek, gençlik yıllarında Sivas'tan ge-

tirdiği, üç gün önce sandıktan çıkarıp yağladığı filintasını kapıp aşağı kapının girintisine sindi.

– Gıyrdama lan! uyarısıyla irkilen, başında papak, ak sakalı göbeğinde, harmaniyeli, çarıklı bu davetsiz misafir:

– Hacı dur, benim, ben! dediğinde, sesinden kim olduğunu anladı Hacı ağa, sunturlu bir “Destur!” çekti:

– Bey, bu ne kiyafet?

– Bırak şimdi kiyafeti, kapıyı aç, eşekleri içeri alalım.

“Ne eşiği” diyecek oldu Hacı, vazgeçti, kapının kilidini çözdü, kösedeki kestane ağacına bağlı iki eşiği ahıra çektiler.

– Sokağa çıkma yasağını duymadın mı a beyim?

– Duyduk, duyduk da, elde mermi kalmadı Hacı!

Gözden gönülden uzak çiftlikte mermi ne işe yarardı? Sormaya vakit kalmadan, sabah ezanıyla birlikte, Bacı’nın odası aydınlandı.

– Hacı, sen önden git, geldiğimi haber ver. Bacı beni böyle görürse basar yaygarayı, milletin yüreğini hoplatır.

Hacı ağanın önden gidip, gece gelen Selâhaddin efendinin kiyafetinden ürküp bağırmasın diye tembih etmesine rağmen, kapı açılıp da içeri giren papaklı, çarıklı, sakalı göbeğinde adamı gördüğünde Bacı üç adım geri kaçtı, kelime-i şehadet getirdi, üfürdü, tek kelime diyemeden odasına kapandı.

Sabahın kör kandilinde taşlığa ineceği tutan Râna duraksadı, belleğini yokladı, gözleri ıslı ıslı:

– Didiiii! Sen gene dede oldun, diye bir koşu gidip amcasının boynuna sarıldı:

– Ama sen hep böyle yapıyorsun Didi!

– Ne yaptım tatlım benim?

– Gitmeyi biliyorsun, dönmeyi bilmiyorsun. Bu sefer ben de gelicem senle.

Kollarını gevşetip, sakalına dokundu:

– Beyaz unu nereden buldun Didi?

Gülmekten kendini alamadı amcası:

– Sakalıma ak düşüren bu sefer un değil, gülüm.

– Ya bu ne?

– Kireç tozu. Gel yukarı çıkalım, orada başımıza gelenleri bir bir anlatırım sana.

Nâsır bey oğlunu, Haşim bey biraderini hasretle kucakladı. Cincime kızın, amcasının sakalını gösterip:

– Bak bu un değil... ne... ha, kireç tozu bu dede, demesi üzerine Nâsır bey oğluna vaktinden evvel neden ihtiyarlamak istediğini sordu.

– Kolcular aralarında mütareke imzalamışlar, beyba. Her biri kendi mıntıkasından mesul. Bizimkilerle vur tut bir anlaşmaya vardık. Sütünden sebzesine, ne elde edersek yansı onlara, yansı bize. İki inek, üç keçi kaldı, onları da alsalar, ne geçer ellerine bir daha? Çifti bile ineklerle sürdük, kalmadı başka çare.

Ödemek mecburiyetinde kaldığı haracı düşünüp, öfkesini bastırır gibi derin bir nefes çekti:

– Evet, sakalımı sormuştunuz. Yolda gelirken tanımadık kolculara rastlasam, maazallah, yüke, eşeklere el bastıkları gibi, beni de, göze girmek için en yakın karakola teslim ediverirler. İhtiyarı ne etsinler?

Sakalını yıkaması için ibrik ve leğenle gelen Libabe hanıma:

– Eliniz dert görmesin yenge. Kireç yok, un da yoktur sanırım evde. Sakalım beyaz kalsın, acele dönmem gerek.

– Niye, ne var? Kolcu belası halloldu demedin mi? diye soran ağabeyine,

– Kolcudan başka bir de çapulcu takımı başımıza bela oldu, ağam. Üçer beşer dağ tepe dolanıp, sapa kalmış yerlerde ne buldularsa yükleyip gidiyorlar. Hele bir karşı koymaya gör, ateş kusuyor herifler. En geç haftada bir harp meydanına döner oldu bizim güzelim çiftlik.

Bir şey ekleyecekti sözlerine, tereddüt etti, dayanamadı, mecburdu:

– Ağam, mermimiz tükendi. Bende bir Lüger var, dokuzluk, Kevork'ta çakmaklı, ağızdan dolma tüfek. Birkaç mermi, biraz barut bulunabilir mi acep?

Eline silah değmemiş Haşim bey düşünedursun, eski kulağı kesiklerden Nâsır bey:

– O Lüger'i sana ben vermiştim oğlum. Şu sandığı bir kurcala, beş on tane işini görür şimdilik.

Düşündü, hayıflandı:

– Ben kocadım. Haşım anlamaz bu işten. İyisi mi Raşit'e danışalım, belki bir bildiği vardır.

Hacı ağa, filintasını, iki bağ mermisini alıp çiftliğe gitmeye hazır olduğunu söyledi. Raşit efendi, uzun uzun düşündükten sonra:

– Bu işi olsa olsa Lâtife'nin kocası çarkçıbaşı halleder, diye ortaya bir fikir attı.

Neden olmasın? Haşım bey, hemen o gün, kenara ayırdığı üç beş altını Raşit efendinin cebine koyup Üsküdar'a yolladı.

Selâhaddin amcasının çiftlikten getirdiği iki eşek yükü erzakı yokluyordu Râna. Torbalarda buğday, arpa, darı, nohut, bir güğüm süt, bir teneke pekmez, bir küçük sepet yumurta, bir büyük sepet hıyar...

– Bana bir şey getirmedi mi Didi?

– Râna'm benim, talan yerine döndü çiftlik. Ne kaldı ki... derken aklına bir şey geldi. Gitti eşeklerden birinin semerine asılı duran küçük bir kafesi alıp yeğenine getirdi:

– Bak, Garbis ne gönderdi sana!

Kafesin içine döşenmiş samanın üstünde, yumuş yumuş, dünya cicisi bir tavşan yavrusu.

– Bostanda uyurken yakalamış. Gelen acurları onunla paylaşsın artık.

Kafesi araladı Râna, yumak olmuş o narin yaratığı avucuna alıp okşadı, seneler evvel, sarı sarı civcivlerin geldiği gün gibi, içinde sevmek, besleme, koruma hisleri kabardı, durdu düşündü, kafesi tutan amcasının elini öptü, bir koşu yukarı kata çıkıp, yatağında pinekleyen Bâki'ye:

– Kiki, bak sana ne getirmiş Didi! diyerek yorganın içine bıraktı yüreği pıt pıt atan o güzelim hayvanı.

Nenesini kaybettiğinden beri, aynı hayvanlar gibi doğup, yaşayıp, ölen insan denen yaratığın onlardan ne farkı olduğunu anlama derdine düşen Râna'da, sevmek, sevilmek gibi hisler törpülenmeye mi başlamıştı günbegün?

Başında minik fesi, boynunda cüz kesesi, omzundan aşağı işlemeli ipek şal, yakasında elmas iğne, mor kadife giysisi içinde büyümüş de küçülmüş bir hali vardı Bâki'nin. Eli ablasının elinde, sarıklı bir gencin peşi sıra ilahiler okuyarak konağa doğru gelen çocukları gözlüyordu pencerenin önünde. Sünnet hatıralar hanesine işlenmiş, bu savaş ortamında, huzursuz, kaygılı havaya rağmen okullar açılmıştı. Fenerleri renk renk kurdelelerle bezenmiş paytona yalnız başına binecekti Bâki. Hacı ağa, karşılamaya gelen bu âmin alayının ilahileri eşliğinde, sokaklara üşüşen meraklı cemaatin ortasında, dere tepe gezdirip mektebin kapısına bırakacaktı şehzadeyi andıran o küçükbeyini. Râna'nın dolu dolu gözleri kafileyi izledi, evet, mektepli olmuştu Kiki! Mektep, mescit... düşünekaldi bir süre. Maziye gitti aklı. Cenazede bulunmak istemiş, bayram namazını camide kılmayı geçirmişti aklından... "Kadın kısmına caiz değil!" diyen bir ses çınladı kulağında. Ayılmak ister gibi yüzünü ovuşturdu, ağzında buruk bir tat, başını eğip çekildi pencerenin önünden.

Şekersiz şeker bayramından sonra, kurbandsız kurban bayramının ilk günü, iyice şişmanlamış görünen Lâtife, kocasıyla birlikte, bayır yukarı tıknefes, el öpmek için konağa vardığında eve bir neşe geldi.

– Ne bu hal, tuluk gibi şişmişin kız!

– Dur sabret Bacı, tuluğun içinde neler var bir gör de öyle konuş, diyerek çarşafı attığında hafif kabarmış karnının iki yanında beline bağlı iki torba göründü.

– Kız ne bunlar?

– Senin neyine gerek Bacı! Al bunları hemen selamlığa götür.

– Kız gülle mi koydun içine? Kocaya vardın, aklın gene şeytanlıkta, diye homurdana homurdana iki torbayla selamlığa vardığında, kapıyı aralayan Nâsır bey torbaları içeri almadan doğru odasına götürdü. Dönüşünde elindeki torbanın birini Bacı'ya uzattı:

– Bunu hanıma götür ver, diye ekledi.

Libabe hanım torbayı açtı, ne görsün? Şeker; bir okka toz, bir okka kelle şeker!

– Lâtife, nereden buldunuz bunu?

– Aman hanım, Tekirdağı mı ne, işte o yerden gelen gemilerde ne ararsan bulunurmuş.

– Kız ne var ki Tekirdağ'da?

– Valla orasını ben bilmem hanımım.

Gelibolu'da, cephenin gerisinde olup biten dalavereli işleri meslektaşlarından duymuştu çarkçıbaşı damat Mahmut efendi, inanamıştı ama, işte iki okka şeker, iki torba da mermi. Alman'ı... Türk'ü... Sorma gitsin! Levazım dairesi bir hakuran kafesi! Hele, Avusturya'dan gelen şekerin yarısı buhar olup uçuyormuş ambara girmeden.

– Kimi para, kimi cihan, kimi can derdinde, diye söylendi Nâsır bey. Kan kusan evlatlarımızı taşıyor değil mi bu gemiler?

Nâsır beyin bu sözü üzerine, kaçak malları getirdiğine pişman olmuş görünen damat:

– Vallahi beyim, sırf siz istediniz diye ben bu işe baş koydum. Şekeri de ele geçmişken alayım dedim.

– Yok, Allah razı olsun evladım. Ben o siperlerde kan kusan askeri mahrum edenleri kastettim. Sen almasan, ben almasam, başkası... Alıcısı olmayan malın kaçakçısı olur mu?

Bayramlaşmaya gelen vardı, söz orada kesildi. Alışverişten arta kalan dört meci diyeyi iade etmek istedi damat.

– O senin helal hakkın evladım, diyerek arta kalan parayı damada bağışladı Nâsır bey.

Bayrama layık bir hava esiyordu haremde. Beline bağlı iki torbayı çözüp Bacı'ya vermesine rağmen, Lâtife'nin kabarık karınını fark etti Nazile. Yavaşca harem dairesine çıktı, şiltelerden birinin altına bir bıçak, diğeri altına bir makas sakladı. Liba-be hanımın elini öpüp şiltelerden birinin üstüne oturmasını bekleyen kızlar, Lâtife'nin kapıya taraf olan yere çömelmesiyle havalandı:

– Kız ola hayırlı ola, abla, ne koyacan ismini? diye bir ağız oldular.

Şaşırdı Lâtife:

– Aaaa! Aklınıza mı vurdu, siz ebe misiniz kızlar?

– Ebe değiliz ama bak abla, diyerek elini şiltenin altına sokan Nazile makası çıkardı.

Evet, “bıçağa otursa oğlan, makasa otursa kız” meselesini Lâ-tife de duymuştu. Kız doğacakmış karnındaki! Eh hayırlısı! Ne sevindi ne üzüldü.

– Kaç aylık oldu, Lâtif? diye soran Libabe hanıma:

– Valla ne bilirim ben hanım, ne desem? Oruç’tan bir ay önce âdet göremez oldum.

Lafının gerisi gidip geldi ağzında, demeden edemedi:

– Hanım, kız olsun hayırlı olsun ama, ne olur Mahmut’un kulağına gitmesin... üzülr.

Üzülr mü? Neye üzülecekmiş? Kız babası olmaya mı üzülecekmiş Mahmut? Râna’nın gözleri Lâtife’nin karnına takılıp kaldı. Daha meydana gelmeden üzüntü veren bebek, babasının başına dert mi olurdu ileride? Babası üzülmüş müydü kendi doğumunda? Kendisi dert olmuş muydu babasının başına? Hepsi erkek değil miydi siperlerde, revirlerde, yerlerde can çekişen binler, on binlerce evlat? Hâlâ, o adaletsiz Allah’a kurbanlık vermeye mi niyetliydi babalar? Ne günahı vardı bu kadın kısmının?

– Anne sen beni doğurunca babam üzülmüş müydü?

– Hayır, niye üzülsün kızım? Bak, Allah bir de oğlan nasip etti ona.

Yani? Allah yarlılığını telafi mi etmişti?

Anasının üç çocuktan sonra böyle ince işleri kendine dert etmeye ne vakti ne de niyeti olmadığını anlayan Râna fazla üstelemedi.

Komşuların âdet yerini bulsun diye, başsağlığı ziyaretini andıran geliş gidişleriyle bir bayram daha geçti. Hükümetin, maaşların kurban bayramında ödeneceğine dair sözü gene havada kaldı. Kış da, aksine, erken gelmişti, iliklere işliyordu ayaz. Soğuktan korunmak için, evden çıkarken gömlekle fanila arasına gazete kâğıdı yayıyor, yıpranan ceketinin dirseklerine yama, amavutkaldırımının taşları üstünde yıpranan pabuçlarına pençe yaptırmakla üst kade-me devlet memurluğunu devam ettirmeye çalışıyordu Haşim bey. Lebon’dan şekerleme, Orozdibak’tan çile çile yün alıp gelmek ma-

sal âleminde yaşanmıştı sanki. Ne olur ne olmaz diye yüklükte bir kenara atılmış, naftalin yokluğunda güvelerden arta kalan yünlü giyecekler sökülüyor, kopuk uçlar birbirine düğümleniyor, örülüyor, çorap, hırka durumuna dönüşüyordu yeniden. Yarı kuru yarı yaş çalı çırpı, dal budak, odun yerine geçmiş, zaruret ananeleri silmiş, ev halkı, kadın erkek demeden, konağın tek sıcak yeri olan mutfakta yemek yemek mecburiyetinde kalmıştı. Hacı ağanın yokluğunda vekilharç vazifesini üstlenen Raşit efendi, Ömerli'den kente inen Çingenelerden aldığı bir çuval mangal kömürünü sırtlayıp eve getirdiğinde gördüğü tezahürat yıllardır içinde yer etmiş yanaşma ezikliğine ilaç gibi geldi.

Daha daha nelere şahit olacaktı koca şehir-i İstanbul! Cephe-lerde çarpışan, sakat kalan, ölen, tükenmekte olan erkek neslinin, fabrika, belediye, hatta devlet dairelerinde okuma yazmanın şart olmadığı işlerde erkeklerin yerini kadınlar doldurmaya başladı. Artık evi barkı anasına teslim eden hemen hemen her genç kadın, sabahın köründe işine gidiyor, ayağında şalvar, başında yemeni, eline geçecek birkaç kuruşla çoluk çocuğunu beslemek için akşama kadar çalışıp duruyordu. Mesuliyet güven getirmiş, gariptir, kara çarşıftan sıyrılıp yeldirmeyle sokağa çıkan kadınlarda, ilk defa bir eşitlik hissine ön ayak olmuştu harp denen canavar.

Suların donduğu rebiyülevvel ayının buz gibi esen rüzgârı, yarı aç yarı tok, bitmek bilmeyen güçlüklerden usanmış dullara umulmadık bir havadis getirdi: Ne denizden ne karadan, "Constantinopolis"e varamayacaklarını anlayan düşman kuvvetleri, koylara yığdıkları askeri, topu tüfeği gerisin geriye gemilere yüklemiş, kara kuvvetlerini Selanik'e, deniz kuvvetlerini Limni Adasına çekmek üzere Gelibolu yamaçlarını haçlı muskalı yüz binlerce çürüyen cesede terk edip gitmişlerdi. Camilerden tekbirler yükselecekti amma, iki büküm olmuş ihtiyardan başka ne bir Allahın kulu, ne de sevincini dışarıya vuracak can kalmıştı millette.

Galibiyetin getirdiği coşkuyla doğuda olup bitenler üzerindeki haber yasağı da delinmiş gibiydi. Tehcir kanununun yürürlüğe girmesiyle yazdan beri toplanmaya başlayan Ermenilerden Rusya'ya kaçabilen kaçmış, geri kalan çoğunluk evlerinden alın-

miş, kafileler halinde, dere tepe, Deyr-i Zor'da, Şam'da, Halep'teki toplama kamplarına doğru, süngü eşliğinde yola koyulmuşlardı sızan haberlere göre. Sevkiyattan mesul, içi nefret dolu askerler uzayıp giden bu perişan sürüyü korumayı hiç de kendine vazife edinmemiş, kimi intikam, kimi yağma niyetiyle saldıran çeteleri görmezliğe gelir olmuş. Çamur gibi akan derelerden içilen suyla, üç günde bir dağıtılan küflenmiş ekmekle, açlıktan, hastalıktan kırılan, yol boyunca eriyen bu kafileden kaçının güney illerine vardığını şimdilik bilen yoktu.

– Etme bulma dünyası! Kasten mi kırdırdılar? diye soran Raşit efendiye karşılık, bu hususta fazlaca malumatı olmayan Haşim bey:

– *Min şerri mâ halâka...* sen bilirsin ya Rab! diye iç çekmekle yetindi.

Yakarışlara kulak asmiyordu Yaradan. Anadolu içlerine doğru ilerleyen Rus ordusundaki intikam hırsıyla dolu Ermeni birlikleri köy kasaba demeyip ateşe veriyor, Türk, Kürt, çoluk çocuk, ellerine ne geçerse ahrete yollamakta birbirleriyle yarışıyorlardı.

Baharın sonunda Hicaz'dan gelen inanılmaz bir haber gittikçe kötüleşen duruma tüy dikti: Mekke şerifi Hüseyin, İngilizlerle bir olup Arapları ayağa kaldırmış, Resulü Ekrem'in halifesi Osmanlı Sultanını resmen hiçe saymıştı. Neye sayacaktı ki? Surre alayıyla kervan dolusu altını, kıymetli halıları, mücevheratı her sene Haremeyn'e yollayan Halife, harp patladığından beri züğürtlemiş, iki yıl üst üste, develeri göndermeyi unuttur olmuştu.

Artık ne diyeceğini bilemeyen, gelecek günlerin nelere gebe olduğunu anlamak üzere istihareye yatan Haşim bey, geceleri uzak duran hanımının beş aydan beri hamile olduğunu öğrendi.

Yaz geldi geçti. Sabah ezanından beri bahçede, dökülen yapraklar üzerinde gidip gelen Haşim bey, tanyeri ağardıktan bir hayli sonra pencerede görünen ebe hanımın sesini duydu:

– Oğlunuz oldu efendim. Libabe hanım sıhhatteler.

Bir koşu yukarı çıktı. Ebe hanımı kundaklanmış yavruyla kapıda gördüğünde, bir adım geri atıp babasına yol verdi. Nâsir

bey torununu kucagina aldı, kulağına pes perdeden bir ezan okudu, ardından bebeğe verilen ismi üç defa fısıldadı. Kırkını aşmış Haşim bey, Kelam-ı Kadim'in kapak içine, evvelce yazdığı üç satırın altına, "Mehmet Afif 23 Zilhicce 1334 Cuma"* tarihini düştü. Düşman İstanbul'a el koyarsa kütüklerin akıbeti bilinmez diye düşündü, dünyaya gelen oğlunun ismini, doğum tarihini, saatini bildiren bir tezkere hazırladı, altını Divan-ı Muhasebat daire reisi Nâsır oğlu Hüseyin Haşim diye imzalayıp mührünü vurdu, Raşit efendiye bu tezkereyi muhtara damgalatıp, baba ocağı Koska'nın bağlı bulunduğu Kumkapı nüfus dairesine götürmesini söyledi.

Sülalenin idamesini garanti altına alan oğluna baktıkça içi ısınıyor, bu işi bu yokluk içinde becermiş olmanın doğru bir iş olup olmadığını da düşünüp duruyordu. Bir aya varmadan kış bastırarak, odalar buz kestiğinde, mutfağa mı konacaktı bebeğin beşiği? Bağına bastı oğlunu, götürüp anasının yanına uzattı, cebinden çıkardığı bir nazar boncuğunu kundağa çengelledi. Libabe'si yorgundu, eğilip alnından öperken "cuma"nın geride kaldığını fark etti. İş, daireyi tamamen unutmuştu. Bir acele selamlığa geçip paltosunu sırtladı, taşlığa inip işportadan bulduğu bir çift lastiği pabuçlarının üstüne geçirdi, kapıdan çıkarken Kelam-ı Kadim'in kapak içine "cuma ertesi" yerine "cuma" diye kayıt düştüğü geliverdi aklına, vakti yoktu, mukaddes kitabı karalamak da pek doğru olmazdı, "üç beş saat fark etmez" diye söyleyerek, bayır aşağı iskelenin yolunu tuttu.

Râna, sırtında nenesinin hırkası, elinde şişler, bir yandan yün örüyor, bir yandan olan biteni izliyordu. Nenesi sağken ortalıkta pek görünmezdi dedesi Nâsır bey. Son zamanlarda kendini avutur gibi konağın içinde dolaşır olmuş, bu sabah da her nedense, yeni doğan dört kardeşten en küçüğünün kulağına ezan okuyup bir şeyler fısılamıştı. Son gelende bir keramet mi vardı? Hoş, kendi doğumunda ne olup bittiğini bilemezdi Râna. Bâki dünyaya geldiği gün, evet, Koska'daydılar nenesiyle dedesi. Pekiyi de, iki sene önce Fatma arz-ı endam ettiğinde neden kulağına ezan oku-

mamış, neden ismini fısıldamamıştı dede? Fatma Zehra! Acısı dinmeden kırk yıllık yoldaşının ismini, torunu da olsa, başkasına vermeye gönlü razı olmamıştı herhalde. Yoksa... insanın içinde titreşen sevgi, hasret gibi asil hislerin yerine, kız doğan mah-luku hayatı boyunca yok sayan, o katı şeriatın emrine mi uymuştu? Allah dura dursun, kulda mıydı kabahat? Şişleri biraz hoyrat-ça kullandığının farkına vardı Râna.

Akşamüstü taşlıkta karşılaştığı Raşit efendinin:

– Bey gene geç gelir, üstümde kalmasın, şunu annene veriver, diye uzattığı bir kâğıda göz attığında, yeni doğan Afifin nüfus kaydı suretinin üstünde, doğum günü olarak, bir yerine iki tarih gördü Râna:

– Anne sen bu bebeği iki defa mı doğurdun?

Sancılarında henüz kurtulmuş anası hafiften sinirlendi:

– Gene ne saçmalıyorsun Râna!

– Kızacak ne var anne? Al bak gözünle gör, iki ayrı gün yazılı üstünde.

Kayıt suretinin doğum günü hanesinde üstte “23 Zilhicce 334”, altta “9 Teşrinievvel 332” tarihleri ayan beyan yazılıydı.

– Gördün mü?

– Evet, nasıl olur?

Az düşündü Libabe hanım:

– Beyban kaydetmiştir, Kelam-ı Kadim’in kapak içine bir bak. Açmadan evvel öpüp başına götürmeyi unutma emi!

– Kim karaladı o kâğıdı? Neden öpecekmişim? diye birden diklendi, anasını yüzledi, sırtını dönüp odayı terk etti Râna.

Bu çifte tarihin sebebini anlatmak için çok uğraş verdi Haşım bey.

– Tanzimat’tan beri...

– Tanzimat nedir beyba?

– Avrupalı olmaya heveslendiğimiz devre, yani hemen hemen Nâsır dedenin doğduğu tarihten beri, Avrupalı devletlerle işi kolaylaştırmak için, resmi dairelerde onların kullandığı takvimi kullanmaya başladık. Böylesi, doğuma benzer günlük işlerimiz için, her iki takvime göre, iki farklı tarih kaydeder oldu bazı daireler.

– Peki ama, nasıl olur? Afif bebek iki sene evvel mi doğdu beyba?

– Hicri dediğimiz eski takvim, “Takvim-i Garbi” dediğimiz bu yeni takvime göre 33 senede bir, bir sene fazla yazıyor. O zamandan bu zamana iki defa 33 sene geçtiğinden, iki seneyi tenzil etmek gerekiyor, kızım. 34 senesi oldu mu 32? Ay ile güneş meselesi. Biraz karışık bir iş, başka zaman bakarız.

– Yani iki yaşında doğmuş oluyor Afif!

– Nasıl anlatsam yavrum? Artık bu yeni takvimi kullanmak gerekecek. Zaten üç dört ayı bulmaz, yeni bir kanunla meriyete girecek.

– O zaman, ben de iki yaş büyüyecek miyim beyba?

Herşeyi mantığıyla çözmek isteyen cime kızın burnundan öptü Haşim bey.

A radan üç ay geçti geçmedi... Eve dönüşünde bayır yukarı çıkarken rüzgârda şemsiyesi ters dönen Haşim bey söylene söylene kapıdan içeri girdi. Tek kelime etmeden, şemsiyeyi, onarması için, taşlıkta rastladığı Raşit efendiye verdi, ıslanmış paltosunu duvardaki çiviye astı, yassılaştırmış fesini kalıba vurmak için de somurtkan bir yüzle Bacı'ya uzattı.

– Hayırdır bir terslik mi oldu bey?

Lapçınları çıkarıp terlikleri ayağına geçiren konağın beyinden ses çıkmadı.

– Şemsiye tamir olur, fes de kalıba girer, diye üsteleyen Liba-be hanıma:

– İş fes fesleğen değil hanım, diye terslendi.

– Peki?

– Mebus tayin olunduk!

– Ne... nereye tayin?

– Karesi mebusu olduk hanım! Ne biçim yer olduğunu bile bilmem.

– Oraya mı gitmek gerek?

– Hayır efendim, beterin beteri var, bundan böyle daire yeri-ne Meclis'e gitmem gerek.

Yıllardır peş peşe gelen felaketlerden mesul tuttuğu İttihatçıların sultasındaki Meclis'e girmemeyi pek göze alamamıştı siyasetten yaka silken Haşim bey. Bu oldu bittiye yan çizmekle işinden olmak vardı. "Her şerde bir hayır vardır" sözüyle avunup, Meclis'teki celselerin o gergin havasıyla yeni yeni tanışmışken, sadrazam Sait Halim paşanın istifasıyla Talât paşanın kurduğu hükümette Posta Telgraf Nazırı olduğunu öğrendi. Nâsır bey pek beğendi bu işi:

– Oooo! Bu ne şeref! Farkında mısın bey oğlum? Eskiden memur olarak çalıştığı teşkilatın başına getirdi seni.

İç âleminde huzuru arayan Haşim beyin pek umurunda değildi şan şeref:

– Demiryolu imtiyazı Alman'da, deniz yolunu kullanmasını bilemedik bir türlü, telgraf desen ancak askeriyeye çalışır durumda, para yok pul yok! Bu iş neyle yürür, nasıl düzelir? diye yakındı.

– Efendim, elden geldiği kadar. Senden iyisini mi bulacaktı bu adam? Bak, kaç aydır benim tekaüt maaşımın ismi kaldı cismi yok. Ayağında yırtık pabuç, sırtında yamalı gömlek! Bonmarşe'ye gidecek kadar para geçecek mi eline?

– Nazır maaşı kâğıt üstünde on beş bin kuruş beyba.

– Oooo! Bunun beşte biri eline geçse, ben, bir ayağı çukurda Nâsır, kefeni yırttım demek.

Gelibolu mahşerinden sağ çıkıp Ukrayna'ya sevk edilen, bu kez orada yaralanıp karakış ortasında İstanbul'a gönderilen askerin demesi, Petrograd diye duydukları bir yerde Çar aleyhtarları nümayişlerin önü alınamaz olmuştu.

– Ah o zalimin başına bir çorap örülse, diye mırıldanan Raşit efendiyi duyan Bacı:

– Kimin başına çorap örüyorsun gene, diye çıkıştı.

– Seni isteyecek adamın başına örüyorum çorabı, ellere vermem seni a benim güzel yârim, diye takıldığında kıvrak bir kahkaha atan Bacı:

– Hadi ordan, münasebetsiz! Sen git o Çingene takımından kendine karı bul. Bak, kömür kalmadı, al şu çuvalı, hadi, hadi! diyerek, kıs kıs gülen Raşit efendiyi kapı dışarı etti.

Bir sabah erken, bahçeden gelen tavukların canhıraş bağırtısıyla yatağından fırladı Râna. Uyku sersemi, kesilen hayvanların kanını görür gibi oldu. Yorganı atıp kalkarken... aaa... kümes de nesi! Yatağının içindeydi akan kan. Yatakta ne işi vardı tavuğun? Yorganı karıştırdı, açtı... Neydi başına gelen? Çarşafı, geceliği kıpkırmızı olmuştu. Korktu. Aynaya koştu, yüzüne baktı, bacaklarını, kollarını yokladı, yara bere görmedi. Yatağa tekrar baktı, çarşaf kan içindeydi, kapıyı açıp fırladı:

– Anneee!

– Ne oldu kızım?

– Anne, ölücem ben!

– Dur, neyin var yavrum?

– Anne, içim kanıyor!

Gecelikteki kanı gören Libabe hanım durumu anladı:

– Korkacak bir şey yok Râna'm. Sen artık buluşa erdin.

– Ben ölücem anne! Ne biçim hastalık bu?

– Dur kızım, ne ölmesi! Hadi gel çıkar şu geceliği, giy şunu!

Çalı çırpıyla hamamın sobası yakıldı, iki çaydanlık su ılınıp ibriğe dolduruldu:

– Hadi kızım, geç kumanın başına, al şu sabunu, suyu döke-
rim ben, sen her tarafını, ama her tarafını, iyice sabunla, yıka.

Kurbanın kanını alnına süren insan için, kan kirli bir şey miydi? Neden hemen yıkan diye tutturmuştu annesi?

– Kiki gibi kesilen pipim de yok, nerem kanadı, anne?

– Sen şimdi âdet gördün, genç kız oldun, evladım. Artık her genç kız gibi ayda bir azıcık bir kanama olacak.

Neden, niye her ay kanayacakmış içi? Anlayamıyordu Râna:

– Anne, genç kız iken senin de kanadı mıydı için?

– Tabii ki kanadı, hâlâ da her ay kanar kızım. Böyle zamanlarda, apış arana yerleştir bu bezleri, diyerek dolaptan çıkardığı, havluya benzer ince uzun bezleri uzattı.

– Anne, Kiki'nin de içi kanayacak mı benim yaşıma gelince?

– Bâki erkek çocuk, onun böyle derdi olmaz kızım.

Kaşlarını çatıp, dudağını ısırıp Râna.

– Hani... şeriat var ya! O mu böyle istiyor?

– Âdet görmenin şeriatla ne alakası var Râna? Kadınıyla erkeğiyle Allah böyle yaratmış insanı.

Allah baba, yazsa da yazmasa da, besbelli, sevmiyordu yarattığı kadını. Hemcinsleri gibi kendi de yaralı gelmişti bu manasız dünyaya. Râna kanının kirli olduğunu öğrendiğinden beri, kaba-hat işlemiş gibi utanıp sıkılıyor, günler boyu odasından çıkmıyor, küçük bir deftere bir şeyler karalıyor, gelen yemekten üç beş lokma atıyordu ağzına. Bu inzivanın sebebini tahmin eden Nazile:

– Ne gocunuyorsun küçükhanım? Ha şimdi, bak bugün, ben de senin gibi âdet görmekteyim. Utanacak ne var bunda? Allah böyle istemiş.

“Bırak şimdi Allah'ı” der gibi bir iç geçirdi Râna.

– Yani sen pis değil misin abla?

– Neden pis olayım? Yıkandım, bezimi kullandım.

Tepsiyi önüne sürdü Nazile:

– Küçükhanım, sen artık büyük bir hanım oldun. Utanacak ne var bunda?

Evet, doğru söylüyordu Nazile ablası, utanacak bir şey varsa herkes utanmalıydı. Onun için mi, sokağa çıktıklarında yüzlerini kapıyorlardı kadınlar? Ne vardı ki yüzünde? Kalkıp aynaya baktı. Gözlerinin altında morumsu bir çember. Gitti yüzünü yıkadı, yanaklarını ovdu, canlanmaya çalıştı, ama halsizlik bırakmıyordu peşini. Odasına dönüp yatağına uzandı. Kızının sağlığından endişe eden Haşim beyi,

– Her genç kızın geçirdiği bir devre. İsyankâr kızımız biraz izam ediyor. Merak edecek bir şey yok, diyerek yatıştırdı durumu bilen hanımı.

Libabe hanım tavan arasındaki sandıkları açmış, atmayıp sakladığı kullanılmış giysilerden ne varsa indirmiş, Râna'nın eskilerinden Fatma'ya, Bâki'nin eskilerinden Afife, kendi eskilerinden kızına, kızlara, hatta Bacı'ya, şalvar, maşlah, dolama, entari, ne yapılabilirse yapmaya çalışıyordu kızlarla birlikte. Ayda bir kar-nında sancı, kanlı bezleri, kimseye göstermeden, gizli gizli gidip çitiliyordu Râna. Yatağına uzanıp beybasının getirdiği gazeteyi okumak, oturup yün örmek, kızların biçtikleri parçalara teyel at-

makla geçiriyordu gününü. Bahar başından yaz sonuna kadar sürdü bu halsizlik.

Bir gün sabah erken, amcasının sesini duyar gibi oldu. Bir acele annesinin eski maşlahını sırtına geçirdi, ay be ay kaybettiği o hayati sıvı yeniden damarlarına dolmuş gibi, merdivenleri üçer beşer atlayıp:

– Didiiii! Ben senle artık kūs olucam, diyerek boynuna sarıldı.

Yanaklarından öpüp, saçlarını okşayan amcası:

– Kūsme tatlım benim, o güzelim çiftliğin bir dert yuvası oldu. Şu iki eşek yükü...

Yeğeninin başının kendi burun hizasına geldiğini fark edince:

– Ne o? Topukluyla mı dolaşır oldun? diye şaşırdı.

Birden anlayamadı Râna:

– Ne topuklusu Didi?

İkisi birden eğildiğinde maşlahın altında beliren çıplak ayakları gördüler. Amca gerileyip yeğenini şöyle bir gözden geçirdi:

– Bu ne endam güzelim!

Evet, şu birkaç ay içinde boy atıvermişti Râna. Aslında uzamış, zayıflamış, benzi hafif sararmış, kuru bir görüntü veren endamının pek de öyle imrenilecek tarafı yoktu. Bu değişikliğin sebebini tahmin eden amcası:

– Aman zaptiyeler görmesin, şehzadenin haremine kapatıverirler seni, diye takıldığında, kucağında dal budak, bahçeden içeri giren Bacı:

– Artık çarşafa girecek o, kim neyi görecekmış? diye çıkıştı.

Kendi boyuna erişmiş kızı süzdü, Selâhaddin efendiye taraf döndü:

– Amcası, bir şey söyle şu kıza, odasından çıkmıyor, yemeğe el sürmüyor, tepsi gönderiyorum, gittiği gibi geliyor. Bak, üflesen uçacak! diye söylenerek mutfığa doğru yollandı.

– Ben çarşafa marşafa girmem Didi!

– Hadi gel yukarı çıkalım, diye elinden tuttu amcası. Bacı'ya bakma sen. Çarşafa girmek artık yalnızca tabir olarak kaldı Râna'm. Ferace, yaşmak dururken çarşafa kim girer?

Nâsır bey cumbada oturmuş gazete okuyordu. Geleni gördüğünde:

– Oooo! Eşkiya oğlum, hoş geldin! Dağlardan ne haber, diyerek öpülecek elini uzattı.

– Dağlarda it dalaş! O iki torba mermi elimize geçmeseydi ne olurdu halimiz? Haberler sizde beyba. Duyduğum kadarıyla Bağdat da elden gitmiş.

– O eski hikâye. Kaç ay oldu Sâlah sen eve gelmeyeli? Bağdat sizlere ömür, öyle! Ama, bir mevta daha var.

– Kim? Bizlerden biri mi?

– Eh akraba sayılır. Başbelamız Rus çarı tahtından indirilmiş, Sibirya'ya sürülmüş.

– Beter olsun aç köpek!

Pederinin yanında yakışksız söz ettiğinin farkına vardı, hemen özür diledi:

– Afedersiniz beyba! Çin'den Maçın'e uçsuz bucaksız topraklar yetmedi bu iblise. Sülalecek şu bizim İstanbul'dan ayrılmadı gözleri.

– İlahi adalet er geç tecelli eder oğlum.

– Beyba, kim becermiş bu işi?

– Yaman bu Alamanlar, diye söylendi Nâsır bey.

Oğlunu kolundan çekip Haşim beyin çalışma odasına götürdü, raftaki dosyaların birinden katlanmış bir gazete çıkardı:

– Bak şuna, Rusça bu, ne sen okuyabilirsin ne ben. Şu koca başlık, Pravda, yani “hakikat” demekmiş. Halkı o despota karşı ayaklandıran Lenin denen bir adam çıkarıyormuş bunu.

– Helal olsun adama. Alman'la ne alakası var bunun?

– Olmaz olur mu oğlum! Bu Lenin denen adam Çar'ın elinden zor kurtulmuş. Daha gençliğinde kaçmış, İsviçre'ye gitmiş. Gün gelir lazım olur diye, adamı Alaman beslemiş. Vakti saati geldiğinde, daha bu geçen kış sonunda, gizliden göndermişler Rusya'ya.

– Şimdi o mu geçmiş hükümetin başına?

– Vallahi bir kör dövüşü almış başını gidiyor, bu Ruslar bizden beter olmuş oğlum. Kim neyin başında, ben pek bilemem, sen Haşim'e sor onu.

Kapıdan giren Haşim bey yorgundu.

– Ağabey Rusya karışmış, doğru mu? diye soran biraderine:

– Evet, Rusya’da ihtilal oldu Salâh, diye yanıtlayıp kızını kucağına aldı.

İhtilal olmamış mıydı zaten? Pederi Çar’ın hal’edildiğini söylememiş miydi az önce?

– Darbe-i hükümet kifayet etmemiş. Silahlanan işçiler matbaa, postahane, istasyon, köprü gibi hassas noktaları ele geçirdikten sonra, sarayı basıp yeni hükümeti de devirivermişler.

– Peki o koskoca ordu ses çıkarmamış mı?

– Hayır efendim, durumu tasvip edip etmeyen kumandanlar arasında ihtilaf baş göstermiş.

– Beter, bizden beter oldular. İlahi adalet er geç tecelli eder, diye tekrarladı Nâsır bey. Cenab-ı Hak, Lenin denen o adamı boşuna yaratmadı! İktidar şimdi onda mı Haşim?

– Öyle sayılır ama iş gene bitmiş değil, içerde çok, ama çok muhalifi var beyba. Allah ede, onlarla baş edebilmek için yakamızı koyverir.

Kâhin miydi Haşim bey? İhtilal bir ayını bulmadan Lenin’in Bolşevik hükümeti Osmanlı’yla Erzurum’da, diğer hasımlarıyla da Lehistan’ın Brest-Litovsk denen bir şehrinde, savaşa son vermek için masaya oturdu. Durumu önceden kestiren oğluyla böbürlenir oldu Nâsır bey:

– Ne de olsa devlet adamı, efendim!

Devlet adamı olmakla iş bitmiyordu ki. Tekbirler, senalar, itikat sahibinin boğazında kitlendi: Ne hikmetse, Kudüs gibi kutsal bir beldeyi Halife’nin elinden alıp, İngiliz kâfirine vermişti o ilahi adalet.

Önceki yıl gibi o yıl da kış fena bastırdı. Galibiyet, mağlubiyet... haberler birbirini kovalıyor; Avrupa olsun, Asya olsun, kıtaların haritası günbegün değişiyor, hükümet toplantıları gece yarısına kadar devam ettiğinden çoğu zaman dairedeki koltuğunda sabahlıyordu Haşim bey. Ütü yüzü göremeyen tersyüz edilmiş ceketi, buruş buruş gömleği, yassılaştırmış fesiyle hademeyi andıran Posta Telgraf Nazırını, haftada ancak bir iki, konağa geldiğin-

de, Darülaceze'den sevk edilen yoksulu karşılar gibi karşılıyordu ev halkı. Gusûlhanede bir ibrik ılınmış su, çamaşır değişimi; tandırın etrafında çoluk çocukla birlikte, Bacı'nın getirdiği, kimi gün tarhana çorbası, kimi gün tiritle doyuruyordu karnını. Ertesi sabah, yamuk şemsiyesinin altında, kalıba konmuş soluk fesi, erken ihtiyarlamış rüştiye talebesini andıran Haşim bey, öte yüze geçmek üzere, nazırı bulunduğu koca imparatorluğun bir sureti gibi, sendeleye sendeleye bayır aşağı kayıp gidiyordu.

Kadınlarda müsavat fikrinin doğmasına ön ayak olan savaş yılları, kendini yanaşma gibi hissedenden Raşit efendinin de bu aşağılık hissinden kurtulmasına yardımcı olmuştu. Vekilharçlığın verdiği mesuliyet hissiyle berduşluğu bir kenara bırakmış, avare avare dolaşıp dedikodu dinlemek, çarşı pazarda havadis toplamaktan vazgeçip bostanlardan sebze meyve, Çingenelerden –Bacı'nın önerisine rağmen, kendine bir karı almak yerine– mangal kömürü bulup getirmeye adanmıştı kendini. Huriye nine için Kırım göçmenlerinden edindiği koyun postundan dikilmiş nakışlı gocukla yün örtüyü getirip Râna'ya vermişti. Dünyasından kopmuş bir mecnuna kimin acıma değil, sevgiyle sarıldığını görmüş, hissetmişti, gamlı bir maziyi unutmaya çabasında gamsız görünen bu müzmin bekâr.

Aç kurtların karla kaplı bostanlara kadar sokuldukları bir gün, bıyıkları buz tutmuş Raşit efendi, elindeki boş kömür çuvalıyla mutfaktaki kuzinenin yanına çömeldi.

– Ne o? diye çıkıştı Bacı. Ne var gene? Hani kömür?

Soğuktan yaşaran gözlerini donmuş parmaklarıyla silmeye uğraşan Raşit efendinin üstüne üstlük bir de azar işitecek hali yoktu:

– Sen karı al getir demedin mi? diye terslendi.

Bacı'nın gözlerini devire devire:

– Soğuk başına vurdu, yoksa kurtlardan mı korktun tabansız! diye homurdandığı sıra mutfığa gelen Libabe hanım şaşırdı:

– Ne var, ne oluyor Bacı?

Boş çuvalı havada sallayan öfkeli Arap:

– Odun yok kömür yok, şuna bak hanım, gezinip gelmiş! Külkedisi mi bu adam? diye çıkıştı.

Raşit efendinin, ovuşturup ısıtmaya çalıştığı, soğuktan kıpkırmızı kesilmiş ellerini gördü Libabe hanım:

– Al sana odun, Bacı, diyerek çürük bir iskemleyi önüne bıraktı, kuzineye taraf döndü:

– Nasıl oldu Raşit efendi? Kıptiler gelmedi mi?

– Muhterem efendim, biliyorsunuz, Ömerli taraflarından gelir bu Kıptiler, alıcıyı bulur, yüklerini yıkar, dönerler. Ne kurt, ne Raşit, ne Kıpti; kuş bile uçmaz olmuş, asker sarmış bütün bu tepeleri.

– Hayırdır inşallah, diye söylendi Libabe hanım, sebep?...

Sebebini, akşam eve dönen Haşim bey açıkladı: Beylerbeyi'nde gözaltında tutulduğu o saray yavrusunda Hakkın rahmetine kavuşmuştu Abdühamid han hazretleri. Sarayburnu'ndan itibaren, yoğun bir kalabalık, dost düşman bütün erkân, ebedi istirahatgâhı Sultan Mahmut Türbesine kadar bu son yolculuğuna hep birlikte uğurlamışlardı onu.

Habere çok üzüldü Nâsır bey. İki ay önce de Kudüs'ün elden gitmesine inanamayan dede, kamburlaşan sırtı, titreyen elleriyle, Cebrail aleyhisselamı selamlar gibi başı eğik:

– Vakti kerahet geldi demek. Hey gidi Resul'ün aslanı, onunla akrandık, diye söylenip, parmaklarıyla uzunca bir hesaba girdi.

Saçaklardan sarkan huzcuklar eridi, tipiler yerini sağanaklara bıraktı, donmuş toprak kaslarını gevşetti. Badem ağacının dalları güzel bir haberi şenlendirmek ister gibi pembe beyaz tomurcuklarını sergilediği bir gün, yokuşun sonunda bahçeye varan Haşim bey, değişen tabiatın havasını kokladı, ağır bir yükün altından henüz kalkmış gibi belini doğrulttu, gözü, bahçede iki büküm dolaşan Nâsır beye takıldı:

– Bir şey mi kaybettiniz beyba?

Beklemediği bir sesle irkildi, doğruldu Nâsır bey:

– Oooo! Benim devletlû oğlum, yok, hayır, kaybolan bir şey yok.

Topladığı otları gösterip:

– Bak bu otlar şifalı. Üstüne zeytinyağı limon... her derde devadır.

– Muhterem pederim, güzel bir havadisim var.

– Ne o? Beytül mukaddes İslama geri mi geldi?

Besbelli Kudüs-ü şerife takılı kalmıştı aklı.

– Maalesef Kudüs elden çıktı beyba, geri gelme ihtimali de yok gibi.

Nâsır bey topladığı otlardan bir tanesini seçti, “devletlü” oğluna gösterip:

– Bak bu ebegümece, kıymalısını yap ye, müşhil gibi insanın içini temizler.

Duraladı Haşim bey, bir şeye mi küsmüştü, duymazlığa mı geliyordu beybası?

– Ruslar harpten çekildi beyba. Biliyorsunuz üç aydır sürüyordu görüşmeler. Lehistan’dan haber bu sabah geldi. Matbuat yarın gene elbirlik zafer başlıklarını atar.

– Bak Haşim bey oğlum, bu hindibağı, bu labada... her biri bir derde deva.

Eliyle otların kökündeki toprağı temizledi:

– Hak teala bilmiş de yapmış. Bugün bunlar canıma can katacak. Yarın onlar benim kanımla neşvünema bulacak.

Babasının karamsarlığına bir mana veremedi Haşim bey:

– Ahir dünya nerden aklınıza geldi? Allah gecinden versin beyba, demekle yetindi.

Nâsır bey gözünü otlardan aldı, oğlunun söylediğini yeni duymuş gibi:

– Güzel havadis var demedin mi bey oğlum?

– Var, var ama beyba, sizin aklınız başka yerde galiba!

– Yooo hayır, benim devletlü oğlum, söyle söyle, insanın artık güzel havadise inanası gelmiyor.

Anlattı Haşim bey: Brest-Litovsk denen yerde, savaşa son vermek, ordularını belirlenen hudutların gerisine çekmek teminatını vermiş, imzayı basmıştı Ruslar.

– Mükemmel, mükemmel, diye söylenen Nâsır beyin gözü oradan geçen Bacı’ya takıldı:

– Bacı, Bacı, bak, gel gel, al şu otları, güzelce bir kavur e mi? Ha ne diyordun bey oğlum?

– Tespit edilen hudutlar bizim için beklenmedik bir ihsan...

– Bacı, Bacı, bak, sahanda yumurta gözümde tüter oldu, şu otlarla birlikte... Ha, ne dersin?

İyi haber, kötü haber, anlaşılan artık havadis dinlemek istemiyordu Nâsır bey. Mahdumu abdest almak üzere sırtını döndüğünde:

– Ama sonunu getirmedi, diye serzenişte bulundu beybası.

Neticede durumu üç sözcükle özetledi Haşim bey: Kafkasya'da; Kars'ı, Ardahan'ı, Batum'u Osmanlı'ya iadeyle, '93 Harbi'nden evvelki hudutlara çekilmeyi kabullenmişti Ruslar.

Nâsır bey tarafından pek rağbet görmeyen haber, İstanbul'u ayağa kaldırdı. Millet yeniden camilere doluştu. Umulmadık zamanda, Rus'un belini kıran Cenab-ı Hakka yükselen ilahiler bir kez daha arş-ı âlâya vardı. Açlıktan nefesi kokan ahali, ekmeğinin parasını gazetelere yatırdı: Enver paşa, büyük Turan aşkıyla şevke gelmiş; sadrazam Talât paşa, oralardan gelecek dünya nimetlerini paylaşmak üzere Almanlarla masaya oturmuştu. Paris'in kapılarına kadar dayanmıştı Doğu cephesinde rahatlayan Almanlar. İtilaf devletlerinin teslim bayrağını çekmesi gün meselesi gibi görünüyordu artık.

Yıllardır ilk defa umutla dolan bu bahar günlerinde tabiat daha bir coşkuyla şenlendi. Ara katın anahtarını anasından alan Râna, rengârenk demetleri, hareketsiz kalmaktan dizleri tutulan ninesine götürüyor, onu heveslendirip bahçeye çıkarmaya, gezdirmeye uğraşıyorsa da, yaşlı kadıncağız:

– Bir sürü canlı var otların arasında. Bilmeden basar ezer, günaha gireriz yavrum, diyerek yerinden kalkmıyordu.

Allah'a karşı böylesine isyankâr olan ninesi için günah da ne demekti?

– Bak yavrum, diye elindeki çiçekleri gösterdi nine. Bunlar... çoktandır da görmediğim güneşi, mehtabı, bir yaratan var, değil mi?

– Sen öyle diyorsan öyledir nine.

– Öyle, öyle de, bunları yaratan benden de deli çıkmış!

– O nasıl söz ninem benim?

– Evet, evet, ben akıllı değilim zahir, ama o ne yaptığını hepten bilmez olmuş.

Yanı başındaki Kelam-ı Kadim'i hafiften iteledi:

– *Min şerri mâ halâka!* diye mırıldanıp, suçlar gibi işaretparmağını duvara taraf salladı:

– Evet, bak üstelik yazdırmış, yaratıklarının şerrinden koru, diye yalvaracakmışım ona! Neden yarattı ki o menhus mahlukları.

– Ninem benim, kim onlar?

– İblisin şeriki, insan denen gözünü kan bürümüş hunhar!

Elindeki demeti duvara taraf fırlatacaktı, yabangülünün içine sinmiş bir arı gördü, gülü okşadı, arıyı parmaklarıyla tutup çıplak kolunun üstüne koydu.

– Ninem, aman ha, sokar seni!

– Soksun, soksun, arı sokması romatizmaya iyi gelirmiş derdi beybam, hi hi hi!

Hınzırlık yapan afacan gibi, dişsiz damağının arasından tıslayarak torununa tatlı tatlı bakıp:

– Râna'm, hi hi hi, biraz bal bulsan bana! İyi gelir, petekli olsun dediler, hi hi hi, diye kıs kıs gülmeye devam etti.

Kimdi bunu diyenler? Sormaya lüzum görmedi Râna. Mecalsiz ninesinin yanaklarından öptü, yavaşça çekilip gitti, kapıya kilit vurmadı.

Bu zamanda nerede bal bulunur, üstelik petekli? Raşit efendi ensesini kaşdı, düşündü taşındı:

– Hah, dedi, sen merak etme altın kalpli meleğim, benim Çingeneler bu işi becerir.

– Nasıl yani? Çingeneler arı mı besler? diye soracak oldu Râna.

– Arıyla ne uğraşacak onlar! Sen paradan haber ver. Uğraşanın kovanını şeytan bile duymadan, bir gecede tütsüleyip açarlar.

Bir kutu petekli balı Râna'ya verdiğinde, günah, edep, dürüstlük mefhumlarını unutmuştu maruf berduş. Onun için, o anda var olan, cemiyetin dışladığı bir hurdaya körpecik bir tazenin duyduğu sevgiydi.

Sıcaklar bastığından beri, her nedense karadutun altını kendine smesken edinmişti Nâsir bey. Öğleye doğru gidip ağacın dibine çömeliyor, elindeki çomakla sararmaya başlayan otları eşeliyor,

yerde gözüne ilişen kuru bir dutu ağzına atıp çiğniyor, orucu bozduğunun farkına vardığında, hemen yere tükürüp, bir acele sarnıcın çeşmesinde ağzını çalkalıyor, yediği halı kimsenin görmediğine kanaat getirdikte bir şey olmamış gibi ağacın altına gidip yerleşiyordu. Gene böyle kabahatini örtbas ettiği anda, bir ikinci sonrası, oruç ağız, ter içinde, yorgun argın eve varan Haşim beyi,

– Ooo! Benim devletlû oğlum, havadis var mı havadis? diye karşıladı beybası.

Havadis vardı, vardı, ama dinleyecek kulak yoktu havadis isteyenye.

– İltardan sonra anlatsam olmaz mı beyba?

– Olur olur da, neden böyle somurtkansın bey oğlum? Bir şey var da benden gizlenmek mi istenir?

Babasının yaş icabı gittikçe çocuklaşan hallerinin farkına varıyor, üzülyordu Haşim bey. Dinlerdi, dinlemezdi... Gidip bir an evvel su dökünmek, terden sırtına yapışan çamaşırını değiştirmek için olanı biteni özetlemek istedi:

– Reşad han hazretleri Hakkın rahmetine kavuştu beyba. Eyüpsultan'daki ebedi istirahatgâhına yolculadık onu.

İrkildi Nâsır bey:

– Bu etti iki devletlû Haşim bey oğlum. Sen nazır olalı iki sultan terk etti bu âlemi!

Duralama sırası Haşim beye gelmişti. Kendisine karşı hiç böyle bir tavır koymamıştı beybası. Neydi içine yerleşen korku? Gevşeyen beyninde nazır Azrail mi olmuştu?

– Benden iki yaş da küçüktü merhum Reşad efendi, diye söylenen beybasının parmaklarıyla gene uzunca bir hesaba giriştiğini gören Haşim bey usulca evin yolunu tuttu.

VII

Bahar ve yaz çiçekleriyle süslü zafer umutları hazanla birlikte dalından kopup boşlukta sallanan yapraklar gibi sarardı. Bugüne dek gidişatı uzaktan takip eden Amerikan hükümeti ani bir kararla yüz binlerce askerini İngiliz'in, Fransız'ın yardımına göndermiş, üç koldan taaruza kalkan İtilaf kuvvetleri önünde, Paris'e

varması gereken Alman ordusu geri çekilmek zorunda kalmış, İngilizler Suriye'yi yutup Anadolu'ya göz dikmiş, Çanakkale'de uğradıkları mağlubiyetten sonra bölgeden ayrılmayıp Yunanistan'da üslenmiş Fransız birlikleri bu kez Bulgaristan'ı işgal edip Trakya üzerinden İstanbul'a inmeye niyetlenir olmuştı. Teslim bayrağını çekmeyi nefesine yediremeyen sadrazam Talât paşa, üç ay önce vefat eden Sultan Reşad'ın yerine VI. Mehmet unvanıyla tahta oturtulmuş Sultan Vahdeddin'e hükümetinin istifasını sundu.

Gece gündüz uğraşıp, halefine devretmek üzere koca devletin gizli evraklarını dolaplara, şifreleri kasalara kilitlemekten bıtap düşmüş sabık Posta Telgraf Nazırı, ayağını süre süre evine döndüğünde kendisini,

– Oooo! Devletlû oğlum... diye karşılayan Nâsır beye,

– Devletlû gitti, mahdumunuz geldi beyba. Nazır değilim artık, diye karşılık verdi Haşim bey.

– Nasıl olur... aaa... olur mu öyle şey! Vazifeden kaçılır mı bey oğlum? Senden başka kim yürütür bu işi?

– Ben kaçmadım muhterem pederim, hükümet istifa etti.

– Aaaa! Olur mu öyle şey? Hükümete ne yapar bu millet?

Hükümete kalmadı bu millet. Eski Harbiye nazırlarından İzzet paşa yeni bir hükümet kurdu. İlk işi, ateşkes isteğini aktarması için, Suriye'de esir alınıp Büyükkada'da gözaltında tutulan İngiliz generali Townshend'i serbest bırakmak oldu. Ardından, istifa eden hükümetin nazırları hakkında, Meclis tahkikatı başlattı.

Akşam ezanı eve dönen Haşim beyin usanmış, bıkkın bir hali vardı. Abdestini alıp namazını kıldıktan sonra, halinden endişe duyan Libabe hanımı rahatlatmak için:

– Endişe edecek bir şey yok hanım. Tahkikat makul, makul de adamlar neyi kimden soracaklarını pek bilemiyorlar, deyip odasına çekildi.

– Ne sordular ki bey?

– Akıllarına ne geldiyse sordular. Sorarlar, hakları. Zoruma giden...

“Boş ver” gibisinden başını salladı:

– Eeee, nedir zora giden?

– Tehcir kanununun ne olduğunu duydun mu?

– Evet, Ermeniler hakkında...

– İşte o Tehcir kanununun nedenini, niçinini, nasıldığını bana sordular hanım. Hazmetmek kolay mı?

– Ama nasıl olur? Nazırlık bir yana, o zaman mebus bile olmayan Divan-ı Muhasebat'taki bir adama sorulur mu böyle şey? Kim sordu?

– Komisyon azalarından... Maraş mebusu Agop Hırlakyan efendi.

Haşim beyin Meclis'te sorgulandığı günden iki gün sonra, Limni Adasının Mondros deneni koyunda İtilaf devletlerini temsilen İngiliz amirali, bir ayağı çukurda Osmanlı'nın elini kolunu budadı: "Hasta adam" ordularını lağvedecek, Boğazları açacak, Doğu illerinde bir Ermeni devleti kurulmasına karşı çıkmayacak, demiryollarının, haber merkezlerinin denetimini İtilaf devletlerine bırakacak... velhasıl, boyuna göre biçilen kefene eyvallah diyecekti; dedi de.

Mütareke'den bir sonraki gece, bir Alman gemisinin Enver, Talât, Cemal paşaları Odessa'ya kaçırıldığı haberinin yayılmasıyla, bu kaçıslardan mesul tutulan sadrazam İzzet paşa ateşkesin hafatasında istifasını verdi; beş gün geçti geçmedi, Almanya'nın teslim bayrağını çektiği haberi ulaştı; ondan üç gün sonra da işgal kuvvetlerinin zırhlıları pür azamet İstanbul sularına demirlerini attılar. Bacalarından yükselen dumanlar kara bir kefen gibi Boğaz'ın üstüne çöktü.

Kefeni yırtıp gelen bir hayalet gibi taşlıktan içeri girdi Haşim bey. Yengesiyle birlikte, çiftlikten getirdiği torbalarla uğraşan biraderini gördüğünde, örf âdeti unuttu, teselli arayan yetim kalmış iki kardeş gibi kucaklaşıverdiler.

– Buraya kadarmış demek, diye bitkin bir halde söylenen ağabeyine,

– Görünen köy kılavuz ister mi ağabey? Böylesi belki hayırlı oldu. Yarın başka bir gündür deneni sözü okudumdu bir yerde.

– Yarın deneni bir şey kaldı mı Salâh? Bahçeye çık da bak.

Meclis'in vekil vükelasına pencereden seyretme hakkı kaldı. Bizim İstanbul mebusu Viktor bey tam elli dört zırhlı saymış.

– Sahili bir görecektin, diye ekledi. Hayret! Taksim'i, Pera'sı kıyılara yığılmış, ellerinde bayraklar, alkış kıyamet, zafer şarkıları...

– Kusurumu affet ağabey. Bu Mondros mu ne herzeyse, orada imzalanan ateşkes meselesi değil mi?

– Öyle olmasına öyle. Ama nelere mal oldu Salâh! İşte gözleminin önünde. Mütareke şartlarını okuduk, gördük. Boğazlarda seyrüseferi serbest bırakma şartı, "donanmanı getir İstanbul'a demirle" mi demektir!

– Ah ağabey ah! diye hayıflandı Selâhaddin efendi. Şu çökmüş memlekete yürekli bir kurtarıcı çıksa...

Raşit efendi, taşlıktaki kalabalık karşısında duraksadı, başıyla bir selam verdi, sırtındaki ufak kömür çuvalını yere bıraktı, koyundan çıkardığı, muskaya benzer katlanmış gazete parçasını büyük bir özenle açıp Libabe hanıma uzattı:

– Şundan bir tadıverin efendim.

Libabe hanım bir çimdik alıp dilinin üstüne koyduğunda kaşları havada kaldı:

– Aaaa! Şeker! Bre adam nereden buldun?

– Bizim Çinge... dedi sustu.

O edepli kelimeyi arandı:

– Kıptilerden, efendim.

– Çingenede şeker ne gezer, diye soran Selâhaddin efendiye:

– Efendim onlar, el altında gezen torbalardan paylarını almasını bilirler. Yüz dirhem alayım dedim, yetmiş kuruş dediler.

– Ne? diye yerinde hopladı Libabe hanım. Daha dört sene önce okkası üç kuruştu bunun! Kim alır...

– Alır alır, diye lafını kesti Selâhaddin efendi. Harp zengini diye bir tabir duymadınız mı yenge? Geçen sene bize gelen mer-miler nereden, nasıl geldi?

Ağabeyinin alnına, burnuna, gömleğinin yakasına bulaşmış yağlıkara izlerini fark etti, tüten bacaların arasından sandalla geldiğini anladı:

– Vapurlar işlemiyor mu ağabey?

– Düne kadar işliyordu Salâh. Ama artık bizim daire şu karşıda gördüğün Meclis. Ne nazırlık ne de memuriyet kaldı. Komşumuz Nureddin beyin Tophane’de yazıhanesi var. Ortaklaşa bir sandal kiraladık. Onu da beni de götürüp getiriyor.

Basamaklara oturmuş, olanı biteni izleyen Râna, ibrikle leğeni alıp beybasının önüne koydu, elini öpüp, havlu elinde, bekledi.

– Aziz ol benim hakikatlı kızım.

İbrikten eline su dökerken:

– Beyba bu düşman gemileri nasıl şey? Yarın sabah Didi’yle birlikte sizinle gelsek, kayıkçı bizi geri getirir değil mi?

– Gene ne yumurtladın Râna? diye sözünü kesti anası. Beyba’nın halini gördün. Her şeyin bir zamanı var. Sabretmesini öğren artık!

Karşılık vermemek için kendini zorladı Râna, havluyu babasına uzattı:

– Dedemi çoktandır görmedin değil mi Didi? diye amcasının elinden tutup yukarı kata çıkardı.

Selamlıkta cumbanın içine oturmuş, Boğaz’ı seyreden Nâsır bey geleni gördüğünde:

– Oooo! Devletlû bey oğlum, hoş geldin, ne haber var bakalım? Dondu kaldı Selâhaddin efendi.

– Boğaz’da şenlik mi var bey oğlum?

– Beyba, ben Meclis’ten değil, çiftlikten geliyorum.

– Ha, hangi çiftlikten?

– Bizim çiftlikten beyba!

Nâsır bey koyu koyu düşündü, gelene bir, bir daha baktı:

– Oooo! Benim eşkiya oğlum, hoş geldin, havadis var mı, havadis?

– Mermiler geldikten sonra... Sayenizde rahata kavuştuk beyba.

– Ha tabii tabii... gel gel bak bey oğlum, şenlik var karşıda, diye eliyle işaret edip sırtını döndü Nâsır bey.

Kara dumana bürünüp yas tutan Boğaz’da şenlik! Matemi bayram sanan beybasına bir müddet baktı kaldı Selâhaddin efendi. Adaletsiz âlemi yaratana karşı isyan dolu ninesiyle, pusulayı

şaşırp o âlemi hepten anlamaz hale düşen dedesinden hangisinin aklını yitirmiş olduğunu düşüneyordu Râna.

Ezan sesi duyulmadı o akşam. Sessizliğe bürünmüş Sultantepe sakinleri, karşı yakada, yamaçlarda, kıyılarda, karanlıkta aç kurtların gözü gibi parlayan ışıklara lanet edip evlere kapandılar. Mezarlıktan yükselen bir uluma gecenin ürpertici sükûtunu kapladı.

Konağa çiftlikten nevale gelmişti. Bacı'nın hazırladığı sofranın nispeten zengindi, ama kimsenin yiyesi yoktu. Kulakta bir uğultu, ağızda kekremsi bir tat, kandilin ışığında titreyen gölgelerle konuşur gibi:

– Verilen söze ihanet! Mütareke'yi hiçe sayan fiili bir işgal bu, diye mırıldanıyordu Haşim bey. Beşinci maddede Osmanlı'nın ordusunu terhis etme şartı var. Orduyu terhis etmek buyurun memleketi işgal edin demeye mi gelecek?

Cumbada çöreklenmiş Nâsir beyin, karşı yakada yükselen havai fişekleri gösterip:

– Gel, gel, bak, şenlik var bey oğlum! diye seslenmesiyle, gün boyunca sahile yığılmış azınlığın bayram eder havası canlandı gözünde:

– Büyük Turan! Koca mevta! Rum büyük İskender'i, Ermeni büyük Dikran'ı hayal edip at oynatacak bütün yurttaki yakındır! diye söylendi.

– Hükümet teslim oldu ama, Anadolu ayakta ağabey.

– Ne malum Salâh? Bildiğin bir şey mi var?

– Ağabey, bu son günler, sırtlarında torba, kelli felli bir yığın adam geldi geçti çiftlikten. Kimisi bir gecelik yatıya kaldı bizimle. Dediklerine göre, ordu teslim olmamış.

– Yanlış duymuş olmayasın birader. Benim sabık nezaret, muhabere yollarının tamamı işgalcinin elinde.

– Doğrudur ağabey, doğrudur da, adamlar isim bile verdiler: Nihat paşa ile Çukurova'da İkinci Ordu; Yakup Şevki paşa ile Kafkasya'da Dokuzuncu Ordu; Ali İhsan paşa ile Diyarbakir'e çekilen Altıncı Ordu, bunlar teslim olmamış ağabey.

– Allah ede yanılmış olmasa bu vatan evlatları. Peki oralara kadar yayan mı gidecekler?

- Gebze'ye kadar öyle. Oradan öte kara vagon. Yokmuş bunun başka yolu.
- Hani sen de niyetli gibisin Salâh!
- İyi de, çiftliği ne yaparım ağabey?

Yoksulluk, sıkıntı, üzüntü içinde yuvarlanan bir hayat, sevgiden mahrum, manasız bir mücadele gibi gelmeye başladı Râna'ya. Dışarıda yıllardır süregelen katliam bir yana, içeride, konakta, küçüklü büyüklü ev halkının maması, kakası, sofrası, sobası... sabahtan akşama didinen anası, işeyi temin için karda kışta, bayır yukarı tıknefes gelen beybası... sonra? Neydi bunun sonrası? Beyni sulanan bir dede, yemeden içmeden kesilen akli yitmiş bir nine! Allah'ın yarattığı o zalim kulların kurbanı nine! Soğukların basmasıyla, sabahları mutfağa iniyor, kuzinede ısıttığı tuğlayı havluya sarıyor, bir tas süt, iki dilim ekmekle ara kata ninesinin yanına varıyor, tuğlayla yatağının içini ısıtıyor, ekmeği süte banıp:

– Bunu yesin dediler, hatırım için ninem benim, diyerek o görünmez, bilinmez kişilerin emriyle yemeden içmeden kesilen ninesini beslemeye uğraşıyordu kızcağız.

Son iki yıl içinde birden yaşlanmış, ufalmıştı ninesi. Duvardaki ifritlere bağırıp çığıracak takatı kalmamış gibiydi. Yatağının içinde bağdaş kurup oturuyor, pes perdeden, bazı kalın bazı ince bir sesle etrafındaki görünmez cemaatle hasbıhal ediyordu. Hatır için gevelediği iki lokmadan sonra:

- Râna'm bak yeter, yeme artık dediler, diye başını çeviriyor,
- Hadi bu son, ninem, vaadiyle bir lokma daha yedirmeye çalışan torununa “seni yaramaz” gibisinden bir gülücük atıp, yumuşamış ekmeği dişsiz damakları arasında ezmeye çalışıyordu.

Bir gün, durup duruken:

– Bak gördün mü yavrum! El elden üstündür. O ne yaptığını bilmeze bir haddini bildiren çıktı, diyerek işaret parmağını tavana doğru dikti nine.

Duvara taraf da ters bir nazar attı:

– Hadi gidin, gidin şimdi, derdinizi Marko Paşa dinlesin düzenbaz mahluklar! diye bağırdı.

İntikamı alınmış gibi bir gülücük belirdi çökük avurtlarında.

Marko Paşa da kimdi? Kimlerdi düzenbaz mahluklar? Bey'ini elinden alanlardı kuşkusuz. Ya o "ne yaptığını bilmez"? Bu adalatsız âlemi yaratandı besbelli. Zalimlere zulmeden zındıkların zaferi ninenin içine mi doğmuştu?

Çayırılar, koruluklar, bitmek bilmeyen savaşların doğurduğu yeisle mesire yeri olmaktan çıkmış, Üsküdar sefalet, Pera sefahat yerine dönmüştü. Râna beybasının bitaraf bulduğu *Tercüman-ı Hakikat* gazetesini okuyor, Raşit efendinin gizliden getirdiği *Yeni Zenginler* isimli resimli bir dergide aşuftelerle haşır neşir, içkiden mayışmış, altın köstekli harp zenginlerinin hallerine baktıkça, gülmesi duyulur korkusuyla arada bir kafasını yastığa gömüyordu. Akşam gazeteyi okurken, "Amerika un yolladı" başlıklı bir yazı gözüne çarptı. Yüksek sesle bir daha okudu. İyi de kimin için yollamıştı bu unu? İşgal ordusuna mı, açlıktan ölene mi?

– Aman, küçükhanım, kime yollarsa yollasın. Nasıl olsa, ne ona ne ötekine. Hiç düşünme, bu nimet şu resimde gördüğün altın köstekli adamların eline geçmiştir bile. Dua et de, yarın Pera'daki tüccarın ambarından bir torba da bize nasip olsun, diyen Raşit efendi gazeteyi alıp satırları nokta nokta okudu, "Amerika un yolladı"nın tekrarından başka izahat göremedi.

Râna, ertesi sabah tuğlayı ısıtmak için mutfağa indiğinde:

– Ayol, hepten sapıttı bu berduş! Sabahın kör kandilinde gelip çorba yaptı kendine, bir tek laf etmeden kapıyı çekip gitti, diye söyleniyordu Bacı.

– Kim o? Raşit efendi mi?

– Ha o! Bizim Çingen dostu.

– Un gelmiş Bacı un! Un almaya gitmiştir.

– Un mu gelmiş, nereden gelmiş? Doğru mu? diye heyecanlandı Bacı.

Hamur açacakmış gibi gidip oklavayı kaptı:

– Yemez içmez oldu, erenlere vardı nine. Bir deri bir kemik. Kutusunda bal kalmış azıcık. Cevizi un ufak edip balı bir samsa yapsam? Tatlı sever, belki de yer, ha, ne dersin küçükhanım?

Şaşırdı kaldı Râna. Herkesten evvel en muhtaç olanı düşün-

müştü o dik kafalı, haşin Bacı. Şefkat umulmadık bir pınardan fışkırıyordu bazen. Hiç de beklemiyordu bunu:

– Ne de iyi olur Bacım, diyerek, gözleri dolu dolu gidip o kara yanağına bir öpücük kondurdu.

Akşam, Raşit efendi eve eli boş döndü:

– Ne kör talihim var benim! diye yakınıp duruyordu. Ne zaman şehre insem muhakkak bir kıyamet kopar. Küçükhanım, senin doğduğun gün, Yıldız Camiinde namaz kılayım dedim, bombalar patladı; Sahhaflar Çarşısından bir kitap alayım dedim, yobazlar yolları kan gölüne çevirdi...

Nineye samsa yapmayı aklına koymuş, havanda ceviz döven Bacı, o koca gözlerini devire devire:

– Eeee! Bu sefer ne var? Hani un? diye lafını kesti adamın.

– Bu sefer... bu sefer de, şehir hepten yok oldu, diye ağlamaklı bir sesle, ayağını süre süre selamlığa doğru gitti dertli Raşit efendi.

– Beyim, velinimetim...

– Biliyorum, bekliyorduk, Allah büyük, gel otur, diyerek elindeki dosyayı yanına bırakıp Raşit efendiyi dinlemeye koyuldu Haşim bey.

– Beyim, Amerikalı un yolladı diye yazı vardı gazetede. Söylemeye ne hacet? Gelen un nereye gider beyim? Galata'da, Pera'da ambarlara dağılmıştır, bizim Rumdan bir torba bulur, kömür çuvalına sarar gelirim diye düşündüm. Sabah erken geçtim karşı kıyıya. Aman efendim, rıhtımı, caddeyi askerler kesivermiş. Yamaçtaki bir salaşı evim diye gösterip ara sokaklardan Taksim'e vardığımda, aman Allahım ne göreyim! Beyaz bir atın sırtında, alkış kıyamet, Cadde-i kebir'den doğru gelen bir Frenk paşası.

– Beyaz at mı dedin?

– Evet beyim sütbeyaz.

– Mehmet han hazretlerine nazire, diye söylendi Haşim bey. Dört yüz küsur sene evvel o da beyaz bir küheylan üstünde bu surlardan içeri girmişti. Her neyse...

Doğru gördüğüne emin olmak ister gibi, Raşit efendi biraz te-reddüt etti:

– İşte o beyaz atın ardında... Olur mu bey?

– Ne vardı ki ardında?

– Süngü takmış dizi dizi bir yığın asker... Hepsi marsık gibi kapkara, başlarında bizim püsküllü fes, ayaklarında şalvar! Bu nasıl iş a beyim? Anlayamadım gitti. Bizim asker onlardan yana mı oldu?

– Bizim askerin onlardan yana olacağı aklına yatar mı a Raşit efendi? Fransızların Afrika'da müstemlekelerinden devşirdiği Senegalli siyahiler bunlar.

Raşit efendi caddeleri meydanları dolduran İstanbul halkının düşman paşasını böyle bir tezahüratla karşılamasına bir mana veremiyordu, soracaktı, vazgeçti.

– Görülecek bir şey beyim, diye ekledi. Ne kadar da kilise varmış, çanlar kulaklarımda uğulduyor hâlâ! Dükkânını kapayan, bir bayrağa sarılmış, çoluk çocuğunu alıp yollara dökülmüş. Bağıranı, çığıranı, sevincinden bayılanı... Gökten Mesih inip, ata binmişti sanki. Bu vatanın evlatları değil mi bunlar? Ne günah işledik onlara karşı?

– Hasta adamı kim sever? diye mırıldandı İlaşım bey. Velhasılı kelam, un torbası sözde kaldı, öyle mi?

– Elden ne gelir beyim? Allah'ın hakkı için bir tek dükkân açmamış ki kepengi. Unu nerden bulayım?

Üzüntülü bir şekilde başını eğip, halının püskülüyle oynadı. Anlayamadığı bir şey daha aklına gelmiş gibi:

– Kadını da askere mi almış bunlar? diye söylendi.

Kapının kıyıcığına çömelmiş, Raşit efendinin devriâlem seyahatini dinleyen Râna'nın kulakları kabardı:

– Kadın da mı var askerin arasında?

– Vallahi ne desem küçükhanım. Uzaktan görebildim ancak. İkinci sonrası, olan olmuş biten bitmiştir, sandal bulup eve dön-yim diye Dolmabahçe'ye indim. Sarayla cami arasındaki meydan-da, rengârenk giyinmiş etekli bir topluluk, döne dolana bir şeyler çalıyordu. Nereden akıllarına gelmiş? Şişik tulumun uçlarına zurnalar bağlamışlar. Cazibentlerden biri bizim mehter takımına bedel. Onca nefes bulunur mu kadında? Bilmem ne diyeyim?

Kadın asker! Hem de zurna çalıyor! Beybasına yalvardı Râna:

– Beyba, o kadın askerleri ben de göreyim n'olur! Bak şu rıhtımdalarmış bunlar. Karaya çıkmadan, kayıktan... bir bakıp dönelim.

– Râna'm benim, kadın değil onlar. İskoç askerlerinin mızıka takımı.

– Ama etekliymiş bunlar! Etekli olur mu asker?

– Akıl palaskaya mı bağlı Râna? Etekli metekli, bak adamlar ne yapıp edip bohçamızı dürdüler.

Evet, dürmesine dürmüşlerdi bohçayı. İtalyan, Üsküdar yakasına; Fransız, minareler şehri eski İstanbul tarafına, Yunan, Fener'de Patrikhane civarına yerleşmiş, İngiliz'e gelince, o kendisine Galata, Pera, Taksim'i ayırmakla kalmamış, İngiliz üniforması giydirdiği Rum ve Ermeni gençlerinden bir de polis teşkilatı kurmuştu. Hastahane, hapishane, depo, banka, sefarethane... her şey kontrol altındaydı artık. İngilizlerin Müslüman halkı cezalandırma zihniyetine karşın, İtalyanların kalenderane tavırları Asya yakasına baskıdan ziyade bir rahatlık getirmiş, çapulcular sinmiş, Selâhaddin efendi konağa daha sık gelir olmuştu. Duyduğuna göre Galata'da Agopyan Handaydı İngilizlerin istihbarat merkezi.

– Zafer sarhoşu bu İngilizler, ağabey. Pera Palas, Tokatlıyan, içki, fuhuş âlemleri, sabahlara kadar. Oradan ver elini Kâğıthane.

– Ne var Kâğıthane'de?

– Top oynarlarmış çayırda.

– Allah sonumuzu hayretsin, diye söylendi dalgın dinleyen Haşim bey. Sen bunları nasıl öğrendin Salâh?

– Çiftlikten gelip geçen insanımız çok şey biliyor ağabey. Saman altından su yürütmek yalnız İngiliz'e mi vergi? Rumlar bile, Kordus mu ne, sözüm ona muhaceret işleriyle uğraşan gizli bir teşkilat kurmuş. Gayeleri, tedhişle de olsa Rumlara mal ettirmekmiş Müslüman evlerini.

–Mümkündür. Doğrudur da. Rum bankaları liramızı kendi drahmilerine karşı devamlı düşürüyor. Bizim Musevi vatandaşlar sahip çıkmasalar, bugün Osmanlı tahvillerinin on paralık kıymeti kalmaz. Atina bankası Müslüman evini satın almak isteyen Ru-

ma kredi veriyor. İş evlerle bitmiyor ki Salâh! Ayasofya'nın da minarelerini yıkıp kilise yapacakmış İngiliz idaresi.

Haşim beye dert olan minareyle Selâhaddin efendinin bir alışverişi yoktu. Milliyetçi gizli bir teşkilatın bilinip bilinmediğini ağabeyinin ağzından duymaktı amacı. Bildiği kadarını söylemekte bir sakınca görmedi Haşim bey:

– Teşkilat-ı Mahsusa'dan kalma bizim de gizli bir teşkilatımız olduğunu bilmesine biliyor İngiliz, biliyor da pek başa çıkamıyor galiba.

– Elllerinden geleni ardlarına koymasınlar ağabey. Bugün adam kaçıyor, yarın silah kaçacak. Depoları istedikleri kadar kontrol altında tutsunlar. Hak nâ hak Anadolu'ya geçecek o malzeme.

Haşim bey böylesine emin konuşan biraderine bu kadar malumatı nereden edindiğini sormak üzereyken, başında fes yerine dört ucundan düğümlü takke gibi bir mendil, ağlamaklı bir sesle Raşit efendi kapıda belirdi:

– Velinimetim, din iman yok bunlarda, şu halime bak beyim!

– Kaza mı oldu Raşit efendi? Hayırdır?

– Kaza değil, hakaret, hakaret!

Cebinden çıkardığı yassılaştırmış, püskülü kopmuş, yırtık fesini gösterip:

– Bir silleye başımdaki fesi savurup attıkları yetmiyormuş gibi, üstüne çıkıp tepindiler beyim, azıtmış bu keferel!

– Allah Allah, nerede başına geldi bu iş?

– Taksim'de, meydanın ortasında beyim.

– Ne gezersin oralarda a Raşit efendi!

– Un bulurum diye, Cadde-i kebir'in ara sokağındaki bizim Rumun dükkânına gitmiştim. Nankör herif, öyle tepeden tepeden bakıp alay etti benimle. “Geçenlerde, beyaz atın üstünde bir Frenk paşası geldi, görmüşsündür herhalde, o atı beyaza bu unlarla boyadık,” diyerek, yüzüme tükürür gibi güldü. Sonra da cecallenip, “Aslanım o atı bu Frenk paşasına Selanik'teki benim candaşlarım verdi, hadi sen çık Taksim'e doğru bir yollan” deyip, kapıyı yüzüme kapadı cibilliyetsiz herif.

– Ne varmış ki Taksim'de?

– Cadde-i kebir’de fesli adam kalmamış beyim. İngiliz’in bir kız mektebi vardı ya, orası karargâh olmuş. Taksim’de de...

Yırtık fesini elinde evirip çevirdi:

– Gitmemiş, görmemiş olaydım keşke! diye yakındı. Keltoş bir adamın dağ gibi resmini meydana asmışlar. Kim bu diyecek oldum. Koca Venizelos, yakında tanırırsın diye bir sille... fes uçtu gitti başımdan. Beş arşın ötemizde iki İngiliz vardı. İkisi de inzi-bat. Karagöz seyreder gibi bakışıp gülüştüler.

E rtesi sabah Râna pencereden lapa lapa yağan karı seyreder-ken, Raşit efendinin saçığının altında çömelmiş, başı açık, elinde yırtık fesi, derin bir düşünceye dalmış olduğunu gördü. Dün maruz kaldığı hakareti hazmedemiyordu, belli. Gocuğunu sırtlayıp yanına vardığında, boş fıçıdan çıkar gibi boğuk bir sesle iki kez öksürdüğünü duydu.

– Raşit efendi! Şifayı kapmışsın! Donmaya mı niyetin var?

Başına gelen her aksilikte mazide geçirdiği üzüntüleri yenisinden yaşayan dertli Raşit efendi, gamlı âlemine dalmış, geleni görmemişti. Farkına vardığında, elindeki o ezik büzük nesneyi başına oturtmaya çalıştı.

– Çapıttan farkı kalmamış! Ver onu, hale yola koyalım. Sen de donacaksın, hadi Raşit efendi, gel içeri gidelim.

Dertli adam, üzgün bakışını saklamak ister gibi:

– Öylecek bırak onu benim küçükhanımım, diyerek dönüp tahta kapının çivisine astı elindeki yassı fesi. Şu zalim hayat boyunca yediğim tokatların timsali olarak kalsın.

Geçmiş silmek ister gibi, ayağıyla karları temizledi:

– Dünyaya gözlerini Hilal-i Ahmer’de açan piçe ne bahşeder ki hayat? Nafile süren bu ömürde bir demdi... geldi geçti.

Dolu dolu gözlerini Râna’ya çevirdi:

– Belki de bir periydi... enginde kayboldu gitti. Mezar olan gönlüme teselli arar gibi her bahar bir gonca gülü sulara bırakmak kaldı bana.

– Raşit efendi? Nerden bastı bu hüznün? Kimdi, neydi o peri?

– Ne sen sor ne ben anlatayım, giden gitti, ömür geçti benim küçükhanımım.

U mutsuz bir milletin çilesini temsil ediyordu Raşit efendinin yüzünde patlayan şamar. Sefaletle bir de rezalet eklenmiş, işgalci birliklerin kılıkuyruk neferleri, vapurda biletçilik, belediye-de çöpçülük yaparak evde yetimini beslemeye çalışan kadınlara bile sataşır olmuşlardı. Saraydan medet uman ahali, Padişah'ın İngilizlerin canciğer dostu Damat Ferit paşayı sadaret makamına getirdiğini gazetelerden öğrendiğinde işlerin daha da kötüye gideceğini anladı. Nitekim bu tayinin ardından, çatısına bir Yunan bayrağı diken Patrikhane resmi bir tamimle Rum mekteplerinde Türkçe dilini okutmayı yasakladı, devlet dairelerinde çalışan Rumları istifaya çağırdı, aralarında yurtdışına çıkmak isteyen olursa onlara Osmanlı pasaportu yerine bizzat Patrikhane'nin pasaport vereceğini bildirdi. İngiliz garnizon komutanı, Osmanlı askerine, her karşılaştığı yerde işgalci askere selam verme zorunluğu getirdi. Ne var ki, karşısında selama durulacak askerler arasında Yunan'ın palikaryası da vardı.

Yaralılarından başka, cephelelerden dönen mücahit yok denecek kadar azdı. Haşim bey yokuşu ağır ağır tırmanıp eve varmak üzereyken, köyün imamı yanı başında belirdi:

- Muhterem efendimiz... rahatsız etmiyorsam...
- Estağfurullah imam efendi, buyurun.
- Adab-ı muaşeretini ihlal etmiyorsam... Bilmem ki... Nasıl söyleyeyim...

Adamın sıkıntılı haline bakıp, paraca yardım mı isteyecek diye düşünürken, beş sene önce, seferberlikte, imamın Pakize'yi oğluna istediği aklına geldi:

- Cengâverimiz sağ salim döndüler mi?

Konuya girmekte zorluk çeken adam birden ferahladı:

- Allaha şükürler olsun efendim, sayenizde, yirmi gün önce kavuştuk. Bilmem hatırlar mısınız?

- Hatırlamaz olur muyum, söz kesmek üzereydik...

– Allah ne muradınız varsa versin, oğlumu bana bağışlamış olursunuz devletlü efendimiz

- Hayrola imam efendi, bir yaramazlık mı var?
- Nasıl diyeyim efendim, görseniz... Kadidi çıkmış. Kurşun

yemiş kalçasına, bir bacağı aksıyor. Muhtarın oğluyla sözbirliği etmişler, bu haliyle, çektiği yetmiyormuş gibi, şimdi de Anadolu'ya gitmek ister.

– Muhtarın oğlu da döndü mü?

– Sayenizde efendim. Maalesef onun da sol elinin üç parmağını bir şarapnel götürmüştü. Hani...

Gene ıkınıp sıkındı dertli adam:

– Muhtarla birlikte, oğlanları everirsek, eve bağlanır gitmekten vazgeçerler diye düşündük. Giderlerse, geri gelmez artık bu oğlanlar. Bilmem ne dersiniz muhterem beyim.

Ölümünden dönüp gelmişlerdi bu vatan evlatları. Verilmiş söz de vardı.

– Üzülme imam efendi, bir çaresi bulunur. Hanıma danışayım, hanım da kızlara bir danışsın. Haber yollarım sana.

Öpmek için eline sarılan minettar imamı:

– Hâşâ, estagfurullah, diyerek yolculadı Haşim bey.

Libabe hanımı bir düşüncedir aldı. Bu kıyamet günlerinde kimlere emanet edecekti o cânım kızlarını! Ev geçindirecek imkânları var mıydı bu gençlerin? Kan revan içinde geçen beş seneden sonra, ölümüne çarpıştığı düşmanın sultanı altında sakın bir aile hayatına razı olurlar mıydı, vahşetin izlerini bedeninde taşıyan bu kılıç artıkları? Anladığı kadarıyla, düşmanla olan hesapları henüz kapanmamıştı. Babaları istiyordu bu evlilik işini. Aydınlanması gereken birçok nokta vardı, ama bu erkek kıtlığında ince eleyip sık dokumanın da hiç sırası değildi. Kızların ev bark kurma zamanı da gelip geçiyordu artık. Biri imamın, biri muhtarın oğlu, gidecekleri evler yan yana, konaktan üç beş adım ötede, köyün de içindeydi. İğneden ipliğe çok şey düşünen Libabe hanım, ikinci ezanını duyduğunda, elzem olan üç şeyi unuttuğunun farkına vardı: Gençlerin, babaları değil de kendileri kızlara talip miydiler? Kızlar bu taleplere evet diyecekler miydi? İki taraftan da olumlu sonuç çıksa, Pakizecikle Nazileciğin, bunca yıldır elleriyle hazırladıkları birer sandık çeyiz eşyasından başka, onları selametle uğurlayacak elde kaç kuruş vardı?

Cuma namazını mescitte kılan Haşim bey, imamla muhtar konağa davet etti. Adamlar selamlığa ayak atar atmaz:

– Cenab-ı Hak siz büyüklerimizi başımızdan eksik etmesin muhterem efendimiz, sayenizde bizim bu oğlanlar gitmekten sarf-ı nazar ettiler, diye el etek öpermiş gibi iki büküm ilerledi imam.

– Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz, buyurun, diye karşıladı Haşim bey. Nasıl oldu demeyelim, iyi oldu herhalde. Verilmiş sadakanız varmış.

– Nasıl olduğunu biz de pek anlayamadık muhterem, buyurduğunuz gibi, verilmiş sadakamız varmış.

– Öteberi almak için birkaç defa Mahmutpaşa'ya gidip geldiler efendim, diye söze karıştı muhtar. Hani bir şey alıp getirdiklerini de görmedik. Ne hikmetse, geçen gün benimki artık ev bark kurma zamanının geldiğini düşünmüş, gelip bana danıştı.

– Aynen, benimki de öyle muhterem efendim, diye ekledi imam.

– Peki siz zevce olarak kimi düşündüğünüzü söylediniz mi onlara?

– Aklımızdan geçeni ikisinden de saklamadık, değil mi muhtar efendi?

– Pek iyi de, evlenecek olan sizin oğullarınız, onlar ne dediler?

– Aman efendim, o nasıl söz muhterem beyimiz! Cennetten huri gelse hayır mı diyecekler!

Bilinmesi gereken noktalardan ilki kendiliğinden aydınlığa kavuşmuştu.

– Malumunuz, Pakize'yle Nazile bizim öz kızımız sayılır. Hanım bir danışsın. Ne diyelim, hayırlısı inşallah, deyip tespiline sarıldı Haşim bey.

Sıra gelmişti üçüncü, sıkıcı konuya:

– Esbak sadrazam Tevfik paşa bana bir buçuk senedir maaş alamadığını söylemişti, diye başladı söze. Bizim de halimiz, bugün ondan pek farklı değil. Maalesef devran tersine döndü. Demek istediğim, çeyizleri haricinde ceplerine koyacak üçer altından başka bir imkânım yok bugün. İleride, nasip ise...

– Aman devletlü, bizi mahcup etmeyin, diye sözünü yarıda

kesti imam. Paranın sözü mü olur! Kendimizi de, onları da geçindirecek imkânımız var Allaha bin şükür. Gösterdiğiniz teveccüh bize dünyaya bedel.

Haklıydı adamlar. Lafı mı olurdu paranın! Ne demekti konaktan kız almak! Hem de sakat kalmış evlada.

Libabe hanım sordu soruşturdu. İmamla muhtarın durumları milletin vekili Haşim beyden iyiydi. Köyün içinde güzel birer evleri, köy dışında bakımlı bostanları vardı. Oturdu kızlarla uzun uzun görüştü:

– Hepsi güzel, iyi de Pakize, imamın oğlunun, yani sana talip olanın sol bacağı azıcık aksıyormuş, kurşun yemiş cephede, bilesin. Nazile, sana talip olan muhtarın oğlunun da sol elinin üç parmağı eksikmiş, şarapnel götürmüştü. Ne dersiniz? Görmek ister misiniz?

Gidip yuva kurmakla, yuvadan ayrılmak arasında kararsız, boynu bükük her iki kız:

– Sen bilirsin hanımım, demekle yetindiler.

– Görmekte ne mahzur var! Konağın önünden şöyle bir geçsinler bakalım. Yamuk yumuk bir şeyse bunlar... Bu iş olmaz tabii.

Üç gün sonra imam, ertesi gün muhtar, oğullarıyla birlikte, konağın meydana bakan penceresinin önünden ağır ağır geçtiler. Her ikisi de temiz giyimli, boylu poslu gençlerdi. İmamın oğlundan hafif bir aksama vardı:

– Ne diyorsun Pakize?

– Sen bilirsin hanımım.

Muhtarın oğlunun sol eli cebindeydi:

– Ne diyorsun Nazile?

– Sen bilirsin hanımım.

“Ben adama varmak istiyorum” der miydi kendini bilen genç kız! Aslında her ikisinin de gözü taliplisini tutmuş, her ikisi de memleketin selameti uğruna sakat kalan bir yigitle izdivacı vatan borcu bilmişti. Üstelik, birbirlerine komşu olacaklardı konağın üç adım ötesinde.

İmamın hanımıyla muhtarın hanımı birlikte gelip kızları iste-

diler. Böylesi dar zamanda düğün demek ne güne! Oğlanlar cayar korkusundan olsa gerek, bütün istedikleri gelinlerini evlerinde görmeyi hıdrellezden evvel.

Baharın ilikleri ısıtmaya başladığı bir ikinci zamanı, iki yüklü eşekle bahçeden içeri giren Selâhaddin efendi, Râna'yı kümesin yanındaki sedire uzanmış bir şeyler okurken gördü.

– Ne yapar benim güzel yeğenim?

Amcasını görmeden sesini duyan Râna, yerinden fırladı:

– Didiii! Ne zaman geldin? Görmedim!

– Pek dalmıştın elindeki kitaba. Kur'anı hatim ettin, İncil'e mi geldi sıra?

– İncil de ne imiş, nereden çıkardın Didi? diyerek boyu boyuna neredeyse denk gelen amcasının yanağına bir öpücük kondu. Fransızca bir ders kitabı bu. Sen şu dili bir öğren, dedi beybam. Bugün yarın nasılsa lazım olur.

İlahi ağabeyi! Şu işgalci milletin dilini kızına öğretmen zamanı mıydı şimdi! Bütün sevgi ve saygısına rağmen bu derece tevekkülü anlayamayan Selâhaddin efendi:

– Evet, lazım olur, demekle yetindi.

– Didi! Çiftlikteki ses çıkaran o şamdanlı konsol... Onun adı piyano mu?

Fransızcanın piyanoyla ne ilgisi vardı? Anlayamadı Selâhaddin efendi. Ama Râna bu... sevgili yeğenin aklı bin işe birden koşardı.

– Evet, niye sordun güzelim?

– Bak “piano” bu kitapta da var. Gazeteler, itibarlı yerlerde hep “piano” çalındığını yazıyor. İyi aile kızları da çalmasını bilirmiş.

Anlamalı bir gülücük belirdi yüzünde:

– İyi aile kızı değil miyim ben Didi?

Gülmeden edemedi amcası:

– Benim çapkın yeğenim, o şamdanlı konsolu buraya mı getirmemi istersin? Şimdi dinle bak, bildiğin gibi, onun o beyaz dişlerine basmaya başladın mı kıyamet kopar. Annen kovalar bizi. Zaten nereye koyacaksın o koca lenduhayı?

– Nazile'nin odasına koyarız!

– Nasıl yani, anlamadım, aranız mı bozuldu? Kız ahırda mı yatsın?

– Hayır. Haberin yok mu Didi? Nazile evleniyor!

Üzüntüsünü saklamak ister gibi yana çevirdi başını:

– Oraya koyarız, odası boş kalmasın.

Selâhaddin efendi üzgün yeğenini omuzlarından sardı,

– Gel annene danışalım, diyerek içeri götürdü.

Libabe hanım Hızır aleyhisselamı görmüş gibi sevindi. Bereket tanrısıydı hakikatlı kayını. İkram edecek bir şey arar gibi etrafına bakındı... Boşuna bakındı.

– Zahmet etmeyin yenge. Torbalarda kavrulmuş, öğütülmüş nohut var. Kuru üzüm de getirdim bu sefer. Yükleri indireyim, bir şekerli kahvenizi içerim, olur mu?

Elini öpmeye gelen kızların saçlarını okşadı, olan bitenden habersiz gibi göründü Selâhaddin efendi. Kızlar çekildikte:

– Nazile evleniyor mu yenge? diye sordu.

– Evet, Nazile de, Pakize de.

– Böyle ikisine birden ani bir fırsat mı çıktı?

– Pakize'ye imamın, Nazile'ye muhtarın oğlu talip oldu. Söz kesildi. İkisi de cepheden dönmüş. İşin iyi tarafı, gözden gönülden uzak kalmayacak kızlarım. İkisinin de evi şu meydanın ucunda.

– Bir yastıkta kocasınlar! Öyle denir değil mi?

– Yenge, diye ekledi, akraba olacağız muhtarla, bir araba tedarik edebilir mi bize?

– Neye lazım ki araba?

– Hatırlar mısınız, çiftlikte bir piyano var, bozuk ama tamir edilir gibi. Onu buraya getirsek, Râna pek hevesli.

– Gene nereden çıkardın bunu Râna? diye gürledi Libabe hanım. Olmadık şeyi istemeyi kendine huy edindin! Çalgı çalmak istiyorsan, yüklükte ninenin udu duruyor, git al!

Öfkesinden gözleri çakmak çakmak olan Râna, bağırıp çağır-mamak için dudaklarını ısırды, derin bir nefes aldı:

– Ut denen o çalgıyı cariyeler çalarmış. Sen beni bir paşaya odalık vermeye mi niyetlendin anne?

Anayla kızın yıldızları pek barışmıyordu besbelli. Selâhaddin

efendi, merkepleri ahıra çekme bahanesiyle Râna'yı bahçeye çekip götürdü.

Amca yeğen uzun uzun dertleştiler ahırın önünde.

– Derdi nedir anlamıyorum Didi! Günah keçisi miyim ben!

– Ona biraz daha müsamahakâr davran Râna'm! Bunca mesuliyet altında, yenge de bunalmış. Para yok pul yok, evlenecek kızlar, eteğinde küçükler...

– Bebekleriyle uğraşadursun! Sırtında mı taşıyacak piyanoyu? Ne zararı var bunun?

Râna'yı yatıştırmak akşamı buldu. Biraderiyle kızını muhabete dalmış bulan Haşim bey:

– Meclis'in patirtısından sonra sizleri böyle görmek... diye iyimser bir havayla onlara doğru geldiğinde Selâhaddin efendi, ana kız arasındaki çekişmeyi gizleme çabasında:

– Kızlar evden uçuyormuş, onu konuşuyorduk. Ne de olsa biraz üzgün benim tatlı yeğenim, diye atıldı.

Durumu idare etmeye çalışan sevgili amcasına sırtıttı, beybasının elini öpüp, odasına çıktı Râna.

– Başka bir derdi olmasın Salâh!

– Yok bir şey ağabey, ev hali, gençlik bu, ufak bir lafa gücenmiş. Kızların ikisini birden baş göz ediyormuşuz, öyle mi?

– Öyle öyle. Geçenlerde yokuşu çıkarken imamla karşılaştık. Oğlu sağ salim dönmüş, muhtarın oğlu da; beraberlermiş zaten. Daha seferberlikte bizim kızlara talip olmuşlardı. Söz kestik, hepsi iyi de...

Anlayamadığı bir meselenin çözümünü arar gibi düşündü:

– İmam bana oğlanların evde durmayıp Anadolu'ya gitmek istediklerini söyledi. Evlenirlerse eve bağlanırlar diye düşünmüş babaları. Söz möz vermedim, hanıma danışayım dedim. Beş gün sonra, kız görmeden, söz almadan, gitmekten vazgeçip evlenmeye karar vermiş bu çocuklar. Sayemde imiş! Nasıl sayemde olmuş bu iş?

– Anadolu'ya neden geçmek istedikleri malum. Helal olsun çocuklara. Beş sene kıran kırana dövüşten sonra sağ salim dönmek bile marifet.

– Sağ salim dediysem, imamın oğlu kalçadan kurşun yemiş, hafif bir aksaması varmış. Muhtarın oğlunun da sol elinin üç parmağı eksikmiş, şarapnel götürmüş.

– Bir şey aklıma takıldı, diye devam etti Haşim bey. Muhtar bana şu beş altı gün içinde, bu çocukların öteberi almak için hemen her gün Mahmutpaşa'ya gidip geldiklerini söyledi.

– Ne almaya gitmişler?

– Bir şey aldıkları da yokmuş, muhtarın söylemesi.

Selâhaddin efendinin yüzünde hafif bir tebessüm belirdi. Cebinden bir metnin son satırlarını içeren, katlanmış bir kâğıt çıkardı.

– Şunu bir oku ağabey.

Okudu Haşim bey:

– ... kuvvet ve menfaat önünde secde eden müstebitlere karşı ihtilal silahına sarılacak ve kırılmaz bir azim ile hür ölecek fakat esir ve zelil yaşamayacaktır.

Gözlerini kâğıttan ayırıp, anlamak ister gibi biraderine baktı Haşim bey.

– Ağabey, bu çocuklar sakat kalmış, değil mi?

– Maalesef öyle.

– Devamlı Mahmutpaşa'ya gidip gelmişler şu bir hafta boyunca.

– Evet. Muhtarın demesi. Ne var Mahmutpaşa'da?

– Çiftlikten geçerken bana bu kâğıdı veren şahıs, içimden geçen anladı, fırsat bulursan Mahmutpaşa'ya git, caminin karşısındaki kahvede gazete okur görün, gelip seni bulurlar, deyip bana bir de bunu verdi.

Koynundan çıkarıp gösterdiği, pek de duyulmamış, *Minber* başlıklı bir gazetenin 17 Teşrinisani tarihli bir nüshasıydı. İlk sayfasında Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal paşanın kocaman bir resmi vardı.

– Ağabey, anladığım kadarıyla gizli teşkilatımızın merkezi orda.

– Mustafa Kemal paşanın Teşkilat-ı Mahsusa'yla bir alakası olduğunu pek tahmin etmiyorum. Sultanın yaverinden böyle şey beklenir mi? Edindiğim kanaat; ikiyüzlü davranmak o paşanın tıynetine yakışmaz.

– Paşanın alakası var mı yok mu bilmiyorum ağabey. Bu gazeteyi elinde tutmak kendini tanıtmaya vesilesi belki de.

– Teşkilatın çalışma usulüne pek benzemiyor Salâh!

– Bir yenisi kuruldu tahminim. Bunları veren şahıs bana nüfus cüzdanının içinde, boncuktan az büyük, *karakol* sözcüğüne benzeyen ufak bir damgayı, ayrıca, terhis edildiğine dair bir de tezkereyi gösterdi. Rütbeli bir asker havası vardı adamda. Anlamadığım... karakolun terhisle ne işi var ağabey?

Her neyse, diye sözüne devam etti Selâhaddin efendi. Müstakbel damatlar Mahmutpaşa'ya gidip geldikten sonra Anadolu'ya geçmekten vazgeçmişler, daha doğrusu vazgeçirilmişler anladığım kadarıyla. Sebebi bence malum. Harp malulü cepheye ne iş görebilir artık! Oysa burda el altından yapılacak bin bir türlü hizmet var. Bu yiğit evlatlara helaldir bizim kızlar.

Hıdırellezden on gün önce konağın kapısına atı arabası çiçeklerle süslenmiş bir payton yanaştı. İmamla muhtar ne yapıp etmişler, Çingenelerden buldukları kadidi çıkmış bir beygiri, yalıların birinden edindikleri kenara atılmış bir paytona bağlamışlar, allamışlar, pullamışlar, meydanın bir ucundan öbür ucuna geçecek gelinlerini, kırk adım için de olsa, yaya yürütmeye razı olamamışlardı. Örf âdete göre yakışık almazdı. İmamla oğlu kapıda belirdiler. İlk ağızda gidecek olan, heyecandan titreyip ağlayan Pakize'yi Libabe hanımın kollarından ayırmak bir hayli zaman aldı. Baştan savar gibi, kızı tek başına göndermek olmazdı, ona güveyin evine kadar refakat edecek kendi ailesinden bir erkek gerekti. Haşim beyi temsilen Selâhaddin efendi üstlendi bu işi. Önce çeyiz sandığı, ardından, yaşmağının arkasında hıçkıran Pakize paytona bindirildi, gelin arabası önde erkekler arkada, meydanın bir ucundan öbür ucuna geçtiler. Bir süre sonra Selâhaddin efendi paytonla dönüp geldi. Bu kez muhtarla oğlu kapıda göründüler. Yolculuk sırası Nazile'ye gelmişti. Herkesin elini öpüp hayır duası alan Nazile paytona binerken, gözü, duvarın bir köşesine çömelmiş, elleri çenesinde, gideni yanağından aşağı akan yaşlarla uğurlayan Râna'ya ilişti. Feracesini iki eliyle dizle-

rine kadar çeken Nazile, geleneği göreneği unutup, gerisin geriye döndü, bir koşu gitti Râna'sına sarıldı.

Aynılık, zaman ile mekân ölçülerini sildi, yeni bir yaşama doğru yol alan gelin, uzaklaşan araba... Önündeki o minik meydan bir derya, ardındaki konağın dışı sarp bir duvar, içi hakuran kafesi gibi boş, bomboş geldi Râna'ya.

Hıdrelleze on gün kala kızlar dünya evine girdi. Üç gün sonra, kibarlığıyla olduğu kadar kindarlığıyla da tanınmış, züppe Damat Ferit paşa, sadrazam koltuğuna oturur oturmaz, Divan-ı harb-i örfiyi faaliyete geçirdi.

– Bakalım sıra ne zaman bize gelecek? diye söylendi Haşim bey.

– Harbin ilanıyla sizin ne alakanız var, ağabey?

– Harbin ilanıyla elbetteki bir alakam olmadı, olamazdı, ama mesele orda değil. İttihatçılarla adamın derdi. Talât paşa hükümetinin nazır olmam bu mülevves adamın garzine hedef olmaya yeter de artar bile.

VIII

Hıdrellezin üzerinden on gün geçmesiyle, İzmir'i işgal eden Yunanlı Osmanlı'nın dünyasına karabasan gibi çöktü. Esnaf kepenk indirdi, kapısına kara mendil bağladı. Mavi beyaz bayraklara sarılı Rumların Pera'sındaki şenlik, baskı altında gitgide uyuşan halkı feverana sevk etti. İşgal birliklerinin inzibatlarına rağmen, sokak araları, mahalle meydanları gece toplantılarına sahne oldu. Mübarek ramazan için hazırlanan mahyalar söküldü, cuma günü yapılacak nümayiş için Sultanahmet Meydanında birleşme sözü ağızdan ağıza yıldırım hızıyla yayıldı.

Baharın son perşembesi, alışılmadık derecede sıcak bir gündü. Daireler gibi, Meclis de öğleden sonra tatile girmiş, konağın bahçesinde, Haşim bey ağacın altında kitap okumak, Râna çiçek toplamak, Libabe hanım, kızların yokluğunda, çamaşır asmakla meşgulken, Selâhaddin efendi elinde bir gazete:

– Ağabey, bak gördün mü, Mustafa Kemal paşa Anadolu'ya geçmiş! diye pür heyecan, bahçeden içeri girdi:

Gözünü gazeteden ayıran Haşim bey:

– Evet, malum, gizli saklı bir şey yok Salâh. Üç hafta kadar önce Padişah hazretleri, İngiliz'in rızasını da alıp Anadolu'ya müfettiş-i umumi tayin etti paşayı.

Anadolu'daki hareketin başına geçmek üzere kaçmış olmasını tercih ederdi Selâhaddin efendi. Umduğu çıkmamıştı haberdan. Başka bir konuya geçti:

– Gelirken bizim yeni damatları gördüm. Oruçtan evvelki cuma...

– Evet, o da malum. Meclis'in kısm-ı azamisi nümayişe gidecek.

– Bizden gidecek yok mu?

– Düşünüyorum Salâh. Dün yüz kadar İttihatçı Malta'ya sürgün gitti. Sonra... koca meydana yığılı millet, o millete destek arzusuyla yanan bunca Meclis azası... yezidlerin bombası alıp götürmesin hepsini! Kalabalık içinde, kim kime dum duma. Râna'nın doğduğu gün, Yıldız'da olanı hatırlıyorsun elbet.

Eli işte kulağı kirişte olan Râna:

– Benim doğumumu şenlendiren gene o bomba hikâyesi mi beyba? Nereden icap etti?

– Nümayiş tertiplenmiş kızım, Sultanahmet Meydanında. Gitsem bir türlü, gitmesem bir türlü.

– Ne olursa olsun, ben gideceğim ağabey.

– Ben de geleceğim, diye belirtti Râna.

Ağzındaki çamaşır mandalını çıkaran Libabe hanım:

– Kadının ne işi var orada! Delirdin mi sen kızım, diye gene öyle biraz sertçe çıkıştı.

Beybasına, amcasına “görüyor musunuz” der gibi baktı Râna:

– Böyle her şeyime mani olmaya devam et, beni de sonunda deli edersin anne, diye bağırarak, elindeki çiçekleri savurup arkasına bakmadan çekip gitti.

Ana kız arasında gerginleşen havaya ilk defa şahit oluyordu Haşim bey. Neden böyle barut gibi parlamışlardı birden?

– Yenge yorgun ağabey, diyerek lafa girdi Selâhaddin efendi. Kızlar gittikten sonra bütün iş başına kaldı. Râna'ya gelince, kaç senedir o veya bu sebeple, şu dört duvar arasından dışarı çıkmadı kızcağız. Kendini bildiğinden beri duyduğu, okuduğu hep

vahşet, harp, katliam; geçirdiği günler ise, üzüntü, sıkıntı, yokluk, ümitsizlik. Nenesini kaybetti, Allah'a inancı kalmadı. Elle tutulur gözle görülür, müspet bir şey tanımadı bu âlemde, Allah'tan sonra kuldanda da çekinir oldu. Emin ol ağabey, Râna fazlasıyla akıllı, akıllı olduğu kadar da hassas. Yaşadığı şartlarda bu iki meziyet ona fayda değil zarar verir korkarım.

– Yaşadığımız şartlar ortada. Elden ne gelir Salâh?

– Nefes aldırarak bir yol bulun bu kıza. Bu karanlık hayatına ufakık bir parıltı getirir ümidiyle, olmadık şeyler de istiyor bazen.

Az düşündü:

– Olmadık şey istediğini de pek görmedim, diye söylendi. İstese dahi, o şeyin imkânsız olduğunu izah yolu, terslemeden evladır sanırım. Demin ne istedi Râna? Bizimle birlikte nümâyîşe katılmak. Tehlikesi yok mu? Var! Ama mesela... şu anda aklıma gelen, meydandaki civar binaların birinin penceresinden... Olur olmaz bilmem ama... On dört yaşına geldi kızınız, ağabey, değme hatun eline su dökemez, cemiyet hayatını bir de kendi gözleriyle görsün.

İşin bu yanını mütalaa edecek vakit bulamamıştı kızına öylesine bağlı beyba. Maddiyatı Allah'ın kendisine emanet ettiklerine, maneviyatı bizzat şahsına ayırmış olduğunun farkına vardı birden. Nefs denen müstebitten kurtulmayı niyaz etmek üzere altındaki postu serip ezanla birlikte namaza durdu Haşim bey.

A tmevdanı'nın kıyısında yükselen İbrahim Paşa Sarayı imtiyazlı vatandaşa nümâyîşi izleme fırsatını vermiş, sabahın erken saatlerinden beri pencerelerinin içi Meclis'teki milliyetçi mebusların aile efradıyla dolmuştu. Öğle namazında Sultanahmet Camiinden meydanlara taşan, yan yana sıralanmış müminleri seyre dalmıştı feraceli, yaşmaklı Râna. Bunca felakete, cezaya rağmen, hâlâ Hûda'dan medet mi umuyordu bu bahtsız cemaat? Ne denir ki! Onların arasında sevgili beybası da vardı. Dalgın bakılırken, meydanı kaplayan cemaatten yükselen "Allahu ekber" sesiyle ürperdi, titreşimi benliğinde hissetti. Neydi onu titreten? Sebebini aradı, bulamadı o anda. Aklın her şeye erip ermediğini

düşünmeye koyuldu. Yanında koruyucu melek gibi dikilen amcasına soracaktı, zamansız buldu, vazgeçti.

Cami çevresinin dışında kalan alan bomboştu. Divanyolu tarafında, kaldırım boyunca sıralanmış üç beş payton, duvar diplerine bırakılmış simitçi tablaları, hamal semerleri, küfeler, namaza durmuş sahiplerince Allah'a emanet edilmişti. Cuma namazından sonra, pabucunu ayağına geçiren, meydanın ortasında birikmiş kitleye katıldı. Divanyolu'ndan, yan sokaklardan akın akın gelen kırmızı fesler, beyaz sarıklar, kara bayraklar, iğne atılacak yer kalmayan o koca meydanı tıka basa doldurdu. Aşka gelip nara atan kişilerin sesleri, yavaş yavaş yerden biten uğultunun içinde kayboldu. Kürsü niyetine ortada duran bir kerevetin üstüne çıkanların coşkulu konuşmalarından, arada bir "kara günler", "Allah", "vicdan", "hürriyet" kelimelerini anca seçebiliyordu Râna. Kalabalığın arasında, Saray'ın kapısına erişebilmek için çabalayan beybasını fark ettiği anda kulağına bir kadın sesi geldi. Etrafına bakındı, pencereden sarkar gibi eğildi ve kürsünün üstünde, başörtülü bir kadının o uçsuz bucaksız kalabalığa seslendiğini gördü. Anasının lafı geldi aklına. Binlerce erkeğin ortasında ne işi vardı kadının? "Nasıl olur" der gibi amcasına taraf döndü.

– Halide Edip hanımefendi bizim konağa komşuydu, diye fısıldadı amcası.

– Ben niye hiç görmedim?

– Sen daha pek küçüktün güzelim.

Yazılarını okuduğu hanım demek bu hanımdı. Gözleri keskinleşti, kulakları kabardı:

– Ben İslamın bedbaht kızı, bu kahraman neslin analarından biri...

O kadarını duyabildi Râna. Kürsüye bir kadının çıkmasıyla sus pus olan ahali, o hanımın ağzından ne işittiyse, yeniden uğuldadı, dalgalandı, konuşmasının sonunda, bir kolu havada başörtülü hanımın "Yemin edelim!" diye haykırmasıyla koca meydan "Yemin!" sesleriyle inledi.

İkindiden sonra kalabalık ağır ağır dağıldı. Haşim bey, birkaç mebusun ısrarıyla, kızını amcasına emanet edip, Meclis'e gitti.

Dönüş yolunda düşünceli görünen yeğenini birkaç kez o daldığı âlemden çıkarmaya çalıştı Selâhaddin efendi:

– Bu curcunada vesait hak getire. Eminönü'ne kadar tabana kuvvet, yeğenim.

Türbe denen mezarlığın önünden geçerken:

– Sultan Abdülhamid bak burada yatıyor, diye üsteledi amcası. Açıklama pek ilgi görmedi.

– Râna!

– Efendim? diye irkildi Râna.

– Neredesin?

Neredeydi? Ağa takılmış balık gibi, nerede olduğunu pek kestiremedi:

– Didi! İnsan akli her şeye erer mi?

Düşünme sırası amcaya gelmişti:

– Ermeye çalışır, diye mırıldandı. Neden sordun güzelim?

– O... Binlerle insan, hep bir ağız Allah deyip secdeye vardığında bir tuhaf oldum, Didi! Bilmem nasıl anlatsam.

– İnsanın içinde olup biteni akılla, sözle, öyle bir çırpıda anlatmak mümkün mü tatlım benim! Nasipse...

Selâhaddin efendinin lafı yanda kaldı. Sivri fesli, omuzlarında kolları yırtmaçlı ceket, pantolon paçaları yandan çapraz düğmeli bir külhan güruhunun “Ya istiklal ya ölüm!” avazeleriyle panayır yerine döndü Babıâli yokuşu.

Üsküdar'dan dertleşe dertleşe yokuşa vurdular.

– Didi, cuma namazını kılıp da mı kürsüye çıktı o hanım?

– Kinayeli konuşmanı sevsinler, diye güldü amcası. Cuma namazı...

– Hııı! Biliyorum, mahsus sordum tabii. Camiye girmesini yasaklayan kavuklu adamlar o abdestsiz kadının sözleriyle hop oturup hop kalkılar değil mi? Camide vaaz verse daha faydalı olmaz mı?

– Orasını bana sorma benim aklıevvel yeğenim. Bugün kürsü, yarın minber... İş oraya varır mı, bilmem.

– Kadın da erkek gibi bu Allah'ın kuluysa neden olmasın Didi?

– Peçeden kurtulup yaşmağa daha yeni hak kazandı hanım-

lar. Az yavaş git yeğenim. Arzusunu hak bilen sonu hüsrân olmasın.

On adımlık suskunluğu Selâhaddin efendi bozdu:

– Meydandan ayrılırken, Allah'ı anarak secdeye varan cemaati gördüğünde bir tuhaf oldum, nasıl anlatsam dedin. Mantık bir hissi ifade ekmekte âciz kalır derken, sözüm yarıda kaldı. Korku, isyan, ümit, sevinç; elle tutulmayan, gözle görülmeyen bu iç âlemini o an aklına gelen kelimelerle bir kâğıda dök Râna'm. Yazdığın yavan gelir ilk bakışta. Zararı yok. Kalem, ahengi bulduğunda, herkesten daha iyi anlatır derdini.

Üç adım ötede durdu:

– Pıyanoyu da getirelim çiftlikten. Annene sakın kızma, bak göreceksin itiraz etmeyecek. Tamirci, hoca bulunur da şu iç âlemini nağmelerle ifade edebilmen için çok, pek çok çalışman gerek.

Libabe hanım ikindiden beri pencereden kızının dönüşünü gözleyip duruyordu. Nümayişe gitmesin istemişti... Ne fayda! Kim bilir ne yapardı o kargaşa içinde! Sağ salım gördüğünde piyanoyu aldıracaktı çiflikten. Gördüğünde... Evet, ama kimse yoktu görünürde. Gün uzadıkça, dakikalar saat gibi gelmeye başlamıştı. Güneş karşı tepelerin ardına göçmek üzereyken, amcasıyla birlikte yokuş yukarı gelen kızını fark etti nihayet. Meraktan ölen kendisi değilmiş gibi pencereden ayrıldı, yüklüğe gidip, iş olsun diye yastık döşekle uğraşmaya koyuldu. Kızına kaynına hiçbir şey sormadı. Olan biteni öğrenmek için akşam beyinin dönüşünü bekledi.

Haşım bey yatsı zamanı dönebildi eve. Çorbasını kaşıkıyor, anlatıyordu bir yandan:

– Ne söyleyeyim hanım? Mahşeri kalabalık, Allah'ın bahşettiği kudret. Bugün vatan uğruna, yarın...

– Yarın ne var, ağabey? diye meraklandı Selâhaddin efendi.

– Bildiğim kadarıyla, İngilizler bir Hilafet ordusu kurdurmak üzereler, Salâh. O gördüğün camiadan kaç gider, kaç kalır?

– Kursunlar, ne âlâ, kusurumu bağışla ağabey, giden gitsin, iyi olur, millet yobazlardan kurtulur! Bu Damat Ferit gibi köle

ruhlu adamların gücü evdekilere yeter. O sadrazam olacak adam! Gücünü ispatlama gayretinde, elinin altında bulunanın tepesine binmesinden korkarım.

Selâhaddin efendinin korktuğu başına geldi. Bayramdan üç gün sonra, gecenin ortasında, ana cephedeki büyük kapı, ardından, taşlığa bakan yan kapı, vurulan darbelerle göçeceklerdi sanki. Yataktan fırlayan ne olduğunu şaşırды. Haremdekiler selamlığa sığındı.

– Gece haşaratının ne olduğunu gör kızım, diye söylendi Li-babe Hanım.

– Davulcu avenesi. Kafayı bulmuş bunlar!

Selâhaddin efendi pencereye yanaştı, açtı:

– Burası tımarhane mi ulan serseriler, diye çıkıştığında, aşağıdan:

– Aç kapıyı, ferman var, diye bir bağırty geldi.

Ferman mı? Ne fermanı? Ne yapayım gibisinden ağabeyine baktı Selâhaddin efendi.

– Gidip bakalım, ne fermanıymış bu?

Kapının yanındaki demir parmaklıklı pencereden fermanı görmek istedi Haşim bey. Müfreze çavuşu gibi önde duran adam “Harbiye Nezareti” başlıklı bir evrak uzattı. Raşit efendinin kol demirini kaldırması, Selâhaddin efendinin sürgüleri çekmesiyle, sarı kırmızı şeritli bir manga zaptiye taşlığa doluştu.

– Esbak Posta Telgraf Nazırı Nâsır oğlu Hüseyin Haşim!

– Evet benim, ne olmuş?

– Hakkınızda tevkif müzekkeresi var, buyurun.

– Allah Allah, nereden icap etti?

– Orasını biz bilmeyiz, buyurun.

– Peki, bir dakika, üstüme bir şey alayım.

– Olmaz, araba var, buyurun derhal, iş kelepçeye varmasın!

Gecelikli, terlikli Haşim bey koluna giren iki zaptiye arasında kapıdan çıkmak üzereyken bir vaveyladır koptu:

– Hayır, sen bok yersin, sefil pezevenk! diye canhıraş bir çığlık. Zaptiyelerin üstüne yarasa gibi bir yaratık çöktü. Haşim beyi

tutanlardan biri neye uğradığını anlayamadı, elindekini bırakıp kaçtı. Zorbalar arasında bozgunu fark eden Râna, öteki zaptiyeyi omuzlayıp babasını içeri çektiyse de, suratına yediği bir tokatla kendini yerde buldu. Süngülü takviyenin geldiğini gören Selâhaddin efendi, deli kuvvetiyle saldıran o ufacık nineyi kucakladı, ayırdı, kollarını kanat gibi geren Bacı, Râna'ya siper oldu, saldırıya kalkan Bâki'yi anası yakaladı ve... kelepçeli Haşim bey, cinayet işlemiş adi bir suçlu gibi arabaya atıldı.

– *Min şerri mâ halâka!*

Karalara bürünmüş, hıçkırıklarla dolu konağın içinde, nine-nin hançeresinden geceye savrulan çığlık, karanlığı yırtan, delirmiş bir yiğidin narası, karanlıkta kaybolan çaresiz bir kadının iniltisi gibiydi.

Beyazıt'te Harbiye Nezareti binasının Şehzadebaşı tarafına bakan Divan-ı harp'in Bekirağa Bölüğü diye bilinen mevkufların bulunduğu kısmı, birkaç gündür sokakta dolaşan, yol ortasında öbeklenip konuşan hamal, amele kılıklı birtakım adamlarla sarılmış gibiydi. *Leylâ ile Mecnun*, *Ferhat ile Şirin*, *Kırk Haramiler*, *Battalgazi* gibi kapağı solmuş kitapçıkların sergilendiği bir camekânın önünde oturmuş, nargilesini çeken palabıyıklı bir adamı kafasıyla işaret edip:

– Bu kim? diye sordu Selâhaddin efendi.

– Hamallar loncasının reisi Salih kâhya, diye fısıldadı Nazi-le'nin kocası Şevket.

– Gövde gösterisi mi?

– Biraz öyle. Mahkeme reisi Nemrut Mustafa'ya, hemşerim ben buradayım demeye getiriyor.

– İçeride olup biten ondan sorulur, diye lafa karıştı Pakize'nin kocası Vâsıf.

Vâsıf la Şevket'in, yeni kurulan Karakol denen gizli teşkilatın mensubu olduklarını kendilerinden öğrenmişti Selâhaddin efendi. Teşkilat merkezinin Anadolu yakasındaki cephanelik soyma, silah kaçırma işlerinde; hamallar, arabacılar, hatta vatanperver kesilmiş yankesici çeteleriyle olan ilişkisi bu ikisinden soruluyordu.

Ertesi sabah, birlikte, Libabe hanımın hazırladığı bir bohça çamaşır, bir sepet yiyeceklerle Eminönü'ne indiklerinde Salih kâhya'yı Yeni Caminin arkasındaki kuşçuların kahvesinde, nargile-nin başında buldular. Sepetle bohçayı Haşim beye ulaştırmanın bir yolu var mıydı?

– Çaycıya teslim et yerine varır onlar, diye güvence verdi kâhya.
– Haber...

– Dur bakalım, acelesi mi var? diye takıldı. Dünkü duruşma-da idama mahkûmiyet Talât paşaya çıktı. Bulurlarsa asarlar.

Üç gün sonra:

– Darağacı bu sefer Enver paşanın nasibi oldu. Bulurlarsa ha! Bulamazlarsa o ne yapar eder, bir gün çıkagelir, asar bunların to-punul!

Beş gün sonra:

– Devam. Atış devam, karavana! Cemal paşa da aldı nasibini. Gölgeleleri çamaşır gibi asıp durur herifler.

– Esbak nazır Haşim beyden?

– Bir haber yok şimdilik.

Gıyabi de olsa bu idam kararları ev halkından saklandı. Yedi-ği tokatla dudağı patlamış Râna, yerinde duramıyor, beybasının bulunduğu yere, Beyazit'e gitmek için diretiyorsa da, amcası:

– Râna'm gidip de ne yapacaksın? Görüp gördüğümüz kale gibi bir duvar. Oraya gitmiyoruz artık. Ağam nerede, bilen yok. Gıdım gıdım haberleri limanda, rüyanda görsen korkacağın cüs-sede bir adam veriyor bize. Sabret, hakkında bir karar verecekler elbet, ona göre elimizden ne gelirse yaparız.

Allah'a sırt çevirmekle hata mı işlemişti Râna! Selamlıktan çıkmıyor, babasından boş kalan mindere oturuyor, tespihini okşuyor, rahlenin üzerinde açık duran Kuran'ın ilk sayfasında "iyyaka na'budu va iyyaka nasta'in" ayetine gözü iliştiğinde, seccadesini serip namaza durmak, dua edip, o görünmez kudretin in-safına sığınmaktan başka çare göremiyordu. Gönlünden sildiği Allah'ı dara düştüğünde yâd etmeyi nefsine yediremiyor, çaresiz başını cumbanın camına dayayıp saatler boyu gözyaşı döküyordu...

Selâhaddin efendi dahi, cuma namazını kılmak üzere damatlarla birlikte camiye gitmeyi düşündü, riyakârlık olur diye vazgeçti.

Pazar günü şafakla birlikte kuşçuların kahvesine vardılar yeniden. Duruşmalara iki gün ara vermişti mahkeme. Eli boş döndüler.

Salı günü yeniden.

– Eh, dün biraz insafa geldi muhteremler, on beş seneye kurtuldu eski Maliye Nazırı Cavit, deyip nargilesini fokurdattı kâhya.

Bir gün esbak şeyhülislam Musa Kâzım efendi, ertesi gün Ticaret Nazırı Mustafa Şeref bey... On beş yıldan aşağı düşmeyen mahkûmiyet kararları peş peşe sürüp gitti iki hafta boyunca.

Aylar kadar uzun, eziyet dolu günler. Neredeydi, nasıldı, hasta mıydı, sağ mıydı sevgili ağabeyi? On beş sene! Ömre bedel, hayat bitmiş demekti! İçerideki mahkûma, evdeki çocuklara nasıl ekmek bulacağını düşünün düşünün kuşçuların kahvesine doğru ilerleyen Selâhaddin efendi uzaktan kendisine el eden kâhyanın:

– Gel! Kaç para varsa elinde git şu fukaraya dağıt, dediğini duydu.

– Nerede öbürleri? diye kışkırtıyordu adam. Durmayın, koşun gidin, beraat etti ağan. Bu sabah salacaklar.

Bacaklarına kanat takılmış gibi, üçü birlik Çakmakçılar Yokuşundan, Mercan'dan nefes nefese Beyazıt'e vardıklarında, Haşim beyi başında poşu, üstünde entari ceket, ayağında yemeni, sah haf dükkânının önünde hamallarla sohbete dalmış buldular. Hayatın yükünü sırtlarında taşıyan, acıya doymuş bu sert insanların yanında hissiyatın yeri yoktu. Adımları yavaşladı, Şevket'le Vâsif içlerinden bir ikisiyle, denizci usulü omuz omuza selamlaştı, serbest bırakılan maznunun elini öptüler, izin isteyip az ileriden geçen tramvaya bindiler.

– Şevket paran var mı? diye sordu Selâhaddin efendi.

– Var, var ağabey, emret.

– Hadi öyleyse, sen vapurla geç karşıya, Üsküdar'da bir araba peyle. Kayıkla geliriz biz, rıhtıma çıkar çıkmaz arabaya girelim. Bu kılıkta görmesinler ağamı.

H aşım beyi gördüğünde düşüp bayıldı Bacı.

– Bunu unutmuştunuz, diye beybasına tespihini götürüp verdi mutluluktan uçan Râna.

Her köşeden bir soru:

– Yiyecek verdiler mi?

– Sepet elinize geçti mi?

– Nerede yatıp kalktınız?

– Çok şükür, diye söylendi Haşim bey, Ölmeyecek kadar yedik. Penceresi demirli bir oda, kapıda süngülü nefer, ne yapılır, Allah’a sığınıp beklemekten başka!

Elindeki tespihini bileğine geçirip Râna’sının saçlarını okşadı:

– Seccade istedim, verdiler kızım.

– Peki neymiş dertleri?

– Senin dediğine geldi Salâh. Maksat üzüm yemek değil bağcıyı dövmek. Dört beş ay önce Meclis tahkikatında ne sordularsa, hemen hemen aynı şeyi tekrar edip durdular. Neden İtilaf devletlerinin faydalı tekliflerini reddetmiş, memleketi dirayetsiz ellere teslim edip Almanların yanında harbe iştirak etmişiz!

– Aaaa! Dedik a! diye atıldı Libabe hanım. Harp patladığında ortada değil nazırlık, mebusluk bile yoktu! Kim kime ne teslim etmiş?

– Sebep, Tehcir kanunu gibi, Kanun-u Esasi’ye mugayir kanunlarla memleketi bir fecaat sahnesi haline getirmişiz!

– Ayol deli mi?... diye kıvranıyordu Libabe hanım. Takvime bakmasını da bilmiyor mu bunlar! Tehcir, Ermeni meselesi değil mi? Eeee, bu sürgün hadisesi biteli iki sene olmuştu Meclis’e tayıy çıktığı zaman.

– Rusya’nın çöküşünden sonra İtilaf devletlerinden gelen sulh teklifi neden reddedilmiş imiş!

– Var mıydı öyle bir şey ağabey?

– Brest-Litovsk müzakereleri sırasında bir İngilizin mektubu okunmuş.

– Kimmiş bu İngiliz?

– Sarı çizmeli Mehmet Ağa.

“Tamam mı devam mı?” der gibi tebessüm etmeye çalıştı Haşim bey.

– Enver paşa 15 Ağustos’ta Kudüs’ü geri alacağını söyleyip, Meclis’i iğfal etmiş imiş!

– Ne desen yapar o adam. Öyle bir şey demiş mi ağabey?

– Evet, dedi, tarih hatırımda. Dedi, dediğiyle de kaldı. Bu zat, başkumandan, üstelik Saray’a damat girmiş, ağzına gem vurnak haddimize mi düşmüş! Ne yapabilirdi Meclis? Hayır vazgeç, geri alma mı desin?

– Bu kadar ipe sapa gelmez sorgu sual için mi evi bastılar gecenin ortasında?

– Bir de galâyı es’ar, suistimal ve ihtikâr meseleleri varmış!

– Ne demek bunlar beyba? Ne dili konuşur bu adamlar?

– Pahalılığı, vazifesini kötüye kullananları, bire aldığını on misline satanları kastediyorlar Râna’m.

– Yeni bir şey mi bu? On senedir böyle gelmiş böyle gider, diye yüklendi Libabe hanım.

– Doğru, görünen köy kılavuz istemez, hanım. Bunlarla mücadele için men’i ihtikâr heyetleri de kuruldu. Kuruldu, ama iaşe kısmı Harbiye Nezaretine, ihtikâr kısmı Dahiliye Nezaretine... velhasıl takibat işleri darmadağın olup gitti. Harbiye Nezaretinin kendisinin, başka idareyle rekabeti yüzünden fasulyenin fiyatı on kuruştan on sekiz kuruşa fırladıydı bir günde.

Yerde duran, sütunlarının yarısı boş gazeteyi alıp gözler önüne serdi:

– Bir de, sıkılmadan... Efendim, siyasi ve askeri sansür ihdası ile matbuat hürriyetine mani olmuşuz! Şu hale bak, diye gazeteyi salladı. Ar damarı çatlamış bu zevatın.

– Öylece yüzlerine vursaydınız beyba!

– Benden bıktın mı yavrum? Öğrendiğim kadarıyla her huzura alınan en azından on beş sene yemiş. Mecburi boyun eğip iza-hata giriştik. Bu sansür işi, ben kendimi bildiğimden beri devr-i saltanat, harp ilanında ve işte, bugün dahi meriyette olan bir usul. Şahsen, hükümete iştirak ettikten sonra, cephelelerde olup bitenler hariç, diğer haberlerin sansür dairesine gönderilmemesi

için Harbiye Nezaretinin muvaffakatini aldım. İkinci şubenin emriyle tatbik dahi edildi. Gazeteler meselesine gelince... bu doğrudan doğruya Dahiliye Vekâletinin vazifesi efendim!

– Bunlar hep bahane mi ağabey?

– Eh biraz öyle Salâh. Başımıza ne geldiyse hep bu damatlar-
dan geliyor. Bugün Damat Ferit'in eline fırsat geçti. Kendini de-
vamlı iten İttihatçılardan intikam alıyor. Suistimal, ihtikâr tahki-
katıyla öbür damat İttihatçı Enver'in kurduğu Teşkilat-ı Mahsu-
sa'ya dolambaçlı yollardan yardım edilip edilmediğini öğrenme-
ye çalışıyor.

– Anladığım kadarıyla, Talât paşa kabinesinde bulunmak
mıydı suçunuz? Ezcümle, İttihatçı olmadığınız anlaşılınca bırak-
tılar sizi, öyle mi ağabey?

– Öyle olması muhtemel. Beni kapıda karşılayan sırtı semerli
bir arkadaşın demesiyle, reis Mustafa paşa, bulduğum odanın
penceresi önünden geçermiş, namaz kılariken görürmüş beni.
Mahkeme heyetine, bu adamın içinde kötülük olmaz, mahkûm
ettirecek bir vesika da yok elimizde, deyip beraate hükmetmiş.

– Ağabey, tabir buyurduğunuz gibi bu semerli arkadaşların
da bir payı yok mu beraat kararında?

– Vallahi ne desem Salâh? Sen anlattın, içeride ne olup bitti-
ğini dakikası dakikasına biliyormuş adamlar. Beni içtima salonu-
na götürüp getiren zaptiyeler dışarıyı devamlı gözlüyordu. Giriş
kapısının önü, cadde, sokak, onlarla dolu, kimse de gidip savu-
lun demedi... veyahut diyemedi.

Bir aylık tevkif ve bir haftalık da istirahatten sonra, aklanan
Karesi mebusu Haşim bey tekrar Meclis'e döndü.

Yunan ordusunun İzmir'i işgalinden beri bütün yurttan baş
gösteren infial Anadolu'nun dört bir yanında Kuvayı Milliye
ruhunu doğurdu. İstanbul'da cephanelik soygunları, nümayişler
günlük hayatın birer parçası oldu. Gazete sütunları, bir gün Ka-
dıköy'deki nümayişte söz alan Saime adında bir hanımın hapse
aulması, bir başka gün tersane işçilerinin topluca iş bırakması, si-
lah dolu Rami Kışlasının yanması, haftada iki üç, bir cephaneli-
ğin soyulması veya berhava edilmesi başlıklarıyla doldu.

Bir akşamüstü, Râna, elinde yarısı sütbeyaz bir gazeteyi gösterip:

– Beyba şuna bakın! Bozuk bir nüsha vermişler size, diyerek şikâyetçi bir edayla kapıdan içeri girdi.

– Bozuk nüsha değil kızım. Matbuata konan yasak! Ecnebi komiserlerin işi. Sultan'ın boynu kıldan ince, ne gelir elden? diye yakındı Haşim bey.

Mebusların matbaalardan öğrendiklerine göre, Yunan ordusunun memleketin içlerine doğru ilerleyişine, Istanbul Rumların bu orduya gönüllü asker yazılmasına, Anadolu'daki direniş kuvvetlerine, cephanelik soygunlarına değinmek yasaklanmış, nümayişlere dair haberler içinse üç beş satıra müsaade edilmişti.

Haşim bey biraderine döndü:

– Salâh, Mustafa Kemal paşa ordudan ne zaman ayrıldı?

– Siz içerideydiniz ağabey. Istanbul'a geri dönmesi için emir çıkar çıkmaz basmış istifayı Paşa.

– Evet, tard değil, istifa. Meclis'in kısm-ı azamisi nişanlarının kendisine iadesi için karar almak istiyor.

– Onun için bir şey fark eder mi ağabey? Madalyada mı gözü! O askerin gönlünde bir tek şey var: İstiklal!

Selâhaddin efendi koynundan *Albayrak* başlıklı bir gazete çıkardı:

– Ağabey bak, şunu al bir oku! Şark vilayetlerinden asker, mebus, hoca, idare amiri, bir yığın temsilci, Mustafa Kemal paşanın riyasetinde Erzurum'da toplanmış.

İlk sayfada: "...yabancı işgaline karşı Osmanlı hükümetinin inhilali halinde millet birleşecek, mukavemet edecektir", "İrade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır" cümlelerini gördüğünde:

– Azimli vatan evlatlarının Allah muini olsun. Sen bunu nereden buldun? diye sordu Haşim bey.

– Bu *Albayrak* Erzurum'da basılırmış. Anadolu'dan gelen diğerleri gibi burada çoğaltılıp, elden ele geçiyor. Istanbul matbuatına sansür konmuş! Kona dursun! Gizlenmek istenen her şey bu gazetelerden öğrenilir ağabey.

Nitekim, Kuvayı Milliye'nin, Aydın mıntıkasında Yunan yayıl-

masına karşı cansiperane savunması, Kilikya'da Ermeni-Fransız birliklerine karşı başlattığı çete savaşları, hattâ İstanbul'da silah depolarının soyulma haberleri hep bu gazeteler sayesinde gün ışığına çıkıyordu. Erzurum toplantısının ardından, gene Mustafa Kemal paşa riyasetinde Sivas'ta yapılan ikinci bir toplantıda, bu kez yalnız doğu illeriyle kalmayıp bütün memleketi temsil edecek on altı kişilik bir heyet seçilmişti. Küplere binen Mütteffikler, Mustafa Kemal'i Ermeni celladı, Almanların hempası olarak tanıtmaya uğraşüyor, Damat Ferit emrindeki Babıâli ise, seçilen bu on altı kişiye harami damgasını vurmak için elinden geleni ardına koymuyordu.

– Peki ağabey, Meclis ne diyor bu işe?

– Meclis'in içini bir görebilmeni isterdim Salâh! Saat başı bir cenaze çıkacak diye korktum. Hürriyet ve İtilaf Partililer, hani şu sadrazamın adamları, yelkenleri indirdiler nihayet. Yeniçeri zamanı çoktan geçti ama, kazan kaldırmanın zamanı geldi diye düşünüyor çoğu arkadaşımız. Şu Damat Ferit denen mülevves züppe...

Haşım bey böyle bir kelime sarf ettiğine göre, sadrazam denen adam, sabır taşının belirlediği sınırı çoktan aşmıştı demek. Mütteffiklerin, Anadolu asilerine karşı savaşması için emrine vermesi gereken kuvvetleri vermemesini bahane edip, aslında bir kaza kurşunuyla ahreti boylama ihtimalinden çekinerek, teşrini-evvelin ilk günü sadareti Ali Rıza paşaya devredip kurtuldu, millet de ondan kurtulduğunu sandı.

Damat Ferit gibi sadık bir yardakçıdan yoksun kalan İngilizler Padişah'tan Meclis toplantılarının dondurulmasını istediler, istek kabul edildi. Meclis'in "istirahate" geçmesiyle birlikte, hattanin yedi günü durmak bilmeyen nümâyişlerin önü alınamaz oldu. Fatih, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmet meydanları insan selleriyle dolup dolup taşmaya başladı. Cephaneliklerden silah kaçırmak için nöbetçilere acıyan kalmadı, köprü üstünde bir İngiliz vuruldu, İstanbul kaynayan kazana döndü. Pera sakinleri dahi, korkudan şapkaları dolaplara kaldırıp yeniden feslerini giydiler. Anadolu'dan sızan gazetelerden biri, nereden haber almış-

sa, “Corc efendinin” Londra’da, “Boğazların artık Osmanlı’ya emanet edilemeyeceği, Saray’ın da Konya’ya nakledilmesi...” sözlerine yer verip uyarıda bulundu. Sultan Vahdeddin de böyle bir niyet sezmiş olmalı ki, bir ay evvel tatile yolladığı Meclis’i acilen yeniden topladı. Toplanan Meclis’in bu kez milliyetçilerin Sivas’ta aldıkları kararları aynen benimsemesi İngilizleri çileden çıkardı. Üç hafta içinde, Boğaz’da demirli zırhlılarına yenilerini ekledi, Mısır’dan, Filistin’den gelen gemilerin karaya çıkardığı birliklerle, caddeler, meydanlar kum gibi müstemleke askerleriyle doldu ve İtilaf devletlerinin İstanbul’un fiilen işgal edildiğini bildirdikleri günün akşamı, ev halkı Haşim beyi boşuna bekledi.

Yatsıya kadar cumbada oturup sabırla yün ören Râna’nın, gece karanlığında yükselen ezanla birlikte heyheylere kabardı. Haremde selamlığa, selamlıktan hareme, odadan odaya, kafese kısılmış yabancı hayvan gibi dolaşmaya başladı. Sinirlenen Libabe hanım:

– Yeter! Otur oturduğun yerde! diye çıkıştı. Cambazhane beygiri gibi dolanmanın babana bir faydası var mı?

Yoktu, bir defalık doğru konuşmuştu anası. Yoktu, yoktu ama yerinde duramıyordu Râna:

– Raşit efendiyi alıp Üsküdar’a ineceğim anne. Kayıkçılar arasından bir bilen çıkar elbet.

– Allah muhafaza, babanın başı dertte olsa, elinden ne gelir senin? Biliyorsun gece soaka çıkan kadına haşarat tasallut eder.

– Haşarat maşarat, ben gidip bakacağım anne.

Usanan Libabe hanım:

– Nereye gidersen git! diye kesip attı.

Kızını başından savdığına pişman oldu az sonra:

– Benim çarşafı başına geçir bari. Koltuğunun altına bir de bohça sıkıştır. İt kopuk takımına yem olur, kendini de bizi de rezil edersin yoksa.

Yapmacık bir bohça dürüp çarşafa bürünürken amcası kapıda göründü.

– Didi, beybamdan haber var mı?

– Sandalla karşıya kadar gidip dönebildim Râna. Meclis’in et-

rafı sarılmış. Karaya çıkmak imkânsız. Ne yapmak isterler, neyi, kimi ararlar meçhul. Sabah ola hayır ola, bu gece yapılacak bir şey yok.

Cumbanın içinde çöktü kaldı Râna. Tanyeri ağarana kadar, zırhlıların arasından ışıkları görünen Meclis'i seyretti. Pireyi incitmekten çekinen beybabasının ne günahı vardı? Gene ne istemişti o adaletsiz Allah? Yalvarsa mıydı, duyar mıydı sesini? Duymuş muydu sesini nenesi için dua edip gece gündüz yalvarıp yarkadığı zaman!

Selâhaddin efendi ne yaptıysa vazgeçiremedi tedirgin yeğeni. Taşlığa indiğinde, çarşafa bürünmüş Râna kapıda bekliyordu. Üsküdar'da beybasını her gün karşıya götürüp getiren kayıkçı Çöp Hüseyin'den aldılar haberi.

– Akşam, beyleri almaya gittiğimde iskeleye tutundum. “Aut” ne demekse bey, “aut aut” diye kakalayıverdiler. Az ilerde sük-lüm püklüm bir zaptiye, Meclis'i İngiliz askeri bastı, yanaşmak yasak dedi.

– Mebusların hepsi içeride mi kalmış?

– Ha! Arada bir koyveriyorlarmış birini.

– Hüseyin efendi, karşıya kadar gider miyiz, ne dersin?

– Gitmesine gideriz de bey, benim oğlan eve vardı. Bir çift küreğe de sen asılıverirsen...

Selâhaddin efendi atladı kayığa, çarşafına dolaşan Râna'yı iki elinden tutup çekti.

Karşı kıyıda, kürek üstünde duran on on beş kadar sandal. Rıhtım boyunca, iki adımda bir, zebella gibi bir Arap. Yanaşmak şöyle dursun, üç kulaç açıkta bile namlulardan birini burnunun ucunda buluyordu kürek üzerinde yerinde saymasını bilemeyen sandalcı. Binanın dört bir yanında süngülü askerler. Arkada, cadde tarafında, turladıkça arada bir görünen, fil iriliğinde, kertenkele kafalı, burnundaki topu sağa sola çeviren, tekerlek yerine kazma dişli tırtıllar üzerinde yürüyen tosbağa kılıklı, biri toprak rengi, diğeri koyu yeşil iki adet canavar. Bayraklar indirilmiş. Meclis'in kapısı caddeye baktığından, girip çıkan varsa da göremiyordu Râna. Yürek ağızda kaç saat beklediler! Neyi bekliyorlardı?

Kendileri de bilmiyordu zaten. İkinciye doğru Çöp Hüseyin otu-
rağının altındaki sepetten bir somun ekmek çıkarıp uzattı. Yiyesi
yoktu kimsenin. Ufak bir testi... İçesi yoktu Râna'nın. Sıkıntıdan
peçesini kaldırmış, rıhtımı gözlüyordu. Ve birden zıpladı:

- Beybam! Didi, beybam! Bak orada birine bir şey söylüyor!
- Beybaaa!

Terbiye, töre, kadın, kız, çarşaf, sandal, deniz, asker... Gör-
mez oldu, havalandı, sandal bocaladı, denize düşecekti, amcası
yakaladı belinden. Haşim bey, kolu sırmalı, beli tabancalı birine
bir kâğıt gösterip, sandalı işaret etti. Adam “yanaş” der gibi kolu-
nu salladı.

Uykusuz, aç susuz, o ana kadar soğuğu hissetmeyen Râna,
babasına sokulmuş, tir tir titriyordu. Cehennem zebanisi gibi di-
kilen zırhlıların gölgesinden geçerken, Çöp Hüseyin:

- Allah doğrunun her zaman yanındadır bey, öyle değil mi?
- Yedirir mi onu elin keferesine! diye bağırdı.

İki hamlede bir:

- Yedirir mi, yedirir mi, diye tekrarlıyor,
- Kavuşturana şükür, demekle yetiniyordu Haşim bey.
- Ne yer ne yedirir, diye mırıldandı Râna.

Ne demek istediğini pek anlayamayan Çöp Hüseyin:

- Çingenesi, paşası... Allah'ın fakir kulu değil miyiz hepimiz?
- diye söylenerek başını salladı.

– Bak küçükhanım, diye kürek çekmeye ara verip ekledi. Al-
lah fakir kulunu sevindirmek için ne yaparmış bilir misin? Rah-
metli dedem hep söylerdi; eşeğini kaybettirir sonra da buldurur-
muş.

“Sözüm bu meclisten dışarı” demesini bilmedi. Derin bir iç
geçirdi Râna. Niyeti iyi de olsa, durduk yerde ders vermeye kal-
kanın muhakkak bir eçhel tarafı vardı. Ne yani! Babası eşek miy-
di? Mutlu olabilmek için eziyetin, elemin cenderesinden geçmek
mi gerekti? Gamsız geçen bir hayat tatsız tuzsuz bir aşı mı ben-
zerdi? Olmayacak şeyleri, yok yere mi dert ederdi kendine, ha-
muru bencillikle yoğrulmuş insan? Düşüncelere daldı Râna.

İstanbul'un tepesinde sıçan rengi bir kefen gibi gerili, duman

kokan sis tabakasını, zırhlıların bacalarıyla sessiz minareler delebiliyordu ancak. Üç beş gün aralıkla da olsa, Anadolu'dan sızan gazeteler sayesinde olayları öğrenebiliyordu darbe üstüne darbe yiyen bunalmış ahali. İngilizler, Meclis-i Mebusan'a, Babiâli'ye girip milliyetçi bildikleri nazırları, mebusları toplamakla kalmamış, saflarına kattıkları Rum, Ermeni gençlerinin rehberliğinde, tehlikeli gördükleri kimseleri evlerinde basmışlar, yataktan kaldırdıkları –aralarında Erkân-ı Harbiye reisi Cevat paşanın da bulunduğu– birçok devlet erkânını, elini kolunu bağlayıp, arkalarına baktırmadan alıp götürmüşlerdi. Karanlığı fırsat bilip Anadolu'ya kaçabilen kaçmış, yüz elli kişilik bir kabile Malta'ya sürülmüş, birçokları, can havli ile, Boğaz'da demirli İtalyan, Fransız gemilerine sığınmakta görmüştü selameti. Büyük Postahane, Galata Kulesi, elektrik, tramvay, tünel idareleri, bütün telgraf merkezleri İngilizlerin eline geçmiş, kendi binasını korumaktan âciz Meclis-i Mebusan, sevabı, günahı, kırılmış onuruyla kendini feshetmişti.

Sübyan mektebine başladığı günden beri ilk defa kendini işsiz güçsüz buldu Haşim bey. Milletin sesini duyuracak son kapı kapanmış, eline geçen üç kuruşun kaynağı da kurumuştu artık. Memuriyetten başka bir mesleği merak edip öğrenmediğine yerindi. Ne gelirdi elden? Sabık nazır olarak bildiği çok şey vardı, bildiklerini yazıp gazetelere göndermeyi düşündü, düşündü de... İşin doğrusunu yazanın yolu Malta'ya düşüyordu. Zaten bu devirde ne gezerdi yazıya maziya para verecek patron! Aklına Salıpazarı'nda kirada duran küçük nalburiye dükkânı geldi. Dükkân sahibi olduğunu unutmasına unutmamıştı ama, işlerin bu kesat döneminde Artin efendiden kira istemeye dili pek varmamıştı bir yıldan beri.

– Bu hale düşeceğimiz aklıma gelmemişti, Salâh. Elde avuçta tek kuruş kalmadı. Salıpazarı'nda bir dükkân almıştık, yerini biliyorsun. Artin efendi üç ayda bir kendi gelir, oğlunu gönderir, kirayı öderdi. Bir senedir görünmez oldu. Allah için, kimin işi rast gitti ki! İstemek vardı şu biriken kirayı, yüzüm tutmadı, diye yakındı.

– Ne var bunda! Ben gider isterim ağabey.

– Başka çare kalmadı. İyi edersin Salâh. Ama... adamı sıkboğaz etmeyelim. Verebildiği kadar versin.

Selâhaddin efendi çoktandır görmediği Salıpazarı'na vardığında köyden şehre inen çarıklı gibi ağzı açık kaldı. İstanbul'dan başka bir diyara gelmişti sanki. Kaldırımlara uzanmış, duvar diplerine çökmüş, uyurgezer gibi dolaşan bir sürü hırpani yaratık! Yabancı oldukları kulağına çarpan birkaç sözcükten belli. Tophane'yle Fındıklı arası nalburiye dükkânını ararken, bu marazlı görünen insanların Kılıç Ali Paşa Camii, Nusretiye Camii avlularına, yandaki türbelere doluştuklarını, mezarlar üzerinde yatıp uyuduklarını gördü. Bu keşmekeş içinde, boyası değişmiş dükkânı zor buldu.

– Selamünaleyküm Artin efendi, bendeniz Selâhaddin, Haşim beyin biraderi.

– Efendim... Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Sizlere karşı mahcubum, çok mahcubum, şöyle buyurun Selâtin bey, diyerek yerinden kalkıp tezgâhın arkasındaki, üstü koyun postuyla kaplı, kendi oturduğu iskemleyi gösterdi.

– Hiç rahatsız olma, Artin efendi. Gelişimin sebebi malum. Memurun saltanat devri artık tarihe karıştı...

– Evet biliyorum, görüyorum, devran tersine döndü. Biz de çok sıkıntı çektik, çok. Şükürler olsun bir iki aydır işler biraz açıldı. İki haftadır konağa oğlumu göndereyim diyorum, elimiz işte, olmuyor. Bak bugün Tatavla'da, üç katlı bir evin kapılarına kulp, dolaplarına kilit takmakla meşgul. Harabe idi, yepyeni saray gibi ev oldu.

– Bu yoklukta kim döker bu parayı?

– Aman Selâtin bey, sende yok bende yok, ama Rumlarda çok para var. Nasıl oldu bilmem, birden zengin oldu adamlar. Müslüman ahali evi barkı haraç mezat satıp savıp gidiyor, ekmeğine yağ sürüyor Rumların. Yok pahasına alıyorlar evleri. Yazık günah evet, doğru ama, ne yalan söyleyeyim, bize de faydası dokunmuyor diyemem. Dur, aklımdayken...

Tezgâhın arkasında perdeyle kapalı daracık bir bölmeye geçti, döndü geldi, elinde ufak bir kese:

– Bir senelik borç birikti, bilirim. Şu altı aylık, bir kenara koydumdu. Halden anlar Haşim bey muhterem. Bir ay sonra bütün borcu temizlerim, olur mu?

İyi niyete, doğru söze ne denir? Helalleşip gitmeye kalkarken, camekânın önünden geçen, saç başı birbirine karışmış o kılıksız adamları gördüğünde:

– Yahu Artin efendi, kim, nereden gelmiş bunlar? diye sormaktan kendini alamadı Selâhaddin efendi.

– Selâtin bey, bunlar Rus. Odessa’dan gelmişler. Daha doğrusu, ne var ne yok, bırakıp kaçmışlar. Hani kimi kırmızı kimi beyaz, ikiye ayrıldı ya Ruslar. Ölümüne kırıışmışlar üç sene boyunca. Beyazlar sonunda pes etmiş, etmiş ama, pes edenin de kılıçtan geçtiğini görenler, duyanlar, can havli ile, on parasız, sandal kayık ne buldularsa denize çala kürek... Frenk gemileri gidip getirdi bunları.

– Çoğu hasta...

– Evet, doğrudur. Çoğu hasta, perişan, ama Selâtin bey, hepsi de öyle değil ha! İçlerinde bazıları basbayağı azılı. Yiyecek ekmeği yok, nereden bulur, nasıl eder, ne çeker, kafası bir hoş olup etrafına saldırır. Evveli gün bir tanesi kapıyı kıracak oldu. Dük-kânı açmaya korkuyoruz bazen.

“Ne çare” gibisinden başını salladı:

– Çoğu yüksek rütbeli askermiş güya. Kör ölür badem gözlü olur değil mi? Bunlar ayaktakımı bence.

Az düşündü, elini “neler neler” dercesine salladı:

– Bunların zenginleri de var ha! Selâtin bey göreceksin, Pera’ya Taksim’e bir çık da bak. Onlar kokuyu evvelden almışlar. Ne var ne yok, zamanında satmışlar, paraları yüklenip gelmişler. Evvelki sene geldiler, gördüm ben. Ayaspaşa’da, Pera’da cadde üzerinde apartıman aldılar. Duyduğum kadarıyla Terkos taraflarında çiftlik alanlar da olmuş.

– Asırlar boyu anamızı ağlatan bunlar değil miydi ha, Artin efendi! Şimdi buraya yerleşmeye mi gelmişler?

– E öyle görünür. Evropa’ya gitmek isteyenler de varmış. Sizin çiftlik duruyor mu Selâtin beyfendi?

– Duruyor, duruyor da, harp zamanı şu kolculardan çok eziyet çektik.

– Kevork da orada mı?

– Orada orada, tanır mısın Kevork'u?

– Tanımaz olur muyum! Kaç sene oldu... Sizin konakta çalışan Kuzguncuklu Levon'la Bedros'a o çiftliğin satılık olduğunu ben haber vermiştim.

– Nereden nereye! diye içini çekti Selâhaddin efendi. Bilmem ağam ne düşünür? Hayırlı bir müşteri çıksa, hani...

– Bir isteyen olursa haber vereyim mi?

– İyi olur. Hadi, Artin efendi, rastgele diyelim.

Beklentilere rağmen, günler uzadıkça ümitler kararıyor, memleketin hali bir türlü rast gitmiyordu. Üç hafta önce, akli başında Ali Rıza paşa istifa etmiş, yerine gelen Hulusi paşa istifa ettirilmiş, İngilizlerin zoruyla sadarete, Haşim beyin tabiriyle gene o “mülevves züppe” Damat Ferit paşa gelmişti. Adamın ilk işi şeyhülislamı azledip yerine Dürriyade Abdullah efendiyi getirmek oldu. Abdullah efendi beş gün içinde Anadolu'da “millî” denen askeri “katli vacip kâfir” ilan eden bir fetva çıkardı.

– İyice azıttı deyyus, diye söyleniyordu Selâhaddin efendi. Halep ordaysa arşın burda! Çöplük horozu gibi öteceğine gidip eliyle boyunlarına ilmiği bir geçirsin görelim!

Divan-ı harp'in Mustafa Kemal'le birlikte Kuvayı Milliye otuz küsur vatanperverin gıyapta idamına hükmedeceğini kim düşünebilirdi!

İstanbul'da batan Meclis sanki yeraltından gidip Ankara'da yeryüzüne çıkmış, 23 Nisan günü yeniden doğmuştu. İşgal altında olsun olmasın, yurdun dört bir köşesinden koşup gelen, dört yüzü aşkın bu vatan evladını İstanbul'daki yordakçı gazeteler hilafetçi, Kemalci, Enverci, Bolşevik diye tanıtıyor, bu başıbozuk güruhuna birkaç aylık ömür biçiyordu. Bir yandan Yunan ordusu, bir yandan Hilafet ordusu, bir yandan da sağda solda İngilizlerin kışkırtıp silahlandığı çetelerle çarpışmak zorunda olan Anadolu askerine silah, mermi gerekti. Bereket versin, Irak'ta Mu-

sul petrolünü paylaşmak istemeyen, Ege adalarında da Yunanlıyı kayıran İngilizlerle Fransız-İtalyan komutanları arasında geçimsizlik baş göstermiş, Fransızlar Maraş'tan çekilmişler, toprak edinmekten vazgeçen İtalyanlar ise savaş gereçlerini milliyetçilere satmakta bir sakınca görmemişlerdi.

Karıncalara taş çıkartıyordu İstanbul'un yeraltı teşkilatı. Her gün bir cephaneliğe baskın düzenlenip soyuluyor, tonlarca askeri malzeme, denizden, karadan, nasıl yapıp ediliyorsa, Anadolu'ya kaçırılıyordu. Kaçan yalnız malzeme değildi. Meclis'in kapanışından sonra köşede bucakta saklanmış mebuslar, yazar çizer takımı, özellikle yüksek rütbeli askerler sırra kadem basıyordu birbiri ardına. Bölgenin kontrolü İtalyanlarda olmasına rağmen İngilizler Gebze'den Karadeniz'e, üç sıra halinde dikenli tel döşemekle bu firarlara engel olmaya çalıştılsa da, pek faydası olmadı. Fareler mi kemirirdi telleri! Giden gene gidiyordu.

Selâhaddin efendi bakiye kalan altı aylık kirayı almak için Sallıpazarı'na indiğinde, biri Nusretiye Camiinin, diğeri eski baruthane duvarının önünde, o hırpani yaratıkların peş peşe dizilip kuyruklar oluşturduğunu gördü.

– Selamünaleyküm Artin efendi, ne bekliyor bunlar?

– Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz, Selâtin bey. Caminin önünde Hilal-i Ahmer, baruthanenin önünde ise, bilirsin, Kızılhaç çorba dağıtıyor. Neysem, hal hatır nasıldır?

– İyi diyelim, iyi olsun Artin efendi.

– Pek iyi değil galiba, haberim var. Muhteremin başına bir iş gelmiş.

Şaşırdı Selâhaddin efendi:

– Allah Allah, nasıl duydun?

– Liman müdürü Pandikyan efendiyi tanırırsın? Bilmedik şeyi o bilir. Ne biçim iştir! Nezarette kalmış muhterem, doğru mu?

– Doğru maalesef.

– Nasıl olur? Melaike gibi adam...

– Atla katır tepişir, arada...

Dili varmadı:

– Benim ağam ezilir. Çok şükür kapandı mesele.

Dışarıda çorba kuyruğuna girmiş adamlara bakıp:

– Perişan bu adamlar. Bir tas çorbayla bu iş hallolur mu? Ne olacak bunların hali?

– Duyduğum doğruysa Hadımköy’de çadırli bir mahalle kurulmuş. Frenkler getirdi bunları, Frenkler besliyecek. Bazılarına da viza verip Fransa’ya Amerika’ya gönderiyorlarmış. Ha! Aklıma gelmişken...

Tezgâhın arkasındaki perdeyle kaplı o daracık bölmeye girdi çıktı, elinde bir kese:

– Diyeceğim, Selâtin bey, hepsi perişan değil. İlk geldikleri gün içlerinde güzel kızlar da vardı. Bak, bir tane kalmış mı dışarıda! Onlar şimdi Pera’da, pastahanede, lokantada, gazinoda... Hepsi bir iş buldu. Sarışın mavi gözlü, bebek gibi kızlar, kim bırakır onları!

Elindeki keseyi sıkırdatıp:

– Şu borcumu bir takdim edeyim. Geçen sefer de söylemiştim Selâtin bey, içlerinde çok da zenginler var ha! Kaç tanesi ev, apartıman, arazi satın almış. Bak, daha geçen hafta, Büyükdere’nin arkalarında, Çırçır mı ne, orada çok büyük bir yer aldı adamlar, çiftlik yapacaklarmış.

– Bizimki de satılır mı?

– Satılmaz olur mu! Taliplisi bile var.

– Ben çoktandır gidemedim çiftliğe, gidip görmüşler mi?

– Görmez olurlar mı! Şimdi bak, benden bilme. Liman müdürü değil mi ya, Pandikyan efendi tanımış bunları. Çengelköy Beylerbeyi tarafında bir yalı almışlar. Adam Çar’ın süvari paşasıymış. Yalının bahçesinde at besler, ata biner, sabahtan akşama o tepe senin bu tepe benim gezermiş. Tesadüf sizin çiftliği de görmüş bu arada. O yerin benim mal sahibime ait olduğunu bilir Pandikyan efendi.

– Almaya hazır, öyle mi?

– Eee öyle görünür.

– Ağama bir danışayım Artin efendi. Kaç para verirler ki?

– Bak orasını ben bilmem Selâtin bey. Satacak iseniz, Pandik-yan efendi alıcıyla satıcıyı karşı karşıya getirir, konuşur anlaşılır.

Yüzyıllardır Osmanlı için “Rus” düşmanın ta kendisi demekti. Haşim bey, kendini bildi bileli, halk arasında, tehlikeli, neta-meli, nobran, ceberrut, hain Sırp, Bulgar, Makedon çeteleri, ne varsa hepsi Rus’tu bunların. Ortağını dolandıran tüccar için “Ne beklersin moskoftan,” ceket omuzda yandan çarklı bıçkınlara “Rus dölü, moskof dölü” gibi deyimler ağızdan eksik olmazdı. Geçim peşinde çıkar yol bulamayan Haşim bey çiftliği satmaya razıydı, ama malı Rus’a devretmeye içi elvermiyordu.

– Sen ne diyorsun Salâh? Orayı adam eden sen, bunca za-mandır bizi besleyen sen. Verelim de... Ne dersin, bu Rus’tan başka alıcı çıkmaz mı?

– Rus’tan bize ne Allah aşkına! Dert bizi yiyeceğine biz o Rus’un parasını yiyelim. Alsın başına çalsın! diye araya girdi hanımı.

– Beyba!

– Efendim kızım?

– Berco bacı ne olacak?

– Dur bakalım yavrum. Hoş bir söz olmasa da, önce can son-ra canan. Satmaya kararlıysak, onların yerinde kalmasını şart ko-şarız alıcıya. Bilmem amcan ne düşünür?

– Kevork’tan daha iyi çiftçi mi bulacaklar?

– Beyba!

– Evet?

– Oradaki piyano çiftliğin malı mı?

– Yoo! Çiftlik malı değil o. Neden?

Râna anasına yan gözle baktı:

– Onu buraya getirsek, olur mu beyba? dedi, Didi bana sağ elimi kullanmayı onunla öğrettiydi, diye de bir hikâye uydurdu.

Libabe hanım bir şey duymamış gibi elindeki yıpranmış ka-zağı sökmeye devam etti. Selâhaddin efendi Râna’yı yalancı çı-karmadı, esas konuya geçti:

– Ağabey bu zamanda ne olacağı belli mi? İyi para verirse sa-talım, deyip kararsızlığa bir nokta koydu.

O negin'miş alıcı beyin ismi. Fransızca'yı anadili gibi bilir, Türkçeyi de dili döndüğü kadar konuşabilirmiş. Pandikyan efendinin demesi, çok iyi, çok dürüst, çok efendi bir zatmış.

– Selâtin bey, konağa gelir adam. Oturun konuşun.

Gelmesine gelir, ağırlanırdı, ama Pandikyan efendinin bilmediği üç türlü mahzur vardı. Selamlığa buyur edilecekti adam. İyi de, selamlığa kök salmıştı Nâsır bey, olmadık yerde kim bilir ne yumurtlardı! Nine, herhangi bir sebeple bir sinirleniverse ağzına gelen küfürler ayyuka çıkardı. Haşım beye gelince, bütün hoşgörüsüne rağmen, Fransız'ı İngiliz'i değil de, bir Rus'u evinde ağır-lamayı kabullenemiyordu bir türlü:

– Salâh, sen hallediver şu işi.

Limanda Pandikyan efendinin dairesinde halloldu bu iş. Onun biçtiği değere ne alıcı ne satıcı kimse karşı koymadı. Piya-no alınacak, Kevork usta yerinde kalacak, ödemede ne taksit ne banka havalesi, çil çil altın konağa gelecekti. Ne şart koştu ne de pazarlık etti, gözü gönlü tok bir Rusmuş bu Onegin efendi.

Memuriyet dışında yaptığı bir işten ilk defa yüklüce bir para kazandı Haşım bey. Çiftliğin alıcısına tesliminden sonra sıra Kevork'u onlara tanıştırmaya gelmişti. Piyanoyu alıp getirmek içinse geniş yaylı bir arabaya gerek vardı. İmdada gene Şevket yetişti:

– Merak etme ağabey, her türlü arabayı bulur sana bizim Ethem pehlivan.

– Kimmiş o Ethem? diye sordu Selâhaddin efendi.

– Üsküdar'da arabacılar loncasının reisi. Karşıda Salih kâhya, bu tarafta bizim Ethem pehlivan! Ne hayır varsa onlarda var ağabey.

Tesadüf, çiftliğe yolculuk gene hıdrelleze rast geldi. Öyle tencereyle köfte, tepsilerle börek, paket paket şeker, kahve... bir hayal âleminde kalmıştı o günler. Zaten Râna'dan başka kimse-nin gidesi yoktu. Sabah gün doğarken kiraz ağacının dibine oturmak, hafif bir çiy bulutuyla kaplı çayıra çıkan kuzuları, çiçeklerle donanmış ağaçları, yaprak üzerinde parıldayan şebnemi seyretmek, kendini gamlı kasvetli günlerin dışına atıp çocukluğu-

nun cennetinde, zaman mekân dışında geçen o müstesna anı bir kez daha tadabilmek... Ne var ki, güneş zirvedeyken varacaklardı çiftliğe! Arabacı yatıya kalıp sabahı beklemezdi. Dönmek gerekti aynı günün akşamı! Olsun, Berco bacıyı, Garbis'i, amcasıyla birlikte iradesini denediği odayı, duvarı, ocağı, mum dikili masayı son bir defa görmek istiyor, çiftlikle birlikte, çocukluk yıllarının da geçmişe mal olduğunu hissediyordu Râna.

Şu üç yıl içinde ak pak olmuştu Kevork ustanın saçları. Berco bacı evladına sarılır gibi sarıldı Râna'ya. Garbis okumaya gitmişti Tatavla'daki teyzesinin yanına. Yemyeşil tepeler, çiçek içinde ağaçlar, çayırdaki otlar eskisi gibi güzeldi, ne var ki, çiftlik bu kez nedense üzgün bir gelin gibi geldi geçmiş günlerini arayan genç kıza. Gidip de gelmeyecek olan çocukluğunun coşkulu günleri! Doğa, şenliğini gözlerinin önüne seriyordu, evet seriyordu, ama ilk gün gibi benliğini sarmasına izin vermiyordu. Kuzusuz çayırlarda dolaştı, ıssız ahıra baktı, eve girdi, tavana asılı duruyordu onu havada uyutan yatak, ocağa iki çırpı attı, piyanoyu okşadı, vaktinde kıymetini bilmeyip, şimdi aradığı günlerin yadigarı olarak kalacaktı bu çifte şamdanlı konsol.

Berco bacı, iki elinin arasında başı, anlatılanı sessiz dinliyordu.

– Kevork usta, giden benim, sen kalıyorsun yerinde. Başka çare kalmadı. Ezeli düşmanın bir gün ağamız olacağı akla gelirmiydi, hem de topsuz tüfeksiz! Yeni mal sahibi bir Rus, evet, Rus mus ama, neme lazım, efendi bir adam, diyerek zor günlerin yoldaşına güvence vermeye çalışan Selâhaddin efendi, yokuşun başında beliren iki atlıyı gördü.

Gelenler yere ayak bastılar. Ellerini uzatıp tokalaşmadan evvel, terbiyeleri icabı başlarındaki kasketleri çıkardıkta, birinin le-piska saçları omuzlarına döküldü.

– Kızım Olga, diye tanıştırdı babası.

Kevork usta pek memnun göründü birden:

– Türkçe var mı?

– Bizim köylerde... o zaman... çok Kazak çalışırdı, derken, Kevork ustanın anlamadığını gören Onegin bey sırtındaki hırkayı gösterip:

– Kazak bu kazak değil, Türk Kazak söylemek istedim. Sonra... iki sene burada, iyi kötü, nasıl denir... dert anlatıyorum.

Baba kız Berco bacının ibriğinden dökülen suyla toz içinde kalmış yüzlerini yıkadılar, getirdiği sepetteki kirazdan tattılar. Selâhaddin efendi yeni mal sahiplerine çiftliği gezdirdi, koluyla havada koca bir daire çizip hudutları gösterdikten sonra:

– Kevork usta buranın eskisi, her şeyi benden iyi bilir. Güle güle oturun, diyerek müsaade istedi.

Gündüz gözüyle yapılacak, zorlu bir işi vardı: Piyanoyu arabaya yüklemek.

Piyanoyu arabaya yüklemek deveye hendek atlatmaktan zor geldi. Yere yapışmış gibi, kıvıldamıyordu meret. Kevork usta odunluktan yuvarlak tomruklar getirdi, lenduhanın bir ucunu küsküyle kanırtıp tomruklardan birini altına kaydıldılar. Bir tomruk, bir tane daha, bir tomruk da öbür uca, çifte şamdanlı konsol yuvarlanır hale geldi, kiraz ağacının altına kadar iteleyiverdiler. Kevork usta bu kez kuyunun çıkırgını getirdi, kalınca bir dala bağladılar çıkırgı, asıldılar halata, piyanonun bir ucu havalandı, altını beslediler, derken öbür ucu... Ha koptu ha kopacak, ha düştü ha düşecek, erkeği kadını, Türk'ü, Ermeni'si, Rus'u hep birlik kaktırıverdiler piyanoyu arabanın içine. Yerine otururken garip bir ses çıkardı çifte şamdanlı konsol. Olga kapağı açtı, bir iki tuşa bastı:

– Bu... yanlış, diye Râna'ya taraf döndü.

“Evet” yerine “Oui” deyiverdi Râna.

– *A! Vous connaissez le français?**

– *Un peu... ***

Olga atını Selâhaddin efendiye ikram edip Râna'yla birlikte arabaya yerleşti. Yol boyu, kesekler üzerinde hoplaya zıplaya, el kol işaretleri, yarı Türkçe yarı Fransızca, sizli bizliyi unutup senli benli oldular.

– *Tu joues du piano?****

* (Fr.) Fransızca biliyor musunuz?

** (Fr.) Biraz.

*** (Fr.) Piyano çalar mısın?

Piyano malum da, nesi vardı piyanonun? Râna'nın anlayamadığını gören Olga, kapağın üzerinde parmaklarını oynattı. Hah! Bu anlaşılır bir dildi.

– *Non... Je ne sais pas... mais...**

– Sen istiyor? Gene parmaklarını dizinin üstünde oynattı.

– *Oui!* Öğrenmek istiyorum.

– Ama... bu... bozuk!

Bozuk, evet bozuktuk da, tamir nasıl denirdi? Râna hırkasının yırtık gibi görünen düğme deliğini iğne iplikle dikermiş gibi yapıp piyanoyu gösterdi:

– Olmaz mı?

– Olur, benim baba... parmağıyla önce kendi gözünü sonra piyanoyu işaret etti Olga.

Çengelköyü'ne inenle, Bülbulderesi'nden Sultantepe'ye giden yolların kavşağında, Selâhaddin efendi emanet atı sahibine teslim etti. Olga babasına piyanonun tamire muhtaç olduğunu anlattığında,

– Ben öyle usta tanırım. Buraya yeni geldi. Türkçe bilmiyor. Adamı bulayım... Sizin telefon numara kaç? diye sordu babası.

– Maalesef bizde henüz telefon yok, diye hayıflandı Selâhaddin efendi.

– Ya! Öyle ise... Evet... Ben rahatsız etmem... Olga gelse olur mu?

– Olur tabii, ne zaman isterse.

– Adrese nasıldır?

Tabii ya! Nereye gelecekti kızcağız! Selâhaddin efendi ceplerini aradı, nafile. Onegin bey kemerine bağlı bir kılıftan kâğıt kalem çıkardı, yazdı: Sahil yolu, Üsküdar'a gelmeden, solda kırmızı köşkün yanından yukarı bir yokuş, Sultantepe, Haşim beyin konağı.

– Bu kadar? Tamam mı?

– Tamam.

* (Fr.) Hayır... bilmiyorum, ama...

Tokalaştılar, Olga Râna'yı yanaklarından öptü. Baba kız bayır aşığı atlarını mahmuzlayıp gittiler.

Çeyrek asırlık yüksek derecedeki memuriyetlerine rağmen ilk defa kendini zengin gördü Haşim bey. Evet, parada gözü yoktu, ama yokluk, pahalılık, beş yıl öncesine nazaran yirmi kat artan fiyatlar, her ay yerine üç ayda bir, maaşının anca anca yarısını almak... Canına tak etmişti çektiği sıkıntılar.

Bozuk piyano ahıra konmuştu şimdilik. Libabe hanım dayatmıştı. Dan dun eden bu konsolun yeri yoktu konağın içinde. Ana kız arasına girmiş kara kediyi azdırmanın sırası değildi. Evin arkasına müstemilat ekleyip, duvarların içini keçeyle döşemeyi düşündü Haşim bey. At araba edinmeden piyanonun yerine yerleşmesi lazımdı. Biraderi de haklıydı, şu telefon denen cihazı almak gerekiyordu artık. Posta idaresinde hatırını sayan kalmışsa, bir hat çekerlerdi Allah'ın izniyle.

Kaybolup da geri gelen eşek gibi paranın da hatırı sayılır oldu konakta. Pahalılık doymak bilmiyordu ama, dört yıl önce, Afif'in doğumunda 130 kuruş olan bir Osmanlı altını da 650 kuruş getiriyordu artık. Merkezi hükümetle ilişkisini kesen Anadolu İstanbul'a bir buğday tanesi dahi göndermemesine rağmen, kahve, şeker dışında gene el altından her şey bulunur oldu. Raşit efendi, Libabe hanımın haftada bir kendisine teslim ettiği bir altını bozdu-rup keseyi dolduruyor, artık karşı tarafa geçmeye mecbur kalmadan, bostanlardan, Kiptilerden, işin yolunu bulmuş Üsküdarlı tüccardan ne lazımsa hulup getiriyordu. Üç hafta geçmeden müstemilat tamamlandı, keçeler geldi, piyano yerine taşındı.

Bacı, ağacın altında dut topluyordu. Kapıya yanaşan payton-dan yeldirmesiz, feracesiz bir kadın, ardından tuhaf başlıklı bir adam indiğinde, bir acele sırtını dönüp eteğini başına geçirdi. Gelen kadının:

- Haşim bey... konak? diye sorduğunu duydu, ses etmedi.
- Râna? diye tekrarlayınca kadının sesi, arkasına bakmadan koşar adım taşlığa vardı Bacı, pür heyecan seslendi:
- Aaaa! Kız, küçükhanım! Dudu kuşu sorar seni, kapıda!

– Olga!

Olga gelip Râna'nın yanaklarından öptü, hırkasının düğme iliğini diker gibi yapıp, arkasındaki adamı gösterdi. Adam kasketini çıkardı, tek laf edemeden başıyla selam verdi. Piyanoyu onarmaya gelmişti, iyi de, dil bilen birisi... Beybasından yardım istemeye gitti Râna.

Başına sardığı poşunun dışına kaçan birkaç tel sarı saç, mavi gözler; Râna gibi ince uzun boylu, diz kırıp selam veren bu terbiyeli genç kızın Rus olduğu Haşim beyin aklına bile gelmedi.

– *Bonjour!*

– *Bonjour!*

Piyanonun arkası tamamen söküldü, kirişleri yoklandı, ön kapak açılıp tuşlara bakıldı, pedallar kontrol edildi. Tamircinin gösterdiği bir şeye bakmak için eğildiğinde Olga'nın boynundaki ince altın zincire bağlı bir haç gömleğinin dışına kayıverdi. Farkına varır varmaz haçı hemen gömleğinin içine sokan kızcağız, özür diler gibi Haşim beye bakıp gözlerini indirdi. Gülümseyen Haşim beyin Olga'ya Fransızca söylediklerini Râna pek çıkarmadı, ama kızın da teşekkür eder gibi gülümseyerek beybasına bakmasını aklının bir köşesine not etti. Rusçadan Fransızcaya, Fransızcadan Türkçeye... Piyanonun dirilmesi için gereken masraf anlaşıldı sonunda. Kirişler paslanmış, kirişlere vuran ufak tahta çekiçler çatlamış, tuşların bağları kopmuş, pedalların keçeleri yok olmuş... Yeni bir piyano alınsa? Tamiratın beş misline patlarmış. Malzeme alımı için avans gerekti. Dilenciye para verip kapıdan kovalarmış gibi davranmak Haşim beyin tıynetine uymazdı. Kiraz ağacının altına yerleştiler, bir tabak dolusu meyve getiren Râna, beybasının Olga'yla uzun uzun konuştuğunu gördü. “Profesör” gibi birkaç kelimeden başka pek bir şey anlamadı. İkinci ezanında Olga'yı kapıdan uğurlarken, Raşit efendi yerden biter gibi yetişip masraf karşılığını içeren zarfı tamirciye uzattı.

– Profesör kim beyba?

– Profesör... Şimdilik kimse değil Râna'm. Ama madem bu kadar heveslisin, sana şu piyanoyu çalmasını öğretecek bir hoca

lazım elbet. Bu hanım kızın bir bildiği varmış. Beybasına danışıp bize haber verecek.

– Beyba!

– Efendim kızım?

– Piyanonun altına eğilip bakarken Olga boynundan sarkan haçı gömleğinin içine soktuğunda, siz ona bir şey söylediniz.

Az düşündü Haşim bey:

– Evet, bizim Müslüman evinde boynundaki ıstavrozun görünmesinden tedirgin oldu kızcağız. Tedirgin olacak ne vardı ki, Râna'm? Şu âlemi yaratana iman ettikten sonra, itikadın gereğince, istersen haç istersen cüz taşı boynunda. İnancı öne sürüp sinsi ihtiraslar yolunda nice vahşete hedef oldu bu beşer. Haçlısıydı, cihadıydı, her neyse... Bu kızı gördüğümde... Babasının da dürüstlüğü, efendiliği önünde, emin ol, ben kendimden utandım kızım.

Bakışı Beyazıt Camiine taraf kaydı:

– Yok yere boynuma ipi geçirmek isteyen, Rus değil, Resulü Ekrem'in halifesinin damadıydı a yavrum!

Ramazan ayının ortasında, Hacı ağa Sivas'tan dönüp gelmiş, ahır temizlenip paklanmış, alnında beyaz akma al renkli bir kısırak, tamir gören paytona koşulmuş, Râna için çocukluğun güzel günleriyle dolu konaktaki kasavetsiz hayat geri gelmişti sanki. Artık konağa sık sık uğrayan Olga son gelişinde Râna'ya bir de mektup verip zarfın üstünü gösterdi:

– Bu, benim baba... Senin baba...

Haşim bey bir yaramazlık var endişesiyle mektuba baktığında aşağıdaki satırları okudu:

“Muhterem beyefendi,

Kızım Olga'dan zatiâlinizin methiyesini duymak bizleri müte-hassis etti. Mukaddes şu günler hitama erdiğinde, bir mahzur görmezseniz, bayramı takip eden perşembe günü, akşam sofrasında, aile efradınızla birlikte, zatiâlinizi ağırlamakla şeref-yab olacağız. Mübarek bayramınızı tebrik eder, müsbet bir cevabınızı niyaz ile hürmetlerimin kabulünü istirham ederim.

Fyodor Onegin

Hamîş: Hanımlarla beyleri ayrı ayrı yerlerde ağdılamak imkânımız mevcut olduğunu ihsas etmeyi vazife addeder, bilmeyerek yanlış bir ifade kullandımsa kusurumu bağışlamanızı da ayrıca istirham ederim.”

“Nasıl da düzgün bir ifade, kime yazdırmış bunu?” diye düşündü, kararsız kaldı Haşim bey.

– Hanım gel bak, ne dersin?

– Bilmem, ne ister adam?

– Yalısına davet ediyor bizi. Bayramdan sonrası için. Beylerle hanımlara ayrı ayrı yerlerde sofra kurabilirlermiş.

– Neden icap etmiş bu davet?

– Ne bileyim ben, hanım! Art düşüncesi var mı yok mu! Satan sattı, alan aldı. Nazır mazır da değilim artık, ne bekleyebilir benden?

Libabe hanım bu davetin eğrisini doğrusunu yokladı:

– Gürcü damarım mı kabardı bilmem! diye söylendi. Hep derdi rahmetli ninem, o taraflarda, daveti savuşturmak hakaret sayılmış.

Gözü, palazlanmaya başlayan Bâki'ye ilişti:

– Çocuklarla birlikte gitseniz? Baş açık oturmak Râna'nın canına minnet, ayrı sofra kurma külfeti de kalmaz. Ben gelmesem iyi olur bu sefer. İleride... bakalım...

Gidip gitmemekte Haşim bey de pek kararlı değildi. Bir insanın seciyesi alışverişte belli olur derler. Evet, alışveriş yapmışlardı, hem de öyle az buz bir meblağ dönmemişti ortada. Biraderinin demesi, pazarlık dahi etmemişi bu tokgözlü, beyefendi adam. Yok yere davetini reddetmek ehl-i Müslimin kitabında yazmazdı. Evet, hepsi doğru da, “Rus” kelimesi aklının kenarına takılı kalmıştı. O elinde pala, ağzında kanlı kama, atını mahmuzlayıp, İstanbul'un kapısına dayanan umacı Rus görüntüsünden kurtulması gerekti. Ayrıca, aklındaki soruya da bir yanıt gerekti: Kendini avutmayıp, ileriye görmesini bilen, zamanında satıp savıp servetiyle birlikte gurbete çıkan bu zat, neden İngiltere'ye, Fransa'ya gitmeyip, parasını pulunu bu ne olacağı belirsiz toprağa bağlamış,

yerleşmişti? Mütarekeden evvel mi, sonra mı gelmişti? İngiliz'e mi bel bağlamıştı bu adam? Bütün gün kendine sordu durdu Haşım bey. Sonunda, sebep yokken haksızlık etme korkusu, görgüsü, terbiyesi, kararsızlığını yendi. Gitmeye karar verdi.

Açlık, sefalet defteri kapanmıştı bin şükür. Giyim kuşamı düşünmenin, çocuklarla birlikte Orozdibak'a, Bonmarşe'ye uğramanın zamanı gelmişti. Kocaya gittiklerinde eli boş gönderilen Pakize'yle Nazile'ye birer kese vicdan borcu ödenmiş, Bacı bileziklerini kolunda şıkırdatır olmuştu. Üsküdar'da, işini bilen esnaftan, un, pirinç, nişasta, zencefil, kakule, hatta tadımlık şeker bile bulan Raşit efendi nevaleyi mutfaktaki tezgâhın üzerine koyarken:

– Paranın gözü kör olsun, diye söylendi.

– Hay üstüme iyilik! Neden kör olsun? Nankör! Kese doldu, nefesin kokmaz oldu. Otur kalk, Allahına şükret beynamaz! diye çıkışıp kolundaki bilezikleri şıkırdattı Bacı.

Raşit efendi, Taksim meydanında başına gelen o hadiseden beri, alışveriş dışında ortalıkta pek görünmez, görünse de konuşmaz, hele Bacı'nın kurusıkı atışlarına hiç cevap vermez olmuştu. Zor günlerde, karınca kararınca, velinimetine olan borcunu ödemeye çalışmış, halen de çalışıyordu hayattan bıkmış görünmesine rağmen. Başında fes yerine sarmalı bir takke, cebinde Haşım beyin hediyesi, kapağı “şimendifer” kabartmalı saatini açıp, zamanı kovalayan yelkovanı izlemekle geçiriyordu vaktini. Bayram ertesinin ilk perşembe akşamı, leylak rengi tiril tiril yeldirmesi içinde bahçenin ağaçları arasından süzülüp paytona doğru giden Râna'yı gördüğünde, hayatından geçip giden düşler perisinin hayali canlandı gözlerinin önünde.

Hakikaten, o akşam acayip bir havası vardı Râna'nın. Beybaşının yanında evin hanımı olarak bir davete gitmek taptaze-cik endamına ayrı bir zarafet katmıştı. Sade giyimini süsleyen tek ziynet, yaşmağının üzerinden yeşil yeşil parıldayan bademsi gözleriydi. Çingırağın çalmasıyla, uşakları beklemeden bahçe kapısına koşan Olga, misafirleri diz kırarak selamladığında, yeldirmeli hanımın kim olduğunu çıkaramadı birden. Paytondan başka inen de yoktu.

– Râna?

– *Olga, moi... ici!**

Yaşmağını aralayan Râna'yı Haşim beyin zevcesi sanmıştı kızcağız. Terbiye icabı, hanımefendinin neden gelmediğini sormaktan kaçındı.

– Şeref verdiniz, diyerek karşılamaya gelen ev sahibi, hanımı Elena'yı tanıştırdı, uşaklardan birine Hacı ağayı ağırlamasını sıkı sıkı tembihledi.

Boğaz'ın kıyısına oturmuş, iki katlı şirin bir yalı. Sedirler, sinitiler... duvarlarda, geride bıraktıklarının çerçevelemiş sararmış resimleri. Boşta duran kakılı iki çivi, ikona denen ıstavrozlu Hazreti İsa resimlerinin ortadan kaldırıldığına tanıklık ediyordu. Rusya'dan aceleyle çıkarken, sadece pahada ağır yükte hafif olanı alıp gelebildiklerinden, şatafatsız bir Osmanlı konağı gibi döşenmişti evleri. Nedense, bu güzelim havada suyun kenarına kurulmamıştı sofra.

– Bu dekor, diye Boğaz'ı gösterdi Onegin bey, dünyada bir tane. Oturmak bakmak, gene bakmak, evet, tembel olduk hepimiz. Dışarda yemek yiyoruz ama, malesef, bu saba ne zaman kalktık, baktın şunu gördük, içimiz karardı, diye özür diler gibi yakındı.

Yalının az açığında demirli bir zırlılı.

– İştah kaçmasın düşündük. İçerde kuruldu sofra. Bu çirkin şeyler yoktu biz ne zaman geldik.

– Çok mu oldu geleli?

– Evet, Pandikyan efendi söyledi, biz geldik sene siz, nasıl denir... “ministr”mişiniz.

Demek adam İngiliz'e güvenip de gelmemişti buraya.

– Elimizden geleni yaptık, ama gördüğünüz gibi, bir işe yaramadı, diyerek gülümsedi Haşim bey.

Beybasının söylediklerini Olga'yla annesinin anlamadığını gören Râna:

– *Papa... parler français... moi...**

* (Fr.) Ben... burada!

** (Fr.) Baba... Fransızca konuşmak... ben...

“Ben anlarım” gibisinden parmağını şakağına dayayıp başını hafiften sallayınca bu tatlı kızın önerisi hoş bir ortamın doğmasına yaradı: Haşım bey Fransızca, Onegin bey terbiye icabı Türkçe... hanımlar için arada bir tercüme denemesi... Olga’nın annesinin Fransızca, Türkçe derken dalgınlıkla Rusçayı da işin içine katmasıyla hava birden gevşedi. Hanımlar için ayrı bir yerde kurulmuş sofraya da pek gerek kalmadı. Kaş göz yara yara olsa da, dil sorunu hallolmuş, sofralar birleşmiş, geriye çözülmesi gereken bir mesele kalmıştı: Haşım bey için sofraya başı açık, Onegin bey içinse şapkaıyla oturmak saygısızlığın dik âlâsı demekti. Ev sahibi bir aralık yan odaya geçip geldi, başında Türkmen işi bir takke. Bunu gören Haşım bey de fesini çıkarıp namaz takkesini başına geçirdi. Gülmeler, gülüşmeler, hanımların el çırpması! Râna beybasını hiç böyle görmemişti, bir de şu votkayı geri çevirmeseydi hani... Ufak tabaklarda, tatlısı tuzlusu, türlü türlü yiyeceklerle kaplı masanın Zekeriya sofrasından eksik kalır tarafı yoktu. Meze değil de “zakuski” denirmiş bunlara. Yenildi, içildi, karanlık basarken, birden, güneş doğdu salonda! Kamaşan gözlerini kapadı açtı Râna, gündüz gibiydi ortalık. Tavandan sarkan avize-de kandillerin yerini ışık saçan çiçekler almıştı.

– Bizim bu sahile elektrik verildi mi? diye sordu Haşım bey.

– Yok, ama verilecek, bahçede jeneratör koyduk. Gürültü yapıyor biraz, ses geliyor mu size?

Ses mes de gelmiyordu. Aman pek memnundu Râna. Neta-meli gecenin baskısı son bulacak, yatma saati de tavuklara göre ayarlanmayacaktı artık. Karşı sahilde geceleri yanıp sönen ışıkların hikmeti buydu demek. Masanın etrafında, gündüze dönen gecede, el kol hareketlerinin kelimelere eşliğiyle, anlatma çabası bulmaca oyununa dönüştü, lisan bilen beylerin yardımını bile istemez oldu hanımlar. Tamir sözünü belirtmek için Râna’nın düğme deliğini diker gibi yapışı, Olga’nın piyano çalmayı anlatmak için bir eliyle tempo tutup öbür elinin parmaklarını masanın üstünde tıkırdatmasıyla lisan derdi kalmadı. Olga’nın annesi de parmaklarını masada tıkırdatıp, avucunu havaya doğru açtığında, anladı Râna. “Piyano ne âlemde?” demekti. Önündeki ye-

şil soğanı alıp üstdudağıyla burnunun arasına kısırdı, sağ elindeki çatalı sopa gibi sallayıp, sol işaretparmağıyla masada tıkırdayan parmakları gösterdi, yani, piyano olmasına vardı da, onu çalabilmek için bir hocanın bulunması gerekti. Mukallit kızının yaptığına Haşim bey bile gülmekten kendini alamadı. Elena hanım bir şey hatırlamış gibi:

– Evgenya... Evgenya Petrova! diye kocasının kolundan çekti.

Onegin beyin anlatması, asilzade olan bu Evgenya hanım, her asil Rus ailesinin kızı gibi, piyano çalar, Fransızca konuşmuş. Evlenmeye hiç yanaşmayan genç kız, anasının ardından babasını da kaybedince, Petersburg'taki evlerinde, uzun yıllar, piyano ve Fransızca dersleri vermekle geçinmiş. İhtilalin hemen ilk günlerinde dayısı onu Odessa'ya, Odessa'dan da İstanbul'a kaçırmış. Geçenlerde ani bir kalp krizi sonucu dayı vefat edince ortada kalmış Evgenya hanım.

– Beyba!

– Anladım, anladım, diye gülümsedi Haşim bey.

Anlamıştı ama, her şeyden evvel Libabe hanımın rızasını almak vardı.

– Râna'ya ders vermek ister mi bu hanım?

– Kendisiyle tanışmak isterseniz, bir haber yollayalım, diye öneride bulundu Onegin bey.

Evgenya hanımın hikâyesi sözü muhacirlere getirdi ve o akşam Haşim bey, öğrenmek isteyip de sormadığı birçok şeyi yalının sahibinden dinledi. Çarlık Rusya'sında yüzyıllardır yarı aç yarı tok yaşamaya çalışan işçinin bir gün isyan edeceği, mujik denen köylüyü de ayağa kaldıracağını tahmin etmek için kâhin olmak gerekmezmiş. Onegin beyin kendi, atalarından kalma arazileri verimli bir hale getirebilmek için ziraat mühendisi olmayı düşünmüş. Toprağını işleyen köylülerin hayat şartlarını iyileştirmeye özen göstermişse de, menfaat hırsıyla körelmiş büyük toprak sahiplerinin sorumsuz davranışlarına Rasputin denen keşişin asilzade sınıfı üzerindeki uğursuz tesiri de eklenince, arazilerini yavaş yavaş satmayı uygun görmüş. Harbin patlamasıyla, Gürcü olan anasının memleketine gelip Sukhumi'ye yerleşmiş. İhti-

lalden sonra Bolşevik orduları ortalığı kan gölüne çevirmeye başlayınca da memleketi terk etmekten başka çaresi kalmamış.

– Buraya gelmek annem söyledi idi bana. Her zaman İstanbul'a çok Gürcü gelir imiş. Gelene git dememiş buradaki insanlar.

Eli önündeki boş kadehe gitti:

– Evet, öyle söyledi idi anam. Haklı imiş.

Onegin beyin annesinden bahsederken bir eziklik duyduğunu hissetti, konuyu değiştirip:

– Mesleğiniz askerlik değil miydi, diye sordu Haşim bey.

– Hayır. Rusya'yı vatan bilmek yoktu ki kimsede. Çar denen o adama hizmet hiçbir zaman benim işim olmadı. Neden öyle düşündünüz? Halimde bir asker havası mı gördünüz?

– Yo, hayır, diye gülümsedi Haşim bey. Pandikyan efendi öyle tanıttıydı sizi.

– Neden öyle söyledi, bilmem... Ha, evet, diye bir şey hatırladı. Prinkipo değil mi o büyük adanın ismi? Evet, şimdi, orada oturur bir akraba var bizim, çok güzel kırbaç yapar. O, evet, o “kolonel” idi orduda. Beni onunla karıştırdı Pandikyan efendi.

Bu şirin yalının sahibi toptan tüfekten çok uzak bir insandı. Mesleği çiftçilik, merakı atlardı.

Elektriğin gündüz gibi aydınladığı salonda vaktin gece yarısını geçtiğinin farkına varmamıştı kimse. Gitme saati gelip geçmiş, Hacı ağa paytonun içinde uyuyakalmıştı. Misafirlerini kapıdan uğurlarken:

– Râna, çiftlik bir yere gitmedi, orası gene sizin, diye el sallıyordu Onegin bey. Çok güzel atlar olacak. Doğacak ilk yavru senin.

Saçlarına ak düşmüştü Evgenya hanımın. Kuru bedeninin, içinde bulunduğu sefalet meydan okur gibi dik duruşunda, maziye dönük acı tatlı günleri sızlanmadan anlatışında, bulunduğu cemiyetin ananelerine hürmet etme gayretinde belirliyordu gençliğinde almış olduğu terbiye. Kendini satmak, sevimli görünmeye çalışmak harcı değildi bu çakır gözlü hanımın. Daha ilk günden, kaş göz yara yara Fransızca konuşmaya, piyanonun tuşlarında bir hava tutturmaya heveslenen Râna'ya,

– Râna bak, ben Türkçe konuşuyor... Fakat kötü konu-

yor... Çünkü duydum ve söyledim... Öğrenmedim. Fransızca, gramer; piyano ise solfej demek.

– Bu hepsi sıkıcı şey, diye ekledi. Ama böyle başlamak lazım. Olur mu?

– *Oui madame*, deyiverdi Râna.

– Ben madam olmadım. *Mademoiselle* kaldım Râna!

Aradaki farka dikkat bile etmedi:

– *Oui, bien*, matmazel, diye tekrarladı bir an evvel çalıp konuşma heveslisi canı tez tazecik.

Fransızca bilmek, gramer, piyano çalmak, solfej! Olsun var-sın! Bu iki dersi becermeyi aklına koymuştu Râna. Haftada üç gün konağa gelen Evgenya hanımın bir dediğini iki etmiyor, piyanonun başında notaları denemekle, bahçede dolanıp kendi kendine konuşur gibi gramerdeki çekimleri ezberlemekle geçiriyordu gününü.

Bir akşamüstü, “do re mi...”yi tekrar ve tekrar etmiş, usanmıştı. “Üsküdar’a giderken” diye başlayan teraneyi tek parmakla çalmaya uğraşırken,

– Râna! diyen bir sesle, suçüstü yakalandığını sandı, çekiverdi ellerini tuşların üstünden.

Geriye dönmesiyle, havada kaptı üstüne doğru gelen topu:

– Didi! Gene kayboldun ortalıktan!

Bir koşu gidip sarıldı amcasına:

– Çiftlik de gitti... Yok artık! Nereye kaçtın Didi?

– Avucundakine bir bak, tatlım. Şahidim o benim.

– A! Çiftlikte miydin yoksa?

Çocukluğunun topunu havada yakalamıştı, hem de sağ eliyle. Sol kolunu bağlarmış gibi belinin arkasına sakladı, sağ eliyle fırlattığı, duvara çarpıp dönen topu gene sağ eliyle tuttu. Yüzünde çocuksu bir gülücük:

– Neydi mükâfatım, Didi? Hadi gel şimdi, gidip dışarıdaki kütüğe bir sopa çekelim.

– Çekelim de, Râna’m benim, sopa çekilecek kütük burada değil, bak şu karşıda, Saray denen binanın içinde. Dalları budanmış, yarılacak, yakılacak odun haline gelmiş!

– Kim yapmış bunu? Sen bana yaz ayında ağaç kesilmez dememiş miydin Didi?

– Affet beni güzelim, diye özür diledi Didi. Kütükten kastım eli kolu bağlı, anlı şanlı bir adam. Osmanlı'nın sultanı, İslamın halifesi olacak bu adamın beyni, dili, kalemi İngiliz'in elinde.

Koynundan, İstanbul'a kaçak giren, *Albayrak* gazetesinden iki nüsha çıkardı, birinciye uzatıp:

– Bak şuna yeğenim! Yunan ordusu Bursa'ya girmiş, üç hafta olmuş, duydun mu?

Ötekini gösterdi:

– Ya bu! Aleksandros efendi...

– O efendi kim, Didi?

– Kral... Yunanlının sultanı. Herif Edirne'ye tantanalı giriş yapmış, duydun mu?

Ağzı açık, söyleneni anlamaya çalışan yeğenine takıldı gözü:

– Hadi sen duymadın Râna'm! Ağabeyim biliyor mu, duymuş mu? Saray'daki o kütüğün eli kolu bağlı olduğu gibi, ağzı da mühürlü mü?

Derdini, hırsını paylaşacak adam arayan Selâhaddin efendi, karşısındakinin on beş yaşında genç bir kız olduğunu unutmuş, gazeteleri katlayıp koynuna sokarken, söylenip duruyordu:

– Sulh konferansı! Neredeyse iki sene dolacak! Adam kölesiyle sulh mu imzalamış! Parsayı hele bir paylaşıp kâğıda döksünler, Damat Ferit denen soysuz atar altına imzayı.

İki yılın dolmasına az kala, Fransa'nın Sevr denen bir köyünde, Damat Ferit'in gönderdiği heyet, Osmanlı'yı kolsuz bacaksız gövde adam haline getirecek bir hükmün altına basmıştı imzayı. Sızan haberlere göre, “mütareke” denen mahkûmiyet kararında bir tabutluk yer bırakılmıştı can çekişen “hasta adam”a. Silah ne gerekmiş zavallı biçareye! Ordusu lağvolacak; askeri ya da sivil, gemilerinin tümü işgalcilere teslim; beynelmilel bir heyetin kontrolüne girecekmiş Boğazlar! Halife-sultan tarafından bu şartlar kabul gördüğü takdirde Dersaadet kendisine bırakılabilirmiş.

– Hakkınızı helal edin ağabey!

– Hayrola Salâh? Karar vermiş gibisin.

– Geç bile kaldım sanırım.

Kararının nedenine dayanak arar gibi düşündü Selâhaddin efendi:

– Hamid'in hapishanesi, Enver'in tımarhanesi için verilecek bir damla kanım yoktu, bilirsiniz ağabey. Gönlüm, aklım buna razı olmadı, olamazdı. Bahane miydi bunlar? Senelerdir sordum durdum kendime.

– ...

– Değildi ağabey. Ölümüne mahkûm olduğu şu anda cananımın kim olduğunu anladım. Müstebitin, muhterisin elinde kocamış, kefeni dikilmiş, tabuta konmak üzere eli kolu budanmış... gönlümün yeşerdiği, aklımın geliştiği bir toprağın perisiydi bu canan.

– Gitmesine gideceksin, anladım Salâh. Ne zaman?

– Bu gecedен tezi yok. Ümit, kaldıysa eğer, dağda bayırda bu canan için çırpınan tek bir adama bağlı.

Elini bir haftalık sakalının üstünde gezdirdi:

– Taksim Meydanında Raşit efendiye atılan tokat benim suratımda patladı. Aylar geçti, silinmiyor o tokadın izi. İsyan eden bir vicdanda tahammül aranır mı ağabey? Gitmesem, biliyorum, vicdan beni körleyecek. Zaten, ne dul ne yetim, arkada bırakacak kimsem yok.

– Var, ama ne çare, diye söylendi Haşim bey. Yetimden fazla arkandan ağlayacak biri var.

– Râna!

Sevgili yeğenin kendisine olan bağlılığını bilmiyor değildi Selâhaddin efendi. Didi'sini her gördüğünde deli gibi koşup boyuna atılan o küçük Râna'sı canlandı gözünde. Doğruldu, pencereden, gökte duman gibi süzülen bir bulutu seyretti. “Çift şamdanlı konsol”un sesi geldi bahçeden. Tuşların üzerinde kimliğini arayan o hassas kızın üzülmelerini kaldıramıyordu içi. Gökte, kendi gibi miyavlayan bir martı Boğaz'a taraf süzüldü. Zırhlıların ortasında, akıntıya kürek çeken çelimsiz bir yelkenli. Derin bir nefes çekti, Râna'sına derdini anlatması lazımdı.

Olga'yla Evgenya hanımı kapıya kadar yolculayıp dönerken,

kiraz ağacının altında Raşit efendiyle konuşmaya dalmış amcasını gördü Râna:

– Didi, yarın değil öbür gün, çiftliğe gidelim dedi Olga. Bera-
ber gitsek olmaz mı? Gelirsin değil mi?

– Râna'm, benim bu gece az daha uzak bir yere gitmem gerek.

– Nereye? Ne kadar uzak Didi?

– Anadolu'ya kadar.

Şaşırdı, yanlış duyduğunu sandı Râna:

– Anadolu mu dedin Didi?

– Evet, güzelim benim.

– Ama Didi orada kan gövdeyi götürüyor demedin mi geçen gün?

– Evet tatlım, doğrudur.

Nasıl, nasıl anlatması lazımdı içindeki sönmeyen ateşi? Elini Raşit efendinin başındaki burmalı çapıta götürdü:

– Râna'm bak şuna, içteki acının temsilcisi bu çapıt!

Az ötede, ahırın kapısında, çiviye asılı duran soluk, yırtık, ezik fesi gösterdi:

– Bak tatlım, işte sana âcizliğin sancağı!

Yerden bir çomak aldı:

– Hadi gel, gidip şu kütüğü dövelim.

Gülmekle ağlamak arası, ne diyeceğini bilemedi Râna.

– Gel yukarı çıkalım, kütüphanede bir şey gösterceğim sana, diyen amcasının sesini anca duyar gibi oldu.

Haritayı yere serdi Selâhaddin efendi:

– Bak Râna'm, geçen gün Yunan'ın Bursa'ya girdiğini gazete-
den okudun. Uzaklarda arama, Bursa işte burası. Kralı Aleksand-
ros Edirne'ye giriş yaptı. Edirne de şurası. Bir ateş çemberinin or-
tasında kalmış akrebe döndü Osmanlı'nın Payitaht-ı cihanı. Ateş
çemberinden çıkamayan akrep ne yapar? Tahmin et! İntiharı ter-
cih eder, kendini vurup öldürür.

Boğaz'ın öte yüzüne doğru başını salladı:

– O sarayın içinde akrep değil, canına kıymaktan âciz, cam-
bazhanede terbiye görmüş, dolap döndüren bir fare var. Kavru-
lup gidene dek döndürecek dolabı.

İzin ister gibi, yüzünde acı bir tebessüm belirdi:

– Râna'm, bu vatanın, şu milletin, hepimizin selamete çıkması tek bir adamın kerametine bağlı. Bu yaşma kadar onun bunun ihtirasına alet olmaktan kaçtım. Biliyorum, kaçak damgası yedim, aldırmadım, yeğenim. Ama bugün, canı pahasına kazandığı rütbelerini söküp, şu milletin makûs talihini yenmek için kolları sıvayan bir rehberin peşine takılmazsam, vicdanım affetmez beni.

Gözyaşlarını tutmak için başını çeviren yeğeninin saçlarını okşadı:

– Çiftliğe gidip üç dört ay dönemediğim oldu. Bana çıkıştındı, hatırlar mısın Râna'm? Bu sefer de üç beş ay, bilemedin bir sen, akla kara belli eder kendini.

– Didi... Çiftliğe giderdin, günler aylar geçse de, bir gün döner gelirdin. Ama bu sefer, Didi...

Hıçkırıklara boğuldu Râna:

– Gidip de dönmemek var.

Ağzını eliyle kapadı, yanağından sızan yaşları saklamak için başını öne eğdi, sırtını dönüp gitti, odasına kapandı.

Yatağının üzerine bıraktı kendini. Açık pencereden giren akşam ezanını dinledi. İçinde kıpır kıpır kıpırdayan yumak olmuş hissiyattan kaçmak için doğruldu, rafta duran kitaplardan birini aldı, okumak istedi, daldı gitti rastgele açılan bir sayfanın önünde... Devrilen bir direk, çöken bir dam, ezilen konsoldan çıkan bir inilti, toz bulutu, bulutun ardında boşluk... Nice zaman geçirdi o boşluğun içinde? Alacakaranlıkta, ağaçtan damın saçağına atlayan bir karaltı çiziverdi boşluğu. Ağzında minik bir serçe, havada yarasa gibi uçan kapkara bir kedi, can alan kara kedi, can veren minik kuş... Acıma, kovalama, kurtarma, intikam... Hiç! Kaçılır mıydı bu manasız dünyadan? Dünya, ahret! Var mıydı başka âlem? Ninesini kaç gündür görmemişti, göresi geldi içinden.

Taşlığa ayak basar basmaz, gusûlhane tarafından gelen bir hayaletle burun buruna geldi. Soluğu kesilmiş, geri geri kaçarken sesleniverdi hayalet:

– Râna'm korkma! Benim ben, Didi! Bak gene dede oldum, hem de sakat bir dede.

Taşlığın loşluğunda amcasını sesinden tanıyabildi Râna. Başında Raşit efendi gibi burmalı bir çapıt; una batmış bıyığı, bir peşkirle boynuna asılı, dirsekten parmak ucuna kadar sargılı kolu, sağ elinde bastona benzer bir sopa.

– Aaaa! Ne oldu Didi? Nen var? İhtiyarlamadan sokağa çıkamaz oldun!

Sus der gibi parmağını dudağına götürdü amcası:

– Sebebini dönüšte anlatırım sana.

Unu bulaştırmamak için, bıyığını eliyle kapayıp alnından öptü Râna'nın:

– Bilirsin hep terstir benim işim. Senelerdir sağlam giden sakat döndü. Ben sakat gidip sağlam döneceğim tatlım.

Bahçe kapısına kadar yan yana yürüdüler. Sokağa çıktığında, birden sopasına abandı, topallaya topallaya uzaklaştı, karanlığın içinde gözden kayboldu Didi.

I

Neden icap etmişti damdan düşen bu ani yolculuk? Yeni bir şey miydi vatan! Senelerdir kimin uğruna düşmanla boğuşup durmuştu bu millet! Yoksa... amcasının Vatan adında, Râna'sından çok sevdiği bir kızı mı vardı? Kılıktan kılığa girmesi savaştan kaçmak için değil miydi şu iki sene öncesine kadar? Eee, şimdi! Savaşa gitmek için mi sakat bir ihtiyar kılığına girmesi gerekti? Râna'yla her şeyi uzun uzun dertleşen Didi, neden böyle ansızın sırra kadem basmıştı?

“Dönüşte anlatırım sana,” diye kendi kendine mırıldandı amcasına kinaye.

Çok mu zordu anlatması! Taşlıktan bahçe kapısına beraber gelmişlerdi, yol boyunca ağzını açmamıştı Didi. Elinde sopa, yalancıktan topallaya topallaya hangi kütüğü dövmeye gitmişti? Vatani kurtarmaya koşan bir adamsa bunda utanacak, gizlenecek ne vardı? Uyku girmiyordu Râna'nın gözüne. Vatan, düşman, ahırın kapısına asılı ezik fes, başlardaki burmalı çapıt, sopa, sarılı kol, topal amca... Bir irtibat kurmaya çalışıyor, çıkamıyordu muammanın içinden.

“Kirazın altında onu ilkin ben gördüm, görmesem belki de habersiz bırakıp gidecekti o ‘tatlı’ yeğenini,” diye acı acı söylendi.

Nenesini kaybettiğinde, “ölenle ölünmez” dememiş miydi Didi'nin kendisi? Ölünmezdi tabii! Terk edilmiş olma hissiyle amcasına olan sevgisine gem vurmaya çalıştı. Yaraya melhem olur muydu gidenin arkasından ağlamak! Piyano çalacaktı, Fransızca, belki de Rusça öğrenecek, çarşafı, feraceyi, yaşmağı koyacaktı kenara. Kendini bildi bileli boğulup kalmıştı bu konağın içinde. “Böyle gelmiş böyle gider,” ne demeye gelirdi? Böyle gidecek diye yazılı ferman mı vardı! Alacaktı kalemi eline, yazacaktı, evet, yazacaktı... Çomakla değil, kalemle olur bu iş demişti amcası! Geceler boyu düzlüğe çıkmak için bir yol arandı durdu, isyanla hüznün arasında gitti geldi, silemedi aklından o vefasız Didi'yi.

Horozun sesini ezandan önce duydu. Pencerenin pervazına dayanmış düşünürken, ağaran dala tünemiş, gün ışığına çıkacak serçeleri gözleyen kara kediyi gördü. Top gibi yuvarlak kolonya

şısesini masanın üstünden kaptığı gibi pusudaki cellatın üzerine var gücüyle fırlattı. Kara kedi düştü mü atladı mı, oralı bile olmadan kapıyı çekip çıktı.

Abdestini almış, namazını kılıyordu beybası. Sessizce cumbanın içine yerleşti. Serçelerin cıvıltılarıyla canlanan tanyeri, süzülen martı, gıklayan karga, Boğaz'ı lekeleyen zırhlılar... Arka sırtlardan gelen sabahın ilk ışınlarıyla kızılbaşan sema, semaların ötesinde, beybasının gezindiği bilinmedik bir dünya.

Haşım bey namazın sonunda, sağındaki solundaki melekleri selamlarken, cumbanın içinde oturmuş, kendisini seyreden kızını gördü. Geceyi uykusuz geçirdiği gözlerinin altındaki morluktan belliydi. Sorgu suale gerek mi vardı!

– Gitmeseydi... Râna'm, vicdanı affetmezdi onu, diye kızını okşar gibi konuştu.

Zırhlılarla kaplı Boğaz'a taraf çenesini kaldırdı:

– Sultanımız olacak Resul'ün halifesi prangaya vurulmuş! Zındığın emriyle, otur otur, kalk kalk. Arkamda dört yetimin hayali canlanmasa, emin ol, bu yaşımda ben de giderdim kızım.

Rahlenin üzerinde açık duran Kuran'ın üzerinde elini gezdirdi:

– Gözle görülür, elle tutulur mu vicdan? O vicdanı sana, bana, amcana bahşeden kerim Allah'ın emriyle gitti, onun inayetiyle sağ salım döner gelir inşallah!

“İş Allah'a kaldıysa, korkarım cenazesi gelir” diye düşündüyse de, Râna beybasını gücendirmekten kaçındı, anlamak istediği konuya getirdi lafı:

– Neden öyle eli kolu bağlı, topallaya topallaya gitti beyba? Hastahanenin birinde gönlüne göre bir hemşire mi buldu?

– Onun gönlünde, vatan sevgisinden gayri bir tek senin yerin var, yavrum. Sen, Cenab-ı Hakkın bahşettiği ömrün daha başındasın. Vatan göçtü gidiyor, evladından başka da kimsesi yok onun.

– Ben de bu vatanın evladı değil miyim beyba? Anadolu'da ben de işe yararım.

– İşe yaramak şöyle dursun Râna'm. Yollar kesik, Anadolu'ya nasıl geçilir, bilmem. Amcan yola düşmeden kılık değiştiyse, mutlaka bir bildiği vardı.

– Beyba!

– Efendim kızım.

– İçimde bir sıkıntı var. Çıkıp dolaşmama izin verir misiniz?

– Tabii yavrum, nereye gitmek istersin?

Yalnız başına nereye gidebilirdi bir genç kız?

– Şemsi Paşa koruluğu diye bir yere gitmiştik. Çok oldu. Hacı ağa götürür mü? Paytonla bir dolaşıp gelsem?

Birden bir fikir geldi aklına:

– Yok, yok beyba! Bilmem ayıp olur mu? Hep Olga buraya geldi. Bu sefer ben gitsem... Ayıp olur mu beyba?

Yalının kapısında Evgenya hanımı görünce şaşırdı. Merhaba demeye kalmadan Elena hanım göründü, derken Onegin bey.

– Hoş geldin Râna!

– Nasıl denir? Sefalar getirdin!

Gelişyle etraf neşelenivermişti sanki. Kendi evinde bulamadığı aydınlığı bu Rus evinde buluverdi Râna. Evgenya hanım Elena hanıma taraf işaretparmağını salladı:

– Bugün yok Rusça konuşmak!

Onegin beye döndü:

– Türkçe de yok konuşmak! Herkes Fransızca...

Bir minik serçenin balkondan içeri gireceği tuttu.

– Aaa! *Une moineau*,* deyiverdi Râna.

– “*Une*” değil, “*un moineau*”** diye düzeltti Evgenya hanım.

– Ama olur mu hoca’nım? diye Türkçe girişiverdi Râna. Bu serçe dişi serçe!

Evgenya hanımın gülesi geldi, zor tuttu kendini.

– Sen akıllı kız, evet, ama bu serçe dişi mi, sen nasıl biliyor?

– Hoca’nım, erkek serçenin boynu siyah olur. Bununki, bak, gövdesinin renginde.

– Sen biliyor, peki ama, dişi ma erkek, her zaman “*un moineau*.”

* (Fr.) Serçe (dişi).

** (Fr.) Serçe (erkek).

Beybasından “müennes”, “müzekker” diye bir şeyler duymuştu Râna. Bakışında muzip bir ışıltı Onegin beye döndü:

– Fransızlar için hep akıllı derler. Şu kuş dişi, zorla erkek olur mu?

Masanın kenarından tuttu:

– Bu kereste dişi mi erkek mi? Kuran’ı anlamadan hatim etmek gibi, neyin dişi neyin erkek olduğunu tek tek oturup ezberlemek gerek!

Söylediğine kendi de güldü.

Onegin beyin bu hoşbeşi tercüme etmesiyle gülmekten gözlerinden yaş akan Elena hanım Râna’nın elinden tuttu:

– Sen doğru... Râna!

Doğruydu ya! Aklının ermediği şeye âmin diyebilmekte çok zorlanıyordu Râna. Hinzır hinzır Evgenya hanıma bakıp, üstüne basa basa:

– *Une Olga yok mu?* diye sorduğunda

Elena hanım elinden tutup:

– Gel Râna gel, diyerek onu sahile götürdü.

Yalının önündeki zırhlı, hangi cehenneme gittiye, demir alıp gitmişti. Rıhtımın az açığından geçiyordu akıntı. Elena hanım:

– Olga! diye seslendi.

– *Şto?** diye bir ses geldi denizden.

Râna eğilip baktığında, yarı çıplak Olga’nın suya dalıp bir şeyler topladığını gördü. Topladıklarını rıhtımın üzerine atarken:

– Râna! Demesiyle birlik, denize sarkık merdivenden fırlayıp çıkması bir oldu.

O ıslak haliyle kucakladı geleni:

– Sen... ne zaman...

– Şimdi geldim... *maintenant*.**

Gemilerin birinden öbürüne bayraklarla konuşan gemiciler halt etmişti bu iki kızın yanında. El kol hareketleri, yüzlerindeki ifade, arada sırada bir kelime, anlaşmak için yetip de artıyordu bile.

* (Rusça) Ne var?

** (Fr.) Şimdi.

Ne miydi, denizden çıkardığı yosun tutmuş kabuklar? Yemek için olduğunu eliyle anlattı Olga, ismini bilemedi:

– Benim baba sormak var.

Omuzdan atkılı, kalçaya kadar inen, deniz için yapılmış üstündeki ıslak fanilayı gösterdi. Odada bir tane daha vardı bundan. Sıcaktı hava, suya dalmak istemez miydi? Etrafta kimse yoktu; yoktu ama, ayna karşısında bile çıplak vücudunu seyretmeyi ayıp bilmiş Râna için, soyunmak olacak iş değildi. Kollarını havada dolandırıp, yüzme bilmediğini anlattı, bir eliyle boğazını, diğer eliyle burnunu sıkarak gibi yapıp, boğulmak üzere olan bir veledi taklit etti, güle eğlene kabukları toplayıp yalıya döndüler. Ne miydi bu kabuklar? Onegin bey az düşündü:

– Nasıl denir? Evet, midye, midye deniyor ama kimse yemiyor burda!

Kabuklardan birini aldı, tımağıyla yan tarafını çizer gibi gösterdi:

– Buradan açılıyor...

Sonra durdu, anlatmaktan vazgeçti:

– Râna, öğle yemek bizimle yemez misin? Balık var, çok güzel.

Midyeyi duymamıştı, balığı görmemişti, ismini biliyordu: Didi balığa çıktığını söylerdi hep. Akıllı bir yerlere gitmiş gibi bir süre daldı kaldı.

– Olur, değil mi Râna?

– Efendim?

– Yemeği bizimle yersin değil mi?

– Ha, olur... Tabii... Ama merak eder beybam.

– Arabadaki efendi, babaya haber verir, olmaz mı? Akşama biz götürürüz seni.

Midyeleri açtılar. İçinden çıkanı gözü pek tutmadıysa da, una bulandıktan sonra yağda kızartılıp yenmesi hiç fena değildi. Balık... iyi güzel de, içinde bir sürü iğne vardı. Olga'ya baka baka eti kılçıktan ayırdı, tattı. Bir lokma, bir lokma daha, bayağı lezzetli bir şeydi balık. Didi bunları tutardı da, neden getirmezdi eve? Haritada görmüştü, deniz yoktu Ankara tarafında. Zaten olsa da, balık mı tutmaya gitmişti Didi! Hâlâ topallıyor muydu? Bu sefer sahicikten mi sarılıydı kolu?

– Râna, beğenmedin mi?

– Neyi?

– Balığı sevmedin mi?

Aklı Boğaz'dan uçup gitmiş, Anadolu'ya konmuştu. Dönüp geldi yalıya:

– Ha, yok... Balık, evet, tabii, çok beğendim. Hiç yememiştım bugüne kadar. Bizim ev ta tepede, balık yok ki orada!

Tepede balık olmadığı kimin aklına gelirdi? Gülüşmeler arasında:

– Ben gelirken getireyim, ister misin? diye sordu Evgenya hanım.

– Getirin de, hoca'nım, şimdi aklıma geldi, bizim evde kimse bilmez balığı. Bacı'yı gördünüz, kıyameti koparır, elini bile sürmez. Hem o kadar yoldan balık mı taşınır?

– O kadar yol yok. Buradan paytona binmek, sizin evde inmek var.

Çıkaramadı Râna. Karşı tarafta değil miydi Evgenya hanımın evi?

– Karşıya gidip gelmek zor. Evgenya artık burada kalıyor Râna, diye açıkladı Olga'nın babası.

Herkesin işi görülsün diye hoca'nımı eve almışlardı demek!

İnancın, örf âdetin geçen her dakikanın tepesine çöreklenmediği, kimsenin kimseye emir vermediği bu aileyi pek sevmişti Râna. Boğaz'dan yansıyan pırıltılarla şenlenmiş salonun duvarlarında gözünü gezdirirken, beybasiyla birlikte yemeğe kaldıkları akşam, duvara kakılı boş duran çivinin yerinde yaldızlı bir resim gördü. Ortada dikili duran ıstavrozun her iki yanında iki sakallı adam. Sormaktan çekindi ama sorarmış gibi Olga'ya baktı. Farkına varan Onegin bey:

– Fransızca “ikon” ismi bunların. Bak, sağdaki... peygamber... İsa, öyle denir değil mi? Soldaki...

Az düşündü:

– Kim olduğunu ben de bilmiyorum Râna.

Karşısındaki genç kızın pek bir şey anlamadığını gören Onegin bey gidip kitaplıktan sözlüğü aldı geldi:

– Bak Râna, bu sağdaki...

Sayfaları çevirdi:

– Ruhani. Bu soldaki ise...

Sayfaları çevirdi:

– Cismani... Evet, bir tarafımız ona, bir tarafımız buna bağlı.

– Ruhani, cismani, diye tekrarladı Râna. Öğrendiğim kadarıyla bunların hepsi Allah'la irtibatlı. Allah, Dieu, değil mi? E, peki, Dieu nerede burda?

– İşte o sağdaki... İsa...

Durdu, kısa kesti Onegin bey:

– Ne ise, orasını pek karıştıрма Râna. Ben de pek anlamış değilim.

Gidip çivisinden çıkardı getirdi:

– Bu bizim için bir... evet, göçüp giden Rusya'dan bir hatıra.

Râna Onegin beyi üzdüğüne üzüldü:

– Ama daha göçmemiş ki, ordusu ayaktaymış!

– Öyle diyorlar Râna ama Wrangel'in de... Siz nasıl diyor?

Evet, suyu kaynamış. Beyaz Rusya artık kızıl olacak.

Onegin beyin bu tahmini üzerinden iki ay geçti geçmedi, elinde bir kitap, gramerde çekimleri mırıldana mırıldana bahçede dolaşan Râna, bir adamın kapıdan kendisine seslendiğini duydu:

– Güzel kızım, muhterem evdedir?

– Beybam mı? Evet, şöyle buyurun, diyerek misafiri selamlığın kapısına doğru götürürken, adam kendini tanıttı:

– Ben Artin efendi, sizin kiracınız.

Kızcağızın anlamadığını gören Artin efendi:

– Sizin Salıpazarı'nda tükân yok mu ya! Selâtin efendi gelir kira alırdı. Gelmedi. Üç ay oldu. Hasta değil inşallah?

– Değil, Artin efendi. Bir yere kadar gitti. Dönecek yakında.

Seke seke giden Didi... Uzaklaştıkça silinen ayağının izleri.

– Haber vermek doğru olur, değil mi?

Selamlığın kapısı önünde Artin efendinin yüzüne baktığını hissetti dalgın Râna, özür diler gibi hafiften gülümsedi, bir koşu

çıkıp beybasına geleni haber verdi. Onlarla beraber kalabilmek için de izin kopardı.

El etek, hoşbeş, Artin efendi ufak bir kese çıkarıp sedirin kenarına bıraktı:

– Ne desem azdır, muhterem. Sayenizde zor günleri atlattık. Çok şükür.

– Zor günlerin birinde, buna benzer bir kese derdimize deva oldu. Allah razı olsun, diyerek sedirin kenarına bırakılan keseyi işaret etti Haşim bey.

– Ne hoşsohbet bir adam... Selâtin efendi. Gelir diye bekledimse gelmedi!

Râna'nın gözleri Artin efendinin dudaklarına takıldı kaldı. Adamcağız, bir mendille ağzının kenarını silip:

– Her sefer geldiyse, sokaklarda aç sefil dolaşan o Ruslara bakar, kim sahip çıkacak bunlara diye hayıflanır dururdu. Na, şimdi gelsin görsün, hepisi yamanacak bir kapı buldu kendine.

Bir şeyi hatırlamak istermiş gibi sustu, ardından telaşlı bir sesle:

– Muhterem, bak unuttum! Pandikyan efendi, hani sizin çiftliğe alıcı bulan bizim liman müdürü... Evet, geçen günü söyledi. Kardeş kardeşe vuruşur ya bu Ruslar, o beyaz taraf gene perişan olmuş. Yüzme bilen bilmeyeni can havli denize atarmış kendini. Frenkler onları almaya gitmiş. Bugün yarın gene dolarlar sahile.

– Olga'ların haberi var mı beyba?

Râna'nın ilk aklına gelen Onegin bey ailesi oldu. “Kimdir” der gibi bakan Artin efendiye:

– Bizim çiftliği alan Rus ailesi. Onlara haber vermemiz lazım.

– Doğrudur, diye onayladı Haşim bey. Hacı ağayı çağır da gel kızım.

Beybasının izniyle, paytona atladığı gibi yalıya haberi ulaştırmaya gitti Râna.

Sarayburnu Galata arası, denizin üstü görülecek bir şeydi. Salamuraya basılmış sardalya örneği, insan sürüleriyle tıka basa doldurulmuş işgal kuvvetlerine ait bin bir çeşit harp gemisi, yük

gemisi, irili ufaklı mavnalarla kaplıydı limanın içi. Pandikyan efendinin demesi, arkadan geleceklerle yüz elli bini bulacak mültecilerin yerleştirilmesi, tifüs, kolera, verem gibi salgın hastalıklara yakalanmış olanlar varsa, onları ayrı bir yerde toplanıp hastahanelere sevk edilmesi epeyce bir zaman alırdı. Teknelerin içinde kaynaşan bu kalabalık ne yer ne içer, hacetlerini nerede görürlerdi? Liman idaresi binasında, Pandikyan efendinin odasından bu mahşeri seyreden Râna denize düşen kocaman bir şeyi gösterdiğinde, Onegin bey:

– İçlerinde ölen birini denize attılar, diye başını salladı.

– Râna, bak, bak!

Rıhtıma yakın bir mavnayı işaret ediyordu Olga. Küpeşteden sarkan insanlar tekneye yanaşmış sandallara ipler sarkıtıyor, uçlarına bağlanan torbacıkları yukarı çekiyorlardı. Olga etrafına bakındı, duvara asılı bir dürbün görüp aldı, Râna'yı dürtükledi:

– Bak, ipin ucunda...

Küpeşteden sandala sallanan iplerden birinin ucunda bir gerdanlık, öbüründe bir bilezik, tam seçilemeyenlerde ise, herhalde, bir yüzük vardı. Torbacığı küpeşteye çekip alan çıkını açıyor, içindeki bir somun ekmek ile bir iki şişe suyu çoluk çocuğuyla paylaşıveriyordu. Denize atlayıp karaya çıkmak isteyenlerin ellerini bağlayıp ambara benzeyen bir binanın içine atıyordu İngiliz jandarması. Perişanlığın son haddi. Gözlerine inanamıyordu Râna. Masasında aceleyle bir şeyler yazmak için odasına gelen liman müdürüne:

– Niye dışarı çıkarmıyorlar? diye sordu.

– Güzel kızım, gemilerin, teknelerin direğine asılı sarı bayrağı gördün? Karantina flamasıdır o. Hastalık varsa bulaşır. Kontrolten geçmesi lazım.

İki kelime karaladı, ekledi Pandikyan efendi:

– Sonra, hepsi burada inmeyecek! Zırhlılar içinde gelenlerin çoğu Wrangel'in askeri. Onlar doğru Limni'ye. Bir kısım Çatalca, Hadımköy'e. Burada inecekler tespit edilecek. Daha yolda gelenler var. Karaya ayak basmalarına daha çok vakit var.

Pandikyan efendi haklıydı. İkindiye kadar beklediler. Ertesi gün dönüp gelmek üzere, Onegin bey kızları alıp Üsküdar'a geçti.

Müşteri bekleyen paytona doğru hızlı adımlarla uzaklaşan bir adamın arkasından lanet yağdırıyordu sandalcılardan biri:

– Cehenneme kadar yolun var, soyguncu kefere!

O tarafa doğru baktığında, Râna, Çöp Hüseyn'i tanıdı:

– Hayrola Hüseyn efendi, neye kızılıyorsun öyle?

Çöp Hüseyn de Râna'yı tanıdı, yatıştır gibi oldu:

– Bırak Allahını seversen, küçükhanım! Kuzguncuklu palı-karya bu hırt. Günlüğüne kiraladı kayığı. Bir fırın ekmek yükledik. Na karşıda, bütün gün, soydu soğana çevirdi o perişan insanları. Altınla, inciyle doldurdu ceplerini.

– Biz de oradan geliyoruz Hüseyn efendi. Peki niye kızdın ki şimdi?

– Küçükhanım, yalnız kayık kirası mı! Ekmek yükle, torba yap, ipe bağla... Hepsine eyvallah! Sen de çıkar gönlünden ne koparsa bir şey ver, değil mi? Yok, kepaze herif, kira neyse o, on para fazla vermezmiş!

– Vermedi mi?

– O vermedi, ben aldım, zorla aldım. Na bak, diye kapalı avucunu açtı.

Nasırlı avucunun içinde, altın zincire bağlı, Olga'nınkine benzeyen, som altın bir istavroz.

Üç gün sonra, tekrar yalıya gittiğinde, ikisi çizmeli, ikisi fis-tanlı dört tane kel kafalı yabancı gördü Râna. Dönüp gitmek üzereyken, Olga uzaktan koştu geldi:

– Râna... Gitmek olur mu?

Ahırın önünde seyisle konuşan çizmeli çarpık bacaklı iki ke-li gösterdi:

– Bunlar bugün çiftlik gitmek...

Evgenya'yla lafa dalmış diğer ikisi için:

– Bunlar burda... on beş gün...

“Onlar da gidecek,” der gibi elini Boğaz'a taraf salladı.

– Senin baba, niye hep kelleri seçti?

Üzgündü, telaşlıydı gene de gülmeden edemedi Olga. Bir şey demek istedi, kelimeyi aradı, bulamadı, parmaklarını çimdik gi-

bi yapıp kolunun üstünde gezdirdi, olmadı, eğilip yerden kuru bir yaprak topladı, sapından ufacık bir parça kırıp saçlarında gezdiridi.

– Ha... bit!

– Evet, bit. Hepsi kafa içinde... Yok, değil içinde, üstünde, çok bit.

Koluna girdi Râna'nın:

– Gel, benim baba görmek...

Onegin bey hesap yapıyordu, elindeki kalemi masanın üstüne bıraktı:

– Hoş geldin Râna. Görmedin sen, iyi oldu. Tek tek çıkıyorlar gemiden. Hepsi keçi gibi kokuyor. Çoğu hasta, hepisini bit sarmış.

Yabancıları işaret etti:

– Bak, kadın erkek, fark etmez. Tıraş var ustura ile. Hüviyet tespit, doktor kontrol, İngiliz kontrol...

– İngiliz de mi kontrol?

– Evet, Bolşevik var yok İngiliz sorguya çekiyor. Pera'da bizim sefaret içini görmek var. Bahçesi yatakhane. Sefir efendi bu dört kişi bana emanet etti. O ikisi, bak o çarpık bacak, onlar süvari, at işi bilir. Seyis çiftlikte götürecek onları.

Limon ısırılmış gibi yüzünü buruşturdu:

– Bu öbür ikisi “kontesa” imiş. Bu sefalet içinde bile hep tepeden bakarlar. “Antipatik” nedir biliyorsun Râna? Evet işte, bunlar öyle. Kapıya koymak lazım. Sefir on beş gün dedi ama...

“Bekle gör” gibisinden başını salladı:

– Evgenya Olga ile kalıyor. Onun odasını bu ikisine verdik beğenmedi kontesalar, ikisi bir odada kalamaz imiş! Anlıyorsun ne için beyaz Rusya şimdi kızıla döndü.

Yaklaşan kışın yerlere saçtığı solgun yapraklarla birlikte sağanağa tutulup kıylara vuran göçmen kuşlar örneği, sahiller, yollar, mezarlıklar, kışlalar, Dolmabahçe Sarayının ahırlarına kadar her yer, paçavralara bürünmüş, aç, sefil dolanan mazinin kodamanlarıyla doldu. Cumbanın içinde oturmuş Boğaz'ı seyreder gö-

rünen Râna veryansın ediyordu yalıdaki o iki kasıntı karıya. Evgenya neden alınmıştı yaliya? Râna'nın işi görülsün diye... değil mi? E, şimdi, odasını onunla paylaşmak zorunda kalmıştı Olga!

– Ne mecburiyeti var kızın! Hoca'nımı eve alsak olmaz mı beyba?

Kitap okumaya dalmış beybası anlayamadı birden:

– Olur da, neden icap etti kızım?

– Mülteci dolmuş yaliya. İçlerinde soylu denen iki tane soysuz var. Olga odasını hoca'nımla paylaşmak zorunda kalmış. Benim için çok şey yaptı kızcağız, odasını da paylaşmaya mecbur mu!

Doğru. Haşım bey hayatında, duasında, rüyasında “Rabbena hep bana,” düsturuna bir an olsun iltifat etmemişti. Hem sonra, boş oda mı yoktu konakta?

– Neden olmasın Râna'm. Olmasına olur da, annene bir danışsak?

Libabe hanım ilkin, kızı tarafından ayarlanmış bir oldubitti karşısında bırakıldığını sanıp irkildi. Râna kapı aralığından duyuyordu beybasının sesini:

– Hanım, gocunacak ne var bunda? Düşün bak, şu dünyaya bir değil dört evlat getirdin. Devran dönüp duruyor, tasvire ne gerek. Bugün dil bilmeyen artık yarım adam sayılır. Bâki, bugün yarın rüştünü ispat eder. Küçükler büyümekte. Fransızca'yı şimdi-den öğrenmek onlara daha bir kolay gelir. Gene de sen bilirsin.

Az bir sessizlik oldu.

– Küçükleri düşünme zamanı geldi, doğru, diye iç geçirdi Libabe hanım, kabullendi bu işi.

Evet, Râna'ya hoca olarak değil, küçüklere dadılık yapmak için gelecekti Evgenya!

Hocalıktan dadılığa tenzil-i rütbe etmiş hanım, Pakize'nin odasına taşındı. Bacı pek sevmedi bu işi. Ne arardı bu kefare konakta! Mutfağın bir köşesinde dalgın oturan Raşit efendiye:

– Sen de bari Çingeneni al getir, diye söylendi.

Çakır gözlü bu Rusa hizmet etmeye hiç de niyeti yoktu. Döndü gene, sessiz duran adamcağıza yüklendi:

– Bir ispiro ocağı bul da gel, ne hali varsa görsün!

Râna, yeni gelenin yerleşmesine yardımcı olmak için yukarı çıktığında, peşine takılan iki küçük kardeşten Fatma, odaya girer girmez yabancıyı suçüstü yakalamış gibi:

– Ama sen ne yapıyorsun? Burası Pakize ablamın odası, diye çıkıştı.

Yanağını okşamak isteyen Evgenya hanıma başını çevirdi.

– Senin ismin ne? diye soran bastıbacak Afife.

– Benim isim “Hoca’nım” diye tanıttı kendini.

Dili dönmedi sevimli bücürün. Râna onu kucakladı:

– Matmazel de bakayım!

– Bazel, deyiverdi Afif.

Pek beğenmiş olmalı ki:

– Bazel, Bazel, diye el çırpı, tekrarlardı.

O gün bugün, Bazel kaldı kadıncağızın adı.

Kontesa mıdır, nedir? O mendebur karıları gördüğünden beri yalıya ayak basmaz olmuştu Râna. Olga geliyordu haftada iki üç. O da Türkçe öğrenmeye adanmıştı kendini. Karşılıklı cümle kurma oyununda ters anlamalar oluyor, gülüşmeleri duyuluyordu bahçeden. Olga’nın olmadığı günler, öğleye doğru, piyanodan kalktığında, arada bir çarşafa bürünüp meydana geçiyor, Nazile’ye gidiyordu yemeğe. Her gidişinde, ayakları üzerinde kalkmaya çalışan minicik kızına, kendi çocukluğundan kalma, Didi’nin getirdiği oyuncak bebeklerden birini götürüyor, uyku saatleri dışında akşama kadar onu sevip okşamak, eğlendirmekle geçiriyordu vaktini. Kendi göbek adı gibi Emine’ydi Nazile’nin kızının adı. Akşam ezanı, Şevket eve geldiğinde, nereden bulduysa, Ankara’da basılan gazeteleri koynundan çıkarıyor, Râna konağa döndüğünde o buruşuk sayfalarındaki satırları teker teker gözden geçiriyordu beybasıyla birlikte. Anadolu’da ölen kalan pek belli değildi, ama Selâhaddin Nâsır ismini görmediği müddetçe sevgili amcasının hayatta olduğuna inandırmıştı kendini.

– Beyba, sadrazam azledilmiş!

– Damat Ferit mi? Evet, bir ayı geçti kızım. O mülevves adam sonunda İngiliz’e de yaranamaz oldu. Kaç tarihli elindeki gazete?

Evet, eskiydi, 22 Teşrinievvel* tarihliydi gazete. Konakta, Selâhaddin efendinin Anadolu'ya gidişinden beri, Payitahtın o sansürlü matbuatının yerini, kimi zaman iki gün kimi zaman iki hafta gecikmeyle, bu kez Ankara'dan kaçak gelen gazeteler almıştı. Gününe göre bazen tek, bazen dört sayfa basılmış saman rengi bu gazeteler yorumsuz haberlerle doluydu: Eskişehir'e girmeye hazırlanan Yunan ordusunun yaptığı yığınak; İstanbul'da soyulan silah depoları; John Benett adlı İngiliz istihbarat subayının vurulması; "Müttefik Şark Orduları Kumandanlığı"nın yerine "İstanbul İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı"nın kuruluşu ve...

– Bak Allah'ın işine! diye gözlerini gazeteden ayırdı Haşim bey.

– Ne var beyba?

– Yunan kralı Aleksandros'un öleceği tutmuş. Yerine babası geçmiş gene.

– Cephede mi vurulmuş?

Sayfayı çevirip başlığa baktı Haşim bey, hayır, *Karagöz* misali mizah mecmuası değildi elindeki gazete:

– Bak Allah'ın işine! diye yineledi. Hayır kızım, ne cephesi! Tövbe estağfirullah, maymun ısırmış, maymun.

Beybasının yüz ifadesini gördüğünde, gülmemek için kendini zor tuttu Râna.

– Maymundan kimi kastediyorlar beyba?

– Na, al bak kızım, kasıt masıt... bir şey yok. Basbayağı bir maymun. Eceli gelene yılan, akrep, her neyse... ama maymun! Kim akıl erdirir Allah'ın işine!

"Kimse!" diye düşündü Râna. Krala yanaşmak için maymun kılığına mı girmişti bu kez o can alan Azrail?

Yunan kralını maymun ısırp öldürmüştü, ama ordusu Anadolu'nun içlerine doğru ağır ağır da olsa ilerlemeye devam ediyordu. Cesaretlenip doğu illerine saldıran Ermenileri Milli Hareket Ordusu yeniden yenik düşürmüş, Mondros mütarekesiyle elden çıkan Batum, Kars, Ardahan geri alınmıştı. İstiklal peşinde

koşan ordunun can yoldaşları Çerkez Ethem'in, Demirci Mehmed Efe'nin böylesi bir zamanda neden başkaldırdıklarını kimse pek anlayamadı. Sebep arayacak, fikir yürütecek zaman yoktu. Yurdun dört bir yanında mücadele veren bu Kurtuluş Ordusuna araç gereç lazımdı.

Karakış bastırmış, teçhizatlı Yunan ordusunun karşısında, silahtan cephaneden yoksun, sırtına geçirecek bir koyun postuna, atına vuracak bir eyere, nala, mıha, ağzına atacak bir somun ekmeğe muhtaç, genci yaşlısıyla fedakâr Anadolu insanı vardı. Ankara'daki basın İstanbul'da olan biteni tam olarak bilemiyor, sansüre tabi İstanbul gazeteleriye, gûnaşırı, yarısı boş sütunlarla basılıp geliyordu okurların önüne. Gizlenen haberleri, arada bir konağa uğrayan Şevket'ten, Vâsıf'tan öğreniyordu Haşim bey. Durmak dinlenmek yoktu yeraltı teşkilatlarına. Bir gün şehrin bir ucunda, Selimiye, Erenköy'de, birkaç gün sonra öbür ucunda, Zeytinburnu, Topkapı'da silah depoları basılıyor, kaçırılan silahlar sanki buhar olup uçuyordu. Kasımpaşa'daki donanma cephaneliği bile nasibini almış, Beykoz'da, çizme fabrikasındaki tonlarla deri bir gün içinde yok oluvermişti. Malum, Anadolu'ya gidiyordu bütün bu malzeme, ama nasıl? Şevket'le Vâsıf ya bilmiyor ya da açıklamak istemiyorlardı. Çocukları zor durumda bırakmamak için sorgu sual etmiyordu Haşim bey.

Şevket'in demesi, bu baskınlarla baş edemeyen, yoldaşları Fransız'a, İtalyan'a bile itimat edemez hale düşen İngiliz'in, Resul'un halifesine reva gördüğü muamele, kendi sömürgesi Hindistan'da Müslüman halkın ayaklanmasına yol açmış; İzmir'e çıkartıp beslediği Yunan'ın ordusu bir buçuk yıldan beri batı illerinin ötesine geçememiş, yerinde tepinip durmuştu. Edinilen bilgiye göre, kar kış demeyip Eskişehir taraflarında bir azizlik yapacaktı kefare.

– Beyba, Şevket abi nasıl biliyor bunları?

– Sormadım kızım. İstihbaratta tanıdığı var herhalde. Rivayete göre, İngiliz bu gelen Ruslara da el atmış.

Elindeki gazeteyi yana bıraktı Râna:

– Ne varmış Ruslarda?

– Duyduklarımız doğruysa, hakikaten ne yaptığını bilmez olmuş İngiliz! Bir yandan bu son mülteci birliklerini toparlayıp general Wrangel'in emrinde Anadolu ordusunun üzerine yollamak istemiş, bir yandan da onların bulunduğu kampları didik didik ararmış.

– Gittik gördük, bit içinde yüzüyor bu insanlar beyba! Neresinde ne arar bu İngiliz?

– Bit içinde yüzen bu insanların içinde Bolşevik ajan varmış. Böyle zamanlarda kurunun yanında yaş da yanar, bilirsin. Temkinli olmak şimdiye kadar kimseye zarar vermedi yavrum.

Ne demeye geliyordu bu “temkinli olma” sözü?

– Beyba! Yaliya gidip geldiğimi Şevket abi biliyor. Gitmemde bir mahzur olsa, çekinmez söylerdi.

– Şevket'ten değil, Vâsıf'tan duymuş olsa gerek, Pakize anlatmış annene.

Gene ne isterdi anası? Kızını korumak mı? Konağa kapatmak mı? Evgenya'yı kovmak mı? Kötü örnek miydi Olga?

– Beyba! Dost bildiğine sırt çevirir mi insan? Dört bitliyi aldılar eve, insaniyet değil mi? Bu haberi bizden önce onların bilmesi gerek. Kurunun yanında yaş da yanar dediniz! Yanarsa onlar yanar.

Kapıya doğru yöneldi:

– Vicdan dememiş miydiniz, vicdan! Amcamı alıp götürdü! Beni de yaliya kadar götürüp getirebilir beyba.

A tı paytona aceleyle koşan Hacı ağa küçükhanımını sahil yolunda buldu. Gece yağan kar altında sakın görünüyordu yalının bahçesi. Çingırağın sesine koşup gelen Olga, damdan düşer gibi gelen:

– Baban evde mi? sorusuyla şaşırdı.

– Evet evde, ne için?

Rahat bir nefes aldı Râna.

– Asker geldi mi eve?

– Evet, geldi. Baba telefon... Gel!

Telefonda konuşması biten Onegin bey, kara çarşafı Râna'yı gördüğünde, bu hakikatli kızın telaşını anladı, dayanamadı, gelip alnından öptü:

– Biliyorum ne için geldin. Sen güzel insan Râna. Gel, çıkar çarşafı, çıkar lastikleri.

Elena hanım bir sabahlıkla sarmaladı titremeye başlayan kızı.

– Dün değil, bir gün evvel, diye anlattı Onegin bey. Bahçe taraftan zaptiye, deniz taraftan bir bot geldi. İngiliz çavuş ile on tane asker çıktı. Kâğıtları istediler gösterdik. Bizim sefir efendi kontesalara kâğıt vermiş, yok, bulamadılar. Bota atıp götürdüler onları.

Semaverden sıcak bir çay, şekersiz de olsa, iyi geldi Râna'ya:

– İngiliz Bolşevik ararmış. Bolşevikler için ayaktakımı dedi bana Evgenya. Bu kendini beğenmiş kadınlar nasıl Bolşevik olur?

Onegin bey hafızasını yokladı:

– Sizin burada bir söz var Râna. Kuru yanında yaş da yanar imiş. Evet, işte öyle oldu. Sefir efendi şimdi telefonda söyledi, bu yeni gelenler içinden yüz kişi, belki fazla, almış götürmüş İngiliz.

– Kâğıtları mı yokmuş? Ne kâğıdı bunlar?

Onegin bey sandalyenin sırtına asılı ceketinin iç cebinden bir cüzdan çıkardı:

– Bak Râna, bu, Rusya'da iken nerde doğdum, ne zaman doğdum, ana kim baba kim, bu benim Rus hüviyet. Buraya geldik, bizim sefir efendi bize bu kâğıdı verdi. O kâğıt ile Vilayet şu kâğıdı verdi. Bu kâğıtların hepsi ile bize yerleşme izni çıktı.

Kâğıtları cüzdanına koyarken söylendi:

– Evet, burada Rus yok idi o zaman.

Demek kadınlara da soruyorlardı kâğıdı. İşkillendi Râna:

– Bana da sorarlar mı?

– Ee, tabii herkese.

– Sende o kâğıttan var mı Olga?

Olga'nın istavrozu takmadığı olurdu, ama her sokağa çıktığında cebindeydi o kâğıt.

Kışın acı günlerinde milliyetçi taburların yarı aç yarı tok, si-
perlerde soğuktan donduğunu fırsat bilen Yunanlı Eskişehir
üzerine yürümüş, hedefe varamadan, İnönü denen bir yerde, o
kursağı boş, gönlü dolu Anadolu askerinden yediği darbeye ge-
risin geri dönmüştü.

Şevket gene koynundan bir gazete çıkardı:

– Şunu okursan sen okursun, deyip Latin harfleriyle yazılı gazeteyi Râna'ya uzattı.

Baktı, okumaya çalıştı, çıkaramadı Râna. İşin içinden çıksa çıksa beybası çıkardı.

– Beyba, İngilizce değil mi bu?

– Evet kızım, bak başlığa... *United Telegraph*...

– Telgrafı anladım da, bize dair bir şey mi var içinde?

Arapça, Fransızca derken, meğer İngilizceyi de okuyup anlar-mış Haşim bey. Ön sayfaya göz attı, iç sayfada bir sütunu uzun uzun okudu.

– Ankara'ya kadar gitmiş bunu yazan muhabir. Paşa'yla mü-lakat yapmış. Sevr muahedesi bizce mevcut değildir demiş Paşa, istiklalimizi teminat altına alacak bir anlaşmayı elbette düşünürüz, diye konuşmuş.

Gazeteyi Şevket'e iade ederken:

– Bunu söylemeye hak kazandı demek. Helal olsun! diye ek-ledi.

Üç hafta geçmedi, kaçak gelen *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, Sevr anlaşmasında değişiklik yapmak üzere Ankara hükümetin-den bir heyetin Londra'ya gittiğini bildirdi.

İstanbul'un işgalinin yıldönümüne tesadüf eden iki ayrı olay da baharın müjdesi gibi geldi. Londra'da İngilizlerle, esirlerin de-ğiş tokuş edilmesine dair bir karar alınmıştı. Beklenen bu olma-sa da, müzakerelerin ilk meyvesini hayra yormak gerekti. Önem-li olan ikinci havadisti: Ankara hükümeti, Sovyet hükümetiyle Moskova'da tam bir anlaşmaya varmış, hudutlar belirlenmiş, adamlar kapitalist güçlere direnen Anadolu kuvvetlerine her tür-lü yardımı taahhüt etmişlerdi. Günü gününe değişen haritayı, ye-ni yeni isimleri çıkaramaz olmuştu Râna:

– Bu Sovyet Sosyalist, Bolşevik değil mi beyba?

– Evet, iki senedir, belki de fazla, cumhuriyet olarak kendile-rine bu adı verdiler kızım.

– Peki... Bu Bolşevikler ayaktakımı değil mi?

– Ayaktakımı ne demek Râna?

– Bilmem, Bazel hep öyle diyor! Fakir fukara takımı gibi bir şey. Ne beklenir onlardan?

– Öyle... daha doğrusu, öyleydi. Çar'ın hazinesi, iç harbin ganimeti şimdi onlara kaldı. Kapitalist devletler Bolşevikleri tutmaz. Wrangel işi ortada. Ankara ile Moskova için artık hedef bir gibi. Nakit yardım... Gelir mi gelmez mi bilemem. Silah, cephaneye gönderirler muhakkak.

Gazeteleri bırakıp gitmeye hazırlanan Şevket'e doğru döndü:

– Sen ne dersin Şevket bey evladım? Anadolu işini benden iyi bilirsin. Mustafa Kemal paşa, tabiri caizse, yaş tahtaya basar mı?

– Bilebildiğim kadarıyla Moskova imzayı beklemedi, muhterem efendim. Wrangel'in gelişinden evvel de, sonra da, Ankara'ya silahtan, cephaneden başka, yüklü miktar altın dahi gönderdi.

Gitmekten vazgeçip mangalın başına çöktü:

– Vaktinde geldiymiş o yardımlar. Yoksa, Ankara'nın yolu üstünde Eskişehir çoktan elden gitmişti.

– Elhamdülillah, diye iç geçirdi Haşim bey. Anadolu çetesinden söz eden İngiliz de uyandı galiba. Londra'da...

Şevket gibi hürmette kusur etmez bir adam:

– Londra'da... diye lafını kesti Haşim beyin, keser kesmez de sustu.

– Bilinmedik bir şey mi oldu Londra'da Şevket bey?

Şevket, mangaldaki ateşin üstünü küllledi, duraksadı, kırmızı bir kömürü çekti çıkardı külden:

– İngiliz'e bel bağlanır mı efendim? Sevr deneyi kararı tadil etmek, çatışmaya son vermek, Yunan'a dur demek için değil miydi İstanbul'dan giden, Ankara'dan yollanan heyetler?

Maşayı mangalın üzerine atar gibi bıraktı:

– İstanbul'dan giden heyet, af buyurun, ip cambazı, muhterem efendim! Bir gün İngiliz'le fiskos, ertesi gün Yunan heyetiyle! Ağızdan ağıza gelen habere insanın inanası gelmiyor. Loyt Corc değil mi o baştaki İngilizin adı? Evet, o zat-ı muhterem, Yunan heyetinden, Anadolu çetesini ortadan kaldırmak için devamlı taarruzda bulunmasını istemiş, ısrar da etmiş. Çok değil, bir hafta önce.

Hırsından eli titriyordu Şevket'in:

– Müsaadenizi istirham edeyim, diye ayağa kalktı. Bu Yunan ordusuna Mudanya üzerinden yapılan sevkıyat, gönderilen cep-hane... Boşuna dememişler, İngiliz siyaseti!

– Daha dün çözüldüler, diye söylendi Haşim bey. Bir ay içinde toparlanıp hücumu mı kalkarmış bu Rum'un ordusu?

– Ayın sonunu ya bulur ya bulmaz, muhterem efendim.

Ankara'yı hedef alan takviyeli Yunan birliklerinin saldırıya geçmesi ay sonunu bulmadı. Dört gün içinde, bir kol Afyon'u ele geçirirken, asıl ana kuvvetleri Bursa'dan Eskişehir üzerine yürümüş ve gene aynı şekilde, İnönü denen yerde karşı bir taarruzla yeni baştan çözülüp gitmişlerdi.

Haşim bey, Râna'yla birlikte, *Hakimiyeti Milliye* gazetesinden Ankara'daki şenlikleri, halkın coşkusunu, geceki fener alaylarını anlatan sütunları okuyor, takdir etmekten alamıyordu kendini:

– Arife tarif ne gerek? Askeri bir deha efendim!

İstanbul'da kapatıldıktan sonra, Ankara'da basılmaya başlayan *Yenigün* gazetesine dalmış Şevket başını kaldırdı, deyip dememek arasında bir an tereddüt etti:

– Mustafa Kemal paşa hem dâhi hem de başka dehalanı bulmasını bilen bir kabiliyet, muhterem efendim. Bu galibiyetler, onun başa getirdiği miralay İsmet beyin eseri.

Hatasını düzeltmek ister gibi ekledi:

– Miralaydı, bir ay önce mirliva rütbesine yükseltilmiş efendim.

– Mirliva ne demek beyba?

– Askeri paşa demek kızım.

Râna pencereden uzakları gözledi. Günbatımında al al olmuş, doğuya doğru süzülen bulutlarla birlikte, akli Anadolu'ya gitti. Dudaklarını ısırды, sormadı, dayanamadı sonunda:

– Şevket abi, haber yok mu amcamdan?

Gazete kaçak geliyor, posta çalışmıyordu. Gittiği günden beri hiç haber çıkmamıştı Selâhaddin Nâsır'dan.

II

Konaktan ayrılan kızların eksikliği, bunamış dedesi, duvarlarla konuşan ninesi, kızıyla dargın anası, namazından niyazından ayrılmayan sevgili beybası... Yalıdan esen sıcak hava doluruyordu Didi'den kalan boşluğu. Bir hafta önce annesinin uluorta:

– Bu kız evini yalıya mı taşıdı? dediğini duymuş, beybasını üzmemek için ziyaretlerine ara vermiş, kaç gündür Olga'yı görmemişti Râna. Sabahtan öğleye Fransızca çalıştı, usandı, bir bahane aradı, Bazel'e:

– Kaç zamandır gitmediniz yalıya. Şu son hafta Olga da görünmedi. Hadi beraber gidelim, diye öneride bulundu.

– Afif alfabe başlayacak bugün, Fatma piyano bakmak ister. Ben burada kalmak var, diye mazeret gösterdi Bazel.

Söylenecek söz yoktu. Doğru ya! Kadıncağızın konağa gelmesine neden razı olmuştu anası? Küçükler için değil miydi gösterdiği anlayış! Kararını vermişti Râna:

– Selam götürüyem mi? diye takıldı Bazel'e. Benden iyi tanır-sınız onları, yemeğe bırakmazlar belki. Beybam merak etmesin, yemeğe kalsam bile ikindiye dönerim.

Paytona bindi gitti Râna; her nedense, yemeğe kalmadan döndü.

– Hayrola kızım! Yemekten sonra gelirim demişsin!

– Evet, Bazel'e öyle söyledimdi beyba. Ama Onegin bey yalıda yalnızdı. Olga annesiyle beraber, karşıya, Bebek'teki bir Rus ailesinin yanına gitmiş. Balkan Harbi sırasında, burada Rus sefiri imiş o bey. Çarlı marlı bir ismi var adamın.

– Nikolai Çarikov olmasın?

– Ha, evet beyba, Çarikov.

– Tanıştıktı o beyle. Doğru. Balkan Harbi sırasında burada sefirdi. Eh, ne de olsa o zamanın Rus sefiri, az yukarıdan bakardı ama, neme lazım, nazik bir insandı. Yoksa o da mı mülteci olarak gelmiş?

– Evet, Bebek'te, kirada küçük bir ev bulmuşlar. Hanımı

Fransızca dersleri verirmiş. O hanımı görmeye gitmişler.

– Ders almak için mi? Allah Allah, Olga Fransızca'yı pek de güzel konuşur.

– Evet güzel konuşur da beyba, buraya General Pellé adında yüksek bir komiser gelmiş. Fransızca bilenleri imtihandan geçirip icazet veriyorlarmış şimdi. Tabii, derecesine göre. Olga'nın derece kazanması için... Ne dediydi Onegin bey?

Hatırlamaya çalıştı:

– Ha, evet, aklımda kaldığı kadarıyla, coğrafya, tarih, edebiyat, ev idaresi gibi birçok şeyi öğrenmesi لازمmış.

Söylemek, söylememek... tereddüt içindeydi Râna:

– Beyba!

– Efendim kızım?

– Ben de imtihana girsem? Hani, derecesine göre.

Tatlı tatlı gülümsedi:

– *Maintenant papa, je parle français, n'est-ce pas?**

Çocukluğunda onu solaklıktan kurtaran azmi hemen devreye girdi. Önünde üç aya yakın bir zaman vardı. Olga Bebek'teki hanımdan, bir ilk dereceye göre ne tür sorularla karşılaşacağını öğrenip arkadaşına haber verdi. Günde yedi sekiz saat... durmayı dinlenmeyi unuttu. Beybasıyla, Bazel'le Türkçe konuşmaz oldu. Kısa kısa Fransızca hikâyeler yazmaya koyuldu. İmlada yanlış çoktu, azaldı, yaz başında okunur hale geldi; tuttuğunu koparan Râna, 18 Haziran 1921 tarihli, "Général Pellé" imzalı, "Certificat d'études primaires" yazılı diplomayı odasının duvarına astı.

Olga da becermişti bu işi. Onun diploması bir derece üstündü. Bu çifte başarıyı kutlamak için, Onegin bey Haşim bey ailesini, Çarikovlarla birlikte Bebek'te "Rose Noire" adlı bir Rus lokantasında ağırlamak istedi. Libabe hanım hırçınlaştı birden:

– Lisan yok, dil yok! Ne işimiz var orada! Ne deriz adamlara? Varın gidin siz ikiniz, kızınız allâme oldu! diye çıkışı beyine.

* (Fr.) Artık Fransızca konuşuyorum, değil mi baba?

** (Fr.) İlköğretim diploması.

Akşam yediyi çeyrek geçe Üsküdar'dan kalkıp Beykoz'a giden Şirket-i Hayriye vapuru Bebek'e uğruyordu. Görgüsü icabı, "Orada iskelede buluşalım" demek Onegin beyin aklına bile gelmedi. Râna'yla beybasını konaktan alıp Üsküdar'dan hep birlik vapura bindiler. Senenin en uzun, en güneşli, en neşeli günleri. Yandan çarklı vapurun, tenteyle örtülü üst kısmında seyahat, saltanat kayığında nargile fokurdatan Sultan'ın keyfine bedeldi. Kız Kulesi, Sarayburnu, ufukta göğe doğru yükselen minareler, Galata rıhtımında curcuna, Dolmabahçe Sarayı... Beşiktaş'a doğru yol alıyordu Şirket'in vapuru. Sarayın az açığında demirli, Rus bandıralı, temiz yüzlü, büyük boy bir gezinti gemisinin kıçındaki yazıyı okumaya çalıştı Râna:

– Lucullus!

Olga'nın kulağına eğildi:

– Çar'ın mıydı bu gemi?

– Değil. Wrangel efendinindir, diye belirtti Onegin bey. Donanma yok ama bu var! Amiral oldu bu adam!

Omuz silkti:

– Lucullus, diye tekrar etti. Romalı kumandan idi bu adam değil mi?

Haşım beye de yabancı gelmiyordu bu isim. Birden hatırladı:

– Aklımda kaldığı kadar, evet, Milattan bir hayli önce, Anadolu'da galibiyetler elde etmiş Romalı bir kumandan. Her nedense nihai zafere varmadan ganimetleri toplayıp gitmiş. Dillere destan olmuş debdebeli hayatı.

– Tam bizim Rus kafası, diye söylendi Onegin bey. Ne yapmış, ne kazanmış da Lucullus'a benzetmiş kendini! Nasıl denir... Af buyurun, şamar oğlanı bu bizim Wrangel paşa.

Ara sıra Çengelköy'den paytonla geçerken, yol kenarında küçük aşçı dükkânları gözüne ilişmişti, ama "Rose Noire" gibi şatafatlı bir yeri, görmek şöyle dursun, tasavvur dahi etmemişti Râna. Ağacların aydınlanmış dalları altında, uzun boylu, ince belli, sarı saçlı hurilerin dolaştığı, rengârenk, ısl ısl yanan bir lalezarın içinde buluverdi kendini. O mavi gözlü, güler yüzlü hu-

rilerden biri, evinde misafir ağırlar gibi karşıladı, Onegin bey namına ayrılmış masaya kadar eşlik etti onlara. Etrafı tetkike dalmış Râna, başını çevirdiğinde karşısında kelebek kravatlı, yakası parlak beyaz ceketli, kır saçlı, kibar tavırlı bir zatı gördüğünde, Çarikov bey zannedip, Olga'nın her zaman yaptığı gibi, bir reverans vermeye yeltenirken, yanında duran Elena hanım gizlice elinden tutup diz kırmasına engel oldu. Garsondu o diplomat kılıklı adam. Evet, bu diplomat kılıklı, görmüş geçirmiş, servis yapan beylerin hepsi Çarlık Rusya'sında, sivil veya askeri en yüksek mevkilerde bulunmuş kimselerdi. Müşterileri misafir gibi ağırlayan o genç güzel hanımların her biri bir asalet unvanına sahipti. Râna, Raşit efendinin gizliden getirdiği *Yeni Zenginler* adlı dergideki resimleri andıran altın köstekli, ensesi kalın, göbekli beyleri, onlara hizmet edenlerle kıyaslarken Çarikov çifti belirdi.

– *Son Excellence Çarikov et Madame.**

– *Monsieur le Ministre Haşim bey et Mademoiselle Râna Haşim.***

Gecenin ortak dili Fransızca oldu mecburen. Râna konuşmayı denerken sık sık duraksıyorsa da söylenenleri anlamakta güçlük çekmiyordu artık. Osmanlı-Rus ilişkilerinin acı günlerini yâd etmemek için, geçmişten hiç söz etmedi beybası. Sefirin de zaten, geçirdiği badireden olsa gerek, epey yaşlanmış bir hali vardı. Kızları tebrik etti. Husumet beslemeyen Osmanlı'ya şükranlarını bildirdi. Hoşsohbet bir adamdı yılların elçisi. Nüktedan ifadesiyle, beyazından kızılından başka, bir de, Onegin bey gibi akıllı, kendi gibi akılsız Rus vardı. Kafasını çalıştırıp bir gün sonrasını tahmin etmesini bilen... Misal mi? İşte efendim, karşısında oturan Olga'nın babası veya bulundukları bu güzelim müesseseyi, Taksim'de, Pera'da buna benzer bir sürü işyerini kurmuş, hayale kapılmayıp ileriye görebilmiş yüzlerce akıllı Rus. Bir de, Olga'nın babasının karşısında oturan kendi gibi, hayali hakikat sanmış, umutlar hanesini safsatayla doldurmuş asilzade, erkân, sefir, general... velhasıl binlerce akılsız Rus. Aklı olmasa da bir

* (Fr.) Ekselansları Çarikov ve Madam.

** (Fr.) Sayın bakan Haşim bey ve Matmazel Râna Haşim.

mesleği olan, iyi kötü arabacı, şoför, balıkçı, tamirci, görüldüğü gibi garson, teşrifatçı... bir kapıya yamanmış. Ama sefir! Ne yapmasını bilirmiş sefir oyunbazlıktan başka? İşler ters dönünce hanımının eline bakarmış... Numunesi ortada! Peki, ya lisan bilir becerikli bir hanımı olmayan? Binleri, on binleri aşan o dul, bekâr sürüsü? Hah işte, sorma gitsin... Çarikov bey cebinden bir on liralık kâğıt para çıkardı, hışırdattı, sahteydi elindeki banknot. Aç adama ahlak mı sorulurdu! Erkek kalpazanlığı, kadın fahişeliği meslek ediniverirmiş.

O gece Çarikov'u dinlemekten, etraftaki masalara göz atmak-tan, çalgıların eşliğinde kadın erkek kucak kucağa dönüp duran çiftleri seyretmekten yediğini bilmedi, ama çok şey öğrendi Râna. Fesli beş on kişi dışında, "misafirlerin" yarısı o ensesi kalın gayrimüslim Osmanlılar, geri kalanı, bin bir çeşit dil konuşan yabancı kimselerdi. İki kadeh votka çeken sabık sefir bir oyun uydurdu. Arka masadakiler ne milleti acaba? İtalyan! Doğru, İtalyan ama Levantendi, yerli su. Şu kapının yanındaki? Alman! Hayır efendim, işini bilmiş "gaspadin."* Karşıdaki kalabalık masa? Fransız! Bilemedin, kasıntı hallerinden belli, sivil giyimli İngiliz subayları, kadınlarsa "haraşo."

– Haraşo ne demek Olga?

– İyi, güzel demek.

Evet, İstanbullu beyzadeler için bütün Rus kızları, maviş gözlerini kırıp "evet" desin demesin, hepsi, "haraşo" imiş. Kucak kucağa olanlar dans edermiş. Çalgı çalanlara saz heyeti değil de orkestra denirmiş. O göbekli adama yapışıp kalmış fidan gibi tazecik? Ee, tabii, "haraşo"... Göbeği kapamaya yetmeyen ceketin iç cebinde şişkin bir cüzdan görüyordu ekselans Çarikov.

Evet, bu yaz gecesi çok güldü, çok eğlendi, çok şey öğrendi Râna. Rusların açıp işlettiği bir sürü eğlence yerinden aklında bilhassa Petrograd pastahanesi diye bir isim kaldı. Pera'da, günün gecenin her saatinde açık olan bu yerde Rus usulü kahvaltı yapı-lıp pastalar yenirmiş.

– Şekeri nerden bulurlar beyba?

* (Rusça) bey. bay.

Onegin bey duydu, gülümsedi, yanından geçen hurilerden birine Rusça bir şey söyledi.

Cam tepsi içinde çeşit çeşit pastaları gördüğünde şaşırıp kaldı Râna.

– Üzümünü ye... diye başladı Onegin bey.

– Bağını sorma! diye tamamladı Haşim bey.

Çukulatalı birini seçti, ısırdı, duyduğu zevkten gözleri baygınlaştı, teşekkür kabilinden Onegin beye bir gülücük gönderdi. Gözü tepsiye kaydı, belli etmeden saydı. Adam başı iki tane getirmişlerdi demek. Aklına ne takıldıysa, ikinci lokma boğazından geçmedi. Babasının kulağına eğildi:

– Benim payımı bir kâğıda sarsam ayıp olur mu beyba?

– Neden? Ne yapacaksın kızım?

– Ninem bir şey yemez oldu. Tatlı sever, ona götürsem... Ayıp mı olur?

– Sen ye yiyeceğini yavrum. Bak, o Pera'daki pastahaneden yarın gider alırız.

Yerin kulağı var derler. Gece yarısını geçmiş, eve dönme zamanı gelmişti. O güzel kızlardan biri, yüzünde gülücük, getirdiği kurdeleli kutuyu masanın üstüne bıraktı. Onegin bey kutuyu alıp bu gecenin sihrine kapılmış şaşkın kıza uzattı:

– Bizden taraf o sevgili ninenin ellerinden öp Râna...

Ertesi sabah, pastaları kutudan çıkarıp bir tabağa dizdiğini gören Libabe hanım meraklandı:

– Nereden buldun bunları?

– Gökten indi, diye terslendi Râna.

Bacı araya girdi:

– Abuuu! Ne var? Büyükhanımın kısmeti bu!

– Kızım, belli olmaz, diye üsteledi Libabe hanım. Ninen tatlı sever, hepsini birden yemeğe kalkar, hasta edersin kadını.

Akla yakındı bu sefer anasının dediği. Ninesine götürmek için tabaktan bir tane aldı, gerisini Bacı'ya teslim etti:

– Şunları tel dolaba koy Bacı. Günde bir tane, zehir değil ya bu!

– Zehir değil elbette, diye ısrar etti anası. Ama hava sıcak, bir

hafta dayanamaz, bozulur, kokuşur bunlar!

Râna bu kez altı pastadan dördünü alıp başka bir tabağa aktardı:

– Günde bir taneden, bu üçü ninemin. Üç günde kokuşmaz a! Bu da Emine'nin hakkı.

Geri kalan ikisini...

– Al, küçüklerini beslersin! diye tabakla birlikte anasının önüne itti.

Bir elinde pasta öbür elinde bir kâse tirit, odaya girdiğinde, ninesinin:

– Haber yok mu Haşim'den? diye sormasına hafifçe gülümse-di Râna.

Alışmıştı. Zaptiyelerin kapıya dayandığı iki küsur seneden beri hep aynı soruyu soruyordu ninesi.

– Geldi ninem, oturuyor yukarıda.

İki senedir, sabırla, aynı cevabı veriyordu sevgili torunu ama dinleyen kim! Haşim'in dönmemiş olma ihtimali ninenin zalime olan kinini besliyor, tazeliyor, her seferinde duvara dönüp:

– Köpekler! Cehennem ateşinde kahrolun inşallah! diye sövdükten sonra, bir gülücük atıyordu sevgili torununa.

Evet, yıllardır onu hayata bağlayan tek şey, içindeki o sönme-yen ateşti.

– Ninem, şu tiritten... çok değil, bir kaşık!

Döşegin kenarında duran ekmek kabuğunu gösterdi:

– Çok doydum yavrum. Yiyelim yok artık, diye başını çevir-di nine.

Pastadan ufak bir parça kopardı Râna:

– Şunu bir tadıver, hadi, hatırım için.

Gene başını çevirdi nine, yanındaki görünmeze bir şeyler söyledi.

– Bak ama ninem, duydum. Şunu bir tat dediler.

Görünmez izin vermiş olmalı ki, uzatılan parçayı aldı, tattı... pastanın tamamı eridi gitti dişsiz damaklarında. Burnunun ucunda bir çitmik krema, gömük gözlerinin içinde parıltı... ninesinin güleç yüzünde yaşlı doğmuş bir bebeği görür gibi oldu Râna.

Nazile'nin kızına götürüp verdiklerinin dışında, Didi'den kalma bebekler, küçük kardeşlerinin elinde çekişe oynasa lime lime olmuş giysileriyle, harpten çıkmış kolsuz bacaksız sakatlar yığını gibiydi. Aralarında sağlam kalmış bir tane aradı, bulamadı. İki yaşına basan Emine'nin doğum günüydü bugün. Pastayı küçük bir kutuya koyup, lokantadan gelen kurdeleyle bir ziynet eşyası gibi sarıp sarmalarken aklına, Didi'ye benzediği için dolabında sakladığı efe kılıklı bebek geldi. Neden haber vermiyordu Didi? Bekledi, süzdü uzun uzun, ses etmiyordu dolaptan çıkan bebek. Verip vermemek arasında bir süre kararsız kaldı. Sonra birden, bir yastık kılıfının içine sardı bu dilsiz oyuncağı, kapıyı çekip gitti.

Konaktan gelen bebeklere ayrılmış özel bir dolap vardı Nazile'nin evinde. Emine, oynasırken birinin fistanını yırtsa, anası hemen onu yamalar, koldan, bacadan biri kopsa, babası tamir ederdi. Râna'nın çocukluğunun, Nazile'nin de konakta geçen gençliğinin yadigârlarıydı bunlar.

– Nânaa!

Uzaktan badi badi adımlarıyla koşup gelen Emine çömelen Râna'nın boynuna sarıldı. Elinde allı pullu, şirin yüzlü bir bebek:

– Nâna, bak, bu Nâna.

– Bu da Didi, diye elindeki bebeği verdi Râna.

– Didi?

Fazla ilgilenmedi, allı pullu değildi bebek. Yıldızlı kurdeleli kutuya takıldı gözü:

– Nâna, bu...

– Bu da senin, hadi aç, içinde ne var görelim!

Uğraştı, kurdeleyi çözemedi Emine. Râna açtı kutuyu, pastayı eline verdi:

– Isır şunu ucundan.

Emine bir ucundan ısırды, tattı, ardından bir diş daha, ağzı burnu, yanakları kremaya bulandı. Gözlerinin içindeki parıltıda ninesinin güleç yüzlü gençliğini görür gibi oldu Râna.

– Kız bu ne hal?

Kapıdan düşünceli giren Şevket, karşısında bulamaca batmış

gibi duran kızını görünce duraladı, asık suratı gevşedi, gülmeden edemedi:

– Râna, bu gene senin işin.

– Ne benim ne onun, bu Rusların işi, babası!

Şevket kızının burnuna yapışmış beyazı parmağıyla sıyırdı, tattı:

– Krema değil mi bu? Şekeri nerden bulmuşlar?

– Ben de aynı şeyi sordum. Hadi ye, bağını sorma dediler.

Bacaksızın yüzünü gözünü silmeye başlayan Râna:

– Pera'da Petrograd diye bir pastahane varmış. O tarafa uğrar-san Şevket abi, bir kutu al getir de hep beraber tadalım!

– Ne cins adam bu Ruslar, diye söylendi Şevket. Zorla alamadıklarını döküntüleriyle zapt ediverdiler. Pera neymiş! Beyoğlu desene şuna Râna. Moskova'da bile yokmuş bu kadar eğlence yeri. Sazı sözü iyi de, ne kadar pis iş varsa...

– Neymiş o pis işler?

– Kadın satma, sahte para, esrar... bunlar yetmiyormuş gibi şimdi de kokain denen bir zehiri çıkardılar pazara.

Ceketinin içinden, beline kısıtıldığı gazeteyi çıkardı:

– Bak Râna, asıl bela orada değil. İnönü'de peş peşe sopa yiyen Yunan sinmişti. İngiliz bırakır mı? Silah, cephane, para... di-riltti ölüyü. Bizim toprağımızda şimdi bir değil beş ordu kurdu herifler. İngiliz bu! Sen bir yandan böylesine arka çık, öte yandan, Türk'üne Rum'una göstermelik bir mütareke teklifi götür.

Elindeki gazeteyi açıp, iç sayfada bir haberin üzerine parmağını bastı:

– Al işte! Yunan hükümeti mütareke teklifini reddetmiş. Eder tabii. Sırtı pek. Beybabana haber ver, muhakkak taarruza geçecekler bu arlanmaz adamlar.

Haftasına varmadı, Samsun'u bombardıman etmekle işe başladı Yunan donanması. Beş gün sonra, üç koldan saldırıya kalan orduları, art arda, aşağıda Afyon, yukarıda Bozüyük, ortada Kütahya'ya... on gün içinde Eskişehir'e girdiler. Hastahanede tedavi gören bine yakın yaralı apar topar vagonlara doldurulup Ankara'ya nakledilmiş, Ankara'yı bile boşaltma konusu gündeme

gelmişti. Mustafa Kemal paşa birliklerini Sakarya Nehrinin gerisine çekmek zorunda kalmış, Yunan kralı Konstantin, oğlunun Edirne'de boy göstermesinden tam bir yıl sonra, aynı şaşaayla, Eskişehir'e girmişti.

Şevket'ten aldığı haberleri beybasına ileten Râna'nın hepten huzuru kaçtı. Bir ileri bir geri, galibiyetler, mağlubiyetler, binlerle ölü, on binlerle yaralı... Bir yıl dolmuş, tek haber çıkmamıştı Didi'den. Eyyam-ı bahurun kavurduğu, kâbus dolu bir gece, sabaha karşı top sesleriyle uyandı. Korkulan başa gelmiş, Yunanlı kapıya dayanmıştı demek. Hezimete ağıt tutar gibi birden köpeklerin uluması kapladı tanyerini. Sabahlığına sarılıp selamlığa vardığında, iki pare top sesi daha sabahın sessizliğini deldi. Pencereden etrafı gözleyen beybası:

– İhsaniye tarafından atılıyor toplar. Bir yerlerde yangın var kızım, demesiyle,

– Yangın vaaar! diye çığırın köşklünün haykırışı milleti ayağa kaldırdı.

Neredeydi yangın? Gün ağarıyordu. Meydana bakan Bazel'in penceresinden bir kızılık göze çarpıyordu İhsaniye tarafında.

– Yangın vaaar!

Kırmızı şalvarlı köşklünün meydanda belirmesiyle, tütsülenmiş kovandan dışarı fırlayan arılar örneği, çarşafı, kaçgöçü unutup, kadın erkek, çoluk çocuk sokaklara döküldü. Doğan güneş mi, yangın mı kızıla boyuyordu gökleri? Hacı ağa, ne olur ne olmaz, kısırağı ahırdan çıkarmış, bahçenin ağaçsız bostan tarafında bir kazığa bağlamakla meşgul, kuyunun başında Bacı dizlerini dövüyor, ahırın damına çıkmış Raşit efendi etrafı gözlüyordu. Bir ara işaretparmağını ağzında ıslattı, elini havaya kaldırıp rüzgâra tuttu, bekledi bir süre, pencerede gördüğü Haşim beye seslendi:

– Hayra alamet değil, beyim. Lodostan esiyor rüzgâr!

Lodostan esti rüzgâr. Körüklenen alevler bayır yukarı yaladı yuttu birbirine yapışık, köhne ahşap evleri. Öğleye doğru Sultan-tepe'nin eteğine yapıştı. Azgın yelin üfürdüğü kıvılcımlar sokakların üstünden atlayıp yukarıdaki evlerin çatısına dalıyor, evleri me-

şale gibi tutuşturup, bir çatıdan öbürüne, köyün göbeğine doğru ilerliyordu cehennemden kopup gelmiş ejderha dilleri. Nazile'nin, Pakize'nin evlerine üç beş sıra kalmıştı. Haşim bey aceleyle pantolonunu ayağına geçirdi, Râna ıslattığı bir peşkirin içinde topladı saçlarını, Hacı'sı, Raşit'i, bir koşu vardılar kızların evine. Muhtar, imam, Şevket, Vâsıf, mahallenin gücü yeten her erkeği, yolun ucunda görünmeye başlayan alevlerle boğuşmaya gitmişti. Kadınların kimi kapısının eşiğinde donup kalmış, nöbete durmuş asker gibi dikiliyor, kimi yatak döşek, kapı kaçak ne varsa, pencereden sokağa fırlatıyor, kimi düşüp bayılıyor, kimi bayılanı ayıltmaya çalışıyor, şeytana lanet okuyordu. Kargaşanın içinde Nazile'yi gördü Râna, başı açık, kızı kucağında, ne yapacağını bilmez bir hali vardı. Hızır gibi yanında bitiverdi, saçlarını saran ıslak peşkiri çıkarıp onun başına sardı, şaşkın bakınan Emine'yi aldı kucağına Râna.

– Nânaa!

Burnundan öptü cimcimenin, saçlarını okşadı:

– Hadi gel attı gidelim cici!

Nazile'ye evde kıymetli ne varsa aşağı kata, kapının arkasına yığmasını söyledi.

– Eve teslim edip gelirim, deyip, kucağında hoplata zıplata konağa götürdü kızı.

Kendisinden ayrılmak istemeyen Emine'yi teslim edip dönmesi bir hayli zaman aldı. Kapıdan çıkıp, meydana ayak basmak üzereyken,

– Hahayyt! Var mı bize yan bakan! diye naralar atarak üstüne doğru gelen bir güruhtan kaçıp kendini duvarın kenarına atması bir oldu.

Ayaklanmış gibi giden dört kollu bir sandığın etrafında, başlarında keçe külah, üstte mintan, altta dizlik, yalınayak, bağı açık bu güruh:

– Hahayyt! Çifte Çınar bu mekân, var mı bize yan bakan! diye avaz avaz bağırarak alevlerin yükseldiği tarafa doğru hızla koşuyordu.

Uzağa gitmeye pek hacet kalmadı. Nazile'nin evinin bir altındaki tutuşmaya başlayan hanenin önünde durdular.

– Tulumba geldi! Haydin ümmet getirin kovaları!

Kovalar geldi, yarısı boş. Taşıma su tükenmişti. Evinin damında Şevket ısladığı kilimleri alevlerin yalamaya başladığı tarafa sermekle meşguldü.

– Suuu!

– Kalmadı!

– Mescidin şadırvanı!

Tulumbacıardan bir kısmını mescide saldılar. Kalanlardan biri Nazile'nin evine daldı, üst kat penceresinden bir halat salladı, üçü beşi uzun bir hortumu pencerenin altına götürüp halata bağladılar, hortum dışarıdan penceredeki adamın eline geçirildi. Elden ele geçirilen kovalarla mescitten gelen su, tulumbanın haznesine boşaldı. Dört kişi karşılıklı iki kolu basıp kaldırdıkça penceredeki hortuma giden su fışkırdı alevlerin üstüne. Ejderha dilini geri çekti azıcık.

– Ya Rab sen büyüsun!

Tulumbanın haznesinde su bitti, kırmızı dil Nazile'nin evini yaladı. Konağın kuyusundan su geldi, hortumdan fışkırdı, alevler tısladı, bir ümit!

– Su! Su!

– Yok, kalmadı!

Sarnıçlar boşalmış, kuyular kurumuştı. Beybasının sesini duydu Râna:

– Şevket! İn aşağı! Su bitti!

Naçar, yuvasını alevlerin hışmına terk edip indi, karısının, anasının kapıya yığıldığı eşyayı sokağa taşımaya başladı Şevket. Muhtar imam tanı mıyordu alevler. Şevket'ten sonra, eşyasını sokağa dökme sırası Vâsıfa geldi. İnlemeler, yakarmalar arasında birden kadınların feryadı yükseldi:

– Bırak onu serseri, insafsız köpek!

– Çekil git, it herif! Ateş başına düşsün!

Kapıdan çıkardığı bir şilteyi Râna'yla birlikte sokağa sürükleyen beybasının, elindekini bırakıp:

– Hacı, Raşit, gelin alın şunları, konağa götürün, diye bağırdığını gördü.

Râna'ya döndü:

– Gün uğursuzun, yağma başladı kızım, diyerek şilteye asıldı.

Şevket bitiverdi yanında, elinde bir çanta:

– Hanımefendiye götürüp teslim etsem, acaba...

– Beis mi var, elbette!

Şevket uçar gibi gitti, Nazile'nin son bohçayı kapıdan çıkar-masıyla, yandaki evden fırlayan alevden bir top, Şevket'in serdi-ği kilimlerin altından saçağa yapıştı. Ardından bir, bir daha. Ku-ru saçak çıra gibi tutuştu. Çatıyı fırdolayı sardı. Parçalanan cam-lardan fışkıran kırmızı diller, kara kara dumanlar, boğulan bir adamın can havliyle üfürdüğü ecel soluğu gibi göründü Râna'ya. İçin için yanan ahşap evin ateşi dış yüzünü kavradı. Kirişler ça-tırdadı, çatı çöktü, kiremit parçaları savruldu ortalığa. Sap gibi havada kalan tuğla baca ha göçtü ha göçecek. Gelin geldiği evin rüzgârla birlikte uçup giden küllerinin önünde taş kesilmiş Na-zile, tehlikeden habersiz, o cehennem sıcağında tir tir titriyordu. Râna çekti kolundan:

– Ablam benim, yapacak bir şey yok, gel uzaklaşalım burdan.

Alevler Pakize'nin evine sıçradı. Analığı saçını başını yoluyor, lanet yağdırıyordu:

– Kül ettin ortalığı murdar! Cehennem ateşinde yanasın!

Elindeki oklavayı ateşleri dövecekmiş gibi sallıyor, beddua ediyordu:

– Ocağımı söndürdü ocağı sönesi! Patlıcan yiyecekmiş! Top-rak dolsun ağzına, zift yesin cenabet karı!

Kap kacağı bırakıp anasına yetişen Vâsif:

– Anam benim, kim bu karı? Kim patlıcan kızartır gecenin or-tasında?

İmdada yetişen Haşim beye döndü:

– Bey, laf anlamaz oldu anam, patlıcan işi değil bu. Rumlara göz kulak olun dendi, dendi, söylendi ama, jandarması, zaptiye-si, kim kime dum duma!

– Rumlar mı yedi bu haltı? diye lafa karıştı tulumbacılarından biri.

Katliama sebebiyet vermenin hiç sırası değildi.

– Öyle bir şey duydumdu, diye kısa kesti Vâsîf.

Konuyu değıştirdi:

– Hangi koğuştan geldiniz siz?

Hani bayağı gücenir oldu yağız delikanlı:

– Ağam duymadın mı? Çifte Çınar nerede? Bülbüderesi'nden buraya anca gelebildik!

Eli böğründe, aczinden hayıflanır gibi:

– Öte yüzde, o kırmızı arabadan getirmiş kefere. Bir karnı var... On tulumba su alır!

“Ne fayda” gibisinden omuzlarını silkti:

– Kendine tabii, bize mi verecek?

Akşama doğru rüzgâr hızını kesti. Uçuşan kıvılcımlar kül rengine dönüştü. Meydanın ortasında öbek öbek yığılmış eşyaların üstünde sızıp kalmış çocuklar, inleyen kadınlar, ne yapacaklarını bilemeyen insanlar, göz alabildiğine uzanıp giden hazin bir manzara, için için yanmaya devam eden kararmış harabeler, dikili duran kapkara üç beş baca, yas tutan toprakta çıtırdayan sessizlik. Bir varmış bir yokmuş... mescit, tekke, iki de konaktan başka, Sultantepe'nin ismi kaldı yadigar.

Konak, bir geceliğine, Kudüs'teki ağlama duvarına benzedi. Mahşerden kaçan tanıdık tanımadık, kurtarabildiği eşyasını bahçeye yığılmıştı. Yaralı kafalar, yanık kollar, bacaklar... Taşlık revire döndü. Üç kutu melhem tükendi, zeytinyağı ilaç oldu, dilim dilim edilen çarşaf sarğı yerine geçti. Korkudan sinmiş, akşama kadar sesi soluğu çıkmayan çocuklar acıkmış, ağlayıp bağırsıyor, heyheyleri tepesine üşüşmüş kadınlar basıyordu tokadı. Çocuktan gayri yemeği düşünen yoktu. Tüten harabenin gönderdiği sıcak yel genizleri kurutmuş, mutfaktaki damacana dolusu Taşdelen suyundan tek damla kalmamıştı. Zayıf bir genci belinden bağlayıp kuyuya indirdiler. Suyu az kekremsiymiş, aldırana mı vardı! Çıknğın ucunda dibe inen kovanın yarı dolu yan boş yukan gelmesi saatler sürüyordu. Kuyunun korkuluğuna dayanmış, çaresiz, perişanlığa kendini kaptırmış Râna hayal gördüğünü sandı: Karşısında kan ter içinde, nefes nefese...

– Olga!

– Benim baba aşağıda bekliyor!

– Nerede, neyi bekliyor? Niye eve gelmiyor? Kaçgöç mü kaldı Olga!

– At çıkamaz yokuşu. Sizin araba... yardıma gitmek var.

Sorgu sual zamanı mı? Kızın bir bildiği vardı. Hacı ağa kısrağı paytona koştu, yanına bir delikanlı alıp sürdü bayır aşağı.

Ne olmuştu? Ne mi vardı? Nefesini aldıkta anlatıverdi Olga. Babasıyla birlikte sabah erkenden çiftliğe gitmişler, ikindiye doğru yalıya döndüklerinde yangın haberini almışlar. Rusya'dayken, yakılan köylerde aç susuz, kalan insanlara yapılacak ilk yardımın içme suyu olduğunu bilirmiş Onegin bey. Çiftlik için yaptırılan dört fıçıya su doldurup köyün arabasıyla konağa getirmek istemiş. İstemiş de bunca içilir su nereden bulunur? Kevrok usta oğlundan duymuşmuş; askeri okulda, şimdi Ermeni yetimhanesi olan kuleli koca binanın sarnıçlarında her zaman bir orduya yetecek su bulunurmuş. İtiraz eden olmamış, doldurmuşlar fıçıları. Yol boyunca fırınları tarayıp iki çuval da ekmek buluvermişler. Hepsi iyi de, yokuşu çıkamaz olmuş hayvan. Ağır yükün birazını paytona aktarmak gerekmiş.

– Olga bak, geldiler!

Râna arabadan ineni gördüğünde kucaklayası geldi, zor tuttu kendini:

– Kevork usta! Nasılsın?

Hatırını soranı tanımak ister gibi durakladı:

– Eee, Râna hanım, diye tanıdı Kevork usta. İyiyiz, şükürler olsun. Sizleri görmek nasip oldu nihayet.

– Berco bacı?

– Bildiğin gibi.

– Garbis?

– Bıyıkları terledi.

Sitem etti çuvalı indirirken:

– Râna hanım bizleri unuttunuz. Selâtin beyi de bir defa görebildik. O da kayboldu gitti!

Cız etti Râna'nın içi. Çiftlik, Didi, çocukluğun o güzelim günleri! Yavaş yavaş, birbiri ardına hepsi kaybolup gitmişti. Allah ni-

nesini, zaruret çiftliği, vicdan amcasını çalmıştı.

İslanan gözlerini indirilen çuvalın arkasına gizledi:

– Kevork usta, giden gitti, kalanları görmeye geleceğim, inşaallah!

Allah'ı andığının farkına vardı, ilk defa. Kül olan yeniden doğar mıydı? Giden gelir miydi geriye?

Bazel, bir süre için, konaktaki odasını boşaltıp yalıya gitmek zorunda kaldı. Nazile'yle Pakize, eşleriyle birlikte, genç kızlık zamanında yattıkları odalara yerleştiler yeniden. İmamı, muhtarı, hanımları, payton bağ evine götürdü. İki gece iki gün süren amansız didinmeden sonra, cumbadaki sedire uzanan Râna deliksiz bir uykuya daldı.

Gözünü açtığında, gece geçmiş, gün yarıya varmıştı. Doğruldu, yastıkları yokladı, etrafına bakındı, yerli yerindeydi her şey. Alevler, çöken evler... Uykusunu mu yalamıştı o ejderha dilleri? Kapıyı açıp sahanlığa çıktığında odasını düzelten Pakize'yi gördü. Kızını çağıran Nazile'nin sesini duydu. Sevdiklerini yeniden evde, gündelik hayatın içinde bulmak! Eski günler geri mi gelmişti? Kavuşturan zebaniyi unuttu bir aralık.

Bahçeye adım atar atmaz “Nânaa!” diye koşup gelen cimeyi kucakladı, burnuna, yanaklarına öpücükler kondurdu:

– Ne yapar cimecimem benim? Annen nerede?

Gözlerini ağaca taraf cevirdi Emine.

– Baba nerede?

Kirazın altına çömelmiş, elleri şakağında çile dolduran Nazile'den geldi yanıt:

– Külleri eşelemeye gitti.

Evet, gerçek oradaydı, çıra gibi tutuşup kül olan evler, çaresizlik içinde debelenen tulumbacı efeler... Ejderha dillerini rüyada görmemişti. Emine elinde kolu kopuk, göğsü göçük bir bebek:

– Nânaa, bu... diye sızlanıp duruyordu.

– Evet tatlı meleğim, bu bebek uf olmuş.

Uf olmuştu Didi'den kalma bebek. Ya öbürleri? Nazile'nin

evinde, cam dolapta... Gidenden arta kalan anılar? Onları da yutmuş muydu cehennem zebanisi?

– Şevket abi ne yapar? Gidip bakayım, diye bir bahane buldu Râna.

Emine'yi anasının kucağına bıraktı, başını bağladı, bahçe kapısından çıkarken, kenarda duran çapayı da beraberinde götürdü.

Ucu bucağı belirsiz kapkara bir yamaç. Âhır dünya görüntüsü. Cehennem ateşinde yanan, korlaşan, tüten devasa bir iskelet. Boşluğa yansıyan kazma kürek sesleri. Esrarengiz bir solukla havada dönüp dolaşan küller. Enkaz eşeleyeni, küllerin sahipleri. Ürperdi Râna. Alevler ortasında korku nedir bilmeden koşan, didinen genç kız kendisi değildi sanki. Yanan evinin önünde titreyen Nazile gibi, yıkımın bu korkunç manzarası önünde tir tir titredi Râna. Geri geri... kaçıp gitmek istedi. Gurur bacaklarını kilitledi. Bir an göremez, düşünemez oldu. Ayaklarının arasından bir şey fırladı geçti. Çapasına sarıldı. Şevket yoktu ortalıkta. Neredeydi, hangisiydi Nazile'nin evi? Sağa sola bakındı, az ötede, yerde, kararmış bir kapı tokmağı gördü. Daldı harabenin içine. Mutfaktaki kuzineyi tanıdı, üzerine yığılıp kalmış yarı yanık bir kiriş. İteledi, sola doğru yöneldi. Göge doğru kaldırdı başını, istikamet aradı, cam dolap ne tarafa düşerdi? Göz kararı bir yeri belirledi, vurdu çapasını, küller havalandı. Bir, bir daha... Kararmış bir anahtar, kaynamış bir kilit, iki düğme, bir kaşık... eser yoktu bebekleri. Toprağın altında görür gibi oldu kolu kanadı kırık ak sakallı Didi'yi. Fırlattı çapayı. Neyi eşeliyordu, neyi? Dönmeyecek geçmiş, güveni mi? Ne o... Vicdan! O kahrolası vicdan götürmüştü sevgiyi!

Yola çıktı. Dört kollu bir tezkerenin içinde bir öbek katran taşıyan siyahi iki kişi yanından geçerken durdular:

– Râna!

Ses Şevket'in sesine benziyordu ama Râna'nın gözleri katran yığınının takılıp kalmıştı. Güdük iki bacak, çarpılmış iki kol... Pis bir koku geliyordu katrandan. O yığın... evet o yığın, katran değil, alevlerin kavurduğu bir insan cesediydi. Farkına vardığında, başı döndü, istifra edesi geldi. Yüzünü elleriyle kapayıp bir koşu döndü konağa.

Geleni entarisinden tanıdı Bacı:

– Kız ne bu! Benden beter olmuşun!

Alevlerden arta kalan yağlı kara, karalara boyamıştı Râna'yı. Çocuklar ürküp uzaklaştılar. Kucağına sığınan Afif'i kollarıyla sararken:

– Allah bu kızın sonunu hayır etsin, diye söyleniyordu anası.

O günden itibaren hemen hemen her gece, kavruk ceset Râna'nın düşlerini kâbusa çevirdi. Çöp Hüseyin, Kevork usta, Hacı ağa... En olmadık kimselerin kılığında, eğri büğrü kollarıyla gecelerin hâkimi olup çıktı. Kâbustan kurtulmak için uyanık kalmayı denedi Râna. Bir gece, iki gece, kukumav kuşu gibi haremde, selamlıkta dolandı, sızdı kaldı sonunda. Erenler! Kimdi, neyin nesiydi o kavruk hayalet?

– Günahı boynuna, diye başını salladı Vâsıf, Hacı Pala dedirtirdi kendine. Bizim evin arkasına kurduğu çergede üfürükçülük yapardı. Çok can yakmış olmalı ki, o tarafa gitmeden, bu yüzde kavruldu cehennem ateşiyle.

– İyi kişi kötü kişi, her neyse, diye ekledi Şevket, toprağa vermemek insanlığa sığmazdı.

– Duymadım, kimmiş o? diye atıldı Bacı.

– Vâsıf abi, üfürükçü ne demek?

– Abuu! Tü tü tü, diye dört bir yanına tükürdü Bacı. Kız, küçükhانım, at ağzından o lafı!

– Vâsıf abi, ne demek?

– Babam imam değil mi ya, diye anlattı Vâsıf. Anamla dayıma, gidin şöyle bir yoklayın demiş, bu adam ne yapar?

– Gitmişler mi?

– Eveet, ben daha çocukken. Derme çatma bir çerge. İçeride, yerde, yeşile, sarıya boyalı üç adet koyun postu. Duvarda asılı tespihler, eğri büğrü şekiller, keramet yazıları. Odaya sinmiş tüt-sü mü afyon mu, pek bilememişler, acayip bir koku. Hacı Pala iki kardeşi iki sevdalı sanmış. Birini kocasından, öbürünü karısından ayırmak için muskalar yazıp vermiş. Onları birleştirmek için de, sararmış bir risaleden dualar okur görünüp yüzlerine üfle-miş. Söylediklerini gizliden yapmalıymış, yoksa...

Hatırlamaya çalıştı Vâsıf:

- Ha ya! Yoksa, karakoncolos ateşte kızartırmış onları.
- Koncolosun ta kendi o musibet herif! diye patladı Râna.
- Kız sus, tövbe tövbe!

Yeniden dört bir tarafa tükürdü Bacı:

- İyi saatte olsunlar! Çarparlar insanı!
- Neye susacakmışım Bacı? Elinden geleni ardına koymasın!

Uykumu zehir etti cehennem olası!

– Baban imam değil mi? Neden koşturmamış o zaman? diye sordu Şevket.

– Koşturmaz olur mu? Kapısına kilit vurmuş, sürmüş buradan adamı.

– Eee?

– Eeesi, şu yukarıda, Çamlıca'da oturan paşa! Neydi adı? diye düşündü Vâsıf. Neyse, küçük kızı karasevdaya tutulmuş, yemez içmez olmuş. Pala'yı çağırmışlar, üfürmüş, nefesi iyi gelmiş. Ondan sonra kim dokunur Pala'ya? Doğru yanlış, bir kese de altın ihsan etmişmiş paşa. Sırtındaki partallara bakma sen, gömük bir küpü varmış. Geçen gün yanımızda enkazı eşeleyip duranlar ne arıyorlardı sence?

Nefesi şöyle dursun, Pala'nın nefessiz cesedi büyülemişti Râna'yı. Genzine sinen kavruk kadavra kokusundan kurtulmak için kolonya şişesini gece gündüz yanından eksik etmez oldu.

O gece, kitap okurken yatağının içinde oturduğu yerde sızmış, gazı tükenen lambanın fitili odayı dumana boğmuştu. Uykusunda, dumanların ortasında, karakoncolosun kırmızı dili, şimşek gibi yanıp sönen gözleri! Nefesi daraldı, uyandı, uyandı-gını anlamak için çimdikledi kolunu. Pencerede, gecenin ortasında, canavarın gözleri dikilmişti üstüne. Korku, direniş... içgüdü üstün geldi, kolonya şişesini kaptığı gibi var kuvvetiyle savurdu. Gözler eridi, kayboldu karanlığın içinde.

Sabah, tanyeri ağarırken, Bacı'nın çığlığıyla sıçradı:

– Murdaaar! Pis cenabet!

Bir koşu aşağı indi:

– Ne var, ne oldu Bacı?

– Nereden çıktı bu murdar musibetler?

Yüzüne bakıp duran Râna'ya çıkıştı:

– Fare, küçükhanım, fare! İyi saatte olsunları ağzına alma dedik! Her kalıba girer onlar. İyi mi oldu şimdi? Gör de bak, kedi kadar!

Gözlerini devire devire, fareyi gördüğü yere baktı:

– Aman Allah korusun! İnsanın kulağını, gözünü üfüre üfüre yer bu cenabetler! Duymaz, uyanmazsın bile!

Evet, yangından kaçan fareler konağı sarmıştı. Göz, kulak yerlerdi üfüre üfüre! Üfürükçü de üfüre üfüre insanın aklını başından alırdı. Ölüsü bile tedirgin etmişti Râna'yı. Gözünün önünde ne zaman kavrulmuş kadavrası canlansa, üfüren ne varsa, topuna basıyordu laneti. Kapana kısılmış her fare, ettiği bedduanın semeresiydi sanki. Ambarda, kilerde, çatıda, taşlıkta kurulu kapanlar her gün bir tanesini enseliyor, Râna da her gün, üfüren bir cenabeti tepelemiş olmanın keyfini tatmasına rağmen, gene de adım başı bu uğursuz hayvanlara veryansın ediyordu. Kâbus, lanet, geceleyin hayalet, gündüz fare leşi...

– Abla n'oldu, ne var, kime kızırıyorsun? diye sordu Bâki.

Ne var? Ne olmuştu?

– Ha, fare, deyip gülümsedi geçti Râna.

Kendi kendine konuşur olduğunun o zaman farkına vardı.

Belediyenin harcı mıydı yedi yüz ev, kırk dükkânın enkazını kaldırmak! Herkes başının çaresine bakacaktı, bakacaktı da, ne ile taşıyıp, nereye dökecekti bunca yıkıntıyı? Karalara bürünmüş o kasvetli toprak, geçmişin olduğu kadar geleceğin de yasını tutar gibiydi. Yangının külleri soğumadan, Anadolu'dan gelen bir haber milletin kanını dondurdu: Mustafa Kemal paşa cephe de attan düşmüş, yarası ağır, günleri sayılıymış. Ardından bir haber daha: Hücuma kalkan Yunan ordusu Sakarya nehrinin öte yüzüne geçmiş! Paşasız ne yapardı siperlerde başsız kalmış Mehmetçik?

– Kalmaz! diyerek çıkageldi Şevket.

Sırtındaki patates yüklü çuvaldan iki gazete çıkardı:

– Al bak oku, diye uzattı Râna'ya. İşine gelen uydurur. Ne ölü ne yaralı. Göğsünde bir kemik çatlamış.

Gazeteye bir fiske attı:

– Hedef Ankara diye ötüvermiş Konstantin! Ankara'yla arasında Paşa var. Gidedursun, bakalım nereye kadar uzanır?

Saldırdı, uzanmasına uzandı gözü dönmüş Yunanlı. Vâsıf'ın demesi, *Türkoğlu* adında Bolu'da basılmaya başlayan gazete merkezinden alınan haberler hayra alamet değildi. Süngü süngüye, göğüs göğüse, boğaz boğaza, bir ileri bir geri, Yunan birlikleri Haymana'ya dayanmış, bu kanlı boğuşmaya mesafeli görünmeye çalışan İngiliz'se iki torpidoyla Samsun limanını kitleyip, içini didik didik aramış, Anadolu'ya cepheye kaçırarak bir motoru yakalamış, batırmış.

– Tekirdağ'dan Gemliğe binlerce Yunan askerini taşıyan gemileri görmemiş, görememiş! diye söylendi Şevket.

– Her şerde bir hayır var, diye Şevket'i yatıştırmaya çalışıyordu Haşim bey. İngiliz'in gözü şu bizim Boğazlarda olmasa, Yunanlı, cepheye yolladığı o binlerce askerini İstanbul'a dökerdi.

– İstanbul'da... evler yanıp kül oldu, Rum'dan kim hesap sor-du, muhterem efendim? Boğazların hamisi İngiliz, asker dolu gemileri görmedi, o gemilerin filikası büyüklüğünde motoru görü-verdi, batırdı!

Cebinden çıkardığı pusulayı okumaya çalıştı:

– Har-ring-ton! Bu adamın imzasıyla, cepheye soyanların yedi gün içinde yakalanıp İşgal Kuvvetleri'ne teslimi hususunda dün jandarmaya bir de talimat geldi.

Pusulayı katladı:

– Beş on gün... Ufak bir yolculuğa çıkmamız gerekecek, diye başını kaldırmadan söylendi Şevket. Müsaade ederseniz tabii!

O gece sırta kadem basan damatların bıraktığı gazetelere gözü attığında vahameti anladı Haşim bey: Ankara düştü düşecek, hükümeti Kayseri'ye nakletme kararı alınmış, istasyona gökten bombalar yağmış, camilere, Namazgâh denen yere yığılan ahali kendini dualara adanmıştı yeniden.

Konağa uğrayan Artin efendinin demesi, İngiliz'in, Yunan'ın

boy boy bayraklarıyla donanmış Taksim'deki zevat, kral Konstantin'in Meclis binasında vereceği ziyafete katılmak için, Ankara'ya gitmeye hazırlanmıştı bile.

Râna'nın uykularını haram eden karakoncolosa, fareye bir de yarasa kılıklı Konstantin eklendi. Üfüren, yellenen, geçiren, çatal dilini çıkarıp gözlerini deviren bu menhus üçlüden oluşmuş hayalet üstüne üstüne geldiğinde kan ter içinde yatağında sıçırıyor, korkudan tizleşen sesi, ninesinden öğrendiği küfürleri veryansın ediyordu. Hırsını alamıyor, yalnız kaldığı zamanlar da homurdanıp duruyordu günün orta yerinde. Uykuya dalmak, öcüler dünyasına yollanmak gibi bir şeydi artık.

Mehtapta dışarıyı seyrederken, bir gece, bahçeden içeri bir gölgenin süzülüp kapıya doğru geldiğini gördü. Hep böyle olmadık saatlerde gelirdi amcası, fırladı yerinden:

– Didi!

Basamakları ikişer üçer atlayarak indi, hırsız, uğursuz aklına bile gelmedi, kol demirini kaldırıp açiverdi kapıyı:

– Aaaa! Şevket abi! On gün dedin, üç gün oldu gideli!

– Râna! Çözüldü kefereli!

– Ne oldu?

– Gel beybanın yanına gidelim.

– Ne var? Ne oldu? diye peşlerine takılan Bacı'yla birlikte yukarı çıktılar.

Yatsı namazına durmak üzereydi Haşim bey. Geleni gördüğünde şaşırdı:

– Hoşgeldin Şevket bey evladım. Hayırdır inşallah?

– Bu sefer hayır haber getirmek nasip oldu efendim. Çözüldü palikarya ordusu. Topu tüfeği bırakıp arkasına bakmadan kaçıyor.

– Bak Allah'ın işine! Hani Ankara'ya girmek üzereydi bunlar?

– Bir yere giremezler! diye atıldı Bacı. Cin çarpmıştır onları!

– Cin işi değil Bacım, diye gülümsedi Şevket. Paşa var oldukça ekmek haram onlara.

– Ne yapmış, ne, nasıl etmiş Paşa?

– Doğrusu, efendim, biz de tam anlamadık. Asker bitti, cep-

hane tükendi derken, müdafaayı bırakıp, sağ kalan birliklerin başında anide hücumla kalkmış.

– Allah Allah, nasıl bir feraset bu! Nasıl bir cesaret!

– Ne deseniz var o büyük adamda, efendim. Koca Yunan ordusunu önüne katmış, Eskişehir’e doğru kovalıyormuş şimdi.

Haşim bey gibi ibadette kusur etmeyen bir insan namazı unuttu. Kaçan Yunan ordusunu hayal edercesine cumbadan dışarıyı, Boğaz’ı seyre koyuldu. Bir zırhlı, iki zırhlı...

– Allah kullarını mahşerden esirgesin, diye söylendi. Pek mükemmel, pek iyi de, Şevket bey evladım, şu... Harrington tezkeresi ne oldu? Neden dönüp geldiniz?

– İngiliz bu, soğumuştur diye düşündük efendim. Palazlanan pilice yenik düşen horoza bel bağlar mı İngiliz? Cephane soyulmuş, bundan böyle ona ne?

Doğru düşünmüş görünüyordu Şevket. Dönüşünün ikinci günü, güvertesine kadar kaçak harp malzemesi yüklü Fransız bandıralı Penay isimli gemi Zonguldak’a gitmek üzere demir aldığı anda İşgal Kuvvetleri olayı bilmezlikten geldi. Haftasına varmadı, Harrington İngiltere’ye çağrıldı. Yunan ordusu Eskişehir hattının gerisine çekildi. Kayseri’ye taşınmaktan vazgeçen Meclis başkumandan Mustafa Kemal paşaya gazi ve müşir payesini verdi. Mütarekeden beri İngiliz oldubittilerini bir türlü hazmedemeyen Fransızlar masaya oturdu, bir aylık müzakere neticesinde, 20 Teşrinievvel günü Ankara’da, Ankara hükümetini tanıyan anlaşmaya bastılar imzayı. Bir hafta önce Kars’ta, Ruslar’la birlikte, Azerbeycan, Gürcistan, Ermenistan ile de anlaşma imzalanmış, İngilizler Malta’da sürgündeki eşrafı salıvermiş, yeniden yeşermeyi beceren bir millet dünyaya ben daha ölmedim demesini bilmişti. Evet, ölmemişti ama kefeni yırtıp yırtmadığı henüz belli değildi.

Râna, kâbusun üzerine çöktüğü saatlerde karakoncolosu boğazını sıkarken, fare yüzlü, başı taçlı bir adamı kazma gibi elleleriyle konağı yıkarken görüyor, fırlayıp uyandıkta uyku tutmaz oluyordu gözünü. Öğleye doğru basan bir ağırlık... Cumbadaki sedirin üstünde sızıp kalıyordu ikindiye kadar.

– Râna, neyin var kızım?

– Bir şeyim yok beyba.

Düşlerini cehenneme çeviren o abes şeyleri anlatmayı yediremiyordu kendine.

– Günün uyumakla geçiyor yavrum!

– Gece uyuyamıyorum beyba.

– Bir yerin mi ağrıyor?

Endişeli beybasını merakta bırakmak içine sinmedi:

– Kötü kötü rüyalar görüyorum beyba. Başında taç, küllerin içinden çıkan korkunç yüzlü bir adam evimizi yıkmaya kalkıyor, bir öbürü göğsüme oturmuş boğazımı sıkıyor, alev gibi nefesini yüzüme üflüyor...

Haşım bey avucunu kızının alınına dayadı, ateşi vardı herhalde! Yoktu. Bir şeyden mi korkmuştu? O mahşerde, alevler ortasında, sağa sola yardım için koşuşan Râna canlandı gözünde. Korkuyu pek bilmezdi kızı. Peki ne olmuş, ne geçmişti o günden bugüne? Tecrübenin verdiği olgunlukla, olanı biteni ev halkından öğrendi: Yangından sonra külleri eşelemeye gitmişti kızı, kavrulmuş kadavra, üfürükçü Hacı Pala, karakoncolos, göz kulak yiyen fare... Hayat, ölüm, hurafe... Peki, ya o taçlı adam, boğazını sıkın öcü? Sedirin üstüne atılmış bir gazete sayfasında iki resim gözüne ilişti: Birinde mazgalların ardından Ankara'yı gözleyen başı taçlı bir fare; öbüründe Boğaz'ın üstüne çökmüş çatal dilli bir iblis.

– Râna!

– Efendim beyba?

– İyi günler kötü günler gelip geçer yavrum. Maziye şairin gözüyle bakmaya çalış kızım. Sevgide bir ışıltı, hüzünde bir asalet bulursun.

Allah'ın adını anmamıştı beybası. O konuşurken, “yaz Râna, dök içinden geleni” diyen Didi'yi yanı başında sandı, “al kalemi, anlat, söyle, tatlım benim, anlattıkça hafakanlar silinir, kaybolur,” diye sesleniyordu sanki.

Yazacaktı, uykusunu haram eden kâbusların sebebinin aradı. Aradıkça buldu. Buldukça rahatladı. Yazmaya değer miydi bu

ipe sapa gelmez deli saçmaları! Alevler geçmişİ harabeye çevirmiş, üfüren büyüçüden çatal dilli bir iblis, üfüren farelerden taçlı bir kemirgen kalmıştı geriye. Gelen haberlere bakılırsa, taçlı fare Konstantin de, tersyüzü Atina'ya dönmüştü zaten.

E vlerinin enkazını kaldırmaya başlayan Şevket'in, Vâsıf'ın dağarcıkları havadisle doluydu. Davutpaşa, Çobançeşme, Haliç'te Karaağaç, kışla, depo, karakol... soyulmadık cephanelik kalmamıştı çilekeş İstanbul'da. Silme cephane dolu Ararat gemisi Karadeniz'e çıkıp İnebolu'ya vardığı gün Vâsıf bir kurban kesti. İngiliz, milliyetçilerle anlaşma imzalayan Fransız'ı resmen protesto etmiş, Fransız'a bağlı bölgelerde asayişİ ele almaya başlamış, kışın orta yerinde, Anadolu'ya silah kaçırmakla itham ettiği Fransız bandıralı Vera şilebini basıp, kaptanını, tayfasını kelepçeye vurmuştu. Fransız'ın İngiliz'i pek umursadığı yoktu. Bu olaydan üç gün sonra Antep'ten, on gün sonra Mersin'den, ondan iki gün sonra da Adana'dan çekildi. Gazi diye anılmaya başlayan Mustafa Kemal paşa için ne büyük bir nimetti bu! Serbest kalan on binlerle askerini, topunu, tüfeğini Afyon tarafına sevk etti.

Her an yeniden taarruza kalkabilirdi Yunan. Moskova'dan gelen yardımlarla Bulgar'dan, İtalyan'dan, akla gelmedik yerden ağır harp malzemeleri satın alınıyor, Keskin kazasında fişek fabrikası kuruluyordu. Askerden gayri, eli ayağı tutan her meslek sahibi: demirci, fırıncı, marangoz, saraç; en ücra köşelerden peş peşe gacırdaya gacırdaya gelen buğday, saman, yağ, un, pirinç yüklü kağnılar; çivi, çekiç, kayış, kazma, kürek yüklü develer, katırlar... Eskişehir-Afyon hattındaki mevzilerin arkasında levazım merkezleri kuruldu. İstanbul'da, gün geçmiyor, asayiş kuvvetlerinin gözünün içine baka baka depolar soyuluyor, ele geçen cephane gene buhar olup uçuyordu. Zeytinburnu silah deposundan kaçırılan tonlarla malzeme Movana isimli gemiyle Ereğli'ye vardığında, bu kez Şevket bir kurban kesti. Ne hikmetse, denizlerde bile kendini göstermeye başlamıştı Anadolu çocuğu: Enosis'ti Karadeniz'de ele geçirdikleri Yunan şilebinin adı.

Baharla birlikte, sağa sola dağılmış Sultantepe yerlisi gayretlendi, felaketin yasını tutan enkazı temizlemeye koyuldu. İşe yarayabilecek madeni aksam bir kenara ayrılıyor, geri kalan döküntü gece karanlığında en yakın kıyıdan denize dökülüyordu.

Bu kasvetli karaltı ortadan kalktıkça Râna da kâbuslardan kurtulmaya başladı. Hâlâ, arada bir, yüksek sesle mırıldandığının farkına varıyor, gözünün önüne duvarla konuşan ninesi geliyor, Bâki'den yardım istiyordu:

– Öyle kaşımı gözümü oynatarak mırıldandığımı görürsen, dürtüver beni, ha, olur mu Kiki?

Erginlik çağına eren Bâki'nin, palazlanmaya başlayan yavru horoz gibi boynu uzamış, boyu uzamaya yüz tutmuş, sesi inceli kalınlı iki perde üzerinden çıkmaya başlamıştı. Olga'yı gördüğünde yüzü kızarıyor, gözleri pırıl pırıl parlıyor, konuşmaya yeltendiği zaman, iki lafı bir araya getirmek şöyle dursun, kekeliyordu resmen.

– Yalılı hiç görmedim. Ben de seninle gelsem... Ayıp olur mu abla?

Yalıdan ziyade kimi görmek istediğini pekâlâ anlamıştı ablası. Cuma, tatil günü, yalılı birlikte gittiler. Bahçeye girerken yanık bir ses geldi Râna'nın kulağına. Kim türkü çağırırdı bu evde? Ol-
sa olsa yeni bir mülteci aldılar, diye düşünürken kapıyı Olga açtı:

– Bâki! Ne güzel sürpriz! Gel, diye elinden tutup salona götürürken bacakları birbirine dolanıyordu Kiki'nin.

Masanın üzerinde irice bir kutu. Tepesindeki, boruçiçeğini andıran kocaman huniden geliyordu yanık ses:

– Olga bu nasıl şey?

– Ee işte... Bunun ismi gramofon dedi babam.

Parmağıyla, kutunun üstünde dönen kara, yassı, yuvarlak şeyi gösterdi:

– Bak, ses bu tabak içinde. Bu hepsini bir Rustan almış.

– Ya bu türkü?

– Bir Rus şarkı bu, “uzakta kaldım,” diyor.

Hazin ama kulağa hoş gelen türkü sustuğunda, onu bir daha dinlemek istedi Râna:

- Olur mu?
- Olur tabii!

Olga ucunda iğne bulunan kollu bir topacı kaldırdı, kutunun yan tarafındaki başka bir kolu beş on kez çevirdi, iğneli topacı, dönen kara tabağın kenarına ilıstırdı yeniden. İkinci dinleyişinde o dokunaklı nağmeyi ezberleyiverdi Râna.

Onegin beyler karşıya geçmişti. Bazel üşütmüş, odasına hapsedmişti kendini. Seyis gençlere ahırları gezdirdi, atları okşadılar, sevdiler. Rıhtıma indiler, Olga Bâki'ye balık tutmasını öğretti. İkinci sonrası payton kapıya dayandı. Cennette geçen günün de bir gecesi vardı. Konağa döndüler.

Ertesi sabah, akli fikri yalıda kalan Bâki rüstiyeinin yolunu tuttu. Râna mutfakta kahvaltısını yaparken Rus türküsünü mırıldanmaya koyuldu. Ters ters bakan Bacı ilkin bir şey demedi, başını çevirdi, dışarı çıktı geldi, tutamadı kendini:

– Aaa! Üstüme iyilik! Yemek yerken şarkı mı söylenir mübarek! Melaike kaçır! diye çıkışınca,

– Benim olduğum yerde melaikenin işi ne? diye terslendi Râna.

O haram, bu uğursuz, öbürü netameli... Örf, âdet, iman, inanç iyi de, rahat, huzur, sevgi, neşe ahrete mi bağılıydı? Allah Allah! Evet, Allah Allah! Yok muydu hayat hakkı? Öfkesinden duvara dönük konuştuğunu fark etti. Sustu. Çayından bir yudum aldı, elindeki kızarmış ekmeği yağladı, ısırdı, çiğnedi, çiğnerken de, bir yerlerden duyduğu, “Üsküdar’a giden kâtibin” şarkısını Bacı'nın yüzüne baka baka söylemeye koyuldu. Alamadı hırsını, gitti, piyanonun başına geçti: İsyanı dile getirdi on parmanın altında inleyen tuşlar.

Az sonra sakinledi. Yavaş yavaş doğruldu, etrafına bakındı, tabureyi iteledi, piyanonun üstündeki notaları sağa sola kaktırdı. Eşyalar bir türlü oturmuyordu yerine. Yatışmaya başlayan kâbusların yerini evhamlar alıyordu. Örneğin şu gün, şu renkteki fistanı sırtından çıkarmadan şuradan şuraya şu kadar adım atacak olsa, hiç şüphesiz, gecenin ortasında karakoncolos dikilirdi kapıya. Renklerin, sayıların, günlerin bir bildikleri vardı. Garip huy-lar edinmeye başladığının farkına varıyordu Râna.

Üsküdar Rüştîyesinden bir zarf gelmişti eve, fellek fellek oğlunu arıyordu anası:

- Bâki'yi gördün mü?
- Gusûlhaneye girdiydi.
- Gusûlhaneye mi?
- Evet.

– Gireli de bir saat oldu, diye başını salladı Bacı.

Gusûlhanede ne işi vardı oğlanın? Libabe hanım uzun uzun düşündü, hesapladı: Eee tabii, on dördüne basmak üzereydi oğlu.

– Nefsi uyanmıştır, diye söylendi.

Eli hamur işinde, akli gusûlhanede:

– Her akşam... Ne var orada? Girdi mi çıkmıyor! Ne oldu bu çocuğa? diye homurdanıyordu Bacı.

Her akşam? Libabe hanımın kafasında işin şekli değişiverdi birden. Her akşam... Olacak şey mi? Eriyip giderdi oğlu! Aşka gelmiş teke gibi... Ne bu! Kapıyı açıp içeri girmek geçiverdi içinden. Alıkoydu kendini. Oğlanı ürkütmek pek doğru olmazdı. İyi de, kimdi hayalindeki dişi? Tanıdık bildikleri gözden geçiriverdi, karar kıldı sonunda: Tabii, geçen cuma neredeydi Bâki? Yalıda. Neme lazım, güzeldi Rus kızı, ama oğluna göre değildi. Yanan evler yeniden yapıp konak sakinleştikte, oğluyla haşır neşir olacak bir genç kız alınmalıydı eve. Konaklar yoksul genç kızların kismetini açardı: Küçükbey işi öğrendikte, iyi bir koca bulunur, çeyizi hazırlanır, evi barkı döşenir, baş göz edilirdi hanım kız...

Masanın üstüne yayılmış gazete okuyan Râna:

– Aay! Pis hayvan! diye yerinden sıçradı.

Terliğini çıkarıp kara böceği ezecekken, nereden çıktığı belli olmayan Bâki:

– Dur abla dur, beş günde anca bir tane! diyerek böceği avucuna aldı.

– Ne? Sen mi saldın bu hayvanı üstüme?

– Ha!

Muzip muzip sırtıyordu Bâki.

– Nereden buldun? Ne yapıcan bunu?

– Gusülhanede çok, çok ama yakala da göreyim. Beş gün uğraştım abla.

– Sen oynattın mı çocuk? N'apıcan bu pisliği?

Böceği bir kutuya yerleştiren Bâki, yavaş konuş der gibi işaretparmağını dudağına götürdü:

– Şu gördüğün karafatma, bugün en azından kırk kuruş.

– Ya! Hangi kabzımal dökecek bu parayı?

– Mektepte alıcısı var abla. Hademe Murtaza basıyor parayı. Öğrendiğim kadarıyla o da Galata'da bir Rusa satarmış.

– Rus ne yapsın bu kubur böceğini?

– Yarışa sokarmış.

– Hoppala! Koy bakalım şu mereti masanın üstüne, düz yol nasıl gider görelim. Sen de yalana dolana inanıverdın kardeş, satatlerin külhanda geçti!

Üstelemedi Bâki.

Ertesi akşam mektep dönüşü, geldi kırk kuruşu bastırdı ablasının avucuna:

– Karafatma gönderdi.

Şaşkın şaşkın yüzüne bakan Râna'ya,

– Aaa, abla! Ee inan artık! Yalanı dolanı yok bu işin. Nasıl mı oluyormuş bu yarış, gel bak anlatayım.

Gazeteyi aldı, katladı, kıvrıdı, uzun, enli bir oluk haline getirdi.

– Bak abla, şöylesine uzun bir kutu. Ortasında, uzunlamasına birkaç bölme düşün. Her bölmenin başında ufacık bir kafes, her kafeste bir böcek. Kafeslerin altı hafifçe ısıtılıp kapakları anide açılınca, kaçanı tutma gitsin, öbür uca hangisi önce varırsa! Sen karafatma deyip geçme, yüz lira edeni varmış.

– İkramiye mi?

– Ne ikramiyesi abla! Bu Rus, ilkin Galata'da, sonra Beyoğlu'nda, Taksim'de, üç tane kulüp açmış. İçeride bahse girip böceklerin üstüne para koyan koyana. Kuruş muruş hak getire, ben diyeyim yüz, sen de beş yüz lira!

“Olamaz,” kitabında yazmazdı, “olmaz” a isyan etmişti Râna. “Olurdu,” yeter ki akli yatsın. Bir süre düşündü durdu. Heyecan, galebe çalma, kazanma arzusunu kubur böceklerine bağlayıp ke-

sesini doldurmayı beceren Rusa “helal olsun” deyiverdi içinden.

– Kiki, gel biz de bir şey yapalım.

– ...

– Öyle iki üç bölmeli uzun bir kutu. Tuttuğun böcekleri hemen götürüp verme. Önce seçme yapalım. Hızlı kaçana iki misli istersin.

Akşamları gusülhaneye kapanma, tatil günleri yalı ziyareti, Libabe hanım oğluna üzülyor, kızıyla atışmamak için bağrına taş basıyordu. İşin foyasını Fatma buldu çıkardı:

– Annee, o böcekten isterim!

– Ne böceği bu kızım?

– O kara böcekten!

Kara böcek, ak böcek... Râna'yla Bâki yakayı ele verdi. Libabe hanım kızmadı, aksine rahatladı: Deli kızı gene bir delilik yapmış, oğlunu zırva bir işe koşmuştu, ne demeli? Çok şükür, oğlunun sıhhati korktuğu gibi değildi.

Fatma'ya böcek bulundu. Yalnız Fatma'ya mı? Nazile'yle Pakize de merak sardı bu işe, derken Şevket'le Vâsıf. Vâsıf, daha önce tüccarların gittiği, Galata'daki o kulüp denen yere girebilmişti bir kez. Öyle kutu mutusu işi değildi bu. Koskoca bir salon, üstleri oluklu upuzun masalar, kimisinin üstünde telden yapılı ufacık arabalara bağlı, kimisinde arabasız koşan kara kara böcekler, koşuşan böceklerle dil döküp gayrete getiren yüzleri al al olmuş heyecanlı insanlar... İskambilin, zarın bulunmadığı bu acapik kumarhane görülmeye değirdi.

Tarif üzere Raşit efendi uzun bir tahtanın üstüne oluklar kazıdı, aralarına çit çekti, çıkış yerlerine kutular kondurdu. Her yarışçı gidip böceğini kendisi bulacaktı. Pek tabii, işin kumar tarafı yakışık almazdı. On yarışma sonunda şampiyon olmuş böceği Bâki, mektebinde Murtaza çavuşa satacak, parasını “mal sahibine” getirecekti. Bu şeytan işi duyulmasın diye oluklu tahta ahırın arabalık kısmına kondu. Fatma'ya gevezelik etmemesini sıkı sıkı tembih etti ablası. Karafatma peşinde, odunluk, taşlık, köşe bucak gizli gizli arandı. Netameli gusülhane, korkulan yer olmaktan çıktı. Böcekler yakalandı, “koşular” başladı. Bir heyecan, bir keyif... Sessiz

kalması gereken ahır, konağın neşe kaynağı oldu. Hacı ağa çığlıkları duymazlıktan geldi. Libabe hanım tatsızlık yapmadı, susmayı tercih etti. Haşim bey kütüphanesinde, böcek işinin farkına bile varmadı. Nâsır bey, arada bir, “şenlik var” diye işaretparmağını şakağına dayıyor, Bacı etrafı tutsülüyor, kurşun döküp üstünden atlıyordu her akşam. Olga bile, artık böceğiyle birlikte geliyor, “yarışlar” bittikten sonra dönüyordu yalıya. Parmağını böceğinin üstünde tutup niyet etmek de âdet halini aldı: Elektrik gelsin, telefon alınsın, yanan evler yapılsın... kazananın niyeti gerçekleştirdi elbet. İngiliz’den kurtulmaktı Vâsıf’ın istediği; bu vatani Yunan’ın elinden çekip alacak Gazi’nin elini öpmekti Şevket’in dileği.

Libabe hanım, Râna’yla Bâki’nin temmuz çocukları olduğunu hatırlamış, yıldönümlerini hep birlikte kutlamayı aklına koymuştu. Kızıyla bir yakınlaşma vesilesi olurdu belki. Bahçede, kirazın altına muşambalar serildi, Zekeriya sofrası gibi kırk bir çeşit yiyeceklerle döşendi, Raşit efendinin bulduğu şeker sayesinde, yıllardır kayıplara karışmış aşure sofrayı süsledi, alacakaranlıkta iki fanus yandı... Nefes nefese gelen Vâsıf, Haşim beyin yanına ilişti, selam sabah demeden:

– Gazi’ye başkumandanlık verildi efendim!

Anlamadı Haşim bey:

– Allah Allah, Vâsıf bey evladım... Öyle değil miydi zaten?

– Öyleydi ama, efendim, üç aylık kumandandı... Yani demek istediğim, Meclis her üç ayda bir, lüzum görürse eğer, o payeyi tanıyordu kendine.

Mendiliyle alınının terini sildi:

– Artık tamam, ömür boyu! Yakında belli olur sebebi.

Sofranın kuytu bir köşesinden Fatma’nın sesi geldi:

– Sen o Paşa’nın elini öpmeye gideceksin değil mi Şevket amca?

Muharrem ayının üçüncü günüydü. Raşit efendi gene bir torba şeker bulmuş, Bacı aşure yapmış, tel dolaba koymuştu. Kapıdan çıkarken, rüzgâr gibi içeri dalan Şevket’le burun buruna geldi:

– Bacı, bey yukarıda mı?

– Abuu! Ne oluyor? Ne var ki...

Şevket, Bacı'nın yanıtını beklemeden fırlayıp yukarı çıktı:

– Telaşımı bağışlayın efendim, haber vereyim dedim. Bu sabah, gün doğarken, Gazi paşa var gücüyle düşmanın üzerine yüklenmiş!

Şaşıran Haşim bey:

– Ne zaman? Nerede? Allah muini olsun!

– Bu sabah, muhterem efendim, gün doğmadan, Afyon taraflarında.

Konağa bir sessizlik çöktü. “Koşu” faslı kapandı, karafatmalar kutularında kaldı. Şevket’le Vâsif birer gün arayla, nöbetleşe, ortalıkta görünmez oldular. Eve her dönüşlerinde onları karşılayan bitmez tükenmez suallere ne cevap verebilirlerdi ki? Evet, taarruzun ikinci günü Afyon geri alınmış...

– Sonra?

Eh işte! Sonrasını bilen yoktu. Bir gün Kocatepe, ertesi gün Ahırdağı, o mahşeri hengâmede kimin nerede olduğu pek belli değildi. Son alınan habere göre, bu kez Kocaeli tarafından atağa kalkan birlikler Bozüyük civarında düşman mevzilerine yüklenmiş, anlaşılan, bir ölüm kalım savaşı Anadolu’yu sarmıştı. Diken üstünde, yemeden içmeden kesilen millet, uykusunu yitirdi, ne de olsa son ümitti, can havli ile saldırmıştı Mustafa Kemal paşa! Dördüncü günün akşamı Yunan ordusunun geri çekildiği haberi ulaştı.

– Ya Rab! Mustafa kuluna doğru yolu nasip et! diye yalvaran beybasının sesi geliyordu Râna'nın kulağına.

Allah Allah! Keçileri mi kaçırmıştı Şevket? Beşinci günün akşamı, bahçeye girer girmez, herkesin içinde gidip karısına sarıldı. Gözleri dolu dolu, ağzı laf etmiyordu. Yeni bir felaket mi? Sönmüş müydü son ümit? İki dudağı arasından çıkacak sözü bekleyen bakışları fark etti:

– Oldu! Ettiğini buldu, gözü doymaz kefare! diye derin bir “oh” çekti.

İçinden boşalan o derin soluk, sevinçli anların toplamına be-

deldi. Akarı kokarı kalmamıştı bu işin: Dumlupınar denen yerde, Yunan ordusunun üstüne kartal gibi çökmüştü Gazi.

Bahçe bayram yerine döndü. Râna bir koşu beybasına ilettileri haberi. Kızını gözlerinden öpen Haşim bey Hûda'ya şükranını bildirdi. Akşam güneşiyle parlıyordu cumbanın camları. Selamlıkta toplanan ev halkı geceyi uykusuz geçirdi. Allah için, tek bir ışık dahi görünmüyordu karşıda, Galata'da, Pera'da, Taksim'in sırtlarında.

O muhteşem haber sabah ezanıyla birlikte yayıldı ortalığa. Millet sokaklara döküldü, görülmemiş bir coşku meydanları kapladı. Mescitler doldu taştı. Ayasofya, Fatih... camilerin tümünde, gece gündüz demeden, milliyetçi ordunun nihai zaferi için edilen dualar! Halife-Sultan ne derdi? İngiliz ne yazardı? Kimin umurunda! Eziklik hissini alt eden gurur, korkuyu umursamaz oldu. Kütahya, Eskişehir, Uşak'tan gelen kurtuluş haberleri. Bulutlardan arınmış gökyüzünde yükselen güneş, her sabah yeni bir havadisle, pörsümüş canlara umutlar dağıtmaya başladı. Kaçanı kovalıyordu Gazi'nin atlıları. Kaçamayan, sırmalı sırmasız on binlercesi, esaretin acısını tatmaya başlamıştı Dumlupınar denen yerde.

– Mir-i azam da bunların içindeymiş efendim.

– Vâsıf bey evladım bir yanlışlık olmasın?

– Müsterih olun efendim, sade bir tane mi? İki kumandan birden. İsimleri yanımda, yazılı.

Cebinden bir kâğıt çıkardı, elleri titriyordu Vâsıf'ın:

– Trikupis! Evet, başkumandan Trikupis. Ayrıca... bir de Diyonis var, ordu kumandanıymış o da.

Gelen günler doğruladı Vâsıf'ın haberini. Ordu mordu kalmamıştı Yunan'da. Her akşam Haşim beyin haritası yerlere seriliyor, Frenkçe yazılı o koca çarşafın üzerinde, kurtulan yöreleri belirlemeye çalışılıyordu Râna. İş, başından almak istedi Bâki:

– Dumlupınar nerede abla?

Vay canına! Arandı durdu ablası.

– Beyba, Dumlupınar nerede?

Beyba imdada yetişti:

– Bak, burada ne yazıyor?

– “Angora.”

– Ankara, diye düzeltti Fatma.

– Ya burada?

– “Smyrne.”

Râna’dan başka anlayan çıkmadı.

– “Smyrne” İzmir değil mi?

– Evet kızım. Ankara’dan İzmir’e doğru gel bakalım. Yolun ortasında dur. Bir parmak aşağı kay. Ne yazıyor?

– “Afioune.”

– Tamam, Afyon. Beş parmak sola kay. Ne var orada?

Arandı, beş parmak ötede bir şey bulamadı Râna:

– Beyba, altı parmak ötede “Ouchak” var.

– Bak kızım benim, Uşak’a gelmeden evvel, şurada, dağlık bir bölge var. İşte o dağların eteğinde Dumlupınar denen yer. Küçük bir köy olsa gerek, harita yazmaz onu.

Vâsıf’ın akli yatmamıştı bir şeye:

– Bu Trikupis denen adam ne güne yığmış o ıssız yere yüz binlerce askeri?

– Paşa da nereden bilmiş bu tilkinin inini! diye atıldı Şevket. Sen deyiver yüz bin, ben diyeyim yüz on bin, nasıl etmiş de kıstırmış koca bir orduyu?

Haşim beye takıldı gözü, sesini ayarladı:

– Gazâ hak, ganimet helal değil mi, muhterem efendim? Ele geçen saymakla bitmez diye geldi haber: Irili ufaklı yüzlerce top, bir o kadar vesait, sandıklar dolusu fişek, çadırlar dolusu silah...

Vâsıf’a taraf döndü:

– Harrington efendi kilitleyedursun paşlı malzemesini. Bundan böyle kim durdurur Paşa’yı!

Haşim beyin huzurunda olmasa zil takıp oynayacaktı Şevket.

Günler günleri, Gazi’nin süvarisi kılıç artığı düşmanı kovaladı. Haritaya baktığında kurtulan yörelerin üzerinden bir gölge kalkıyormuş gibi geliyordu Râna’ya. Salihli, Akhisar, Manisa derken, süvarilerin İzmir’e girdiği haberi ulaştı. Sevinç doruğa vardı. Yeni

yeni müjdelere etekleri zil çalan konağın genç kızını, ortada fol yok yumurta yokken, bir düşüncedir alıyor, cumbanın içine oturup uzakları seyre koyuluyordu. On yedi yıllık ömründe “haber”, “kötü haber”le aynı manaya gelmişti hep. Binde bir gelen iyi haberin getirdiği mutlu saatler de zaten kötü günlerin habercisi olmuştu. Bu sefer ne tür bir felaket tamliyacaktı bu mutlu saatleri? Çocukluğunda, çiftlikte, o eşsiz güzelliğe doymadan... nenenin cenazesi; yalı, Olga, açılan pencere, tazelenen bir ufuk... Didi’nin gidişi; suların öte yüzü, Bebek, şölen, diploma sevinci... yangın!

Gene korkunç bir yangın haberi, doğrular gibiydi tedirginliği huy edinmeye başlayan konağın genç kızını. Palikarya kendini denize atmadan önce İzmir’i ateşe vermiş, üfören yelle koca kent kül haline gelmişti.

Gece, rüyalarında yeniden külleri kanştırır oldu Râna. Güdük bacak, çarpık kol, üfürükçünün leşi, karakoncolosun dört bir yandan konağı yalayan ejderha dilleri... Gün doğmadan yatağından fırlıyor, açık pencereden giren sabah yelini derin derin çekiyordu içine. Ezanla birlikte, herkesten önce mutfığa iniyor, bir bardak çayla, gecenin kâbusunu aklından çıkarmaya çalışıyordu biçare.

İzmir’den başlayarak dağları, ovaları selamete kavuşturan Gazi, sahilleri temizleye temizleye ilerliyordu ilk göz ağrısı Gelibolu’ya doğru. Akıllı işi miydi şanlı şerefli şu günlerde kuruntunun esiri olmak! Ne yapıp edip bu manasız kâbustan kurtulmalıydı Râna!

Şevket, Haşim beyin namazdan kalkmasını bekledi:

– Bilmem duydunuz mu efendim? Damat Ferit paşa gizliden Avrupa’ya kaçmış, üç gün önce, İngiliz’in yardımıyla tabii!

Melaikeleri selamlayan Haşim bey:

– Batan gemiden ilkin o murdar fareler kaçır, diye söylendi. İngiliz neden yardımcı olsun?

Seccadesini toplarken duraladı:

– Mahir bir siyasetçiye benzer bu Harrington efendi, diye ekledi.

Ne olabilirdi Harrington siyaseti? Muhteremin bildiği bir şey vardı muhakkak.

III

Trakya'yı da temizlemek için kuzeye doğru yürüyen Gazi'nin karşısına dikiliveren İngiliz, hızını alamayan süvari birlikleri Çanakkale yöresinde tarafsız bölgeye dalınca, pür hiddet kesilmiş, sahile derhal takviye güçleri çıkarmış, karşı yakaya pervaneli, bombalı kuşlarını kondurmuş... Kıyamet yeniden ha koptu ha kopacak! Corc efendi Londra'da askerini ateşe salmak için yırtınıp dururmuş. Beklenmedik bu durum karşısında ağızlar kilitlendi yeniden. Doğru yanlış söylentiler –kan gövdeyi götürürmüş, cesetler yığılırmış–, derken umulmadık bir haber: İtilaf devletleri yeni Türk devletiyle mütareke imzalamaya hazırmış! Allah Allah! Ne olup ne bitmişti bu on günün içinde? Ne gibi bir hesap çıkacaktı bu müjdenin ardından? On gün daha, diken üstünde durdu mütareke denen şeyden ağzı yanmış bu millet.

Teşrinievvelin en güzel günü. Gazeteler çiçek gibi açtı yurdun dört bir yanında. Mudanya'da varılan anlaşmaya göre, Yunan lam cim demeden, Trakya'da kalan ordusunu çekip götürecekti Meriç'in ötesine. En geç bir ay içinde İsviçre'nin Lozan beldesinde toplanacak konferansta ele alınacaktı bütün anlaşmazlıklar. Konakta bir heyecan, bir telaş:

– İstanbul kurtulacak mı beyba?

– A benim kızım, bakalım İngiliz ne alır ne bırakır?

– Ya öbürleri?

– Fransız'la İtalyan'la bir derdimiz yok yavrum. Hatta, naçiz kanaatimce Fransız, yandaşı İngiliz'i yola getirmek için çok da çaba harcadı.

Vâsıf dayanamadı:

– İngiliz'in derdi İstanbul değil mi muhterem efendim?

– Onun aklında bir de bizim Musul var. O çölün altındaki zenginliği yıllardır biliyorlar Vâsıf bey evladım.

Yarı şaka yarı ciddi, “ne yapalım” gibisinden başını salladı Haşim bey:

– Musul'u isterlerse, İstanbul bizim olur, kalırız. Tercihleri İstanbul'sa, o zaman biz de kalkar Musul'a gideriz.

– Anneee ben gitmem, diye tutturdu Fatma. Bak çölmüş orası!

İş Musul'a kalsın. Gazi'nin dediği gibi bu millet makûs talihini nihayet yenmişti. Zindandan kurtulmuş mahkûmları andıran ahali, gece gündüz demeden meydanlarda davul zurna eşliğinde ter ter tepiniyor, karanlık bastıkta fener alayları Sultanahmet'ten Fatih'e uzayıp gidiyordu. Darülfünun'un ağırbaşlı erkânı bile imamıyla hamalıyla kol kola sokaklara dökülmüş, göz alabildiğine dalgalanan bayraklı yürüyüşler caddelere sığmaz olmuştu. Şevket'le Vâsıf, posta güvercini gibi turlayıp geliyorlardı konağa.

– Bir görseniz. Sirkeci Meydanı bayram yerine dönmüş. Çekinmeden “Serdarımız Mustafa Kemal paşa çok yaşa!” diye bağırıyor bir bölük jandarma askeri.

– Kimin, neyin askeri, Vâsıf bey evladım?

– Refet paşa dün İstanbul'a gelmiş, Gülnihal vapuruyla. Asker onun askeriymiş efendim.

Haşim bey inanmak istiyordu:

– İyi hoş ama... nasıl olur? İngiliz İstanbul'u bırakıp gitmedi ki!

Kapıdan içeri giren Şevket'in sesi:

– Gitmediyse gidecek! Şu kesik parmaklarım ona yolu gösteriyor muhterem efendim.

Sağlam eliyle cebinden katlı bir kâğıt çıkardı:

– Bakın, telgrafın bir suretini getirdim size. Corc denen kudurganın hükümeti devrilmiş. Londra başına düşsün!

– Dur, pek anlamadım, diye lafa karıştı Libabe hanım. Bu gelen paşa bunu duymuş da mı gelmiş?

– Refet paşa Trakya'ya geçecekmiş efendim, bizim birliklerin başına.

İzin istedi Şevket:

– Gidip anama bir haber salayım. Dayım, ahrete göçmemişse, belki, çıkagelir yakında. 1300 doğumluların terhisine dair karar çıkmış Meclis'ten.

Cumbanın içinde Emine'yle oynayan Râna'nın kulakları dikildi:

– Amcam kaç doğumlu beyba?

– 300 veya 301... tam hatırlamıyorum kızım.

K ırk yaşını geçenler terhis olmuş, dönmeye hak kazanmışlardı. Dönenler arasındaydı Şevket'in 1297 doğumlu dayısı. Saçına sakalına ak düşmüştü adamın. Bir deri bir kemik kalmış, belinde aksaklık vardı.

– Gazân mübarek olsun, diye karşıladı Haşim bey. Şükür kavuşturana. Çok mu oldu gideli?

– Hesabım doğruysa bey, yedi sene ha doldu ha dolacak.

Şevket'le Vâsıfı gösterdi:

– Seferberlikte na bu çocuklarla hep birlik doluştuk vagonlara. Ver elini Gelibolu tabyası. Yedi sene evvel orada başladık, yedi sene sonra karşı kıyıda bitirdik işi.

– Yedi sene aynı yerde...

– Yok beyim ne gezer, aynı yer olur mu! Anafartalar'dan sonra, kimi, Lehistan mıdır nedir, oraya gönderildi, kimi de Arabistan çölüne. Allah düşürmesin! Üç sene beyim, üç sene, cehennem azabı!

– Yıldırım Ordusunda... diyecek oldu Şevket.

– Hangi yıldırım be oğlum! diye terslendi dayı. Bırak sen yıldırım, mum bile göremedik. Tüfek elde, kurşun yok, o zalim güneşin altında baş açık, postal yırtık, aç susuz... Arabın devesinden kurtulduğuma bin şükür!

Acılarını yaşar gibi bir süre konuşmaz oldu.

– Sonunda kolağası bu iş burada bitti dedi, İngiliz'e teslim olmak varmış kaderde. Altıncı Orduyduk ya biz. Ali Ihsan paşa, ne yaptı etti, ayakta kalanları bir araya topladı. Teslim meslim olmadık bey, Diyarbekir'e çekildik.

– Derken Milli Mücadele...

– E tabii, orası artık malum, Sakarya, Dumlupınar... Bilmem nasıl oldu, yedi sene sefalet, sonra, birden, üç hafta içinde, kaç kovala, kendimi Çanakkale'de buldum.

– İngiliz dikildi karşınıza değil mi dayı?

– Ha ya, işe bak sen, Yunan munan derken, gene o İngiliz dikildi karşımıza. Dikildi de...

Gene sustu, uzun uzun düşündü:

– Allah için bey, ben bir şey anlamadım. Te karşımızda, bir

kurşun atımı siperler dururkene... Namluları boşaltın deyiverdi çavuş. Donguz karşına çıktı, namlu boşaltılır mı?

– Nasıl? Boşalttınız mı?

– Elden ne gelir bey, emir emirdir, boşalttık, süngüleri çıkardık, namlu baş aşağı, dipçığı omza astık. Ne diyeyim, varız belki bin kişi. Alay kumandanı geldi, başımıza dikildi. “Tetiğe dokunmak yasak!” diye çıkırttı çavuşları. “Ağır adım, marş marş!” Nereye? Te karşıda siperlerin üstüne!

Anlattıkça terliyordu çilekeş. Mendilini çıkarıp alnını kuruldı:

– Yedi sene orda dövüş, burda boğuş! Yedi sene sonunda... çarpışmadan, koyun gibi telef mi olacaktık? Allah baba bunu mu reva görmüştü bize? Yürüdük bey, yürüdük. Yaklaştıkça siperlerden kafalar belirdi, çakıltaşları gibi. Eli boş yürüyorduk, hani bir gazel okumadık kaldı. Kafa mafa derken elde silah kum gibi asker çıkıverdi köstebek yuvasından. Salâvat getirdim. Buraya kadarmış demek!

– Eee... değilmiş dayı, buradasın ya şimdi.

– Ne oldu, ne bitti? Allah seni inandırсын, ben bir şey anlamadım yeğenim. Bir emir... silahları doğrultup nişan aldıklarında, geriden, uçar gibi, çift tekerli bir motor görüldü. Üzerimize kurşun ha yağdı ha yağacak. Son bir nefes çektim. Gözüm karşıdaki namlulara dikildi. Bir emir daha duydum.

Başını salladı:

– Bilemem ki! Hızır aleyhisselamın işi! Ateş kusacak tüfekler sustu, omuzlardan aşağı indi. Bize de bir emir... durduk. Çöktük olduğumuz yere. Tezkeremi verirken, sulh yapıldı, dedi çavuş, o kadarını bildim.

Tekrar daldı âlemine:

– Gazi paşa bizi oraya kurbanlık mı gönderdi?

– Gazi paşa kurban kestirmez dayı. İngiliz’e benim senle derdim yok... Yunan’la derdim benim, Trakya’ya geçeceğim, çekil yolumdan, demeye getirdi.

Söyleyip söylememek arasında tereddüt etti Şevket:

– Neme lazım, depolarını soyduk, laf ettik arkasından ama

Harrington efendiye çok şey borçlandık şimdi. Ölüm kusan deli Corc'un emrini dinlememiş. Dinleseymiş sen bugün yoktun dayı.

O rduyu peyderpey terhis eden Büyük Millet Meclisi, hilafeti yedekte tutup, saltanatı lağvetme kararı alıverdi sonunda. Cadı kazanı gibi kaynayan olaylara kendini kaptıran Râna neredeyse on gündür ninesini görmemişti. Zafer, mütareke... Bunca hayırlı haberden yoksun mu kalacaktı kadın!

Dişsiz damakları arasında bir şey geveliyordu nine. Torununu kapıda gördüğünde:

– Râna! dedi, duraladı.

Çelimsiz elleriyle yastığı sıkıladı:

– Haşım geldi değil mi?

– Geldi ninem, yukarıda...

– Gelir, gelir tabii! O soyuboklu itlerin çetelesi artık bir yetimin elinde!

İtler... Saray erkânı, sevgili kocasını elinden alanlardı, malum. Peki yetim kimdi?

– Ninem benim, selamete çıktık gibi. Yunan'ı, İngiliz'i...

Gömük gözlerdeki bakışın dikleştiğini fark etti.

– Kim onlar? diye terslendi nine. İti nerede ararsın? İt başının üstünde!

Eliyle saçlarını sıvazladı Râna, bir şey yoktu başının üstünde.

– Ninem benim, saltanat da lağvoldu.

Duvara taraf döndü nine:

– Necaset senin hamurunda, köpek! diye haykırdı sesi yettiğince. Ettiğini bulursun!

Yanındaki görünmezle uzun uzun görüştü, mırıldandı, dinledi, göçük gözlerini tekrar torununa dikti:

– Vakti zamanı geldi, bak öyle diyorlar kızım.

Son sözünü söylemiş gibi sustu. Başını yana eğdi.

Neyin zamanı gelmişti? Kimdi, neydi o yetim? Duvarların dili yoktu. Nine sır vermiyordu. Titrek ellerine sarılıp öptü Râna. Kapıya yönelirken döndü baktı... dönüp baktı bir daha, boş ağızda bir şeyler geveleyen o bahtsız ninesini belleğine işledi.

İstanbul'da Tefvik paşa hükümeti istifasını vermiş, *Takvim-i Vekâî* adlı resmi gazete son nüshasını basıp kepenkleri indirmişti. Trakya'ya gidip dönen Refet paşa Babiâli'de sadaret odasına yerleşmiş, ilk iş olarak da, kendini Yunan tebaası bilen on gün içinde şehri terk etmesi emrini vermişti. İstanbul'u Ankara'ya veya Musul'a karşı koz olarak kullanmayı düşünen İngiliz, paşanın talimatlarını duymazlıktan, bilmezlikten geliyor, Kasım-paşa'da, Şişli'de, sokak ortasında peş peşe vurulan kendi inzibatlarının katlini dahi göstermelik bir iki tevkiftten sonra, sineye çekiyordu. Lozan'da kurulacak konferansa kadar, şiddete şiddetle karşılık vermekten kaçınan Harrington, sabık Sultan, halen Halife, Vahdeddin efendiyle görüşmek üzere Hamidiye Camiinin mahfiline dahi gitmişti. O cuma son cuma oldu zaten. Sonraki cuma ehl-i Müslim Hamidiye Camiinde boşuna bekledi. Beş yüz yıllık saltanatın vârisi, Halife-i Müslimin, bir İngiliz zırhlısıyla Malta adasının yolunu tutmuştu.

– Onu da mı Malta'ya sürdüler beyba?

– Kendi gitmek istemiş kızım.

– Kaçmış, diye kulağına fısıldadı Şevket.

Gitmiş mi? Kaçmış mı? Her neyse! Sevgili kocasını telef eden Sultan sülalesine yıllar yılı sayıp söven ninesine müjdeyi vermek vardı.

– Gitti, kaçtı yerine, saltanat çöktü desem... daha bir hoşuna gitmez mi? diye düşünene söylene ara katın dört beş basamağını sessizce çıktı Râna.

Her gelişinde, ayağı daha sahanlığa değmeden, torununun varlığını hissedip çağıran nineden ses çıkmadı bu sefer.

– Ninem!

– ...

– Bak, sana bir havadisim var.

Yatağında uzanmış, sırtı, boynu bir yastığa dayalı, başı omzuna devrik, duvarı gözler bir hali vardı. Uyuya mı kalmıştı? Usul usul yaklaştı Râna.

– Ninem!

– ...

– Nineeeee! Ninem benim!

Soluksuz ninesinin göğsüne kapandı biçare. Gözyaşlarıyla ısladığı acıların o kırıksık yüzünü okşuyor, kımıltısız omuzlara sarılıp:

– İntikamın alındı, duy ninem, duy ne olursun duy beni! diye hıçkıra hıçkıra yalvarıyordu o feri sönmüş gözlere.

Sevgi kopmuş, koparılmış, oç alınmış, alınmamış... Tırtılın ördüğü kozayı delip kim bilir hangi âleme doğru kanat çırpıyordu nine? Can gitmiş, kurtulmuş, naaşı yerde kalmış... Üzülen torunuydu. Üzülse, üzülme, elden ne gelirdi?

– Hiç! diye mırıldandı.

Avuçlarıyla kapadı yüzünü:

– Düşünemedim! diye sitem etti kendine. Taht göçtükte ninem için hayatın ne manası kalmıştı! Bu değil miydi acılarla beslediği emeli?

Gidenin geride bıraktığı çökük avurtlarda, çelimsiz kollarda, kefene sarılı hayalet gibi dikilen duvarlarda gezindi Râna'nın gözleri. Düşünmemişti... Evet, ama ecel o hoyrat müjdeyi iletmesine izin vermemişti zaten. Arkasında bir çıtırtı duydu. Yoksa, haberi önceden bilen, ileten, görünmez dostlar mıydı? “Vakit geldi diyorlar” dememiş miydi nine? Neyin vaktiydi bu? Çöken tah-tın, alınmış intikamın, sönen hırsın, manası kalmayan hayatın... sonun?...

Bir gölge seğirtir gibi geldi o an.

– Dur, çık karşıma, söyle ne istedin ninemden? Can almaya can atan hıyanet! diye, hırsla duvara taraf döndü.

Elinde çomak olsa duvara çarpacaktı, çarpacaktı da... Hayal âleminde kalan çomak kırılmış, kütüğü yel götürmüştü.

– Sevdi, sevdanın kurbanı oldu. Merhamet dilenmedi kimse-den. İsyan etti, bir ömür acı çekti... kurtuldu, diye söyleniyor, teselli arıyor, gözyaşlarını tutamıyordu Râna.

Yataktan sarkan cansız kolu cansız beden boyunca uzatmak için eğildi... Mukaddes bir şeye dokunmaktan çekinir gibi durdu, eteğinin kenarıyla gözlerini buğulayan yaşları sildi. Ninenin eli, açık duran Kuran'ın üstündeydi, donakalmış işaretparmağı bir satırı gösteriyordu sanki. Dokunamadı ne ninenin eline ne

Kelam-ı Kadim'e. Diz çöktü, okumaya çalıştı:

– Kul e'üzü birabbil felâk... Min şerri mâ halâka.

Kelam-ı Kadim'i baştan sona ezbere bilen ninesi, sureleri, ayetleri Allah'ın yüzüne karşı okuyordu şimdi... Söylediği sözleri, verdiği teminatı kulağı duysun diye.

Mevta toprağa verilmediği müddetçe azap çeker, ağlarmış. Gusûlhane, tabut, kefen... Bir acele, cenaze öğle namazına yetişti. Sormadı, yalvarmadı Râna, dokuz seneden beri aklından çıkmamıştı: Ahret yolculuğuna çıkanın namazını kılmayı, son istirahat-gâhına kadar ona eşlik etmeyi, Allah mı kul mu yasaklamıştı şu kadın kısmına. Dokuz sene evvel olduğu gibi, uzaklaşan tabutun ucunda rüzgârla dalgalanıp kendine el sallayan yemeni ninesinden kalan son hatıra oldu. Dört kollunun ardında iki büküm olmuş, ayaklarını süre süre giden Raşit efendi ilişti gözüne. Dizlerini döven Bacı'nın yanaklarından sicim gibi akıyordu yaşlar. Libabe hanım bakakaldı bir süre gidenin ardından. Tabut daha gözden kaybolmadan, anasına olan sevgisini, ondan duyduğu utançla birlikte, hatıralar hanesine gömmek üzere başını eğip çekildi.

"Kız umacı deme! Neden umacı olsun ninen?" Didi'nin sesini duyar gibiydi Râna. O ses susmuş, sevgili umacı da artık gitmişti. Ardi ardına gelen o güzelim havadisler, o şenlik, o bayramdan sonra, korktuğu başına gelmişti tedirgin kızcağızın: Taksirat bildiğini okumuş, bir kez daha, iyi haberlerin getirdiği mutlu saatler kötü günün habercisi olmuştu...

Ninenin vefatının haftası, mektepten dönen Bâki boynuna asılı cüzü bir kenara fırlattı:

– Ne o, hayrola Kiki?

– Böyle hoca mı olur!

– Niye, ne yaptı ki hoca?

– Yetim yerine öksüz deyivermişim. Neredeyse falakaya yatıracaktı beni!

– Öksüz veya yetim, her neyse, kimmiş peki o zavallı biçare?

– Mustafa Kemal paşa.

– Ne? diye ağzı açık kalan ablasına terslendi:

– Ne! Ne var yani? Mustafa Kemal paşa küçükken babasını kaybetmiş.

Fenalaşır gibi oldu, sedirin üstüne çöktü Râna.

– Abla n'oldu, neyin var?

– Bi... bir şeyim yok Kiki.

Yetim "o"ydu demek! Sultan'ın gidişi, saltanatın çöküşü... Günler, günler öncesi, ortada kaçan göçen yokken, nereden, kimden öğrenmişti nine bu olacak işleri? "İtlerin çetelesi yetimin elinde" dememiş miydi onu son gördüğü gün? İşte! Ninesini mecnun eden, astığı astık kestiği kestik o uğursuz takımının hesabını görmüştü Mustafa Kemal paşa. Ne denirdi bu işe? Ayrı bir dünyaya mı gider gelirdi nine? Gaipten haber mi verirlerdi ona görünmez dostları? Öyle bir haslete sahipseler... Nine gitti, götürdüler... Didi... gelir miydi geriye?

Râna, o akşamdan itibaren ninenin odasına kapandı. Ne de olsa torunuydu gidenin. Görünmez dostlar ona da gelecekten bir haber verirlerdi elbet.

Ahrete gidenin odası ıssızdı. Libabe hanım yatak, yorgan, çarşaf, hırka, çorap, mendil... anasından ne kaldıysa hepsini, âdet usul gereğince, fakirlere dağıtmış, Bacı sararmış duvarları sabunlu suyla yıkamış, Raşit efendi iki kat badana çekmişti. Parmaklık sökülmüş, tavana yakın pencere açık bırakılmıştı. Henüz kireç kokan odada yere bağdaş kurdu, boşluğa boş gözlerle bakınıp durdu Râna. Gün karardı, karanlık bastı, kulak kabarttı, çıtırtı dahi yoktu uyuyan gecede. Saatlerce açık pencerede, ay ışığında oynayan perdenin duvara yansıyan gölgesini seyretti. Bir ses, bir söz... Çok bekledi. Soğuk bastırdı sabaha doğru, ürperdi, bir kenara büzüldü. Rüyalarını benekleyen tipi, kar üzerinde kalan izler... Bulutlardan kayıp gelen kanatlı bir bebek, yanaklarında gezinen melaikenin eli...

– Nânaa!

Kasvetli düşünceler, buzlu düşler arasından yüzünü okşayan Emine'nin... hayatın sıcak eli. Gidenin yerine gelen vardı. Doğruldu, sarıldı cımcimeye, saçlarını okşadı, pembecik yanaklarından öptü, hayatın nefesini dinledi:

– Nânaa, bak!

Nereden bulup çıkarmışsa, Didi'den kalma bebeklerden telli duvaklı bir gelin salıyordu elinde.

Vakit öğleyi bulmuş, açmadık kapı, aramadık delik bırakmamıştı Nazile. Kızını Râna'nın kucağında görünce derin bir nefes aldı:

– Kız nerelere kaçtın sen?

– Benimleydi annesi.

Nazile, geceyi kuru tahta üstünde geçiren, beti benzi atmış Râna'yı şöylesine bir süzdü:

– Peki sen nereye kaçtındı gene, a benim ilah olmaz hanımım?

Gülümsemekle yetindi Râna, sorgu sual edenin yanağına bir öpücük kondurdu, odasına çekildi. Kötürüm değildi ya o görünmez mahlukat! Diyeceği bir şey varsa oraya da gelirdi!

“İtlerin çetelesi yetimin elinde!” Nasıl, nasıl bilmişti odasından dışarı adım atmayan nine, on gün evvelinden, on gün sonra olacak işleri? Rüyalarında beliren dilsiz eciş bücüşlerin ninenin görünmez dostlarıyla akrabalıkları mı vardı?

– Bacı, hani sen ecinni...

– Kız sus! Ağıza alma! Kaç defa söyledim! İyi saatte olsunlar bunlar. Çarparlar insanı!

Ya bilmiyor, ya da biliyorsa bile korkudan bir şey diyemiyordu Bacı. Kütüphaneye çıkıp sözlüğe başvurmak geldi aklına. “Ecinni”, “cinlerden” demeye geliyormuş. Peki ya “cin”? O da kudretli, görünmez, insanın alınyazısını çizen bir yaratılmış.

– Beyba, hakikatte var mı bunlar?

Ninenin vefatından dolayı Râna'nın bunalım geçirdiğini tahmin ediyor, “safsataya aldırma kızım” demesi gerektiğini biliyor, ama, huyu kurusun, doğru sözü eğemiyordu Haşim bey:

– Kelam-ı Kadim'in çoğu yerinde sözü edilir yavrum. Ben gözümle görmedim, elimle dokunmadım, kulağımla duymadım.

Allah'ın sözüne inanan, cinin varlığına da inanırdı demek. Beybası görmemişti, ama ninesi gece gündüz onlarla oturup onlarla kalkardı. Allah'ın sözünü ettiği cini görmeyen veli, gören

deli mi olurdu? Beybasının “Halik” dediği o kudretin işini bir türlü anlayamıyordu Râna.

Kitapları karıştırıp dururken risalenin birinde ruh çağırmanın günah olduğunu okudu. “Ruhu şad olsun” diyenleri çok duymuştu ama neyin “şad” olması gerektiğini sormamıştı nedense.

– Ruh ne, can ne, beyba?

Ahret sorularına alışmıştı beybası:

– Can bir soluk, bir nefes kızım, diye açıklamaya çalıştı. Yıllar önce, nenenin vefatında, nasıl uçup gittiğini görmüştün. Ruh, bu nefesle birlikte Allah’ın bize ihsan ettiği cevherdir. O cevher bize idrak, mantık, teali, hissikablelvuku dediğimiz kıymetleri temin eder, kul olan bizleri insan-ı kâmil yapar.

Haşim bey makaleye şöyle bir göz attı:

– Çok ağdalı bir dil bu kızım. Arapça bilmeyen pek bir şey anlayamaz, diyerek risaleyi raflardan birinin üstüne kaldırdı.

Sıra sıra dizili kitapları yokladı:

– Biliyorsun Râna’m, işim gücüm maliye. Posta Telgraf Nazırı olunca, şu telgraf denen şeyin inceliklerini öğrenmek mecburiyetinde kaldım.

Seçtiği bir cildi kızının önüne koydu, bir iki sayfa çevirdi:

– Bak bu eser Fransızca. Daha iyi anlarsın. Anlamadıklarını bir tarafa not et, birlikte bakarız. Lisanın da ilerlemiş olur.

– Telgrafı bilmem mi lazım beyba?

– Şu ilk sayfaların bir iki satırını oku. Göremediğimiz, bilmediğimiz bir çok şeyi bugün ilim tespit etmeye muvaffak olmuş yavrum.

Çöp sepetinden bir kâğıt parçası alıp minik minik doğrayan, kehribar tespihini hırkasının koluna sürtmeye başlayan beybasına kuşkuyla bakmaya başladı Râna. Haşim bey, tespihi minik kâğıt parçalarının bir parmak üstünde tutar tutmaz, uçar gibi gelip tespihe yapıştırdı o minik parçacıklar.

– Bak Râna’m, manyetik, elektrik gibi havada dolaşan, ışık veren, ses götüren bir sürü cereyanın varlığını keşfetmiş ilim. Bunları tespit edip insanlığın hizmetine vermeye çalışıyor. Şu kitabın hiç değilse baştaki üç beş sayfasını oku bak.

Görünmeden dolaşan, konuşan sadece o ecinni takımı değilmiş meğer. Marconi adında bir İtalyan, Fransa'dan İngiltere'ye ses dalgaları göndermiş! Yalan olur muydu, kitap yazıyordu bunu! Yalıdaki türkü söyleyen aygıtı da gözleriyle görmüş, kara bir tabağın çıkardığı sesleri kulağıyla duymuştu! Sesi tabağa doldurmasını bilen, havada da kapardı o gezinen sesleri. Okudukça düşündü, düşündükçe rahatladı evin küçükhanımı. Bu işleri bilenler ninesiyle dırdır edenlerin esrarını da çözerlerdi yakında.

Beybasının övgüyle bahsettiği, Çamlıca'da oturan Abdülmecid Efendi halife ilan edilmiş; umutların bağlandığı Lozan Konferansı başlamış, Meriç nehrinden bu yana Trakya teslim alınmış, güzel güzel haberler ama... sonra? Hangi taş düşecekti başına? Sevinemiyordu, sevinmekten çekinir olmuştu Râna. Kış boyu kitaplardan başını kaldırmaz oldu. Kütüphanede, masanın bir ucuna kuruluyor, yeni icatlara değinen kitapları okuyup not alıyor, satırlar arası felsefi bir düşünceye rastladığında beybasıyla tartışmaya giriyordu saatler boyu. İlahiyat üzerine yazılı eserleri göz önünden kaldırmış, bir dolaba kitlemişti Haşim bey.

İlk cemrenin havaya düştüğü gece, Lozan Konferansından bir sonuç çıkmadığı, heyet reisi İsmet paşanın geri döndüğü haberi ni gazeteden okurken uyuyakalan Râna, boğulur gibi uyandı tanyeri ağarırken. Duman vardı odada, lambanın fitilini kısmayı unutmuştu. Kalktı, battaniyeye sarındı, pencereyi açtı... Aaa! Gene o kuş celladı kara hınzır, sarı-beyaz benekli bir kedinin sırtına binmiş, ensesinden ısırılmış, arka ayaklarıyla çiğneyip duruyordu zavallı hayvanı.

– Pıııı! Kuuııı! Bırak onu pis nalet!

Bağırıtıya çığırıtıya pabuç bırakan yoktu. Karyolanın başındaki topuzu söküp fırlatmak üzereyken kapı açılıverdi, Nazile girdi içeri.

– Ne var sabah sabah? Hayırdır?

– Rüya müya değil abla. Gel bak, bu namussuz...

Geldi gördü Nazile çiftleşen kedileri:

– Okumuş cahilim benim, diye gülmekten alamadı kendini.

Tavuğun sırtına binen horoza da kızmıştın. Hatırlarsın herhalde! Hadi o gün diyelim çocuktun. Bugün evlenecek yaşa geldin koca kız!

Emine'nin sesi geldi dışardan.

– Sence bu yumurcak nasıl geldi dünyaya?

Çocuğun ayıp işler sonunda dünyaya geldiğini tahmin ediyordu Râna, ama...

– Abla, çocuk yapmak için dayak mı yemek lazım?

– Safdil hanımım benim, bırak dayak yemeği, sırta binmeden de olur bu iş.

Nazile bir aşağı bir yukarı gezindi, kedilere göz attı, sıkıntılı bir hali vardı:

– Râna'm sana bir şey söylemem lazım.

– Kötü bir haberse vazgeç, söyleme abla.

– Yok, kötü değil, hayırlıdır inşallah. Hani, sırası gelmişken...

– Eee?

– Eski nazırlardan Abdürrahim paşa oğluna istemiş seni.

Ağzı açık, Nazile'nin yüzüne baka kaldı Râna.

– Şaşacak ne var bunda?

– Ne yapacakmış adam beni?

– Şevket'le ben ne yaptık Râna!

– Evet, doğru, haklısın ama ben... Ne yapacam herifi?

– Valla, ne yaparsın bilemem! Elçiye zeval olmaz. Sana gelip söylememi annen benden istedi. Tabii ona düşer söylemek ama, gene ters anlarsın diye gelmemiş.

– İyi etmiş.

– Adam seni oğluna Allah'ın emri...

– Ben "O"nun emriyle bir yere gitmem abla!

Anasının işiydi belli, odalık verecekti kızını paşanın oğluna! Yüklükteki ut da çeyiz yerine geçerdi belki! Söylene söylene mutfığa doğru yollanan Râna'yı gören Vâsıf:

– Ne oldu küçükhanım? Neden homurdanırsın hecin devesi gibi? diye takıldı.

Terslendi küçükhanım:

– Nedir o Vâsıf abi?

– Kusura bakma Râna sultan, öyle bir tabir var da, neyse, bir şeye kızmış gibisin.

Kızmıştı tabii. Fazla konuşmadan çekip gitmek geçiverdi içinden, vazgeçti, Vâsıf'ın karşısına dikildi:

– Paşanın biri oğluna istemiş beni!

Hiddetin sebebini anlayamadı Vâsıf:

– Ne var bunda kızacak, sultanım? Yuva kurmak hakaret mi sence? Bak Mustafa Kemal paşa bile evlenmiş, İzmir'de.

Şaşırdı, duraladı Râna. Birkaç yıl önce *Esatir* adlı bir kitapta ilahların destanlarını okumuş, Mustafa Kemal paşayı da o ilahlar listesine eklemiş, düşler âlemine daldığında kendini onun sözlüsü gibi tahayyül etmişti. İlah da kul muydu? O da mı evlenirdi? Allah'ın emriyle? Vatanı kurtaran aslan, külkedisi gibi görünüyordu gözüne.

– İzmir'e mi yerleşmiş Paşa? Cephedeki yiğitleri ne yapmış?

Silahlar susmuş, terhis edilenler üçer beşer dönmeye başlamış... hâlâ haber çıkmamıştı Didi'den. O da döner miydi? Bir ümit? Sormadı, soramıyordu Râna.

Bahar geldi, çiçekler açtı, ağaçlar yeşillendi, Emine'yle oynayan Râna'ya bahçe kapısında beliren bir adam el etti:

– Alah bağışlasın, ne de sevimli bir şey! Bileyidim bir nazarlık getirip takardım.

– A! Artin efendi, buyurun, Emine benim değil, yeğenim sayılır.

– E sizde öyle bir niyet yok mu?

Adamın damdan düşer gibi sorusuna gülümsedi Râna:

– Aklıma bile gelmedi Artin efendi. Ne acelesi var? Biraz erken değil mi?

– E doğru. Ortalık durulsun biraz.

– Durulacak, yakında, diye söylenir gibi ekledi, İsmet paşa dün Lozan'a döndü.

Yokuş çıkmış, yorulmuştu. Mendiliyle terini kuruladı:

– Selâtin bey geldi mi?

Genç kızın yutkunup yüzünü çevirdiğini gördü, iki adım attı selamlık kapısına doğru:

– Muhterem evdedir?

Başını sallamakla yetindi Râna.

Dükkânın kirasını getiren Artin efendinin başka diyecekleri de vardı:

– Haberiniz oldu değil mi muhterem? Türkler ile Rumlar mübadele edilecekler imiş. İki ay olmuş, Lozan'da alınmış karar.

– Hayırlı olsun, demekle yetindi Haşim bey.

– Olsun da, muhterem, haberi duyan palikarya varını yoğunu satıp kaçmaya bakıyor. Müslüman evlerine yok pahasına kondu-lar değil mi ya! E şimdi yok pahasına satıp gitmeye bakarlar.

Böylesi güzel bir havadisi Haşim beyin duymadığını sandı:

– Beyefendi, bu evler bedava! Tatavla'da, Pera'da... Dört beş sene önce biz, elimizle yeniledik evleri.

Cebindeki keseciği çıkarıp sedirin kenarına koydu:

– Ne kadar söylesem azdır. Dar zamanda, ben diyeyim bir, siz deyin iki sene kirayı ödemedik. Tek bir laf etmediniz. Allah razı olsun. Sayenizde selamete çıktık, para pul edindik. Bu evlerden birini benim oğlan alacak, beş tane de siz alın, kaçırmayın fırsatı.

Gözleri, açık pencereden Beyoğlu tarafına kaydı:

– Muhterem, kaçırmayın fırsatı.

Artin efendi minnet borcunu ödemek istiyordu sanki. Alın-masına alınırdı bir ev ama...

– Ne desem? deyip tespihine sarıldı Haşim bey.

Gücendirmekten korkuyordu bu kadirşinas insanı. Özür di-ler gibi söylendi:

– Nasıl ifade edeyim muhterem? Mağdur malı sahiplenmek helal sayılır mı bilmem?

Haşim bey konuyu hanımına açtığında Libabe hanım köpürdü:

– Bey, kimmiş mağdur? Asıp kesen, yakıp yıkan, şu toprağı elimizden almaya kalkan Rum değil mi? Ettikleri yetmedi mi? Bahtımız karardıkça adamlar göbek attı. Etme bulma dünyası! İşin helali mi kalmış!

– Pekiyi, iyi hoş da, Tatavla'da ev alıp ne yapacağız hanım?

– Şart mı Tatavla'dan almak? Dünyanın mülkü adamların elinde! Beyoğlu'nda, Taksim'de...

Ağacın altında oturan Hacı ağaya el etti:

– Yarından tezi yok, Artin efendiye bir haber salalım.

Haşim bey düşündü, haksız da sayılmazdı Libabe:

– Peki, dediğin olsun, ama acele etme hanım. Adama haber göndermek, tövbe tövbe, tükürdüğünü yalamaya gelir.

– Satıp gidermiş tabansızlar. Kapanın elinde kalır!

– Demin dediğin gibi, hanım, satmakla bitmez bunların malı. Artin efendi bir yere kaçmadı. Geldiğinde kendisine açarım mevzuu.

Hidrellezden sonra milletin kalbi Lozan'da atmaya başladı. Ankara'dan sızan haberlere bakılırsa, Haşim beyin tahmin ettiği gibi, anlaşmazlık İstanbul, Boğazlar, Musul üzerinde düğümlenip kalmıştı. İngiliz'in ne istediği belli mi olurdu? Halife Abdülmecid efendiyi ziyarete gittiğine göre, Harrington'un İstanbul'dan el çekmeye pek de niyeti yoktu. Mübadele işinin asılsız olduğu haberi yayılmaya başladı. Ev bark satıp giden azaldı, ta yaz ortasında, Fener'deki patrik Metaksakis'in Yunanistan'a kaçışına kadar.

Eyyam-ı bahur denen yazın en sıcak günleri başlamak üzereydi. Geceleri ter içinde uykusuz kalan Râna yalıya gitmeye, Olga'nın o deniz fanilasını giyip suya girmeye niyetlendi. Kolları bacakları açıkta kalırmış! Kim vardı ki rıhtımda! Gözleyen utanıyordu. Hacı ağa kırsığı paytona koşmaya uğraşırken Gülhane tarafından bir top sesi duyuldu. Peşinden bir atış, bir daha, bir daha, kara günleri anımsatan bu korkunç patlamaların ardı arkası kesilmez oldu. Ne musibet vardı gene? Lozan'daki konferans suya düşmüş, İngiliz muhripleri şevke mi gelmişti? Bir koşu beybasının yanına vardı Râna. Haşim bey açık pencerenin önünde, sessiz sakin, elinde tespih, her patlamadan sonra bir kehribar tane si kaydırıyordu avucunun içine. Kızına bakıp gülümsedi, saymaya devam etti. Doksan dokuz habbe geçti avucunun içinden. Tespihin tümünü avuçladı, kulak kabarttı, bir patlama, bir patlama daha:

– Evet, yüz bir! diye iç geçirdi Haşim bey.

Kızının saçlarını okşadı, alnına bir öpücük kondurdu:

– Bu Azrail oyuncağı hayır haber müjdeledi bu sefer. Şu beklenen anlaşma imzalandı herhalde.

– Lozan'da mı beyba?

– Evet, Lozan'da yavrum.

Ninenin odası Nâsır beye tahsis edilmişti. Top seslerini duymuş olmalı ki ayağını süre süre selamlıkta belirdi:

– Oooo! Benim eşkiya oğlum, şenlik var, bak ağamın cülûsu! Hacı paytonu getirsin, hadi Yıldız'a gidelim.

Öyle ya! Yeni padişahın tahta oturmasıyla duyulurdu böyle tek tek, peş peşe atılan toplar. Raşit efendinin demesi, Mihrimah Camiinin imamına göre, halife Abdülmecid'in tahta geçmesi şerefineymiş bu şenlik.

İki gün sonra, izin çıkmış olmalı, gazeteler Lozan'da varılan anlaşmanın ana hatlarını duyurabildiler: Anadolu'da, Trakya'da yeni Türkiye'nin hudutları tanınmış, İstanbul İstanbulluya kalmış; heyetler arasında sonradan görüşülmek üzere Musul toprakları gündemden çıkarılmış, zırhlılardan arınacak Boğazların kontrolü bu anlaşmada imzası bulunan devletler arası bir kurulla havale edilmiş...

– Bence en mühim husus, diye anlatıyordu maliyeci Haşim bey, dört asırlık kapitülasyonların ortadan kalkması. Evet, bir de, ayrıyeten, Düyun-u Umumiye çerçevesi içinde yapılan tensikatlar.

– Düyun-u Umumiye denilen, Osmanlı borçları değil mi beyba? Orada ne gibi bir tensikat yapılmış? diye sordu, ileride Mülkiye'ye gitmeye heves eden Bâki.

– Öylesine bir tensikat ki oğlum, tenzilat demek daha bir doğru olur. Anlaşılan İsmet paşa çok iyi izah etmiş durumu. Osmanlı borcu, Osmanlı toprağı üzerinde yeni kurulan öteki devletlere de intikal etmez mi? Ayrıca, mağluplar harp tazminatı ödemeye mecbursa, Yunanistan bu kaidenin dışında mı kalacak? Helal olsun! Anlayabildiğim kadarıyla görüşlerini kabul ettirmiş paşa. Tahminimce borçların hiç değilse yarısından kurtuldu Ankara hükümeti.

– Mübadele işi ne olmuş bey?

Borç yükü azalmışmış, iyi de, bunun ne faydası vardı Libabe hanıma?

– Mübadele? Ha, evet, var metinde. Var da hanım, İstanbul Rumları mübadelenin dışında tutulmuş.

Artin efendinin kulakları çınlasın. Artık, kim verirdi bedava-ya evini! Eline geçen fırsatı tepmişti Haşim bey. Libabe hanımın dudakları kısıldı. Çoluk çocuğun ortasında bir şey demedi, sustu. Yatsıdan sonra alacaktı hırsını.

Odasının önünde bohça düren Vâsıf:

– Yahu ne biçim adam bunlar? diye söylenip duruyordu. Muzafer edasıyla gelir, etmediğini bırakmaz, millet inim inim inlerken gider çayırdaki top oynar, çekip gitme zamanı geldiğinde tutup ziyafet verir!

Libabe hanımın yanından geçtiğinin farkına varmamıştı.

– Ne ziyafeti bu Vâsıf?

– Çay ziyafeti efendim.

– Çayla ziyafet mi olur? Kimmiş bu ziyafeti veren?

– Harrington, şu İngiliz paşası bizim ordu erkânına Tarab-ya'da dün böyle bir ziyafet vermiş.

Elindeki bohçanın düğümünü iyice pekiştirdi:

– Dokuz sene kan kusturdu adamlar, yüz binlerce ömür sön-
dü; şimdi oturup çay içerler! Ne zaman çekip gidecek bunlar?
Lozan dedik de ne oldu? İmzanın üzerinden bir ay geçti, hâlâ ne-
yi beklerler?

Bir şey beklemiyorlardı ama, toparlanıp gitmek vardı, üç bohçadan ibaret değildi ki götürecekleri eşya! Nitekim, ziyafet-ten bir ay sonra, tıklım tıklım asker dolu Montreal adlı bir İngi-
liz gemisi İstanbul'dan ayrıldı.

– On gemi temizlemez bunları, diye homurdanıyordu Vâsıf.

Teşrinievvelin ilk günü, ağzı kulaklarında Şevket gelip Haşim beyin ellerine sarıldı:

– Muhterem efendim, tamam, gidiyorlar, devir teslim mera-
simi var yarın!

İnanmak ister gibi bir ara duraladı Haşim bey. Beklemek huy

haline gelmişti. Bacaları ttmeye başlayan zırlılılar gözüne ilişti, göge doğru kaldırdı başını:

– Elhamdülillah, bu günleri de görmek varmış. Nerede bu merasim?

– şu karşıda efendim. Sarayla cami arasında, rıhtımdaki mey-danda.

– Beyba...

– zme tatlı canını, diye Râna'nın lafını ağzından aldı şevket. Bugünden kesmişler yolları, kuş uurtmuyor herifler. Yarından ihtibaren şirket vapurlarına dahi sefer yaşağı konmuş.

– Kuyruklarını kısıp ks ks gideceklerini sanıyorsan yanılı-yorsun kızım, diye üsteledi beybası. Bizlere o sevinci nasip etmez bu kibirli adamlar.

– Bildiğim doğruysa, diye ekledi şevket üzülen Râna'yı teseli etmek için, şükrü Naili paşanın emrinde bizim ordu gelecek, çok değil, şu üç beş gün içinde.

Sedirin üstünde bir yay gibi zıpladı Râna:

– Gideceğiz değil mi şevket abi, yemin et!

Sonradan, Dolmabahçe Camii imamından öğrendiklerine g-re, o merasim günü meydan tıklım tıklım, rengârenk, allı pullu niformalarla doluymuş. Orta yerde, şişik tulumların uçlarına eklenmiş zurnalarla sakallı kadınlar, ardından kara külah, kırmızı ceket, on mangaya bedel, davullu borazanlı birlik, zafer kutlar gibi, bütün gün askeri marşlarını tekrarladıktan sonra, ne hikmetse, bizim Sivastopol Marşını da çalmaya koyulmuş. Vâsıf gibi, imam da bu garip adamların davranış tarzından pek bir şey anlamamış.

Kurtuluş ordusunun İstanbul'a girdiği 6 Teşrinievvel günü Haliç Köprüsünün st görülecek şeydi. Galata tarafına siya siya yanaşmaya çalışan p Hüseyin kürekleri koyverdi:

– Küçükhanım, ne yapmaya geldin bu mahşerin içine? Canından mı bıktın sen?

– Hsso emmi, diye atıldı şevket, ha bi gayret, gel öbür uca gidelim.

Köprüye dikine bağlı Şirket vapurlarının arasından Yenicami tarafına vardıkta:

– Az bekleyin, demesiyle bir kayıktan öbürüne karaya atladı Şevket.

– Ne yapmaya gitti bu? Boş koltuk mu bulacak? diye söylenip duruyordu Çöp Hüseyin, tütün sarıp kâğıdını diliyle ıslatırken.

İzmariti bir fiskeyle suya savurduğu an Şevket'in sesi geldi:

– Vâsıf, çocukları al da gel. Hüsso emmi, sen de şu Şirket'in kışına bağlan. Öğleye varmadan gelir buluruz seni.

Ne oldu, nasıl oldu, Râna, şalvarlı, palabıyıklı, aralarında acayip bir dille konuşan adamların ortasında buluverdi kendini.

– Beg, diye Bâki'nin kolundan çekti biri. Hele sen böyle gel, geç öne.

Çarşafı Râna'ya dokunmadı:

– Lav, Şevket efendi, hanım da bu begin yanına gelmez mi?

Mahşeri kalabalık arasında, içinde birikmiş dertleri bir nefeste boşaltır gibi haykıranı, bağıranı çığıranı, sevinçten ağlayanı, düşüp bayılanı, yığından fırlayıp rastgele bir neferin boynuna sarılanı... İnzibatlar, kaldırımlardan taşan halkı durdurmaya çalışıyordu, itmeden incitmeden, kucaklar gibi. Yan yana ancak yedi kişinin geçeceği kadar yer kalmıştı köprünün üstünde. Tüfek omuzda, kılıç kınında, toprak rengi giysilerle beşer kişilik sıralar halinde gelip geçen, başları dik, mağrur askerler arasında tanıdık bir yüz aranıp durdu Râna.

Vakit öğleyi bulduğunda son tabur da geçip gitti, son ümitle birlikte.

Rıhtım al sancaklarla kaplı, deniz kıpır kıpır, bu coşkulu günde, sessiz, dalgın, gidip de gelmeyenin yasını tutuyordu ağlamaklı bir genç kız. Cilveli sandalın içinde, derinlerde gezinen gözleri zırhlılardan temizlenmiş güzelim Boğaz'ın farkında bile değildi. Denizi okşar gibi kürek çeken Çöp Hüseyin'in:

– Allah fakiri sevindireceği zaman eşeğini kaybettirir sonra da buldurur, lafını duydu, ses etmedi.

Razıydı, keşke eşek olup geri gelseydi Didi! Onsuz, inanç, sağduyu, sevgi... Yetim sayılırlardı artık.

E v halkının ortasında bülbül kesildi Bâki. Hayalinde bile tasavvur etmemişti bunca mutlu insanı.

- Sandalla yanaşamadık beyba!
- Kayıkların üstünden atladık çıktık Bacı!
- Adım atacak yer yoktu anne! Adamlar olmasaydı...

Bir şey hatırlamış gibi durdu:

- Şevket abi, kimdi o adamlar? Ne dili konuşurlar?
- Kürtçe.

– Kürtçe mi? E peki, ne iş yapar bunlar?

– Yük taşırlar. Tüccar yükünden başka pek çok şey de taşıdılar Bâki. Kendi ayağıyla mı gitti Anadolu'ya kaçan silah, cephaneye?

– Koca cephaneliği bir gecede boşaltmak kimin haddi, efendim? diyerek Haşim beye taraf döndü Şevket. Bugün köprüde çocukları kollayanlar, sizin etrafınızı alanlardı Bekirağa Bölüğünden çıktığınız gün.

– O gün, sahaf dükkânının önünde sizinle uzun uzun konuşan iri cüsseli Salih kâhyayı hatırlar mısınız bilmem? diye ekledi. Onun emrinde boşaltmadık cephanelik bırakmadı bu fedakâr adamlar.

– Böylesine muktedir kişiler mi bu şarklı vatandaşlar? diye sormadan edemedi Haşim bey.

– İstihbarat Teşkilat'ın, tatbikat onların işiydi muhterem efendim.

– İyi hoş da, kale gibi duvarların içine nasıl sızar bu adamlar, Şevket bey evladım?

– O ölüm kalım günlerinde kurnazlık da cesaret gibi asalet kazandıydı efendim, diye anlatmaya koyuldu Şevket.

Bir olayı hatırlamak ister gibi Vâsıf'a taraf döndü:

- Yahu Vâsıf, Selimiye Kışlasında... Neydi o hastalığın adı?
- Hıyarcık.

– Evet, Osmanlı, İngiliz, göçmen Rus... tıka basa asker doluydu kışla. Ambarlarında bir orduya yetecek miktarda ele geçmez muhabere cihazları, telsizler... Selimiye Kışlası bu! Nasıl etsek, ne yapsak derken, genç bir kolağası, bizim askerde hıyarcık teş-

his edildiğine dair bir rapor edildi Haydarpâşa'daki o koca hastahanededen. Korku dağları bekler. Gün saymadı İngiliz, derhal boşalttırdı kışlayı. İşin gerisini Salih kâhyanın hamallarıyla Üsküdarlı Ethem pehlivanın arabacıları tamamlayıverdiler, bir gecede.

Zor günlerin heyecanı eğlenceli anılara bırakmıştı yerini.

– Her müşküle bir çare, diye devam etti Şevket. Okmeydanı barut fabrikası, ayrı bir hikâye! Binanın kapılarını mühürlemiş, korumasını Sultan'ın askerine bırakmıştı İngiliz. Mühürler duradursun, onlara dokunmadan çatıdan girildi, çatıdan taşındı tekneler dolusu barut.

– Saymakla bitmez efendim, diye söze karıştı Vâsıf. Hatırlarsınız, Rami Kışlasını, Beylerbeyi'ndeki jandarma mektebini boşaltırken Fransız'ın Cezayirli, İngiliz'in Hintli nöbetçileri ne bir şey gördüler ne de bir şey duydular! Din kardeşliği...

– Peki, neyle Anadolu'ya geçti bunca kaçak malzeme? diye lafinı kesti Haşım bey. Doğru yalan, birkaç tekne ismi duyduk ama...

– Motoru, yelkenlisi, vefakâr Laz kayıkçıların işi.

– Gemiler?

– “Lloyd Triestino” firması sağ olsun! Acente sahibi Hüsnü bey, liman reisi ise, sizin çiftliğe Rusları bulan Pandikyan efendi. Keramet onlardaydı efendim. Biri Fransız ve İtalyan şirketlerinden gemiler kiralar, öbürü limandaki işleri, kâğıtları ayarlar. Bugün dahi bunları pek bilen yok efendim.

– Şevket bey evladım, Teşkilat-ı Mahsusa değil miydi bütün bu işlerin beyni?

Şevket daldı geçmişe: Anafartalar, kopan parmakları, Ukrayna'nın buz tutmuş çayırıları, terhis, idam sehпасının gölgesinde dolanan hayatı geçti gözlerinin önünden. Olan olmuş, savuşup gitmişti cellat, çekinecek ne vardı? Bakışları zırhlılardan arınmış Boğaz sularında gezindi bir süre:

– Harp sonrası yok yere İstanbul'u işgal edince düşman, Teşkilat-ı Mahsusa'nın rütbeli askerlerinden birkaçıyla Karakol adında gizli bir teşkilat kurulduydu efendim. O zaman, Anado-

lu'ya geçmenin yollarını ararken kendimizi bu teşkilatın içinde bulduk. Siz...

– Evet, siz tahmin buyurmuştunuz, diye lafa karıştı Vâsıf, tek sual sormadınız, medyunu şükranız muhterem efendim. Ettiğimiz yeminle ağzımız mühürlüydü.

Haşim beyin gözü pencereye konan bir kumruya takıldı:

– Allah selamet versin, diye söylendi. Biraderin tahmini doğrudu demek. O da sonunda sizinle birlik mi oldu?

– Selâhaddin ağabey Mustafa Kemal paşayı kimseye değişmezdi efendim.

Selamlığa çöken sessizliği gene Haşim bey bozdu:

– Gazâsı mübarek olsun. Gaziye bizlere, şehitse Allahına varır.

Bir kenarda Bâki'yle söyleşen Râna'nın kulakları kabardı:

– Didi bana, sağlam giden sakat döndü, ben sakat gidip sağlam döneceğim dedi. Başı gözü sarılı, topallaya topallaya... Şevket abi, gece vakti nereye gitmişti amcam?

– Gittiği yer pek de uzak değil Râna. Üç adım yukarıda Özbekler tekkesi.

– Özbekler tekkesi mi? Ne var o tekkede? diye şaşırakaldı Haşim bey.

– Şeyh Âta'yı tanırırsınız?

– Evet, pek muhterem bir zattır.

– Sözüünü ettiğim Karakol'un kurucularındandır o zat.

Posta Telgraf Nazırlığı sırasında, sade memleketin değil, dünyanın sırlarına vâkıf olmuş Haşim bey burnunun ucunda olanı görmemiş, sezmemişti.

– Allah Allah, diye söylenip durdu. Salâh da pek iyi tanır şeyhi. Neden öyle tebdili kıyafet edip gitti?

– İngilizler şüphelenmiş efendim, gece gündüz gözleniyordu tekke. Binanın, mezarlık boyunca kırlara açılan sol kanadı ibadette, sağ yanındaki imarethane ise tedaviye ayrılmıştır eskiden beri. Alile, fakire açılırdı dergâhın kapısı. O karanlık günlerde ise yalnızca parolayı bilene.

– Halen öyle mi, Vâsıf bey evladım?

– Hayır efendim, şimdi serbest.

– Mahzur kalmadı demek. Peki, neydi parola?

– Beni İsa gönderdi!

– Bu da iyi! Hazreti İsa çok mu adam gönderdi?

– İsmet paşa, Fevzi paşa, Mehmet Âkif beyefendi, nice nice miralaylar, edipler... hepsi o kapıdan geçti.

– Ya!

Düşün ekaldı Haşim bey:

– Girmesine girildi, peki sonra, oradan kaçıp gitme faslı?

– Arzu ederseniz bir gün dergâhı ziyarette gidelim, diye teklifte bulundu Vâsıf. Sol kanadın ucundaki, kırlara açılan geniş oda oldum olası ibadet yeridir. Mihrabın hemen yanı başındaki ağır, kalın, deri perde çift kanatlı yaylı bir pencereyi gizler. Anadolu yolcusu, ön sırada, perdenin karşısında namaza durur. Cemaat secdeye vardığında, yolcu yolunda gerek, perdenin arkasında yok olur.

– Allah'ın... yok Allah'ın değil... şeytanın işi bu, diye gülümsemi Haşim bey. Eh, artık yorgan gitti kavga bitti, Şeyh efendi...

– Kavga bitmeden Karakol zaten eridiydi efendim. Beyin takımı Teşkilat-ı Mahsusa'dan gelmeydi. Malumunuz, Teşkilat-ı Mahsusa, Allah günahlarını affetsin, Enver paşanın kurduğu bir teşkilattı. O zata duyduğu husumet yüzünden, Mustafa Kemal paşa, emsalsiz hizmetlerine rağmen Karakol'a bel bağlayamadı. Ankara'da Meclis'in tesisinden hemen sonra, birkaç ay içinde, Müdafaa-ı Milliye, İmalat-ı Harbiye, Muavenet-i Bahriye, Felah misali gizli teşkilatlar kuruldu. Biz dahil, pek çok kişi bu yeni teşkilatlara geçmek mecburiyetinde kalınca Karakol gitgide eridi.

Tarih dersi verirmiş gibi konuşan Vâsıf'ın sesinden usanmıştı Râna:

– Vâsıf abi, diye diklendi, duyduğum kadarıyla sizler için yüzünde gizli bir şey kalmamış. O kıymetli abinizin beş paralık kıymeti yok mu sizce? Yer yarıldı yerin dibine mi geçti amcam?

Pastırma yazının son günleri. Râna bahçede güneşin ılık ışınlarına bürünmüş, sabah çayını yudumluyordu. Elinde kalem, sopalı bir fileyle kelebek avlar gibi, iç âleminde kaynaşan

belirleyemediği hisleri avlamaya, dillendirmeye, kâğıda kaydetmeye uğraştığı sıra bir patlamayla irkildi. Top sesi! Bir daha, bir, bir daha! Avucunun içinde yemlenirken ürken yabani kumru gibi uçup gitti duygular. Şaşkınlık isyana, çareden yoksun isyan yazığıya boyun eğdi. Tek tek, peş peşe atılan toplar, belli ki bir müjdeyi fırlatıyordu göklere, üç ay evvelki gibi. Neydi bunun sebebi? Yazmayı unuttu. Tespih yoktu, kalem vardı elinde. Her salvoda kâğıdın üstüne bir çizgi çekmeye koyuldu. Sayfa ezik bir kirpi postu haline döndüğünde, diktiği dikenleri saymaya koyuldu bu kez: Doksan bir... On tane de kaçırmış olsa ilk başta... yüz bir. Evet, beybasından duyduğu gibi, “Cumhuriyet” ilan edilmişti demek.

– Râna sultan, muska mı yazıyorsun? diye takıldı Vâsıf.

–Ne muskası?... Ha, tabii, diye toparlandı Râna, içindeki insani hisleri kuru gürültüden korusun diye muska yazıyorum Mustafa Kemal paşaya.

Vâsıfın el arabasına yüklediği çuvala, Pakize’nin sırtındaki bohçaya takıldı gözü:

– Abla ne bu? Nereye?

Arkadan Şevket’in sesi geldi:

– Konağı Çingen çadırına çevirdik, Râna. İki seneyi geçti. Kış basmadan yerli yerinde gerek.

İki sene boyunca yağın yağmurlara rağmen, yaralı yangın yeri yer yer kül rengi fare postlarıyla örtülü gibiydi. Vilayetin tespitlerine göre Sultantepe’de alevler, birer, ikişer katlı yedi yüz hane, kırk iki dükkân yutmuş; ahşaptan hayır göremeyen yedi bin felaketzedenin dağda bayırda buldukları taşları eşek sırtına yükleyip getirmesi aylar yıllar sürmüş, duvarcı ustaları kapanın elinde kalmıştı. Şevket’le Vâsıfın ikişer katlı taş binaları anca tamamlanabilmiş, taşınmaya gelmişti sıra. Râna eşyasını toplayan Nazile’ye yardım ederken gözü Şevket’in alevlerden kurtardığı çantaya ilişti:

– Abla, ne var bunun içinde?

– Üstündeki kilide bak anlarsın. Çanta değil sır küpü. Ne açtığını ne de kapadığını gördüm.

– Sen ver onu bana, diye çantayı aldı kapıdan içeri giren Şevket. Nasibi ateşte kavrulmuş. Boşuna saklamışım.

– Ne oldu Şevket abi?

– Geçen gün anlattıklarımı duydun Râna. Kelle koltukta, bunca sene hizmet veren teşkilatlar lağvedildi, bir kalemde. Felah melah kalmadı. Ortalık karışmışa benzer. Bu evrak kime yâr olur bilmem.

– Her şey yoluna girmişken sen ortalık karıştı diyorsun, abi?

– Çok şükür, millet selamete çıktı, çıktı da, bu sefer çıkaranlar arasına nifak girdi, iyi mi! Düşman gitti kör dövüşü başladı. Paşaların birçoğu Gazi'ye cephe almış.

– Neden?

– Hilafet yüzünden.

Şevket dolaptan çıkardığı bir yığın gazeteyi Râna'nın önüne koydu:

– Son günlerde gazete okumadın galiba. Biliyorsun sansür kalktı. Takke düştü kel göründü. Hilafet kalmalıymış!

Yan odadan Vâsıf'ın sesi geldi:

– Ne zararı var bunun?

O da elinde 9 Teşrinisani tarihli *Vatan* gazetesi, çıkageldi Şevket'in odasına:

– Bak ne diyor Abdülmecid efendi! Ben İslam âleminin işle-riyle meşgulüm. Siyasetle alakam yoktur. Müminlerin teveccühü baki kaldıkça istifayı düşünmem. Na, al bak oku!

– Abdülmecid efendinin yeri başımızın üstünde. İyi hoş da, o pek muhterem zat kazık mı kaktı dünyaya? diye çıkıştı Şevket. Yarın yobazın biri çıkar, kendine göre bir şeyhülislam seçer, fetva üstüne fetva, öp babanın elini.

– Denizi görmeden neden paçaları sıvarsın? Acelesi mi var bunun? Hilafetin ilgası o zaman düşünülür.

– Bugünün işi yarına bırakılmaz. Bunu sen de biliyorsun Vâsıf. Şu istifa meselesi rivayet, rivayet ama, bu rivayetten bile, bak gör, ne musibetler doğacak.

Şevket dolaptan çıkardığı gazetelerden 11 Teşrinisani tarihli *Tanin*'i seçip Vâsıf'ın önüne koydu:

– Al sen de oku. Bak ne buyurmuş gazeteci efendi. Hilafet el-den giderse Türkiye devletinin İslam âlemi içinde beş paralık kıymeti kalmazmış.

– Yalan mı söylüyor adam?

– Kıymeti varmış da ne olmuş? Mekke müftüsü sağ olsun! Sırtımızdan kim bıçakladı bizi? Al bir de buna göz at, diyerek, aynı tarihli *Akşam* gazetesini uzattı Şevket.

“Hilafet’in tarihi bir hatıra olmaktan başka hiçbir vazifesi kalmamıştı” satırını okur okumaz:

– Ukalanın yediği halta bak! Böylesi nankörler insanın tepesini attırır, diye patladı Vâsıf.

– Hiç öyle horozlanma, diye dikildi Şevket. Niye nankör olsun adam? Hilafet ne verdi ona? Vatanı Halife mi kurtardı?

– İman kurtardı iman! diye hafifçe doğruldu Vâsıf.

– Haydi çek git odana! diye sinirlendi Şevket. Neye iman ettinse git ondan hayır bekle!

Dünyaya gözlerini açtıktan bugüne birlikte büyümüş, birlikte savaşmış, birlikte yaralanmış, birlikte, İngiliz çizmesinin altında bunca sene ateşle oynamış bu iki yiğidin ilk defa dalaştığına tanık oldu, apışıp kaldı Râna. Bir anlık tereddütten sonra toparlandı, “Lahavle...” çekerek odadan çıkıp ağır aksak taşlığa inen Vâsıfın peşine takıldı:

– Vâsıf abi!

– Ne var?

– Sana bir çay demlesem?

Son basamağın üstünde durakaldı Vâsıf. Sessiz birkaç saniye. “Şeytana nalet” der gibi başını salladı, döndü.

– Ağabeyim, sana bir çay demlesem?

Bu düşünceli, canayakın yaratık hatun kişi olmasa gidip alnından öpecekti Vâsıf.

– Seni de üzdüm Râna sultan, diye gülümsedi. Hadi gel içelim çayı.

Bacı çamaşır asmaya çıkmıştı, kimse yoktu mutfakta. Sema-veri aradı bulamadı, ocağın üstünde kaynayan suyu demliğe aktarıırken:

– Ağabeyim hata bende, diye mırıldandı Râna. Çantasında ne varmış? Üstüme vazife miydi benim!

– Kim ne günah işledi? diye yakındı Vâsıf. Sebep malum, tahammülü tüketmiş Şevket. Hilafet fuzuliymiş!

– Râna sultan, diye ekledi, şu âlemin yansı Resulü Ekrem'in sözüyle oturur kalkar. Bunca badireden sonra elimizde kalanı neden harcayalım boş yere? Hilafet siyaset oldu, saltanat onunla oturup kalkar demedi mi muhterem beyefendi geçen gün?

Kadın kısmını çarşaf içinde görmeye alışmış bir zihniyetten çekinen Râna çayı bardağa dökerken sormadan edemedi:

– İyi de, ağabeyim, saltanatsız hilafet bir işe yarar mı?

– Yaradığı kadar, diye çayını yudumladı Vâsıf.

Hilafet denen makamın tarihçesini öğrenmek niyetiyle kütüphaneye girdiğinde beybasını pek meşgul buldu Râna.

– Allah Allah, diye söylenen Haşim bey, gireni gördüğünde; gel gör kızım, hükümete gönderilen bir tavsiye mektubu matbuatın eline geçmiş. Diplomatik kuryenin içinden nasıl çıkmış bu evrak?

Masanın üzerine yayılmış üç gazete: *Tanin*, *Tevhid-i Efkâr*, *İkdam*. Üçünde de, hilafete sahip çıkılmasına dair Ağa Han ve Emir Ali imzalı bir mektubun sureti. Gazeteler 5 Kânunuevvel* tarihli. Mektubun menşei Londra.

– Kim bu adamlar beyba?

– Emir Ali denen kişiyi pek çıkaramadım. Ağa Han ehl-i Müslim bir Hintli, İsmailiye mezhebinin başında bulunan bir zatı muhterem.

– Matbuata bizzat kendileri sızdırmış olamaz mı beyba?

Az düşündü Haşim bey:

– Gayeleri nedir kızım? Hulefa-i Raşidin'i defterden silmiş, "yedi imam" müridi Ağa Han'ın Abdülmecid efendiyle ne işi olabilir?

Ne olabilir diye düşünedursun Haşim bey, dört gün içinde İstanbul'da İstiklal Mahkemesinin kurulmasıyla, bu gazete sahiple-

* 5 Aralık

rinin hapsi boylaması bir oldu. Yılbaşından iki gün sonra serbest bırakıldılarsa da, hilafet lehinde gösterdikleri çaba hilafetin lehine değil aleyhine gelişti. Abdülmecid efendiye tahsis olunmuş saltanat kayığının müsadere edilmesiyle, söylentilerin ardı arkası kesilmez oldu: Halife'nin ödeneği kısılmış, muhafızları lüzumsuz bulunmuş, velhasıl hilafetin ilgası gün meselesiymiş artık.

– Şu İngiliz'in ettiği! Af buyurun muhterem efendim, o millet tilkiden de kurnaz! diye hayıflanıyordu Vâsıf. Neydi geçen ay gazetelerde neşredilen o mektup! Ankara hükümeti hilafete sahip çıkmalıymış! Buyuran kim? Bir Hintli... Müslümanmış!

– Orası doğru Vâsıf bey evladım, Ağa Han Müslüman bir Hintli.

– Üç sene önce de “Hintli Müslümanların temsilcisiyim” diyen Mustafa Sagir adlı bir Hintli çıktıydı ortaya. İnebolu'ya geldiğinde haberini aldık. Adam has be has İngiliz casusu. Ankara'ya kadar sokuldu, orada yakayı ele verdi, yağlı kemende dolandı boynu. Demek istediğim, muhterem efendim...

– Anlıyorum Vâsıf bey evladım, dışarıdan müdahaleye sebebiyet verecek bir hilafeti...

– Siler atar Gazi paşa, siler atar efendim, gözünün yaşına bakmaz!

Sildi attı Gazi paşa. Üçüncü cemre düşmeden, Meclis'in aldığı bir kararla hilafet “tarihi bir hatıra” oldu. Cemrenin düştüğü gün medreseler kapandı, hilafetin kaldırıldığına dair, gazetelerde yayınlanan Gazi'nin beyanatı söylentilerin yerini aldı.

– Beyba...

– Üzülmedim desem yalan olur kızım. Hilafetin artık siyaset olduğu malum. Ağzımla ikrar ettim. Devlete faydalı mı zararlı mı olurdu? Zararı faydası o makamda bulunanın dirayetine bağlı. Abdülmecid efendi ilim irfan sahibi müstesna bir insandı.

– Gecenin köründe götürmüşler efendim, diye atıldı Vâsıf, iki kadınıyla, çocuklarıyla birlikte. Çatalca'ya kadar gittim...

– Ne var ki Çatalca'da?

– Sirkeci ayakaltı. Ortalık karışmasın diye oradan bindirmişler bir yataklı vagona. Istasyon şefini gördüm, adam ağlamaklı.

Eşyaları yüklemişler, bir de zarf vermişler eline... Pasaportlar, vizeler, iki bin de İngiliz lirası... Öyle demiş zarfı veren müfreze kumandanı.

– Olan oldu, giden gitti Vâsıf bey evladım. Değerli bir insandı, Allah muini olsun!

Ezan sesini duydu, namaza durdu Haşım bey. Vâsıf kapıdan sessizce çıkıp gitti. Cumbanın içinde, baharın öncüsü çiseleyen yağmur, yağmurun ardında gülümseyen çipil güneşi seyre koyuldu Râna.

Damlaları serpiştiren bulut gizlenmiş olmalıydı. Boğaz'dan aşağı inen teknenin kabarmış yelkenleri, gözleri kamaştıran Saray'ın penceresi... Evet, Vâsıf'ın demesi, pencere ışımadan alıp götürmüşlerdi Halife'yi bilinmedik diyara. Neden böyle ansızın, aceleyle diye düşünürken,

– Sübhane Rabbi... diyen sese taraf döndü.

Beybası, gideni kalanı unutup secdeye kapanmıştı, her zaman olduğu gibi. Ne maddi ne manevi, hayatında hilafetten en ufak bir şey beklememiş beybası, Halife'nin selameti için dua ediyordu Allah'a. Emindi bundan babasını artık iyi tanıyan kızı. Namazın sona ermesini bekledi:

– Sübhane Rabbi, ne demek beyba?

– Azim Allah demeye gelir.

– Neden ters bir iş olduğunda hep “sübhanallah” deniyor?

– O bir şaşkınlık alameti kıyım. Kusuru, noksanı olmayan Allah nasıl ters iş yaptırır gibisinden bir tabir. Ağız alışmış bir kere.

Gece uykusu kaçtığı anda iyi ve kötü günlerin şöyle bir ortalarmasını yapmıştı Râna: Gülüp eğlenip, sevindiği saatleri, acı, üzüntü, korku dolu günlerin kırıntıları gibi gördü. Sırası gelmişken beybasına açılmak istedi. Dilini yedi kez döndürdü avurdunun içinde:

– Oyuncak bebeklerimle yarattığım âlemde, diye içini çeker gibi söylendi, daha bir hakkaniyet vardı beyba. Allah'ın yarattığı kanlı canlı insanların dünyasına ayak bastığımdan beri eğrinin doğruya hükmettiğini gördüm. Alıştım desem yalan olur. Her saat başı sübhanallah çeksem de alışamıyorum beyba.

Haşim bey seccadeyi katladı, kızının yanına gidip saçlarını okşadı:

– Hislerini, mantığını, tecrübeni bir yana koy demiyorum. İman etmeyi bir dene yavrum. İblisi meleği, olmuşu olacağı, öm-rün asude geçmesi için yapılması gerekenleri, her şeyi söylemiş, yazdırmış Sübhane Rabbiyelâla.

Râna alnını beybasının omzuna dayadı:

– Beybam benim, şüphem yok, söylemiştir...

Yaşaran gözlerini sildi:

– Söylediğini kulağı duysun diye Kelam-ı Kadim'i yüksek ses-le okuyordu ninem.

IV

Balkan Harbi, Cihan Harbi, İstiklal Savaşı, iç kargaşa, isyanlar, yangınlar, salgınlar... ecelin elinden kurtulmuş, ayakları üzerinde durmaya çalışan canlı cenazeyi, taburcu olup, talan edilmiş evine dönen bir hastayı andırıyordu yeni Türkiye Devleti. Örümecek ağlarından temizlemek, durmadan gelişen koşullara göre sil baştan döşemek gerekiyordu viraneye dönmüş vatani, yeni bir baskıya maruz kalmadan önce. Sanayi, tarım, madenler, limanlar, yollar, demiryollarından hizmete elverişli olanını geliştirmek, olmayanını yaratmak gibi zor bir uğraş vardı milletin gündeminde. Sanayi hammaddeye bağımlı; hammadde bulunsa nakliye, nakliye başarılsa köhneleşmiş makine, makine yenilense kredi bulma, kredi bulunsa bu makinelerde çalışacak işçi, usta sorunu. Altından kalkılacak gibi görünmüyordu durum. Osmanlı yüzyıllar boyu bankacıya tefeci, tüccara bezirgân gözüyle bakmış, devlet dairelerinde bile, alım satım, hesap kitap işleri ekalliyete emanet edilmişti. Yirmi yıl boyunca süregelen olaylarla, milliyetçi hisler kabarmış, ekalliyete olan güven körelmiş, İstanbul ili dışındaki, Rumlar göçe zorlanmış, Ermeniler sürülmüştü, korkuya kapılan bazı Musevi vatandaşlar bile yurtdışına gitmeyi uygun bulmuşlardı. Ticarete, para pul işlerinde onların yerini alacak tecrübeli kişiler mumla aranır oldu...

Haziran ayının sıcak bir günü, kirazın gölgesinde, içinden geçenleri bir deftere kaydetmeye çalışan Râna üstü açık bir paytonun bahçe duvarının önünde durduğunu gördü. Olga sandı geleni, çoktandır görmemişti onu. Bir koşu kapıya vardığında karşısına setre pantol düzgün giyimli bir adam çıktı:

– Haşim beyin konağı burası mı hanfendi?

– Evet burası, deyip başını bağıladı.

– Nafia Vekili Refik bey tarafından geliyorum efendim. Kendisini görmek mümkün mü?

Resmiyet kokan her şeyden çekinir olmuştu Râna.

– Haber vereyim efendim.

Düşüne söylene selamlığa vardı:

– Beyba, Nafia Vekili bir adam göndermiş.

– Buyursun gelsin, kızım.

Kuşkuyu huy edinmeye başlayan Râna somurtkan bir yüzle buyur etti adamı, kirazın altındaki yerine döndü. Kimdi, ne isterdi bu Nafia Vekili? Adamın çıkıp gittiğini gördüğünde basamakları ikişer üçer atladı, daldı selamlıktan içeri:

– Beyba, ne ister bu adam?

Haşim bey açık pencereden Boğaz'ı seyreder gibi düşünceye dalmıştı:

– Gel kızım, diye elindeki mektubu gösterdi. Al oku. Çarıklı erkân-ı harp dendi bu adamlara. Şu ifadenin nezaketine bak kızım!

– İyi de, ne istiyor beyba?

– “Devlet Demiryolları Müdüriyeti Umumiyesi” diye bir müessese kuruldu geçen ay. Anadolu'daki hatlar devlete bağlanıyor. Bu müessesenin İdare Meclisine riyaset etmemi istirham ediyor kızım.

Her dara düştüğünde beybasının bilgisine, sevgisine, sabrına sığınan, onu evde görmeye alışmış Râna telaşlanıverdi:

– Kabul edecek misiniz beyba?

İzin istermiş gibi gülümsedi Haşim bey:

– İşsiz güçsüz, şu son altı sene geçmek bilmedi yavrum. Altı sene... Yeniden doğmak için çırpınır durur bu millet. Devlet da-

ireleri tecrübeli adama muhtaç. Şu halimle tufeyli bir mahluktan farkım ne? Elimden ne geldi? Ne verebildim kızım?

– Didi yetmedi mi? diye mırıldanıyordu Râna başını eğip odaya ayrılırken.

Mebusluk, nazırlık, işsizlik.. altı yıl aradan sonra, Haşim bey 350 lira maaşla, yeni devletin hizmetine girdi. Cumhuriyetin ilanından beri durmak dinlenmek bilmiyordu Ankara'daki genç Meclis. Seferberlik kaldırıldı, Şer'iyeye mahkemeleri kapatıldı, posta, avukatlık, Tevhid-i Tedrisat kanunları çıkarıldı, Teşkilat-ı Esasiye kanununun maddeleri dört mislini buldu, yüz elli kişilik bir listenin dışında, af ilan edilmesi yüreklerle su serpti.

Barışta olduğu gibi savaşta da nakliye işlerinin aksaması, pahalıya mal olmuştu millete. Hükümet demiryollarını devletleştirmeyi, bölük pörçük hatları birleştirip memleket çapında düzenli bir şebeke haline getirmeyi ön plana almıştı. Üç ay önce Meclis'ten çıkan bir karar, ilk elde yeni hükümet merkezinin denize bağlantısını sağlamak düşüncesiyle Ankara-Samsun; bakır madenlerini sevk edebilmek için de Ergani-Diyarbakir hatlarının yapımına öncelik tanıyordu. Devletleştirme... yeni hatların inşası... düşünmesi kolay, gerçekleştirmesi güç istekler! Bu denli büyük işlere ayrılacak tahsisatı belirleme, kredi bulma, ödemeyi taksitlere bağlama, işlerin, bütçelerin tanzimi, idare heyetinde üyelere laf anlatma, söz geçirme... Maliyeci Haşim bey, bir günden ertesi güne, başını kaşıyamaz oldu. Haftanın yedi günü sabah kapıdan çıkıyor, akşam yatsıdan evvel dönemiyordu eve. Cuma namazını dahi dairede kılıyor, Ankara'ya gittiği günler iki üç gün uzak kalıyordu aile efradından.

Nazile'yle Pakize'nin yeni evlerine geçmesiyle zaten boşalmıştı konak. Dolup boşalan konakla ilgili düşüncelerini not defterine düşmek istiyordu Râna. Savaşlar, mağlubiyet, buhran... Vesa-yet altındaki Osmanlı'da yönetici sınıfına lüzum görülmez olmuş, işsiz kalan beybası çarnaçar eve bağlanmıştı. Alevler Sultan-tepe'yi yutmuş, sokakta kalan Nazile'yle Pakize, eşleriyle birlikte, konağa yerleşmişler, dıştaki felaket sevdiği insanları bir araya

toplamış, çocukluğundaki o mutlu günleri geri getirmiş gibiydi. Şimdi! Savaşlar, korkular son bulmuş, memleket düzlüğe çıkmış, sevgili beybası yeni işi nedeniyle evinden ayrı düşmüş, ablalar, abiler taşınmış, konak yeni baştan hakuran kafesine dönmüştü. Dışardaki öcü boy gösterdiğinde, sığınanlar sayesinde yuva zenginleşiyor, öcü defolup gittiğinde, evine işine dönenle, terk edilmiş bir leylek yuvasını andırıyordu konak. Dertler yok olduğunda, birlik, beraberlik, sevgi, göğüs kafesinin içinden uçup gitmiş gibi geliyordu Râna'ya.

Nine, sizlere ömür; dede, evlere şenlik; anne, tenkit perisi; Fatma, anasının meleği, Afif'in hamisi; bıyıkları terleyen Bâki, Küçüksu çayırında çıtkırıldım hatunların peşinde; duvarlar ıssız, göz nurunu aşındıran kitaplar gecelerin yoldaşı. Bir hafta, iki hafta... Râna, aynadaki aksiyle konuştuğunun farkına vardığında, hiç değilse gündüzleri, konaktan ayrılmayı düşündü. Sabah çıkıp akşam dönecekti. Evet ama nereye? Nazile kaynanasına yardım için bağ evine gitmişti. Kadıncağz kuyudan su çekerken setten aşağı düşmüş, belini incitmiş, oracıkta kesilen koyunun postuna sarılı, yatak döşek kımıldısız yatarmış. Pakize desen, Libabe hanımın hafiyeliğini meslek edinmişti kendine. Yalıya da pek gidesi yoktu. Onegin bey Olga'yı at meraklısı bir Fransızın davetlisi olarak Halep'e götürmüştü. Zaten paytona binmek değil, yürümek istiyordu, tek başına, serbest. Anasının tembihlediği gibi başına çarşaf çekip, koltuğunun altına bohça mı kıstırsaydı şöyle bir dolaşıp gelmek için? Erkek olsa, Bâki gibi mesire yerlerini arşınlar, sandalla Boğaz'da yalıları seyrederek, denize girer, kahveye gider... Erkek olsa, hani, onu erkek yaratan Allah'a gönül borcunu bildirmek için namaz bile kılardı. Ne yazık ki ayağı sekili kısrak gibi dört duvar arasında dolanmaya mahkûmdu. İçinde biriken sıkıntıyı dağa bayıra serpemiyordu madem, onu kaleminin içine hapsedip kâğıda dökecekti.

Odasında bunalıma düşmekten korktu. Bahçede kuytu bir yer arandı, sarnıcın arkasında, sarmaşıklarla kaplı kameriyenin içindeki masanın başına kuruldu. "Nedir bu sıkıntı? Nereden gelir bu hüznün?" diye başladı yazısına. Evet, neden daralırdı içi?

Beybası işine, Nazile bağ evine, Olga Halep'e gitmişse, bunda gocunacak ne vardı? Vardı!

– Kimi sevip arıyorsam sırra kadem basıyor, diye yakındı.

İçinde sıkıntı, maziye takıldı aklı, daldan dala konmaya başladı anılar, anlamaya çalıştı: Durmadan öf köf eden Bacı'nın hafakan dediği neydi? Ecinni işi miydi hafakan? Rahmetli ninesi anlardı o görünmez hınzırların dilinden. Hacı Pala sağ olsaydı, ona bile başvurmaya razıydı. Ama Allah, cehenneme göndermeden, bu âlemde kavurmuştu pir geçinen zındığı. "İman etmeyi dene yavrum" diyen sevgili beybası! Gelip geçen bir ömrün o mukaddes anlarında, yarattığı kulunu camiine, mescidine...

Kalem elinde, yazmayı unuttu:

– Kapisını suratıma kapamış Allah'a nasıl iman edeyim! diye isyan eden kendi sesini duydu.

Başka var mıydı duyan? Etrafına bakındı, kulağını okşayan sarmaşık gülünü kokladı, koparmadı. Gecese falarına ilişti göz. Duymadık, görmedik gibisinden, kapanmıştı çiçekler. Kurbanlık alınan koyun otları yoluyordu. Yalakta su içmeye gelen serçenin üstüne çöktü bir karaltı. İblisin kedisi, yılanı gözleri; ağzında, çırpınan bir kanat. Can verdiği canlıları birbirine kırdıran Yardan'ın nesine iman edecekti Râna!

Pencere içindeki saksıları sulayan Libabe hanım sarmaşıklar arasında kafese kısılmış yabancı hayvan gibi turlayan kızının ince uzun bedenini fark etti.

– Dik kafalı nalet, diye söylendi. İki laf edilmez ki!

Libabe hanım için bu dik kafalı kızının her işi tersti, durduğu yerde dert edinmesi de huy haline gelmişti. Elini kolunu salladığına göre, besbelli, homurdanıyordu gene. Evet, aksi, isyankâr bir tabiata sahipti bu kız. Felaket anlarında melaike kesilir, selamete çıkıldıkta kendini yer bitirir. Top tüfek, ölüm kalım, yangınlar... Dertli günler artık gerilerde kalmış, oturup şükretmek dururken dövünmenin ne manası olabilirdi şimdi! Evde huzursuzluk bir yana, Fatma'ya da kötü örnek oluyordu ablası.

Meydandan taraf gelen Vâsıf'la Pakize'yi gördü. Vâsıf'la Pakize... Şevket'le Nazile... Çözemediği mesele çözülürdü birden:

Eveet, koca gerekti kızına! Âdet göreli kaç sene olmuştu! Kendine gelmesi... Herkesin selameti için kocaya varmalıydı Râna. Evet, kocaya varmalıydı... İyi de, bu upuzun, kupkuru kıza kim talip olurdu?

Libabe hanım gelenleri bir kenara çekti:

– Vâsıf, böyle giderse verem olacak bu kız!

Hayretle yüzüne bakan Vâsıfla Pakize'yi pencerenin önüne iteledi:

– Bakın şu çardağın altına. Alıp veremediği bir derdi var bu kızın. Sinir küpü. Kendinden başka kimseyle konuşmaz oldu.

Endişeli gözlerini Pakize'ye çevirdi:

– Sabah bir dilim ekmek... Beybası dönmeden sofraya da gelmez oldu. Bir şey diyecek olsam muhakkak aksini yapar.

– Bana da hiç açılmaz, diye yakındı Pakize. Onun sırdaşı Nazile. O da bağ evinde, kaynananın yanında. Ne zaman döner bilmem. Hiçbir şey yemiyor mu?

– Dedim a, bir dilim ekmek.

– Hanımım, o da ninesi gibi tatlıyı pek sever. Hani...

– Hay aklınla bin yaşa! diye doğrulan Libabe hanım düşündü, duraksadı:

– Ne isterse yapalım, ama evde tatlılardan Zekeriya sofrası kursam, inadına ağzına lokma koymaz, diye ekledi.

– Dışarıdan aldırılım hanımım. Rahmetli ninesine bir kutu pasta getirmişti. Nereden...

– Ha! Ya! Doğrusun Pakize'm! Beyoğlu'nda bir Rus pastahanesinde bahsettiydi beybası.

Duvarın üstünde, ağzında minik bir kuş, meydan okur gibi dikilen kara kedi. Fırladı yerinden Râna, yakalarının sandı ama ne çare! Akli fikri çırpınan serçede, döndü geldi, kalemine sarıldı. Neydi ninesinin tekrarladığı âyet? Min şerri... her neyse, içinde kaynaşan hisleri kâğıda dökmeliydi, emindi, evet, emindi artık: Allah cennetten kovduğu kulunu cezalandırmak için yaratmıştı dünyayı. Asmak, kesmek, tepeleyip köle kılmak... Yam-yamlar dünyası! Cehenneme ne hacet? Sevgi varmış, sevda var-

mış, hani nerede, kimde?

– Kiminin aklında vatan, kiminde iş ile iman, sevip sevilme-yi körlemek... diye söylenirken, kameriyenin ağzında, sessiz se-dasız, basamağa çömelmiş birini fark etti.

– Raşit efendi!

– Şunu vermek istedimdi küçükhanım ama zamansız bir iş oldu galiba, diye sızlandı sıkılğan adam. Bu daha kimsede yok. Tesadüf elime geçti.

Avucunda “Türkiye Cumhuriyeti” yazılı bir sarı sikke.

– Yeni ağza yeni taam. Uğurdur, bulunsun diye düşündüm.

Maddi değeri yoktu belki bu 10 kuruşluk sikkenin ama... gözleri doldu Râna’nın:

– Ne desem baba dostum? Vakitsiz değil, tam vaktinde yetiş-tin. Öyle anlar oluyor ki...

– Dünyaya geldiğine pişman oluyor insan!

Sıkıntısını sezip lafını kesen adamı şöyle bir inceledi:

– Sebepsiz yere, değil mi?

– Bu zalim dünyada sebep olmaz olur mu? diyen Raşit ef-en-dinin buğulanan gözleri kaydı gitti başka bir âleme doğru.

Acılı günlere mi itmişti bu hisli insanı? Onu karanlık hatıra-lardan kurtarma sırası Râna’ya gelmişti:

– Raşit efendi!

– ...

– Kadın kısmını Allah neden yaratmış?

Gittiği âlemden yeryüzüne dönen dalgın adam boş gözlerle Râna’ya bakakaldı bir süre, eğdi başını, toprağı eşeledi:

– Bilmem.

Bilmez olur muydu! Kadın... doğurmasa, Âdem’in soyu kuru-sa, kim çekerci cezayı kıyamet gününe kadar?

– Sevgiyi eziyetle yoğuran Allah sevdiklerimi neden elimden alır? diye mırıldandı Râna. Ne günah işledim de şu üç günlük ömrümde sevgiden korkar oldum!

Boğuk bir ses, eşelenen topraktan yükselir gibi geldi:

– Sevmeseydi... ahrete göçmezdi ömrünün baharında!

– Kim o Raşit efendi?

Saçı sakalı sanki o an ağarmıştı adamın. Maziye gidip dönmesi bir hayli zaman aldı:

– Akıllıydı, hassastı... Sevdalıydı. On beşine bastığı gün bir kese beşbirlik attılar anasının önüne, sığır satın alır gibi alıp götürdüler onu. Ne desem küçükhanım?

Elindeki çakılı bir kenara bıraktı:

– Dünya kazan ben kepçe, gençliğim aramakla geçti. Bir gün, elbet bir gün diye diye, hayaliyle yaşadım.

Raşit efendi açtığı çukuru işaretparmağıyla örtmeye koyuldu:

– Seneler geçti, buldum bulmasına.

– Nasıl? Nerede? diye atıldı Râna.

– Toptaşı'nda! Başı kabak, çıplak ayak, üzerinde kemikleri anca örten bir zıbın, ferî sönmüş, çukurlaşmış gözleri...

Yutkunduğu gözyaşını tutamaz oldu adam:

– Razıydım, o haliyle... atıldığı o Gayya kuyusundan çıkarmak istedim... Vermediler.

Parmağının ucuyla, sızan gözyaşını sildi:

– Üç ay sonra cenazesi geçebildi elime.

Raşit efendi bir süre kendini dinledi, sessiz. “Hepsi boş” der gibi, tozu toprağı küçük çukurun içine itti, toparlandı, doğruldu, gidip çeşmede yüzünü yıkadı, dönüp geldi, özür dilemek ister gibi gülümsedi Râna'ya:

– Taksirat böyleymiş. Bu âlemde sevda... Azrail'in çömezi! Olan oldu, her neyse. Diyeceğim küçükhanım... Yazmak senin elinde. Köle doğan kız kısmının çektiği azabı, gönlümde yatan o sönmez sevdanın hatırı için yaz, anlat.

Hayata küsmüş görünen adam, ferî sönmüş gözlerinde yeni bir ışıltı:

– Yaz, küçükhanım, diye direniyordu. Yaz, kölen olayım! Sevenlere çektirilen cefayı anlat. Gazeteye verelim, duyuralım, kör gözleri açalım. Bitsin bu ıstırap!

Koca bir hafta boyu bocaladı durdu Râna. Raşit efendi haklıydı, yazması lazımdı, ses vermedikçe çare de bulunmazdı. Kaç yıl önce, “Al kalemi eline” dememiş miydi Didî! Yazacaktı. Sevgiyi yazacaktı, katledilen sevgiyi! Katledilen gençliği! Çürümüş ce-

miyeti! Gâvur çekip gitmişti, Müslümandan soracaktı hesabı.

Azimliydi bu sabah. Üstlendiği vazife canlılık getirmişti Râna'ya. Ekmegi dilimlerken tel dolabın içinde süslü püslü bir kutu ilişti gözüne. Raftan çekip almasıyla hayretler içinde kaldı: Kapakta Petrograd... gerisine bakmadı, açtı. Hurilerin ağzına layık dört adet çikolatalı pasta.

– Nereden çıktı bu, Bacı?

– A! Ayol! Çocuklar için. Bırak onu yerine!

– Bayram değil, seyran değil neden bu izzetü ikram?

– Mektebe başlıyor ya küçükler.

– Daha bir ay var Bacı!

– Ne bilirim ben! Koy sen onu yerine, hanım başıma ekşir!

– Söyleyecek sözü varsa gelsin bana söylesin, demesiyle birlikte pastalardan birini afiyetle mideye indirdi Râna.

Faltaşı gibi açılıverdi Bacı'nın gözleri. Alıp kaçırmak niyetiyle kutuya doğru yanaştı, ekmek bıçağını burnunun ucunda görünce,

– Abuuu! Şeytana nalet! Hanıım! Bu kız keçileri kaçırmış! diye bir feryat, koşar adım çıktı merdivenleri, daldı haremden içeri.

Libabe hanımın, yüzünde hafif bir tebessüm, istifini bozmadan, ağzını açmadan saksıları sulamaya devam ettiğini gören Bacı ne diyeceğini şaşırdı. İyi saatte olsunlar çarpmıştı herhalde anasıyla kızını.

Lozan anlaşmasının üzerinden bir yıldan fazla bir zaman geçmiş, zafer sarhoşluğu yatışmış, güçlükler su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Yabancı sermayenin çekip gitmesiyle, sanayi, maden işletmeleri, bankacılık, inşaat, nakliyat... memleketin can damarları işleyemez duruma düşmüş, aksi gibi, kuru toprak da, dara düşen milletten ürünlerini esirger olmuştu bu yıl. On kuruşluklardan sonra beş kuruşluk, hatta yüz paralık sikkelerin tedavüle sokulması iktisadi sıkıntının göstergesi gibiydi. Devlet hazinesinde metelik kalmamıştı. Demiryolları idaresi, yapılması gerekeni tekliften öteye götürecek durumdan uzaktı. Dertlere derman bulmakla vazifeli Haşim bey akşam namazını evinde kılabilirdi günler mutlu sayıyordu kendini.

“İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi ve meccanidir” diyen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, kışın son günlerinde meriyete girmiş, yangında kül olan mekteb-i sübyanın bir yenisi dikilmişti yerine. Taştan inşa edildiği için “Taşmektep” olmuştu adı. Yeni kanuna göre, kız olsun erkek olsun, buluşa ermemiş her çocuk bundan böyle okula gitmeye mecburdu. “Yavaş yavaş Avrupa bir usule geçilecek” demişti Haşim bey. Fatma’yla Afif’in “Avrupai usul” neyse ona alışabilmesi için Libabe hanım yalıya haber salmış, Bazel apar topar Nazile’nin odasına yerleşmiş, Pakize’nin odası dershaneye dönüşmüş, konağa sokulmayan Râna’nın piyanosu ise rutubetten akort tutmaz olmuştu. Yıllar önce Bazel’i konağa getirtebilmek için nice diller dökülmüştü Libabe hanıma. Ablaya çok gördüğü mürebbiye hanıma, mektebe başlayacak küçükleri düşünüp, kırmızı mumlu davetiye çıkarmıştı anası. Şüphe kemirmeye başladı Râna’yı: Kızı, hem de büyük kızı, ilk çocuğu değil miydi bu gayretkeş ananın? Yoksa... Nazile ablası gibi, besleme olarak mı alınmıştı konağa?

İlahilerin, âmin alaylarının, boyunlara asılı cüz keselerinin hilafetle beraber tarihe mal olması Libabe hanıma ters geliyordu doğrusu. Cüzsüz, ilahisiz de olsa, Bâki’ye gösterilmiş özen küçüklerin de hakkıydı. Okul açılmadan bir gün önce Hacı ağaya kırsağın yelesini ördürdü, kuyruğuna kurdeleler bağlattı, paytonun fenerlerini kendi elleriyle rengârenk ipek kumaşlarla süsledi. Açılış günü kızına, oğluna mor kadife elbise giydirdi, omuzlarına renkli şallar döşedi, birinin saç örgüsüne, öbürünün göğsüne birer elmas toka taktı, Vâsıfa kahvede oturmasını, payton ordan geçerken, hazır bulunan cemaate hep bir ağız “âmin” de-dirtmek için ayetlerden birini yüksek sesle okumasını söyledi. Nazardan sakınmak için de, giydirip kuşattığı on kadar yetimi kiralık bir paytona doldurdu.

İki payton sokak sokak dolaşır okula vardığında kapıda diki-lip her öğrenciye elini öptüren hoca, anaların babaların âdet olduğu üzere sunduğu şıkırdayan keseleri, zahireyi, kumaşları, tatlıları bu defa geri çevirmek zorunda kaldı. Bundan böyle devletten alacaktı maaşı.

İkinci vakti okuldan dönen iki yumurcağın etrafında toplanmıştı aile.

– A benim mektepli paşacığım, ayol nur parçası olmuş! Hoca ne öğretti bugün? diye Afif'i konuşturmaya çalışan Bacı'ya Fatma'dan geldi yanıt:

– Hiçbişi de öğretmedi!

– Elifba'ya başlamadınız mı? diye soran Bâki'ye karşılık,

– Ben onları biliyordum zaten, diye kestirip attı Fatma.

Gidip Afif'in ceketini gösterdi:

– Anne bak, o çocuk, kardeşimin düğmesini kopardı.

– Hoca bir şey demedi mi paşacım?

Annesinin kucağına sığınmış Afiften ses çıkmıyordu. Bacı meraklandı:

– Sen dilini mi yuttun çocuk? Hoca mı korkuttu seni?

– Hoca yok ki, diye mırıldandı Afif.

– Hoca olmaz olur mu?

– Yok, diye directti Afif, mâlim var mektepte.

– Muallim, ha! Tabii! diye onayladı Bâki. Hanımlar da muallime, değil mi?

Cumbanın içinde kendi âlemine dalmış Râna uyandı:

– Muallime olamaz mıyım Kiki?

– Neden olmasın abla? Ne eksik var senin? Elbet olursun da, duyduğum kadarıyla namzetlerin imtihandan geçmesi lazım-mış.

Libabe hanımı almıştı bir düşünce: Gene neler icat ediyordu bu kız? Yorgun argın eve dönen Haşim beyin fesini kalıba koyarken:

– Muallime olmak ister kızınız! diye patlayıverdi.

– Hanım, af buyur, ne? Ne olmak ister kızım?

– Muallime! Daha neler icat edecek bilmem! Çalışmak istermiş! Beslemekten âciz miyiz bu kızı?

– Telaşeye ne hacet hanım, dur bakalım bir sorup anlayalım. Sormaya hacet kalmadı, beybasının eline öpmeye gelen Râna:

– Beyba hocalık yapmak için imtihan vermek varmış. Nasıl, nerede olur bu iş?

Anasının huzurunda Nuh der peygamber demezdi Râna.

– Yeni tedrisat kanunu yukarıda. Açmaya vakit bulamadım. Gel bakalım, diyen Haşim bey, baş başa kalmak için, kızını alıp kütüphaneye götürdü.

Risale halinde basılmış yasanın maddelerini okurken:

– Hocalık da nereden aklına geldi? diye sormadan edemedi Haşim bey.

– İyi olmaz mı beyba? Hem bir işe yararım hem de kazandığım parayı istediğim gibi harcarım.

– İstedığın gibi harcayamıyor... diyecek oldu Haşim bey, lafını yanda kesti.

Elinde ne vardı ki, neyi harcayacaktı Râna? Böyle gelmiş, böyle gider, kız çocuğuna harçlık vermek aklından geçmemişti.

– Mazur gör beni kızım, diye söylendi. Düşünmedim. Hocalık şerefli bir iş. Çalışmak istersen çalış. Fikrinden vazgeçersen...

Yeğenin cebinden çıkardığı zincire takılı üç anahtardan biriyle üstteki çekmeceyi, ikinciyle kilitli bir demir kutuyu açtı:

– Bak kızım, diye banknotları gösterdi. Bunlar bana değil hepimize ait.

Camekândaki raftan bir kitap aldı, açtı. Ortası oyuktu kitabın. İçinden çıkardığı iki adet anahtar, zincire bağlı olanların eşiydi:

– Bu kutunun, bu da çekmecenin, diye Râna'nın avucuna bıraktı. Ne kadar istersen al, harca!

Alnından öptü kızının:

– Elindeki şu iki oyuncağı da sağlam bir yerde saklamayı unutma, diye ekledi.

Şaşırdı, utandı, ne diyeceğini bilemez oldu Râna. Canı çektiğinde gidip bir çörek alacak parası yoktu, derdini anlamıştı beybası. Açık avucunda duran anahtarları tekrar beybasına verdi, iki eline sarılıp öptü:

– Bunları ben kaybederim, gene o kitabın içinde dursun. Bir şey lazım olursa açar alırım beyba.

Böylesine bir itimat! Sevgiden, saygıdan, sevinçten gözlerine dolan yaşları saklamak ister gibi başını eğip, beybasının ellerine sarıldı Râna.

Ertesi sabah kapıdan çıkarken, ayaküstü, kızıyla olan konuşmasını, vardıkları kararı hanımına aktarmayı uygun gördü Haşim bey.

– Aman bey, çocuğun eline anahtar verilir mi? Üstelik Râna'nın günü gününe uymaz!

– Hanım, Râna çocuk değil ki!

– Alır başını gider. Allah göstermeye, kötü yola düşerse, kim talip olur bu kıza?

Haşim bey ilk defa hiddetlenir oldu:

– Kötü yol da ne demek hanım? Râna'yla ne alıp veremediğiniz var? Talip olmazlarmış! Laf mı! Satılık malımız mı var bizim?

Hocalık, harçlık meselesi o gün, orada kapandı. Libabe hanım biliyordu: Muhterem zevci toz kondurmazdı kızına. Râna da anlamıştı, çalışmasına pek taraftar değildi beybası.

Kilitli kutunun içinde “Bugün 7 Teşrinievvel, 1 lira aldım – Râna.” yazılı bir not bulan Haşim beyin gözleri yaşardı. Nasıl, nasıl olur da kızının dürüstlüğünden şüpheye düşerdi anası! Ondokuz yılda ilk defa 1 liraya ihtiyacı olmuştu kızın. 1 lira! Hangi işret âlemine yeterdi bu para! Kadın kısmına kollarındaki bilezik adedine göre kıymet biçilen bir cemiyette ne bilezik ne küpe ne toka takmıştı süs eşyasına değer vermeyen Râna. Canı bir şey çekmişti herhal. Kutuda bozuk para bulsa, birkaç kuruşla yetinirdi şüpheşiz.

Kızını iyi tanıyordu Haşim bey. Değil kutudaki para, malın mülkün tamamını onun üstüne yapsa gözü arkada kalmazdı. Sık sık dalıp gitmesi, tek başına oturup söylenmesi tedirgin ediyordu onu. Ya sevgili kızı da rahmetli nine gibi ömrünü başka bir âlemde geçirmeye kalkarsa! Sıkılıyordu, belli. “Bu kıza nefes alacak çıkış kapısı bulun” dememiş miydi, Allah selamet versin, Selâhaddin amcası. O kapının nerede olduğunu bilse, değil kasayı teslim etmek, gömleğini bile satardı beybası. Yeter ki hassas kızı hayatın kıymetini bilsin.

Gidiş dönüş vapur tramvay ücretleri, koca bir kutu pasta, 1 liranın üstünden 25 kuruş da bakiye kalmıştı. Raşit efendinin

alıp getirdiği pastaları kimseyle paylaşmaya niyeti yoktu Râna'nın. Bir ara mektepli küçükleri düşündü. Vazgeçti. Nasılsa anası besliyordu onları! Semaveri piyanonun bulunduğu müstemilat binasına taşıdı, çay demledi, eve dönen Bâki'ye el etti, Raşit efendi de davetli, üçü beraber felekten gün çalmak üzereyken kapıda bir payton durdu. Kim gelse iyidir?

– Olga!

Râna uçar gibi bir koşu kapıya vardı. Kavuşmanın sevinci. Nasıl da bağlanmıştı bu kıza! Yokluğunu hissetmesine rağmen, habersiz gidişi onuruna dokunmuş, arayıp sormamıştı. Usulca kapıdan çıkanı kolundan yakaladı Râna:

– Dur Raşit efendi, nereye? Pastaları tatmadık!

– Tatlı yiyin tatlı günlere varın. Sizleri böyle görmek bana yeter de artar bile.

Bütün ısrara rağmen Raşit efendi durmadı, sessizce çekilip gitti. Olga'nın gözü pastalara ilişti:

– Ne o, diye gülümsedi, siz Petrograd'dan, ben Antep'ten...

Elindeki iki kutunun birini açtı: Fıstıklı baklava. Bereketli günlerin habercileri miydi Beyoğlu'ndan, Antep'ten gelen kutu kutu tatlılar? Sevinmekten korkan Râna, sevincini gemledi:

– Neden öyle selam sabah demeden ortalıktan kayboldun?

– Rus kafası, diye gülümsedi Olga.

Pastalardan bir tane seçti, çayını yudumladı, anlatmaya koyuldu. Baba Fransız, ana Rus, iki yetişkin çocuk; ata düşkün bir aile, harp sonrası Fransız mandasında kalan, Halep'e yerleşmişler. Kız evlenmiş, oğlan, tahsil gereği, Paris'in yolunu tutmuş. Ailenin seklavi cinsi kıymetli atlarını çalmışlar bir gecede. Fransa'ya dönmeye karar veren adam, kalan iki kırağı, bir servet karşılığı da olsa, Araplara satmamaya and içmiş.

– Babama mektup yazdı. Atları, nasıl denir... parasız?

– Hibe.

– Evet, hibe etti babama.

Akla yatmayan bir tarafı vardı işin.

– Nereden tanıyor ki babanı?

– Hanımı Gürcü, benim anne çocukluk arkadaşı.

Kendi anası, Olga'nın anası, o adamın karısı... Gelin mi ihraç ederdi Gürcü denen bu millet!

– Kısraklar da Gürcü mü? diye takıldı Râna.

– Yok, onlar Arap kızı, diye gülmeden edemedi Olga. Bir vagon bulmak, on beş gün bekledik.

Kıvrık parmağıyla kafasına dokundu:

– Rus kafası dedim! Üç gün üç gece git, üç gün üç gece dön!
At mı yok burada!

Bardağını masaya bırakırken:

– Neden artık sen gelmez çifliğe? diye sordu Olga.

Râna, maziye okşar gibi, elini piyanonun kapağında gezdirdi:

– Baklavalar bittiğinde gelirim.

Pastırma yazının son güneşli günleri. Bağ evinden dönen Nazile, Emine'yi kucakladığı gibi konağın yolunu tuttu, sağı solu aradı, bir şeyler karalayan Râna'yı kameriyenin altında buldu.

– Nânaa!

Bastıbacak cimcimenin Râna'yı görmesiyle boynuna sarılması bir oldu.

– Tatlım benim, nerelere kaçtın sen?

– Nâna bak!

Elindeki bir salkım üzümü Râna'ya getirmişti cimcime.

– Şu kızı görünce mum gibi eriyorsun, bir Emine de sen yap-sana kendine!

Damdan düşer gibi gelen Nazile'nin lafına şaşırıp kaldı Râna:

– Aaa! Hayrola abla! Ne içtin de başına vurdu senin?

Nazile bir iskemle çekip masaya dayandı:

– Dinle bak küçükhanım, uzun lafın kısası, annen Pakize'ye, Pakize Vâsıf'a, Vâsıf Şevket'e, Şevket de bana...

– Şevket abiyle Vâsıf abi barıştılar öyle mi?

– Onlar kopmaz birbirinden. Bırak sen onu şimdi. Savsaklama, dinle bak, yeni bir taliplin var.

– Yahu abla topunuz aklınızı bununla mı bozdunuz! Anam mı yırtınır, beni baş göz etmek için?

– Annen neye yırtınsın? Kim talip olmaz Haşım beyin kızına?

– Benimle mi, Haşim beyin kızıyla mı evlenmek ister bana talip olan bu zat-ı şerifler?

– Râna, her seferinde ipe un seriyorsun. Gör bir defa adamı.

– Bir Emine de sen yap demedin mi şimdi? Kiminle yapacağımı ben seçerim abla. Anlayamadım gitti, ne acelesi var bunun?

– Şu haline bak bir kere! Bir deri bir kemik! Onu dehle bunu dehle, sonunda evde kalırsın, kız kurusuna çıkar adın!

Başını salladı Râna, kutudan üç baklava çıkardı, birini Emine'nin, birini Nazile'nin ağzına tıktırdı, birini de kendi yuttu:

– Merak etme sen abla. Kış çıkmadan tombul bir cariyeye bulacaksın karşında.

I dare meclisi reisi Haşim beyin evine çekilen elektrikle geceler gündüz oldu, bayram yerine döndü konak. Camların ısıdığı ilk akşam komşuların tamamı hal hatır sormaya geldi. Duvara kakılı düğmeyi sola çevir karanlık, sağa çevir aydınlık; selamlıkta Afif, harem tarafından Fatma, sihirbaz kesildiler gelenlerin önünde. Göğün kara bulutlarla kaplı olduğu günlerde aydınlık gece karanlık günün yerini aldı. Lambanın camı patladı, fitil yandı, gaz bulundu bulunmadı gibi can sıkıcı olaylar tarihe karıştı. Râna artık geceleri masanın başına geçiyor, şehir cereyanı kesilene kadar aklına ne geldiyse döküyordu kâğıda: Ne biçim bir dünya yaratmıştı akıl almaz işlerin uzmanı Allah? Âdem isminde bir oğlu varmış; onun işlediği suçun cezasını mı çekiyordu insanlar. Beybasından duymuştu, “reddi miras” diye bir şey varmış hukukta. Âdem'in mirasından vazgeçmeye razıydı, ama ne yapması gerekti? Bilemiyordu Râna. O ilahi kudretin içine üflediği can mı, ruh mu, her neyse, onu iade etmek? Günlerine son vermek! Kolay! Boğaz'ın sularına bırakırdı kendini ama... Didi şehit olmuşsa... gökyüzüne çıkmıştı, intihar edenin ise yeri yoktu cennette. Sonra, onu bu hayata bağlayan sevdikleri de vardı: Beybası, Nazile, Olga! Kadınları sıkboğaz etmiyordu Olga'nın özverili Allah'ı. Aslında... kaç taneydi Yaradan? Yoksa... Yaradan'ın değil de erkek denen yaratığın işi miydi bu düzeni bozuk âlem? Savaş, dalaş, iktidar... Erkek işi değil miydi bütün bu kavga dövüş?

Yoksa... Allah erkeği değil, erkek mi yaratmıştı bu görünmez Allah'ı?

Yazdıklarını sonradan toparlamak üzere çalakalem gidiyordu konağın dertli kızı. Kadına kıza reva görüleni anlatmak nispeten kolaydı da, reva görülen bu hayat tarzının iç âleminde yarattığı üzüntüyü, ezikliği, isyanı dile getirmekte zorlanıyor, hislerine tercüman olacak mefhumlar, tasvirler aranıyor, buldukça döşeniyor kâğıda, ferahlıyor, kendi kendine söylenmiyordu artık. Kararlıydı, umutluydu: Başı sonu belli olmayan bu satırları bir düzene sokacak, gazetenin birinde binlerce kişiye duyuracaktı sesini. Bu çalışma, bu ümitle iştahı da açıldı. Tatlı sevdiğini öğrenen Şevket, nereden buluyorsa, her cuma bir kutu baklavayla geliyordu konağa.

Konağa bağlanan telefon Râna'nın kapalı dünyasına yeni bir pencere açtı. Çevir manyetonun kolunu, "Vaniköy 168"i iste, konuş istediğin kadar. Haber al, haber ver, hatır sor, sevincini, öfkeni paylaş... Ahize içine "Alo" demekle başlarmış konuşma:

– Alo Olga!

– Alo.

– Senin Allah'ın... kadınları çarşafa sokar mı?

– Onu da nereden çıkardın Râna?

– Cami... anla yani, kiliseye gider misin babanla birlikte?

– Giderim ama... Senin Allah, benim Allah ne demek! Hepsi aynı demiştik, değil mi?

– Aynıysa... Neden size iltimas geçer? Ne bayram ne cenaze namazı, bizimki beni camiye sokmuyor. Kiliseye gider miyiz beraber?

– Ne zaman istersen ama... Nereden çıkardın bunu?

Nereden çıkarmıştı? Kendi de bilemedi. İçinde biriken, içinden taşan hisleri paylaşma ihtiyacı. Kiliseye gitmesine giderdi de... Düşünüp taşındıktan sonra beybasını üzmekten korktu.

Beş aylık bir didinmenin ardından yorgun düşen Haşim bey cuma günlerini kendine ayırmıştı. Sabahleyin bir süre başını dinliyor, öğleye kadar çocuklarla, öğle namazından sonra selamlıkta toplanan eş dostla geçiriyordu gününü. Diyarbekir-Ergani de-

miryolu inşaatı dolayısıyla sık sık görüşür olduğu, işi icabı memleketine gidip gelen komşusu Diyarbekirli Nureddin beyin bu son günlerde düşünceli bir hali vardı. Tabakasını çıkarıp tütünü sararken:

- Bu gidişim son oldu muhterem, diye sızlandı.
- Hayırdır inşallah?
- Lice'den yukarı ortalık karışmış. Aşiretler “Halifesiz Müslüman olmaz!” diye camilerde vaaz veren bir şeyhin peşine takılmış.
- Olacağı belliydi, diye girişti Vâsıf. Paşaların çoğu da bu fikirde değil mi?

Kapıya yakın oturan Şevket zor tuttu kendini, müsaade istedi, ayrıldı selamlıktan.

Ankara'daki üzücü hizipleşmeyi kastediyordu Vâsıf. İsmet ve Fevzi paşaların dışında, silah arkadaşlarının tümü Gazi'ye cephe almış, “Halk Fırkası”ndan istifa ile “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”nı kurmuşlardı Meclis'te.

Konakta, elektrikli telefonlu kış günleri sıkıntısız geçti derken ortalık karıştı. Ardahan mebusu Halit paşa Meclis'te vuruldu. Sait ismindeki bir şeyhin tahrikiyle Piran denen yörede isyan bayrağını çeken aşiret reisleri ilk cemrenin havaya düştüğü gün Lice'yi, beş gün sonra Elaziz'i bastılar. Meclis'teki çekişmeler, doğuda gelişen isyan, her kafadan bir ses, her gazetede bir yorum; çok sürmedi, on beş gün içinde, üçüncü cemrenin toprağa düştüğü gün, hükümet Tahrir-i Sükûn kanununu bir çırpıda çıkardı. Katmerli bir sansürdü bu yasa. Kanuna uymayan, yeni baştan kurulan İstiklal Mahkemesinde alıyordu soluğu. Meclis'teki gerginlik, doğudaki olaylar... hasır altı edildi. Gazete sütunları, güldürü ustası Kel Hasan'ın ölümüne, Tütün Rejisinin Fransızlardan devletçe satın alınmasına, Çankaya'da, İtalyan, Alman ve... İngiliz sefirlerinin resmi kabulüne dair tafsilatlarla doldu. Doğu illerinde örfi idarenin ilan edildiğini, Şeyh Sait'in Silvan'ı ele geçirip Diyarbekir üzerine yürüdüğünü, İstanbul'da, hamalından aydınına Kürtlerin takibe alındığını Nureddin beyden duyuyordu Haşim bey.

Baharın gelmesiyle, bir elinde kalem bir elinde baklava, etine dolgun Râna kış boyunca yazdıklarını tashih etmeye koyuldu, ilk satırdan son satıra tutarlı bir hale getirmek için, elledi, toparladı, on sayfada topladı, “Ölü günler” diye de bir başlık attı. Raşit efendinin becerisine kalmıştı gerisi.

Sorulara cevap bulmasa da, içindeki çapraşık hisleri anlamaya çalışması, anlatmak için uğraşması rahatlatmıştı Râna'yı. Kozayı delen kelebek gibi kanat çırpıp geçiyordu içinden. Telefona sarıldı:

– Alo Olga, haberin var mı? Topkapı Sarayı müze olmuş.

– Aman Râna, gidip görmek mümkün mü?

Müze olmuş, halka açılmıştı saray. Neden mümkün olmasın?

Dolmabahçe gibi görkemli bir saraya gireceğini sanmıştı Râna. Duvarlarla çevrili geniş bir parkın içine serpili, sefer esnasında arazide kurulan şatafatlı padişah otağına benzeyen kasırlar, köşkler, koğuşlar, sıralanmış mutfaklar, bir kapı, iki kapı... derken Harem dairesinde buluverdi kendini. Daracık çıkmazlar, loş, izbe merdivenler, avlular, üst üste, yan yana dizili basık tavanlı odaların önünde iki adım, üç adım... Ömürlerini bu kasvetli ağılda tüketmiş körpecik kızların hayali dolaşmaya başladı gözlerinin önünde. Başı döndü, duvara tutundu. İçi bulanır oldu, yutkundu; iri, kıllı bir yumruk boğazını tıkiyor sandı, titrediğini hissetti, bir eliyle Bâki'ye, bir eliyle Olga'ya yapıştı. Üçü birden dışarı uğradılar.

– Abla ne o, neyin var?

Şadırvanı andıran bir kapının önündeki sütuna dayandı Râna. Temiz havadan bir iki nefes çekti:

– Bu mu anlı şanlı Osmanlı! diye soludu. Gücü kadınlara mı yetmiş!

Duvara dayalı taştan bir sekinin üzerine çöker gibi oturdu:

– Nalet olsun, tahtı tacı ne varsa gidin görün, ben burada beklerim.

O koca kapının eşğinde bir şeyler aranmaya koyulan Raşit efendi sukutu hayale uğramış küçükhanımına yanaştı:

– Bu kapının da başka bir hikâyesi var, büyükbeyden duy-

dumdu, diye bir şeyler mırıldandıysa da, hırsını yenmeye çalışan Râna pek oralı olmadı.

Akşam sofrada yemeği unuttu. Akli takılmıştı bir kere:

- O kafeslerin hepsi dolu muydu beyba?
- Ne kafesi bu kızım?
- Harem-i Hümayun yazıyor ya kapıda.
- Koca sarayın içinde bula bula orayı mı buldunuz? Hırka-i Saadet, Hazine-i Hümayun...

– Kapalı dediler.
– Kasırlar, köşkler...
– O sefalet yuvasından sonra gerisini görmeyi içim kaldırmadı beyba.

Akli gene saraya taraf kaydı:

- Raşit efendi büyükbabamdan duymuş, o kapının ayrı bir hikâyesi var dedi. Nesi var o kapının beyba?
- Hangi kapı bu kızım?
- Birinci değil... ikinci değil... üçüncü kapı. Şadırvana benziyor.

– Evet, “Babü’s-Saade...” saadet kapısı, deyip susuverdi Haşim bey.

Düşünceli bir halde sofradan çekildi, abdest almaya gitti. Çoluk çocuğun içinde o hazin geçmişe dokunmayı doğru bulmamıştı herhal.

Merak bu, işin peşini bırakır mı Râna! Yatsı vakti, elektrikler söndükten sonra beybasının yanına vardı, lambayı alevledi:

- Beyba, lütfen, ne olmuş o kapıda?

Kızından kurtuluş yoktu. İç geçirip tespihine sarıldı Haşim bey:

- Babü’s-Saade... saadet kapısı! O kapı ecdadımız için, “babü’r-recm,” yani lanetli bir kapıdır yavrum.
- Neden? Ama neden beyba?
- O kapının önünde dedemizin kanı var!
- Efendim? Kimin kanı?
- Büyük büyük babamız Hacı Selim ağanın kanı.

– Maalesef olan olmuş, diye ekledi. Bundan... hesabım doğruysa, yüz otuz beş sene evvel boynu vurulmuş o kapının önünde.

Ağzı açık yüzüne bakakalan kızına anlattı mazideki o üzücü vakayı:

– Hacı Selim ağa, dedemizin dedesi, genç yaşta Azerbeycan taraflarından gelip, Tersane-i Hümayunda kâtipliğe başlamış. Gel zaman git zaman, Tersane eminliğine yükselmiş, yakışıklı oğlu Ahmet Nazif efendi de, nasıl rast gelmişse, padişahın büyük kızı Dürrüşahvar sultanla evlenip saraya damat olmuş. Devlet hazinesi ondan sorulurmuş artık. Zamanın padişahı Birinci Abdülhamid hanın Ispartalı Halil Hamid paşa namında bir zatı sadaret makamına getirmesi ve bu zatın, hangi akla hizmetse, padişahı hal’edip yerine kardeşinin çocuğu veliaht Selim efendiyi tahta çıkarmak üzere bir sürü entrikaya başvurmasıyla bu perimasalı bir cadı kazanının içinde kaynayıp gitmiş. Ecdadımız damat Nazif efendi dönen dolapları keşfedip padişaha bildirince sadrazam Hamid paşanın ömrü idam sehpasında son bulmuş. O zamana kadar amcası tarafından el üstünde tutulan veliaht Selim efendi de, hürriyete veda ile Harem’in yanındaki Şimşirlik denen yerde, her Osmanlı şehzadesi gibi kafes hayatıyla tanışmış.

Dört sene sonra, Abdülhamid hanın vefatında, Üçüncü Selim unvanıyla tahta çıkan, gördüğü tahsil terbiyeyle birçok meziyete sahip yeni sultanın ilk icraatı Rusçuk’ta bulunan Ahmet Nazif efendiyi zehirletmek, babası Hacı Selim ağayı da Tersane’den getirtip, “saadet kapısı” denen o kapının önünde boynunu vurdurmak olmuş.

Bir an sessiz kalan Haşim bey:

– Rahmetullahı aleyh! Allah kimseyi doğru yoldan şaşırtmasın, diye söylendi.

Bu acılı maziye hayretle dinleyen Râna:

– Hacı Selim ağanın ne günahı varmış beyba?

– Sadakatten başka ne günahı olabilir ki... Dedim a, sultanı, paşası, kimseyi şaşırtmasın Allahu Teala.

– Naaşı da denize mi atılmış?

– Üsküdar, Selamsız’da bir mekteple bir kütüphane var Hacı

Selim ağadan kalma. Oranın bahçesinde, oğluyla beraber yan yana yatarlar yavrum.

Râna ertesi sabahtan tezi yok Hacı ağadan kendisini Üsküdar çarşısına götürmesini istedi.

– Selim ağa kitaplığı?

Hacı ağa biliyordu yerini. Her bayram namazından sonra, Haşim bey o mezarların başına varır, duasını okur, zekâtını okula kütüphane arasında pay ettikten sonra dönermiş konağa.

Üsküdar çarşısında yosun tutmuş bir duvarın önünde durdu payton. Râna aralık duran demir parmaklıktan içeri girdi, etrafına bakındı: Solunda kütüphane, sağında mekteb-i sübyan, arada kalan bahçede yan yana iki lahit. Yıllar boyu yağan yağmurların küflü izleri çifte cinayetin yasını tutar gibi ağlamaklı yüzler resimlemişti mermerlerin üstüne. Onca yobaz dururken, o devirde cami yerine mekteple kütüphane yaptıran bir adamdan ne istemişti, ilme bel bağlamış, şair bir hükümdar? İktidar hırsı, kin, gazez, ince ruhlu insana bile cinayet işlettiriyordu demek. Kararmış, yosun tutmuş mezar taşlarını okumaya çalıştı, “hüvelbâki” yazısını çıkarabildi ancak. Hacı Selim ağanın babası olsa gerek diye düşünürken, okulun kapısından fırlayıp, oynamak için bahçeye dalan üç beş çocuk, boylu poslu bir hanım görünce geri geri kaçtılar. Bakımsız toprak, iki maktul, iki mezar, ölüden değil canlıdan ürken velet! Ninesi gibi “min şerri...” diye bağırmak geldi içinden, zor tuttu kendini, dudak kenarlarında acılı bir tebesüm, maziyle atının arasından sıyrıldı, geldiği gibi sessizce çekilip gitti Râna.

Bahçe kapısının yanında, Raşit efendi duvar diplerine fide dikmekle meşguldü.

– Nenemle ninemi nereye gömdüler? sorusuyla karşılaşınca şaşırdı adamcağız.

– Az yukarıda...

– Kadınlar mezarlığı mı var?

– Öyle bir yer duymadım küçükhanım. Az yukarıda, tekkenin ardındaki mezarlıkta yatarlar.

– Gider miyiz? Yerlerini gösterir misin bana?

Mermer kaplı, yerden bitme duvarlarla çevrili, yan yana iki kümbet. Delinin akıllıdan bir farkı kalmamıştı. Râna, “Fatma Zehra” yazılı kabrin önünde durdu: Çocukluğunu, Koska’yı, direkli oruç günlerini, sevgi dolu tatlı hatıraları yaşadı nenesiyle beraber; Huriye ninesini örten toprağın üstündeki dikenli bir otu söküp savururken, torununu gördüğünde canlanan ferî sönmüş gözlerini, dişsiz damağıyla kemirdiği ekmeği, yüksek sesle okumaya çalıştığı Kelam-ı Kadim’i hatırladı...

– Yazdıranın yüzüne karşı okuyorsun değil mi ninem! diye sual ederken, bir lahtın arkasında çömelik oturan Raşit efendinin öksüreceği tuttu.

Alınlarında birer “hüvelbâki” yazma, hayalinde dirilen nine-ler taş kesildi mezarları başında. Ne demeye geliyordu bu büyü-lü kelime? Yoksa Hazreti İsa’nın miladı gibi, Bâki’den evvel, Bâ-ki’den sonra demeye mi gelirdi?

– Beyba “hüvelbâki” ne demek?

Kızının böyle damdan düşer gibi sorularına alışmıştı Haşim bey:

– “Bâki kalan O’dur,” demek. Neden icap etti kızım?

– Ama neden her mezar taşına bunu kazıymışlar beyba?

– Bu âlemden herkes, her şey gelip geçer yavrum. Beka, yani ölmezlik, Yaradan’a mahsustur.

Râna’nın akıllı bir türlü yatmıyordu şu Allah’ın işine. Beybası-nı kırmamak için sustu, cumbadan dışarıyı seyretmeye koyuldu.

– Ölmezlik onun olsun, iyi de, neden temcit pilavı gibi kafa-mıza kaktırır? Kendisi yaptırır, yaptırdığını beğenmez, onu sür-güne göndertir ailesi çıldırır, bunu zehirletir, öbürünün kellesini kopartır, elâlemin kızını kafeslerde çürütür... Ne biçim adalet bu? Neye göre tanzim etmiş yarattığı âlemi? diye homurdanıyordu sessizce.

Gözü, daldan dala konan kelebeğe takıldı. Didi söylemişti, bir günlük ömrü varmış bu nakışlı hayvanın. Râna denen yaratığın kaç günlük ömrü vardı? Kaç gün buyurmuşsa o “hüvelbâ-ki”: Gün mü, ay mı, sene mi? Keyfine bağlıydı. Dert, üzüntü,

hak, isyan, neyine? Böyle gelmiş, böyle gider! Eziyet çekmek yerine gününü gün etmeye karar vermek üzereyken telefonun sesini duydu.

– Alo Râna!

– Alo.

– Beyoğlu'na gideceğiz babamla. Petrograd'a uğranız. Gelmek ister misin?

– Aman Olga, sorulur mu öyle şey?

Oruç ayı olduğunu sonradan hatırladı, hatırladı ama hiç üstüne varmadı.

Ayrı bir memleket, ayrı bir şehirdi Beyoğlu. Birbirine yapışık dört beş katlı binalar, sıra sıra dükkânlar, motorlu arabalar, elektrikli tramvaylar, kaldırımlardan taşan şapkalı beyler ile mantolu hanımların Pera'sıyla tanıştı Râna. Caddeden koca bir camekânla ayrılmış salonda madamların, mösyölerin, mesire yerine gider gibi giyinmiş yeldirmeli hatunların, yelek ceplerini birbirine bağlayan altın köstekli, fesi püsküllü beylerin ortasında, mavi gözlü sarışın kızların elinden paskalya çöreğini tattı, gümüş zarflı bardaktan çay içti, sırça tabakta pasta yedi, içinden geldiği gibi gününü gün etti iftar saatinden evvel.

Akşam, mektep dönüşünde, Bâki koşarak geldi:

– Ab! Futbol var, Bulgar takımıyla, gidelim mi?

– Nedir o Kiki?

– Ayak topu. Taksim'de.

– Kadınlar gider mi?

– Hanımlı beylere hususi yer ayrılmış.

– Ne zaman?

– Cuma günü.

– Olga da gelsin mi Kiki?

– E tabii abla. Gelsin tabii.

Felekten bir gün daha çaldı Râna. Tek bir topu kapmak için birbirini tekmeleyen yirmi delikanlıdan pek bir şey anlamadılar ama, milletin heyecana kapılıp, arada bir “gol” diye havaya fırlamasıyla üçü birden, oturup oturup kalktılar. Başörtülü bir hanımın:

– Ayol Rahmi, her birine bir top alamaz mı bizim yeni hükümet? demesiyle, “Yaşa teyze” ile karışık bir kahkahadır koptu.

Beş on sıra ötede:

– Ulan hani karılar? diye haykıran bir adamı inzibatlar yaka paça alaşağı ettiler.

Sonunda herkes memnun ayrıldı. Türk takımı hak etmişti zaferi. Zaferi kutlamak gerek, Beyoğlu'na uğramadan olur mu! Rusya'da değildi ya bildiğimiz Petrograd! Bâki o gün, Olga'nın şerefine haftalık harçlığını pastahanede bıraktı.

Dönüşte, yandan çarklı vapurun sularda oynayan izlerine daldı Râna. Eğlenmenin, sevinmenin bir bedeli vardı, kesin. Bakalım bu düzeni yaratan hangi taşı vuracaktı başına.

“Böyle gelmiş, böyle gider” deyimini kendine ilke edinmeye çalışan Râna, avuntu peşinde, baharın bu güzel günlerinde evde duramaz oldu. Beybasının işe gitmediği cuma günleri konakta kalıyor, hafta içinde bazen Olga'yla yalıda, bazen de Nazile'yle, Emine'yle onların bağ evinde geçiriyordu vaktini. Perşembe günleri, öğleyi beklemeden tatile giriyordu okullar. Haftanın o gününü hep birlikte Küçüksu çayırında geçirme fikrini ortaya attı Râna, Bâki de hemen benimsedi bu işi, Üsküdar çarşısından bir de top buldu geldi. Mektepli küçüklerin yakarısına dayanamayıp mesire gününü gençlere bağışlayan Libabe hanım, Fatma'yla Afif'i Pakize'ye emanet etti. Yaşlanan Hacı ağayı çocuk oyununa alet etmek yakışık almazdı. Vâsıf ya da Şevket, hangisi meşgul değilse, paytonu devraldı o gün. Çimenlerde yuvarlan, top peşinde koştur... Kızların kızanlardan aşağı kalır tarafı yoktu. Bir aralık boğazı kuruyan Râna, su içmek için nevalenin bulunduğu yere gelince Raşit efendinin elindeki gazetenin başlığına ilişti gözü:

– Kimmiş o yakalanan?

– Şeyh Sait, Kürt aşiretlerini isyana sevk eden bir şeyh var ya, küçükhanım, işte o yakalanmış.

Nefes almak için çömelen Râna'ya üzgün bir bakış attı.

– Ne o Raşit efendi? İyi bir haber değil mi bu?

– Bu haber iyi de... Bir de, küçükhanım, maalesef kötü bir haberim var.

Adamcağız ıkınıyor, sıkınıyor, ağzından çıkaramıyordu baklayı:

– Küçükhanım bu gazetelerin hepsi tefessüh etmiş.

– Hayrola?

– Geçen ay altı tanesinin kapısına mührü basmış Gazi paşa, yalnız şu İstanbul'da. Hani, bence, pek de iyi etmiş. Menfaat peşinde hepsi. Kimsenin derdine derman olmaz bunlar!

Râna'nın emaneti bir deste yazılı kâğıdı iç cebinden çıkardı:

– Ayakta kalanlara başvurdum, kapıdan çevirdiler. Aklıma Ankara'nın gözdesi *Cumhuriyet* gazetesi geldi, gittim. Lûtfedip aldılar yazıları. Haftaya gel dediler.

– *Cumhuriyet* gazetesi Ankara'da değil mi?

– İstanbul'a taşınalı bir seneyi bulmuş. Bir hafta sonra vardım. Kimin nesi bu hanım diye sordular. Söyledim.

– Kimin nesi olduğum onlara mı kalmış?

– Cemiyet hayatına ait bir şey yok metinde, genç bir hanımın hezeyanları bunlar, diye sayfaları geri verdi keçisakallı adam.

Sayfaları Râna'ya iade ederken elleri titriyordu:

– Kadınların çektiği azabı... diyecek oldum. “Ne hizmet vermiş, tahsili ne bu hanımın,” diye köpürdü. “Kadınlar Birliği kuruldu, en ücra köşelerde kız muallim mektepleri açıldı, Gazi paşa üç senedir kadın erkek müsavatının hamisi kesildi. İsmi bile duyulmamış bu taze daha neye sızlanıp durur?” diye bir de azar işittim.

– Raşit efendi benim için sakın üzme kendini, diye teskine çalıştı Râna. Kul da Allah'ının benzeri. Gözü görmez, kulağı duymaz, yüreği sızlamaz olmuş. Böyle gelmiş, böyle gider. Sen onları koy cebine, hatıram olarak kalsın.

Allah'ın da kulun da kendine göre bir hesabı vardı. Beğense beğenmese, kimin umurundaydı genç bir kızın azabı! Ne yakarı, ne isyan! Kara kara düşünüp eziyet çekmektense, düşünmemeyi yeğledi. Yazılardan vazgeçti. Zaten ne yazacaktı? Topa vurduğu tekmeler hırsını dindiriyor, sevinmenin bedelini ödemekten korkuyor, baklavanın yaprakları arasına gizliyordu sevinci. Eğlendi, oyalandı, az daha tombullaştı, çocukluğundan beri ilk defa sıkıntısız bir bahar geçirdi Râna.

V

Yılın o uzun günlerinde, Olga'yla olmadığı zamanlar, dikiş makinesi kalemin yerini aldı. İlk gün makinenin önüne geçtiğinde, teneke kutuyu masaya koyup "bu dikiş makinesi, ben de madam Kaliopi" diyen Didi canlandı gözlerinin önünde. Evet, solaklıktan onu amcası kurtarmıştı. O sevgili amcasına "selamet" mi "rahmet" mi dileyeceğini bilemez olmuştu artık. Çiftlikteki baharı andıran çiçekli bir elbiseyi dolaptan çıkardı, kesti, biçti, iki gün uğraşıp Emine'ye bir zıbın dikti.

Libabe hanımın ısrarından usanmıştı Nazile. Kapısının önünü süpürürken:

– Kendi gidip dese ya, neden hep beni aracı yapar, diye söylendiği sıra Râna eşikte belirdi.

– Sen benden beter oldun abla. Kiminle konuşuyordun öyle?

– Annenle! Hep bana yükler işi!

– Sana havale ettiğine göre...

– Evet, tam üstüne bastın. Gene bir talipli var.

– Haşım beyin kızına mı, bana mı?

Nazile elini beline dayadı:

– Bu sefer sana hanım kız. Adam seni o Rus pastahanesinde görmüş.

– Görmüş de, kimin nesi olduğumu nereden bilebilmiş?

– Uşağı takip etmiş sizi, konağın kapısına kadar.

Râna dudak büktü, uzun uzun düşündü:

– Hafiyeler geri mi geldi abla? Ne hakla takip ettirmiş beni? diye gene hırçınlaşıncı:

– Anlaşılan sen kız kurusu olmaya karar verdin, diye lafı kesen Nazile, arka bahçeden sokağa fırlayan Emine'nin peşine düştü.

Yaz sıcaklığının bastırmasıyla Râna yalıdan çıkmaz oldu. Olga'nın fanilaya benzeyen deniz fistanından birini giyiyor, belinde ip, elinde can simidi, koyveriyordu kendini Boğaz'ın sularına. Balık tutmayı, denizin içindeki midyeleri koparmayı öğrendi. Yılın en uzun günüydü, Olga Râna'yı elinden tuttu:

– Sen gidip görmedin, o seni görmeye geldi, diyerek, ahırların yanında ağaca bağlı bir tayın yanına götürdü.

Al rengi, alnında akıtması, ince, zarif, bu güzelim kısrak Râna'ya ayrılan taydı. Avucunda uzattığı bir kesmeşekeri dudaklarıyla, elini öper gibi, yavaşça alırken dayanamadı Râna, gidip alnındaki akıtmasından öptü, boynunu okşadı, yanağını yanağına dayadı, sevdi, sevindi; sevindi ve korktu, bu güzelim hayvanın başına bir iş gelmesinden korktu.

– Râna!

Kısrağı seyre dalmıştı Râna:

– Efendim? demekle yetindi.

– Evet dedim adama.

– Ne evet'i? Kim, hangi adama?

– Yaz sonunda gelip alacak beni. Paris'te ev döşermiş.

Mezar taşı gibi dikili kaldı Râna. Korktuğu bir kez daha başına gelmişti. O insafsız hüvelbâki, bağlandığı son kişiyi de alacaktı elinden. Beyoğlu'su, Taksim'i, Küçüksu çayırı... Mutlu geçen bir bahar. Bedeli vardı, evet, ödemesi gerekti... Kısrağı görüp sevmişti, sevinmişti... Nefes dahi alamadan yıldırım gibi çarpmıştı kaçınılmaz taksirat.

– Etyen çok iyi bir çocuk. Halep'teki Fransızların oğlu. Kâğıtları verdi babam. Nikâh Paris'te olacak imiş. Anamı babamı, seni bırakıp gitmek zor geliyor ama Râna, beni... anlıyorsun değil mi?

Olga'sız Boğaz'ın suları kurumuş, yamaçları kararmış, dört yıl evvelki o yangın yerine dönmüştü koca şehri İstanbul. Neyi anlayacaktı Râna? Kadere karşı ne gelirdi elinden? İçinden bir şey koptu. Kireç gibi beyazlaşan yüzünde yeşil yeşil parlayan gözlerini, biriyle hesaplaşır gibi, gökte bir noktaya dikti, yere eğdi başını, tek laf edemedi Olga'nın yanaklarından öptü, kapıda bekleyen paytona binip uzaklaştı yalıdan.

Akşam yemek yiyemedi, gece uyku tutmadı, düşündü, düşündü sabaha kadar, Olga'dan beklemiyordu bunu. Üç gün üç gece gidiş, üç gün üç gece dönüş! Sadece beygir işi değildi o Halep meselesi, sezmişti. Neden açık konuşmamıştı Olga? Saklanacak ne vardı? İş neticeye varmadan üzmemekten mi korkmuştu sev-

gili dostunu? Üzeceğini biliyordu, tabii, yoksa neden o kadar ıkınıp sıkındıydı baklayı ağzından çıkarana kadar? Kocaya varmak suç muydu? Evlenmeyen var mıydı! Kız kurusu olacak değildi ya, elbet o da bir gün evini kuracaktı. Kurmasına kuracaktı da, yalıdan iyisini mi bulacaktı divane? Neydi acelesi? Anlamıyordu Râna. İsteyeni mi yoktu? Kendisi kaç kişiye ret cevabı vermişti!

Koruluktan yükselen baykuşun sesi beyninde yankılandı: “Sevmenin, sevilmenin bedeli ödenecek, huuu, unuttun muuu?”

Pencereyi ardına kadar açtı:

– Alıp götürürsün, kalan yüreğine taş basar, basadursun ki-min içi sızlarsa, giden bu kez ben olacağım duydun muuu? diye tanyerini ağartana karşı meydan okudu Râna.

Sabah gün doğar doğmaz soluğu Nazile’de aldı:

– Abla kimmiş o beni takip ettiren adam?

Çay bardağı elinde yüzüne bakakaldı ablası.

– Geçen gün... demedin mi?

Hatırladı Nazile:

– Ha, anan söylediydi. Geçen gün! Handiyse iki ayı bulacak!

– E peki kimmiş?...

– Kimmiş... ne bilirim ben Râna! Anan bana niyeti var mı yok mu, hele bir anla dedi.

– O gün yoktu, bugün var abla. Var da adam neyin nesi ki-min fesi, biliyor mu valide hanım?

– Bilmem. Sorayım istersen.

Kızını bir an önce evermek için can atan Libabe hanıma Nazile müjdeyi verdi:

– Geçen gün o taraflı değildi Râna, beni takip ettiren adam kim, diye sordu bu sabah.

Hiç beklemiyordu “valide hanım,” şaşırdı:

– Vallahi ben de pek bilmiyorum. Bir ağız aradıydı Nureddin beyin hanımı. Paşazadeymiş, çok beğenmiş Râna’yı, bildiğim o kadar.

Gitmeye hazırlanan Nazile’yi çevirdi:

– Dur, gitme, nereye! Dilin kemiği yok ya, sorarız, anlarız.

Libabe hanım, ikinci vakti, komşu konağa gitti.

– Vallahi Osmanpaşazadeleri tanırım, ama işin doğrusunu bizim bey bilir, diye salık verdi Nureddin beyin hanımı.

Akşam, el etek çekildikte, Libabe hanım havadisi Haşim beye iletti:

– Yeni bir talipli var, kim olduğunu bilmek ister kızınız.

– Talep var, talipli belli değil, öyle mi?

– Nureddin bey biliyormuş işin içyüzünü. Cuma selamlığını yalnız ona hasretsek?

– Gelene nasıl git denir hanım?

– Bu cuma siz ona gidip, baş başa konuşsanız olmaz mı?

Komşu konağın kapısını çalma sırası Haşim beye gelmişti. Ziyaret sebebinden haberdar olan Nureddin bey komşusunu kapıda karşıladı. Hoşbeş, izzetü ikram, ev sahibi yabancısı değildi, doğrudan konuya girdi Haşim bey:

– Efendim, Râna...

– Allah bağışlasın!

– Âmin, cümlemize. Anlayamadığım bir şey var muhterem. Bildiğim kadarıyla Râna'ya birkaç talipli çıktı, hiç orali olmadı. Sizin hanım bizim hanıma bir beyden bahsetmiş. Bugün, her nedense, benim meraklı kızım o beyin kim olduğunu öğrenmek ister, mümkün mü?

– Pek tabii efendim, ama, bu talep iki üç ayı buldu. O zaman, Gazi paşanın sabrı tükenmemiştii henüz.

Nureddin beyi bir düşüncedir aldı:

– Şeyh Sait, Paşa'yı çok taciz etti muhterem, diye ekledi. Muhalefeti dahi kaldıramaz oldu Paşa. Bidayette, bizim o taraflarda Terakkiperver Fırkasının şubelerini kapattı. Malumunuz, bilahare merkezi de lağvetti. Şeyh Sait'i yakalattı, astırdı; af buyurun, o yobazın yüzünden Kürtlere düşman oldu. Babanzadeleri tanırırsınız muhterem. Onların ön ayak olup burada kurdukları Kürdistan Teali Cemiyeti reisi Abdülkadir efendiyi de Diyarbekir'e sürdü. Seyid Abdülkadir efendi halim selim bir zattı, onu da orada astılar.

Bu tür olayların Râna'yla ne ilgisi vardı? Dertli Nureddin bey yanıt bekleyen konuyu unuttuğunu fark etti:

– Mazur görün muhterem. Ateş düştüğü yeri yakar derler, ama, çoğu zaman yanan yerin hududu coğrafyaya sığmıyor. Her neyse... Kerimenizin alakasına mazhar olan şahıs, Kürt Osman paşazade Halil beydir, Süverek eşrafından.

– Ya!

– Her bakımdan az bulunur bir şahsiyete sahiptir. Fakat ahval böyle olunca, ben susmak mecburiyetinde kaldım, o da bir daha açmadı mevzuu.

– Süverek'te mi ikamet buyururlar?

– Hayır efendim, burada, Sultanahmet'te. Dizdariye'deki Osman paşa konağında. Paşanın kabri de Sultan Mahmud türbesinde, iki adım ötede. Rahmetli anlatırdı... Kendisine, Meşrutiyet'ten üç sene evvel Saray'dan davet gelmiş.

– Siz kendisini tanıdınız demek?

– Tanımaz olur muyum! Aşiretin tarihçesi hafızamda kayıtlı. Arzu ederseniz...

– Ne demek efendim, pek tabii... Benim kız da zaten, bir şeye merak sardı mı, ahret sualleri sorar, hazırlıklı olayım.

– Şark ayrı bir dünyadır muhterem. Hac'an aşireti...

– Af buyurun Hacıyan mı dediniz? Bizim hanım...

Birinin sözünü yarıda kesmek Haşım beyin pek âdeti değildi. Nureddin bey duraladı, anladı, gülümsedi:

– Değil, Ermeni değil, Zazadır bu Hacıan'lar. Dile kolay geldiği için Hacıyan oluvermiş. Mamafih, Kürtçede “ıyan”la biten kelime de yok değil. Mesela... “giriyan” ağlamak, “reviyan” kaçmak demek. Bu Hacı'nın sonundaki “an” ilavesi ise şahısların hangi aileye ait olduğunu belirtir. Kikan, Hamidan, Seydan gibi, aşiret isimlerinin hemen hepsi hep bu “an” ile biter. Fi tarihinde Zazalardan biri hacca gitmiş olmalı.

– Peki, Saray'a neden çağırılmış paşa?

– Efendim, rahmetli Sultan Hamid, şarkta asayişini temin için aşiret ordularının kurulduğu devirde, Diyarbekir-Halep arasında, nüfusu en kalabalık olan Mılan aşiretine layık görmüş bu “ordu” payesini. Aşiret reisi İbrahim ağa da bu ordunun paşası olunca, padişahın mümessili sıfatıyla dört bir yana el atmaya başla-

miş. Atmış ama, Süverek'in Fırat nehri boylarında yerleşmiş bu Hac'an aşireti reisi Osman ağayla bir türlü baş edememiş. İki aşiret arasındaki kanlı arbedeler hâlâ dilden dile dolaşır.

– İbrahim paşanın şikâyeti üzere...

– Orası öyle de, muhterem, Osman ağa işin farkında değil. Daveti şeref telakki etmiş. Dönen dolabın içyüzünü Saray'a varınca anlamış, tabii iş isten geçtikten sonra. Huzura çıkıp el etek öptükte, Devletlû, "İbrahim paşa evladım nasıllar?" diye sorunca Osman ağanın eli ayağı kesilmiş. Devletlû bilâhare hatırını sorup, onu paşalıkla taltif etmiş, Dizdariye'deki konağı bağışlamış, Şehremaneti'ne aza tayin ettirmiş. Şehremaneti azası şehri nasıl terk eder! Velhasıl, izzetü ikram ile Süverek'e dönüş yolu kapanmış.

– Çoluk çocuk...

– O da ayrı hikâye, muhterem. Aşiret reisinin kolu uzun olmalı. Süverek'in, Hilvan'ın hemen her köyünde rahmetlinin, müstakil veya hisseli, yığınla arazisi mevcut. Paşalığa terfi haberi bir çırpıda varmış o havaliye. Altın kafese hapsolunması ise, evet, işin o tarafı gizlenmiş, yoksa baş çeken çekene, dağılır aşiret, mal mülk de elden gider. Ailesinin yerli yerinde durması, ağanın dönüşünün bir nevi teminatı.

Bilinmedik toplumlar, bilinmedik töreleri dalgın dinleyen Haşim bey kızı için bilgi almaya gelmişti, vazifeyi hatırladı:

– Şimdi burada olduklarına göre?

– Evet muhterem, koca konakta tek başına bir adam ne yapar? Çiçeği burnunda paşa bir gün ortalıktan kaybolmuş. Hafiyeler, zaptiyeler... Emniyet teşkilatı karışmış.

– Memlekete mi dönmüş?

– Hayır efendim! Nikâhına aldığı güzel bir Çerkez hanımla Adapazarı'ndan dönüp gelmiş konağa. Süverek'te, zevcesi Süheylâ hanım üç sene sabretmiş, Meşrutiyet'in ilanında, o da evi barkı toplayıp varmış İstanbul'a. Bizim oralara gidiş geliş, bugün dahi bir âlem. O devirde, çoluk çocuk, yol yok, iz yok, ne cesaret! Adana'ya kadar develerle gelmişler.

Nureddin bey deve sırtında kendi gelmiş gibi şöyle bir yoklandı:

– Demek istediğim, muhterem, konak kalabalık. Halil beyin anası, analığı, her iki anadan beş ya da altı kardeş, hepsi kız. Kerimeniz bilmem ne düşünür?

Haşim bey komşusunun konağından düşünceli ayrıldı. Liba-be hanımın kızıyla oturup konuşması olacak iş değildi, hele böyle nazik bir konuda. Nazile'den aktarmalı gitmek de olmaz. Evladiyla baş başa oturup konuşması gerekti:

– Râna, bir bey hakkında malumat istemişsin kızım!

İlk defa kızardığını, yanaklarının yandığını hissetti, utancından ne diyeceğini bilemedi Râna.

– İki ay kadar olmuş, belki de daha fazla. Nureddin beyden gelmiş haber. Gittim, uzun uzun konuştuk. İstedığın malumatı dinlemek ister misin?

Haşim bey, ses etmeyen kızına duyduklarını anlattı.

– Doğrusu, Nureddin bey adını sanını öğrenmek istediğin beyden sitayişle bahsetti, ama yavrum, beni düşündüren, alışık olmadığımız aşiret örf ve âdetleri, aile muhiti. Gene de sen bilirsin.

Başını doğrulttu Râna, böyle ailecek önemli bir konuda dahi dediğim dedik olmayan beybasının eline sarıldı:

– Sen bilirsin diyorsunuz. Ben ne bilirim beyba? Rızanız olmadan, izninizi almadan böyle bir işe tevessül eder miyim! Bilmediğim bir şahsa neden teşne olayım? O bey beni ismen değil, cismen görüp beğenmiş. Ben de kim olduğunu öğrenmek istedim, hepsi bundan ibaret.

Sustu, açık konuşmamayı yediremedi kendine:

– İşin doğrusu, hepsi bundan ibaret değil, öğrenmek istememin sebebini ben de tam olarak bilemiyorum beyba. Geç de olsa neşvünemaya mı erdim? Bana kız kurusu oldun diye takılıp dururlar. Benim gibi kız kurusu bir tek Olga kalmıştı.

Haşim bey telaşlandı:

– Ne olmuş Olga'ya?

– O da evleniyor, yakında Paris'e gidecek.

Gene sustu bir süre, dudağını dişleriyle kemirdi:

– O bey beni görmüş beyba. Benim de onu görmemde sizce bir mahzur var mı?

Taliplisini görmek, bağınaz olmayan ailede, her kızın hakkıydı. Râna, görmekten başka, bir de duymak istiyordu adamı.

– Sözde bir tesadüf nasıl ayarlanır bilmem, diye söylendi Haşim bey. Önce bir bakalım, fikrinden cayıp caymadığını öğreneyim kızım, ne de olsa aradan iki buçuk ay geçmiş.

Libabe hanım iki konak arasında mekik dokudu bir hafta boyunca. Şarklıymış, aşiret adamıymış! Sultanahmet'te değil miydi paşazade konağı! Sabık nazır Haşim beyin kızını almak da şeref verirdi o şarklı aileye. Râna'nın evlenme çağı gelmişti, geçiyordu. O evde el üstünde tutulurdu her Allahın günü başına dert açan kızı.

Hafta sonu işleri düzene koydu Libabe hanım, durumu açıkladı beyine:

– Adamcağız caymamış, neden caysın? Nureddin beyden ses çıkmayınca o da bu sükûtu talebin reddi sanmış. Yoksa, arzu buyurduğu zaman, beyefendiyle görüşmeyi şeref telakki edermiş. Konağın...

– Konağa çağırmak olmaz! Satılık kızımız mı var hanım!

– Hayır efendim, burada değil, Nureddin bey bizim ev emrinizde, ne zaman isterseniz, dedi. Sizin onu ziyarete gideceğiniz bir gün, o bey de ziyarete gelmiş olur. İş mekâna değil, sizin gün tespitinize bağlı.

– Malum, benim cumadan başka serbest günüm yok, hanım. Kurbanlıklar alındı, önümüzde bayram var.

Adamın şark kökenli olmasından ziyade, Râna'nın kaldırmayacağı kalabalık bir aile ortamından çekiniyordu Haşim bey.

Kıramadı kızını. Bayramdan sonraki cuma, komşunun selamlığında beyler hasbıhal ederken, zemin katta, girişe bakan pencerenin perde aralığından Râna'nın gözlediği kapıda üstü açık bir payton durdu. Ne biçim bir yaratık çıkacaktı içinden? Kürt denen milletten, köprü'nün üstünde palabıyıklı, şalvarlı, tu-

haf bir dil konuşan adamları görmüştü. Yoksa... Petrograd'ın müdavimi olduğuna göre, köstekli, altın dişli...

– Ne çıkarsa çıksın! diye söylendi.

Verilmiş söz mü vardı! Yoktu, ama gene de pıtır pıtır ediyordu içi. Bahçe kapısı açıldı, kırmızı fes, setre pantol... Adamı gördüğünde buz kesildi, dondu kaldı, heyecandan beyazladı sonra morardı yüzü ve birden:

– Didi, Didiii! diye kapıya doğru fırlarken Nureddin beyin hanımına tosladı.

– Vah yavrum, arı mı soktu? diye şaşırان kadıncağızın ellerine sarıldı:

– Rahima'nım geleni gördünüz mü?

– Görmedim ama Râna, gelecek kimse belli kişi değil mi?

Gelmesi gereken kişi belliydi... Ama gelen Didi'ydi.

– Rahima'nım, ya amcam geldi ya da ben... aklımı kaybettim!

– Amcan dönmüş olsa sizin eve gider Râna, neden bizim bu-
raya gelsin?

Doğru söz! Beş yıldır kayıplara karışan Didi'nin ne işi vardı komşunun konağında! Merak sevincin yerini aldı. O, hesabı kitabı anlaşılmaz Yaradan ikişer ikişer mi yaratırdı insanı? Yoksa özlem istediği yönde mi biçimlerdi simayı?

Aralık bırakılmış selamlık kapısının ardında, sırtı duvara dayalı, kulağı kirişte Râna adamın ağzından çıkan ilk cümleyi duydu.

– Son aylardaki vukuat bendenizi itidale sevk etti efendim. Zatiâlinize...

Münasebetsiz bir esinti örtüverdi kapıyı. Gerisi askıda kaldı, kaldı ama... O ses, o konuşma tarzı! Didi vardı odada! Kulağını kapıya dayadı, homurtu gibi sızıyordu kelimeler. Hırsından duvarın dibine çöktü, bir el, bir yel kapıyı aralar diye bekledi. Boşuna. Orada, o vaziyette yakalanmaktan korktu, söylene söylene indi basamakları, zemin katın penceresi önünde göz kırpmadan bekledi, anılarla birlikte giden “Didi”nin arkasından bakakaldı bir süre.

Eve dönen Haşim bey Râna'yı kapıda bekler buldu.

– Beyba... Amcam geldi zannettim!

– Haklısın kızım benim, kapıdan girdiğinde ben de duraladım bir ara. Oturup kalkması, sesi, konuşması...

– Ben bir şey duymadım beyba. Kapının kapanacağı tuttu!

– Düşünce tarzı dahi, Allah selamet versin, Salâh’a benziyor.

Haşım bey ne konuştuklarını hatırlamaya çalıştı:

– Bak, mesela... “ne Ermeni vukuatı ne şarktaki Kürt isyanı... bir milleti millet yapan ırk, dil, din birliğinden ziyade beraber yaşamak arzusudur,” diyor. Doğru söze ne denir? Hukuk okumuş, Fransızca biliyor. Şarklı olmasına rağmen bizim Nureddin bey gibi dili de çalmıyor.

– Beyba, intibainız müspet gibi!

Saydığı bütün bu meziyetlere rağmen, Haşım beyin takıldığı bir nokta vardı:

– Nureddin beyin teşhisi yerinde. Akli başında, şahsiyet sahibi bir genç. Beni düşündüren...

– Nedir beyba?

– İki ana, beş kardeş, memleketten gelip gidenler... O kalabalık içinde daralmadan korkarın yavrum. Yeni bir ev açmayı düşünüp düşünmediğini sordum.

– Ne dedi?

– “Rahmetli pederimden kalan emaneti nasıl bir kenara iterim” mealinden hürmetkâr bir ifade şekli buldu. Mesuliyet hissi tenkitten azadedir kızım.

İki gün uzun uzun düşündü Râna: Her bakımdan amcasının benzeriydi taliplisi genç adam. Kalabalıkmış evi! Nineler göçmeden, kızlar evlenmeden bu konağın da o paşa konağından aşağı kalır yanı mı vardı! Kimsenin tesirinde kalmış mıydı amcası, amenna demiş miydi aklının ermediği işe! Akliselimiyle solaklığın çaresini bulmuş, anasının itirazlarına rağmen piyanoyu konağa getirmesini bilmiş, gezmelere, nümayişe dahi götürmüştü sevgili yeğenini. Sevgi olduktan sonra, haklıya haklı, haksıza haksız demesini bilen, sözü geçer, akıllı bir adamdan çekinecek ne vardı? Amcasının değerlerine sahip bu adama “evet” demeye hazırды ama... Kararın beybasından gelmesini istedi.

Gidip Nazile’yi buldu:

– Abla...

– Libabe hanım hoş geldin, diye takıldı Nazile. Gönderecek lafın var besbelli.

– Var ya, gözün aydın! Artık kurtulacaksın benden.

– O nasıl söz küçükhanım?

– Adamı gördüm abla, amcam geldi zanettim. Onun çiftliğe yerleşmezden evvelki hali.

– Amcana benzediği için mi varacaksın adama?

– İki saat görüştüler abla, beybam da pek beğenmiş adamı.

Nazile'nin gözleri doldu, tatlı tatlı baktı küçükhanımına:

– Eh hadi hayırlısı. Allah bir yastıkta kocatsın.

– Bir şeyden çekiniyor beybam.

– Nedir o?

– İki ana, beş kardeş, ev çok kalabalıkmış.

Sessiz kalan Nazile'yi iknaya çalıştı:

– Babasını on sene evvel kaybetmiş. Bunca sene özünü üveyini, yaşlısını gencini bir arada idare etmesini bilen adam, hanımına gereken huzuru vermesini bilmez mi?

– Anlaşılan sen niyeti bozmuşsun...

– Evet bozdum abla! Sen hele, anamın kulağına fısılda. O yapacağını bilir.

“Niyeti bozuk kız,” gidip ablasının yanaklarından öptü:

– Hadi abla, hadi bu da son olsun.

Nazile'den haberi alan Libabe hanım komşu konaktan çıkmaz oldu. Söz, nişan, nikâh, düğün... Oraların âdetlerini bilmeli, müstakbel damada hoş görünmeliydi. Rahime hanımdan iyisi mi vardı bunları bilecek!

– Annesinin gelip kızı istemesi sizde âdet değil mi?

– Öyle, Libabe hanım, öyle de, görücüye çıkmıyor ki kızınız. Alan razı veren razı. Gene de siz bilirsiniz.

– Annesi dil biliyor herhalde? Hiç değilse kına gecesinde burada bulunması lazım.

– Annesi... Seylâ'nım mı? Bilir, bilmez olur mu! İstanbul'a yerleşeli handiyse yirmi seneyi bulacak.

Libabe hanım meraklıydı, sormadan edemedi:

- E, peki... Allah etmeye... Başlık meselesi?
- Başlık? Her yerde olduğu gibi bizde de var başlık.
- Rahime hanım komşusuna kaçamak bir göz attı:
- O husus artık beyefendinin takdirine kalmış.

“Başlık” konusu açılınca Haşim beyin nevri döndü, hakaret görmüştü sanki:

– Hanım, onun adı mihr-i muacceldir. Kızını satan baba, da-
vanı satan çoban gibi kesesini doldurur! Bende satılık kız yok, ha-
nım! Sözüm ona teminat! Ne, neyin teminatı? Allah esirgesin, Râ-
na’nın başına bir iş gelecek olsa, burası onun evi. Başlık denen şey
menfaat musibetine uydurulmuş bir kılıf, haramın katmerlisi!

Kızının noksanlarını bilen Libabe hanım:

– Siz bilirsiniz, diye iç geçirdi. Râna yemek pişirmesini bil-
mez, dikişten anlamaz. Ne dedimse aksini yaptı, eline iğne dahi
almadı, altı üstü bir bohçalık çeyizi var!

Odadan çıkmaya hazırlanırken döndü:

– Endamını beğenmiş adam! Yarın endamından bıkar da ka-
pıya koyuverirse kızı?

Bahçeden gelen Râna sahanlığa vardığında, annesinin sinirli
bir şekilde odadan çıktığını gördü:

- Beyba... benim yüzümden mi?
- Dırıltı, boş kelam, yavrum.
- Esas hakkında ne düşünüyorsunuz beyba?
- Allah mesut etsin kızım. Hûda’ya emanet ol.

Râna bir koşu gidip beybasının elini öptü, hayır duasını aldı.

– Ailesinin kalabalık oluşundan tedirginsiniz biliyorum, ama
bu bey için mesuliyet sahibi dediniz. O meziyete sahip bir zat ta-
lip olduğu bir hanıma huzurlu bir zemin hazırlayamaz mı beyba?

Haşim bey hafiften başını salladı:

– Hadisat, çoğu zaman, kişi iradesini aşar kızım.

Çalışma odasına doğru yönelirken aklına bir şey geldi:

– Bak unuttuyordum. Düğünden sonra Süverek’e gitme mec-
buriyeti varmış. Gidiş, dönüş, ziyaretler, bir iki ayı bulurmuş...
Aşiret meselesi.

Bilinmedik yöreler, başka başka insanlar, Sultantepe dışında yer görmemiş Râna'da bir heves uyandı:

– Süverek'e nasıl gidilir beyba?

– Bağdat Demiryoluyla.

– Aaa! Halep'e giden yol mu bu?

– Evet, Halep'ten de ötede. Urfa'nın Suriye hududunda küçük bir istasyon var, adını unuttum kızım. Üç gün üç geceden fazla sürer yolculuk. Oradan da Süverek'e neyle gidilir bilmem.

– Ziyaretler, oranın âdetleri... Sıkılmadan çekinir, diye ekledi Haşim bey. Neme lazım, özü sözü doğru, düşünceli bir adam.

Yeni bir gelin için can sıkarmış oranın âdetleri! Buranın âdetleri pek mi eğlenceliydi!

– Beyba!

– Efendim kızım?

– Bu sabah Nazile abladayken Vâsîf abinin annesi geldi. Kadının kulağı delik mi ne, nereden duymuş bilmem? Bir sürü şey sayıp durdu: Kına gecesi, düğün hamamı, nikâh, gelin alayı, çeyiz alayı, gelin evinde düğün, damat evinde düğün... Hazır olmam lazımmış! Mecburi mi bunlar? Kına mına sürdürmem beyba. Düğün hamamıymış! Ne demek o? Kaç kişi yıkayacak beni? Çeyizim yok ki alayı olsun! Adam gelip almayacak mı beni? Nikâh kıyılır gideriz. Evinin yolunu bilmiyor mu bu adam?

Gösterişle başı hoş olmayan kızına sevgi dolu bir gözle baktı Haşim bey, neredeyse gülecekti:

– Peki yavrum, bir soralım. Aslında damada külfet bunlar. Gelin istemedikten sonra...

Düğün müğün istemediğini duyan Nazile, Râna'ya çıkıştı:

– Bohçası koltuğunda, evlatlık verilmiş besleme gibi mi gideceksin oraya! Bak biz bile, o kıtlık zamanında, gelin arabasıyla götürüldük şu iki adımlık yere!

– Biz bile ne demek abla?

– Sen Haşim beyin kızıydın, öz be öz kızıydın! Düğünsüz derneksiz, çeyizsiz, öyle işine son verilmiş hademe gibi çıkamazsın bu evden! Birkaç günlük yatıya mı giderim sanıyorsun? Ömrün orada geçecek!

Bahçe kapısından giren Şevket'i gördü:

– Üstelik, gerdeğe girdiğin gece, kocan sana yanaşacak... Keçi gibi tepinme sakın!

– Yok, biliyorum, tepinmem abla. O kadarını hayvanlardan öğrendik.

Nureddin bey kız evinin olumlu cevabını damat evine ilettikten üç gün sonra gümüş kese içinde bir anahtar getirdi:

– Osmanlı Bankası, namınıza kiralanan kasa için imzanızı bekler.

Şaşırdı Haşim bey:

– Anlamadım muhterem, ne, neyin kasası?

– Müstakbel damadınız Halil bey, huzurunuzda konuşulmasını abes gördüğü başlığı bankada kasaya koymuş. Anahtarı size teslim etmemi istedi. Miktarı hususunda takdirinizi bekler.

Haşim bey, elinde gümüş kese, komşusunun yüzüne baktı:

– Râna, Hûda'ya olduğu kadar, müstakbel beyinin meşrebine emanet. Böyle bir şey kabul etmek itikadımca haramdır. Siz bu anahtarı kendisine iade edin lütfen.

Şaşıрма sırası Nureddin beye gelmişti:

– Aman nasıl olur? Mümkün değil! Kızı başından savma... Dahası, verilen sözden cayma gibi anlaşılır muhterem!

Bir süre düşünekaldı, sonunda uyarıyı kabullendi Haşim bey:

– Doğrudur, haklısınız. Nikâhtan sonra bendeniz kendisine iade ederim.

Kız evermek kolay mı! Uzun tartışmalardan sonra kınadan, hamamdan, alaydan vazgeçildi, nikâhla düğünün aynı gün kız evinde yapılması yeterli bulundu. Çeyiz Râna'nın umurunda değilmiş! Kızdan değil, anasından bilinirdi bu fasit unutkanlık. Libabe hanım kesenin ağzını açtı, Kuledibi'nden eski usul sedef kakmalı sandıklar buldu, hafta boyu Nazile'yle birlikte Beyoğlu'na taşındı, onun önerisi üzere Orozdibak'tan, Bonmarşe'den, Karako'dan aldığı yatak takımları, sofrta takımları, iç çamaşırları, bardak çanak... doldurdu sandıklara. Adı sanı vardı Haşim bey konağının! Sandıklar, Surre alayı gibi, deve sırtında gidecekti ko-

naktan Üsküdar iskelesine kadar. Düğün günü için, Şevket'e üç deve, beş payton tembihledi; Vâsıf'tan, çektiği fotoğraflara "Photo Français Péra Constantinople" damgası basan fotoğrafçıyı pey-lemesini istedi; selâtin camiinden olmalıydı nikâhı kıyacak imam, Mihrimah Sultan Camii imamını düşündü. Şahit? Haşim beyin geçen yıl Nafia Vekili, halen Sıhhiye Vekili olan arkadaşı Doktor Refik bey geliverdi aklına. Libabe hanım ailenin şanına yaraşır bir düğün için uğraştı, çok uğraştı... Boşuna! Sessiz sedsiz gitmek isteyen Râna kararını vermişti: İmam, Vâsıf'ın babası; şahidiyse Raşit efendiden başkası değildi.

Yalıya da veda etme sırası gelmişti:

– Alo! Olga!

– Rânaa! Bana gücendin mi yoksa?

– Gücenmek de ne demek Olga! Gücensem düğünüme davet eder miyim seni, sevdiğim aileni!

– Alo!

– Alo, Olga!

– Ne dedin? Anlamadım. Neyin, kimin düğünü?

– Benim düğünüm Olga. Haftaya gidiyorum, Halep'ten de öteye.

Telefonda uzun bir sessizlik oldu.

– Râna!

– Efendim?

– İkimiz için de yol açık olsun. Ben seni çok sevdim... seviyorum... gözlerinden öperim.

Bir âlem daha göçmüş gibiydi Râna'nın içinde. Yakında bey-basından ayrı düşmek de vardı. Gelecek günler, Didi'nin faziletlerine sahip görünen bir kocaya bağlıydı artık. Sevmek, sevil-mek, çekilecek acılara açılan kapı mıydı? Didi'den sonra Didi'nin ikizi de göçer miydi başka bir âleme?

Güz henüz kendini göstermeden, bir perşembe sabahı ezanla birlikte Bacı'ya yardıma gelen Nazile'yle Pakize kolları sıva-dılar: Düğün çorbası, düğün pilavı, düğün yahnisi, tatlılar, şer-betler... Râna sade bir nikâh istemesine rağmen, davetli olsun ol-masın, olayı duyan konağa düşecekti, kapıya konmazdı ya bun-

ca yıllık konu komşu! Erkekler için dışarda, hanımlar için içeride sofralar kuruldu. Gün yarıyı bulmadan ziyaretler başladı. Haşim bey selamlıkta, Libabe hanım haremde, gelenleri karşılamakla meşgul; Bazel gelinliğin kıvrımlarını düzeltme çabasında; Hacı ağanın arabalıktan çıkardığı paytonu rengârenk şeritlerle süslemeye koyulan küçükler ve dolu gidip boş dönecek paytona takılı kalmış, Raşit efendinin dalgın, üzgün gözleri.

Öğle ezanı okunurken bahçe kapısının önüne gelen arabadan çıkarılan Sabuncakis etiketli deste deste çiçekler, kurumaya yüz tutan çimenlere bir bahar havası verdi. Nazile, çeşmenin yanında Emine'yle oynayan Râna'ya çıkıştı:

– Eee... Küçükhanım buna patavatsızlık derler. Damat tarafı handiyse çıkagelir. Hadi artık, git giyin!

– Hadi gel, diye elinden tutup çekti Râna'yı. Gelinliği kendime dikmedim!

Nazile'nin yardımıyla, Râna gelinliği uslu uslu giyindi. Başına oturtulan gümüş sırmalı tüle itiraz etmedi. Allık, rastık faslına gelince:

– Yok abla, o kadar da demedik, diye dayattı. Kaşım gözüm neyse o. Daha işin başında aldatmaca olmasın!

Gelin hazırlanadursun, Rahime hanım eşliğinde gelen, ikisi genç, üç hanım hareme, az sonra Nureddin beyle birlikte gelen iki bey selamlığa alındı. Damat evini temsilen topu topu beş kişi! Anlaşılan, patırtısız gürültüsüz evlenme taraflısı gelinin isteğine saygı gösteriyordu damat. Yoksa, doğu illerini bilenlerin demesi, bir aşiret reisinin düğünüyle... hop oturur hop kalkardı Sultanahmet meydanı.

Selamlıkta bayram günlerinin teşrifat havası, hal hatır sormalar, kaçamak bakışlar, kız almaya gelenleri tartıya çeken sorular:

– Tekkeler, zaviyeler boşaltıldı...

– Kapandı değil mi?

– Nasıl olur? diye şaşırdı mahallenin yaşlısı. Ha şimdi Özbekler'in ordan geldim. Değişen bir şey yok.

“Gazi ona dokunmaz” diyecek oldu Şevket, susmayı yeğledi.

– Meclis'ten yeni kanun çıkacakmış, doğru mu?

– Evet, Kanun-u Medeni için ciddi bir çalışma var. Mecelle yakında tarihe mal olur, diye yanıtladı damatla birlikte gelen zat.

İmam muhtara taraf döndü:

– Kızı kızanı evermek işi, eh artık sana düşer yakında!

– Bilebildiğim kadarıyla, diye söz aldı damat, aile hukuku Mecelle'nin içinde yer almaz.

– İyi de, iğneden ipliğe her şey değişecek diyorlar!

– Mesela... duyduğum kadarıyla, Gazi paşa hasır şapkayla do-laşır olmuş.

– E birader, geç Taksim'e bir lengeri de sen oturtuver başına! diye hayıflandı muhtar.

Günübirlik değişen kanunlara, değişen şartlara, alınan tedbir-lere kolay alışamıyordu yaşlanmış vatandaşlar. Sohbet münakaşaya dönüşmeden Haşim bey imamdan nikâhı bir an evvel kıy-masını istedi. Masanın kurulduğu mabeyne geçerken imam efendi usulcacık:

– Pek muhterem efendim, kerimenizin vekili kim? diye sordu.

– Vekil yok, diye eseflendi Haşim bey. Evlenmeye karar ve-ren kendisi. Aldığı kararın altına da kendi imzasını atmak is-ter.

– İğneden ipliğe her şey değişiyor, diye ekledi. Doğru, ahval ile birlikte gençlik de değişiyor.

– Şahidi kim olacak?

– Bizim Raşit efendi.

“Olur mu?” gibisinden gözünü tavana dikti imam. Gelin ba-basından itiraz gelmeyince defterini masanın üstüne yaydı:

– Râna hanımefendinin göbek adı?

– Emine.

Hüseyin Haşim kızı Emine Râna, diye yazmaya koyuldu. Gü-veye taraf döndü:

– İsmi âliniz efendim?

– Osman oğlu Halil Fahri.

“Halil veledi Osman” diye kayda geçti.

“Raşit veledi Rıza”, “Nureddin veledi Mahmud” diye yazıp şa-hitler hanesini doldurdu.

– Vekil olmadığına göre, gelinin teşrifi elzem oldu efendim!

Râna, gelinliği içinde hüzünlü bir güzellik, başını kaldırmadan ağır adımlarla masaya yaklaştı, yuva kuranlara Allah'ın emirlerini hatırlatan öğütleri işitti, dinlemedi. İmamın sorusunu “Ediyorum,” diye yanıtlayan güveyin sesini duydu yalnızca.

– Osman oğlu Halil'i kocalığa kabul ediyor musun?

Dalgın Râna uyandı:

– Ediyorum efendim.

– Ben de akdi nikâh eyledim, dedi, bastı mührü imam.

İmzalar atılırken Raşit efendinin elleri titriyordu. Sultanahmet kütüğüne kaydı yaptırmak için akdin bir suretini istedi damat. Erkekler bahçeye, sofraya yöneldiler. Evli çift, fotoğrafçının körüklü makinesi önünde ilk defa baş başa kaldı.

– Geçmiş olsun, diye fısıldadı Halil bey.

Didi konuşmuştu sanki. Geçmişle geleceğin birleştiği o anı zarif bir tebessümle karşıladı Râna.

Hareme girerken kapının ağzında kararsız kaldı. Hangisiydi Halil beyin annesi? Nasıl bilsin? Görücü, kız isteme, söz kesme... hiçbir şey kitabına uymamıştı bu evlilik işinde. Etrafını saran hanımlar imdadına yetişti: Başından aşağı dökülen avuç avuç darılar, madeni paralar, gelinlik tacından tel çeken genç kızların arasından, Pakize'nin kaş göz işaretleriyle baş köşede oturan ufak tefek bir hanımı fark etti. Tanıdık bir sima değildi bu hanım, yanına varıp el öptü, hayır duasını aldı, gerisin geri döndü, az zamanı kalmıştı... Sevginin, eziyetin, acı tatlı günlerin hatırasını emanete alacak konağın sessiz duvarlarını son bir kez tavaf etmek için müsaade istedi.

Doğduğu oda, doğumların odası, ebenin sesi çınladı kulağında; uykusuz gecelerin şahidi karyolası... yatağını yapmak geldi içinden; zamanında Nazile'nin kaldığı odadan, dışarıda develelere yüklenen sandıkları seyretti; indi merdivenleri, taşlıkta beybasını yaka paça götüren zaptiyeler canlandı gözünde, dudağını ısırıldı; dört basamak çıktı, ninesiyle dertleşen duvarlar... Nâsır dede horluyordu; mutfığa geçmesiyle, iki gözü iki çeşme Bacı sarıldı boynuna, abanoz karası yanaklarından göğsüne sızan

yaşlar hayat boyu gümüş bir tele dizilen incilerden bir gerdanlık gibiydi.

İkindi ezanı. Meçhul bir âleme çağıran müezzinin ufukta kaybolan sesi. Gideni uğurlamak için, kadın erkek demeden, sofradan kalkıp bahçede toplanmıştı cemaat. Râna, Afif'le Emine'nin gözlerinden, Fatma'nın yanağından, anasının elinden öptü, Nazile'yi kucakladı, boynuna sarılan kızını kollarıyla dolayan Haşim bey damada gümüş bir kese verdi:

– Hûda'ya, sonra sana emanet yavrum.

III

I

A na giriş kapısı sokağa bakan, set üstüne oturmuş muhteşem konağın arka odaları Kadirga Meydanının üzerinden denize açılan geniş bir ufka sahipti. Koca evine gelişinin ikinci sabahı, birbirine kenetlenmiş damların tepesinde, çocukluğunu, gençliğini, kızlığını ufuktaki ummana doğru götüren pembemsi bir bulutu seyre dalmıştı Râna. Boğaz'ın bir kıyısından ötekine geçerken tepelerin ardında yavaş yavaş kaybolan baba ocağı, aşıboyalı konak, bir konaktan ötekine, yorgunluk, heyecan... Bu hanımlar, kızlar âleminde kimin ne olduğunu anlayamamıştı gelişinin ilk günü. Gerdek gecesi her bakireyi saran korkuya, amcasıyla zina işleyecekmiş gibi utanç verici bir his de eklenince eli ayağı kesilen, dizleri titreyen genç gelini teskine çalışmış, horoz gibi tepesine binmemişti kocası. Gün ağarana kadar sevgiden, saygıdan, yazgıdan konuşup dertleşmişler, geniş, ferah odaya dalan ilk ışıkla beraber yatağın üzerinde sızıp kalan gelini rüyalarıyla baş başa bırakmıştı Halil bey.

Yeni bir güne, yeni bir hayata gözünü açtığında yatağın yanındaki masada için için kaynayan semaveri kendine benzetmiş, çöreği ısırp çayını yudumladığı sıra:

– Bu güzelim havada şöyle bir dolaşıp gelmeyi münasip bulur mu gelin? diye gülümseyen nikâhlısı genç adamı görmüştü.

Geceden kalma şükran borcu, gönülde ışıyan nazik bir düşünce:

– Beyimin arzusu bilir! diyerek tatlı bir gülücük göndermekle yetinmişti sevecen eşine.

Şehri dolaşmakla geçirmişlerdi günü. Körüğü örtük paytonla konaktan çıkışta Sultanahmet Meydanı, dikilitaş, cami, yılların ardında kalan coşkulu nümeyiş, Didi... “Seyisin adı ne?” diye sormuştu mutlu bir anı maziyle aldatmamak için. Abuzer’miş seyisin adı. Köprüyü geçer geçmez Abuzer paytonun körüğünü açmış, Galata’dan Beyoğlu’na tırmanan yokuşta, Sultantepe’ye varmak için zorlanan Hacı ağanın kısırağını görür gibi olmuştu Râna. Cadde-i kebir, Petrograd! Camekânlı koca salon, “periye burada

rastladım,” diye kulağını okşayan bir ses, başı açık hanımlar, beyler, gümüş zarflı cam bardaklar, mavi gözlü sarışın kızlar... “Masanızda bu kızlara benzeyen bir hanım vardı!”, “Evet, Olga. Evlenip Paris’e gitti,” diyerek silip atmak istemişti hayali. Gidip gitmediğini bilmiyordu. Aklından çıkarmaya çalışmış, düşü düşünce-siyle dahi kandırmaktan çekinmişti sevgi denen duyguyu anlayış-la, incelikle onarmaya başlayan adamı. Gece, evet dün, dün gece, sevgi minnet karışımı bir hisle yatağını paylaşan o adamın yana-ğında elini gezdirmiş, davetiye çıkarmıştı ferasetli eşine.

Tatlı bir esintide pembe bulut gökyüzünde eridi. Ta uzakta denizde dikili gibi duran güdük bir minare, pencere önündeki dala konan bir kumru... Bir elin saçlarını okşadığını hissetti:

– Râna!

Yosun yeşili gözlerinde muzip bir ısıltı:

– Buyur begim, diye hafifçe döndü Râna.

Sinekkaydı tıraş olmuş damat gülmeden edemedi:

– Begim? Begimi de nerden çıkardın gelin?

– Seyisten öğrendim. Kimse olmadığı sıralar beyime begim desem olmaz mı?

– Sen ne dersen kabulüm. Hadi gel şimdi teslim al evini.

Evin teslim alınacak tarafı mı vardı! Yirmi odalı konağı, bir o kadar ev halkını kim idare ederdi?

Orta katta oturma odası, köşede kurulu bir sedir, sedire bağ-daş kurmuş, tabakasından tütün saran Seylâ’nım, yanında el def-terinden yüksek sesle okuduğunu kalınca başka bir deftere kayde-den genç kız... İşin sırnını çözmek ister gibi “begine” baktı Râna.

– Okuma yazma bilmez anam, diye gülümsedi Halil bey. Es-nafın veresiye hesabını, üç günde bir, defterine kaydettirir kızlar-dan birine.

– Yazmayı anladım da, yüksek sesle okumak nesi?

– Murakebe meselesi, gelin. Bakkalın, kasabın, manavın def-terinde bir kalem eksik fazla... Hemen bulur çıkarır. O hafıza bende olsa...

Lafını, koşarak gelen kızlardan biri kesti:

– Ağabey muhtar heyeti geldi, selamlığa alındı.

Canı sıkkın duraladı ağabey. Gitmese olmazdı. Hanımına müsaade ister gibi baktı, kardeşine taraf döndü:

– Yengen sana emanet Makbule, bilmedik iş, görmedik yer kalmasın.

– Yenge! Nikâh günü büyükanneyi görmüştünüz değil mi?

“Yenge” olacağını hiç düşünmemişti Râna:

– Evet görmüştüm... görümce.

O gün kalabalık arasında görüp tanıştığı genç kıza gülümsedi:

– Beş kardeşin beşine de görümce mi diyecek yenge? Sen Makbule, ben Râna. Gel şu işin kolayına gidelim.

– Altıncı da var yenge! Evli o, Ankara’da.

Gitgide artıyordu görümcenin adedi. Başıyla sediri işaret etti Râna:

– Kâtiplik yapan kardeşin adı ne? Kaçınıcı sıraya düşer?

– Râna... yenge, Zahide kardeşimiz gibidir ama... görümceniz değildir.

Yengesinin işi çözemediğinin farkına varan genç kız:

– Ben çocuktum, diye anlatmaya koyuldu. Düğünde gördüğünüz Ali amca, o zaman, Süverek’ten gelirken, iki bebek getir-di-ydi konağa. Bir de Hane var, Zahide’den başka. Şam’a doğru sürülen Ermeni anaları bırakmışlar kapısının önüne.

– Bırakıp gitmişler mi?

– Çaresiz! Aç biilaç, kaç adımlık ömrü kalmış kadının. Hiç olmazsa...

– Kocaman kız olmuşlar, diye mırıldandı Râna. Arayanı soranı?

– Kimseleri yok, Allah’tan, bizden başka.

– Okumayı yazmayı...

– Bildiğimiz kadarını öğrettik. Onlar da mektepli şimdi.

“Ona buna sinirlenip dünyaya küsmeye ne hakkım var?” di-ye düşündü yeni gelin. Oturduğu koltukta namaz kılma çabasında, önündeki ufak bir masaya alnını yaslamakla secdeye varan hanıma ilişti gözü:

– Çerkez olan anne mi?

– Evet, annem.

– Rahatsız mı?

Başı öne eğik bir an suskun kalan Makbule bir kez daha anlatmaya koyuldu:

– O sene, Ermenilerin sürüldüğü sene, uğursuz bir seneydi yenge. Kış çıkmak üzereydi, annemin ayağı şişti, kaskatı kesildi. Tabipler ayağını alçıya aldılar, bir ay. Bir ay sonra açtılar, ayak... kangren olmuş... kestiler.

Ağlamaklı kızın yanaklarından öptü Râna, konuyu değiştirmek istedi, olmadı.

– Bugünkü hekimler, ayak boşuna gitti diyorlar, “filibit” mi, öyle bir şey, damarı tıkanmışmış. O illetin başka çaresi varmış ama... iş işten geçtikten sonra!

O günleri görmek istemiyordu sanki, başını çevirdi:

– Hastahaneden getirdiler külçe gibi! Takma ayağını takamadan paşababam... gitti, sizlere ömür.

Yanağından sızan yaşı elinin tersiyle sildi:

– Evet... o sene uğursuz bir seneydi yenge.

Gelini görüp ayağa kalkmaya uğraşan sakat annenin bir acele yanına vardı Râna:

– Aman efendim rahatsız olmayın!

Eğilen gelininin alnından öptü:

– Düğününe geledim kızım, diye yakındı kadıncağız, kusurumu bağışlarsın değil mi?

O haliyle özür dileyen bu cana yakın insana ne diyebilirdi Râna! Elllerine sarıldı:

– Düğün müğün olmadı zaten efendim, diye bir öpücük konurdu. İmza attım, yolculayıverdiler beni.

– İyi etmişler, diye gülümsedi nüktedan küçükanne, sefalar getirdin!

Büyükanne Seylâ'nım defteri katlayıp başucundaki gırgır dolaba koydu, kendine doğru gelen geline elini uzatmadı, kollarını açtı, alnından, yanaklarından öptü, hayır dua okudu:

– *Hera Hôde lı tıbı!*

İçinden geleni Kürtçe söylediğinin farkına vardı, düzeltti:

– Allah inayetini senden eksik etmesin kızım.

– Hele gel otur, diye ekledi, sana bir köpüklü yapayım.

Gırgır dolaptan kavanoz içinde kahve, şeker çıkardı, sedirin alt başında duran mangaldaki külleri eşeledi, cezveyi sürdü kolların içine.

– Hanımanne, yengem kahveyi sonra içse olur mu? diye atıldı Makbule. Ağabeyim tembihledi, evini gezip görmesi lazım.

Tütün sarmak üzere tabakasını sedirin üstünde el yordamıyla ararken, duraladı Seylâ'nım:

– He, doğrudur, diyerek beline bağlı bir deste anahtarı çıkartıp Râna'ya uzattı. Kısmeti çıkan kocaya, eceli gelen Allah'ına varacak. Gün gelir sen de bunu gelinine verirsin.

Kilit altında üç yer vardı konakta: Zemin katta ambar, merdiven altında kiler, bir de tavan arası. Ambara girdiğinde şaşırıldı kaldı Râna. Kerevetler üzerinde dizili çuval çuval pirinç, bulgur, mercimek; üst üste sıralanmış tenekeler dolusu Urfa yağı, köy peyniri, kavurma.

– Satılık mı bunlar?

– Hayır yenge, yemeklik. Senede bir Süverek'ten gelen zahirinin eve ayrılmış kısmı.

Tavan arası bir başka âlem: Oymalı tahtaların, boyalı hasırların, irili ufaklı sandıkların diyanı. Kendisine ait olanları gördü Râna:

– Bunlar benimkiler. Ya şunlar! Çeyiz sandıkları mı hepsi?

– Kız başına iki sandık, yenge. Şu ikisi yakında Süverek'e gidecek. Saadet ablam, Ali amcanın oğlu Sabri efendiye sözlü.

Aynı bir bölmede kırmızı toprak rengi, parmak kalınlığında deriden, çift sıra firdolayı dikişli üç sandık.

– Bu ne derisi böyle?

Çıkaramadı Makbule:

– Hani o boynuzu burnunda hayvan...

– Gergedan mı?

– Ha, evet, o hayvanın derisi. Yemen mi Sudan mı, işte o taraflardan gelmiş. İçleri kâğıt dolu. Bakmak ister misiniz?

Gülle gibi ağır asma kilidi elledi Râna:

– Kilidin haşmetine bakılırsa mahrem şeyler var içinde görümce. Gel bahçeye inelim.

Şark illerinden İstanbul'a gelip yerleşenlerin tercih ettikleri, At Meydanının ucundan denize doğru sarkan Akbıyık semtindeki okulda, yeni tedrisat kanununa rağmen, kızlar sabahtan öğleye, oğlanlar öğleden sonra derse giriyorlardı. Öğle ezanıyla birlikte, bahçe kapısının önünde paytondan inen bir alay genç kız havuzdaki balıkları seyre dalmış Râna'nın etrafını sardı. Önünde eğileni, el öpmek isteyeniyi... İçlerinden biri bu entarili orduyu tanıtmaya ihtiyacı duydu:

– Yenge, bu en küçüğümüz Muazzez, bu Zehra, ben Adalet, bu büyük teyze torunu Lebibe, bu ufaklık Şeyda, karşı komşuların kızı...

O hızla, arabalığın üstündeki evden gelenleri de tanıtmaya koyuldu:

– Bu Hatun ana, Abuzer efendinin annesi, bu hanımı Hatice, bunlar çocukları Mahmure, Feyziye.

“Haydin!” diye bir bağırıtı geldi taşlığın kapısından:

– Bu kim?

– Ablam Saadet. Sofraya çağırıyor. Huyudur, az konuşur öz konuşur, diye gülümsedi Adalet. Yakında Süverek'e gidecek, Ali amcanın oğluna sözlü.

Bağdaş kurmaya alışık, iskemleden hazzetmeyen büyükanneyle, oturup kalkmakta zorluk çeken hanımannenin yemekleri tepsi içinde önlerine gelirmiş. O gün ikisi de Allah'ın nimetini gelinle paylaşmak ister gibi, sofraya geçmişlerdi. Genç kızlarla bezenmiş cıvı cıvı masada Râna'nın gözleri Halil beyi aradı:

– Abim misafirleri savamadı herhalde, diye açıkladı Adalet.

– Bugün muhtar, yarın tüccar, öbürsü gün şarklı bir vatan-daş... Öğle yemeğinde abimin bizimle olduğunu doğrusu ben pek hatırlamıyorum yenge, diye ekledi Makbule.

Râna kaybettiği “begini” ikindiden sonra buldu. Eşini yalnız bırakmıştı Halil bey, üzgündü. Küçükken trahomdan bir gözünü kaybetmiş Hatun anayı çağırttı:

– *Delale min*,* diye takıldı. Boş duranı Allah sevmez, bilirsin.

Cumanın dışında her gün, kuşluk vaktinden ikindiye kadar, sen gel misafir odasında otur. Kapıyı çalana benim dışarı çıktığımı söyle. İçlerinde densizi de yok değil, bilmek ister... Sen de uydu-ruver, aklından ne geçerse, Üsküdar'a, Beyoğlu'na, ne bileyim... müdüriyete gitti dersin.

– Ağa m1,* bu densizler yemin et derler... Yalan yere nasıl yemin ederim!

Yalan yere nasıl yemin ederdi torun sahibi kadın! Halil bey, nereden akıl ettiyse, çıkar bir yol keşfetti:

– A benim cahil anam, isimsiz oda olur mu? diye cebinden kalem defter çıkardı. Bak şimdi yazıyorum, oturma odası... Mesela, Tatavla. Bizim oda Beyoğlu, çalışma odam Üsküdar! Ben orada çalışırken Üsküdar'da diye yemin etsen, başın mı ağırır, günaha mı girersin?

Hatun ana uzun uzun düşündü:

– Esah değil ama, ağa m1, senin emrin başım gözüm üstüne.

Hatun ananın yalan yere yemin etme çilesi iki gün anca sürdü. Nikâhtan sonra yedinci gün, âdet usul gereği gelinin baba evini ziyaretinden önce alınacak hediyeler vardı. Halil beyle hanımı evde durmaz oldular. Sabah kahvaltısından sonra, paytonla ver elini Beyoğlu. Öğleye kadar alışveriş, yemek vakti Pera Pallas, Tokathıyan, öğleden sonra Boğaz yolunda gezinti... Perşembe akşamı, Divanyolu'ndan üç kutu baklavayla hediye faslı tamamı. Mülkiye'ye başlayacak Bâki'ye Watermann marka altın bir dolmakalem, Fatma'ya üç katlı, sedef kakma, yelpaze gibi açılır bir dikiş kutusu, Afife yeni moda güzel bir bisiklet, Emine'ye, kendi boyunda, gözleri açılır kapanır cicili bicili bir bebek. Bacı'yı da unutmamıştı Râna: Çarşıftan vazgeçirmek için, yakası, cepleri işlemeli fantezi bir ferace.

“Acısıyla tatlısıyla şiiirdir hatıralar, tarihçi gözüyle bakma,” di-
Ayen şair ne kadar da haklıydı! Bahçe kapısının önüne birikmiş ev halkını gördüğünde acılı günlerin üzerinden atlayıp ma-ziye doğru koştu Râna, çocukluğuna sarılır gibi sarıldı Nazile'ye,

* (Kürtçe) Ağam.

Bâki'ye. Bacı'yla kucaklaştı. Elindeki kitabı yere bırakıp kirazın altından doğru gelen beybasının boynuna kollarını dolamak üzereyken... örf, âdet, edep, hayâ –gelin olmuş koca kadın–, el öpmekle yetindi. Afifi kucakladı:

– Kayınço, hadi, eniştenin eline bir buse kondur, sana bir şey getirdi!

Bahçenin bir ucundan kopup gelen Emine'nin kolları boynuna dolandı.

– Nânaa!

Sevgi dolu soluğunu bir süre dinledi Râna. Müştemilat binasından çıkıp gelen Fatma'da ağırbaşlı bir hanım edası:

– *Bonjour*, hoşgeldiniz abla.

– *Bonjour* Fatma sultan. Fransızcayla aran iyi galiba?

– İyi ama, Bazel yalıya gitti.

Bilinçli bir dokundurma mıydı bu “Bazel yalıya gitti”? Niye gitti diye sormadı. Acısıyla tatlısıyla o güzelim günler geride kalmıştı.

Dikiş kutusuna burun kıvırdı Fatma: “Sen eline iğne aldın mı ki bana bunu getiriyorsun?” gibisinden bir bakış, kuru bir teşekkür, bisiklete binmeye çalışan Afife doğru yollandı.

Gözleri, ortalıkta görünmeyen Libabe hanımı aradı.

– Annem bir yere mi gitti beyba?

– Hayır yavrum, mutfakta uğraşıyor. Eliyle tatlı yapmak istedi göz ağrısı kızına.

Libabe hanım tulumba tatlısı yapmakla meşguldü “kıymetli yavrusuna.” Avucunda bir öbek hamur, el öpmek isteyen kızına dirseğini uzattı:

– El öpenin çok olsun. Şekersiz günlerin acısını çıkaralım dedim. Beğenirsin inşallah!

“Acısıyla tatlısıyla şiirdir hatıralar,” diyen şairin tılsımı bozulmuştu.

– Elinize sağlık... valide, beğenmemek ne demek, diyen kızından soğuk bir yanıt geldi.

Şiire mal olmamıştı henüz anlamsız itişmeler. Sırtını dönüp kapıdan çıktı Râna.

Konak gene o eski konak. Haremde, selamlıkta, cumbanın içinde geçen eziyet, ümit dolu saatler, nenesinin son nefesi, beybasının hapiste olduğu günler, yarın korkusu, kıtlık, açlık, soğuk, ayaz, gelen kışa hazırlık... çinili sobanın ardında yığılı odunlar. Çocukluğun yarattığı o hisli âlemin dışında neyin hasretini çekerdi insan denen yaratık? Buluş yılları, endişe, uykusuz geceler, kediye fırlattığı karyolanın topuzu... Mal bulmuş Mağribi gibi Fatma yerleşmişti o kasvetli odaya! İç âleminde gelişen, çelişen hislerle dalgın, ninesinin odasında buluverdi kendini: Sızıp kalmış dedesi! Nâsır beyin mor damarlı elini eğilip öpemedi, ninesinin donuklaşmış o çelimsiz elinde başka bir hayatiyet vardı.

Cuma namazından sonra bahçede kurulan sofraya geçildi. Bu hengâme içinde Bâki'nin hediyesini vermeyi unutmuştu Râna. Eşinin pes perdeden bir şey söylemesiyle yerinden kalktı, ağaca astığı çantasından çıkardığı kutuyu kardeşine uzattı: Altın bir dolmakalem! Ablayla, enişteyle sarmaş dolaş olduverdi Kiki. Koca bir tepsi böreği sofraya getirdi Bacı. Damat gene bir şeyler fısıldadı geline, Râna gene yerinden kalktı, gidip fiyonklu bir paketten çıkardığı işlemeli fantezi bir feraceyi Bacı'ya giydirmesiyle ortalık bayram yerine döndü.

– Bu ne endam!

– Saraya gelin mi gidersin Bacı!

Nazile, gözleri dolu dolu, Şevket'e doğru eğildi:

– Bir içim su olmuş Râna!

Libabe hanım dik kafalı kızını hiç böyle görmemişti:

– İksir mi içirdi adam, diye söylendi. Şuna bak, nasıl da ita-atkâr olmuş!

Nikâhlı kocası da olsa, baba ocağında bir adamla birlikte yatıya kalmayı içine sindiremedi Râna. Beybasına duyduğu hürmetle bağdaşmayan bir tarafı vardı. İkinci sonrası, “yolcu yolunda gerek” diye müsaade istedi, üç beş gün içinde zaten ucu bucağı belirsiz bir sefere çıkması gerekti. Bağdat hattı? Tıklım tıklım! Kızıyla damadına yataklı vagonda bir kompartıman ayırmayı taahhüt etti beybası.

Eminönü, Kapalıçarşı, Sultanhamam... gidecek hediyeler: Kehribar tespihler, gümüş ağızlıklar, yaldızlı yemeniler, hanım-

lara ipekli, beylere ağır şalvarlık kumaş, tanıdık bir sarraftan bas-kıdan yeni çıkmış altın 5 liralıklar... Beyinin ricasını unutmamıştı gelin, trenden inerken bağlamak üzere, pembe tül den bir yaşmak beğendi kendine. Divanyolu, muhallebici dükkânı, aileye ayrılmış yerde “begiyle” bir öğle yemeği. O günkü tavuklu pilavı Tokatlıyan’ın kremalı bifteğiyle değişmezdi Râna gelin. Ayaküstü uğradılar Beyoğlu tarafına. İki ay sonra, dönüşte, ne olur ne olmaz, bir hasır şapkayı bavulda bulundurmak akıllıca bir işti.

II

Bozkırdada uzayıp giden trenin tiz düdüğü yanık bir türkû gibi yansır yolcunun kulağına. Nihayetsiz kıraçta, toprak yığınlarını andıran köy evleri arada bir uzaklarda seğirtir, bir görünüp bir kaybolur; geçmişle gelecek arasında gidip gelir duygular; menzile yaklaştıkça artan merak, geride kalan günlerin hasretiyle yoğrulur. Ufukta, gökle birleşen ovanın belirsiz çizgisinde dünya değerleri aklın ötesinde başka bir âleme taşınır.

– Râna!

Yeryüzüne döndü bulutlarda gezinen Râna:

– Efendim?

– Bak ne diyor lokomotif, keyfi pek yerinde!

– Ne diyor?

– Dinle bak: Çoğu gitti azı kaldı, çoğu gitti azı kaldı. Hadi ayak uyduralım hep beraber, lokomotif gibi çabuk...

– Çoğu gitti azı kaldı, çoğu gitti azı kaldı.

Kompartımanın içi gülüşmelerle doldu. Râna yeşilim gözlerinde sevgi dolu bir bakış, başını kocasının omzuna yasladı:

– Ama lokomotif yalan söylüyor begim! Konya Ovasındayız henüz!

– Nereden bildin tatlı gelin?

– Beybamin haritasında Bağdat Demiryolunu ezbere bellemiştim. Hem ben bu yolculuk bitmesin istiyorum. Begimin eli elimde, bozkırın üzerinden uçuyorum gibi bir his var içimde.

Ne koca, ne baba konağı! Vagonun minicik hücrelerini evi gi-

bi benimsemişti Râna. Hafif çeken bavullardan birini taburenin üstüne yerleştirdi, üstüne sepetten çıkardığı peşkiri serdi, kutularda köfte, börek, turp, turşu, içindeki huzuru belli etmek için iki gülücük arasında sordu:

– Bağdat’a kadar gitsek mi begim?

Beklenmedik teklifi neye yoracağını bilemedi aşiret ağası. Geçip gitmek! Bir şeyden mi ürkmüştü? Şakacıktan da olsa korkusunu mu ihsas ediyordu Râna? Hanımını iknaya çalıştı:

– Taş çatlasa iki ay... iki aya varmaz döneriz benim tatlı meleşim, diye saçlarını okşadı. Göreceksin sultanlar gibi ağırlayacaklar seni. Korkula...

Râna’nın işaretparmağı dudaklarını mühürler gibi kapadı:

– Korku, içimdeki korku begim, sade ve sadece senden uzakta kalmak.

Ulukışla’nın önünde tahta perde gibi dikildi heybetli tepeler. Lokomotif gevşedi, durdu, on adım ötedeki kulenin hortumuna kadar yorgun argın süründü, su aldı, bir benzeri de ayrıca katarın arkasına bağlandı.

– Biri önden çekecek, öbürü arkadan itecek. Başka türlü aşılır mı bu dağlar! diye izahat veriyordu kondüktör yaşlıca bir hanıma.

Toroslar’da gök mavisıyla söyleşen doruklar, güz yapraklarının envai çeşit renkleriyle donanmış yamaçlar, şakıyan çağlayanlar... Açık pencereden bu muhteşem tabiatı seyre dalmış Râna rampada zorlanan çekicinin tekleyen “çuf çuf”una kaptırmıştı kendini. Beyine taraf döndü:

– Ne diyor lokomotif?

– Bilmem, ne diyor sence?

– Of yo-rul-dum, of yo-rul-dum, of yo-rul-dum...

– Çok yo-rul-dun, çok yo-rul-dun... diye tekrarlayan begi kollarıyla sarmaladı eşini:

– Râna’m, diye ekledi, neden öyle yok yere endişeler yaratır, hırpalarsın kendini? Ayrı kalmak da nerden aklına geldi? Şu selamlık işi hariç, senden ayrı bir yerlere gitmeye hiç mi hiç niyetim yok. Yeter ki günün birinde sen beni terk edip gitmeyesin.

Bir defalık yaver giden talihi gönlüne göre bir adam göndermişti, için için gülümsedi Râna. Şu kutu kadar odacıkta mutluydu, yeter ki bu oynak talih, bir kez daha, sevgisini çok görüp acılara gömmesin.

Öfleye pöfleye ilerleyen kara tren Pozantı'da soluk, Islahiye'de kömür aldı, toparlandı, hızlandı, Osmanlı'dan ayrılmış Suriye toprağına daldı, döndü, Kargamış'ta Fırat suyunu aştı, Ayn el-Arab, Mürşidpınar, yeni hudut kapısı! Yarı gömük kerpiçten üç beş ev, iki araba, bir deve.

– Burada mı ineceğiz?

– Evet, tren faslı burada bitti, sultanım.

Râna'nın gözü, omuzdan bele kadar çapraz bağlı fişeklikli, kefiyeli, silahlı atlılara takıldı. Bavuldan çıkardığı harmaniye büründü, yaşmağını bağladı. İstasyonun o tozlu toprağına ayak basar basmaz, atından inen silahlı, Halil begin elini öpmek için yarıştı. Al rengi bir küheylanı getiren yaşlı yaya, eliyle ilkin arabayı, sonra sırtında taht kurulu yere çökmüş deveyi gösterdi: Yenge hanım hangisiyle yol gitmek isterdi?

– Râna'm, araba mı deve mi?

– Deve ikimizi taşır mı?

– Ata binmek boynumun borcu, ağalık icabı tatlım. Araba, deve, hangisini istersen, yol boyunca yanından ayrılmam, diye söz verdi aşiret kuralına uymak zorunda olan begi.

– Yalnız olduktan sonra! diye söylenen gücenik gelin, devenin sırtındaki tahtın içine oturdu.

Bavullar arabaya yüklendi, ayağa kalkan devenin bir öne bir arkaya kaykılmasıyla midesi ağzına gelen Râna hayvanın hörgücüne sarıldı. Aşiretin yengesini toza boğmamak için deve önde, atlılar, arabalar arkada, kafile Suruç'a doğru yollandı.

Suruç'ta zorunlu mola. İki saatlik yoldan sonra, at binmeyi unutmuş ağanın kasıklarına ağırlı girmiş, kalçadan aşağı bacakları tutmaz olmuş, deve sırtında ileri geri sallana sallana giden hanımının beti benzi uçmuştu. Ağalık faslı ertelendi, boş giden arabanın içine şilteler serildi, geri kalan yol boyunca "begine" kavuştu Râna.

İssiz, çorak, kuraklıktan çatlamış toprak üzerinde günde yedi saat yolculuk. Urfa, Hilvan... iki gece konaklamadan sonra, Süverek'in kel tepesi üstündeki eski kale görüldü. Ağa ile hanımının, langır lungur, arabayla çarşıda görünmesi törelere sığmazdı. Kasıgındaki sızıya rağmen Halil bey atına, benzi solmuş gelin hanım devenin sırtındaki tahtına kuruldu. Kurulmaz olaydı! Az ileride, şehrin girişinde, kalabalık arasında bir telaş. Yaklaştıkça gözleri fal taşı gibi açıldı: Yol boyunca adım başı, boğazlanan, kan gölünde debelenen koyunlar! Bağırarak istedi, hançeresi tıkandı, midesi bulandı, istifra edecek oldu. Tahtıravandan indiği an ayağının önüne yatırılan bir yavru devenin boğazına saplanan bıçak, üstüne fışkıran kan... Baş döndü, gözleri kararır, resmen düşüp bayıldı ağanın hanımı.

III

Sıcak kavuruyordu içini. Terlemiş teni, yapışkan geceliği, boyuna dolalı çarşaf... silkinip uyanmak istiyorsa da Râna, göğsüne çökmüş bir deve gözkapaklarına kurşun döküyordu sanki. Uğuldayan kulakları, zonklayan şakakları... alnındaki ıslak bez gülsuyu kokuyordu. Kirpiklerini anca aralayabildi, ıkına sıkına doğruldu yatağın içinde. Başucundaki havluyla yüzünü kuruladı, kalktı sendeleyerek, sabahlığına büründü, el yordamıyla pencereye yanaştı, camın buğusunu sildi, karla kaplı damların üzerine oturmuştu ufuk! Gürül gürül çini soba, sedef kakmalı dolap, pembe çarşaf, gerdeğe girdiği oda, bitmeyen bir yolculuk, kapı ağzında boğazlanan deve... Erenler! Neredeydi? Duvarlar etrafında döndü, dizinin bağları çözüldü, yığıldı yeni baştan yatağının üstüne.

– Râna!

Birbirine dolanmış bir sürü kadın yüzü, yüzlerin ardından duyar gibi olduğu begine ait bir ses:

– Râna'm, neden kalktın? Ne lazım?

Eğik yüzler silindi, can simitine sarılır gibi kollarını eşinin boynuna doladı Râna:

– Begim sırtım yanıyor!

Sabahlığın içine dalan bir el sırtına yapışık tahtalaşmış hamuru söküp aldı:

– Ateş kırkın üzerinde kaç gündür, kendinde değilsin Râna'm. Zatürree denen musibetten korktuk.

– Sırtıma yapışan...

– Hardal lapası, yakı vurdular, tatlım.

Ateşini yoklar gibi elini hanımının alnına bastırdı, saçlarını okşadı:

– Çok şükür, korktuğumuzla kaldık. Kabahat bende baygın gözlü güzelim. Haydarpaşa'ya gelirken açık camın önünde uçuşan saçlarını seyre dalmış bendeniz, değişen zemin ile zamanın farkına varamadım.

Eli beginin avucunda, söyleneni anlamaya çalışan Râna'nın kayıp giden bakışı ayağının ucunda dikilen karyolanın topuzuna rastladı. Baba evi, ağaçtaki kediler, geçmişteki safdil kızın isyanı, pencereden fırlayan topuz... Kasılan yumruğunu okşayan bir el! Zaman zemin kavramıyla oynayan âleme doğru kayıyor, kayboluyor, dönüp geliyordu Râna. O karmaşık diyarda düz bir damın tepesine dikili çomak, çomağın ucuna kakılı koca bir baş soğana dönüştü topuz. Kıpırdayan dudaklarından sızan bir fısıltı:

– Dügün... neredeydi... begim?

– Kimin düğünü tatlım?

– Dügün...

Hangi, ne düğünü? Kendi düğünü mü, onu mu sayıklıyordu sevgili hastası? Yoksa... hâlâ Süverek'te mi dolanıyordu Râna?

– Kâzo'da?...

Aralanan gözlerinde ufak bir ışıltı, "evet" gibisinden başını salladı hasta. Evet, Kâzo'daydı, Fırat'ın kıyısında. Gerdek odasının damına dikili çomak, çomağa bağlı kırmızı bir çapıt, tepesine kakılı soğan, içeriden çıkıp kapıda beliren damat, elinde salladığı bir kanlı tuman, kalabalıktan yükselen takdirkâr uğultu, davul zurnalı gevendalar, patlayan silahın havaya uçurduğu kırmızı çapıtlı soğan! Gelinin işi görülmüştü, güveyin elindeydi kânıt. "Yüzünün akıyla çıktı damat," diye fısıldamıştı yanındaki na-

hiye müdürünün hanımı. Ayakucundaki karyolanın topuzu sarı bir soğan başı gibi dikili duruyordu. Gerdeğe girdiği gece, eşine hürmeten nefsine hâkim olan beginin ne suçu vardı! Dügün orada olsaydı... eğer orada olsaydı... Kesik kesik, inler gibi yalvardı:

– Ne olur... beni affet... begim.

Ne biçim bir horozdu köydeki o aygır damat! Akan kanla mı ödenirdi şerefın bedeli? Akıtılan kanla mı ölçülürdü yüz akı? Utancı savmak için şanlı bir bayrak gibi sallanan kanlı don, avdetin şerefine boğazlanan koyunlar, gırtlığı deşilen deve... Dehşetin ürküttüğü, elden çıkan bir denge, gaibe gidiş dönüş, başının üstünde asılı gibi duran kaygılı simalar...

– Ne zaman... döneceğiz... begim?

– Hemen şimdi hayatım.

Üç gün olmuştu Süverek'ten döneli. Üç gün ateşte kavrulan Râna selamete çıkan yolda derin bir uykuya daldı.

Dördüncü günün sabahı pencerede ışıyordu kışın beyaz güneşi. Kirpiklerinin arasından etrafına bakındı: Çini soba, sedef kakmalı dolap, sevdiği çiçekli çarşaf, gerdeğe girdiği oda... Başucunda, sessiz, tespih çeken Seylâ'nım.

– Anne...

Dilinden, beyninden değil, içinin bilmediği bir yerinden kopup gelmişti çağrı. Sevgiyi, sevgiliyi dünyaya getirenin payesi değil miydi analık? Belirsiz bir tebessümle, alışık olmadığı sözcüğü tekrar etti:

– Anne...

Tekrar tekrar söyleyecekti, merakı üstün geldi:

– Begim bir yere mi gitti?

Şefkat dolu bir bakış, alnında gezinen bir el:

– O seni bırakıp da bir yere gider mi yavrum! Yere giresi muhtar, kim bilir ne istemeye geldi?

İstanbul'da doğmuş kızlar için Süverek hayallere çeşni veren acaip bir beldeydi, her biri kendine göre bir fikir edinmişti. Râna'nın ateşi düşüp akli başına geldikte görümcelere cevap yetiştiremez oldu.

– Orası buradan büyük mü yenge?

– Zannetmem Mamez'im. Doğrusunu istersen fazla bir şey görmedim. Sabahtan akşama hanımlarla otur kalk. Ben Kürtçe, Zazaca bilmem, onların Türkçesi yok, Sultan yenge olmasa...

“Kim” diye soracaktı Muazzez, lafını kesiverdi Ali amcanın oğluna sözlü “az konuşan öz konuşan” Saadet ablası:

– Yolu nasıl oranın?

– Kötü.

– Siz neyle gittiniz?

– Arabayla.

– Gelin atla gidermiş!

Atta, itte değildi ki mesele. Soğan dikili damda, gerdeğe gireceği gece anlardı Hanya ile Konya'yı.

– Sen kocanla didişme, diyerek, dik konuşan görümceyi diki-ne yanıtladı. Adamı göçürürsün, Sultan yengenin başına gelen senin de başına gelir.

– Ne gelmişmiş başına?

– Dinle de ibret al. Kocası, amcanız Hacı Halil ağa genç yaşta ölünce, küçük kardeş Abuzer'le evermişler yengeyi. Âdet böyle. Çocuk yaştaki güvey iki seneyi altını ıslatmakla geçirmiş.

– Benim ismim Sultan mı?

– Senin ismin Saadet ama saadeti kimseyle paylaşmaya niyetin yok gibi. Ali bey amcanın çişini tutamayan marazlı bir oğlu var. Sen bu hırçın huyunla kocanı göçürür, ister atla, ister tahtı-ravanla, gidip girersin sidiklinin koynuna!

“Dediğim dedik” havası, azarlar gibi konuşması... Bu Saadet görümcenin Libabe hanıma benzer bir tarafı vardı. Fazla üstünde durmadı Râna, “ne halin varsa gör” gibisinden başını çevirdi. Suskunluğu fırsat bildi Muazzez:

– Neden Türkçe konuşmuyor onlar? Zazaca nedir yenge?

– *Esto, çinio*,* diye takıldı Râna küçük görümcesine. Zazaca nedir bilsem! Kitabı yok ki bu dilin!

– Bir gün, ağabeyin, Kakulo'yu çağırdı, diye anlatmaya koyuldu.

– Kakulo kim yenge?

* (Zazaca) var, yok.

– Çarşı pazar işlerine koşan adam. Asıl ismini bilemedim bir türlü. Kakulo'ya “çarşıdan semizotu al gel,” dedi. Nedense canı çekmiş. Kakulo gitti gelmez. Aradan bir hayli zaman geçti, kan ter içinde döndü adam, sormuş soruşturmuş, semizotunu bilen yokmuş çarşıda. Sultan yenge adama “pırpar” diye seslendi. Hiç yabancı gelmedi bana “pırpar.” Fransızcada semizotunun adı “purpiye.” Defterime kaydettim.

– Siz Fransızca biliyor musunuz yenge?

– Az buçuk.

– Zazalar Fransızca mı konuşur?

– Öyle bir şey demedim Mamez! Avrupai dillere benzer kelimeler kulağıma çalındı, not ettim, hepsi bundan ibaret. Bak mesele, misafir ne kadar kıymetliyse, yemekler o kadar yağlı gelir, oranın âdeti. Benim nazik bünyem yağlıyı kaldıramaz. Köydeydik, Hadro'da. Kadının sepetinde üç beş yumurta gördüm, gözümde tüttü rafadan yumurta. Parmakla işaret edip bir tane istedim. “Heg?” diye sorup, sepeti elime verdi. Bildiğim kadarıyla İngilizcede yumurtaya “egg” denir.

Adalet görümce, büyükanne Seylâ'nımın anlattığı bir olayı efsane sanmıştı:

– Hadro dediniz değil mi yenge?

– Evet.

– Oraya gelip yerleşen büyük büyük babamızın Mehmed'i Hacı'ymış adı. Düşman kurşunuyla ağır bir yara almış. Fedakâr atı onu yedi köy öteden, durup dinlenmeden sırtında taşıyıp Hadro'ya getirmiş. Evinin önünde atından inerken ölmüş Mehmed'i Hacı. Nefesi tükenen atı da oracıkta çatlamış. İkisini yan yana gömmüşler, doğru mu?

Evet, hatırladı Râna:

– Hadro'da bana bunu anlattıkları gün, mezarları gidip görmek istedim. O gün de aksine, yağmur, şimşek, fırtına. Ev sahibesi, adını unuttum, bardaktan boşanırcı gibi yağın yağmuru, çakan şimşekleri gösterdi “burisk” deyip ellerini havaya kaldırdı. “Burisk”! Fransızcada “burask” fırtına, kasırga demek.

Muazzez'e gülümsedi:

– Onu da birçokları gibi defterime kaydettim.

Adalet'e taraf döndü:

– Ertesi gün o iki mezarı gidip gördüm Adalet. Atla süvarisi yan yana yatarlar.

– Köyden köye neyle gittiniz yenge?

– Hiç sorma, attan başka vasıta mı bulunur! Bacaklarım, belim tutmaz oldu sonunda. İlk günü Tılgani denen bir köyde konaklamak zorunda kaldık. Paşababanıza ait bir köy. Attan indiğimde olduğum yere çöktüm. Kadınlar etrafımı sardı. Bir tas su getirdiler, sulanmış çamur rengi, içene aşkolsun. Dama girdik, dam dediğin yarısı yere gömük uzunca bir oda, pencere yok, karanlık, ıyırayı yaktilar, kandile benzer bir şey. Altıma şilteler, etrafıma yastıklar döşendi, bağdaş kurup oturduk, yere örtü serildi, meğer geleceğimizden haberleri varmış.

– Geceyi orada mı geçirdiniz?

– Acele etme, gece olmadı henüz. Yemek meğer hazırmış. Önüme konan katlanmış peçeteyi açıp dizimin üstüne serince ağabeyinizin güleceği tuttu, ağzını eliyle kapadı, gözlerinden yaş geldi, boğulacak sandım. Gülmek ayıp orada, ağırbaşlı olmak şart, hele bir ağa için. Neyse, zor tuttu kendini, kulağıma eğildi: “Hanım peçete değil o, ekmek, sac ekmeği,” deyince doğrusu çok utandım.

– Somun ekmek yemezler mi?

– Fırın mı var köylerde! Dur daha bitmedi. Koca bir tepside on kişiye yetecek pilav, pilav kümesinin üstünde başı gözü yerinde kızarmış bir oğlak getirdiler. Şehrin girişinde kanlar içinde debelenen hayvanlar canlandı gözümde, elimde olmadan geri geri çekildim. Şânenin hanımı...

– Sözüünüzü balla kestim yenge! Şâne kimin nesi?

– Ağanın köydeki vekiline “şâne” diyorlar orada.

– Kadıncağız toprak bir çanak içinde parça etli, sulu patlıcan yemeğini “tırşık”, “tırşiki Hacı'an” diyerek önüme doğru sürdü. “Ye de bak,” gibisinden bir de kaşık tutuşturdu elime. Aşiretin ananevi yemeğiymiş “tırşık,” ekşimsi bir tadı vardı, sumak koyarlarmış içine. Oğlağın cesedini gördükçe yiyesim gelmiyordu. Kadıncağız bu sefer huni biçiminde dürdüğü bir parça sac ekmeğini pilavla doldurdu, beğenilmeyi bekleyen bir tavırla “rız” diye-

rek bana taraf uzattı. “Rız”ın pirinç demek olduğunu o akşam öğrendim.

– Hadi artık sen kaleme al, diyerek Muazzez’in eline bir kâğıt tutuşturdu. İki dil birden öğrenmiş olursun! Fransızcada pirince “ri” denir, “riz” yazılır.

Gördüğüyle, bildiğiyle böbürlenmesini sevmeyen Râna, köylerde geçirdiği günleri unutmak istemiyordu sanki:

– Gece odanın damında yattık. Yıldızlar o kadar yakındı ki onlarla beraber uyumuş kalmışım. Tanyeri ağarırken uyandım. Şehir içi gibi değil, sabahlar serin oluyor köyde. Bir tas sıcak çorba, nasıl da iyi geldi...

– Sabah sabah çorba mı içilir yenge?

– Hem de nasıl! Sabah çorbası iyi de, ayak yoluna gitmek zor. Şâne, elinde ibrik, ağasını gözden uzak, adam boyu uzamış dikenlerin içine götürdü. Ben de, karısının peşinde ahıra vardım, ibriği teslim aldım, içeri girip çömeldim.

– Siz de ağaçların altına gideydiniz yenge!

– Ağaç nerde a benim tatlı yârim? Fırat tarafındaki köyler harîç, gerisi kupkuru düzlük. Odun yok, kömür yok... Hadi bilin bakalım, kadınlar neyle yemek pişirir, çoluk çocuk neyle ısınır kışın?

– ...

– Hayvanların dışkısıyla, tezekle.

Gülme tuttu kızları:

– Olur mu öyle şey?

– Çaresizlik yaptırıyor her şeyi, diyerek işin tarifine koyuldu Râna. Çocukların topladığı tezekleri samanla yoğurmak, tabak gibi yassılamak, birbiri üzerine yığmak, köydeki kadınların bin bir işinden biri. Ben ilkin hamur yoğuruyorlar sandım. Her evin önünde odunluk yerine geçen öbeklenmiş tezekleri görünce anladım. Ocağı yaktılar mı durma git, dumanda boğulursun. Yapışkan, asap bozan sinekler bile kaçıyor.

Gözlerini ovuşturdu:

– O zavallı miniklerin irin dolu gözleri birer sinek kovanı. Trahom denen hastalık çoğunu kör edermiş.

– İlacı yok mu yenge?

– Tabip var mı ilacı olsun! Tabip, kepirin ortasında tek başına bir mezar. Mezarın başucunda, dalları renk renk çapıtlarla donanmış güdük, kavruk bir ağaç. Evliya yatarmış orada, ziyaret yeri olmuş; asılı çapıtlarsa... yavrusunun gözünü körlükten, kırk derece ateşle titreyen adamını sıtmadan kurtarması, kıza koca bulması, çocuğu olmayan gelini hamile bırakması... neler neler; dertlere derman arayan, mevtadan medet uman çaresiz kadınların ümidi.

Paşababanın köylerini başka türlü tahayyül ediyordu kızlar.

– Bu insanlar hiç gülmez mi?

– Cuma tatili yok mu orda?

– Çerçinin geldiği gün cumanın yerine geçer, diye gülümsedi Râna. Daha köye girerken sesini duyurdumu, kadını kızı, torbasına buğday koyan, bir koşu yanına varır. Kadınlar iğne iplik, çuvaldız, tuz, şeker... kızlar, bir sevinç bir heyecan, cicili bicili ay-nalar, taraklar, tokalar, boncuklarla değişirler torbadaki buğdayı. Benim orada olduğum gün üzüm de getirmişti çerçi. .

– Çerçi nereden gelir yenge?

– Şehirden.

– Ee... üzüm?...

– Süvereğin etrafı bağlarla çevrili Adalet. Hepimizin sevdiği pestil, kesme, üzüm bulamacından cevizli sucuk o bağlardan geliyor.

– Şehirde hiç kalmadınız mı yenge?

– Kalmaz olur muyuz! Köyden çok şehirde kaldık. Ziyarete geldiler, ziyaretlere gittik; ama demin söylediğim gibi, sabahtan akşama hanımlarla otur kalk, fazla bir şey görmedim. İzzet ikram, tatlı ye, çay kahve iç... Tütün sarma bakımından erkeklere taş çıkartır yaşını almış hanımlar. Tütün kâğıdı, çay, kahve Halep'ten gelirmiş, yani bir şehirden ötekine, o zamanlar. Şimendifer gelmeden, “demir'i geçti geçmedi”* diye bir mesele yokmuş bundan beş on sene önce. Şimdi, hudut, sınır kapısı, Frenklerin “lesepase”* dediği kâğıt... sonunda tüccar kaçakçı olup çıkmış.

* Demir'i geçmek: Rayların üzerinden atlayıp Suriye tarafına geçmek.

** “Laisser-passer”: Sınırdan geçme izni.

Kızlar sordu, Râna anlattı, yoruldu. Güle oynaya gittiği, hastalanıp döndüğü yöre, ateşler içinde kendini kaybettiği günden beri, varla yok arası bir belde gibi yerleşmişti belleğine. Küçe'lerin* kavşağında üç cephele koca ev, gün ıştır ışımaz ağanın elini öpmek için avluya dolan başsız kalmış bir toplum. Kuşak altında altıpat, aba altında filinta, ortalığı haraca kesen "düşman!" Düşmanla doğup düşmanla büyümüşü aşiret. O gün at üstünde vurulan Mehmed'i Hacı, bugün kurşun yemiş, aksayan, Ali amcanın oğlu Sakıp...

– Okumak için İstanbul'a, adaşı amcasının yanına gelmek ister Kâzo'lu Mehmet amcanın oğlu Halil.

– Becayış mı var! diye çıkışıverdi Süvereğe gelin gidecek Saadet görümce.

Nerden çıkarmıştı bu becaayış işini. Berdil** mi demek istemişti? Berdili duymuş, ama ne olduğunu bilmiyordu herhalde.

– Amca, dayı, nalıncı keseri bunlar! Yüzgörümlüğü vermeye elleri vardı mı bari? diye sürdürdü görümce.

Kasıtlı mıydı patavatsızın sözü? Kaç kişiden görümlük alırdı gelin! Parlamamak için kendini zor tuttu Râna:

– Ben, Râna kulunuz, yalnız ve yalnız ağabeyinizle akd-i nikâh eyledim, saadetlû görümce, demekle yetindi.

Çekmecedan çıkardığı elmas, yakut, zebercet taşlı yüzükler, beş burma bileziklerle dolu kutuyu hırslı kızın burnunun ucuna dayadı:

– Görümlük değil, hediye!

– Layık olana tabii, diye ekledi.

Bir çift zümrüt küpeyi parmağının ucunda salladı:

– Bunlar Ali amcadan! Müstakbel kaynatandan sana bir şey kalmadı!

Saadet sarardı, kapıyı vurup çıktı. O beğenmediği amcaların yanına gelin gidene kadar yengesine yanaşmadı bir daha.

* (Kürtçe) Sokaklar.

** Berdil: Başlık ödememek için iki gencin karşılıklı olarak bacılarını birbirine vermeleri.

Benzerlikten olsa gerek... Evet, Sultantepe’de de bir başka Saadet vardı. Libabe hanımın “hınk” demiş burnundan düşmüştü bu allâme görümce. Baba ocağını ziyaret günü anasının takındığı tavrı tarife gerek mi vardı! Kızı ayağına gelene kadar mutfak, kiler, bir yerlerde meşgulmüş görünecek, kuru bir “hoş geldin”le, eli yağlıysa dirseğini, değilse başını çevirip elini uzatacaktı, öpülesi elini! Elâleme akıl dağıtan kadın neyle oyalanırdı hâlâ! Yıllar boyu azarlar gibi tavsiye yerine talimat veren ana, paylanan kızıdan tepki, yaşlısında gencinde anlamsız bir izzetinefis! Alıp veremediği bir şey kalmış mıydı evden çıkmış kızıyla?

– Râna!

Anasıyla hesaplaşmaya dalmıştı Râna:

– Buyur begim?

– Giderken aldığımız şapkayı getirdik mi gelirken? Zabıta memurları Abuzer efendiyi karakola götürmüştü.

– Ne yapmış zavallı adam?

– Başında fes varmış.

– Ee, ne var bunda?

– Kanun çıkmış güzelim. Gözden gönülden uzak kaldık, farkına varamadık.

Yassılaştırmış şapkayı dolaptan çıkardı Râna. Başa geçen tarafı yumruğuyla vurarak şişirdi, kenarları düzeltti, eğilen beginin kafasına oturttu:

– Ama böyle de dolaşılır mı mösyö! diye gülmeden edemedi.

Aynaya bakıp yüzünü ekşiten beginin yanağına bir buse kondu:

– Başına mendil dahi bağlasa zarafeti bozulmaz begimin!

İşin şakası yoktu. Fes artık tarihe mal olmuştu. Halil bey yetişirse Abuzer efendi hapiste bulacaktı kendini. Çavuşun demesi, Diyanet İşleri reisi, “Şapka giymekte dini ve vicdani mahzur yoktur” diye demeç vermesine rağmen, Erzurum’da, Rize’de, Maraş’ta, bu şapka inkılabına karşı, sarıklı fesli binlerce kişi sokaklara dökülmüş.

– Fes isteriz diye mi ortalığı velveleye vermişler?

– Fes ne gerek ipte sallanan başa!

- İp de nesi? Anlayamadım begim.
- Elebaşlarını yakalayıp ipe çekmişler, hanım.
- Aaa! Bir fes için idam mı olur insan?
- Festen ziyade nümayış meselesi. Yeniliğe her adımda, olur olmaz... Anladığım kadarıyla Gazi paşa artık itiraz kaldıramaz olmuş.
- Abuzer efendi dışarı çıkamaz mı artık?
- Adamın yüreği ağzına gelmiş. Bırak evinde otursun. Divan-yolu'ndan tramvaya bineriz. Abuzer'i öldürsen başına lenger koymaz. O önü siperli başlık? İngilizlerde gördüm...
- Kasket?
- Evet, ona bir kasket, bana düzgün bir şapka. Hava soğuk, düşünmedik, sultanıma kürk yakalı bir manto. Üsküdar'a yarın mı geçeriz?
- Begim nasıl münasip görürse.
- Beyoğlu'na gitmişken, kayınlara hediye...
- Yakasını düzeltirken ensesini kaşdı:
- Görümceye ne alsak?
- Fatma'ya mı? Bilmem, bir şey beğenmez oldu.
- Genç adam kabahat işlemiş gibi hanımını alttan alttan gözledi:
- Râna'm ayıp mı oldu dersin?
- Ne yaptı kaka çocuk?
- Annem annene, üç aylar başlıyor diye iki teneke bizim yağdan göndermiş. Piyasada halis Urfa yağı diye satılan, bilmem bilir misin, yarı yarıya içyağı, kuyrukyacağı. Hani, beğenirlerse...
- Beğenirler inşallah, diye dudak kıvrırdı Râna.

Ağz alışkanlığı ile “inşallah” demişti, oysa sevdiği bir adama Avarmış olmasına rağmen, şu Allah'ın işini hâlâ da anlamış değildi. İnsanı yaratan “O”ydu, belli! Yoksa, genç kızlığının kasvetli konağına her gidişte neden kıpır kıpır ederdi içi? “Kör ölür badem gözlü olur” deyip dururdu nine. Badem gözlü mü olmuştu çocukluk günleri? Şairin dediği gibi, hafızadan yüreğe sızan şiirdi anılar.

Lapa lapa yağan kar, beyazlara bürünmüş dam, saçaklardan sarkan buzlar... Saçı sakalı ağarmış, ihtiyarlamıştı konak. Sun-

durmanın altında üst başlarını silkelerken, taşlığın kapısı usulca, kendiliğinden açıldı. Ablaıyla enişteyle yüz yüze gelen Afif elindeki çubukları yere atıp üç adım geriledi. Bazel'in yasağına rağmen ökse yapmış, kuş tutmaya çıkıyordu gizlice.

– Afif ne var? Hayır ola! Umacı mı sandın bizi?

Rahatlayan kaçak avcı, ablasının boynuna sarıldı:

– Korktum abla, zaptiye sandım sizi!

Eniştesinin elini öptü, yakındı:

– Bisikletin zinciri koptu enişte!

– Dert etme kayınço, yenisini alınız, diyen Halil bey yanaklarından öpüp eline bir kutu verdi:

– Hele sen şu çingırağı gidona bir tak bakalım.

Konak sessiz, görünürde kimseler yoktu.

– Beybam evde değil mi?

– Evde abla. Cuma bugün! Gidip haber vereyim.

Kızıyla damadını selamlığın kapısında bekliyordu beybası:

– Gözümüz yollarda kaldı, şükür kavuşturana, sefalar getirdiniz, diyerek onları karşılayan Haşim bey öpülmek istenen elini geri çekip damadının omzuna dayadı, kızının alınına bir buse kondurdu:

– Ne zaman geldiniz?

– Bir hafta oldu beyba. Ziyarete kusur ettik, ama yataktan çıkmadım, üşütmüşüm gelirken.

– Zor mu geçti yolculuk?

– Trenle git gel dersenez hemen şimdi giderim. Suruç'tan sonrası az buçuk eziyetli.

– Oralari nasıl buldu İstanbullu hanım kız?

Râna eşine çekingen bir göz attı:

– Damadınız doğru söze darılmaz. İstanbullu hanım kız, köylerde insanlığın yeryüzüne yerleştiği zamanı yaşadı beyba. Bana göre o yok bu yok, onlara göre her şey var. Köylerin Bonmarşe'si çerçi. Arpayla buğdayla ne lazımsa beğen al. Para pulu bilen yok.

– İnsanlık parayla pulla mı... diye laf alan beybasının aklına bir şey geldi:

Damadına taraf döndü:

– Bilmem haberiniz var mı? Banknotlar değişecek, kanun çıktı Meclis'ten.

Yanıt beklemeden kızından af diledi:

– Lafını kestim, kusurumu affet yavrum. Ne diyordun, köylerde...

– Köylerde medeniyet kadınların başına çarşafı geçirmemiş, kaçgöç yok, herkes kendi işinde. İzzet, ikram... Ağa hanımı kızınıza, belki de, olanın fazlasını vermeye kalktılar.

Köylere gitti aklı, "bilmem neden" gibisinden başını salladı:

– Yediklerini yiyemedim, dillerini anlamadım, ama o cana yakın güleç yüzlü insanlara kanım ısındı beyba.

Sobaya odun atmak için kalkan Râna'nın gözünde kule gibi yığılı tezekler canlandı:

– Toprağı sür, ek, biç, mevsimlere göre yaşıyor o insanlar, öyle değil mi begim? Hafta, ay, sene neymiş bilen yok!

– İyi ki yok, diye gülümsedi Haşim bey. Hiç değilse kafaları karışmaz. Takvim denen bu mücerret mefhum kaç kere değişti bilmem. Bu seferki değişiklik, "Tarih mebdeinin tebdili!" Yani şimdi Hicret'i unuttuk, İsa hazretlerinin doğumuna bağlandık.

– Karar resmiyete girdi mi? diye soran eşinin lafını kesti Râna:

– Gene ne değişti beyba?

– 1300'lerden 1900'lere geldik. 1323 doğumlu sen 1903'lü oldun.

– 1323'ü 1905 diye hesaplamıştık ama!

– "Takvim-i Garbi"nin resmiyete girmesiyle, sekiz dokuz sene önce, sen zaten 1321'li yani 1903 doğumlu olmuştun. Hatırlamıyor musun? İki sene büyüdüm diye sevinivermiştin kızım.

– Ama olur mu beyba! diye telaşlanan Râna eşine taraf döndü:

– Vallahi ben yirmi yaşımdayım begim!

Doğum deyince aklına anası geldi:

– Tulumba tatlısı mı yapıyor anam?

Sitem dolu soruya ne desin beybası:

– Annen rahatsızlandı, midesi bozulmuş kızım.

Meşguliyet değildi bu sefer, bahane hastalıktı! Yalan, doğru... içi rahat etmedi:

– Şarkın esrarını erbabından dinleyin beyba. Nazile'ye bir ha-

ber gönderip geleyim, diyerek babasıyla kocasını baş başa bırakıp odadan çıktı Râna.

Sahanlıkta kararsız kaldı bir süre. Rahatsızlık bahaneyse aldırmamak gerekti. Ya değilse, ciddiye hastalık? İçer elvermedi. Yatak odasının kapısından içeri başını uzattı:

– Geçmiş olsun!

Yatağa uzanmış, pencereye taraf dönük anasından ses seda çıkmadı. Uyuyor muydu? Yoksa, uyku taklidi yapıp, kızının ayağına kadar gelmesini mi bekliyordu bu tür oyunların ustası? Kafası içeride, bedeni dışarıda bir süre daha bekledi Râna. Ses seda çıkmayınca geri çekilip taşlığa indi.

Bacı mutfakta bulaşık yıkıyordu. Tezgâhın üzerinde yuvarlanarak ona doğru gelen soğanı fark edince:

– Ay, ay! diye feryat edip, üç adım geri kaçtı.

Kapıda kıkırdayan Râna'yı görünce de başını sallaya sallaya gelip boynuna sarıldı:

– On kocaya da varsan uslanmazsın yezit kız! Hani nerede beyin? Ne zaman geldiniz?

– Beyim yukarda, beybamla. Annem hasta mı Bacı?

– Bilmem. Mutfığa gelmedi bugün.

– Midesi bozulmuş. Gönderdiğimiz yağ mı dokundu acep?

Kaşlarını kaldırıp gözlerini devire devire düşündü durdu Bacı:

– Ne yağı gönderdiniz?

– İki teneke Urfa yağı!

– Ha, evet, ama onları açmadan Pakize'ye verdi hanım.

– Neden?

– Ağırılmış, karışıkmiş, çocuklara gelmezmiş o yağ!

– Halil beyin köylerinden katışıksız, halis...

Sustu birden. İzahata ne gerek! Kötü niyet aşikârdı. Kızından gelen her şeyi iten, küçümseyen anasıyla göbekbağını o an kopardı Râna.

Sinirinden ateş bastı. Hava şartlarını unutup bahçeye çıkmak üzereyken, kardan adama dönmüş Bâki'yle burun buruna geldi:

– Ablâ!

Kucakladığı ablasını sırsıklam etti Bâki:

– Ablam benim, bu ne sürpriz! Nereye gidiyordun?

– Nazile’ye haber etmek istedim.

– Ben haber veririm abla.

– Raşit efendi gidiverir bir zahmet.

Başını önüne eğdi Bâki.

– Ne var? O da mı rahatsız?

Râna kardeşinin sesini anca duyabildi:

– O bu dünyayı terk etti abla.

Duvarlar döndü, ayağının altından kaydı zemin, olduğu yere çöktü Râna.

– Ablam benim, hepimiz çok üzüldük, ama elden ne gelir?

Cin çarpmış gibi bir süre sessiz kalan ablasına bir bardak su getirdi Bâki:

– Son günlerde ortalıkta görünmez olmuştu. Kazaya kurban gitti herhalde. Ayağı kaymış olmalı. Gemisinden düşeni kaptan çok aramış, nafile. Üç gün sonra Kız Kulesi önünde cesedini bulmuşlar.

– Hadi gel odama çıkalım, diyerek ablasının elinden çekti. Sana ait bir şey var. Yastığının altında buldum.

Ona ait olan şey, meşin kılıfa sarılı, son satırı noktalayan gül yaprağıyla birlikte sararmış... Râna’nın yazıları.

– Bunları sen mi yazmıştın abla?

Yanaklarından aşağı sızan, acının gözyaşları. Konuşmadı, başını salladı Râna. Daldı kaldı bir süre. “Yaz, küçükhanım, yaz kölen olayım! Sevenlere çektirilen cefayı anlat!” diye yalvaran Raşit efendinin sesi avucunda sıkıldığı meşin kılıftan yükseliyordu sanki. Yazmıştı Râna, onun için yazmıştı, cefayla noktalanan sevdalar için yazmıştı. Bir tomar kâğıtta sıkışıp kalmıştı çılgılık.

Yatağın çarşafıyla yüzünü kuruladı:

– Ne zaman düşmüş vapurdan?

– Siz gittikten üç gün sonra.

Islak bakışı kardeşinin gözlerinde gezindi:

– O denize düşmedi, intihar etti Bâki.

Sesleri boğuyor, izleri siliyordu lapa lapa yağan kar. Üsküdar meydanı ıssız; çarklarıyla, bulanık suyu dövüyordu Şirket va-

puru. Kız Kulesi tarafından puslu ufku delip gelen martıların canhıraş çığlıkları yüzyıllar öncesi yılana kurban giden biçare bakirenin ağıtı gibi geliyordu Râna'ya.

– Sevmek bir suç, Allah'ın nezdinde, begim!

Konaktan çıktıklarından beri laf etmeyen hanımının elini tuttu Halil bey:

– Sus pus oldun! Kim, ne üzdü seni böylesine, a benim dalgın yârim?

– Tanısaydın seveceğin bir insanın yokluğu.

– Yok olan kim? Ölen mi var?

– Nikâhtaki şahidim.

Gözlerine doluşan yaşları zaptetmek gayretinde, başını tavana dikti Râna:

– Cesedini denizde şu kulenin önünde bulmuşlar. Ne hastalık ne kaza, intihar etti, eminim. Sevgiden mahrum ömür! Tapar gibi sevdiğin elinden alınırsa, günler zindan olmaz mı? Sana rastlamasaydım begim, belki, günlerden bir gün, ben de aynı şeyi yapardım.

– Öyle şeyleri aklına getirme Râna'm. Neden bu kadar üzüyorsun kendini?

– Hayatında bir kez sevmiş biçare, sevgiliyi ellere satmış anası. Ömür boyu aramış. Tımarhanede bulmuş bir deri bir kemik hayalet gibi dolanan kızı. O haliyle alıp gitmek istemiş, vermemişler. Ölüsü geçmiş eline.

Çocukluğunda “Berduş” diye anılan, son zamanlarda kabuğuna çekilmiş Raşit efendi canlandı gözünde:

– Bir gün dahi hatırnı kırmadı. Çocuktum çocukluğumu bildi, büyüüp geliştikte, gözlerini üzerimden ayırmaz, uzaktan seyrederdi beni, hissederdim. Anladım, ama geç anladım begim. Göçen aşkının hayalini bende yaşıtıyordu ince ruhlu şahidim. Ben de hayal olunca...

İçler acısı bu ölüm haberiyle suçluluk hissine kapıldı Râna. Evden ayrılması, uzaktan seyrettiği kuru dalın tepesinde yeşeren narin bir filizin yele kapılıp gitmesi demekti Raşit efendi için. Anlayamamıştı, hayat denen o tekinsiz diyarda bocalayan garibin

can simiti olduğunu... evet, anlayamamıştı. Bocalayan kendisiydi şimdi. Anlamış olsaydı ne gelirdi elinden? Canına kıyanın sevgi dolu bakışı, nikâh günü şahitler hanesine imzayı atarken titreyen elleri çıkmıyordu aklından. Merhumun hatırası 10 kuruşluk sikkeye baktıkça vicdanen eziliyor, anasının sureti belirince aklıyordu kendini: Geçmişteki hazin bir sevdanın işareti “kız kurusu” olarak mı kalması gerekirdi konakta!

Direten birini savmaya uğraşan Hatun ananın sesi geldi aşağı kapıdan:

– Oğul oğul ben ne diyem? Üsküdar’a gitti ağı!

Az sonra:

– Vuş, kül ölüme! Hanımdan ne istisen oğul?

Hanımı soran kimdi? Pencereden eğildi Râna:

– Bâki!

Merdivenleri ikişer üçer atlayarak indi:

– Hangi rüzgâr attı seni? Tam zamanında geldin!

Kucaklayacaktı bıyıklı genci, yaşlı kadın ters anlar diye çekindi.

– Hatun ana, bak bu benim kardeşim.

Kardeşi kolundan çekiştirdi, misafir odasına geçtiler.

– Geç bile kaldım abla, diye özür diledi Bâki. Geçen gün evden ayrılırken sapsarı kesilmişti yüzün. Nazile’yi bile görmeden gittin.

Abla kardeş, ikisi de doğdukları günden beri Raşit efendiyle oturup kalkmışlardı. Derdini anlayacak birini bulan Râna tutamadı kendini:

– Çok düşündüm, kaza değil, intihar! Neden, niye... Suç ben-de. Onu hayata bağlayan benmişim, farkında değildim Kiki. Evden çıkıp gitmesem...

– O da ne demek abla? Kız kurusu olmak hoşuna mı giderdi? Konuyu değiştirmek istedi:

– Bak sana ne getirdim gizliden kalem oynatan hanım!

– Ne bu?

– Aç da bak.

– Aaa! Benim not defterim! Nerede buldun bunu?

– Odadaki dolabın ta dibinde, bebekliğinden kalma tulumun içine saklamışsın. Fatma yeni dolap istemişti...

Söyleyecek bir şey vardı, sustu, söylemedi.

– Her neyse, bir göz attım, diye ekledi Bâki. Tarih marih hak getire, çalakalem gitmişin.

Râna açtı defteri, bir yandan okudu, bir yandan yorumladı:

“Kiki’nin pipisini kestiler o da bana benzedi.”

Ağlamaklı yüzünde bir gülücük belirdi:

– Kusura bakma Bâki!

– Kusura sünnetçi bakmış abla.

Sayfayı çevirdi:

“Annemin karnı şişti.”

– Herhalde Afif vardı içinde.

“Korktum, içim kanıyor, ben bir şey yapmadım ki.”

– Erkek kısmı anlamaz. Hakikaten hiç öyle korkmamıştım Kiki. Korktum, sonra neden bilmem, utandım.

“Bacı’nın demesi, Raşit efendi Çingene kızı alacak.”

– Mekânı cennet olsun! Değil Kıpti kızı, sultan kızı verseler almazdı. “Gel gör beni aşk neyledi?” diyen şair onun çektiğini bilmiş de yazmış.

– Hadi abla, devam et! diye dalan ablasını uyardı Bâki.

“Ninem odasında, ama başka bir dünyada yaşıyor, nasıl bir yer orası?”

– Nasıl bir yer? diye tekrarlardı Râna. Ninenin vefatından sonra bir gün bir geceyi odasında geçirdim Kiki. Odası, bildiğimiz dört duvar. Dertleştiği varlıklardan bir tekini gözümle görmedim, kulağımla duymadım, ama köşe bucak dolanan bir gölge, bir esinti hissettim. O âlem nasıl bir yer? Görünmez mahlukat, hani, benimle de konuşsunlar isterdim.

Gene daldı ablası.

– Abla!

– Geçmiş günler canlandı gözümde, diyerek defteri kapadı Râna. Hadi gel, validelerin elini bir öp, eniştene gidelim.

– Eniştem Üsküdar’da değil mi?

– Hayır, burada. Hadi kalk. Hile-i şer’iyei sana anlatırım sonra.

Annelerin elini öpüp hayır dualarını aldı Bâki. Eniştesi yemeğe alıkoymak istedi, kalamazdı:

– Enişte vazifeliyim bugün.

– Cuma günü vazife mi olurmuş? diye atıldı Râna.

– Abla, Artin efendi satılık bir evin yerini tarif etmiş, Şişli'de. Adres yok, o evi bulmam lazım.

– Satın mı alacak beybam?

– Galiba niyetli. Gene fırsat kaçmasın diye beybama çıkışıyor-du annem.

– Ne fırsatı?

– Ahali mübadelesi olacakmış Rumlarla.

– Doğrudur, diye tasdik etti Halil bey, Yunanistan'la anlaşma sene sonuna kalmaz.

– O evin sahibi iş kerteye gelmeden satıp gitmek istermiş. Ha, adamın Beyoğlu'nda bir de tavukçu dükkânı varmış, Mekteb-i Sultani'ye bakan sokağın içinde, onu da bulmam lazım.

– Bildiğim kadarıyla beybam ucuza mal kapatmaz. Ne yapacaklar bunları?

– Abla ne bilirim ben! Anam diyor. Küçükler büyümüş, zamana uygun bir semt, eli yüzü düzgün bir mektep gerekliymiş onlara.

İzin isteyip kalktı Bâki.

Kardeşini kapıdan uğurladıktan sonra:

– Küçüklerin selametini düşünürmüş basiretli hanfendi! diye söylendi Râna. Benimle, acemi çavuş gibi, analığın talimini yaptı. O olur bu olmaz, onu yap bunu yapma! Emir kulu doğurmuş sanki! Analık buysa... derken eli karnına gitti.

Parmaklarının ucuyla acele bir hesap yaptı: Beş ayı geçmişti gerdeğe gireli. Çocuk ana rahmine kaç ay sonra düşerdi? Nazile gelin gittikten on ay sonra Emine'yi doğurduğuna göre... Aceleci bir insana da "ananın karnında dokuz ay nasıl sabrettin" diye sorulduğuna göre... Bu gebe kalma işinde bir hayli gecikme vardı. Ana olma sevdasında değildi. Begine olan sevgisini de kimseyle paylaşmak istemiyordu zaten. Ama begi! Cemiyetin içine hangi yüzle çıkardı zürriyetten mahrum aşiret reisi! Ne yapması gerektiği? Kime danışabilirdi? Büyükanne, hanımanne? Her birinde üç dört çocuk, ne bilsinler bu derdi! Annesi, öz annesi? Aman evlere

şenlik! Dört tane de o yumurtlamıştı zaten. Nazile? Evet ama, onun da böyle bir derdi yoktu. Hah, Pakize! Çocuksuzdu Pakize. Bir şeylere, bir yerlere başvurmuştu muhakkak. Evet ama Pakize... Libabe demekti, kızının kıvrandığını duyarsa sevinirdi anası.

Kış çıkana kadar düşündü durdu Râna. Sonunda kayınvalidesine danışmayı yeğledi. Yanılmıyorsa, Ankara'da oturan büyük kızı Emine'nin de çocuğu olmamıştı.

– He, doğrudur, diye anlattı Seylâ'nım. İki kocaya vardı. Rahmetli Cudi paşadan sonra, Afyonlu Cemal beg. Olmadı, olmadı.

– Olmayınca olmuyor mu? Yani begime bir çocuk vermek bana nasip olmayacak mı anne?

– Bilisen benim değerli kızım, on beşimde verdiler beni beginin babasına. İki remezan geçmeden ha bu karnım şişmedi. Bak, elhamdüllilah, bugün, mazbut bir gelin nasip eğledi Hode.

Tütünü sardı düşündü:

– Emine'ye mektup yaz, hani ben söylemişem gibi, benim ağzımdan olsun. Bildiği bir şey vardır. Birine yaramayan öbürüne yarar belki.

E mine hanım anasına bir ay sonra cevap gönderebildi ancak. Afyon mebusu beyinin başını kaşıyacak zamanı yokmuş. Zavallı beyim, diye yakınıyordu mektupta;

...ne gecesi ne gündüzü kaldı. Meclis devamlı toplantıda. Kanun üstüne kanun. Eve ancak çamaşır değişmek için uğrayabiliyor. Sorduğunuz meseleye gelince, biliyorsunuz anacığım, tıbben doğru yanlış ne dedilerse yapmamazlık etmedim. İncir ağacı, mersin ağacı köklerinden, aşağıdan yukarıdan tutsüler, kurşun döküp üzerinde saatlerce çölmek, kankurutan otunu ökseotuyla birlikte kaynatıp içmek, ayıptır söylemesi, o malum dehlize bir diş sarmısak kakıp yatmak... Hacısı, hocası... ziyaretlere de gitmemezlik etmedim. Afyon'da Karaca Ahmed'in, burada Gülbaba'nın, Niğde'de Sürmeli Dede'nin türbelerine yüz sürdüm, nafile. Hocanın yazdığı muskayı da geçen hafta çıkarıp attım. Bu yobazlara göre Allah'a kul yetiştirmekmiş evliliğin gayesi. Çocuğu olmayan çiftin evliliği de batıl sayılmış zaten, imanı eksik olanlara kesilen cezaymış bu.

Anacığım, gelini göremedim, methiyesini duydum. İnşallah onun öyle bir derdi yoktur. Şimdilik, ağabeyimle birlikte ellerinizden öper, hayır duanızı beklerim.

Kerimeniz Emine.”

Hamiş: Ağabeyim art arda çıkan kanunların Meclis'te kabul edildikleri tarihleri istemişti, gönderiyorum. Yeni takvime göre, 1926 senesi:

Borçlanma kanunu	14 / 01
Şeker ve petrol inhisarı kanunu	25 / 01
Kanun-u Medeni	17 / 02
Ceza kanunu	01 / 03
Hâkimler kanunu	03 / 03
Memurin kanunu	22 / 03
Maarif Teşkilatı kanunu	22 / 03
Müşkirat inhisarı kanunu	22 / 03
Veraset ve intikal vergisi kanunu	03 / 04
Kabotaj kanunu	19 / 04
Borçlar kanunu	22 / 04

IV

Merkezi hükümette fokur fokur kaynayan yalnız Meclis değil-di. Görülen lüzum üzerine Ankara ve Diyarbakir İstiklal Mahkemelerinin faaliyet süreleri yaz sonuna kadar uzatılmış, bu arada, *Frenk Mukallitliği ve Şapka* adlı kitabın yazarı İskilipli Atıf hoca ile gene bu şapka inkılabına karşı ayaklanmaya girişen Babascki müftüsü Ali Rıza efendi idam edilmişlerdi. Rivayete göre, Gazi'nin mücadele yıllarındaki en yakın dostlarından tıp doktoru Adnan bey İstanbul mebusluğundan istifa etmiş, zevcesi Halide Edip hanımla birlikte İngiltere'ye gitmişlerdi. Gazi'yle fikir ayrılığına düşüp kaçtı diyenler de vardı.

– Gazetede okudum begim, Urfa mebusu Yahya Kemal bey de istifasını vermiş!

– Evet Râna'm, ama o Varşova'ya sefir tayin olundu.

– Yahya Kemal bey Urfalı mıdır?

– Bildiğim kadarıyla Rumeli tarafındandır. Bir yerin mebusu olmak için oralı olmak şart değil.

– Aa, tabii! Beybam da Karesi mebusuydu, ayak bile basmamıştı oraya.

– Mamafih, vilayetlerdeki mal mülk sahibi eşrafı Meclis'e getirme gibi yeni bir teamül var, tatlım.

Genç adamın sesinde bir şüphe:

– Belli mi olur, Ankara'ya gel derlerse...

– Seninle olduktan sonra Fizan'a bile giderim begim.

Sürgün yeriymiş Fizan! Ne beis var, giderdi. Hamile kalamak korkusuydu onu için için kemiren. Görümcenin mektubunu defalarca okudu: Tütsü, muska, ziyaretler, kankurutan, ökseotu, tuzak kokan bitkiler... Denemeye değer miydi? Mektup elde düşünüp durdu Râna. Bu manasız işlere aklı pek yatmasa da kaybedecek ne vardı?

– Anne ne dersiniz? Sarmısak faslı hariç, ben de bir tecrübe etsem?

Gelininin kaygısına ortak olan Seylâ'nım, Hatun anayı seferber etti. Emektar yaşlı kadın otları baharatçılardan buldu, damadı Abuzer'i köklerin peşine saldı, tütsü nasıl yapılır, kurşun nasıl dökülür, Akbıyık'ta yerleşik, bu işlerin erbabı bir tanıştan öğrendi, ziyaret yerlerini ise mahallede bilmeyen yoktu zaten.

Bıkmadan usanmadan, haftada bir iki, gusülhaneye kapandı Râna, alttan üstten tütsü yaptı, çömeldi kurşun döktü, gınaşırı otları kaynatıp içti, türbelere ziyaret faslı gelince kocasına açılmak mecburiyetinde kaldı:

– Çocuksuz çiftin evliliği batıl mı olurmuş begim?

– Tatlım benim, gene nereden çıkardın bunu?

– Hoca öyle söylemiş.

– Kim, hangi hoca?

Bilmiyordu Râna. Omuz silkti, ağlamaklıydı sesi:

– İmanı eksik olanlara kesilen cezaymış bu!

“Begî” ümitsiz eşini kollarının arasına aldı, burnunun ucuna bir öpücük kondurdu:

– A benim vesveseli yârim, yok yere neye yersin kendini!

Yok yere! Yok yere miydi çektiği eziyet!

– Yanlış mı düşündüm, diye söylendi Râna. Sevgili kişiyi zürriyetten mahrum etmeye elvermiyordu içim.

– Râna'm benim, lütfen yeme kendini. Çocuk şartı var mıydı şu sevgi dolu yuvamızı kurarken? Gün ola hayır ola. Zamanla ona da kavuşuruz. Yeter ki Halik şu sevgiyi aramızdan almasın.

Umutsuzluğu unutturan sevgiyle, minnet dolu damlacıklar sızıyordu genç gelinin kirpikleri ardından.

Beginin bu huzur veren sözlerinden sonra Râna türbe ziyaretlerine pek lüzum kalmadığını düşündü. Beybası da zateri Tervat'ta okumuşmuş: "Her şeyin bir zamanı varmış gökkubbenin altında: Sevme zamanı, nefret etme zamanı, ağlama zamanı, gülme zamanı..." Kısır olma zamanı, gebe kalma zamanı, diye ekleyip kendini avuttuğu sıra, Gazi'ye suikast söylentisi bomba gibi patladı, çığ gibi yayıldı. Donakaldı kanı tutulan millet. Öğle namazıyla birlikte ortalık karıştı. Sağ mıydı yaralı mı; yoksa... vurulmuş muydu Gazi? Katil kimdi? Herkeste bir şüphe, her kafadan bir ses: Karesi'de Ermeni komitacı... Yok, hayır, İzmir'de Rum balıkçı... Kürtlerin işi diyen de vardı. Üç gün boyunca koyu bir sessizliğe büründü konak. Üçüncü gün yayınlanan resmi bir bildiriyle Halil bey rahat bir nefes aldı, matem tutan halkın arasına karışmış sırttan yüzler somurttu: Gazi sağdı; suikast, girişim olmaktan öteye gidememiş, cinayete yeltenenler İzmir'de tevkif edilmişlerdi. Ne Rum, ne Ermeni, ne de Kürtü hainler. Teşebbüse ön ayak olan, Cumhuriyet devrinin eski Rize mebusu, üstelik İstiklal Mahkemesinde üyelik yapmış Ziya Hurşid adında Karadenizli bir zattı. İstanbul'da Ali Fuat, Ankara'da Kâzım Karabekir paşaların, Büyükkada'da sabık Maliye Nazırı Cavit beyin tutuklanmalarıyla olay iyice dal budak saldı.

Bayramdı, kurban kesmeye kimsenin eli varmadı. İşin teferruatını el öpmeye gittiğinde Sultantepe'de öğrendi Râna. Şevket'in demesi, Karesi'den İzmir'e gelmeye hazırlanan Gazi, ömrünün kalan günlerini Giritli Şevki adındaki ihbarcıya borçluymuş. Caddeye bakan bir evin döşemesi altında gizlenmiş bombaları bulmakla, üç beş kişiyi içeri atmakla kapanmıyormuş ki olay! Ca-

vit bey bir yana, bu vatan uğruna yıllar boyu omuz omuza mücadele veren paşaların tevkifine akıl erdiremiyordu millet.

– Sabrı tükendi, muhalefet kaldıramaz oldu Paşa, diye yakındı Haşim bey. Geçen ramazan, iftarda, Malatya-Diyarbakir hattının bir an evvel yapılmasını emretti. Tahsisatı hazır mı diye sormak kimin haddine düşmüş! Yoktan var ettiği Cumhuriyet'i sahiplenen Paşa sorguyu suali, fikir beyan etmeyi tenkitle karıştırır oldu. İktisattan siyasete, ziraattan sanayiye, yapılması elzem olan bin bir işin üstesinden gelmeye ömrü yetmeyecek korkusunda, zamanla dövüşür bir hali var. Bu meşum teşebbüs, endişesinde dahi, haklı çıkardı onu.

– Peki beyba, eski dost düşman olmaz derler. Paşaların ne günahı olabilir bu işte?

– Muhalefet kaldırmaz oldu Paşa, demek cüretinde bulundum az önce, kızım. Terakkiperver Fırkasını kurup Halk Fırkasının karşısına dikilmek kâfi sebep değil mi? Öfkesi yatıştıktan canına kastedenle fikrine itiraz edeni birbirinden ayırır, karagün dostu askerler de selamete kavuşur inşallah.

Haşim bey damadına taraf döndü:

– Malumunuz, Enver paşadan beri İttihatçılarla yıldızı bir türlü barışmadı Paşa'nın, diye ekledi. Mevkuflar arasında Cavit beyin hayatından endişe ederim.

Sohbet siyasi konulara değinince Râna izin istedi. Odadan çıkarken de Bâki'yle burun buruna geldi.

– Ablam benim, nereye?

– Nazile'ye. Aylardır görmedim Kiki. Gözümde tüter oldu.

– Beraber gidelim mi?

– Hadi!

Bayram olmasına rağmen harem kısmı boşalmış gibiydi.

– Valide evde yok mu?

– Yok. Çocukları, Bazel'i, Bacı'yı alıp gitti.

– Hayrola! Nereye?

– Erenköy'e. Nuriye teyzeyi hiç gördün mü? Anneannemizin ablası.

– Duymasına duydum, ama görmedim.

– Çocuğu yokmuş teyzenin, yalnızmış, rahatsızmış, haber salmış, el öpmeye gittiler.

Râna'nın kulakları dikildi:

– Çocuğu olmamış mı?

– Annemin demesi, art arda üç kocaya varmış ama olmamış, olamamış.

Ablasını düşünceli gören Bâki nükte yapmak istedi:

– Bu yaştan sonra da olacak değil ya!

Yol boyunca aşına simaların gözleri göbeğini inceliyor gibi geldi Râna'ya. Elindeki hırkasını önlük gibi beline bağladı, konuyu değiştirdi:

– Kiki, Şişli tarafında bir eve bakacaktın hani?

– Baktım abla, buldum yeri, cadde üstü, cumbalı güzel bir konak, ama mal sahibi bir gün satarım diyor ertesi gün cayıyor.

– Ondan başka satılık yer mi yok Kiki?

– Var, var da, bu evi beğendi anam. Küçükler büyüdü diyor, doğru. İdadiler de lise oldu. Bu evin az altında, Teşvikiye tarafında yeni mektep açılmış. Mülkiye de Yıldız'da. Hepimize kolaylık.

On yıl önce, böyle bir yer düşünüp “göz ağrısı” kızını Dame de Sion'a göndermeyi düşünmüş müydü sevilesi anası!

Yol üstünde tanıdık biriyle sohbe dâlan Bâki'den ayrılıp dalgın ilerleyen Râna kapının eşğine çömelmiş güneşlenen Pakize'nin tiz sesiyle etrafına bakındı.

– Küçükhanım hoş geldin! Bizi unuttun gayrı!

– Hoş bulduk Pakize abla.

– Nazile'ye gidersen, ama onlar bağ evindeler. Çay demledim, içmez misin? Buyur gel, diye el etti.

Gitmemezlik yakışık almazdı. Kadıncağızın üstelik dertli bir hali vardı.

– Seni de mi yalnız bıraktılar abla?

– Ha! Herkes bir tarafa gitti.

– Vâsıf abi?

– Canı cehenneme!

– Hayır ola?

– Kuma getirecekmiş üstüme!

Başına yumruk yemiş gibi sersemledi Râna, eli ayağı dolaştı, kapının tokmağına tutundu, sekinin üstüne bırakıverdi kendini.

– Küçükhanım!

Telaşlandı Pakize, çayı unuttu, bir bardak su aldı geldi, benzi uçmuş genç kadının derdini anlamaya çalıştı:

– Küçükhanım gebe mi kaldın yoksa?

Derin bir nefes çekip doğrulmaya çalıştı Râna:

– Bilmem, diyebildi. İki gündür pek kendimde değilim.

– Allah'ın sevgili kulu! Nur topu gibi bir yavru nasip eder inşallah, diye iç geçirdi Pakize. Oğlan mı istersin kız mı?

– Kismette ne varsa...

Pakize'ye açılmak niyetinde değildi.

– Sen de inşallah yakında...

– Yakını mı kaldı bunun! diye havalandı Pakize.

Parmaklarıyla acele bir hesap yaptı:

– Altı seneyi buldu bu herifle haşır neşir olalı! Yok, olmuyor, küçükhanım olmuyor, içim dışım hepsi boş! Babalığa torun gerekmiş. İmam efendi fetva verdi oğluna. Kuma getirecekmiş Vâsıf! Getirsin görelim!

Bir hışım kalktı, iki fincan çay doldurup geldi:

– Hacı Pala'yı hatırlar mısın? diye sordu pes perdeden. Hani o yangında kavrulan üfürükçü?

Yavaş yavaş kendini bulan Râna başıyla onayladı.

– Onun bir kızı varmış meğer, Kısıklı'da, gittim gördüm. Allâme bir kadın. Babası, ha şimdi şurda olsa, eline su dökemez. Neler yaptırmadı ki bana... Muskadan at sidiğine, ne dediye yapamazlık etmedim.

At sidiği faslını hiç duymamıştı Râna. Sırrı açığa çıkar diye korktu, sıkıldı, sormadı; anlatmaya devam etsin diye de ters bir tavır takındı:

– Kadın allâme diyorsun ama netice ortada, sıfır. Öyle değil mi abla?

– Dur bak dinle. Son gittiğimde, senin kocan topal mı diye sordu. Aaa! Ağzım açık kaldı. Evet harp malulü dedim. Gece çi-şe kalkar mı? Kalkar dedim. Abdesthane alt katta değil mi? Evet,

onu dahi bildi bak! Sen şimdi yedi adet buğday, yedi adet arpa, yedi adet de bakla tanesi koy bir oturağın içine, kocanın başucuna yerleştir. Gece karanlıkta aşağıya kadar zahmet buyurmadan oturağa işesin. Sabahleyin taneleri bir rafa diz, sidiği götür dök.

– Abla, kusura bakma ama, sidikle ne alakası var işin?

– Varmış bak, sabret dinle. Yedi gün içinde tanelerden hiçbirri yeşermezse, o adamın dölünde hayat yokmuş. Birer hafta arrayla, iki ay boyu yeniledim oturağın içini. Taneler yeşermedi, çürüdü. Diyeceğim, senin Vâsıf ağabeyin hem suçlu hem güçlü. Kuma getirecekmiş üstüme! Getirsin, görelim!

Pakize'nin anlattıklarından sonra Râna'nın akli büsbütün karıştı. Özürlü olan kimdi, kendisi mi, eşi mi? Değil öyle sinsi sinsi adamın sidiğiyle uğraşmak, beginin iktidarsız olduğunu düşünmek bile ona olan sevgisini rahatsız ediyordu. Pespaye işler zaten Haşım beyin kızına yakışır şey değildi. İyi de, ya çocuk yapamazsa! Rüyalarına giriyordu baş köşeye kurulmuş dört memeli bir kuma. İmanı noksandı, ceza mı çekecekti?

Fala baktırmaktan kahve tiryakisi oldu. Abuzer'in baldızı, şaşı gözlü Sıdika mahallede ünlüymüş. Yamuk parmakları elindeki fincanı top gibi çevirir, bir gözü tavanda öbür gözü telvede okurmuş geleceği. İki hafta boyunca, endişeli hanıma aynı şeyi söyledi: “Bak gelin abla, gel bak, bu kümbet fincana yapışmış sanki, her falında çıkıyor. Toprağın kabarmış, erenler çağırıyor seni. Üç vakte kadar uzun bir yolculuk var. Bakla mı desem, arpa mı? Na bak, şurda, bir filiz yeşeriyor!”

Sıdika kız ilminle bin yaşa! Ziyaretleri gereksiz bulmuştu begi, yanılmıştı belki de. Evliyanın topraktan yükselen sessiz soluğu gibi yeşerecekti arpa!

– Begim, Eyüp Sultan'a götürür müsün beni?

Eyüp Sultan türbesinin “hacet penceresini” eliyle sıvazlayıp mırıldanan Râna'nın dileğini duyan yanındaki çarşafli hanım çocuk isteyenler için Tuzcu Baba'yı salık verdi.

Beşiktaş'ta Tuzcu Baba, Bakırköy'de Zuhurat Baba, yaz günleri, hava güzel, Sarıyer'de Telli Baba... Begiyle birlikte Prinki-

po'da Aya Yorgi'nin yokuşunu yalınayak çıkmaya kadar vardırdılar bu ziyaret işini. Halil bey hanımını İstanbul dışındaki ziyaretlere de götürmeye hazırdı, ama suikast olayının yarattığı sıkıntılı havadan tedirgin oldu, vazgeçti. İstiklal Mahkemesi paşaları aklamış derken, İzmir'de, Ziya Hurşid'le birlikte on üç kişinin, beş hafta sonra da Ankara'da, Cavit beyle birlikte dört kişinin idam edilmeleriyle etrafa bir sessizlik çöktü. Kalkması beklenen örfi idarenin uzatılacağı şayiası dolaşmaya başladı. Mutlakiyet devrine geri dönüş mü vardı?

Halil beyin bacıları beş kızı da dünyaya getiren ebe Nakiye hanım aile dostu olmuştu. Râna'ya kanı pek ısınmış, konağa her uğrayışında:

– Gelin hanım, hadi, işsiz kaldım, bi gayret, diye takılır, hatırını sormadan gitmezdi.

Baş başa kaldıkları bir gün:

– Ebe anne, ne yaptım sa olmuyor, diye yakındı Râna.

– Bildiğim tek bir yol var. Başka ne yaptın ki benim güzel kızm?

– Tütsüler, ziyaretler...

Nisaiye ilminin ünlü uzmanı Besim Ömer paşanın yanında yetişmiş Nakiye hanımın ağzı açık kaldı:

– Senin gibi akıllı bir kız nasıl böyle işlere kalkar?

Ağlamaklı gelinin ellerini avucunun içine aldı:

– Râna, iyi dinle beni yavrum. Kadınlarda kısrırlığın sebebi iyi kötü bellidir. Ne diyeyim, yumurta noksanlığı... Rahme giden mecrada tıkanıklık... her neyse, bunlar ancak tıbben teşhis ve tedavi edilecek şeyler. İcap ederse çaresine bakarız. Sen şimdi beni iyi dinle. Güleç yüzün, tatlı sözünün tadına doyum olmaz ama, sezebildiğim kadar, asabi bir bünyeye sahipsin. Kendini bırakırsan evham seni yer bitirir. Çocuk bana nasip olmayacak diye kurdukça kasıyorsun kendini, içinde daralmış bir şey varsa daha çok daralıyor. Herhangi bir müdahaleden önce sinirlerini dinlendirmen lazım.

Suçlu gibi başı eğik umutsuz gelinin alnına düşen perçemini kulağının arkasına doladı:

– Evveleminde gidin, kaplıcalara gidin, dinlenin, kendinizi

dinleyin. Kükürtlü suların sinir merkezlerini teskin edici bir hususiyeti vardır.

Gitmek üzere ayağa kalkarken de yanağına bir öpücük kondu:

– Tahminim doğru çıkar, nur topu bir yavruyu kucağına koyanım inşallah.

Mudanya vapuru Sarayburnu'nu yalayıp geçerken sahildeki kalabalığı gören yolcular telaşa kapıldı: Nümayiş mi vardı gene? Bir şapka yüzünden kellenin uçtuğu bu gergin ortamda uslanmak bilmez miydi hacı hoca takımı! Endişeli gözlerin birbirini sorguladığı sıra kıyıdaki kalabalığın ortasından bando sesi yükseldi. Halil beyin karşısında oturan üniformalı iki asker ayağa kalkıp selama durdular. Râna'nın yanındaki görmüş geçirmiş nine güleç bir yüzle:

– Kılıç kınından mı çıktı gene? diye sordu askerlerden birine.

– Kılıç mılıç işi geride kaldı teyze, diye yanıtladı asker. Paşamızın heykeli... Açılış merasimi var bugün.

Saatler sürecekti yolculuk. Heykel, Topkapı, Gülhane derken sohbet aldı yürüdü.

– Eski cana yeni kan hep Gülhane'den çıktı, diye fikir yürüttü tek kulaklı, iyi giyimli bir zat.

– Nedenmiş?

– Mutlakiyet'ten Cumhuriyet'e geçişin timsali değil de nedir şu dikilen heykel, diye sürdürdü. Yüz senedir didinir durur bu millet. Adıyla müseccel, Gülhane Hattı Hümayunu, nerede okundu?

Ne demek istiyordu adam? Neyi kastediyordu? Böyle ne idüğü belirsiz laflara kulak asmak akıl kârı değildi.

– Dumlupınar'da mı gitti kulak, beyzade? diye terslenince askerlerden biri, ortalık sus pus oldu.

Mudanya'da vapurdan çıkarken irikıyım iki sivil karşıladı konuşkan beyzadeyi. Kuru bir selam, koluna girdiler...

– Yerin kulağı var evladım, diye fısıldadı görmüş geçirmiş nine...

Bursa'nın şifalı sularıyla ün salmış Çekirge'si. Kaplıcanın sıcak suyunda gevşeyen Râna ilk iki gün marazlı insanlara bakıp haline şükreder olduysa da, romatizma, diyabet, bel ağrısı, sancısı, sızı... gece gündüz hastalık dinlemekten sıkıldı. Sabırsız hanımını oyalamak niyetiyle, her gün günübirliğine bir payton kiraladı Halil bey.

– Ayak alışmışken ziyaretlere devam, diye takıldı.

– Evliyadan kim var burada begim?

– Osman gazi, Orhan gazi, Hüdavendigâr Murat, Çelebi Mehmet sultan...

– Ama onlar evliya değil ki!

– Neden olmasın tatlım? Onlar üç kıtaya yayılmış devasa bir devletin temelini atmışlar. Zuhurat Baba ne yapmış?

“Keramet sahibiymiş” diyecekti, vazgeçti. Eli karnına vardı “keramet neresinde” diye düşündü Râna, beyine hak verdi.

Erken yatıp erken kalkma, sabah akşam banyo faslı... Geri kalan zamanı, daldan dala konan kumrular gibi, korularda dolaşmakla, beş yüz yıllık camileri, türbeleri gezmekle geçirdiler haftayı. Çarşıda ipekten bir gecelik beğendi Râna. Yedinci gün, havuzdan çıkışta burkulan bileğini ovuşturadururken derdini paylaşıp birini arayan geçkince bir hanım:

– Ah şu romatizma! Gencine yaşlısına mı bakar, diye yakınıp incinen bileği görmek isteyince

– Romatizma değil teyze, diyerek kısa kesmek istedi canı yanan genç kadın.

– Eee peki... neden bir haftadır buradasın?

– Kükürtlü suları tavsiye ettiler.

İlgisine, tatlı diline karşılık göremeyen geçkince hanım gücendi:

– Ne işin var burada, kükürtlü sular Kükürtlü'de a kızım!

Otel odaları arasında sıkışıp kalmış, iki küçük pencereden sızan loş ışığı, sarımtırak nefes kesen buharıyla Küçük Kükürtlü İmamı Yavuz Selim'in babası Bayezid sultan zamanından kalmaymış. Boğucu havaya, suyun sıcaklığına dayanamadı Râna. Ertesi gün neden ayrılmak istediklerini soran yönetici hanıma,

– Sinirlerimin gevşemesi lazımmiş efendim. Burası, mazur görün, aksi tesir yarattı, demek mecburiyetinde kaldı.

Anlayışlı müdire, akli dengesizlik gibi önemsiz marazlar için Gemlik'teki suları önerdi.

– Gemlik'ten Umurbey'e çıkarken...

Gemlik yerine Çekirge'ye döndüler. Halil bey cami avlusuna sığınmış bir sahraftan *Osmanlı'nın Doğuşu*, *Hükümet Merkezi Bursa* başlıklı, risaleden az kabaca, bir iki kitap edindi. Havuza batıp çıkıp okumaya daldı Râna. Camilere, özellikle türbelere başka bir gözle bakar oldu. Mağlubiyetle, felaketle, korkuyla dolu, hüznü bir ortamda büyümüş hatun, zaferden zafere koşmuş atalarının anısıyla, içindeki ezikliği, ezikliğe karşı olan semeresiz isyanı, endişeyi manasız bulmaya başladı. Ne demişti beybası “...ağlama zamanı, gülme zamanı...” Her şeyin bir vakti vardı. Yenmiş, yenilmiş, gülmüş, ağlamış, en karamsar günlerinde bir evlat peydahlamış, selamete kavuşmuştu o cengâver ataların ümitsiz torunları. Vapurda Dumlupınar'ı hatırlatan askerin sesi kulağında çınladı. Hurafeye mi tarihe mi inanmalıydı kafası çalışan insan! Ölüde değil dirideydi keramet.

Birbirine kenetlenmiş damların üstünden, uzakta, denizle birleşen ufuk, ufkun ötesinde geride kalan pastırma yazının o güzelim günleri. Rüzgârda sallanan kel dalları, cama yapışan kar taneciklerini seyrediyordu düşüncelere dalmış Râna. Bir buçuk ay geçmişti kaplıcadan döneli. Eski tas eski hamam, değişen bir şey yoktu. Karnın şişmesiyle göğüsler de geliştirmiş hamile kalınca. Eli vücudunda gezindi: Karnı içe göçük, göğüsleri de sönmüş gibi geldi ümitsiz kadına. Kayan ömrünün işaretiydi cama konan, eriyip giden danteller. “Esas olan sevgidir,” demişti begi. Kısır bir kadına olan sevgi ne kadar sürerdi? Meyvesiz ağaç kesilmeye mahkûmdu. Etraf, aşiret, konu komşu ne derdi! Fiskoslarla beslenen cemaatin içinde, sevdiği insanın alay konusu olması nasıl razı olurdu! Adamın tabii hakkı değil miydi evlat sahibi olmak! İyi de, o doğurgan kuma eve ayak basarsa... Ne mi yapardı Râna? Koca evini terk edip baba ocağına mı dönerdi? Anası-

nın manidar gülüşü canlandı gözünde. Sineye çeker kalır mıydı? Bebeği leylek getirmiyordu, malum; begi başka bir yatakta, başka bir kadınla... Kapının ağzından gelen sesle irkildi:

– Kaç tane saydın tatlım?

Cama konan kar taneciklerini işaret ediyordu begi.

– Bak sana ne getirdim?

Yün yumak olmuş, mavi gözlü, kar beyaz bir kedi yavrusu. Leyleğin zembille getirdiği bebek miydi bu yumak? Incitirim korkusuyla, usulcacık avucunun içine aldı, sevdi, okşadı, öptü Râna; bir garip çağrışım, çocukluk yılları, amcasının getirdiği sarı sarı civcivler... aklı Sultantepe'ye gitti:

– Pakize'yi tanıdındı, hatırlar mısın begim?

– Nerede?

– Beybamin evinde.

– Nazile değil miydi adı?

– Yok, hayır, öbürü, Pakize.

– Ha, evet, hatırladım, hafif aksak beyi olan.

– Evet işte, o hafif aksak beyi kuma getirecekmiş üstüne.

Yosun yeşili gözlerinde endişe, tutamadı kendini:

– Begim de üstüme kuma...

Boğazında hıçkırık, lafı yarıda kaldı, yanağından sızan yaş gizlemek ister gibi başını beginin göğsüne dayadı. Şaşırان adamcağız:

– Neden böyle hep yersin kendini a benim vesveseli yârim, diye söylendi. Gül koklar mıyım üstüne! Kuma! Ne kuması!

Usanmaya başlamış gibi görünen sese iniltili bir yanıt geldi:

– Oğluna fetva vermiş Vâsıf'ın babası.

– Fetva! Fetva mı kaldı! Taaddüdü zevcat tarihe karıştı Râna'm. Beginini hapse göndermeye mi niyetlendi hanımı?

Boş laf değildi hapis. Emine görümcenin mektubunda sıraladığı, Meclis'ten birbiri ardına çıkan kanunların içeriğini bilmemek mazeret sayılmadığı gibi, suikast olayının tepkileri de henüz yatışmamış, suçlu görülen Rüştü paşa asılmış, örfi idare bir yıl uzatılmış, Refet paşa askerlikten istifa etmişti.

Yeni kanunlarla ne yapması gerektiğini bilemeyen mahalle-

nin muhtarı, Halil beyin peşini bırakmaz oldu. Kış kıyamet demeden kapıya dayanıyor, onu sor, bunu not et, akşam namazından evvel konaktan çıkmıyordu mübarek. Yanlış bir iş yapmaktan korkan adamcağıza hem acıyor, hem de kim kimin nesi kimin fesi belli olmayan bu zamanda resmi bir şahsiyeti gücendirmek istemiyordu Halil bey. Zemherinin karanlık, kasvetli günlerinde beyinden ayrı, gelecekten endişeli, ne yapacağını bilemeyen Râna, hanımanneyle karşılıklı zar atıyordu tavlada. Üç kere üst üste çift atabilse ana olacağına inandırmıştı kendini.

Yeni takvime göre, yeni yıl şubat ayının yarısına varmıştı. Kızların yokluğunda bakkal çakkal hesabını kayınvalidesinin defterine işliyor, rakamları yukarıdan aşağı topluyor, toplamı unutuyor, yeniden topluyor, her yeni toplamada bir hata buluyor, siliyor, düzeltiyor, bir aydan ötekine hesabı tutturamıyordu bir türlü. Aklının başka yerde olduğunu fark eden Seylâ'nım:

– Mıhtar mıhtar değil ki, diye söylendi. Cızılı çekmesini bile bilmi adam. Ha ben mıhtar olmuşam ha o!

Hatasını çözmeye çalışan gelininin saçlarını okşadı:

– Dilin kemigi mi var kızım! Evin begi ha bugün Üsküdar, devirsi gün Ankara, yemin kase Hatun ana yamandır, mıhtarı kapıdan döndürür, sen yüregini ferah tut.

Her derdine ortak olan, çare bulan bu sevecen insanın eline sarıldı Râna. Kaynanası değil anasıydı Seylâ'nım.

– Anne?

– He, söyle, ne var kızım?

– Kükürtlü sular kötü geldi galiba.

– Herdir?*

– Midem bulanıyor anne.

Yüzünü saklar gibi başını çevirdi:

– Âdet de görmez oldum. Arada bir iki gün geciktiği olurdu, ama bu sefer... Neredeyse ikinci ay dolacak.

Tütün saran Seylâ'nımın gözleri parladı, sarılıp öpecekti gelini, temkinli davrandı, gırgır dolabın üstünde duran maarif takvimini gelinine uzattı:

* (Güneydoğu şivesi) Hayırdır?

– Hele bak cemreye kaç gün var?

Cemrenin havaya düşmesine bir hafta kalmıştı. Bir hafta daha sabretmeyi önerdi Seylâ'nım.

O bir hafta boyunca devamlı yellenme ihtiyacıyla kıvrandı Râna. Duyulur korkusuyla odasına kapanıyor, ıkınıp sıkınıyor rahatlayamıyordu bir türlü. İstifra edecek gibi yüreği kalkıyor, kuru öğürtüden başka bir şey çıkmıyordu ağzından. Nane limon kaynatıp içti, tuğla ısıtıp karnına tuttu, nafile.

– Bana bir hal oldu anne. Dayanılır gibi değil! Âdet de görmedim hâlâ. O kan içimde mi kaldı?

Neyin emaresiydi bunlar, anlamasına anlamıştı Seylâ'nım. Emin olmak için ebe hanıma gizliden haber saldı.

İkinci cemrenin suya düştüğü gün Nakiye hanım, her zaman yaptığı gibi, bir kutu şekerle arz-ı endam eyledi. Başına gelenleri kükürtlü sulardan bilen Râna, ebe hanımın elini öpmeyi, “hoş geldiniz”le yetindi.

– Ne o Râna? Kuskün bir halin var!

– Kuskün değil, marazlı bir halim var! Kükürtlü sular dediniz! Döndüğümüzden beri...

Başına gelenleri, çektiği eziyeti, ebe hanımı suçlarcasına üstüne basa basa anlattı. Suçlamayı sabırla, yakınmayı dikkatle dinleyen kadıncağız:

– Ya bunlar hayra alametse kızım! Uzan bakayım şuraya, diye sekiyi gösterdi.

Kısa bir muayeneden sonra:

– Bebeğin karnında benim işkilli kızım, Allah hayırlı evlat versin, diye gülümseyen ebe hanımı duyunca Râna apışıp kaldı.

Yani hamile miydi şimdi? Anne mi olacaktı yakında? Anlamadı birden. Dağılmış aklını toplamak ister gibi etrafına bakındı, karnını yokladı, kıpırdayan bir şey yoktu içinde.

– Anne, şimdi ben gebe miyim?

– Sen şimdi insanlığın en yüksek payesine eriştin kızım, diyerek alnından öptü ebe hanım. Yaratıktın yaradan olacaksın. Analık mukaddestir!

Sevinçle eziyeti hiç böyle bir arada yaşamamıştı Râna. İste-

mişti, beklemişti, bebek için bunca uğraş vermişti, müjdeyi duyduğu an neden öyle apışıp kalmıştı? Haksız yere suçladığı Nakiye hanımdan özür dilemek üzereyken midesi bulandı, istifra edecek oldu, yutkundu:

– Mukaddes ana olmak mide bulantısına mı bağlı? Ebe anne, ne zaman kurtulurum bu dertten?

Ebe hanımın teşhisine rağmen hamileliğinden hâlâ emin değildi Râna. “Nur topu” gibi dünyaya gelecek yavrunun ağrıyla sancıyla ne alakası vardı? Nur topu değil de çarpık çurpuk bir şey miydi bu bebek?

– Anne, begime söylesem mi? Gebeyim, midem bulanıyor mu desem?

Gelindeki şüpheyi sezinleyen Seylâ’nım:

– İstisen az bekle yavrum. İçerideki ne zaman sana gelmişem der, tepikler, o zaman söylersen.

Koltuğa yığıldı Râna. Analık sevdasında olmadığını, begine olan sevgisini de kimseyle paylaşmak istemediğini kendine itiraf etmişti daha işin başında. Ama begi! Hanımını üzmemek için “ya sabır” çeken, zürriyetten yoksun aşiret reisi! İşte şimdi, aşiret ağasının zürriyeti yoldaydı. Kursaklarında kalacaktı dedikoducu hanımların alaycı fiskosları. Kuma! Kumanın lafı mı olurdu artık! Kendi, evet kendi sevgisinin meyvesini verecekti begine.

Halil bey masarın üzerinde açık duran bir kitabın üstüne eğilmiş, okuyup not alıyordu. Sessizce yanaştı Râna, elini omuzuna dayadı:

– Aile hukukunu mu gözden geçiriyorsun begim?

– Evet tatlım, diye gülümsedi begi. Kuma getirme cüretini gösteren idamlık mı değil mi, onu araştırıyorum.

– Ağam araştırıdursun, ona bir hediyem var.

Bayram değil seyran değil, nereden icap etmişti? Paketi görmek ister gibi, yazısını bitirmeye çalışan adam, boş eliyle hanımının elini yokladı.

– Orada değil begim, burada, diye karnını işaret etti Râna.

Apışıp kalma sırası begine gelmişti:

– Râna’m?

– Evet begim, na burada, içimde.

Kocasının kollarında buluverdi kendini.

– Râna'm benim, emin misin?

– Ebe hanım söyledi.

Müstakbel baba kalemi kâğıdı unuttu, çini soba gürül gürül yanmasına rağmen hırkasını çıkarıp hanımının sırtına koydu:

– Ebe hanıma bir oda ayırmak lazım, diye söylendi. Evde hazır bulunsun.

Minnet dolu bakışı hanımının yüzünde gezindi, her iki elini dudaklarına götürüp öptü. Ebenin dediği gibi, insanlığın en yüksek payesine mi varmıştı Râna? Ebenin dediği gibi, herhalde, kutsaldı analık.

Kutsallık iyi hoş da, bulantı, ağrı, sancı... Oruç ayı boyunca giderek arttı dertler. Geçirti, öğürtü, istifra etmeye başladı resmen. Et yemeklerinden tiksindir oldu. Tavan arasında asılı duran bulamaçtan yapılmış cevizli sucuklara dadandı.

– Anne, ayıp oluyor ama...

– Ye, afiyet şeker olsun, aş erisen evladım.

Seylâ'nım elindeki paketi Hatun anaya verdi, Kürtçe bir şey söyledi. Râna'nın anlamak ister gibi baktığını görünce de Türkçeye çevirdi:

– Gelini Hatçe... gönlü pestil çekermiş.

– O da mı hamile?

– He ya! O da hamile kızım.

Bayramı fırsat bilen muhtar konaktan çıkmaz oldu. Görüşülmesi gereken önemli bir meseleyi temcit pilavı gibi ağzında geveleyip durdu. Valiliğin emriyle sokaklara isim, kapılara numara koymak gerekmiş. Kanun çıkmışmış Meclis'ten.

– Ne koyalım bu sokağın adını, diye sordu cemaatin içinde baş köşeye kurulan muhtar.

– Dizdariye değil mi bu semtin adı? Sokağın adı da öyle kalıverse olmaz mı?

Ertesi gün:

– Kapılara numara nasıl koyulacak peki? Yol boyunca sağlı sollu, tekli çiftli...

Tespihini bileğine doladı muhtar:

– Sordum soruşturdum, 13 numarayı kapısında görmek istemiyor kimse. Ne yapsak? Atlasak mı?

– Vilayete bir yazıyla soralım.

– Aman aman, diye sesini iyice kısıtı muhtar. Malumunuz mu bilmem, iki sene uzatıldı Takrir-i Sükûn kanunu.

Harem tarafında hep bir ağızdan konuşan hanımlardan yükselen uğultu Râna'ya ninni gibi gelmiş, sırtını duvara yaslayıp uykuya dalmıştı. Küçük görümcenin “yenge” diye hafifçe dürtmesiyle gözleri aralandı, kaş altından etrafını gözleyip:

– Ayıp oldu, diye mırıldandı.

Genç kızın kulağına eğildi:

– Sen şuradan usulcacık çıkıver, sonra gel beni çağır, ha, olur mu Mamez'im?

Elinde değildi, durduğu yerde uyuyup kalıyordu Râna. Geçen gün sofrada neredeyse tabağının içine düşecekti başı. Bir şey de yese barıl! Peynir, zeytin; ekmek yerine fodla, tatlı niyetine iki kaşık lohuk atıp kalkıyordu sofradan. Gözkapaklarını açık tutabildiği zaman, aynanın karşısında sağa sola dönüyor, iştahsız olmasına rağmen neden şişmanladığını anlayamıyordu bir türlü.

Hıdrellezden itibaren işler değişmeye başladı. Ayna karın hizasındaki kabartıyı yansıttı. Gün geçtikçe kabartı büyümeye başladı. “Yürümek şart” diyordu ebe hanım. Her gün evden birisinin eşliğinde Sultanahmet Meydanını, gücü yettiği kadar, turlamaya koyuldu. Haber Sultantepe'ye varınca, Hızır gibi yetişti Bâki. Haftada iki üç, Mülkiye'den çıkar çıkmaz ablasının yanına koşuyor, birlikte yürüyüş yaparken baba ocağında olup bitenlerden haber de getiriyordu. Beybasından bir telgraf almıştı Râna: “Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi”nin kurulmasına dair hazırlıklar; döşenmesi tamamlanan hatların açılışı münasebetiyle son bir aydır devamlı Ankara'da, Kayseri'de, Yerköy'de bulunan beybası evinde oturamaz olmuştu.

– Şişli'deki evi ne yaptılar Kiki?

– Ha, tabii, söylemeyi unuttum, satın alındı abla. Satarım sat-

mam diye bir sene oyaladı adam. Ahali mübadelesini duyunca satmaya karar verdi. Üç beş ay önce Atina'da imzalanmış bu mübadele işi.

Konuşa konuşa Sultanahmet Çeşmesinin önüne varmışlardı.

– Biliyor musun abla, biz de bir imparatorluk kurduk, diye çenesiyle Topkapı Sarayının kapısını gösterdi Bâki.

– Ya! Haşimoğulları mı dedin?

– Şaka bir tarafa, Erenköy'de de bir evimiz var şimdi. Nuriye teyze vefat etti. Ev anneme kaldı.

– Ne yapacaklar bu kadar evi?

– Bilmem, diye omuzlarını silkti Bâki.

Beginin eşliğinde turlamaya çıktığı gün, Sultanahmet Meydanındaki Alman Çeşmesinin etrafı, sırtları boyalı, irili ufaklı kurbanlık koçlarla kaplıydı. Süverek'e girişinde boğazlanan hayvanlar canlandı gözünde, başı döndü, midesi bulandı, elâlemin içinde erkeğe yaslanmak olmaz, kestane ağaçlarından birine dayandı. Üç beş kez derin nefes alıp kendine geldiğinde beginin karnına dokunduğunu sandı. İstifra mı etmişti farkına varmadan? Üstü mü kirlenmişti? Kontrol etmek için başını eğdiği sıra biri daha itekledi... içeriden!

– Begim!

Gözleri fal taşı gibi açık, begine bakakaldı.

– Ne var, ne oldu Râna'm, neyin var?

– İçimde... kıpırdıyor!

Bebek hemen böyle anide mi dünyaya gelirdi? Telaşlandı Halil bey. Beygirinin boynuna yem torbasını geçirmeye hazırlanan paytoncuya seslendi:

– Bırak sen onu, beri gel!

– Peki beyim, ne tarafa?

– Dizdariye.

– Dizdariye mi dedin beyim? Dizdariye şurası.

– Neyine lazım be adam, Beyazıt'e çıktın farz et, parasıyla değil mi?

– Bir şeyim yok, ayağımla giderim, diye direnen hanımını arabaya oturttu Halil bey.

Kurban bayramından sonra dış âleme karşı yabancılaşmaya başladı Râna. Bugüne kadar nefesini ayarlama ihtiyacı duymamış, nabzını yoklamamış, sindirim sisteminin nasıl çalıştığını sormamıştı kendine. Canının içinde başka bir canın mevcudiyetini bildiğinden beri kalbini dinliyor, nefesini yokluyor, dikkati, duyguları, kamında odaklanıyor, gün geçtikçe bencilleştiğinin farkında olmasına rağmen kimseye açılmıyordu bir türlü. Canı ikiye mi bölünmüş, ikiye mi çarpılmış... Eziyeti sineye çekiyor, kızamıyordu kanıyla beslenen bu ikinci canlıya. Tam tersine, aynaya baktığında, çirkinleşen görüntüsüne rağmen, kamında kıpırdayan yaratığa gittikçe bağlanmış, içerideki sabırsız tekme atmadığı zaman kaygılanır olmuştı.

Yaz ortasında iyice ağırlaştı. Sıcaklar, bel ağrısı... Uzun süre ayakta duramıyor, otursa olmuyor, uzansa davul gibi şiş karınını bir taraftan öbürüne döndürmekte çok zorluk çekiyordu. Vücut ölçüsü değişmiş, dengesi bozulmuştu, kırılacak eşya gibi hissediyordu kendini. Sağa sola çarpma korkusunda el yordamıyla yürüyordu bir odadan öbürüne geçerken. Annelik kutsalmış! Kutsallık iyi hoştu da bir an evvel çıkarmak istiyordu karındaki bebeği. Ne çıkacak? Onu da bilmiyordu. İn miydi cin miydi, kız mıydı oğlan mıydı? Gönlü kızdan yana olsa da, aşiret reisine bir oğlan gerekti. Bir kız için hayat denen de neydi zaten? Sevgi değil miydi özü? Begini, beybasını, Bâki'yi düşündü, "Nâna" diye koşup gelen Emine'nin sesi kulağında çınladı. Neden onu bu dünyaya getiren anasında bulmamıştı sevgiyi? Gebeyken çektiği azabı kızından mı bilmişti? Kendi de kıvranıp durmuyormuydu şimdi! Suçlamak şöyle dursun, içinde tepinen yavrucağı, daha henüz doğurmadan, sevmeye başlamıştı. Sevgi deyince içine bir korku düştü: Sevip de kaybettikleri! Şu devranı döndüren kim ise, ondan gizlemeliydi ömre bedel sevgiyi.

– Yenge! Ebe hanım sizi bekler, diye koştu geldi Muazzez.

Kafasındaki düşünceleri geveleye geveleye, tırabzana tutuna tutuna merdivenden inip salona vardığında oturacak yerlerin işgal edilmiş olduğunu gördü.

– Ebe anneyi işsiz bırakır mıyım hiç! diye takılarak Nakiye hanımın elini öpüp boş bırakılmış kanepenin bir köşesine çökmesiyle,

– Oğlan! Yenge oğlan olacak! diye havaya fırlayan görümcelerin sevinci görülecek bir şeydi.

Öyle ya, ağabeylerinden başka erkek yoktu ailede. Oturduğu yerin yanındaki yastığı kaldırıncı makası gördü Râna. Akli senele evveline gitti: Makasın üzerine oturmuş, kız anası olmuştu Lâtife ablası. Geçmiş hatırlayıp görümcelerle birlikte güldü, oturduğu yastığın altındaki bıçağı çıkarmak isterken ters bir hareket yaptı, sancıcı bel, eli göbeğinde:

– Ebe anne kaç gün daha çekeceğim bu derdi? diye yakındı.

– Bir ayı bulur, bulmaz evladım.

Günleri saymaya başladı Râna. Karnındaki şişlik yukarı doğru bastırdıkça nefesi daralıyor, içinde hapis kalmış bebecik boğulacak diye korkuyor, herkesin mesut olacağı günü ipe çekiyordu. Gecesi gündüzü, uykusu, içerideki sabırsızın keyfine bağlıydı. Gündüz sızıp kalıyor, gece ortası bir tepik, bir tepik daha, sabaha kadar yatağında kıvranıp duruyordu.

Gene böyle uykusundan sıçradığı bir gece begini açık pecerenin pervazına dayanmış, mehtabı seyreder gördü. Onun da uykusu kaçmıştı, belli. Sebebi vardı elbet!

– Begim!

– Tatlım benim?

– Neyi var begimin?

– Enişteden telgraf aldım dün akşam.

– Ankara'dan?

– Evet.

– Emine görümcenin başına bir iş mi gelmiş?

– Emine'nin değil, benim başıma bir iş gelmiş güzelim.

– Ankara'da ne var ki?

Yatağın başucundaki lambanın düğmesine bastı, sabahlığının cebinden katlanmış bir kâğıt çıkardı Halil bey:

– Bak ne diyor telgraf: “Siverek mebusluğuna namzet gösterildiniz. İmza için acilen teşrifiniz beklenir. Tebrikler. Hürmetlerimin kabulünü istirham ederim. – Cemal.”

– Ee bu kötü bir şey mi begim?

– A benim tatlı yârim, seni bu halde nasıl bırakır giderim?

Telgrafı katlayıp cebine koydu. Sıkıntısı halinden belliydi:

– Ha farz et gittim geldim, bitmedi ki, sonrası var. Gidip Ankara'da oturmak şart. Ayak basmadığım bir yer, kimseyi tanımam. Sen loğusa, bebek kucağında...

“Lahavle...” der gibi başını salladı:

– Analar, bacılar... bunca kadını kızı kime teslim ederim?

– Gitmesen olmaz mı begim?

– Gitmemek imzadan kaçmak demek. Yani mebusluğu al başına çal demek! Gözü Meclis'te olan kim bilir ne yumurtlar Paşa'ya! Heyheyleri üstünde Paşa korkarım alınır, kim bilir hangi cehenneme sürgün gönderir bizi!

Elini beginin dizine koydu Râna:

– Bana, her zaman, kendini yeme diyen biri var yanımda. Nasihah veren için geçerli değil mi bu söz? Ne olup bittiğini yerinde anlamak lazım... Gidiş dönüş iki gün! Doğuma daha vakit var begim.

Hanımının saçlarını okşadı, alnından öptü, ayaklandı, bir tur attı odada:

– Sabah ola hayır ola, enişteye bir telgraf çekeyim, diye mırıldandı Halil bey.

Çektiği telgrafa gelen cevabi telgraf ilkinden de kısaydı: “Acilen burada olmanız lazım. Hürmetler. – Cemal.”

Cemal enişte dili sıkı bir adam değildi, üç beş sözcük ilave etmediğine göre uluorta açıklanmıyacak bir hal vardı.

– Gitmek vacip oldu galiba, öyle mi görünüyor begim?

Râna elini göbeğine dayadı:

– Tabirde yanlışlık olmasa gerek, dönüşü dört gözle bekleyeceğiz artık.

İçeriden bir tekme yedi, yüzü buruştu, karnını ovuşturdu:

– Libabe hastaymış, diye ekledi. Beybam da Ankara'da rahatsızlanmış, eve dönmüş.

– Geçmiş olsun, nereden haber?

– Bâki dün ayaküstü uğradı.

Sustu, bir şey söylecek oldu, vazgeçti.

– Ne diyecektin sultanım?

– Karnım böyle olduğundan beri, haksız davranmışım diye düşünüyorum begim. Libabe de o zaman genç anne. Karnında ben varım. Çektiği eziyeti ancak şimdi anladım. Çocukluğumda, gençliğimde amirane edasını kaldıramaz olmuştum. Benden sonra üç çocuk daha yaptı, kocadı. Evden çıktım, itişip kakışacak bir yanıma kalmadı. Beni bu dünyaya getiren insana hürmeten, gidip... elini öpsem mi begim?

– Gönlün nasıl isterse.

– Beybami da özledim.

Yorgunluktan sinirleri gevşemişti Râna'nın. Gözyaşını tutmak için başını tavana doğru kaldırdı:

– Bu dertli doğmuş hanımını giderken Sultantepe'ye bırakmayı, dönüşte de oradan almayı münasip bulur mu begim?

Endişeli kocasının yüzüne rica eder gibi baktı:

– Ebe hanım doğuma daha bir ay var dedi!

Cumhuriyet devrinin üçüncü meclisi açılacaktı yakında. Seçim öncesi Ankara'daki gergin havayı kayınpederinden dinledi Halil bey. İstanbul'dan, Hakkârî'den, nereden olursa olsun, Halk Fırkasından namzet gösterilmek için birbiriyle dalaşıyor-muş millet. Başka da siyasi parti yoktu zaten. Gazi'nin iyi kötü güvendiği adamlar tarafından –eş dost, tanıdık, duyduk– her vilayet eşrafından bir namzet teklifi, gerisi Reiscumhur'un imzasına kalmışmış.

– Bazı isimlerin dışında, listeyle uğraşacak vakti yok Paşa'nın, diye anlatıyordu Haşim bey. Allah yardımcısı olsun. İç siyaset, dış siyaset, fabrikalar, devlet demiryolları... Yatıp kalkıp bu züğürt memleketi nasıl ıslah ederim diye düşünüyor, aklına bir şey yatınca da bir aylık işi bir günde istiyor.

Maalesef der gibi başını salladı:

– Sofrasında bulunmadım çoktandır... Son zamanlarda rakıya vermiş kendini.

İkâzı anlamıştı Halil bey. Kayınpeder telefonla damadına ya-

taklıda yer ayırttı. Hacı ağa paytonu hazırladı. Râna, bahçe kapısına kadar yolculadı begini, bu kapıdan çıkıp da bir daha dönmeyen amcası geçti gözlerinin önünden. Giden vardı gene, içi fena burkuldu. Sevdigi adamı götüren paytonun arkasından bakakaldı bir süre.

Eski cıvıltılı günlerden eser kalmamış, yaşlanmıştı konak. Topallaya topallaya kapıdan çıkıp yokuşa vuran amcası, yukarıda toprak altında yatan nenesiyle ninesi, evlenip giden kızlar, Raşit efendinin yırtık fesi... Hep acı günlerin şahidiydi anılar!

– Annemler evde değil mi Kiki?

– Hayır abla, miras kalan ev kaçacak mı bilmem! Aksır tıksır, işleri hale yola koymaya Erenköy'e gittiler.

– Yatıya orada mı kalacaklar?

– Yatak, döşek her şey varmış orada.

Bunca yıllık kırgınlıktan sonra anasının gönlünü almaya niyetlenmişti Râna. Kulun değil kaderin emrindeydi insanlık. Du-dağını kıvırdı:

– Her şeyin bir zamanı var, öyle değil mi Kiki?

“Neyin zamanı?” diye soracaktı Bâki, vazgeçti:

– Abla, eniştem gitti, anladığım kadarıyla sen burada kalacaksın bu gece, belki yarın gece de. Bu halinle merdiven in çık, olmaz.

– Ne düşünüyor sevgili biraderim?

– Çocukların odası boş. Bacı Afif'in odasına çıksın, sen de Bacı'nın odasına yerleş. Topu topu iki gece, kıyamet kopmaz a!

Mutfağa doğru yol alırken:

– Bu halinle yalnız da kalamazsın, diye ekledi. Nazile ablanın gözünde tütüyorsun, etekleri uça uça gelir kalır seninle.

Bacı karnı burnunda Râna'yı sarılıp öpemedi.

– Abu! Küçükhanım, çiftler çiftler mi yapakoydun bu işi?

Kulağını, şiş göbeğe dayadı:

– Tepiyor mu?

– Tepiyor Bacı.

– Küçükhanım ne diyeyim, Allah sana gönlüne göre hayırlı evlat versin!

Kuzinenin üstünde tıkırdayan tencerenin kapağını açarken aklına bir şey geldi:

– Sen şimdi keşkek pilav yemezsin. Canın ne çekiyor?

– Lohuk.

Gözlerini devire devire başını çevirdi Bacı:

– Lohuk mu? Yapalım yapalım da, a iki gözüm hanımım, her zaman olmadık şey istersin.

Koca göbekli kadına bakakaldı nefes nefese koşup gelen kurdeleli Emine:

– Nâna! Ama sen neden böyle yaptın?

– Benim tatlı meleğim, canlı bebek hazırlıyorum sana.

Cimcimenin yanaklarından öptü, sevip okşadı Râna. Nazile Emine'yi babasına götürdü, döndü. Hasret giderdiler akşam ezanına kadar. Sofrada, beybasiyla buluşmanın sevinci, giden yolcu-da kalan aklı:

– Tren kaçta kalkıyor beyba?

– Ankara'ya sabah mı varır?

– Haydarpaşa'da kaçta olur dönüşte?

Soruları gülümseyerek yanıtlayan Haşim bey kızının sararmaya başlayan yüzünü fark etti:

– Yavrum benim, yorgunsun. Merak edilecek bir şey yok. İş icabı ayda üç kez yapıyorum bu yolu. Yok yere üzme böyle kendini. Bir gün, ne ki bir gün? Göz açıp kapanıncaya kadar kavuşursun beyine.

Bacı'nın yatağının yanına, yere bir yatak daha serildi. Nazile'yle hasbıhal ede ede uykuya daldı Râna. Rüyasında Raşit efendinin benzeri bir adamı denizde çırpınır görürken içeriden bir tekme yemesiyle uyandı, "rahat dur" gibisinden karnını okşadı, sızdı. Belli ağrıdı az sonra, sağ yanına dönmeye çalışırken bir feryat:

– Yanıyoruz! Beyba, abla, ev tutuştu yanıyoruz, çıkın, kaçın, durmayın!

Ses Bâki'nin sesiydi. Alev alev yanan bir tahta parçası pence-reyi yalayıp düştü. Duman kokusu yayıldı ortalığa. Nazile bir hamlede fırladı, el yordamıyla duvarda elektrik düğmesini buldu, çevirdi; bir, bir daha çevirdi, nafile... elektrik kesilmişti.

– Râna!

Yatağında doğrulmaya çalışan Râna'yı kolundan yakaladı, kaybedecek vakit yoktu, yolu bulup evden çıkmak gerekti. Zifiri ka-

ranlıkta, Nazile'nin peşinde çıplak ayaklarını süre süre ilerliyor, sağa sola toslayan dizlerinin, çıplak parmaklarının acısını duymadan kollarıyla göbeğini korumaya çalışıyordu Râna. Merdivenden inen bir meşale duvarı aydınlattı. Bâki, elinde tutuşmuş bir sopa, Kur'anı Kerim'i kucaklamış beybasının önünde; taşlığa ayak basar basmaz üst kattan yükselen bir çığlık, basamaklardan yuvarlana yuvarlana inen, eteği tutuşmuş koca bir kara gülle. Kapı aralığında duran bir küp dolusu suyu korkudan beyazlamış Bacı'nın başından aşağı boca eden Bâki, bir şey aranır gibi etrafına bakındı:

– Dede!

Ara kadın dört hasamağını bir sıçrayışta aştı, kapıyı omuzladı. Elini burnunun ucunda yelpaze gibi sallayan Nâsır bey geleni azarladı:

– Külhan mı burası! Kanı mı donmuş bunların! Bu kadar odun harcanır mı boş...

Lafı yanında kaldı, torununun sırtında kendini taşlıkta buldu dede.

Bahçeye, bahçeden meydana kaçan felaketzedelerin etrafını, bekçinin "Yangın var!" avazesiyle uyanan mahalle sakinleri sardı. Orta yerde donakalmış çaresiz mahlukları kimi evine götürmek istiyor, kimi ağıt tutturuyor, konağın durup dururken kendi kendine alev almasına akıl erdiremiyordu millet.

– Allah Allah, diye homurdanıyordu ak sakallı bir komşu. Patlıcan işi değil bu, kıvılcım mı sıçramış? Nereden gelmiş, etrafta başka yanan yer de yok! Nasıl oldu da çatıdan tutuştu konak?

Biri gocuk, öbürü battaniye, öteki iki kova su getirirken, kalabalık bir anda çoğaldı, ortalık karıştı. Kimi yardım kimi yağma niyetiyle, alevlerin henüz yutmadığı zemin kata dalıyor, mutfaktan kap kaçak, birinci kattan yatak döşek, ellerine ne geçerse pencereden sallıyor, cam şakırtılarıyla birlikte uçan çekmecelerden, patlayan kutulardan bin bir çeşit öteberi yayılıyordu yerlere. Toplamaya çalışanlar, kapmaya çalışanlar... O kargaşa içinde yaşlısına, gebesine aldırın mı vardı! Fırtınaya tutulmuş, kayadan kayaya çarpan sandal misali, kalabalık arasında yol açmaya uğraşan Nazile'nin peşinde, göbeğini tuta tuta kaçmaya çalışan Râna

bir haytanın omuz darbesiyle eksenini üzerinde döndü, konağı yutmakta olan ejderha dillerinin önünde dizinin bağı çözöldü, fenalaştı, Nazile'nin eli elinden koptu, yığılıp kaldığı meydanın ortasında başka bir âleme kaydı.

Nerede olduğunu bilmeden, yemeden içmeden, yarı baygın halde geceyi günü sayıklamakla geçirdi Râna. Arada bir titreyip sarsılıyor, "halâka", "koncolos", "mihtar" gibi manasız kelimeler homurtu halinde, beyazlamış dudakları arasından sızıyor, halsiz bir üfürükçü gibi püfleyip yeniden göçüyordu o sessiz dünyasına. Şevket'in apar topar getirdiği mahallenin ebesi baygın yatan genç kadının nabzını yokladı, erken doğum şüphesiyle şiş karnısını elledi, tehlikeli bir durum olmadığına inanmış olmalı ki, fincandaki sirkeyi koklatmaya koyuldu. Kirpikler aralandı, gözde kaygan bir bakış, anca anlaşılır bir sesle:

– Anne muhtar kapıda, diye mırıldandı Râna.

Muhtar? Ne muhtarı? Nazile şaşırđı:

– Muhtarı mı istersin? diye sordu usulca.

Yanıt alamadı.

Şevket'in babasını topu topu bir iki kez görmüş, anasına da "anne" dememişti ergenlik çağına bastığından beri.

– Henüz kendinde değıl, diye söylenen ebe hanım hastasının alnına gülsuyuna batmış bir mendil serdi, saat başı sirke dolu fincanı burnunun önünde gezdirdi.

Ağır ağır gözleri aralanan hasta, karnını yokladı, başının üstünde yelpaze sallayan eli gördü:

– Abla!

Eğilen ablasının boynuna kollarını doladı:

– Kıpırđıyor, abla bak...

Yorgun yüzüne yayılan bir tebessümle kapandı kirpikleri; eli Nazile'nin elinde, kâbuslardan arınmış efkârsız bir uykuya daldı Râna.

Tütmeye devam eden, karalara bürünmüş devasa bir iskelet, esrarengiz bir nefesle havada dolanan âhır dünya külleri, ağıt yakan, çıtırdayan sessizlik. Harabenin önünde mezarlıkta dua eder gibi dikilen bir adam.

– Beyefendi!

Sesin geldiği tarafa döndü donakalmış Halil bey.

– Hacı ağa...

– Evet beyim olan oldu!

– Can kaybı?

– Yok elhamdüllillah. Nureddin beyin konağına göçtüler.

– Küçükhanım Nazile'nin evinde, diye ekledi.

Çilekeşin başucunda:

– Gece gündüz sayıkladı. Şimdi daldı uyuyor, diye fısıldadı Nazile.

Sararmış benzini, göz altlarındaki morluğu fark eden Halil bey eğilip baygın yatan eşinin nefesini dinlemek isterken, içeriden tekme yiyen Râna'nın gözleri aralandı, bir süre boşlukta gezinen buğulu bakışı tanıdık bir simaya takıldı:

– Begim!

Doğrulmaya çalıştı, olmadı. Başucuna çömelen beginin göğsüne kapadı yüzünü, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, ağladıkça açıldı, iki hıçkırık arasında anlatmaya çalıştı:

– Dünya karardı... sonra parlayıverdi begim. Ejderha dilli koncolos... evi ateşe verdi. Üfledim söndürmeye çalıştım... nafi-le. Hacı Pala üfördü... körükledi alevi... Begimi aradım... aradım bulamadım... muhtar aldı götürdü dediler.

Başını kaldırıp begini yüzledi:

– Götürdü dediler.

Parmağının ucuyla gözyaşlarını sildi:

– Cehennem ateşinde kavrulmak buna mı derler begim?

Bâki'nin sesi geldi sokaktan:

– Ablam nasıl? Uyandı mı?

– Hadi çık gel, uyandı.

Yatağın başucunda eniştesini gören Bâki boynuna sarıldı, ablasının ıslak yanaklarından öptü:

– Ablam benim, geçmiş olsun. Dün beybamlı birlikte geldik ama kendinde değildin.

– Nasıl beybam?

– İyi, iyi de, ne yapsın? Takdir-i ilahi deyip, ne günah işledi-

ğini düşünmeye koyuldu.

Hanımını bu haliyle nasıl eve götüreceğini düşünen Halil bey:

– Üsküdar’da tahlisiye arabası bulunur mu, ne dersin? diye

Bâki’ye taraf döndü.

– Tulumbacı yerine itfaiye arabası geldiğine göre, tahlisiye de bulunur enişte.

Bir köşeye çekilmiş sessizce yün ören yaşlı ebe merakını gidermek istedi:

– Nasıl olmuş da tepeden tutuşmuş konak? Bildiğimiz, gördüğümüz kadarıyla alev aşağıdan sarar. Hangi cahil çatıda patlıcan kızartmış?

– Patlıcan işi değil teyze, diye başını salladı Bâki.

– Ya neden?

– Elektrik kontağından çıkmış yangın. Yeni moda dedi itfaiye çavuşu.

– Medeniyet, terakki, diye söylendi yaşlı kadın. Şu âlemin gesesini gündüzünü ayarlayan bir kudret var elbet! Allah’ın işine karışmak doğru mu?

Ayaklanmaya çalışan Râna iyi kötü doğruldu. Şevket’in bulup getirdiği cankurtarana binerken:

– Konağın önünden geçer miyiz begim? diye sordu.

– Konak dediğin kara bir iskelet Râna’m. Görmesen iyi olur. İlle de göreyim dersen, doğumdan sonra geliriz.

Büyükanne, hanımanne, Hatun ana, etrafında dönenen kızlar... Râna’nın içinde, maceralı bir yolculuktan sonra eve dönüşün verdiği bir rahatlık vardı. Begi artık yanındaydı, merkezi hükümte ne olup bittiğini sormayı unuttu. İki üç gün hanımının huzurunu bozmaktan çekinen Halil bey sonunda konuyu açmak mecburiyetinde kaldı:

– Emine gözlerinden öper. Cemal eniştenin de gıyabi selamları var Râna’m.

– Sahi, sormayı unuttum begim. İmza faslı ne oldu?

– Cemal enişte haklı, imzayı atmaktan imtina etmek, sürgüne mahkûm olmak demek. Lamı cimi yok bu işin, imzalamak mecburiyetinde kaldım.

Cebinden katlanmış birkaç sayfa çıkardı:

– Endişem boş değilmiş. Al bak, oku güzelim.

Râna açtı, başlığı okudu:

– 10 Haziran 1927 tarih, 1097 sayılı “Bazı eşhasın şark mıntkasından garp vilayetlerine nakline dair kanun...”

Kaşlarını kaldırdı:

– Ama bu şarktan garba diyor begim!

– Sürgünün rotası mı var Râna'm! Kuruşık bir ihbar, bakar-sın garptan şarka, Kafkas hududuna gönderirler insanı.

Kâğıtları katlayıp masanın üzerine bıraktı:

– O suikast teşebbüsünden sonra Paşa iyice sertleşmiş. Müsahayı defterden silmiş, müdahaleye tahammülü kalmamış. Dünyanın dört yanından ricacılar gelmeseydi Cavit bey paçayı kurtarırdı, diyorlar.

– Cavit bey deyince aklıma geldi, dinle bak, diye ekledi. Geçen sene, aşağı yukarı bu günlere tekabül eden bir gün, Cemal eniştenin yüksek kademedeki vazifeli bir dostuna, “Bu gece refikanızla birlikte Çankaya köşkündeki baloya teşrifiniz beklenir,” gibisinden bir davetiye gelmiş. Davet mi, emir mi? Her neyse, gitmişler, kalabalıktan istifade bir köşeye sinmişler. Ecnebi sefirler, heyet-i vekile, kalburüstü memurin, başı açık, yırtmaçlı, dekol-teli hanımlar, rakısı, şampanyası, bin bir çeşit yiyeceklerle donanmış masalar, alafranga orkestra... Yaka iliğinde beyaz bir gonca gül, gelenleri teker teker ağırlayan Paşa, kapılar kapanıp orkestra çalmaya başlayınca, “hadi kalkın, dans edin, medeni insan olduğunuzu gösterin,” diye teşvik etmeye koyulmuş etrafında aylak aylak bakınan erkânı.

– Dans nedir bilen var mı?

– E canım, içlerinde Avrupa görmüşü de yok değil. Bileni bi-meyeni, yemiş içmiş, tepinip durmuş bütün gece boyunca. Gün doğarken çalgıyı susturup balkona çıkmış Paşa. Işıyan semayı sorgulayan kâhin gibi sessiz kalmış bir müddet. Salona döndüğünde bakışları koltuklarda horuldayan adamların, çöplüğe dönmüş masaların üzerinde gezinmiş, yerde sızıp kalmış bir sarhoşu ayağıyla itelerken suratını ekşitip bir şeyler mırıldanmış.

Üzgün baktı hanımına Halil bey:

– Şu vatani kurtarmak için atlattığı bunca badireden sonra sukutu hayale uğramış olmasından korkarım.

– Peki begim kimin, neyin şerefine verilmiş bu ziyafet?

– Bilmem şerefe miydi, yoksa... bir fersah ötede Cavit bey ve şürekâsı için kurulan sehpalara çekiş seslerini örtmeye mi matuftu bu ziyafet?

Râna'sının elini avucunun içine aldı:

– Anladığım kadarıyla mütalaa zamanı değil, tercih hakkı yok tatlım. Ne yapalım, sen bebeğine kavuşup iyileşene kadar gider gelirim bir müddet. İşin ters düşen yanı, yeni meclis belli olduktan sonra, Paşa kürsüden millete hitap eden bir konuşma yaparmış. Haftaya orada bulunmam şart. Mebuslar yoklamaya tabiiymiş.

Gözü duvarda asılı takvime ilişti:

– Ebe hanım ne diyor? Doğuma kaç gün var?

Râna dalıp gitmişti.

– Güzelim benim!

– Efendim?

– Doğuma kaç gün var?

– Bilmem.

– Ebe hanım ne dedi?

– Ha, evet, Sultantepe'ye gitmeden önce, bir ay var, demişti.

– Bir haftası gitti, haftaya da ben gider gelirim. Aman güzelim benim, doğumu evvele alma sakın.

Râna işaretparmağıyla karnını dürtükledi:

– Duyuyorsun değil mi, baban bizi bırakıp gidecek.

Ankara deyince, baba olacak adamın ayakları geri geri gidiyor, henüz bir hafta önce, ilk gidişi sırasında, kapkara bir iskelet haline gelmiş koca konak gözünde canlandıkça, bu işten nasıl sıyrılabileceğini düşünüp duruyordu. “Çocuğum olacak, gelemiyorum,” dese gülerlerdi adama. Bir hastalık uydurup hekimden rapor alsaydı? Bu rapor işine aklı yattığı sıra, paşazade Halil beyefendinin mebus seçildiğini duyan muhtar arz-ı endam eyledi. El etek öpecek kadar eğilip tebriklerini arz ettikten sonra:

– Aman velinimetim beyim, diye yakındı. Zabıta Azrail kesilmiş. “Allahından bul” demekten başka bir günahı olmayan yetmişlik dedeyi bile sürüyüp götürdüler.

Bir anlık tereddüt, devam kararı aldı:

– Bizim Akbıyık sakınleri şarklı değil mi ya! Herif mal bulmuş Mağribi gibi haraca kesiyor milleti!

– Kim bu zat?

– Kumuser mi, komiser mi, her ne haltsa, ne idüğü belirsiz zındık. Benim mührü bile zapturapt altına aldı. Asayiş çakallara mı kaldı beyim? Çaresi yok mu bunun?

Hızını alamıyordu muhtar:

– Omzu kayışlılar el basmış memlekete. Birader Manisa’dan geldi, ha şu iki gün önce. Gözünün önünde Hacı Sami adında birini vurmuşlar.

Duraksadı, ters bir laf ettiğinin farkına vardı:

– Hoş, onun niyeti pek de iyi değilmiş.

– Neymiş ki niyeti?

– Gazi hazretlerine kasıt.

Çiçeği burnunda Süverek mebusunun midesi düğümlendi: Bu kaçınıcı teşebbüs!

– Nereliymiş bu adam?

– Susam adası denen bir ada var mı beyim?

– Sisam? Var tabii, Ege’de.

– Hah işte, avenesiyle birlikte o adadan gelmişmiş.

Şarklı değilmiş menfur! Rahat bir nefes alan Halil bey muhtara eliyle bir nargile doldurdu.

Eylül ayının ilk günlerinde postacı, Cemal enişteden, Paşa’nın yapacağı konuşmanın çarşambaya rastladığını hatırlatan, üst üste üç telgraf getirdi. Bir gün evvel, muhakkak, Ankara’da bulunmak gerekti. Ne var ki Halil bey hanımına söz vermiş, salı akşamına aldırıştı bileti.

Salı, ikindiye kadar, kocasının lenger şapkasıyla oynayan Râna karnındaki bebekle konuşur gibi:

– Cemal enişte de ne telaşlı bir adam! Meclis henüz açılma-

miş. Beyanatı dinlememek suç mu? diye kendi kendine söylenip durdu.

Yolculuk saati evhamı da yedeğinde getirdi. Bir gün evvel gitseydi daha mı iyi olurdu? Kapiya kadar uğurlamakta bir uğursuzluk mu vardı? Amcasını uğurlamış, bir daha dönmemişti. Geçen hafta kocasını uğurlamış, konak yanıp kül olmuştu. Odasından çıkmadan vedalaşmak istedi. İçine sinmedi. Eşinin peşinden, tırabzana tutuna tutuna, kapiya kadar indi:

– Muhtar efendiye, göğsümüzü gere gere “Bey Ankara’ya gitti” deriz, yalana gerek kalmadı, öyle değil mi begim, diye takıldı.

– Döndükten sonra gene öyle deriz benim işkilli sevgilim. “Zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar” sözünün Mecelle’de yeri vardı, diyerek çocuğunu sever gibi eşinin karnını okşadı, alnından öpüp paytona bindi Halil bey.

Uzaklaşan araba yerinde duruyor, kendi geri geri gidiyor gibi geldi Râna’ya, Sultantepe dönüşünden beri yanından ayrılmayan Nakiye hanıma tutundu.

Râna’nın gözüne uyku girmedi o gece. Gözleri çakmak çakmak, içini dökmek ihtiyacını duydu, kelime bulamadı, bir konudan öbürüne atlaya atlaya Nakiye hanımla sohbete koyuldu:

– O yanımda olmayınca boşlukta hissediyorum kendimi. Ne yapsam ebe anne?

– Sevginizin meyvesi karnında, nasıl boşlukta hissedersin kendini! A benim güzelim yavrum, değil bir gün, aylar boyu kocasını görmeyen var. Sen de alışmaya çalış, devreye mebusluk girdi. Ankara’sı, Süverek’i... gidip gelecek artık.

– Doğru. Nasıl etsem?... Süverek’te... köydeki kadınların hemen hepsi hamile, diye başka bir konuya geçti. Sabahtan akşama, bir eli sütte bir eli tezekte koşturup dururlar. Onlar gözümde canlandıkça, hani, utaniyorum. Kim doğurtur onları?

– Köyün tecrübeli yaşlı kadınları bu işi bilirler. Kendi başlarına tarlada bile doğurdukları olur.

Nakiye hanım Râna’nın alnına koydu elini, nabzını yokladı. Ateşi mi vardı kızın?

– Ebe anne bak nasıl tepiniyor. Çıkmak istiyor artık!

Dereden tepeden konuşa konuşa gece yarıyı buldu. Gözleri kapanmaya başlayan ebe hanımı bırakıp karnındaki bebekle dertleşmeye koyuldu Râna:

– Benim duam kabul olmaz, sen günahsız mahluksun bebek. Niyaz et, baban sağ salim dönüp gelsin.

Kime niyaz edecekti bebek? Sevdiklerini anasının elinden alan o ilahi kudrete mi?

O ilahi kudreti aldatmaya çalışır gibi:

– Aşk-ı memnu! Âşık değilim ki ben. Kocam benim güvendiğim, takdir ettiğim münevver bir kişi, işin aslı faslı bu kadar, diye söylendi.

Susamıştı. Doğrulmaya çalışırken içi buruldu birden, kıvrandı, kasıldı. Ter ter tepinen bebek karnına bıçak saplamıştı sanki. Çılgılığı duyan ebe hanım yerinden fırladı. Kesik kesik inilleyen Râna'yı yatağına uzattı. Şiş karnı bacaklar arasına kadar yokladı. Bir koşu Seylâ'nımı uyandırıp geldi. Leğen, havlular, bezler bir çırpıda hazırlandı. Gerisini ne görebildi ne duyabildi Râna, yanan ampul kararır gibi oldu, renkler söndü, seher vaktinin boz ışığına bürünmüş bir âlemde dizlerine basan bir ağırlık, sancılar içinde bayılıp ayılan genç kadın, bebek boğulup kalacak korkusuyla "ıkın", "it", "itele" diyen sese uyup ıkınıp sıkınıyor, bebek fırlayıp "beginden" kalan bir boşluğa düşecek korkusuyla ıkınmayı kesiyor, karanlığa gömülme, neticeye varamama korkusu, peş peşe süzülen garip görüntüler: Dehlizden çıkmak için çırpınan bir enik; kıllı bir pençenin sıkıdığı hurmadan fışkıran siyahi bir mahluk; karnı burnunda sokaklarda kocasını arayan ninesi, tarladaki kadınlar gibi kaldırım kenarında doğuran ninesi, keçileri kaçırmış ninesinin şuur denen mefhumdan yoksun esraren-giz âlemi...

V

Ağaran güne ters bakan Râna'nın akı dönmüş, ferî sönmüş gözleri, dünyaya gelenin ilk soluğu, bir çılgılık.

– Râna, oğlun oldu, diye kulağına eğilmiş sesleniyordu ebe. Alnını, yüzünü serin suyla nemliyor:

– Bak, güzelim kızım, nur topu gibi bir oğlan, yıkanıp gelecek sana. Azabın sonu geldi, saadet zamanı şimdi. Kucağına al-
dığında göreceksin hokka gibi burnu var.

Kulağını göğsüne dayayıp nefesini dinliyor:

– Râna, yavrum benim, kurtuldun, sancın var biliyorum, ge-
cecek. Duymaya çalış beni.

Bir ses işitiyordu Râna. O ses de göçtüğü âlemde süzülen bir buluttan geliyor gibiydi. Beş duyusundan yoksun, sadece ağır ağır atan nabızı, derinden giden soluğuyla, günü geceyi o sessiz âleminde geçirdi. Zamansız, zeminsiz, bilinmedik bir mekân, belirsiz mekânda âhır dünyadan gelen bir ses:

– Tatlım.

Ses beginin sesi. Onun olduğu yere mi gitmişti, yoksa o mu gelmişti iki âlem arasında gidip gelen “tatlısının” yanına?

– Tatlım, hayatım benim, gel, yalnız bırakma beni.

Feri sönmüş gözlerinde belirsiz bir pırıltı, gelen sesi arar gibi kirpiklerin arasında dolandı. Iksir miydi üzerine eğilmiş gölge-
den alınca düşen damla? Işıyan tanyeri. Aralanan kirpikler, eğik yüz, insan yüzü... tanıdık bir sima... başucunda çömelik duran begi? Evet, begi!

Sevgi dolu göğsüne kapadı yüzünü. Ağlayacak takat kalmamıştı Râna'da.

– Zor bir doğum yaptı, diye anlatıyordu ebe. İtmesine itiyor, ıkınıyor, yardımcı oluyor, sonra birden, bebeğini bırakmaktan korkar gibi, ıkınmaktan vazgeçip kasıyordu kendini.

Dudaklarını büzdü. Kötü bir ihtimale mi takılmıştı aklı?

– Şu son on gün içinde iki büyük sarsıntı geçirdi. Gariptir, ikisi de kocasının yokluğuna rastladı. İki dünya arasında gitti geldi kızcağız, diye söylendi.

Can simitine sarılır gibi beginin göğsünde yumulu duran Râna, kulağa değen sesleri yavaş yavaş seçmeye başlıyordu.

– Oğlunu görmedi mi?

– Nasıl görsün, kendinde değil ki!

İçgüdücü elini karnına doğru sürüdü... boş! Gerindi, yüzünü beginin göğsünden ayırıp “nerede” diye soracaktı, sormadı,

genzinde takılıp kalan sesi dudaklarına varmadı. Yanı başında fısıldayan, ebenin sesiydi:

– Râna, yavrum, bebeğini bir gör bak, melaike sanırsın. Kaşı ke-man, burnu hokka, kulağının kıvrımları bile seninkine benziyor.

Başka sesler giriyordu araya:

– Kucağına alabilse.

– Hani bir görebilse.

– Sırası değil. Atlattığı badireden sonra, neyin kime ait olduğunu bilip anlaması lazım evvela. Yoksa doğurduğu yavruyu yabancı nesne sanır, diye salık veren ebeyi duymasına duyuyor, gönlündeki görüntüye uymuyordu sözleri.

Onun hayalindeki oğlu babasının kollarında gülümserdi dünyaya. Bunca eziyeti kimin için çekmişti!

Kundak bezleri arasında debelenen yavrusunu gördüğünde, eşine üzülen babanın içi titredi birden, kucakladı, bağrına bastı oğlunu, kokladı, öptü, sevdi, incitmekten korkarak, uyurgezer adımlarla götürüp anasının kucağına verdiğinde, karnından çıkıp kalbine yerleşen yavrusunu göğsüne doğru götürdü Râna.

Ebe hanım bu mutlu görüntüyü seyreden genç babaya yanaştı. Ne diyeceğini bilmez bir hali vardı.

– Üç beş damla kifayet etmeyecek, diye fısladı. Çok eziyet çekti, sütü kaçtı maalesef.

– Nasıl?

– Evet, maalesef, göğüsleri gevşedi.

Donakaldı genç adam. Peş peşe bunca terslik! Sevmenin, evlat sahibi olmanın sinsi bir bedeli mi vardı? Afallamış bakışı ebe-yi yüzledi:

– Çaresi?

Çaresizliği yansıtan gözler.

– Ebe anne, dünyaya küser Râna.

Râna'sıydı ilk aklına gelen. Ya oğlu? Bu dünyaya gelmesine neden olduğu oğlu?

– Peki neyle beslenecek? O da mı çaresiz?

Böylesi mutlu bir günde tasalanan adamı aymaya çalışan ebe güvence verir gibi:

– Hatice'nin kızı oldu, evvelsi gün, Nevres koyduk adını, diye çareyi açıkladı.

– ...

– Hatice! Abuzer'in hanımı! diye üsteledi ebe hanım. Malumunuz bu üçüncü çocuğu. İkiz besleyecek sütü var kadının.

– Yani?

– Dünden beri oğlunuzun sütannesi Hatice.

Oğlunu emzirememek Râna için acı bir hakikat oldu. Doğan yeni bir sevgiye, yeşeren mesuliyet hissine çomak mı sokuvermişti o ilahi adalet? Kedi bile yavrusunu sütüyle beslerdi! Neyin cezasıydı bu gene? Meme arayan yavrucağı Hatice'nin kucağına her teslim edişinde kendini özürlü bir mahluk olmakla suçluyor, imrendiği, az buçuk da kıskandığı, bu memeleri süt dolu kadına olan şükran borcunu bakışıyla ifade etmeye, talisini, meyvesini onunla paylaşmaya özen gösteriyordu. İki doğum birbirine rast gelmese neyle beslerdi oğlunu? O ilahi kudretin, bu kez, sonradan olma değil, anadan doğma sevgiyi, doğduğu anda göçürmek gibi ince bir hesabı mı vardı? Yalnız olduğu zamanlar dua eder gibi pes perdeden:

– Sevgi? Ne sevgisi? Sevk-ı tabii, efendim! Ben de, her dişi mahluk gibi doğurdum. Her mazbut zevce gibi beyime bir evlat verdim. Mukaddes analık varken kız kurusu olarak kalmak yakışık alır mıydı? O çelimsiz yumurcağı yaşatmak, yetiştirmek ananın vicdan borcu. Dokuz aydır kıvrır kıvrır kıvrandıran tıynetî belirsiz bir yumurcağa sevdalanır mı insan! diye mırıldanıp, kem gözlü taksiratı kandırmaya çalışıyordu Râna.

Yavrusunu korumak amacıyla sevgisini inkâra kalkışan ana, sağduyunun kıyıcığında gelişen bu çetrefil ahvali, gülünç bulunur kaygısıyla, begine bile anlatmaktan çekiniyor, derdini paylaşacak kimse olmayınca kendini bu günlük âlemde dışlanmış hissediyor, içine kapanmaya başlıyordu gittikçe. Baş ağrısı, bel ağrısı; hamileyken ayakta uyuyan hatun gün geçtikçe uykuya hasret kaldı. Tanyeri ağarırken, fal taşı gibi açık gözlerinden sızan yaşlara bir anlam veremiyordu begi:

– Râna'm benim, neyin var?

Neyi var? Bilebilse. Kendini mi, o ilahi kudreti mi... kimi kandıracağını bilse! Kaybetme korkusunu içinden atabilse! Sevgiyi çok görmeyen bir âlemdede gönlünce yaşayabilse! Hiç değilse yavrusunu bir emzirebilse!

Kaç günlük loğusaydı? Şaşırmıştı günleri.

– Analık şefkati nedir bilmedim, görmedim, diye söylenip ağlamaya koyuldu. Yavrumun o sevgi yumağı içinde serpildiğini görmek, kasavetsiz yarınlara... yarınlara...

Çarşafın ucuyla gözyaşlarını sildi:

– Yarınları artık seçemez oldum begim.

Kısılan sesinde umutsuz bir hıçkırık:

– Daha işin başında, biçare yavrumuzu beslemekten âcizim.

İçinden taştan sevgi... sevgiliyi göçüren yazgı... bebeğin selameti... sevmekten kaçınmak... yıpratıcı kördüğüm! O yumuk gözleri, o minik elleri, o günahsız meleği yazgı denen zorbanın hışmından arınmış bir beldede büyütmeyi düşünüyor, dalıp gidiyordu saatler boyu, sallamayı unuttuğu beşiğin başında. Dünyaya getirdiği minicik varlıktan yükselen bir haykırıyla hayaldeki âlemden bulunduğu âleme dönen Râna, acıkan yavrusunu sütannenin koynuna koyduğunda, ilahi kudretin kulu, memeleri süt dolu mahlukun hizmetkârına benzetiyordu kendini. Giderek gelişen çekemezlik, gıdım gıdım sızıyordu Hatice'ye duyduğu gönül borcuna.

Damların üzerinden kayan bulut, ufkun ötesinde bir diyara doğru süzülüp gidiyordu. Orada, ötelerde, çocukluğunun çiftliğini andıran bir beldede kıpırdaşan aşına simaları seçmeye başlıyordu Râna'nın buğulu bakışları, akşam saatlerinde: Raşit efendi, nenesi, ninesi... Ahrette değil miydi o sevdiği insanlar? Ahret kuzuların oynadığı çayıra mı benzerdi? Emekleme çağında oynayan kuzular, akl-ı bâlîğ oldukça boğazlanan koyunlar!

– Doğum... ölüm, diye söylendi, arada bu biçare ömür.

Doğum sancısını çekmişti, biliyordu. Ya ölüm? Ufkun ötesindeki o diyar değil miydi ölüm? Sislerin ardında seğiren ninesine el edeceği sıra,

– Yenge, diye çağırın bir sesle irkildi. Yenge ziyarete gelen var!

Ninesi mi, nenesi mi, hangisiydi... gelen? Tekrarlanan çağrı-
da duraksama hissetti:

– Yenge... ziyaretçi... sizi görmek istiyor...

Makbule görümcenin sorgulayan, uyarıcı gözleri.

– Yenge?

E... evet, giden değildi gelen.

– Kimmiş beni görmek isteyen?

– Bilmiyorum yenge. Üsküdar'dan geliyormuş. Çocuklu bir
hanım, çok da ısrar etmiş, aşağıda bekliyor.

Üsküdar, Sultantepe, alevler içinde çatırdayan konak, külle-
rin altında ışıldayan korlar... Anası mı gelmişti? Kibrini yenmiş
miydi Libabe? “Ya sabır” çekip derin bir göğüs geçirdi Râna:

– Pekâlâ, benim Makbul görümcem, yumurcağın altını değiş-
tirip gelirim.

– Ben değiştirebilirim yenge, siz bekletmeyin, inin.

Anası başta olmak üzere kimseyle görüşesi yoktu. Gelen oy-
sa, anasıysa, buraya kadar zahmet ettiğine göre elini öpmek ge-
rekti. Can sıkıcı olayların sembolü konağın yerinde yeller esiyor-
du artık, geçimsizliği örtmüştü küller. Güleç yüzlü görünmenin
provasını yaparak, düşünce söylene indi basamakları. Misafir oda-
sının kapısı aralık kalmıştı, girmeden bir göz attı, hopladı içi, bo-
ğuk bir ses çıktı genzinden:

– Abla!

Uçtu gitti, sarıldı Nazile'nin boynuna, başını omzuna dayadı,
tutamadı kendini, içinde yuvalanmış çetrefil duyguları dışa akı-
tır gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuldu. Ağladı, boşaldı, elinin
tersiyle gözyaşlarını sildi:

– Ablam benim, kusurumu bağışla!

– Ama niçin ağlıyorsun Nâna?

Çömeldi Râna, genç kızlığının göz ağrısı cimeyi öpmeye
doyamadı:

– Sevinçten ağlıyorum... derdime gülüyorum. Ne yaptığımı
bilmez oldum Emine'm.

Beklemediği bir durum karşısında bocalayan Nazile ne diye-
ceğini şaşırırdı:

– Ne var, ne oldu Râna? Bebeğin...

Kıvrık parmağıyla pencere pervazına vurdu:

– Allah etmeye... hasta mı... sakat mı?

– Hayır abla bir şeyi yok, top gibi! Gör bak, gel yukarı çıkalım.

– Beyinle aran mı açık?

Parmağını kıvrıp tahtaya vurma sırası Râna'ya gelmişti:

– Tu, tu, tu, diye tükürür gibi yaptı, kem gözlere... Onu kaybettiğim gün benim de sonum olur.

– Kaynana? Görümce?

– Ne desem? Nasıl diyeyim abla? Anamdan görmediğim şefkati burada kayınvalidemde buldum. Görümceler desen, bacımdan öte.

– Peki bu gözyaşlarının sebebi ne, a benim tatlı yârim?

Pencerenin dışına kaçtı Râna'nın bakışları:

– Korkuyorum abla, içimde bir korku var.

– Kimin, neyin korkusu?

Dışarı kaçan bakışlar ağacın köklerine indi. Sustu, ses vermedi Râna.

Evin hanımının odasında bir köşede oturan kadın gelenleri gördüğünde emzirmekte olduğu bebeği beşiğine yatırıp savuştu. Çıkan kadını izleyen Nazile'nin bakışı kadından beşiğe, beşikten Râna'nın gözlerine takıldı. Utanç, çaresizlik, ümitsizlik doluydu genç annenin gözleri.

– Ne günah işledim de buna müstahak oldum abla?

– Sütün az mı geliyor?

– Az değil, hiç gelmiyor.

– Her şeyden önce sağlık Râna'm. Emzirmek farz değil.

Beşikteki bebeği seyre dalan Nazile:

– Şu alna, şu burna, şu yanaklara bak Râna, tıpkı sana benziyor. Allah beğenmiş de yaratmış. Otur kalk şükret kızım!

– Kime, neye, neden şükredecekmişim abla?

– Ya sakat çıksaydı, ya bir maraz kapsaydı, ya da korktuğun gibi, anne olamasaydın? Bak Vâsıf, bizim aksak Vâsıf, Pakize'nin üstüne bir kuma getirdi.

Nazile dalgın dinleyen Râna'nın yüzünü okşayıp alnına bir öpücük kondurdu:

– Emzirmek... bilemedin dört beş ay. Mama faslına geçersin göz açıp kapayana kadar.

Koynundan çıkardığı altın bir nazarlığı beşikteki yastığın ucuna iğneledi:

– Adını ne koydunuz?

Bebeğini doya doya emzirdiği bir diyara göçüp gitmişti Râna.

– Râna!

– Efendim?

– Adını ne koydunuz?

– Bilmem. Göbek adı Osman olur herhalde.

Emine, Râna'nın kolundan çekiştirdi:

– O ninenin neden bir gözü yok Nâna?

Ufukta gezinen “Nâna”sı çıkaramadı birden:

– Kimmiş o?

– Aşağıda bize kapıyı açan nine!

– Seni cingöz cime, ne çabuk da fark ettin! Hatun ana bu evin koruyucu meleği.

– O olmasa, diye Nazile'ye taraf döndü, muhtarı, esnafı, gelen giden... begimi bile göremem. Doğumdan beri de, işin doğrusu abla, kendimde değilim, kimseye dil dökecek halim yok. Loğusa ziyaretine gelenler... evet... kimi kapıdan kimi misafir odasından dönmüş.

– Tevekkeli...

– Niye? Ne olmuş ki?

– Bâki de misafir odasından dönmüş. Gelenlerin loğusayı görmesine izin vermiyormuş ebe. Onca kadının ortasında tek oğlan, “Ben kardeşiyim” diyememiş, utanmış. Doğruca bize geldi. Senin doğum yaptığından nasıl haberimiz olsun?

Nazile de geçmişe daldı gitti:

– Konaksız Sultantepe, ruhsuz bir mahalleye döndü Râna!

– Bizimkiler Şişli'ye mi geçtiler?

– Erenköy'e. Şişli'de tamirat varmış. Bâki zaten bir aydır beybasını görmemiş. Büyükbey Ankara'da, Samsun'da... Havza diye bir yer var mı?

– Var.

– Hah, işte oralara şimendifer mi gitmiş ne, ha yani öyle bir şey...

– Beybam gözümde tütüyor abla.

– Büyükbeyin doğumdan haberi yok. Olsa da, anladığım kadarıyla, gelemez. Askeri nizam, marş marşla yürüyormuş işler. Sen bu doğum işini biraz erkene aldın. Annenin de haberi pek olmasa gerek.

– Olmaz olur mu? Bâki'nin dili yok mu? Hiç zahmet etmesin, helali hoş olsun, uzaktan uzağa...

İşaretparmağıyla ablasının dudaklarını kapadı:

– Aman abla, hali melalimi duymasın, e mi. Etekleri zil çalar!

Nazile'yle bu uzun hasbıhalden sonra yaşamın gerçeklerine dönen Râna bahçeye doğru yöneldi. Odasından çıkmamıştı nicedir.

– Avlu kadar bahçe, çıkıp da ne yapacağım? diye dineldi eşikte.

Dönüp yukarı çıkmak üzereyken havuzun başındaki ağacın dalına oturmuş, bir yandan kuşları bir yandan balıkları izleyen kara bir kediye ilişti gözü:

– Hınzır kâfir! diye saldırdı.

Üç adım attı, vazgeçti. Altı üstü et oburu bir kedi! Birbirlerini yesinler diye yaratmamış mıydı bu dünyayı o kudret-i ilahil! Düzensiz âlemi hale yola koymak kendine nasip olsa... olsaydı, bu kan kokan mahlukların topunu bir tas suda boğardı.

– Kime kızdı benim huysuz meleğim?

Bahçe kapısında beliren begine bir koşu gidip sarılmak için davrandı, zor tuttu kendini. Ağırbaşlı olması gereken bir hatunun böyle yersiz coşkusu kulların indinde örf âdete sığmazdı. Üstüne üstlük, kulları yaratan, sevgiyi mal edinmiş o semavi kudretten de sakınmak gerekti. Kem göz gözlüyordu bulutların ardından. Begine, bebeğine karşı, hani, daha şöyle duyarsızca davranması gerekti.

– Sultanahmet Meydanını tavaf edelim mi gelin?

Başını eğdi Râna, sevgi dolu bakışını o kem gözden sakladı.

– Begim nasıl isterse. Giyineyim geleyim.

Giyindi geldi Râna: Sırtında geniş yenli mantosu, başında saçlarını kapsayan cicili bicili bir tûlbent, ayaklarında... terlik. Kocasının sorgulayan bakışı. İskarpinlerini dolaptan çıkarmış, ayağına geçirmeyi unutuvermişti. Utandı, gülümsedi:

– Ayaklarım şişti begim. Bu tavaf işini başka güne bıraksak? Pabuç giyemiyorum.

– Giymeyiver sultanım. Paytonla gezeriz.

Halil bey, elinde sepet paytondan taraf gelen Abuzer'e seslendi:

– Abuzer!

– Buyur begim?

– İşimiz bitmedi, ahıra çekme hayvanı.

Râna'nın gözü sepetin içindeki havuçlara takıldı. Mazideki o mutlu günleri anlatır gibiydiler.

– Begim!

– Efendim?

– Koska buraya uzak mı kalır?

– Hayır. Gedikpaşa'da bizim kiradaki evler var, onları geçince, Lâleli'ye varmadan. Neden sordun güzelim?

– Babaannemin evi vardı orada. Amcam beni pazara götürürdü, sebzelerden bebekler yapardık.

Sustu, sepetten düşen patlıcana bakakaldı bir süre.

– Râna'm!

– Evet begim, yandı gitti... o fütursuz saatler.

Kısmen ahşap kısmen kâgir üç dört katlı evlerin arasında ağır aksak ilerleyen Abuzer paytonun içinden:

– Begim, burası... evet bildim burası, diyen sesi duyunca dizginlere asıldı.

Evlerin arasında boş kalmış bir arsayı işaret ediyordu Râna. Yavaşlayan paytonun durmasını beklemeden arabadan atladı, ayağından fırlayan terliğe aldırmadan arsanın ön kısmında yatık bir mezar taşı gibi duran mermerin üzerine kapandı. Dizlerinin üzerine doğruldu, kıpırtısız kalakaldı bir süre. Dua mı ediyordu? Rahmet mi diliyordu? Yalvarıp yakarmak, tıynetine uymazdı.

Huşu içinde, nenesinin ağlamaklı sesini dinliyordu Râna:

“Yavrum benim, sevdiğin o evcikten kapı önündeki taş basamak kaldı.”

Kuruntusuz, korkusuz günlerin göçük mabedi evcik! Sebze-lerden bebek yapan oğluna, torununa kızamayan nenesi, pazar yeri, küfeci, eli amcasının elinde, yeşeren anılar... Dikenlerin arasından peydahlanan uyuz it! Doğruldu, eteklerini topladı, amcasını arar gibi etrafına bakındı: Paytonun önünde, elinde terliğin teki, eşinin davranışını seyreden bir adam.

Dar, girift, yılankavi sokaklarda kaldırım taşlarıyla çakışan nalların sesine kapılmış suskun hanımının boynunu ovalıyor, kasılı parmaklarını açmaya uğraşıyordu Halil bey:

– Meydanı dönelim derken, maziye tavaf ettin güzelim!

– ...

– Var oldukça hatıralar silinmez, ama sırf onlarla da yaşanmaz Râna'm. Kaçmak kurtulmak isteyen bir halin var. Kimden, neden hayatım? Geçmişe sığınabilir mi insan?

– ...

– Hamilelik, yangın, doğum, peş peşe bunca zorluk! Sinirlerin gerildi!

– ...

– Râna'm dinliyor musun beni?

Uykulu, inceden bir ses:

– Din... dinliyorum begim.

– Kaçalım, beraber kaçalım, değişelim havayı. Bak, haftaya Ankara'da Fırka'nın senelik büyük toplantısı varmış. Ondan iki hafta sonra da Meclis'in açılışı. Arada Cumhuriyet'in sene-i devriyesi, merasim, resmigeçit... gider miyiz beraber?

Kocasına sokuldu Râna:

– Gidelim... peki gidelim begim.

Akşam güneşi batarken Sultanahmet Meydanında o görkemli camiden yükselen ezan sesi. Tezgâhını kapayıp namaza koşanlar, kaldırım boyunca avuç açan gedalar, namazdan çıkışı bekleyen seyyar satıcılar... Halil bey arabayı durdurdu:

– Abuzer, şu karşıdan bize simit al da gel.

– Kaç tane alayım begim?

– On beş tane, tazesı...

Lafı yarıda kaldı.

– Allah rızası için! diye yalvaran bir el uzandı arabanın içine. Kucağında bebeği, kuru yüzlü, iri gözlü, çelimsiz bir kadın.

– Allah rızası için!

Halil bey cüzdanından bir banknot çekip kadına uzattı.

– Beyim Allah için, gönlünden ne koparsa! Açız beyim, üç gündür.

Kadın, belli, banknot nedir görmemişti ömründe. Halil bey ceplerini yokladı, sarı para, gümüş para, ne bulduysa biçarenin avucuna doldurdu.

– Allah ne muradın varsa versin, bu güzel hanımını kem gözlerden korusun beyim, tuttuğun altın olsun, diyerek dualar eden kadın arabanın tekerine yüz sürüp uzaklaştı.

“Allah hanımını kem gözlerden korusun!” Kendi gözünden mi koruyacaktı kulunu o kudret-i ilahi? Yani... ölümsüz mü olacaktı Râna? Ölüm de ne demekti aslında? Ayrılık olmasa korkulacak ne vardı? Bir âlemden ötekine geçmek değil miydi ölüm? Sevenleri çekemeyen iki cihan hâkimi! Öyle miydi, değil miydi, camiye koşanların hepsi de safdil miydi? Beş vakit namaz kılan beybası... O da mı gafildi?

– Begim, Allah’a inanmamak günah mı?

– Adı üstünde, tatlım. Allah’ın emirlerine uymayan amel günah hanesine yazılır.

– Yani ben günahkâr mıyım?

Sütü kaçığından beri kendini küçümseyen hanımının yanına kaçamak bir buse kondurdu begi:

– Vicdanının sesini duyduğun müddetçe günahkâr olamazsın sevgilim.

Dilenci kadının hayali dolanıp duruyordu Râna’nın uykusuz gecesinde, kulaklarında çınlıyordu canhıraş çığlığı: “Açız beyim, üç gündür!” Açtı, pek tabii, emziremezdi bebeği! Ya karnı tok olan? Vicdanının sesini dinliyor, günahmış, bigünahmış, çaresizlik içinde ezilip gidiyordu...

– Hatçe de bizimle gelecek mi begim?

Sabahın ilk ışıklarıyla gözleri aralanan begi Hatçe'yi çıkarmadı birden:

– Kim o?

– Abuzer'in hanımı. Ankara'ya gelir mi?

– Ankara'da ne işi var Hatçe'nin?

Güceniverdi Râna:

– Oğlan neyle beslenir?

– Oğlan sütle beslenir. O da burada, konakta. Başka yerde aramana gerek yok, diye ilk defa terslendi Halil bey diklenen karısına.

Kalktı Râna, bebeği yoklayıp geldi, pencereyi açtı, kavga eden kumruları seyretti, tıraş olmadan önce yağlı kayışta usturayı bileyen kocasını yüzledi:

– Fırka toplantısına gelmesem olmaz mı?

– Sen bilirsin güzelim.

Küstü, sırtını döndü hatun, dövüşen kumruları seyretmeye koyuldu. Neden alınmıştı begi? “Oğlan neyle beslenir?” diye sormak hakaretimiz miydi? “Hatice'nin Ankara'da işi ne?” demek, sen oğlunu beslemekten âciz misin demeye mi gelirdi? Buluttan nem kapan begi miydi kendi mi? Alınganlık suçlamanın tetiği, diklenme kararsızlığın kalkanı mı olmuştu! Bahçeye çık, çıkma; kediye kovala, vazgeç; Ankara'ya git, gitme... gitmeyecekti, caymıştı. Hayatı boyunca, aldığı bir kararı tereddütsüz kuvveden fiile geçiren şahsiyeti kararsızlığın esiri mi olmuştu?

Ankara yolculuğuna sıra geldiği gün ne istediğini hâlâ bilmiyordu Râna. “Beraber gitsek mi?” demeye utandı, on beş gün sonrasını peylemeye çalıştı:

– Resmigeçidi ben de görebilir miyim begim?

Korkunun, eziyetin, ezikliğin gerdiği sinirleri sabrıyla, sevgisiyle dindirmeye çalışmış, diklenmeye direnmiş, hanımına kaç gündür mesafeli davranmıştı Halil bey. Özür diler gibi, bir daha ki sefere yolculuğa beraber çıkmayı ihsas eden eşine:

– Elbette görürsün huysuz yârim, diyerek saçlarını okşadı.

Eništenin evinde kalırız, Emine tedarikli olsun. Cayma yok bu sefer.

Uyanan oğlunu kucağına aldı, pışpışladı, öptü, sevdi, “yavrumuzu ihmal etme,” der gibi anasının kucağına bıraktı.

– Begim ne zaman döner?

– İki, üç... toplantı kaç gün sürer bilemem. Biter bitmez denerim.

Dış kapının kapandığını duydu, bebeğini yatağına bırakıp bir acele yan odaya geçti, pencereye koştu Râna: Uzaklaşan araba, gözden kaybolan begi, geriye kalan... boşluk. Elleriyle yüzünü kapadı, müminleri ibadete çağıran ezanı dinledi, için için ağlamaya koyuldu. Ne istemişti üstüne titreyen o sevgili beginden? Durduğu yerde neden diklenmek ihtiyacını duymuştu? Sevgiliyi göçüren Allah mıydı, kendi mi? Kendi? Kimdi kendi? Yaratana küs olan yaratık! İlahi takdir miydi onu bu hallere düşüren? Cevapsız kalan sorularla, saatler boyu kıvrandı. Yatsıya çağıran ezanla birlikte, ötelere bir yerde yün ören nenesinin hayali canlandı:

– Yavrum, nuru ayırım benim, devrana sırt çevirme, şu davete icabet et, bir dene!

Üç günü iple çekti Râna, üçüncü günün akşamı kapıyı postacı çaldı. Osman paşa zevcesi Süheylâ hanıma telgraf: “Toplantı uzayacak, Râna yalnız kalmasın. Ellerinizden öperim. – Halil.”

Seylâ'nımdan haberi aldığı anda sedirin kenarına yığıldı kaldı Râna:

– Gidişinden belliydi, anne. Etme bulma dünyası!

– Ne yaptın ki ne bulasan iki gözüm evladım? Meclistir, ne kuzu kurtur, hapishana değil a! Halleder işlerini, durmaz o, devirsin gün kavuşursun begine.

Müezzinin sesi geldi uzaktan, ardından nenesinin sözleri:

– Davete icabet et, yavrum. Sırt çevirme devrana.

Besmeleyi mırıldanıp seccadesini seren kayınvalidesini gıptaıyla seyreden, kimden medet umacağını bilemeyen genç kadın:

– Namaz kılmasını bana da öğretir misiniz anne? diye yarım ağız bir ricada bulundu.

Diz çöküp secdeye varmadan önce Fatiha suresini ezberlemek gerekti. Ezberleyecekti ama huyu kuruyası Râna o esraren-giz Allah'a ne dendiğini öğrenmek istedi. Beş vakit namaz kılan, gün boyu tespih çeken... kimseden hayır yoktu. Ebe hanım imdadına yetişti:

– Bismillah'ın devamını biliyorsun elbette. Gerisi Allah'a atıf bir hamdû senadır: Rahimdir, rahmandır, din gününün maliki-dir, sultandır.

Son satırı okudu:

– *Sıratel-ledine en'amte aleyhim gayrı-mağdubi aleyhim valâd-dâlin. Âmin.*

Yani:

– Şaşkınlığa saplanmış, gazaba uğramışların yolunu değil, kendilerine lütuf ikramda bulunduğu kimselerin yolunu göster.

– Ebe anne, namazla başınız hoş mu sizin?

Nakiye hanım genç kadının içindeki çelişkiyi sezer gibi olmuştu:

– Arada bir kılarım. Bu fani dünyaya elimde gelen her yavru-cak için afiyetli bir ömür niyaz eder, Yaradana şükrederim içim-den.

– Benim için de afiyet...

– Dilemez olur muyum Râna!

– Ebe anne, şu kısacık ömrümde hiçbir şey afiyet şeker olmadı. Etrafıma baktıkça, kendimi tarttıkça isyankâr olup çıktım, çocukluğumdan beri. Bu netameli âlemi de, beni de halk eden O değil mi? Halik'le hiçbir zaman arayış bulamadım.

Pencereden sızan hüzmeye takıldı gözü:

– Yazılı olduğu gibi rahman mıdır Yaradan?

Kaç gün daha sabretmesi lazımdı? Ne zaman dönecekti begi? Gelmesi gerekenin yolunu gözlemek niyetiyle, sokağa bakan pencerenin önüne kuruluyor, dalıp gidiyordu sislerin ötesinde dirilerle ölülerin karıştığı âleme. Anasına çıkışıyor; yeğenini yüzüstü bırakıp giden amcasına çatıyor, beybasını imdada çağırıyor... ezan sesi duyulduğunda:

– Davete icabet edeceğim, sözünden çıkmam nene, diye, gülümseyen hayale teminat veriyordu.

Yemeyi içmeyi de unuttur oldu Râna. Ağlayan bebeği susunca, Hatice'nin geldiğini anlıyor, aczinden hayıflanıp:

– Bu sana çok bile, diye söylenerek kuru bir ekmek kabuğunu hışımla dişliyordu.

Ne zaman dönecekti begi? Daha kaç gün beklemesi gerekti? Gelince ne diyecekti? “Nerede kaldın”la mı başlayacaktı işe! Asla! Beklemek kaybetmekten evlaydı. Amcası, kocası... Gidene el basan Ankara denen yere beraber gitmeyecekler miydi bu kez! Hanımının uğruna resmigeçidi ertelettirebilir miydi begi? Kaldırım taşlarıyla çakışan nal sesleri gelip geçiyordu pencerenin altından. Gündüzler kısalıyor, geceler uzuyordu. Takvimdeki yaprakları yolmayı unutmuştu, aklına geldiği sıra, konağın kapısının önünde nal sesi kesildi.

– Begiiim!

Kavuşmanın sevinciyle yaşayanlar âlemine geri geldi Râna. Sırtından eksik etmediği sabahlığı çıkarıp yosun yeşili bir entari giyindi. Terlikleri iskarpinle değişti. Marmara'ya açılan pencerenin önünde pastırma yazının güneşine koyuverdi kendini. Cıvıldaşan serçelerle paylaşılan rehavet, karnında bir gurultu. Acıkmış olmalıydı. Bir şeyler atıştırmak niyetiyle doğruldu, beşikte debelenen bebeğini fark etti. Kundağını ne zaman çözmüştü?

– O senin hayırsız anan, diyerek yumuk patilerini hasret giderir gibi öptü, kucakladı, kaldırdı, minik parmaklarını dudaklarıyla yokladı, okşadı, sevdi, sevmeye doyamadı, kapıdan giren eşinin kollarına bıraktı:

– Yetim mi kalacağım diye soruyordu, beybası!

Durakaldı Halil bey:

– Neden yetim kalacakmış güzelim? Babasının bu dünyadan el etek çekmeye niyetlendiğini mi sandı?

– Bu dünyayı terk etmeye kim niyetlenir begim?

İşğa kavuşan yosun yeşili gözlere ısrarla baktı begi:

– Hiçbirimiz! Değil mi, hayatım?

– Hiçbirimiz, diye tekrarlarlarken ezan sesini duyan Râna:

– *Sıratel-ledine en'amte aleyhim... valâd-dâlin, âmin!* deyip üfürdü.

Bir kez daha durakaldı Halil bey:

– Fatiha değil mi bu?

– Evet! Davete icabet et, namaz kıl diyorlar.

– Kim diyor?

“Diyorlar” dediğine bin pişman Râna, başını çevirdi:

– Nenemi rüyamda gördüm begim.

Hatice'nin gelmesini fırsat bildi, konuyu değiştirdi:

– Cumhuriyet bayramı dört gün sonra değil mi?

– Evet dört gün, hazır mıyız? diye sordu oğlunu sūtanneye teslim eden Halil bey.

– Hazırız...

Bakışı yan odada bebeği emzirmeye hazırlanan Hatice'ye takıldı:

– Evet, hazırım begim. Toplantı nasıl geçti?

– Toplantı denen, Fırka'nın kongresi. Bildiğin gibi sekiz gün sekiz gece sürdü, tatlım. Paşa orada olmasa birbirini yer millet. Bilmem kaç saat devamlı konuştu. Sağa sola kaçmak yok, daima ileri. Tek kuşkusu yarınlara.

Çantasından bir deste yazılı kâğıt çıkardı:

– Nutkunun bir kısmı, henüz tab edilmedi. Al bak, oku şu satırları.

Aldı okudu Râna: “Ey Türk gençliği, birinci vazifen Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir... Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!”

– Kudret asil kanda mevcuttur, diye tekrar etti.

Eşine taraf döndü:

– Begim bu vecizeyi oğlumuzun başucuna asalım.

İstanbul'un pabucunu dama atan Ankara! Râna, Haydarpaşa Garına kıyasla irice bir bağ evini andıran istasyonda onları karşılamaya gelen enişteyle tanıştı. Hafif göbekli, kısaca boylu, güleç yüzlü Cemal bey kaynıyla hanımını çekçek arabasıyla almaya gelmişti. Motorlu vesait, tramvay, vapur, müşteri bekleyen payton dahi merkezi hükümette henüz bilinmeyen şeylerdi. Yol boyunca:

– Atlısı atıyla gerisi tabanıyla zafere koşmasını bilen millet, yalınayak da olsa çok beklemez, kasabayı mamur hale getirir, diye, Ankara'yı ilk defa gören yengeye izahat veriyordu iyimser enişte. Geçen seneki tahrirde elli beş bini anca bulmuştu nüfus. O günden bugüne yerleşen yerleşene. Kiralık kümes bile bulunmaz hale geldi!

Hacıbayram Camiine yakınmış evleri. Kaleiçi'ne doğru kıvrılan rampanın solunda, asker korumasında, enine yayılı Meclis binasını gösterdi:

– Bak, burası bizim daire yenge.

Sağ yanda, göz alabildiğine uzayıp giden kıraç. Kaynına taraf döndü:

– Bizim hanım sağ olsun, kenarda köşede birkaç kuruş birikti, diye ekledi. Şu kepirde arsa, tarla ne bulursak alalım benim aziz kardeşim. Emin ol seneye varmaz, kapanın elinde kalacak bu çorak arazi!

– Haklısın, diye onayladı Halil bey. Gedikpaşa'daki evleri satıp buraya yatırmak bence de akıl kârı.

Saçakları işlemeli, cumbalı, kapısında tokmak, Koska'yı hatırlatan ahşap ev; ağabeyinden iki yaş küçük, sesi, yaşı, davranışı, cana yakın tutumuyla Nazile'yi andıran Emine görümce. Haliyle, “yenge” deyişi “Râna”ya, “görümce” de “abla”ya terk etti yerini. Aralarındaki muhabbet de gülüşmeye yol açan bir yanılıyla başladı zaten. Emine hanım Anadolu ürünlerini tattırmak istiyordu yengeye:

– Râna bak, tat şundan, meşhur Afyon kaymağı, kayınvalidem göndermiş. Bu da Ankara'nın mahsulü bal, biraz dök kaymağın üstüne.

Bal almaya davranırken, Emine görümce:

– Yeter! diye seslendi.

Kaşığı kavanozun içine bırakıverdi apışıp kalan Râna.

– Ne var Râna? Sinek mi düşmüş içine?

– Yo, hayır... Yeter demedin mi abla?

– Ne? Yeter mi dedim? Aaa! Sahi, dedim tabii, Yeter'i çağırdım.

Bir kaşık balı kaymağın üzerine dökerken:

– Hay Allah, hiç aklıma gelmedi, diye güldü. Yeter kadın benim elim ayağım. Sıcak simit aldırılmışım fırından, her neyse, şimdi gelir. Doğurmaktan yorulan anası onuncu çocuğuna “Yeter” adını koymuş.

– Yeterli olmuş mu?

– Ne hikmetse, Yeter’e başka kardeş gelmemiş. Zaten Balkan Harbinde babası, İstiklal Harbinde de kocası şehit düşmüş.

– Başka kocaya varma...

– Yarasına melhem olmaz. Varmaya kalksa bile, Râna, bu erkek kıtlığında koca olacak adam mı kaldı?

– Amcam da İstiklal Harbinde gizlice buraya geldi. Bir daha görünmedi. O da şehit düşmüş olmalı.

Amca derken aklına beybası geldi:

– Beybamı da çoktandır görmedim abla. Gözümde tütüyor.

Meclis’in açılışına hazırlık konusunda enişteyle görüş alışverişinde bulunan begine taraf döndü:

– Beybamı ne zaman gider görürüz begim?

– Ne zaman istersen. Buranın girdisini çıkısını Cemal enişte bilir. Bize bir yol gösterebilir.

– Devlet Demiryolları’nda değil mi beyefendi?

– Evet.

– Bildiğim kadarıyla, diye belleğini yokladı enişte. Geçen mayıs ayında “Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi” ihdas olundu. İdare de Mûnakalat Vekâletine bağlandı. Yarın uğrar, vaziyeti anlarım.

Emine ablası bir hoş baktı Râna’ya:

– “Begim”i de nereden öğrendin gelin?

– Abuzer’den, begimin vekilharcı. Abuzer efendi sizin o taraflı abla.

Ertesi gün Cemal eniştenin getirdiği habere ne de olsa üzüldü Râna. Devletin ön plana aldığı, yabancı şirketlere ait hatları devletleştirme konusuyla ilgili olarak, Hüseyin Haşim beyefendi ansızın Almanya’ya gitmek zorunda kalmış.

– Yarın sabah geç kalmayalım, diye uyardı enişte. Merasim saat dokuzda başlar. Meydana kurdukları mahfil üç beş yüz ki-

şiyi ya taşır ya taşımaz. Bir sürü ecnebi müşahit gelmiş. Yer bulmak mesele.

– Malumunuz ben hesapta yokum bey, diye kestirip attı Emine görümce.

– Niye, ne oldu bacım?

– İtiş kakışı artık kaldıramaz oldum ağabey.

Hacıbayram Camiinden yükselen ezanı dinleyen Râna:

– Ben de ablamlarla kalayım, diye atıldı.

Beklenmedik çıkışın sebebini birden anlayamadı Halil bey:

– Resmigeçidi görmek isteyen sen değil miydin hanım?

– Evet bendim... bendim ama... doğrusu... topu tüfeği görünce içim kararıyor begim. Ablamlarla kalsam olmaz mı?

Kararsızlık sevgili hanımında huy haline gelmişti.

– Gönlün bilir, gelme kal, diye omuz silkti usanmaya başlayan begi. Zorla güzellik mi olur!

Bütün gece kendini sorguladı durdu Râna, neden vazgeçtiğini anlamaya çalıştı. Farkındaydı, güceniklik kızgınlığa dönüşmeye başlamıştı beğinde. Gönlünü almak için ne yapması gerektiği? Caydım gene, geliyorum mu deseydi? Sabah herkesten evvel giyinip hazırol duruma mı geçseydi? Neden sebepsiz yere şeytana uyuyordu? Aslında şeytan mıydı, şeytanı yaratan Halik miydi aklını dağıtan? Sabah karanlığında “Allahu ekber” diye yükselen ses dağılan aklına ihtar mı veriyordu? İlahi kudreti suçlamış, günaha mı girmişti? Kuru kuyunun çıkışı gibi gıcırdayan ihtimaller içinde ağır basan... begini kaybetme korkusu:

– Hazırlanayım, deyip kalktı.

Ankara'nın havasına alışkın değildi. Üşüdüğünü hissetti, hırkasını almak için oturma odasına geçti, kısık lambanın titrek ışığında yere çömelik duran bir gölgeyi fark edince o da ses etmeden olduğu yere çömeldi. Küçük yaşta yetim, genç yaşta dul kalan Yeter kadın namaza mı durmuştu? Merak bu, hırkasına sarındı, bekledi, beklerken daldı gitti: Kül olan konağın bahçesinde namaz kılan beybası, ahrette namaz kılan nenesi... imanlı olsaydı, namazını kılsaydı canına kıyar mıydı bedbaht Raşit efendi?

– Râna!

– Aaa! Abla?

– Hayır ola Râna, bir şey mi aradın? diye sordu sağındaki solundaki meleklerle selam veren Emine görümce. Bir yerin mi ağrıyor?

– Bir şeyim yok abla. Karanlıkta oturan gölgeyi merak ettim. Namaz mı kılıyordun?

– Evet, öyle diyelim. Benimkisi kabul görür mü bilmem.

– Kimden kabul görecektir?

– Kime yaranmaya çalışır, kime yalvarır secdeye varan insan?

– O ilahi kudrete, diye mırıldandı Râna.

– O ilahi kudretin bir rekâtta kaç kez ismi anılır?

– Ben ne bilirim abla!

Seccadeyi toplayan ablası:

– Bizim bey, diye anlatmaya başladı, namazı bayramdan bayrama kılar ama orucuna sadıktır. Pek de iyi anlaşıyor caminin imamıyla. Adam ramazanda sık sık iftara gelir. Kulak misafiri oldumdu. Zikretmekle Allah’a varırmış insan.

– O ne demek abla?

– Her nefes alışta Allah’ın adını anmak.

– Aman abla, Allah Allah diye diye dolanıp durulur mu? Deli derler adama!

– “Her nefes” mecazi bir tabir Râna, ben öyle anladım. Namazın başından sonuna bu âlemi halk edenin adını tekrarlamak gerekmiş. Zaten besmeleyle başlıyorsun namaza, Fatiha’yla açıyorsun rekâtı. Sonra, temcit pilavı gibi aynı şeyi tekrarla! Benim de aklım ermemişti bu işe.

Yemenisinin püskülünü kulağının ardına itti:

– Ayetler ezberledim. Faydasını görmedim. Varamadım huzura. Selameti lakırdı ağının dışına kaçmakta buldum. El ayak çekildikte, gün ışığı aklımı çelmeden, içimde hissediyorum O’nu.

– Biliyor musun, diye ekledi, imanda, inançta bunun da yeri varmış. Gündelik telaşenin içindeki bu müstesna zamana “zikri kalbi”, dahası, “gönül bağı” denirmiş.

– Hakikaten rahatlıyor musun abla?

– O da ne kelime, güzelim! Denemesi bedava.

– Namaz kılmayı öğretir misin bu cahil yengeye?

Emine ablası bir an tereddüt etti:

– Doğrusu, işin eşkâlini ben de tam bilmiyorum. Benim namazım Râna, tek rekâtтан ibaret.

Elindeki seccadeyi tekrardan yere serdi:

– Besmeleyi biliyorsun değil mi?

– Evet, biliyorum.

– Fatiha'yı?

– Öğrendim

– Abdest al, huzura çık, rükû et, secdeye var... Gerisini O bilir.

Beyler bir acele kahvaltı edip gittiler. Cumbanın içine çöktü Râna. Eşiyle beraber gitmek için kalkmıştı. Ablasıyla sohbete dalmış, giyinmeye fırsat bulamamıştı, ama olsun! Gecenin köründe ayaklanan hanımının hiç değilse bir halini hatırlarını sormaz mı insan! Hem o resmigeçit de neymiş! Devlet işi miymiş oturup seyretmek! Beginin orada bulunması şart mıymış!

– Mebusun yeri Meclis'te, diye söylendi. Bir gün kaldı... açılışta tadat varmış, gidecek, bulunacak tabi. İyi de, olur olmaz, her gün, sokaktaki mebusu da kontrol mu ettirir Mustafa Kemal paşa?

O ilahi kudretin bilinen oyunu mu, yoksa... Paşa korkusu muydu eşini kendisinden ayıran? Allah'tan başka, hayranı olduğu bir kulun gazabına uğramak da var mıydı nasipte?

Odasına kapandı Râna. İkindiye kadar ortalıkta görünmeyen yengesini merak eden Emine görünce kapalı kapıyı tıklamak üzereyken içeriden bir konuşma duydu, duraladı, vazgeçti, dönüp sofadan seslenmeyi yeğledi:

– Râna! Çay hazır, gelmez misin?

Beyler henüz meydanda yok, Yeter kadın çarşıda, kiminle konuşuyordu gelin?

– Rânaa!

– Efendim, geldim abla!

Sofaya giren gelinin yüzünde tuhaf bir ifade vardı.

– Neden öyle inzivaya çekildin?

Râna dağınık saçlarını toplamaya çalıştı:

– Bir gün öyle, bir gün böyle, ne istediğimi bilmez oldum!

Kim olsa usanır abla. Begimi kaybetme korkusuna rağmen içime sinmiş bu müziç musibetle başa çıkamıyorum. Bilmiyorum ne yapsam?

Ablasının uzattığı bardağı alırken hafif titriyordu eli:

– Dirisinde, ölüsünde... kimden medet umulur? diye söylendi.

– Son üç aydır başına gelenlerden haberim oldu, tatlım. Kim olsa pusulayı şaşırır. Bu sabah konuştuğumuz gibi, sen evvela, ümitsizliği, isyanı koyuver bir kenara, tevekkül et, huzura gir, o halk eden kudreti kendi içinde ara.

Râna'nın titreyen elinden çay bardağını aldı:

– Dene güzelim benim. Olmadı... ha o zaman... diriler âleminde hekim var, ölülerde evliya. Hangisini istersen ona... birlikte gideriz.

Akşam eve dönen ağabeyini bir kenara çekti Emine görümce:

– İster kız, ister darıl, tızıge kalkmanın* zamanı değil abi! Uçurumun kenarında kızcağız. Ha kaydı ha kayacak, farkında, çırpınıyor, tutunacak dal arıyor. Beyine olan sevgisini tarife gerek var mı?

– Biliyorum Emine.

– Bilmekle iktifa edilir mi? Hoyratlık derde deva mı abi? Selam sabah demeden neden çekip gittiniz?

Ağabeyi üzgündü:

– Uçurumun kenarına varmasın diye elimden geleni yaptım bacım. Olmadı, olmuyor. Diklenme, cayma, pişmanlık, her gün yeni bir tavır. Çekip gitmekle her şeyin bir haddi var demeye mi getirdim? Sabrım mı tükendi?

– Verilen dersi anlayacak halde değil, ağabey! İçinde, beyninde ters tepen biri, ters tepene gem vurmaya çalışan diğeri. Kendi kendisiyle hesaplaşır olmuş!

– Abi?

– Efendim?

– Cenab-ı Hakka inanır mı? İmanı sağlam mıdır?

– Bildiğim kadarıyla pek yoktur arası.

* (Güneydoğu deyişi) Çifte atmak, öfkelenmek.

- Namaz kılmak istiyor!
- Namaz mı kılmak istiyor?
- Evet.

Allah'ın adını anmaktan kaçınan çiçeği burnunda kadın namaza ne diye niyetlensin? Nedamet mi? Korku mu? Çaresizlikten doğan bir kaçış yolu mu? Usanmış görünen adamın öfkesi yerini endişeye bıraktı. Sevdalı eşinin solan benzi... son üç ay şerit gibiserildi gözlerinin önüne. Başına gelmedik şey kalmış mıydı şu üç ay içinde? Terk etmek mi istiyordu cefa dolu âlemi? “Yalnız bırakma beni” diye yalvardığı Râna'sı yalnız bırakmak üzereydi begini!

- Nerede Râna?
- Odasına kapandı.

Yerde, dizlerinin üzerine oturmuş genç kadın, sağına soluna selam verip doğruldu, kapının eşiginden gelen sesi dinledi:

– Nadim olana sitem edilir mi hayatım? İnsan halî! Sabah sabah eniştenin telaşına kapıldım.

Yüzünde gülümseme, gözlerini yere indirdi Râna.

- Namaz mı kılıyordun?
- Denize düşen... begim... yılana sarılır. Tövbe tövbe, diye başını iki yana salladı. Gene ters bi laf ettim...

Yatağın kenarına bıraktı kendini:

– Geçmişten, gelecekten her şeyden korkar oldum. Beynimdeki girdaptan kurtulamıyorum begim. Yaradan rahman ise, halk ettiği bir cana yardımcı olur, belki.

Sevgiye dolanan acı. İçinde bir yerin sızladığını hissetti Halil bey. Günlerden bir gün, uğultulu bir salonda görüp de çarpıldığı o havalı yaratık! Kocasını sevmekten başka günahı olmayan kadın! Dertli başı sarmalayan yemeniyi sıyırdı, Râna'nın saçlarını okşadı, elini alıp öptü:

- Affet beni hayatım.

Nazar mı değmişti sevdalı çiftin mutlu günlerine? Temelden sarsılan bir benliğe destek olma zamanı gelmiş geçiyor gibiydi. Açılış günü akşamı, dünya işleriyle ilgili görünmek için, haberleri dinlemeye çalışıyordu Râna.

- Çok şükür, kazasız belasız halloldu işler!
- Neymiş hallolan? diye sordu Emine görümce.
- Mustafa Kemal paşa reisicumhur seçildi.
- Yeniden, diye ekledi enişte.
- Başka namzet var mıydı?
- Kimin haddine düşmüş! Paşalar saltanatı diye homurdana dursunlar. Ehveni şerdir böylesi!

– Saltanatı da nerden çıkardınız beyim?

– Ben çıkarmadım hanım! diye diklendi enişte. Üstüme vazife mi! Uyuz olan kaşınsın! Yok efendim, Kâzım paşa meclis reisliğine, İsmet paşa başvekâlete gelmişmiş! Varsa daha iyi birisi...

– *Sere ser çave mi!*

– O ne demek Halil bey?

– Başım gözüm üstüne demek. Bizim o tarafın dili.

Eşine taraf döndü Halil bey:

– Refik beyle tanıştım Râna. Sıhhiye Vekili...

Dalgın hanımının sırtını okşadı:

– Râna! Kayınpederimi... beybanı çok iyi tanıyor Refik bey, sitayişle bahsetti.

Gözlerini kaplayan buğudan sıynılır gibi oldu Râna:

– Ha, evet begim, beybama bu mevkiyi o teklif ettiydi.

Az evvel kulağına değen ses... doğru mu duymuştun?

– Enişte, Mustafa Kemal paşa reisicumhur mu oldu?

– E tabii, başka kim olabilir yenge? Hak'kı hak edene teslim.

Namazgâh'ta heykeli bile dikildi.

Gündelik hayata yeni yeni dönen Râna anlayamadı birden:

– Enişte?

– Efendim?

– Namaz kılar mı Paşa? ·

Paşa namaz kılar mı? Nerden bilsin enişte?

– Vallahi .. diye söze girecekken ayılıverdi. Haaa! Namaz değil, Namazgâh dedim yenge! Namazgâh tepenin adı. Müze mi ne, oraya öyle bir şey kuruldu. Eskiden kalma çanak çömlek, yemeni, potur, ne varsa orada teşhir edilecekmiş. Kapısının önüne dikilen Paşa'nın heykeli bu perşembe halka açılacak diye duydum.

Hanımını dalıp gittiği âlemden çıkaracak çareler arayan Halil bey kulak kabartmıştı:

- Açılacak olan heykel mi, müze mi?
- Heykel. Binanın içindeki camekânlar henüz tamamlanmamış.
- Mebus hanımlarının gezip görmesi için hususi bir izin...
- Göz ucuyla yengesini süzdü anlayışlı enişte:
- Bakalım. Elbette bir çaresi bulunur.

Etnoğrafya müzesinin halka açılması birkaç ay sürermiş. İyi kötü hazır olan kısımda, tozlu camekânlar ardındaki sırmalı fistanları seyrede ede ilerlerken hanımının yokluğunu fark etti Halil bey. Geldiği yoldan geri döndü. Köşe yapan bir vitrinin önünde dikilmiş duruyordu Râna.

- Koca tarih insanın ayağına geliyor, değil mi tatlım benim?
- ...
- Neye takıldın öyle?
- Râna'nın o buğulu gözleri kocasını sorgular gibi baktı:
- Kaç gündür buradayız, bir defacık olsun oğlun nasıl diye sormadı ablam! Nazik insan, içli kadın, aczimi yüzüme vurmaktan kaçındı.

Cam arkasında sırmalı cepkeniyle poz veren güleç yüzlü taşbebeği işaret eder gibi başını öne eğdi:

- Oğlumu göreceğim geldi begim.
- Beklemiyordu Halil bey, bir anlık şaşkınlıkta üzüntüsü sevincine karıştı, ne de olsa oğluyla olan bağıni henüz koyvermemişti Râna.

– Peki tatlım, dönelim. Bir... bilemedin iki gün müsaade et bana.

“Gel bak ileride öyle bir kaftan var ki...” diyecek oldu, vazgeçti. Bakmasına bakıyor ama taşbebekten başkasını görmüyordu eşinin yosun rengi gözleri.

Ayrılık günü yolcu gelin, ablasına sıkı sıkı sarıldı. “Biraz daha kalalım” diyecekti ama... gene doksan derece dönüş! Begin den çekindi. Enişte de zaten biletleri almıştı. Dördü birlik istasyona indiler. Enişte kayınbiraderine kıraçta tırtıl gibi yayılan in-

saatları gösterirken, Emine görümce, yengesine bir çıkın uzattı:

– Doğacak çocuğuma hazırlık yapmışım Râna. Kaderde yeri yokmuş. Seni gördüm, tanıdım, oğlun benim evladım, kendi bebeğimi giydirmiş gibi olurum. Bilmem kabul eder mi benim vesveseli yengem?

Soluyan trenin düdüğü dağlara seslenirken, kursakta kalan analık sevgisinin ördüğü o mini mintanları, ponponlu patikleri seyre dalmıştı analığı doğumla noktalanmış yosun gözlü genç kadın.

Gözünde tüten oğlunu kayınvalidesinin odasında Hatice'nin koynunda buldu Râna. Sütanne geleni gördüğünde boştaki eliyle beşiğin tahtasını tıkladı:

– Maşallahı var hanım! Gece gündüz demiyor...

Kadının göğsünden taştan memesine takılmıştı süttan yoksun genç annenin gözleri, başını çevirdi, bırakıp gittiği oğlundan af diler gibi, renk tutmaya başlayan yanağını okşadı:

– Hadi Hatçe, ver sen onu anasına, diye emreder gibi söylendi. Beşiği al gel, odasına götürelim adamı.

Sargılı bezler içinde kaskatı duran bebeğini kollarına aldığı anda resimlerde gördüğü mumyaları kucaklıyormuş gibi geldi, nefesi tıkanır oldu, fenalık bastı içine. Odasına varır varmaz, Hatice'nin hayretten açılan gözleri önünde bir acele kundağı çözüp attı.

– Bağlanma yavrum, bağlattırma kendini, diye mırıldanarak, cendereden kurtulmuş o minicik elleri yüzünde gezdirdi, tom-bul bacaklarına öpücükler kondurdu, keyiften debelenen yavrusunu, çıkından çıkardığı, analık hevesiyle örülmüş giysilerle donattı.

Havuzun başında Abuzer efendiyle konuşan Halil bey komşu ziyaretinden dönen anasını görünce adama bir pusula verip gönderdi.

– Nereden böyle anacım?

– Naime hanımın kızı merdivenden düşmüş, hatır sormaya gittim.

Elini öpen oğluna:

- Berhudar bı,* deyip hayır dua okudu. Benim kızı ne ettin?
- Yukarı çıktı, oğlunu görmeye.
- Emine nasıl?

– İyi, ellerinden öper. Gelin görümce pek iyi anlaştılar. Bir koşu git, bir koşu dön, hiç dikkat etmemiştim, Ankara bir âlem olmuş, yerleşen yerleşene, dört bir yanı inşaat. Emine'nin hali vakti yerinde, damat da ileriye gören adam, diye ekledi. Vakit kaybetmeden arazi satın almakta aklı, bize de aldırmaq istiyor.

- Parası bol mu damadın?

– Maaştan biriktirmiş. Ayrıca Afyon'da babadan kalma mülkü var, satacak. Tuttuğun altın olur diyor, iki sene içinde. Biz de Gedik'teki evleri satalım, ne dersin?

- Benim kârım değil oğul, sen nasıl bilisen.

Evin beyi yukarı çıkınca, merdiven altında bekleyen Hatice Seylâ'nıma yanaştı:

- Büyükhanım!
- He, ne var kızım?
- Gelin hanım odasına götürdü oğlunu, kundağını söküp attı!
- Ne disen?
- Kundağı söküp attı.

Hatice'nin yüzünde sebep arar gibi durakaldı Seylâ'nım. Kundağısız bebek görülmüş, duyulmuş mu! Allah göstermeye, eğri büğrü bir çocuğa gönül razı olur mu! Bunalımdan çıkamıyor, toparlanamıyordu kıymetli gelini. Toz kondurmak istemedi Seylâ'nım:

- Göresi gelmiş... kundağı değil oğlunu sevmek istemiş, Hatçe. Sen, gelen sefer bak hele, oğlan çilpah mı kalmış?

Gün ışıırken, bebeği emzirip dönen Hatice şaşkındı, namazın bitmesini bekledi:

- Büyükhanım, gelin hanım yerde dizlerin üstünde... kıpramadan duruyor!

Sağındaki solundaki melekleri bir kez daha selamladı Seylâ'nım. Belli, bunalımdan çıkamıyordu gelini. Yerde ne arıyordu

* (Kürtçe) berhudar ol, mutlu ol.

sabahın köründe? Namaz mı kılıyordu? Kılmak mı istiyordu? Aman mı diliyordu? Çare neydi? Elinden ne gelirdi? Kızı gibi sevdiği hürmetkâr gelinine nasıl yardım ederdi? İki gün boyunca düşündü durdu, Nakiye hanıma danışmayı uygun buldu Seylâ'nım.

– Sekiz aylık hamileyken dehşete kapıldı, ne olduysa o yangın gecesinde oldu, diye üzülen ebe hanım kahvesini içmeyi unuttu.

– Râna, beyine çok düşkün, diye ekledi. Onun yokluğunda boşa hissediyor kendini, itiraf etmişti bana. Yangından hemen sonra, gene onun yokluğunda, erken bir doğum yaptı. Korktuğum başa gelmez inşallah.

– Nedir o ebe hanım?

– Genç kadınlar, bazen, ilk doğumda, tabiri caizse, pusulayı şaşırır. Hele Râna, başına gelen bu iki felaketten sonra...

– Ebe hanım, böyle mi kalır benim değerli kızım? Gelir gelmez oğlunu çil çilpah bırakmış! Kundağı dağıtmış...

– Elzem değil. Frenkler bebekleri kundaklamıyorlar artık.

– Gözünü sevim, ebe hanım, yatmıymış bütün gece, he ya, yatağı da unutmuş! Kurban olum, ne disen?

– Maalesef, diyeceğim bir şey yok Seylâ'nım. Benim ilmim burada tıkanır. Asabiye dalında bir mütehassısa danışmak iyi olur bence. Asabiye deyince akla her türlü kötü fikir geliyor ama... Güç bir karar doğrusu, bilmem ne diyeyim. Oğlunuz ne düşünür?

Düşünüyordu Halil bey. Râna'sını bunalıma sürükleyen sebepler belliydi. Çaresi neydi, ne yapması gerekti? Dalıp gittiği yerde huzur mu buluyordu? Bulutlar arasından görünüp kaybolan güneşin ışıltısı gibi arada bir kirpikler arasında beliren pırıltıyı gözlüyor, şu gelip geçen ömürde de mutlu saatlerin varlığını hatırlatmak istiyordu el üstünde tuttuğu gencecik hanımına. Sonbahar güneşinin odayı aydınlattığı bir gün:

– Râna'm, hayatım benim, neyin eksik? diye sordu. Nur topu gibi bir oğlun, sana âşık bir kocan, üstüne titreyen anam, arzu-nu emir sayan bacılar, ekmek elden su gölden...

Acı tatlı bir tebessüm seyirdi genç kadının yüzünde:

– O hesabı ben de yapıyorum ama... elimde değil begim. Hepsini kefenin altına itiyor biri. Korkuyorum...

– Neden, kimden korkuyorsun hayatım?

– Sevgiyi inhisarında tutan Allah'ın gazabından! Kendimi bildiğim günden beri isyana sevk etti beni. Sevmek, sevmek benim de hakkım... değil mi!

– İki cihan hâkimine inanıyorsan tatlım, kaçacak yer kalır mı?

Biat eder gibi başını öne eğdi Râna:

– Kaçacak yer? Bilmem. Namaz kılar, adını anarsam, peşimi bırakır belki.

Bulutlar arasından sızan güneşli anlarında, üstüne çöken kâbusu iyi kötü tarif edebiliyordu Râna... Bir an, bir dakika... sonra, kaybolan güneşin sönen nuru gibi, dalıp gidiyordu o meçhul âlemine.

Seylâ'nım oğluna Nakiye hanımın dediklerini anlattı.

– İyi de anacığım, nasıl deli doktoruna görünelim derim! Muayenehaneye gitmek yapılacak en son iş. Eve gelse, adamı kim diye takdim ederim? Biliyorsun ayık olduğu zamanlar Râna hepimizden akıllı.

Halil bey birkaç gün daha beklemeyi yeğledi. Ankara faslının pek bir acelesi yoktu. Meclis gündemindeki Bahriye vekâletinin lağıvı, İktisat Vekâletinin teşkili hakkında müzakereler devamlılığı şart koşan konular değildi. Üstünü başını gittikçe koyveren hanımını giydirmek, süslemek, bu dünya nimetlerini aksayan mantığına zerk edebilmek için çareler arıyordu. Aynalı dolaptan yünlü fistan, kürklü manto, kalp şeklinde tokalı iskarpın beğendi:

– Hadi tatlım, gel şunları bir giyin. Payton kapıda hazır, düşler perisinin bana görüldüğü yere, Petrograd'a gidelim.

– Gidelim.

Giyinmeye hazırlanan hanımının o kar beyaz gerdanı.

– Mücevherlerini ne güne saklarsın, a benim güzel yârim? diye sormaktan kendini alamadı. Bir gün dahi taktığını görmedim.

Anlamaya çalışır gibi beyini yüzledi Râna:

– Mücevher taş değil mi? Cansız ruhsuz bir maddeye muhtaç mı insan-ı kâmil?

Zümrüt yeşili gözlerden başka ziyneti bulunmayan genç bir kız gezindi belleğinde. Iskarpının teki ayağında, öteki tekini giyinmekten vazgeçti:

– Oraya... gitmesek olur mu begim? Bâkir kalsın isterdim havalindeki peri.

Sulusepken, dallarda sallanan kuru yaprakları savurmaya koyuldu. Ağır bir kapak gibi bastıran bulutların ezdiği yarı yarıya küçülen günler ışımadan sönmeye yüz tuttu. Hanımının kapıldığı marazı uluorta konuşmaktan kaçınan, kime, nasıl başvuracağını kestiremeyen Halil bey, sonunda babasının ahabası, tıp dünyasında yeri olan, birçok eser yayınlamış, hemşerisi Arapkirli Abdullah Cevdet beye açıldı.

Dertli adamı uzun uzun dinleyen görmüş geçirmiş tabip:

– Anlattıkların hayra alamet değil yeğen, diye söylendi. Asabiye henüz emekleyen bir ilim. Teşhiste, tedavide terakki yok değil, var ama, dediğim gibi henüz...

Masadaki reçeteye bir şeyler yazıp uzattı:

– Şimdilik bu işlerin erbabı Mazhar bey, Mazhar Osman. Hanım kızımızı onun bir görmesi lazım. Tavsiye ederim. Sayesinde asabı bozuk hastalara karşı olan zihniyet değişti. O biçare hastaların prangaya vurulduğu Toptaşı bimarhanesini dahi Bakırköy’de yeni kurduğu tesislere taşıdı. Muayenehanesi Cağaloğlu’nda, sizin eve çok yakın.

– Helal olsun, diye ekledi. Karşıda, Feneryolu’nda, bizim Sa’it beyin konağına bitişik bir de köşk satın almış.

“Meraklanma, şifa bulur” gibisinden bir teselli ummuştı, duymadı Halil bey.

Arabasına binen beyin üzgün bir hali vardı.

– Sirkeci’ye mi begim? diye sordu Abuzer efendi.

– Niye? Ne var Sirkeci’de Abuzer?

– Köyden gelen zahire Haydarpaşa’da ardiyeye alınmış, öyle değil mi begim?

– Ha, tabii, bak unutmuştum, iyi ki hatırlattın. İrsaliye ödenmemiş. Doğru... Sen beni vapura bırak Abuzer.

Halil bey bu netameli günün akşamı eve döndüğünde karanlık basmıştı. Kimseye görünmeden çalışma odasına çıktı.

– Meclis azalığı neyime! Mebusluk peşinde birbirini yer mil-

let, bula bula beni mi buldular! diye homurdanarak paltosunu çıkarıp attı.

– Meclis'e niye kızıyor begim?

– Râna!

Koltuğa çöreklenmiş hanımı eşyayla bir olmuştu.

– Râna'm benim, neyin var?

– Hiç, bekliyordum.

Örtündüğü sabahlığı kenara itip doğruldu:

– Ne olmuş Meclis'te?

– Meclis'te değil, Hükümet'te bu sefer.

Gitmesi gerektiğini nasıl anlatacaktı “beg”inden başka bu dünya ile bağlarını koparma raddesine gelen talihsiz eşine?

– Haydarpaşa'da bizim İstanbul mebusu Nureddin Âli beye rastladım. Diyarbekir, Elâziz, Süverek... bütün o havaliye şamil Şark Vilayetleri Umumi Müfettişliği teşkiline dair karar vermek üzereymiş vekiller heyeti.

– ...

– Dinliyor musun tatlım?

– Evet.

– Durup dururken müfettişlik ihdası! Teftiş lafının altında yatan malum. Ne var, ne oldu gene, kim ne fitneledi? Müfettiş kim, sütü bozuk biriye...

Odanın içinde dolanmaya koyuldu, paltosunun cebinden çıkardığı irsaliye makbuzunu dosyasına işledi, hanımını elinden tutup kaldırdı:

– Sabah ola hayır ola, hadi gel hayatım, biraz uyku zihin açıklığı verir.

Kararsızlık içinde kıvranan adamı uyku tutsa zihni açılırdı belki. Gitse miydi Ankara'ya? Daha bir akıl kârı mıydı telaşa kapılmadan işi oluruna bırakmak? Atı alan Üsküdar'ı geçtikten sonra kolları sıvamanın bir faydası var mıydı? Bugün olmasa yarın, nasılsa Ankara'ya gidecekti, mecburi. İstifa mı etseydi? Şimdi? Hele şimdi, dilden dile kim bilir neye yorulurdu müfettişlik kurulduktan sonra verilen istifa! Böyle devamlı git gelle de olmayacaktı bu iş. Gedik'teki evler satılacak, hükümet merkezindeki

arazilere yatırılmayacak mıydı para? Ak parayı dahi kirli bulan Osmanlı zihniyeti tarihe mal olmuştu. Eniştenin dediği gibi, kapanın elinde kalıyordu kelepirciler. Onlardan birinin üstüne yirmi odalı bir konak, aileyi cümbür cemaat oraya taşımak... Olur mu? Olmayacak şey miydi?

Ağaran günün loş ışığında boynu vurulacak mahkûm gibi yere diz çökmüş hanımına ilişti gözü. Asabiye, Mazhar Osman... Ankara'da, yaralara melhem vurma dışında, tababet var mıydı? Hanımının mahkûmiyet kararına mührü basacak olan sevgili begi miydi! Sızlamaz mıydı vicdan!

Allah'tan iki şey niyaz etti Halil bey: İlk dileği hanımının selamete çıkması; ikincisi baba diyarının her türlü kargaşadan uzakta kalması. Merkezi hükûmete yerleşmek! Evladiyelik paye miydi mebusluk! Ankara'da olsa olsa şu dört sene içinde kazançlı bir alım satım işine para yatırmak vardı. Kalktı, uyurgezer gibi gidip hanımının yanına diz çöktü:

– Râna'm.

Melaikeye selam verir gibi begine taraf döndü Râna, ses etmeden başını omzuna yasladı.

– Beni de uyku tutmaz oldu tatlım, bütün gece düşündüm. Müfettişlik işini gidip bir anlamam lazım. Zahiremizin membaı kuruyacak olursa neyle beslerim ben bu kadar insanı? Baba ya digârı o yerler gamsız geçen günlerimin diyarı, ne de olsa memleketim benim. Gözden uzak belki, ama gönlümden uzak değil. Taksirat yazdıysa bozsun, gidecek müfettiş sütü bozuk biriye oraların Allah'ı kesilir.

– ...

– İnşallah bu son olur hayatım. Ortalığı vaveylaya vermeyecek şekilde bir yolunu bulursam istifamı Refik beyin hazakatlı ellerine teslim eder dönerim.

Bütün gün odasında çalıştı Halil bey, kitapları karıştırdı, notlar aldı, beşikte debelenen oğluyla oynadı, dalgın hanımının hüznünlü gözlerine birer buse kondurdu, ikindiye doğru Abuzer efendiyi çağırttı:

– Bu akşam Ankara'ya gitmem lazım Abuzer. Sen yarın muh-

tarı al Gedikpaşa'ya götür, bizim yedi evleri göster, satılık olduğunu söyle. Simsariyeyi cebinde bilsin.

En kısa zamanda işleri bir hale yola koyup günlerini Râna'sına adamak istiyordu. Fark ettirmeden Mazhar Osman beyle nasıl görüştürebilirdi buluttan nem kapan eşini?

Sokağa bakan odanın penceresi önünde, dilekle gerçeğin kaynaştığı düşsel bir âlemde hayallerle konuşmaya dalmıştı Râna: "Müfettiş! Kimmiş yetimlerin nasibine el basan o ceberrut! Libabe araya girmese bu hayâsız herife haddini bildirir beybam. Didi'nin eline geçmeyegörsün, doğduğuna bin pişman olur Allah'ın cezası. Gitsin dua etsin! Öyle tek rekâtlık namazla da elâlemi kandırmaya kalkmasın!"

– Râna!

– Ablam öyle söyledi nenem!

Seylâ'nım, elinde tepsi, eşikte donakaldı. "Anne", "nene" mi olmuştu şimdi? Tek rekâtlık namazı öğreten abla da kimdi?

– Râna! Keçiğe mı, herdir?*

– Aaa! Anne! Tek rekâtlık namaz olmaz diyorlar!

Elinden tepsiyi aldı:

– Namaz kaç rekâttır anne? Bana öğretin n'olur!

– Hele sen şu ağzına bir lokma koy. Acından ölene namaz ne yapa, kızım!

Sabah dört, öğle on, ikinci sekiz, akşam beş, yatsı on üç, günde beş vakit namaz! Her rekât besmeleyle başlardı. Fatiha'yı öğrenmişti Râna. Şimdilik bir "elham" üç "kulhuvallah"la yetinmesini önerdi Seylâ'nım.

– Her nefeste Allah'ın ismini anmak varmış, anne. Zikir mi öyle bir şey. Emine ablam caminin imamından duymuş.

Bu ani dindarlığın sebebini anlamaya çalışan Seylâ'nım koyundan çıkardığı tespihini gelinine uzattı:

– Ala sehen** doksan dokuz habbe. Mevlam seni oğluna bağışlasın benim değerli kızım.

* (Kürtçe) Kızım hayırdır?

** (Güneydoğu şivesi) Al sana.

Gece, on üç rekâtı birlikte kıldılar. Râna Fatiha'yla başlayıp Fatiha'yla tamamladı namazı. Selam veren Seylâ'nımın akli bir şeye takılmıştı:

- Namazı kıldık ama sen abdestli miydin kızım?
- Doğru ya! Nerede görülmüştü abdestsiz namaz kılmak!
- Elimi yüzümü her gün yıkıyorum anne!
- Yeterli değildi. Temiz olmanın da bir kuralı vardı.

Ertesi gün kumanın başında kayınvalidesinin talimatına uygun abdest alıyordu Râna. Üç defa sağ elini, üç defa sol elini, üç defa ağzını, üç defa burnunu, üç defa sağ kolunu, üç defa sol kolunu, kulaklarını, ayaklarını yıkadı. Gusûl abdesti de şarttı: Hamamda, baştan aşağı yıkandıktan sonra, gene bu üç sağları, üç solları tekrarlayıp, çıkarken besmeleyle ilk önce sağ, sonra sol omuzdan aşağı üçer tas su dökünmesi gerekti. Ne vardı bu üç sayısında? Vardı bir hikmeti elbet. Ne demişti beyba! "Selam veren insan sağ elini kalbine, dudağına, alnına götürmekle..."

– Anladım, anladım beyba! Gönlünden gelen sevgiyi aklıyla, diliyle...

Üstüne dikilen bakışa ilişti gözü, kendi kendine konuştuğunu fark etti:

- Üçer üçer! Bildim, evet, anladım anne.

Halil bey Ankara dönüşü odasına ilk adımı atmakta, ikinci adımı atmaktan kaçındı. Sırtında rengi atmış bir hırka, göğsünde el bağlamış, duvara karşı dikili duran başı bağlı hanımı namaza mı durmuştu? Ses etmeden, usulcacık, beşiğin bulunduğu tarafa dolandı, üç gündür görmediği oğlunu kaldırıp kucağına aldı, parmağını kavrayan minik eli dudağında gezdirdi, süt kokan tenini... Ağzından çıkmış mıydı süt lafı? Yan gözle hanımını dene-di: Gözlerini duvardan ayırmış baba ile oğlu seyrediyordu Râna.

- Allah kabul etsin hayatım.
- Begim... ne zaman geldi? Farkına varmadım.
- Namaz kılıyordun, tatlım.
- Kılıyorum, kılıyorum da... kafam karışıyor, kaç rekât kıldığımı bilemiyorum begim.

Halil bey oğlunu seve okşaya getirip beşiğine yatırdı, bavulundan beyaz bir giysi çıkarıp geldi:

– Hadi tatlım, çıkar sırtındaki o asırlık hırkayı. Gel giy şunu, dokun bak, ipek kadar yumuşak. Tiftik bugün hükümet merkezinin en değerli mahsulü, diye ekledi. Bizim o tarafa gönderilen müfettişi görebildim nihayet. İbrahim Tâli adında bir zat. Tanıştık. Akli başında bir adama benziyor. Aslında doktormuş.

– Ne doktoru?

– Vallahi o kadarını pek sormadım güzelim.

Doktor lafından işkillenmiş miydi Râna? Lafından nem kapan eşini doktorun kendine görünmeye nasıl razı ederdi? Raşit efendi miydi cesedi denizde bulunan nikâh şahidinin adı? Onun Toptaşı'na kapatılan aşkı gencecik kızcağızın nasıl çıldırdığını kaç kez dinlemişti hanımının ağzından! Allah korkusuna bir de kul korkusunu eklemek! Kaş yapayım derken göz çıkarma tehlikesi yabana atılır gibi değildi.

Zemherinin başlamasıyla kar fena bastırdı. Pencerenin önünde rüzgârda sallanan kel dalları, cama yapışan kar taneciklerini sorgulama sırası Halil beye gelmişti. Ne yapması gerekti? Eşini razı edip götürmek mi, doktoru getirmek mi... Bakalım eve gelir miydi doktor? Râna'sının aklen rahatsız olduğuna inanamıyordu aslında. Kara bulutlar altında ezilen bu kasvetli günlerin sona ermesiyle kendini toparlardı. Baharın güneşini arar gibi buzlu camı silerken,

– Hayır! diye terslenen boğuk bir sese taraf döndü.

Gürül gürül yanan sobanın başında, donuk bakışı duvarda, birileriyle hesaplaşıyordu Râna. Umuda can veren güneşin ışınları bulandı. İstekle gerçek... aynı şey değildi! Cemrelerin düşmesine daha bir buçuk ay vardı. Evet, davranması lazımdı, doktoru bizzat gidip görmekle başlamalıydı işe.

Bir gölge gibi kaydı, aşağı kata indi, lapçınları ayağına geçirdi, atkıyı boynuna doladı, şapkayı kulaklarına kadar indirdi, kimseye görünmeden kapıyı çekip gitti.

Kar kıyamet! Meydanın sonuna vardığında adresi bilmediğini fark etti. Çağaloğlu koca semt, muayenehane ne tarafa düşer-

di? Meydan ıssız, sokaklar boş, dükkânların ekserisi kapalı. Ak-lına Divanyolu'ndaki Nüzhet Eczahanesi geldi, onlar bilnese kim bilirdi doktorun adresini! Eczacının tarifi üzere, köşe yapan üç katlı binayı bulmasına buldu, ama boşuna. Kapıyı lütfen arayan hademe, doktor beyin iki gündür karşıdan bu yana geçmediğini söyledi. “Karşıda” dediğine göre, Feneryolu'ndaki köşkün-de oturuyordu demek.

– Her şerde bir hayır var, deyip döndü.

Erimeye yüz tutan karlar. Bir hafta sonra doktorun kapısını tekrar aşındırdı Halil bey. Bir kez daha eli boş döndü: İki gün önce Avrupa'ya gitmişti doktor bey, ne zaman döneceği de pek belli değildi.

Bunca terslik! İnsanın aklına olmadık şey getirir. Düşüne düşün, söylene söylene meydandan geçerken ezan sesi yükseldi. Öyle ya, “tek” olan bir Allah vardı! Başka tabip yok muydu bu koca şehirde! Vardı tabii, vardı ama Cevdet beyin dediği gibi, emekleme çağında olan bu asabiye dalında... uykusu kıt insanların da hi deli diye tımarhaneye kapatıldığını duymayan kalmamıştı.

Günde beş vakit namaz! Kırk rekâta dalgalılık payı da eklenince Râna'nın dünya işlerine ayıracak zamanı gittikçe kısıtlanır oldu. Hatice'ye, Seylâ'nıma emanetti bebeği. Beginin ise ne gidişine o kadar üzülmüyor, ne de dönüşüne o kadar sevinebiliyordu artık. Cemreler düşmüş olmalıydı. Küffar elde keyif kekâ, oruç ayı çıkmadan döner miydi doktor bey! Nakiye hanım bildik uzmanlardan Lûtfî Âkif, yenilerden, Mazhar beyin asistanı Fahreddin Kerim'i öneriyor; Hatun ana, Akbıyık'ta çokbilir hanımlardan edindiği bilgiye göre, biri Beykoz'un tepesinde Yûşa, diğeri deniz ortasında bir adada Yorgi denen yatırları ziyarette görüyordu çareyi.

Sinirleri yavaş yavaş gerilmeye başlayan Halil bey bayramlaşmak için gereken sabrı kendinde bulamadı. Elâlemin içine çıkacak eşinin de hali pek yerinde değildi. Gelenleri kapıdan çevirirken yalan yere yemin etmek istemeyen Hatun anayı düşünüp çalışma odasının kapısına bu kez “Ankara” yazılı bir yafta tutuşturdu, üç günlük inzivayı fırsat bilip, içinde ukde kalmış bir işe

verdi kendini. Şark! Ürkütücü bir nida. Göğüsleri göçüren vere-min, alev soluyan gövdeleri buzdağına gömer gibi titreten sıtma-nın, gözleri kör eden trahomun netameli beldesi! Meclis'e girdiği günden beri Sıhhiye Vekili doktor Refik beyi uyarmayı vicdan borcu bilmişti. Teferruatlı bir rapor hazırlayabilmek için notlarını, hafızasını yokluyor, kitapları kurcalıyor, dalgın Râna'sını yeryüzü-ne getirme gayretinde, işbirliği teklifinden bir medet umuyordu.

– Râna!

– ...

– Tatlım benim!

– Efendim?

– Verem Fransızca “tüberküloz” değil mi?

– Evet.

– Sıtma, bildiğim kadar, “palüdism.” Ya trahom?

– ...

– Râna'm, trahoma Fransızca ne denir?

Râna, yüzünde bir tebessüm, görmeyen gözlerle bakıyordu begine.

– Nerelere gittin gene hayatım? Devlet baba kör topala, tıkne-fese elini uzatsın istiyorum. Frenklerin bu illetler hakkında mu-hakkak basılmış kitapları vardır. Yardım etmek istemez misin bana?

– ...

– Râna!

Üç beş ikazdan sonra anca toparlanabilen Râna:

– Okuduğunu anla diyorlar! diye söylendi.

“Yardım et ki,” diyecek oldu Halil bey, yutkundü. Anlaşılma-sı gereken Frenkçe kitap değildi.

– Allah'ın dediğini anlamak istiyorum, begim.

– Kuran'dan mı söz edersin güzelim? Tefsirler var, var ama tercümeleri var mı bilmem.

Halil bey üzgün bakan hanımının elini avuçlarının içine aldı:

– Varsa eğer, sahhaflarda bulurum. Şu bayram günlerini hele bir atlatalım Râna'm.

Bayram ertesi evden çıkmaya hazırlanan Halil bey kapının önünde muhtarla burun buruna geldi:

– Gözümüz yollarda kaldı, beyim! Böylesi her zaman rast gelmez! diyen adamın telaşlı bir hali vardı. Bendenize Gedikpaşa'daki evleri satsın buyurmuşsunuz. Taliplisi hazır, yedisini birden almak isteyen...

– Yedisini birden? Kim bu? Ne yapacakmış?

– Üç kişiler, üçü de tabip efendim. Benimle görüşen Sacit bey adında biri. Hastahane mi ne...

Muhtar cebinden çıkardığı bir kâğıdı okudu:

– Dispanser. Ha evet öyle bir şey kurmakmış niyetleri. Sağlam alıcı beyim, sağlam da, sizden bir ricası olacak.

– Bedelde tenzilat?

– Hayır efendim, hayır! Pazarlık dahi etmedi.

– E ne peki? Mülk meydanda, fiyat belli...

Muhtar yeniden cebindeki kâğıda başvurdu:

– Megafon ne demekse beyim, evlerin üst başındaki mescitteki megafonlu deli imamdan söz etti Sacit bey. Adam günde beş vakit, ağzında koca huni, minareye çıkar, ezan diye elindeki o huninin içinden bangır bangır, af buyurun, böğürür dururmuş. Dispanser hasta yeri değil mi? Sükûnet içinde Allah'tan şifa uman bu dertli insanların başına Azrail kesilirmiş o Allah'ın cezası!

– Peki, ne ister Sacit bey?

– Vilayet mi, Diyanet mi, artık siz bilirsiniz beyim, insanı dininden eden o meczubu başka yere sevk etmek.

Polis teşkilatından gelme, Cumhuriyet ilkelerine bağlı yeni şehremini Muhittin beyin dini istismar edenlerle arası pek de hoş sayılmazdı. Ziyaretine gelen Süverek mebusunu kırmadı. Haftayı bulmadı, deli imamın borusu ötmez oldu, böğürtüsü kesildi. Başka pürüz yoktu zaten. Satan mebus, alıcılar hayırlı bir kuruluşa girişen üç ilim adamı, tapudaki devir teslim işlemi bir günde tamamlandı. Yıllık maaşına bedel simsariyeyi cebine indirdi muhtar. Yapışık yedizler gibi birbirine dayalı yedi evin bedeli dokuz bin lirayı İş Bankası'na yatırdı, enişteye telgraf çekti Halil bey: “Meblağ hazır, haberini beklerim. – Halil.”

Perşembe günü ikinci vakti postacı beklenen cevabi telgrafi getirdi: “Mümkünse sekiz bin çıkarın. Yolunuzu bekliyorum. – Cemal.” Cuma tatil, cumaertesi günü havaleyi çıkarıp Ankara’ya varması gerekti. Nasılsa gidiş gelişlerini eskisi gibi önemse-miyordu namazında niyazında dalıp giden hanımı. Hanımı! Verilmiş sözü vardı! Hadis, tefsir tercümesi? Var olup olmadığını sahhaflar bilirdi. Yoksa eğer, Râna’sının cüz halinde el yazması il-mihalle yetinmesi gerekti.

Sahhaflar Çarşısında dolanırken, dükkânların birinde *Adabı Muâşeret Rehberi* adlı, Abdullah Cevdet beyin son çıkan kitabına ilişti gözü. Eline alacağı sıra:

– Al al, birkaç tane de Meclis’teki haytalara götür! diyen bir sese taraf başını çevirince karşısında bıyık altından gülen muhar-ririn kendini buldu.

– Mebusumuz bu fare deliğinde ne arar? diye takıldı Cevdet bey.

– Üstadım hörmetler. Ayetlerden tercümeler aranıyor bende-niz.

– Bunca patırtıdan sonra, akaide yeni baştan ihtiyaç mı du-yuldu?

– Meclis’i kastediyorsanız, hayır. Ailevi bakımdan, maalesef, evet.

– Sahi, hanım kızımız nasıl, yeğen?

Halil beyin iç yarası depreşir gibi oldu:

– Namaza verdi kendini. Surelerde, ayetlerde ne dendiğini anlamak istiyor.

– Ya! Bu manidar temayüle Mazhar bey ne diyor?

– Mazhar beyi bulana aşkolsun muhterem. İstanbul kazan ben kepçe, sonunda Avrupa’ya gittiğini öğrendim.

– Doğru, gitmiş, ama dönüp gelmiş. Komşusu Sait beyin evindeydim dün akşam, veda ziyafeti gibi bir şey. Evet, Sait bey köşkünü satılığa çıkarmış. Sebebini anlamak için ayaküstü uğra-dı Mazhar bey.

– Neymiş ki sebebi?

– Sait bey müteahhit, yeğen. Devletle iş görüyor. Akan sudan

nasibini almak için pınarın başında bulunmayı düşünür. Ayrıca, biliyorsun Ankara'da ihtikâr almış başını gidiyor. Yerleşen yerleşene. Araziler kapanın elinde. Bugün üç kuruşluk mal alan, seneye yüz kuruşa satıyor. Adam inşaatla iştigal eder. Oraya yerleşmeye kararlı, bir yandan devletten ihale alacak, öte yandan araziye bağlayacak parayı.

Ankara'nın altın yumurtlayan toprağını bilmez miydi Halil bey! Gedik'teki evleri ne için satmıştı? İhtikârmış! Kirli para anlayışı tarihe mal olmuştu. Bu fırsatı kaçırana dürüst değil alık denirdi artık. Havaleyi çıkaracak, parsadan alacaktı payını. Helal haram safsatası aklını kemirmeden Haydarpaşa'ya geçip yataklıda yerini ayırtmayı düşündü. İstediydi... gidemedi. Beyninde yeşeren bir imkân ayağını kaldırıma mıhlamış gibiydi.

– Ne istiyor?

Cevdet bey duraladı:

– Kim ne istiyor, yeğen?

– Köşkü satan dostunuz. Ne miktar düşünür?

– Vallahi sormadım. Almaya niyetliysen tanıştırayım sizi.

Bu beklenmedik ilgiyi paşazade hevesi diye yorumladı Cevdet bey, uyarmak istedi:

– Paran varsa Ankara'ya yatır, yeğen. Ne yapacaksın o köşkü?

– Ankara'nın bereketine diyecek yok, üstadım, Gedik'teki evleri o yüzden sattım zaten. Bir senede bire on, iyi de...

– Hani, ihtikâr dedimse, yeğen...

– Mesele madrabazlıkta değil üstad. Râna'nın hali malum. Uçurumun kenarında çırpınan bir insana nasıl gidip deli doktora görünelim derim? Doktor eve gelse, elâlemin adamını kim diye takdim ederim? Haftalardır düşün dur... Yok, bulamadım yolunu. Şimdi, yol göründü, sayenizde... Mazhar beyle komşuluk. Dün Sait beye uğrayan, yarın yeni komşusu Halil beyi ziyarete gelmez mi?

Terazi kefesinin birinde para pul, ötekinde vicdan, sevgilinin derdine çare arayan gönül.

– Üstadım, para pul susturur mu vicdanın sesini?

İnsanlık namına minnet dolu bir bakış, görmüş geçirmiş ta-

bip tek kelime etmeden dükkândan içeri girdi, sahhaftan kalem kâğıt aldı, kâğıda üç beş satır, zarfın üstüne bir adres yazıp verdi: Bağdat Caddesi, numara 189.

– Feneryolu istasyonu, trenle daha kolay, Allah yardımcın olsun, yeğen.

189 numarada, caddeden tren yoluna uzanan, göz kararı on dönümün ortasında, Mazhar Osman beyin aşı boyalı köşküne komşu, görkemli konağına on bin lira fiyat biçmişti Sait bey. Eder miydi? Etse bile, İstanbul'un göbeğinde küçük büyük yedi evin tümünü kendi, bizzat, dokuz bine satmıştı, daha dün. Bin lira eklemesi gerekti. Bir köşke on bin lira! Ankara'da alınacak bir yığın arazi için sekiz bin lira talepte bulunmuştu enişte. Sekiz bin... Beş yıl sonra seksen bin! Geç saatlere kadar çalışma odasında hesapladı, düşündü, düşünmekten yoruldu, gazeteye göz attı Halil bey: "On bin lira!" Üç gün önce depremde yüzlerce hanesi yerle bir olan Torbalı'nın halkına hükümetçe yapılacak yardımın toplamıydı bu on bin. Mazhar beye komşuluk! Evet, fikir güzel, fırsat güzel, yer güzel, ama her şeyin bir haddi vardı, gereken meblağ gücünü aşıyordu. Âmin denir mi olmayacak duaya! Zaten birlikte alınmış bir karardan caymak da yakışık almazdı... havaleyi bekliyordu enişte.

– Gün ola hayır ola, diye söylendi.

Yatmaya niyetlendiği sıra, camın kenarında, çarmıha gerili Hazreti İsa gibi iki eli havada, mehtaba yalvaran hanımını fark etti. İçin için ağlıyordu Râna'sı. Şakaklarında ani bir zonklama, eşikte dikildi kaldı. Beyninde oluşan bir girdap yüregini kavradı, getiriye götürüyü silip attı vicdan. Geri geri kayan ayakları masanın başına döndü, hesabı kitabı unutan Halil bey, kâtib-i adle onaylatmak üzere Sait bey adına bin liralık bir senet düzenledi, bastı altına imzayı.

VI

Bağdat Caddesi, yedi tepeli Rumeli yakasının inişli çıkışlı yollarına kıyasla, düzayak sayılmasına rağmen, Kadıköy'de vapurdan çıkanın Feneryolu'na varabilmesi çift atlı paytonla üç çeyrek, tek atlı çekçekle bir saat yolculuğa bağlıydı. Toplu taşıt "ara tren"di. Feneryolu da, aslında, Haydarpaşa-Pendik arası hizmet veren bu trenin istasyonları etrafında oluşmuş yerleşim merkezinden biriydi. Ana girişi caddede bulunan malikânenin, demiryolunun kıyıcığındaki toprak yola açılan, bir de arka bahçe kapısı mevcuttu. Haydarpaşa'ya doğru geçip giden kurbanlık koç dolu vagonları gördüğünde, taşınma işini bayram gelmeden bitirmeye karar verdi Halil bey.

Pahalya patlamıştı görkemli malikâne, ama içinde yok yoktu. Trenden inip arka bahçe kapısından içeri girdiğinde nereye geldiğini birden çıkaramadı Râna. Baharın bezediği ağaçlar, bağ, bostan, kameriye, kümeste tavuklar... Konak, çiftlik... Geri mi gelmişti çocukluk yılları. Allah korkusunu umursamayan yıllar. Hakikati anlamak ister gibi dallardan birine dokundu, okşadığı yaprağın yeşili gözlerine yansıdı, yaşama arzusu aşıladı parmağına konan bir uğurböceği, gözleri canlandı. Bostanın ortasında kanatlı bir değirmen, saray yavrusu konak, mesire günlerinde gördüğü Küçüksu Kasrının parkına benziyordu ön bahçe: Asırlık çamlar, fıskiyeli mermer havuz, çiçekli tarhların üzerinde oynayan kelebekler, sarmaşıklar içine gizlenmiş müstemilat... İrem bahçelerinden bahsederdi beybası.

– Nasıl buldun sultanım?

Aylardır uzak durduğu eşine sokuldu, ilk defa soruyu tekrarlatmadı Râna:

– İrem bahçesinin yeri belli mi begim? Ben mi onun içindeyim, o mu benim içimde?

Böyle, bir günde, müspet bir değişimi doğrusu beklemiyordu Halil bey. Doktorla komşuluk işe mi yaramıştı, şimdiden?

– Begim?

– Buyur tatlım.

– Bu kule ne işe yarar?

Bostanın ortasında kule gibi dikilen değirmeni işaret ediyordu.

– Yukardaki kanatlar, bak, rüzgârda döndükçe o gördüğün uzun kol ine çıka altındaki kuyudan su çeker.

Bir soruyu üç defa tekrarlatmadığı gibi, etrafıyla da ilgilenmeye başlamıştı kaybolduğu âlemden geri dönen hanımı.

Seylâ'nım, kucağında torunu, o koca sandıkları çatı katına çıkartabilme çabasında, içlerindeki tomar tomar kâğıtları, dürülüş bohçaları, kakmalı kutuları çuvallara aktarma işlemine nezaret ediyordu.

– Şu sandıklarda ne saklar anam, bilemedim bir türlü! Fırsat bu fırsat, gel, diyerek merak hissiyle yeniden buluşan hanımını elinden çekiştirdi Halil bey.

Sandıklardan önce, sisle kaplı dünyasında yitirdiği oğlunu nenesinin kucağında gören Râna duraksadı, eli karnına, karnından göğsüne gitti, pişman olmuş özürsüz suçlu gibi ikircimli adımlarla kayıncıvalidesine yanaştı:

– Anne, meşgulsünüz, küçükbey yük olmasın!

– ...

– Alayım isterseniz.

Sandıkların başında eğil kalk, terlemişti Seylâ'nım. Aylardır, beş vakit namazının sonunda Hûda'dan gelininin şifasını niyaz etmiş sevecen kadının alnındaki damlacıklar güneşte ışıldadı:

– He ya, benim değerli kızım, o can senin, buyur al.

Hasret gideren Râna oğlunu kucakladı, yüzünde gezinen yumuk ellerini af diler gibi öptü Râna. Yanağı yanağında, nefesini dinledi, dudağını alnına dayadığı sıra çıplak bebek başının tüylendiğini fark etti. Nerede, nasıl geçmişti zaman? Hatice'nin memesine yapışmış kundaktaki agucuğun saç var mıydı başında?

Zahide elindeki koca bir tepsiyi sandığın üzerine bıraktı.

– Kız ne bu?

– Baklava. Afiyetle yesinler, güle güle otursunlar demiş.

– Kim demiş?

– Komşu, Saadet hanım, doktorun hanımıymış, öyle söyledi adam.

Eşinin selameti uğruna servet tepen Halil bey için sevinme, övünme, ümit doluydu tepsi.

– Mama saati geldi yenge!

Meme, baklava, mama... Hakikatlerle buluşan ana, kucağında bebeği, uzatılan kâseyi hangi elle tutacağını şaşırdı.

– Küçükbeyi verin bana, alın bu kâseyi, mamasını artık sizin elinizden yesin, yenge.

Makbule görümce haklıydı. Kahve kaşığıyla da olsa oğlunu ilk defa besleyebiliyordu Râna.

Uykusu gelen yavrucağı cibinlik altında serili yatağına yatırıp döndüğünde sandık başında deste deste kâğıtları inceliyordu Halil bey. Hanımının geldiğini görünce:

– Sağ olsun, gel bak, diye hanımına seslendi, ne için saklamış bunları? Kırk senelik defterler, günü geçmiş senetler...

Elindeki tomarı bir tarafa aktardı:

– Bu babamın padişahlık fermanı, araya karışmış. Bunlar Süverek tapuları, kadı beratları, mahkeme kararları, içlerinde, bak oku Râna'm, Bağdat Demiryolunun hisse senetleri bile var, halen muteber mi bilmem. Beybana danışalım.

Az ilerde duran Seylâ'nımın, gergedan derisi kırmızı sandıkta bulunan eşyayı çuvala doldurmaktan çekinir bir hali vardı. "Mukaddes emanet"i sergiler gibi açılmıştı sandığın kapağı. Rahmetli babasının fesi, "meziyet nişanı," kılıcı, sırmalı ceketi önünde tarihi okur gibi içinden gelen sesi dinlemeye koyuldu Halil bey. Kayınpederinin destansı hayatını komşuları Nureddin beyden dinlemişti Râna, daha evlenmeden önce. Ne kalmıştı geriye? Varlıklı paşayı, talihsiz Raşit'i, neneleri, Didi'yi... Hangi ölçüye göre biçiyordu eli tırpanlı melek? İsyankâr kuluna böylesi bir günü nasip eden Allah mıydı o celladı yaratan? Vardı elbet sebebi. Acıktığını hissetti, haftalardır ilk defa. Ağaca asılı torbadan iki poğaça çekti, geze dolaşa birini afiyetle yedi, ötekini cebinde unuttu: Sarılı kırmızılı küpelerle donanmış kirazın altında, Sultantepe günlerinde bu ağacı mekân bilmiş beybasının hayaliyle dertleşmeye koyuldu.

Tavukları kümeste, balıkları havuzda, sebzeleri bostanda bı-

rakıp gitmişti mülkün eski sahibi. Aşçı Mengenli Emin efendi, bahçıvan Çangırlı Yakup ağa, demirbaş kalmışlardı. Civarda çalışan kendi gibi bahçıvan dostlarının yardımıyla sandıklar çatıyı, erzaklar ambarı, odalar sahiplerini buldu. Kadın, kız dolu evde yabancı erkek yakışık almazdı! Zemin katın ayrı bir bölümünde yerleşik aşçı, bahçıvanın oturduğu müstemilat binasına taşındı. Odasından çıkmayan Râna içeri girmez oldu. Çimler üzerinde emekleyen oğluyla oynuyor, namazı kameriyede kılıyor, Yara-dan'a sığınmakla doğru yolu bulduğuna inanmış hatuna güven-ce veriyordu gaipden gelen sesler. Rengârenk çiçeklerle şenlen-miş toprak, dallarında gülümseyen yemişler, göğe doğru yükse-len çamlar... Doğanın haşmetinde, korku ve kaygı umutla kayna-şıyor, geçmiş gelecekle, yaşamış yaşayanla tek vücut oluyor, za-manla mekânın yokluğunda, mutluluk denen duygudan payını alıyordu Râna.

Yaz tatili başlamadan Süverek mebusunun Meclis'te görün-mesi gerekti. Ramazandan beri, ailevi sorundan haberdar Sıhhiye Vekili Refik bey durumu idare etmişti, ama devamsızlığı haklı gösterecek özür de artık kalmamış gibiydi. Yeni yeni düzelmeye başlayan hanımını üzmeden, Ankara konusunu açmayı deneyen Halil bey, istasyonda durmaksızın hızla geçen ekspresi kolladı:

– Hatırlıyorsun değil mi tatlım, Ankara'ya giderken bu değir-menli evi sen bana göstermiştin. Bizim olacağı aklına gelir miydi?

Râna eğlenir gibi baktı beyinin yüzüne:

– Görünürde seyahat mi var begim?

Aklı karıştığında buluttan nem kapan, akli başına geldiğinde leb demeden leblebiyi anlayan Râna'sını ne de olsa tanıyordu Ha-lil bey. Peşreve ne gerek!

– Hayatım, diye derin bir nefes çekti, Meclis yakında tatile gi-recek, hiç değilse usulen orda bir görünmem lazım. Benim bu yaptığımı millete ihanet denir.

Demiryoluna açılan kapının önünde trenden el sallayan begi-ni uğurlarken "İhlâs" suresini üç kere tekrar etti Râna. Seyahate çıkanı Allah'a emanet etmez miydi beybası! Başını kaldırdı, ak-şam güneşinde pembelere bürünmüş gök kubbe, etrafına bakın-

dı, yeşillerle örtünmüş toprak... Doğanın güzelliğini unutmuştu çiftlik satıldığından beri. Yıllar yılı yadsıdığı o ilahi kudrete sığınmakla doğru yolu bulduğu inancı bir kat daha pekişti. Selamete gidip, selamete dönecekti begi.

Aile reisinin Ankara'da olduğu günler, kendine gelmiş görünen gelini yalnız bırakmamaya niyetlendi ev halkı. Komşunun gönderdiği baklava tepsisini boş olarak iade etmek âdetlere uymazdı. Incirler henüz sütte, asmalar koruktaydı. Yengelerini araya alan kızlar ağaçlara dadandı: Caneriği, kayısı, vişne, karadut... Mor lekeli ellerine baktıkça Bacı'yı anımsıyordu Râna. Yakup ağaya kaç kez Hacı ağa diyecek olmuş, son anda zor tutmuştu kendini.

O manasız kaygılardan sıyrılmış olmasına rağmen hâlâ arada bir dalıp giden gelini topraktan fışkıran güzelliğe bigâne değildi, farkındaydı Seylâ'nım. İşleyen demir pas tutmaz kabilinden bahçeden çiçekler, bostandan sebzeler, bağdan asma yaprağı topladılar birlikte. Toplanan baklaları kilere koyarken, koca evine ilk ayak bastığı gün gibi,

– Emanet teslim benim değerli kızım, diyerek bele bağlı bir deste anahtarı çözüp uzatan o mübarek eli öptü.

– Mesuliyet alacak halim mi var anacım! diye mırıldandı Râna. Gözleri yaşardı, öne eğdi başını:

– İnşallah... ileride... nasipse...

Havuzun başında balıklarla oynadığı sıra, gençten bir adamı peşine takmış gelen Yakup ağanın sesiyle irkildi.

– Bey evde yok dedim ama dinleyen kim! Bu efendi...

– Kiki! diye yerinden fırladı Râna, bu ne hal?

– Halimde ne var abla?

– Şapka, bıyık... Tanıyamadım birden.

– Oturaklı adama ihtiyaç varmış, anlatırım. Ablam benim, nasılsın? Veliahtımız nasıl?

– Yeğeniniz sıhhatedir efendim. Artık şimdi...

Hatice'nin süt dolu memesi gözünde canlanınca lafı yarıda kaldı.

– Abla, diyeceğin bir şey vardı.

– Ha evet, diyeceğim... Afacan yeğeniniz mamaya başladı. Uyanır birazdan.

– E peki sen?

– Ben?

Korkulu günleri, sinek kovalar gibi, elinin tersiyle itti Râna:

– Çok şükür!

Kadere boyun eğmiş görünen o cevval ablasının ağzından “şükür” sözcüğünü ilk defa duyuyordu Bâki. Nahoş intibâi kendine sakladı, çamlarda gezindi gözü:

– Kâşane burası, hayırlı olsun abla!

– ...

– Nakli mekândan haberimiz olmadı. Sultanahmet kapı duvar. Komşu hanım karşıya Feneryolu'na taşındılar demese daha çok aranır dururdum. Yeğenimi görmeden gitmek içime sinmedi.

– Senin de mi yolun Ankara'ya düştü Kiki?

– Benim yolum az daha uzak abla. İki ay için Paris'e gidiyorum.

– Ne işin var orada?

– Düyun-u Umumiye kılık değiştirip Paris'e taşınacak yakında. Sefarete gönderilen dosyaları tanzim ile tasnif işine girecek, işten anlar, dil bilir, oturaklı stajyerler, kısacası boğaz tokluğuna çalışacak gençler arasında beni münasip görmüşler.

– ...

– İlerisi için ele geçmez bir fırsat.

Giden, gerçi, “Allah'a emanetti” ama Râna'nın yüreği burkulur gibi oldu:

– Boğaz tokluğuna! Senden başka enayi yok mu Kiki?

– Var da, benim gibi oturaklısı yok abla, diye güldü bıyıklarını buran Avrupa yolcusu.

Arabanın içinde “kaldırın beni” der gibi debelenen minik eller ilk defa gördüğü yabancıya çekinmeden sarıldı, yüzünde gezindi, bıyıkları yokladı, gülücükler dağıttı, akşama kadar dayısının kucağından inmedi veliaht. Ayrılık saati gelip çatığında boyuna dolanmış minicik kolları gevşetmeye kıyamıyordu dayı:

– Anası, gel sahip çık oğluna!

– Kiki, Sultantepe'de kim var şimdi?

Kucağındaki yavruyla, kül olmuş konak arasındaki bağı birden çıkaramadı Bâki:

– Bilmem, gitmedim, içim kaldırmadı abla. Şişli’de Avrupalıyız ya artık! Mamafih valide yaz aylarını bu tarafta geçirmeye kararlı. Beybam da yakında döner herhal. Görünmek istersen aklında bulunsun, Erenköy, Hamam sokak, numara 96.

Ablasına sarıldı uzun yol yolcusu:

– Canım ablam, Paris’ten ne istersin? Ne getireyim sana?

Düğümlenen boğazında kısılıp kaldı sesi, vefalı kardeşini yavaşlığından sızan yaşlarla uğurladı Râna.

Uzaklaşan adımların ardından “İhlâs” suresini okudu, tekrarladı, namaza durdu, on rekât, yarıda bırakıp doğruldu, aklına ne estiyse, üstüne başına aldırmadan pürtelaş caddeye fırladı, kardeşini yakalamak, yad ellere gitmesine mani olmak ister gibi, onun gittiği yönde söylene söylene yürümeye koyuldu. Gelin hanımın, üstünde tiril tiril entari, tek başına bahçeden çıkıp gittiğini gören Abuzer efendi atı arabaya bağlayıp peşine vardığında Selamiçeşme’yi çoktan aşmıştı Râna.

– Küçükhanım!

– ...

– Gelin hanım!

– ...

– Halil begin...

Söylene söylene yola revan olmuş yaya, beginin ismini duyunca başını çevirdi:

– Abuzer efendi!

– Ayağına yazık değil mi bacım! Arabanın tekeri var, nere di-sen ora götürem seni.

Nerede olduğunu anlamak ister gibi etrafına bakındı Râna. Evden... ne zaman çıkmıştı? Nereye gidiyordu?

– Hamam sokak...

– He, başım gözüm üstüne. Buyur otur. Hamamı külhanı sen behen bırak bacım!

96 numaranın havuzu başında, saçlarında turuncu renkli fiyongo, akranlarıyla şakalaşan Fatma söylene söylene gelen abla-

sını görünce arkadaşlarını alıp arka kapıdan savuştu. Dünkü bücürün bu tatsız tavrı gözünden kaçmadı, hatıralarla beslenen bir bağ kopuverdi içinde, o an baba ocağını aklından sildi Râna. Anasına miras kalmış eve adımını atmadan gerisin geri döndü.

Köyden gelen bulguru tepsiye yaymış, parmaklarıyla çöpleri teker teker ayıklayan hanımannenin gözü Râna'nın elindeki bebeğe takıldı:

– O ne Râna?

– Kaldırım yosması!

Başında fiyongo gibi katmerli turuncu çiçeği, bakla burunlu, çakıl gözlü, kiraz göğüslü... bostandan koparılma taze bir kabaktı Râna'nın elindeki. Hanımanne gülmeden edemedi:

– İlahi hemşire, ne yapacaksın bunu?

Ne yapmıştı amcası? Pazar yeri, küfeci, Koska'daki küçük evde havuçtan, patlıcandan bebekler... Nenesiyle, Didi'siyle özlem dolu anılar...

– Kül oldu, diye söylendi.

– Ne oldu... Râna?

Dalgın yüzde muzip bir tebessüm:

– Bizim küçükbey, hani... belli mi olur hanımanne, beğenir belki yosmayı.

Pendik'ten bu yana ara istasyonlarda durmaz, doğru Haydarpaşa'ya kapağı atardı Ankara'dan gelen ekspres. Feneryolu üç istasyon geride kalmıştı. Ekspresten inip ara trene binen Halil bey çantasından çıkardığı Meclis raporlarını okumaya koyuldu, Dil Encümeninde tartışılan konulara takılı kalmıştı aklı. Uzun süre düşünceli, sessiz duran yanındaki beyefendi, Zeynep Kâmil başlıklı bir dosyaya iki satır kaydedip çantasına koyarken, okumaya dalmış komşusunun elindeki kâğıtları işaretle:

– Zatâliniz merkezi hükümetten mi teşrif buyururlar, diye sordu.

TBMM antetliydi kâğıtlar.

– Doğru tahmin, diye gülümsedi Halil bey. Raporları okuyor-

dum. Malumunuz, bir ay önce noktalar sıfır oldu, rakamlar değişti. Yakında yeni harfler...

– Evet duydum, diye lafını kesti komşusu. Latin harflerine geçilecek değil mi? Muvafık, muvafık da ipin ucunu kaçırmazlar inşallah.

– Ne gibi, muhterem?

– Efendim, buyurduğunuz gibi dün rakamlar, bugün harfler, yarın bakarsınız ecdattan kalan lisanın tebdiline kalkışıverirler! Af buyurun, ifrat tefrit kanımıza işlemiş. Latin harfleri... pek tabii, yerinde, hele bizim meslekte...

– Mesleğiniz?

– Tababetin dili zaten Frenkçe, muhterem. Latin harfleri bizim için umulmadık bir nimet. Medeniyet şart, amenna, ama kaş yapayım derken...

Sohbet uzayıp gidedursun, trenin Feneryolu istasyonuna girdiğini gören Halil bey müsaade isteyip doğrulunca fikri zikri kısa kesen muhatabı:

– Siz de mi? diye sordu.

– Nasıl, ne gibi, üstad?

– Siz de mi burada ineceksiniz, diye sordum.

– Evet. Zatiâliniz?

– Evet, ben de... hadi buyrun, inelim.

Halil bey, elinde valiz, istasyona ayak basar basmaz, yeni tanış kendisini bekleyen bir genç irisine:

– Rüstem, gel al şu bavulu. Beyefendinin evine kadar götür gel, deyince Halil bey:

– Ne zahmet üstadım! diye itiraz edecek oldu. Fakirhane bu kırmızı köşkten bir sonra, iki adım ötede.

– Yeni mi taşındınız?

– Bir ay kadar oldu.

– Osmanpaşazade beyle mi müşerref oluyorum? diye soran tanış elini uzattı:

– O fes rengi hanede eğleşen bendeniz Mazhar Osman.

Piyangodan ikramiye kazanan talihli gibi şaşaladı köyün yeni sakini:

– Bendeniz Halil Fahri, diyebildi iki dudak arası.

– Bir acı kahvemizi içmez misiniz Fahri bey?

İki katlı, aşı boyalı, özenle yapılmış, özenle döşenmiş, gökte ararken yerde bulduğu doktorun evinde yorgunluğunu unuttu Halil bey. Meclis'ten, devlet işlerinden, hazırlanan kanunlardan, tababetten, özellikle asabiye dalındaki geri kalmış zihniyetten, Abdullah Cevdet beyden, Ankara'ya göç eden müteahhit Sait beyden... laf lafı açar demişler, sohbet akşamı buldu.

– Sait bey Topkapı Sarayını satın alır yakında, diye giderayak gülümsedi akşamı eden misafir. Merkezi hükümette inşa oluncak memur evlerinin, vekâlet binalarının inşaatına dair kanun çıktı, geçen ay.

– Allah selamet versin, çetin cevizdir Sait bey, istediğini koparır. Sizin gibi muhterem bir zata tenzilat yaptı mı? diye soran doktora, “pazarlık bile etmedim” diyemedi Halil bey. Sebebini söylemenin sırası değildi.

Çamın altında oğlunu kucağında uyutan Râna'nın hali bir de-
ğil, bin sarayın değerine bedeldi. Sevgi, sevinç, övünç, umut dolu anları yudumlayan Halil bey bu huzur tablosunu ses etmeden uzun süre seyretti. Mesut günlere kavuşmuş görünen hanımının daldığını fark edince, pes perdeden:

– Hayatım! diye seslendi.

– ...

– Pabucum dama atılmış, tatlım!

– Begim?

İki âlem arasında mekik dokumaktan yorgun Râna, başını yanına oturan beginin omuzuna dayadı:

– Dalıp gitmek bana miras, diye söylendi.

Boş eliyle eşinin elini aradı:

– Bunun ilacı yok mu begim?

– Var, olmaz olur mu, tatlım, diyen Halil bey valizinden iki kavanoz bal, bir okka lüle kaymak çıkardı. Bak, sevgili yengesi-ne neler neler gönderdi Emine. Dünya nimetlerini tatsın, ihmal etmesin, dedi.

– Ablam sabah namazına kalkıyor değil mi?

– Ah, iyi ki sordun güzelim. Ne konuştuysanız... kendi özünü anlamaya, dinlemeye çalışan insan, ölü, diri, kimseye ihtiyaç duymaz, Râna'nın gözlerinden öp, bunu unutmasın, dedi.

– ...

– Râna'm!

– Evet, bilmem ne yapsam begim? Biat et dediler, etmeye çalıştım. Korkular silinir gibi oldu. Şimdi... hatim indir diyorlar.

Hatim indirmeyi aklına koyan Râna, tanyeri ağarmadan abdestini alıyor, namazını kılıyor, yere bağdaş kurup dizlerinin üzerine açtığı Kelam-ı Kadim'den iki sayfa okuyordu, her sabah. Okuduğunu anlamadan okumak! Heyheyleri başına vurduğunda, “ne dediğini O bilir, anlamaya çalışma!” diye uyarıyordu gaipten gelen bir ses. İki sayfa kıraat, muhtemel bir cezayı önleme payıydı. Okuma faslı biter bitmez, tatili hak etmiş öğrenci gibi, evden çıkıp bağda bahçede dolanmaya koyuluyordu öğle sıcağı basana kadar.

Gene böyle söylene söylene dolandığı bir sabah, “Râna” diye çağırın beginin sesini duydu:

– Râna'm, bugün için sırtındaki entariyi şöyle eli yüzü düzgün bir fistanla değişsen. Komşu hoş geldine, ziyarete gelecekmiş birazdan.

– Bulunmam şart mı begim?

– Adam hanımıyla geliyor. İladi tatlım bi gayret.

Halil bey kapıda karşıladığı misafirleriyle birlikte eve doğru gelirken,

– Aa anne, ben bu hanımı biliyorum, diyen doktorun küçük kızı, kirazın altında, arada bir başını sallayarak söylenen Râna'yı işaret etti eliyle.

– Nereden biliyorsun Tûba?

– Biliyorum, duvardan görüyorum, her zaman konuşuyor. Kiminle konuşuyor anne?

Mazhar beyin gözünden kaçmamıştı az ileride hayalet gibi dikilen yaratık.

– Saadet, diye hanımına taraf döndü, bak çamın altında hanımlar toplanmış, ayakta bekliyorlar. Hadi, siz şöyle önden gidiverin.

– Sakın ha, ağzınızdan doktor lafı kaçmasın, diye ekledi.

Ev sahibiyle başbaşa kalır kalmaz, hastalığı uzaktan teşhis eden asabiye uzmanı:

– Aileden mi? diye sordu.

– Zevcem, diyebildi Halil bey.

Gün batana kadar çamın altında ağırlanan komşuların yanına çıkmadı paşazade hanımı. Durumu tahmin eden Saadet hanım sorgu sual etmedi. Üzgün, üzgün olduğu kadar mahcup görünen ev sahibinin kolundan tuttu Mazhar bey:

– Yarın akşam, iki kadeh... efkâr dağıtmaya ne dersiniz muhterem?

Kırmızı köşkün bahçesinde kurulu akşamcı sofrası.

– Tadın şunu azizim, günah bana yazılsın, yemede içmede, ilmin her dalında bizden fersah fersah ileride adamlar, diyerek, Fransa'dan getirdiği şarabı rakı kadehlerine dolduruyordu Mazhar bey.

Biçare komşusuna yardım elini uzatmak istediği halinden belliydi:

– Allah sizi inandırсын, diye anlatmaya koyuldu. Talebelik devrimde “mecnun, mecnun kalır, düzelmez!” telakkisiyle başlardı akliye, asabiye dersleri. Çok değil, üç beş sene önce, dalma-ya görsün biri, “cin çarpmış” damgasını yerdı zavallı, sahipliye cincinin elinde feleğini şaşırır, eğer yoksa bir yakını... o zaman tam felaket, Toptaşı gayyasında çürüyüp giderdi.

– Toptaşı?

– Yeryüzü cehennemi, muhterem. Adı bimarhane, iç yüzü hapishane. Bit yuvası hücrelerde aç biilaç, üryan, hatır hatır kaşınanlar, altına doldurup üstüne yatanlar, zincire vurulanlar, méczubu, cüzzamlısı... Sormayın, ibret alınacak bir tesisti. Çok şükür tarihe karıştı.

– Refik bey mi...

– Refik? Sıhhiye Vekili? Refik’le Tıbbiyeden beraber mezun olduk. Yeni bir tesisin vacip olduğunu vekilimize izah ettiğim zaman, o bile mırın kırın etti; tahsisat meselesi... Velhasıl, Makriköy’de geçen sene hizmete açtığımız Emrazı Akliye bendenizi beş sene uğraştırdı muhterem.

Kâseden iki tek taze badem alırken aklına bir şey geldi:

– Görüşür müsünüz? Ahbaplık var mı... Refik’le?

– Refik bey bizim için ahbaptan kıymetlidir. Meclis’te karşılaşırız sık sık.

Bademleri kâsenin içine bıraktı doktor:

– O zaman sizden bir istirhamım olacak.

– Emir telakki ederim.

– Estağfurullah! Kendisini yeni tesislerde beklediğimi hatırlatır mısınız, lütfen. Devlet ricalinin akıl hastahanesinde görünmesi, duyulması, malumunuz, millete itimat telkin eder.

Aklınıza kötü bir şey gelmesin, diye doğruldu, mevzu nereden açıldı bilmem. Yengemizin bu nevi tesislere ihtiyaç duyacağını ihsas etmek istemedim, muhterem. Takdir buyurursunuz, üstüme vazife olmayan işe...

– Aman efendim o ne kelim, diye atıldı Halil bey. Hızır aleyhis-selama sen yoluna git denir mi! Ev alma komşu al demişler. Halimizi bilip de icat etmişler sözü. Allah’ın sevgili kuluymuş Râna.

– Ne zamandan beri kendiyle söyleşir oldu?

– Seneyi buldu üstadım.

– Sizce varit bir sebep?

– Peş peşe sıralanan müessif hadisat. Çocuğumuz olmadı bir sene boyunca, kısırlık korkusu; hamile kaldığında bebeğini kaybetme korkusu, doğuma bir ay kala, yanan konakta dehşete kapıldı, ardından eziyetli bir doğum, sütü kaçtı, emziremedi oğlunu... korktu...

– Kimden?

– Allah’ın şerrinden! Gaipten sesler duyar oldu, üstadım. İzan sahibi kadın kendini namaza verdi.

– Evet... Bunca badireden hasarsız kurtulabilmek marifet.

Anlaşılan “perseküsyon” dediğimiz illet gitgide dini hezeyanlı “melankoli”ye meyletti.

Taze badem kâsesinin içinde dolandı parmağı:

- Genç kızlığında nahoş bir serencam?
- Annesiyle yıldızı barışmamış bir türlü.
- Sülalede, af buyurun, akli muvazenesi bozuk bir kimse?
- O kadarını bilmiyorum üstadım.
- Hım! Bilmekte fayda var muhterem. Peki... garipliğin farkında mı kendisi?

– Olmaz olur mu! Kimden medet umacağını bilemez haldeydi. Burada sakinledi. Namaz niyaz berdevam. Şerrinden çekindiği Halik’le mütareke imzalamış gibi...

– Bağ bahçenin faydası oldu mu dersiniz?

– İnanmazsınız belki, odasından çıkmayan Râna içeri girmez oldu.

– *Prozit** diye kadehini kaldırdı doktor. Terakki var demek. Nörotik bir safha. Her neyse komplike tabirleri unutalım, arızı bir depresyonu müşahede altına alalım şimdilik. Namazından niyazından vazgeçmez inşallah, çaresizin selamet kapısı. Bu ara iki şeye dikkat edin azizim. Ezici, üzücü haberlerden uzak kalması dikkate alınacak ilk nokta. En ufak bir aksiseda beklenmedik tahribata yol açar. İkincisi, “hallüsinasyon oditiv,” yani gaipten duyulan sesler; evet, gaipten gelen sesin ne diyeceği bizler için muamma, bakarsınız davetiye çıkarır. Hulasa, “melankoli,” bazen, intihara yol açar. Her ihtimale karşı gözden uzak kalmasın.

– İlacı yok mu üstadım?

– Çok! İşe yarar, yaramaz... Her neyse, sentetik mamullere ihtiyaç görmüyorum şimdilik. Günde bir fincan portakal çiçeği suyu veya nane suyuyla iktifa edelim.

– Meşguliyet esas, diye ekledi, mesuliyet hissini de yeniden kazanması lazım.

– Râna’nın kendini görmek...

– Ne hacet, muhterem! Allah göstermesin, klinik bir aciliyet baş göstermedikçe...

* (Almanca) Şeref.

Kaygılı komşusunu överek yolculadı Mazhar bey:

– Hali ahvali anlatacak, anlayacak münevver bir insana rastlamak nasip olmaz her zaman.

Doktorun evinden çıkarken feleğin cilvesine gülüyordu Halil bey. Râna'yı, ürkütmeden, deli doktoruna gösterebilmek amacıyla satın alınmış değil miydi bu ev? “Hacet yok” diyordu aylardır peşinden koştuğu uzman. Hastanın kendini görmeye lüzum olmadığına göre, duruma vâkıf kocası istenen malumatı nerede olsa verirdi! Sat, al, taşın, yerleş... Neden altüst etmişti kurulu düzeni? Ankara'nın bozkırında yeşerecek serveti ne için tepmişti? Düzenbaz kaderin oynadığı oyunu çözmeye çalışırken dolunayın ışığında bahçede gezinen hayaleti fark etti. Arada bir eğilip, buram buram kokan gecese-falarını okşuyordu Râna'sı.

Kuyunun ağzı sac kapakla kapandı. Havuzun beş karışlık derinliği tehlikeli değildi. Bekçilik görevini üstlenen Hatun ana bostanda eğleşen başı dumanlı gelini, çardağı bürüyen sarmaşık güllerinin arasından, gözlemeye koyuldu. Yapraklarla konuşa konuşa, sapındaki sebzeleri yokluyor, düşünüyor, dalıyor, uyanıyor, birer tane numunelik seçiyor, kirazın altına geçip, elindeki kör çakıyla, gene öyle dala çıka, acayip bir uğraşa veriyordu kendini. “İmalatı” yeterli gördüğünde, hazır olan ürünü yanındaki sepete koyup oğlunun yanına varıyor, güldüğünü görmek için, Karagöz'den esinlenmiş ortaoyunlarına aynazlık yapıyordu sepetten çıkardığı sebzeden bebeklerle.

– Kaldırım yosmasını beğendi mi oğlunuz?

Hanımanne takılıyor, oyalamak amacıyla teşvik ediyordu Râna'yı.

– Düşese var mısın gelin?

Küf bağlamış mesuliyet hissini diriltme çabasında, yeğeninin mamasını yedirmeyi, altını değiştirmeyi özellikle yengesinin huzurunda uygulamaya koyan Makbule görümce, Râna'nın dalıp gittiği bir ara:

– Dişleri ne zaman çıkar? diye annesine danıştı.

Hanımanne belleğini yokladı, hesapladı, kaşlarını kaldırdı:

– On ayı geçmiş kızım! Yok mu görünürde bir şey?

Makbule parmağıyla küçükbeyin dişetini yokladı, yoktu görünürde bir şey.

– Zafiyet emaresi, diye söylendi üç kız anası kadın. Ağabeyine haber ver, balıkyağı aldırın.

Yaz aylarının sıcaklığında koruklar üzüm oldu, incirler ballandı. Ağustosun kavurucu bir gününde Halil bey, setre pantol, boyunbağı kuşanıp evden çıkacakken eşinin “ne tarafa?” der gibi bakan gözlerine takıldı:

– Ankara İstanbul’a taşındı, tatlım. Kâzım paşa Taksim’deki abidenin açılışını yapacak. Muhtemelen erkân orda hazır ve nazır. Merasim biter bitmez dönerim, diyerek alından öpüp çıktı.

On beş gün geçti aradan, Halil bey gene setre pantol, boyunbağı kuşandı, giderayak hanımının merakını giderdi:

– İş ciddi bu sefer, Meclis sanki Dolmabahçe Sarayına taşınmış, hayatım. Reisicumhur huzurunda yeni harfler son şeklini alacak. Evet, Allahtan Paşa orada! Yoksa, Ankara’da, içtimalarda olduğu gibi, sille tokatla bitmez bu iş.

Sille tokat olmasa da, dört gün süren çekişmeli toplantılar, Gazi’nin “Latin esasında Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur,” demesiyle son buldu.

Kocasının uzattığı kitapçıkta bazı harfleri çıkaramadı Râna:

– Bunlara kuyruk takmışlar, begim, bunun tepesinde hilal, şunlarda iki nokta...

– A benim tatlım, diye nedenini anlatmaya çalışıyordu Halil bey, faraza... “kaçtı” derken “a”yla “t”nin arasına Frenkler gibi “tch” mı sokulsun? “Uyku” derken, kelimenin önüne arkasına “ou” mu takılsın? “c”ye, “s”ye birer kuyruk, “g”nin tepesine hilal, “o”ya, “u”ya iki nokta... daha pratik değil mi?

– ...

– Râna?

Olga’yla beraber Fransızcaya çalıştığı günlere dalıp gitmişti Râna.

Mesuliyet almasını önermişti Mazhar bey.

– Kızlara hocalık edersin değil mi güzelim? Bak, hanımanne bile bu yeni yazıyı öğrenmeye niyetli. İlem bundan böyle soldan sağa gidecek satırlar.

– ...

Yıllar önce, çiftlikte, sağ eliyle cebelleşen solak bir kızın iradesine imrenerek bakıyor gibiydi Râna'nın maziye gülümseyen gözleri.

– Hayatım, beni sevmiyorsun artık!

– Aaa, o nasıl söz begim!

Sevgili eşinin hassas teline basarak, onu kaçıp gittiği âlemden geri getirmeyi denemişti Halil bey.

– Râna'm, hayatım, tatlım, yeni harfler kanunu çıkacak Meclis'in açıldığı gün. Sene sonu gelmeden, yazılı ne varsa, tabela, ilan, gazete, mecmua... topu artık yeni harflerle kaleme alınacak. Görünen köy kılavuz istemez. Elifba'yla yazılı istida bile çöp sepetinde bulacak kendini!

– Yazının sevgiyle ne alakası var begim?

– Aşk mektubu yaz demiyorum, tatlım.

Başparmağıyla işaretparmağının ucunu gösterdi:

– Bana şu kadarcık bir sevgin varsa, yardım et. Kuyruklu kuyruksuz, her neyse... alfabe yabancın değil. İdari evrak, hazırladığım raporlar sil baştan, yeniden yazılacak. Adalet Darülfünun'a başlar önümüzdeki sene, Muazzez Amerikan Kolejini duymuş, oraya yazılmak ister. Hepimize ön ayak ol sevgilim.

“Sevmiyorsun artık beni!” Elinden alırlar korkusuyla, “seviyorum” diyemiyordu Râna. Yalvar yakar, o kudret-i ilahi insafa gelmişti ama bir gücenmeyegörsün! Yazı çizi işinin, aslında, “sevmek”le ne ilgisi vardı? “İrşad etmek sevaptır” demişti beybası. Gerçi alfabeyi öğretmek “irşad” sayılmazdı, ama olsun, selamete erişme çabasında yok sayılır mıydı hocaların emeği! Vazifeden kaçmak yakışmazdı Haşim beyin kızına.

Taksim'de Cumhuriyet Anıtının açıldığı günün akşamı, Gülhane Parkında yeni harfleri tanıtip ehemmiyetini anlatan Paşa'dan ilham alan Halil bey kara bir tahtayı sehpaye bağlayınca çamın altı dershaneye dönüştü. Tebeşirle büyük harfi, küçük harfi eğri

büğü yazmaya çalışan kızlar birbirleriyle eğlenmeye başladı:

- Noktalar altta değil üstte abla!
- Kuyruğu yanlış yere taktın Mamez!
- Tebeşiri kaşık mı sandın Zahide?

Bu eğlenceli çalışma ortamında, gaipten gelen sesler azaldı. Râna hoca, gene ara sıra dalıyor, farkına varmadan o da yanlış yere takıyordu kuyruğu.

– Aaa... yenge!

“B”ye taktığı kuyruğu “c”ye aktarıyordu hemen.

Harflerden sonra heceye, hece derken kelimeye geldi sıra. O güne kadar korkuluklu sandalyesinde, yazılıp çizileni anlıyor-muş gibi, sessiz sakın, karatahtadan gözünü ayırmayan küçük-bey oturduğu yerde sızlanınca, defterinde “g” harfini çizmeye uğ-raşan hanımanne:

– Mamasını yedi mi? diye sordu.

– Evet anne, az önce.

– Dişlerden ne haber?

Makbule parmağıyla dişetini yokladı:

– Aaa... tamam anne, alt ön diş patlamış!

– E hadi, cümlelerin gözü aydın! Yengene, ağabeyine haber et.

Büyükanneye de söyle, bir kâse buğdayla gelsin.

Bereket getirecek bir kâse buğday oğlanın başından aşağı dö-küldü, öpüldü sevildi, ama gelen günler yavrucağın sızılarını din-medi. Sandalyesinde rahat edemez oldu. “Kaldır beni,” der gibi uzanan minicik kolları geçeni çağırıyor, koltuk altlarından kaldı-rılmayagörsün, basıyordu çılgılığı. Torununun sağını solunu yok-layan Seylâ’nım:

– Kül ölüme oğul oğul, diş değil, kuluncu tutmuş! diye, ne yapması gerektiğini düşünen oğlunu uyardı.

Kışniş, balmumu, hardal tohumu, anason... Anasının yazdır-dığı listeyle aktarların yolunu tuttu Halil bey. Dönüşte istasyon müdüründen biraz zift, kasaptan kuyrukyacağı edindi. Listede ya-zılı malzemelerden başka, ufak bir paket de vardı elinde.

– Karabaş otunu tavsiye etti aktarın hanımı. Tarifeyi de yaz-dım anam. Bu ottan iki tutam, dört bardak suda kaynatılıp süzü-

lecek, elde edilen mahlule ilave, bir su bardağı pekmez. Günde üç defa beş çorba kaşığı...

Seylâ'nım ısmarladığı siparişi ikiye pay etti: Birincide kişniş, balmumu, zift, zeytinyağı; ikincide hardal tohumu, anason, karabiber, sarmısak, kuyrukyacağı. Eritilmesi gereken eritilecek, geri kalan havanda dövülecek, elde edilecek iki çeşit melhemin bir hafta süreyle biri, ertesi hafta öbürü ağrıyan yerlere sürülüp ovulacaktı her sabah, her akşam.

Havanda hardal tohumlarını döven Râna iştahdan kesilen, zayıflamaya başlayan yavrusuna baktıkça gene ne günah işlediğini düşünüp duruyordu. Emzirememişti oğlunu, elâlemin karısından da ne hayır gelirdi! Besili memesini kızına ayırmıştı Hatice, belli! Hilekâr sûtanneye veryansın ediyor, hırsından elindeki tokmağı biraz hızlı çarptığı an başını göğe doğru kaldırıp özür diliyordu Halik'ten. Her sabah Kuran'dan iki sayfa yerine üç sayfa okumaya başladı. Ayetleri ezberinde tutmaya çalışıyor, iki rekât fazladan kılıyordu her namaza duruşta. Şurup içirildi, melhemler sürüldü, bacaksızın sancıları dinmedi. Birkaç günde iyileşme beklemenin yersiz olduğunu biliyordu Halil bey, annesine de itimat ediyordu, ama bütün ihtimama rağmen akşamüstü yükselen ateş halsiz kılıyordu yavruyu. Ne biçim dertti bu illet? İçti sızlayan baba iki hafta sabretti, dayanamadı sonunda, oğlunu kucakladığı gibi Mazhar beyin, farmakoloji dalında hocaların hocası diye takdim, tavsiye ettiği Âkil Muhtar beye götürdü.

Ağlamaktan bitap düşmüş yavrucağın haline şöyle bir göz attı hocaların hocası. Yüzükoyun yatırp omuzlardan kuyruksokumuna kadar sırtını yokladı. İki kürekkemiği arasına dokunduğu an feryadı basıyordu oğlancık.

– Dava burada, diye enseye yakın bir noktayı gösterdi doktor. Belkemiğinin beşinci fıkrasında zayıat baş göstermiş. “*Mal de Pott*,” beylik adı “kemik veremi,” muhterem. Tabir her ne kadar dehşetengiz ise de keyfiyet ümitsiz görünmüyor şimdilik.

Hemşireyi çağırıp, kıvranan yavrucuğu, koltukaltından kuyruksokumuna kadar, kundaklar gibi sarmasını emretti.

– Bu derdin dermanı güneş, deniz ve ceviz, muhterem. Öğle sıcağına kalmadan güneş ve deniz banyosu, haftada iki üç, cevizli su banyosu. Banyoların hitamında sargıları gene kundaklar gibi bağlayın. Oturtmayın, kucağa alıp hoplatmayın, devamlı uzanması lazım.

– Ceviz deyip geçmeyin, diye ekledi. Bir avuç ceviz yaprağını kaynamış suya bırakın, yarım saat demlensin. Sıcak, soğuk... içilecek hale geldi mi, sabah, öğle, akşam, aç karnına, azar azar içirin. Mamasına bir kahve kaşığı cevizyağı ve... ve balıkyağı! Aman balıkyağını sakın ihmal etmeyin.

Öğlunu sargılar içinde gören Râna kerevetin üstüne yığıldı:

– Kaza mı oldu begim?

– Kaza maza yok hanım. Kemiklerde zafiyet teşhis etti, belke miği düz dursun diye kundakladı doktor bey.

Kemiklerde zafiyet! Şaşılacak ne vardı! Sütünü çarlarsa, Hattice hilekârlık yaparsa, mamasını vermeyi unutan anadan ne hayır gelirdi! Yanındaki görünmez kişiyi azarlar gibi söylendi:

– Kimin aklına uyup da söküp attım kundağı?

Kendi başta olmak üzere herkesi suçlar bir hali vardı.

– Râna'm, ne kendinde ne de başkasında suç arama sevgilim? Musibetin üstesinden gelmeye bakalım. Hem öyle ortada korkulacak bir şey yok.

– İşin hoş tarafı, diye ekledi Halil bey, keramet cevizde.

– ?...

– Evet, ceviz! Yaprak, kabuğu, içi dışı... ecza deposu mübarek. Yağı, banyosu, haşlanıp içilen suyu... Hadi tatlım, bugünden tezi yok işe başlamak lazım.

Ulu ağacın altına yerleşen Râna yoğun bir işe girişti. Dalları silkelemek, yaprakları, ellerini kına yapmış gibi boyayan, yeşil kabukları torbalara, kırdığı cevizlerin içini çanaklara doldurmakla geçer oldu günleri.

Gene böyle söylene söylene iki taş arasında ceviz kırmakla meşgul olduğu bir ikindi vakti,

– Beybabanız geldi yenge! diye koşup gelen Zahide'nin yüzüne bakakaldı.

Sabitleşen kirpikler, boş gözlerde edalı kızına düşkün bir babanın hayali, fidan boylu, yeşil gözlü, mahallenin ecesi kız, Vaniköy, Bebek, Petrograd pastahanesi, sosyetik madamların bile imrenerek baktıkları ziynetsiz bir peri... Alnına düşen üç tel saç kulağının arkasına kısırdı, yanağından aşağı sızan yaşların izlerini kınalı eliyle sildi, bir şey duymamış gibi kırdığı cevizlerin içini boşaltmaya koyuldu.

Kayınpederini yaşlanmış buldu Halil bey. Yorgun, düşünceli bir hali vardı. Torununu sargılar içinde görünce, ne yapacağını şaşırdı:

– Vah evladım... vah evladım, diye yerinip damadına taraf döndü:

– Başına bir kaza mı geldi?

– Kaza değil, kemiklerde zafiyet varmış efendim. Enseyeye yakın bir yerde arıza teşhis etti, belkemiğine yük binmesin diye sarıp sarmaladı doktor bey.

– Kim bu doktor?

– Profesör Âkil Muhtar.

“Diyecek yok,” gibisinden başıyla onaylayıp, eli çenesinde torununu seyre dalan dedenin bir anlık yokluğundan istifade, Halil bey yanı başında süt dökmüş kedi gibi bekleyen Zahide'ye:

– Nerede? diye sordu.

– Söyledim, orali olmadı abi! Cevizin altında...

Endişeli koca, müsaade isteyip kalktı. Cevizin altında kimseyi bulamadı. Bağ, bostanı dolandı, kameriyeye göz attı, eve girip yukarı kata çıktı, odasında namaza durmuştu Râna. İkinci geçmiş, akşam olmamıştı henüz. Talihsiz koca, bahtı kara eşinin insandan kaçtığını biliyordu, biliyordu ama gelen beybasıydı, tapar gibi sevdiği beybası. Sabretti, bekledi, teravi gibi uzayıp gidiyordu namaz. Orada durdukça rekâtların sonunun gelmeyeceğini anladı. Idare olunur tarafı kalmamıştı bu işin. Kadere boyun eğip odadan çıkarken, kayınpederine açılmaya karar verdi Halil bey.

Önünde bir tepsi meyve, etrafında el pençe divan duran kızlarla hasbıhal ediyordu Haşim bey. Ağabey belirince birer ikişer usulca çekildiler.

– Râna rahatsız mı?

– Namaz kılıyor efendim, diye yanıtladı Halil bey.

– Af buyurun?

– Evet, baharla birlikte kendini namaza verdi.

Olmayacak şey yoktu bu yeryüzünde, ama Râna'nın namaza durması! Bu ani değişimin ardında dokuncalı bir sebep mi vardı? Sevinemedi beybası. Kuşkuyu dindirmek ister gibi:

– Buna da şükür, diye söylendi. Arada bir içinden geliyor demek.

– “Arada bir” ne kelime, muhterem pederim, başını seccade-den kaldırmaz oldu. Abdestten, namazdan başka düşündüğü bir şey yok. Şimdi de Kuran'ı ezberlemek istiyor.

– Allah Allah! İnkârdan icabete! Bu ruhani tebeddülün sebebi... ne olabilir damat?

– Âcizane kanaatim... maruz kaldığı darbeler. Konağın yangınıyla başladı bu müessif hadisat, ardından zor bir doğum, sütünün noksanlığı, oğlunun hastalığı, ardı arkası gelmeyen dertler. “İnkâr” buyurdunuz, inkâr değil isyan ile mahmuldu Râna. Allah'ın gazabından korktu.

Dertli eşin ayrıca öğrenmek istediği önemli bir nokta vardı:

– Râna'nın gençliğine dair sualler sordu doktor.

– Kim? Âkil bey mi?

– Mazhar bey, Mazhar Osman, efendim.

– Mazhar Osman?

– Evet, kapı komşumuz.

Deli bir kayınvalide, deli doktoruna komşu... kızı! Dönen devran nelere gebeydi! Tesadüfün böylesine şapka çıkarır gibi başını sıvazladı Haşim bey:

– Neyi bilmek istedi?

Saygıdeğer büyüğünü incitmeyecek sözcükleri arandı Halil bey:

– Efendim... bilmek istediği... hani böyle ayrı dünyalarla irtibat kurmuş bir ecdadı mevcut mu diye sordu.

Mevcuttu. Damadın haberi yok muydu? Yoktu tabii, nereden bilsin? Sülalenin sağlık raporunu isteyecek değildi ya imzayı basmadan önce! Kız everen babanın ise aklına mı gelmemişti, işine mi gelmemişti biçare ninenin varlığını yâd etmek? Yâd edip de “Aman evlat, ninesi terelelli, kızı almaktan vazgeç,” demesi mi gerekti?

Doktorun nereye varmak istediğini tahmin eden Haşim bey:

– Maalesef evladım, diye söylendi, ayrı bir âlem kurmuş, oraya yerleşmişti rahmetli.

– Kim, efendim?

– Ninesi.

Kocasının peşinde sokaklara düşen karnı burnunda kadın! Râna'nın yaşında mıydı nine aklını yitirdiği zaman?

– Merakımı bağışlayın efendim, sebebi belli mi?

– Kara günlerin keyfi hükümleri, evlat! Sürgüne göndermişler, oracıkta katletmişler beyini.

Hüzünlü bakışında takdirkâr bir ifade:

– Kızımın sevgili beyi yanında, hamdolsun, diye ekledi.

Bezgin görünen pederini fazla üzmemek istemedi Halil bey:

– Efendim, zaten Mazhar bey pek bedbin sayılmazdı. Arızı depresyondan bahsetti, ilaca hacet görmedi, ezici üzücü haberlerden uzak tutulmasını tembihledi, o kadar.

Bir salkım üzüm seçip uzattı:

– Yorgun bir haliniz var?

Derin bir nefes çekti Haşim bey:

– Ankara, Almanya... evladım, bekârlık zor geliyor bu yaşta. Konakla birlikte bir devir kapandı gibi.

“Agu” diye seslenen bebeciği sevecek oldu, eli sargıya rastladı:

– Neyin kefaretni ödüyorum, bilsem! Kız öyle, torun böyle...

Bâki'den de haber yok.

Rahmetli ninenin sülalede yer almasından pek memnun görünmedi Mazhar bey:

– Işın veçhesi değişti aziz dostum, maalesef, diye üzüntüsünü belirtti. Akli muvazenedeki aksaklıkla ırsiyet faktörü arasın-

daki bağıın mevcudiyetini tıp tespit etmiş durumda. Profesör Morel'in bu işi keşfedişi altmış seneyi buldu. Guiraud namında bir başka profesörün, irsen intikal eden emrazın beyin merkezlerinde bıraktığı izler hususundaki eserini okumanızı isterdim. Şizofren tabir edeceğimiz hastaların hiç değilse yarısında bu âmil dik-kate alınacak hayati bir unsur.

– Sonra, diye devam etti, beyin deyip geçmeyin, içinde bölmeler mevcut.

Parmaklarıyla alnını iki taraftan sıkıttı:

– Misal, bu ön bölme dirayet, planlama, aplikasyon merkezi. İşaret parmaklarını şakaklarına dayadı:

– Buradakiler sese münhasır bölme. Saik ne olursa olsun, arıza zuhurunda bu bölmeler, “hallüsinasyon oditiv” dediğimiz, olmayan sesleri de kaydetmeye koyulur. Arz etmek istediğim, bölmeler muhtelif olduğu gibi, onları hırpalayan sebepler de envai çeşittir. Profesör Kraepelin ahval-i ruhiyenin bozukluğunu sevgi, şefkat noksanlığına atfeder.

– Anamın Râna'ya olan düşkünlüğü, şefkati, benim meftuniyete varan sevgim! Üstadım...

Üzgün komşusunun dudak büktüğünü gören Mazhar bey:

– Yenge hanımın yıldızı öz validesiyle bir türlü barışmamış hatırlayabildiğim kadar, muhterem, diye ekledi. Yetmezmiş gibi, hamileliğinde alevler ortasında kalışı, eziyetli bir doğum... Müessif vukuat peş peşe sıralanmış. Buna rağmen, rahatsız yengemizi “cin çarpmış” misali mahkûm etmeden evvel, bir müddet müşahede altında tutmayı isabetli bulmuştum. Evlenip evden çıkmış, validesiyle problemi kalmamış, yangın faslı küllenmiş, zor doğum belki, ama... beklediği yavrusuna kavuşmuş, nakl-i hane, bağ, bahçe... velhasıl, terakki var demiştik.

Komşusunun çökmüş omzuna dayadı elini:

– Üzücü haberlerden uzak tutulması elzemdi. Oğlunun hastalığı ters zamana rastladı. Yavrucak şifa bulur inşallah.

“Ne yazık,” der gibi başını iki yana salladı:

– Maalesef azizim, irsen intikal eden bu cins emrazın tedavisi tıbben mümkün görünmüyor bugün. Hadisat o habis nüveyi

gittikçe pekiştirmiş. Yeni külfetlere maruz kalmadıkça ayrı dünyasında döner dolaşır gelir. Ufkuna sığmayan en ufak bir meşakat... sevgiyi, husumeti, katlandığı bu cefalı dünyadan, gönlüne göre kurduğu başka bir âleme nakleder. Sizin ona olan takdire şayan sevginiz ister istemez merhamete dönüşecektir dostum, aman belli etmeyin.

O bağı, o sevgiyi dağlayan iç acısına merhamet mi denirdi! Merhamet miydi onu bir kıtadan öbürüne göç etmeye zorlayan? Merhamet değil, ümitti Feneryolu, sevgili eşine karşı acıma hissini kabullenemiyordu Halil bey. Azmi, iradesi... bu... İrem bağlarına benzettiği bu bahçede marazın üstesinden gelecekti Râna'sı.

– Gelecek! diye kendini iknaya çalıştı.

Oğlanın sağlık sorunu mesuliyet hissini bilemiş, dalıp gitme süreleri seyrelmeye başlamış değil miydi endişeli annede! Analık görevini üstlenmiş Makbule'ye olan minnettarlık duygusundan mahrum da değildi Râna. Bu duyguya sinsi sinsi nüfuz eden çekemeziğe rağmen, mama saatlerinde görümceye el veriyor, banyo faslında kayınvalideye yardımcı oluyor, gayrete geldiğinden beri, sancılı yavrusunun başucunda okuyordu Kuran'ı.

Gitgide kısalan günler, bağ bozumu, gizlenen dolunay. Hazan yaprağı esen yelin önünde savrulup gitmeden dalında sallandı. Bütün ihtimama karşın, gün geçtikçe oğlanın sancıları azalmayıp artınca, çabasının meyvesini göremeyen Râna bahçivana devrettiği eski uğraşına döndü. Ceviz kırmak, havanda dövmek, tülbenkte sıkıp yağını çıkarmakla, müstebit Libabe'den, hilekâr Hatice'den, fodul Fatma, riyakâr Makbule'den hınç almaya koyuldu. Hele o... iki cırıktan başka evlat tanımayan Libabe!

– Git söyle, diye yanındaki görünmeze çıkışmaya başladı, git söyle o kuluçkaya, yavrusunun biri havuzda çırpınır durur. Boğulacak, ay! Boğulacak Kiki!

Banyosunda inilleyen oğluya mı karıştırır olmuştu sevgili kardeşini?

– Kıçını kıpırdatsın, git söyle, hadi!

– Râna, keçigemi, herdir?

Anası bildiği Seylâ'nının sesini duyup kâbustan kurtulmak ister gibi başındaki yemeniği sıyırıp attığında bir tutam saç kaldı avucunun içinde.

– Anne... Bâki...

– He, kardaşıdır, göresin geldi. Şu kâğıda bi çizih çek, Abuzer aparsın gelsin.

“Çızih”la olacak iş değil, gibisinden başını eğip sessiz bir âleme gömülüyordu Râna.

Pastırma yazının utangaç güneşine rağmen hava serinledi, tiril tiril entarisi içinde ürperdikçe, “kendi bebeğimi giydirmiş gibi olurum” diyen Emine görümcenin hediyesi örgülü mintanla, ponponlu patiklerle, sargılar içinde yatan oğlunu giydirmeye uğraşiyor:

– Tek rekâtlık namaz mı olur! Oğlun, bak, sargılar içinde. Dört, abla, dört rekât! O’nu gücendirme, riayet et, diye sitem ediyordu sevgili ablasına.

Meclis’in açılışına daha bir hafta vardı. Postacının getirdiği telgrafa göz atan Halil bey beline yumruk yemiş gibi dikeldi. Çamların doruklarında bir şey ararmış gibi bakındı, telgrafı buruşturup cebine koydu, iki adım attı, durdu, buruşturduğu kâğıdı açıp yeniden okudu, yelek cebinden saatini çıkarıp baktı, koşar adım eve girdi, yukarı kata çıktı:

– Ankara’da olmam lazım, tren kaçmasın tatlım! diyerek dalgın hanımının alnına bir öpücük kondurdu.

Günlerin hesabını tutmaktan âciz Râna bu ani gidişin sebebini sormadı. Bavulunu hazırlayan begine yardıma çalışıyor, söyleniyordu bir yandan:

– Tek... tek bir rekât! Olur mu?

– Ne rekâtı bu Râna?

– ...

– Olmayan ne, sevgilim?

Uyurgezer adımlarla sedef kakmalı dolabın yanına varan Râna alt çekmeceyi zorladı açtı, çıkardığı bir hırkayı uzattı:

– Nenem için örmüştüm begim.

Gölgesiyle konuşur gibi başıyla onayladı:

– Soğuk, orası soğuk diyorlar, ablam bunu giyinsin.
“Orası!”

Elinde tılsımlı hırka, hanımının yüzüne bakakaldı Halil bey. Cebindeki telgrafta: “Emine sizlere ömür” diye yazıyordu enişte.

G itgide kısalan günler basık bir tavan gibi yayılan bulutların altında zaman kavramını önemsemez oldular. Gökte yükselmiyordu güneş. Yolcusunu bekleyen gariban misali, gelip geçen trenleri gözleyen Râna terk edilmişlik hissiyle ezik, çiseleyen yağmurun altında, ayağını süre süre gidip aşçıdan boşalan bölmeye kapanıyor, kayınvalidesinden başkasına açmıyordu kapıyı.

– Bir şey yemisen benim değerli kızım?

Yemiyor, yiyemiyor, boğazından geçmiyordu lokma. Yamalı kilim üzerinde yere bağdaş kurmuş, dizleri arasında açılı Kelam-ı Kadim, sureleri etrafındaki görünmezlere okur gibi söylenip duruyordu.

Gene böyle ayağını süre süre yamalı kilimin üzerine gelip yerleştiği bir gün, pencereden gelen kazma gürültüsüyle irkildi. Gömülen biri mi vardı? Görünmez dostların fısıltısına benzemiyordu kulağına değen sesler.

– Bırak şu çukur işini Yakup ağa, gel şu cevizleri hale yola koyalım.

– Koyalım Emin efendi, koyalım da... boşuna zahmet, değer mi!

– Boşuna zahmet olur mu?

– Olur. Rüstem konuşurlarken duymuş.

– Ne duymuş?

– O ince hastalık yavrucağın kemiğine işlemiş, günleri sayılıymış. Yokmuş bu illetin çaresi.

– Kim demiş?

– Doktor bey.

Zıpkın yemiş gibi olduğu yerde dineldi bahtsız ana. Kulakları duymaz oldu, gözleri bulandı. Ayetleri kâğıda döken yazılar içneli karıncalar gibi kıpraşmaya başlayınca Kitap'ı katlayıp kilimin üstüne fırlattı kalktı ve... o andan itibaren, Yaradan'la, dünyasıyla ilişkisini kesti Râna.

Aşçının boşalttığı, yüklük olarak kullanılan tek odalı bölmenin bir helası, el yüz yıkayacak bir de kuması vardı. Bu sandık odası kadar yere kapanan gelinini oradan çıkarmaya uğraşıyor, çeşitli nedenler ileri sürüyordu Seylâ'nım.

– Savuh cigerine işler kızım!

– Keme var, ilan* var!

Kumanın altından çıkagelen hamamböceğini gösterip:

– Görisen keçigemi torpahta mısibet var!

O musibet böcekleri toplamış, yarıştırmıştı Râna. Geçmiş günleri yâd eden gözlerdeki ışıltı Seylâ'nıma cesaret verdi:

– Abuzer'in pıssığı** beş tene doğurmuş, gelmisen?

– Anne, karınca var dışarıda!

– Var, ma... keçigemi karınca cinavar değil ki!

– Değil anne, değil de... üstüne basarım.

Gidesi yoktu Râna'nın.

Kitap'ı savurup attığından beri kumanın başından ayrılmayan gelini pişmanlık mı duymuştu? Abdest almaya mı başlamıştı yeniden? Üç kez sağ, üç kez sol kuralını unutup, avucuna aldığı suyla leke temizler gibi, üstünü başını rastgele sıvazladığını fark etti Seylâ'nım. Abdest almıyor, yıkanmıyor, temizlik yapıyordu. Hava soğuk, su soğuk... soğuk ciğerlere işlerdi. Bohçaların birinden çıkardığı havluyla o ıslak bedeni kurulamak istedi, geri geri kaçtı Râna. Cevizli sucuk getirmişti:

– Bi şey yemisen kızım?

İğrenmiş gibi etrafına bakınan kıymetli gelini:

– Necaset, necaset! diye söylenmeye koyuldu.

– *Necaset çiye kurban?****

Kumanın başından ayrılmayan gelininin ne dediğini, ne yaptığını, ne istediğini bilemez oldu Seylâ'nım. Abdest almayı öğrettiğine bin pişman, bir elinde havlu bir elinde sucuk bekledi... boşuna bekledi. "Hamuru necasetle yoğrulu" bu dünyadan kopup gitmişti Râna. Üstüne başına bulaşmış hissettiği pislikleri silme-

* (Güneydoğu şivesi) Yılan.

** Pıssık: (Güneydoğu şivesi) Kedi.

*** (Kürtçe) Necaset ne demek kurbanın olayım?

ye uğraşıyor, kurulanma niyetine, uçmaya yeltenen yavru leylek gibi, kollarıyla havayı dövüyordu bütün gün. Sırtındaki o ihramı andıran beyaz entariden gayri her şey pisti, evet, necasete bulanmıştı, yiyecek, giyecek... ne varsa. Bıkmadı usanmadı, üstünü başını ıslattı, kanat çırpıp gibi dolandı, yamalı kilimin üstünde yığıldı kaldı sonunda.

Sudan çıkmış çamaşır yığıntısı gibi yerde kıvrılmış kalmış o içli, o sevgili gelinini cin çarpmıştı besbelli! Cinci? Doktor? Ne yapması gerekti, ne gelirdi Seylâ'nımın elinden? Evveleminde kuru kilim üstünde, sırlıslıkla... Hatice'yi yardıma çağırırdı, yüklükten döşek, yastık, battaniye indirip odanın köşesine serdiler.

– Râna!

Kendinde değildi Râna. Koltukaltlarından tutup yarı beline kadar doğrultabildiler. Islak entariyi çıkarıp, havluya sardıkları kasılı kalmış vücudu döşegin üstüne çektiler, başucunda nöbetleşe beklediler iki gün iki gece boyunca.

Râna gözlerini açtığı anda başucunda bekleyen Hatice'yi gördü, bir şeyler mırıldandı, selam sabah demeden kurnanın yolunu tuttu. Temiz, kuru entariyi baştan aşağı ısladı, hava soğuk, üşüdüğünü hissetti, kapıyı çekip çıktı. Mutfakta, aşçıyı hiçe sayıp kuzinenin başında, yine, yuvadan uçmaya yeltenen yavru leylek misali, kanat çırpıp kurumayı bekledi. Kaç gündür ağzına tek lokma koymamıştı, sepetteki ekmekler gözüne ilişti, içinden koca bir somun seçti, Emin efendinin şaşkın bakışları önünde, muslukta yıkadı, afiyetle dişledi, büyücek bir lokmayı çiğneye çiğneye gidip gene odasına kapandı.

Komşu doktor, gene Avrupa'ya gitmişti. Oğlunun dönüşünü beklemekten başka çare göremeyen Seylâ'nım, elinde bir kavanoz lohuk, bir de zarf, odaya girdiğinde somunun yarısını tüketmişti deli kız.

– Bak sehen ne getirmişem!

Kavanozdaki lohuku gördü başını çevirdi Râna:

– Anne... olmaz!

– Ne var, ne olmi kızım?

– Bugün tuzlu yesin diyorlar.

– Sübhanallah, diye homurdandı Seylâ'nım.

Elindeki zarfı verdi. Adres değiştire değiştire üstü karalı gelen zarfa şöyle bir göz attı, evirdi çevirdi, gönderen hanesinde “Olga”yı gördü, yüreği sancımış gibi iki büklüm kıvrıldı, soyadına bakmadan iade etti telgrafı:

– Demin buradaydı hınzır karı, neden mektup göndermiş?

Titriyordu, üşüyor muydu, mosmordu dudakları.

– Oda sıcak, yukarı gelmişen?

Mırıldana mırıldana ekmek içinden bir çimdik koparıp parmakları arasında yoğurdu Râna, tavana doğru kaldırdı başını:

– Halil bey kendine bir yavuklu bulsun...

Lafı yarıda kaldı. Elinde yoğurduğu hamuru duvara taraf savurdu, döndü, şaşkın bakan kayınvalidesinin eline sarıldı:

– Darılmam... gücenmem anne, bende hayır kalmadı.

“Secdeye varan kulundan ne istedin ya Rabbi!” diye haykıran Seniştinin sesi, sabah namazında seccadenin üstüne yığılıp kalmış bacısının hayali, Meclis'in kargaşası, Ankara'dan bezgin dönen Halil bey battaniyeye sarılı anasını bahçede dolandır gördü:

– Hayır ola anacım, bu soğukta!

Emine'nin vefatını anasından gizleme çabasında, sorgu suale meydan bırakmadan, Meclis'te rastladığı kayınpederine getirdi sözü:

– Haşim beyefendiyi görsen tanıyamazsın anam! Çökmüş adamcağız. Hayalifener gibi...

Hasta yatan çocuğunu sormadan, bunalıma düşmüş hanımını anmadan kayınpederini diline dolayan bu evli barklı oğluna da bir haller mi olmuştu?

– Ne olmuş Haşim beğе? Nesi var?

– Kaynım, o efendi çocuk, Bâki, biliyorsun Fransa'ya gitmişti.

– He, o hakikatlı kardaş.

– Ölüsünü Sen Nehrinde bulmuşlar.

Ağzı açık Seylâ'nımın gözleri oğluna dikili kaldı.

– Ya, anam benim, yolunu gözlüyordu adamcağız, nicedir, biliyorsun.

– ...

– Kara haber on beş gün önce gelmiş.

– ...

– Anam nen var? Bir yerin mi ağrıyor?

Hayrete düşmüş kadıncağz gelininin bulunduğu bölmeye sorgular gibi baktı:

– Ablası kardaşına Kiki mi derdi, oğul?

– Evet.

– Kiki boğuli ana diye seslenidi, kaç gündür!

Şaşırان Halil bey belleğinde yatan bir kelimeyi kavramak ister gibi elini alnına götürdü:

– Orası! diye tekrarladı birkaç kez.

Orası soğuk demişti! Evet, Emine ablasının yitip gittiğini nasıl da bilmişti? Kardeşinin akıbeti de önceden mi vâkıf olmuştu ona? Deli miydi, veli miydi Râna'sı?

– Yukarıda mı? diyerek kapıya doğru yöneldi.

– Yuharda değil değil...

Başıyla alt kattaki bölmeyi gösteriyordu Seylâ'nım:

– Ha bu kozikten çıkarı çıkmı, oğul!*

Kapı aralıktı. Girmeden önce içeriye bir göz attı Halil bey. Abdest mi alıyordu kendini ibadete adanmış hanımı? Bekledi. Kurnanın başında avuçladığı suyla entarisini sıvazlayan Râna'nın abdestle ilgisi yok gibiydi. Üstünü kirletmişti zahir. Pislik temizler bir hali vardı. Ses etmeden geri geri çekildi, sırtında battaniye çamın altında bekleyen anasına yanaştı:

– Kurnanın başında...

– He, sabbahtan akşama...

– Ne yapar? Üstüne bir şey mi dökmüş?

– Yooh!

Konuşmaya karar vermiş gibi oğlunu yüzledi:

– Necaset ne demek oğul?

– Dışkı, fışkı, pislik demek. Neye sordun anacım?

* (Güneydoğu şivesi) Bu delikten dışarıya çıkmıyor oğul!

– Fistan, taam... ne var ne yok hepi bulanmış fışkıya! Ekmek yıkanır mı oğul!

Dertli kadın gördüklerini anlatmaya koyuldu: Namazı niyazı terk etmişti gelini, kumanın başında üstünü başını suluyor, mut-fakta ocağın yanına dikilip kurumayı bekliyordu bütün gün; buz gibi soğuk sudan cehennem sıcağına... Ne dese boştu, korkuyor-du, yara bere sarardı moraran bacakları. Yemiyor, içmiyordu, göz-le görülür elle tutulur ne varsa hepsi pisti, fışkıya bulaşmıştı. Bir kavanoz lohuk, bir dizi cevizli sucuk alıp gelmişti, severdi, biliyor-du. Olmazmış! Tuzlu yemesi lazımmış o gün! Devrisi gün bir tep-si börek... Olmazmış! Tatlı yemesini tembihlemiş ecinni dostları!

– Ne yapah, bilmiyem oğul.

Ne yapabilirdi? Elinden geleni ardına koymamıştı Halil bey. Doğumdan beri, evet, dalıp dalıp gidiyordu ama, köprüleri at-mamıştı Râna'sı. Bu kaçınıcı musibet der gibi bakışı çamların tepesine dikildi. Ne günah işlemişti? Bacısı gitti gelmez, hanımı gitti gider, oğlunun durumu... nasıldı?

Kamburlaşmış belini doğrultup yukarı kata çıktı. Uyuyordu yavrucak. Sancılar azalmış, iyiye alamet, diye düşündü. Minik el-lerine okşar gibi dokundu, hokkacık burnuna bir öpücük kon-durdu. Oğluyla anasını Halil Fahri kuluna bağışlar mıydı bu kâi-natı yaratan? Bağışlardı, bağışlardı da, ruhlarla söyleşen yârini o kuytu bölmeden çıkarıp odasına getirmesi gerekti karanlık bas-madan. Nasıl davranmalıydı? Düşüne düşünene indi basamakları.

Aralık kalmıştı kapı. Râna, yere bağdaş kurmuş, kısıp kısıp söylenerek sağa sola kakalayıp duruyordu bir somun ekmeği. İk-ramda mı bulunurdu görünmez dostlarına? Allah'ın nimetine muhtaç bir yaratık yok muydu o mahrem dünyasında? Arada bir inceden munis sesi “hadi kızım” diye ricada bulunuyor, dakika geçmeden kalın bir “defol” duvarda yankılanıyordu. Pervazi aşınmış pencereden soğuk üfürüyordu rüzgâr. Zemheri de, yakında, beyaz bir kefenle örtecekti doğayı. Gerçeklerden uzak-laşan hanımını tek başına nasıl bırakırdı bu kırtıpıl odada! Yer-de, nakışların dolambaçlı çıkmazında gizlenmiş ecel ile pazarlık mı ediyordu bahtı kara sevgili?

Umut peşinde koşan çaresiz zevci ağır ağır, ürkütmeden, eşikte belirdi. Ayrı dünyasının mahremine sokulan bir aşüfteyi dehlemek ister gibi Râna'nın havaya kalkan eli... öylece havada asılı kaldı:

– Begim!

Yüzüne yayılan bir tebessüm yamalı kilimin üzerinde gezindi, yosun yeşili gözlerinde beliren bir ışıltı, akanyıldız gibi pırıldadı, kaydı gitti... kayboldu o gizemli âlemin sisleri arasında.

Ekler

Sözlükçe

adab-ı muaşeret: görgü kuralları
 akait: itikatlar, inanışlar
 akl-ı balığ: erginliğe erişmiş
 altıpat: toplu tabanca
 Aya Stefanos: Yeşilköy
 aynaz: köy oyununda rejisör
 görevini üstlenen kişi
 basiret: sağgörü
 bimarhane: tımarhane
 çil çilpah: (Güneydoğu şivesi)
 çınlçıplak
 çilpah: (Güneydoğu şivesi) çıplak
 dahiliye nezareti: içişleri bakanlığı
 darülfünun: üniversite
 Dersaadet: imparatorluk devrinde
 İstanbul'a verilen adlardan biri
 devletlü: padişahın unvanlarından
 biri
 divan-ı harb-i örfi: sıkıyönetim
 döneminde askeri mahkeme
 divan-ı muhasebat: sayıştay
 düyun-u umumiye: Osmanlı'ya ait
 dış borçlar ve bu borçları ödemek
 amacıyla oluşturulan kurum
 ekâbiran: devletin ileri gelenleri
 ekber: büyük
 emraz-ı akliye: sinir hastalıkları
 hastanesi
 erkân-ı harp kolağası: kurmay
 yüzbaşı
 eyyam-ı bahur: ağustosun ilk
 haftasının en sıcak günleri
 fodla: özsüz undan yapılmış pide
 geda: dilenci, yoksul
 geveda: seyyar çalgıcılar
 hal'etmek: tahttan indirmek
 Halik: Yaradan
 hamdü sena: şükretme, ululama
 harbiye nezareti: savunma bakanlığı
 Haremeyn: Mekke ve Medine

harem-i hümayun: Osmanlı sarayının
 haremi
 haşarat: böcekler, (mecazen) kötü
 insanlar
 hazine-i hümayun: padişah hazinesi
 hazine-i hassa: padişahın kişisel
 serveti ve bunu idare etmekle
 görevli bakanlık
 hıdiv: imparatorluk devrinde Mısır
 valisine verilen unvan
 Hilal-i Ahmer: Kızılay derneği
 hile-i şer'iye: şeriata uygun hile
 Hırka-i Saadet: Topkapı Sarayında
 kutsal emanetlerin saklandığı daire
 hissikablelvuku: bir olayı önceden
 bildiren duygu
 hiyarcık: bir tür veba
 Hüda: Tann
 idare meclisi: yönetim kurulu
 ihdas: meydana getirme
 ihram: Kâbe'yi tavaf ederken hacıların
 giydikleri beyaz, dikişsiz elbise
 ihtikâr: vurgun
 ikon: tahta üzerine yapılmış dini
 resim
 ilmihal: İslam'da belli başlı ilkeleri
 öğreten kitap
 ilm-i mesaha: yüzölçümü bilgisi
 ilm-i tevhid: Tann'nın birliği ile ilgili
 bilgi toplayan, yorum yapan ilim
 insiyak: içgüdü
 irşad etmek: aydınlatmak
 ispiyon: (Fr. *espion*'dan) muhbir
 istida: dilekçe
 izzetinefis: onur
 kadınefendi: imparatorluk devrinde
 cariyelikten Sultan eşliğine
 yükselmiş kadın
 kalem: resmi kuruluşlarda yazı
 işlerinin görüldüğü yer

Kanun-u Esasi: Anayasa
kânunuevvel: aralık ayı
kânunusani: ocak ayı
Karesi: Balıkesir'in eski adı
kâtib-i adil: noter
Kelam-ı Kadim: Kuran-ı Kerim
kerime: kız evlat
kolağası: yüzbaşı ile binbaşı arası
 bir rütbe
Kolonel: (Fr.) albay
kulunç: bağırsaklardan omuzlara
 kadar vuran bir tür ağrı
lekeli humma: tifüs
lohuk: sakız, şeker, su, limonla
 yapılan tatlı macun
maazallah: Allah korusun
mahdum: oğul
mahfil: kerevet, tribün
mahlul: eriyik
mahmul: yüklü, dolu
Makriköy: Bakırköy
maruf berduş: tanınmış avare
matbuat: basın
mebde: başlangıç
meccani: bedava
Mecelle: şeriat kurallarına uygun
 medeni kanun
mefhum: kavram
Mekteb-i Sultani: Galatasaray Lisesi
memnu: Yasak
meşrep: yaradılış, huy
mihr-i muaccel: nikâh sırasında
 erkeğin, kancasına verdiği para
miralay: albay
mir-i azam: başkumandan
mirliva: tuğgeneral
mücerret: soyut
müennes: dişil
muin: yardımcı
mukallit: taklit eden
mülazım: teğmen
mülevves: pis
Mülkiye: Siyasal Bilgiler Fakültesi

münakalat vekâleti: ulaştırma
 bakanlığı
müşahit: gözlemci
müşamaha: hoşgörü
müşavat: eşitlik
müşir: mareşal
müziç: bunaltıcı, tedirgin edici
mutasarrıf: imparatorluk devrinde
 kaymakamla vali arası idare âmiri
muvafık: uygun, olumlu
müzekker: eril
nafia vekili: bayındırlık bakanı
nazır: vekil, bakan
neşvünema: gelişip büyüme
nisaiye: jinekoloji
nuru ayn: gözümün nuru
örfi idare: Sıkıyönetim
papak: bir tür başlık
Payitaht-ı cihan: dünyanın başkenti
 (İstanbul)
pereme: bir tür tekne
Prinkipo: Büyükada
rahim: esirgeyen
rahman: merhametli
rahmetullah-ı aleyh: Allah'ın
 rahmeti onun üzerinde olsun
risale: küçük kitap, dergi, broşür
riyaset: başkanlık
ruhani: ruhla ilgili
rükû: namaz sırasında öne doğru
 eğilme
rüştiye: ortaokul
saadetlü: padişahın unvanlarından
 biri
şad: sevinçli, mutlu
şamil: kapsayan
selatin camii: padişah ve sultanlar
 tarafından yaptırılan camiler
sene-i devriye: yıldönümü
serasker: orduya kumanda eden vezir
serencam: vaka, olay
şer'îye mahkemeleri: İslam
 hukukuna bağlı yargı organları

sevk-i tabii: içgüdü
 seyrüsefer: trafik
 sıhhiye vekâleti: sağlık bakanlığı
 sitayiş: övgü
 sübyan mektebi: ilkokul
 sukutu hayal: düş kırıklığı
 sürçü lisan: dil sürçmesi
 Surre alayı: Mekke ve Medine
 halkına dağıtılmak üzere
 gönderilen para ve eşyayı
 götürenler
 taaddüdü zevcat: birkaç kadını
 nikâhı altına almak
 tadat: sayım, yoklama
 tahlisiye arabası: cankurtaran
 tahrir: nüfus sayımı
 takrir: önerge
 Takrir-i Sükûn: 1925'te kabul edilen,
 hükümete olağanüstü yetkiler
 taniyan yasa
 tasallut etmek: sataşmak
 teali: yükselme, yücelme
 teamül: eğilim, yerleşik davranışlar

tebeddül: değişim, başka bir hale
 girme
 tefessüh: çürümüş, kokuşmuş
 tehcir: göç ettirme
 temayül: eğilim
 tensikat: düzenleme
 terakki: gelişme, ilerleme
 Teşkilat-ı Esasiye: 1921'de
 Kanunu Esasi'nin yerini alan
 anayasa
 teşrinievvvel: ekim ayı
 teşrinisani: kasım ayı
 tevekkelü tealallah: yüce Allah'ın
 bileceği iş
 tevessül etmek: girişmek
 Tevhid-i Tedrisat: öğretim, eğitim
 kurumlarını laikleştiren yasa
 üç aylar: recep, şaban, ramazan ayları
 zaruret: zorunluluk, mecburiyet
 zemheri: 22 aralık - 12 ocak arası,
 kışın en şiddetli zamanı
 zürriyet: soy sop, döl

Tarihten yapraklar

- 21 Temmuz 1905 Yıldız Hamidiye Camiinde Sultan Abdülhamid'e bombalı suikast düzenlenmesi
- 23 Temmuz 1908 İkinci Meşrutiyet'in ilânı
- 17 Aralık 1908 İkinci Meclis-i Mebusan'ın açılışı
- 12 Nisan 1909 Rumi takvime göre 31 Mart Vakası diye anılan başkaldırı
- 27 Nisan 1909 Sultan Abdühamid'in hal'i (tahttan ihdirilmesi), Selanik'e sürülmesi, yerine V. Mehmet unvanıyla Sultan Reşad'ın tahta çıkışı
- 19 Ocak 1910 Çırağan Sarayı yangını
- 23 Temmuz 1911 2500 evin kül olduğu Aksaray, Koska yangını
- 29 Eylül 1911 İtalyanların Trablusgarp'ı (Libya) işgali.
- 18 Ekim 1912 Balkan Harbinin birinci perdesi
- 1 Kasım 1912 Sultan Abdülhamid'in Selanik'ten getirilip Beylerbeyi Sarayına yerleştirilmesi
- 23 Ocak 1913 Babıâli baskını
- 3 Şubat 1913 Balkan Harbinin ikinci perdesi
- 11 Haziran 1913 Mahmut Şevket paşaya suikast
- 29 Haziran 1913 Balkan Harbinin üçüncü perdesi
- 28 Haziran 1914 Avusturya-Macaristan veliahtı arşidük Ferdinand'ın Saraybosna'da vurulması
- 28 Temmuz - 12 Ağustos 1914 Avrupa devletlerinin karşılıklı harp ilanları
- 10 Ağustos 1914 Goeben ve Breslau zırhlılarının İstanbul'a gelişi
- 29 Ekim 1914 Goeben ve Breslau'un Odessa ve Sivastopol'u bombardıman etmeleri
- 13 Kasım 1914 Topkapı Sarayında Sultan Reşad'ın Cihad'a çağıran fetvayı okuması
- 5 Ocak 1915 Enver paşa kumandasındaki Üçüncü Ordunun Sarıkamış'ta Ruslara yenilmesi
- 3 Şubat 1915 Çanakkale Harbinin başlangıcı
- 24 Nisan 1915 İstanbul'daki Ermenilerin toplanması
- 15 Mayıs 1915 Tehcir kanunu
- 8 Ağustos 1915 Anafartalar zaferi
- 15 Şubat - 18 Nisan 1916 Doğu illerinin Ruslar tarafından işgali
- 4 Şubat 1917 Sadrazam Talât paşa hükümeti
- 1 Mart 1917 Başlangıç tarihi Hicret yılı olarak kalan Gregoryen takvim sisteminin yürürlüğe girmesi (Takvim-i Garbi)
- 11 Mart 1917 İngilizlerin Bağdat'ı işgali
- 15 Mart 1917 Rus çarının tahttan indirilmesi
- 2 Nisan 1917 ABD'nin, Almanya ve müttefiklerine harp ilanı
- 6 Kasım 1917 Rus ihtilali
- 5 Aralık 1917 Ruslarla Erzurum'da mütareke imzalanması

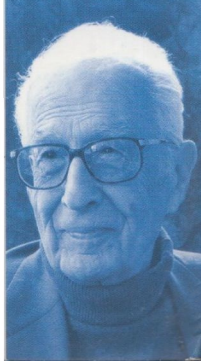
8 Aralık 1917	Kudüs'ün İngilizler tarafından işgali
10 Şubat 1918	Sultan Abdülhamid'in ölümü
3 Temmuz 1918	Sultan Reşad'ın ölümü
8 Ekim 1918	Talât paşa hükümetinin istifası
30 Ekim 1918	Mondros mütarekesi
11 Kasım 1918	Almanya'nın teslim olması
13 Kasım 1918	Fransız-İngiliz-İtalyan zırhlılarının İstanbul sularına demir atmaları
8 Şubat 1919	Fransız birliklerinin karadan İstanbul'a girişi
4 Mart 1919	Birinci Damat Ferit paşa hükümeti
28 Nisan 1919	Divan-ı Harb-i Örfi'nin İstanbul'da duruşmalara başlaması
15 Mayıs 1919	İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali
19 Mayıs 1919	Mustafa Kemal paşanın Samsun'a çıkışı
6 Haziran 1919	Sultanahmet'te büyük nümayiş
8 Temmuz 1919	Mustafa Kemal paşanın Osmanlı ordusundan istifası, Yunan ordusunun Bursa'yı işgali
23 Temmuz 1919	Erzurum kongresi
4 Eylül 1919	Sivas kongresi
1 Ekim 1919	Damat Ferit paşa hükümetinin istifası, Ali Rıza paşanın yeni hükümeti kurması
9-10 Şubat 1920	Fransızların Urfa ve Maraş'tan çekilmesi
16 Mart 1920	İstanbul'un işgali
18 Mart 1920	İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın feshi
5 Nisan 1920	Damat Ferit paşanın yeni hükümeti. Divan-ı Harb-i Örfi'nin Mustafa Kemal ve adamlarını idama mahkûm etmesi
23 Nisan 1920	Ankara'da Meclis-i Mebusan'ın kurulması (TBMM adını alması)
27 Temmuz 1920	Yunan kralı Aleksandros'un Edirne'ye şaşıklı girişi
10 Ağustos 1920	Sevr muahedesi
20 Ekim 1920	Damat Ferit paşanın azli, yerine Tefvik paşa hükümeti
25 Ekim 1920	Yunan kralı Aleksandros'un ölümü
14 Kasım 1920	İkinci büyük Rus muhacir kafilesinin İstanbul'a gelişi
9 Ocak 1921	Birinci İnönü Savaşı
27 Mart 1921	İkinci İnönü Savaşı
20 Temmuz 1921	Yunan ordusunun Eskişehir'e girişi
2-3 Ağustos 1921	Üsküdar-Sultantepe-lcadiye yangını
23 Ağustos-13 Eylül 1920	Sakarya meydan muharebesi
13 Ekim 1921	Ruslarla Kars Anlaşması
20 Ekim 1921	Fransa'yla Ankara anlaşması
26 Ağustos 1922	Büyük Taarruz
27 Ağustos 1922	Afyon'un kurtuluşu
30 Ağustos 1922	Dumlupınar Meydan Muharebesi
2 Eylül 1922	Eskişehir'in kurtuluşu. Yunan kumandanları Trikupis ve Diyonis'in esir alınışları
9 Eylül 1922	Türk süvari birliklerinin İzmir'e girişi

13 Eylül 1922	İzmir yangını
22 Eylül 1922	Damat Ferit paşanın Avrupa'ya kaçıışı
11 Ekim 1922	Mudanya Mütarekesi
1 Kasım 1922	Saltanatın lâğvı - Hilafetin devamı
17 Kasım 1922	Sultan Vahdeddin'in İstanbul'dan ayrılışı
18 Kasım 1922	Abdülmecid efendinin halife seçilmesi
22 Kasım 1922	Lozan Konferansının açılışı
29 Ocak 1923	Mustafa Kemal paşanın İzmir'de evlenişi
4 Temmuz 1923	Lozan Anlaşması
11 Eylül 1923	Halk Fırkası'nın kuruluşu
2 Ekim 1923	İşgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrılışı
6 Ekim 1923	Türk ordusunun İstanbul'a girişi
13 Ekim 1923	Ankara'nın yeni hükümet merkezi olduğuna dair TBMM kararı
29 Ekim 1923	Türkiye Devletinin hükümet şeklinin "Cumhuriyet" olduğuna dair TBMM kararı
3 Mart 1924	Hilafet'in ilgası. Abdülmecid efendinin yurtdışına çıkarılması. Tevhid-i Tedrisat kanununun TBMM'de kabulü
20 Nisan 1924	Teşkilat-ı Esasiye kanunu (yürürlüğe girişi 24 Mayıs)
3 Ağustos 1924	"Türkiye Cumhuriyeti" yazılı ilk 10 kuruşluk madeni para
16 Ekim 1924	Topkapı Sarayının müzeye dönüştürülmesi
17 Kasım 1924	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu
19 Şubat 1925	Şeyh Said isyanı
4 Mart 1925	Takrir-i Sükûn kanunu
15 Nisan 1925	Şeyh Said'in ele geçirilmesi
3 Haziran 1925	Terakkiperver Fırka'sının kapatılması
2 Eylül 1925	Tekkelerin kapatılması
25 Kasım 1925	Şapka kanunu
26 Aralık 1925	Miladi yıldan başlayan Gregoryen takviminin TBMM'de kabulü
30 Aralık 1925	Mevcut kâğıt paraların yenileriyle değiştirilmesi
17 Şubat 1926	Medeni kanunun TBMM'de kabulü
15 Haziran 1926	Mustafa Kemal paşaya suikast teşebbüsü
14 Temmuz 1926	Mustafa Kemal paşaya suikast tertipleyen Ziya Hurşit ve yandaşlarının idamı
26 Ağustos 1926	Suikasta teşebbüs suçlamasıyla eski Maliye Nazırı Cavit bey ile birlikte dört kişinin Ankara'da idamı
3 Ekim 1926	Mustafa Kemal paşanın Sarayburnu'ndaki heykelinin açılış töreni
1 Aralık 1926	Atina'da (Türk-Yunan) ahali mübadelesi anlaşması
10 Nisan 1927	Binalara numara, sokaklara isim konması hakkında kanun
20 Mayıs 1928	Eski rakamların yenileriyle değişeceğine dair kanun
9 Ağustos 1928	Taksim'deki Cumhuriyet anıtının açılış merasimi
1 Kasım 1928	Yeni Türk harflerinin TBMM'de kabulü

“Osman
Necmi
Gürmen’in
yazısı
konuşuyor,
patlıyor,
dokunuyor,
geleneksel
Asya-Afrika
ozanlarının
şarkı sözü...”

Françoise
Xenakis

“Kelimelerin
ağırlığını
bilen bir şair,
kurgu ustası
bir romancı
ve aynı
zamanda bir
filozof.”
Études

*“İçinde ters tepen biri,
ters tepene gem vurmaya çalışan diğeri.
Kendi kendisiyle hesaplaşır olmuş.”*

*“Yaz küçükhanım, yaz, kölen olayım!
Sevenlere çektirilen cefayı anlat.
Gazeteye verelim, duyuralım,
kör gözleri açalım.”*

Parçalanan imparatorlugun altüst olmuş
tutucu dünyasında büyüyen isyankâr ve
hassas bir çocuk. Her şeyiyle yenilge gebe
bir toplumun doğum sancılarında
kıvranan genç bir kadın:

İki dünya arasında Râna.

Osman Necmi Gürmen'in
kaleminden, yakın tarihimizin
en çalkantılı yıllarını
konu alan bir dönem romanı.